

İNEGÖL BELEDİYESİ

ULUSLARARASI İNEGÖL TARİHİ ve KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU 14-15-16 EKİM 2016

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF HISTORY AND CULTURE OF İNEGÖL
14-15-16 OCTOBER 2016

BİLDİRİLER
COMMUNIQUE

II. CİLT
VOLUME II

Editörler

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

ULUSLARARASI
İNEGÖL
TARİHİ ve KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU

BAŞKANDAN

İlk görüşte aşkın yaşandığı bir şehirdir İnegöl... Hangi yerine giderse-niz gidin öyle bir bağlanırsınız ki bir daha bırakıp gidemezsiniz bu şehirden... İnsanı kendine çeken, çektikçe de ona sonsuz bir sevgi ile bağlanılan ve yaşa-maktan zevk alınan bir diyardır İnegöl...

Frigyalılardan Bitinyalılara, Roma İmparatorluğu'ndan Bizans'a, Ana-dolu Selçuklu'dan Osmanlı Devleti'ne kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış kadim medeniyetlerin her birinin bıraktığı izleri günümüze kadar taşı-mayı başarmış 5000 yıllık bir geçmişe sahip bir şehirdir İnegöl.... Havasıyla, suyuyla, yazıyla ve kışıyla çok sevdiğimiz İnegöl'ümüz; sosyal, kültürel, tarihi ve ekonomik yapısıyla da birçok farklılığı bir arada barındıran bölgesinin par-layan yıldızı olarak yarınlara daha güvenle bakıyor.

Bizler sahip olduğumuz medeniyet tasavvuruyla hareket edip şehrimi-zi yeniden imar etmenin, yeniden inşa etmenin mücadelesini veriyor ve buna uygun bir belediyecilik anlayışını ortaya koyuyoruz. Sosyal Belediyeciliğin ge-rektirdiği hizmetleri sunarak, şehrimizin dinamiklerini harekete geçirerek, far-kındalığı artırma noktasında her alanda belediye olarak var olmaya çalışıyoruz.

Geçmişten beslenip geleceği inşa etmek, doğal estetiği insan estetiği ile buluşturmak adına “tarihi ve kültürel mirasımızı yaşatarak koruma” ilkesini gözeterek, tarihiyle barışık, geçmiş ile günümüz arasında köprü kurarak hayal ettiğimiz bir kent için uğraş veren bir belediye olarak İnegöl'ün tarihinde yer alan, gün yüzüne çıkmamış bilgilere ulaşmak amacıyla 14- 16 Ekim 2016 tarih-leri arasında Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumunu düzenledik.

Tarih boyunca kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış, Osmanlı Devleti'nin beylikten devlete geçişine şahitlik etmiş, geçmişin izlerini günü-müze taşıyan gerek tarihi eserleri gerekse yerel kültürü ile buram buram tarih

kokan ilçemizin geçmişinde saklı kalan bilgileri sempozyuma katılan akademisyenlerimiz ve yerel araştırmacılarımız tarafından tek tek ortaya çıkarıldı. İlçemizin birçok özelliği bilinmezlikten kurtularak, bilinir ve tanınır hale gelirken, yeni incelemeler, fikirler ve ulaşılan birçok sonuç ile İnegöl hakkında sahip olduğumuz bilgi ve belgenin zenginleşmesi de sağlanmış oldu. Tarihe bir dipnot düşen Sempozyum ile Mobilyası, Köftesi, Ayçekirdeği, Oylat Kaplıcası ve Tarihi Mehteri ile ününü dünya çapında duyuran, bölgesinde adeta parlayan bir yıldız olan İnegöl'ümüzün tarihiyle de kendinden söz ettireceğine yürekten inanıyoruz.

Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda 55 bilim insanı ve araştırmacının Tarihsel Süreçte İnegöl, İnegöl'de Halk Kültürü, Ekonomi ve Turizm, Nüfus ve Sosyal Yapı, Kentleşme Problemleri, İnegöl'ün Marka Değerleri ve bu konuların alt başlıkları altında bildirilerini topladığımız ve şu an elinize aldığınız kitabın İnegöl'ün tarih ve kültür alanındaki bilgi dağarcığına yeni soluk getireceğine, yeni bakış açıları oluşturarak bilimsel katkı koyacağına inancımız tamdır.

Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Doğan Yavaş, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim, İnegöl Belediye Başkan Yardımcısı Alper Taban, İnegöl Belediye Meclis Üyesi Nedim Bayram, İşkur İnegöl Şubesi Müdürü Ahmet Baştürk ve İnegöl Halk Eğitim Merkezi Müdürü Burhanettin Özdemir'in düzenleme kurulunda bulunduğu sempozyumumuza kurumsal olarak katkıda bulunan Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü'ne, İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası'na Başkanlığına, Kültür Bakanlığı'na, Başkanlık Tanıtma Fonu Genel Müdürlüğü, İnegöl Kent Konseyi ve Angelacoma Otel'e teşekkür eder, şehrimiz hakkındaki özel birikimlerini sunan akademisyenlere, yerel araştırmacılara ve tüm emeği geçenlere şükranlarımı sunarım.

Her aşaması titizlikle hazırlanan, ilkinin gerçekleştirdiğimiz ve geleceksel hale dönüşmesini umut ettiğimiz Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumunu ölümsüzleştirecek, özverili bir çalışmanın emeği olan bu eser ile ortaya çıkacak farklı bakış açılarının ve yeni bilgilerin İnegölümüzün gelişimine katkı sağlaması temennisiyle, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Alinur AKTAŞ
İnegöl Belediye Başkanı

Editörlerden

İlçemizin konu edildiği “Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (14-15-16 Ekim 2016)’nda buluşabilmek için daha bir buçuk yıl öncesinde işe başlamıştık. İnegöl’ün tarih ve kültür yönleriyle ele alınacağı bir sempozyum olacaktı bu faaliyetimiz. Belediye Başkanımızın onay vermesi ile yola koyulduk. Uludağ Üniversitesi Rektörü’nün desteği ile yürüttüğümüz bu çalışmalar, paydaşlarımız ve Sempozyum Onur Kurulumuz ile birlikte gerçekleşti. Düzenleme Kurulumuz tüm çalışmalarını planladı. Bilim Kurulumuz da yerli ve farklı yabancı ülkelere beş üyemiz ile oluştu.

Tebliğ teklifleri alındıktan sonra 55 tebliğcinin teklifi olumlu görülerek sempozyuma davet edildiler. İnegöl’ün arkeolojik, tarihi, mimari, coğrafi, sanatsal, yayın, iletişim, tanıtım ve turizm vb. alanları ile ilgili bu tebliğler iki günlük zaman sürecinde iki salonda tartışıldı ve değerlendirildi. Bu kadar tebliğcinin İnegöl ilçesini iki gün boyunca tartışması, ilçemiz hakkında çok değişik ve yeni bilgilerin ortaya çıkmasını da sağlamış oldu. Üç farklı ülkeden tebliğciler de sunumlarını gerçekleştirdi.

Böyle bir faaliyet İnegöl’de ilk defa gerçekleşiyordu. Yerelde böyle bir çalışmanın gerçekleştiriliyor olmasından dolayı tecrübesizlik ve eksiklikler ortaya çıkabilme ihtimali hemen akla gelebilirdi. Ancak görev alan kişilerin sorumluluklarını fedakârlıkla ve başarıyla yerine getirme gayretleri sonucunda, misafirlerimizin hep takdir ettikleri bir olgunluk ve başarı ortaya çıkmış oldu.

Şimdi de sempozyumun metinlerini basma aşamasına geldik. İnegöl hakkındaki bilgilere çok yeni ve değişik katkılar koyacağına inandığımız bu eser; uluslararası sempozyumun ilçemizde gerçekleşebilmesinde, hiç şüphesiz yerel yönetim birimimizin fikir sahipliği, ev sahipliği ve organizasyon yükünü üstlenmesi dolayısıyla başta Belediye Başkanımız Alinur Aktaş olmak üzere belediyemiz çalışanlarının üstün gayretleriyle yayın hayatına kazandırılmıştır. Hepsine teşekkürü borç biliyoruz.

Uluslararası İnegöl Sempozyumu’nda sunulan tebliğlerin kitabı olarak hazırlanan bu eserin ilçemize hayırlı olması dilek ve temennilerimizle...

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ

Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

SEMPOZYUM PROGRAMI

ULUSLARARASI İNEGÖL TARİHİ ve KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF HISTORY AND CULTURE OF İNEGÖL

14-15-16 EKİM 2016 / Bursa - İnegöl
14-15-16 OCTOBER 2016 / Bursa - İnegöl

DÜZENLEYENLER

İnegöl Belediyesi
Uludağ Üniversitesi

PAYDAŞLAR

İnegöl Belediyesi
Uludağ Üniversitesi
T.C. Kültür Bakanlığı
T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu
İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası (İTSO)
İnegöl Kent Konseyi

SEMPOZYUM ONUR KURULU

İzzettin KÜÇÜK	Bursa Valisi
Recep ALTEPE	Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı
Prof. Dr. Yusuf ULCA Y	Uludağ Üniversitesi Rektörü
Ali AKÇA	İnegöl Kaymakamı
Alinur AKTAŞ	İnegöl Belediye Başkanı
Metin ANIL	İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı
Haydar CERRAH	İnegöl Kent Konseyi Başkanı
Prof. Dr. Mefail HIZLI	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

DÜZENLEME KURULU

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ	Uludağ Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM	Uludağ Üniversitesi
Alper TABAN	İnegöl Belediye Başkan Yardımcısı
Nedim BAYRAM	İnegöl Belediye Meclis Üyesi
Ahmet BAŞTÜRK	İşkur İnegöl Şubesi Müdürü
Burhanettin ÖZDEMİR	İnegöl Halk Eğitim Merkezi Müdürü

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Mürsel ALPER
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ
Prof. Dr. Muammer DEMİREL
Prof. Dr. Ömer DEMİREL
Prof. Dr. Mefail HIZLI
Prof. Dr. Ahmet KANKAL
Prof. Dr. Klara KUZMOVA - Slovakya
Prof. Dr. Gaffar MEHDİYEV - Azerbaycan
Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU - Azerbaycan
Prof. Dr. Yusuf OĞUZÖĞLU
Prof. Dr. Salih PAY
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Prof. Dr. Murat TAŞ
Prof. Dr. Mehmet TUNÇEL
Prof. Dr. Asım YEDİYILDIZ
Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN
Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ
Yrd. Doç. Dr. Hicabi GÜLGEN
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM
Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ
Dr. Caroline FINKEL - İskoçya
Öğr. Gör. Yüksel OKŞAK
Mine ÖZKILINÇ - Almanya

AÇILIŞ KONUŞMALARI

14 Ekim Cuma - Saat: 10:00

(Mobilya Ağaç Sanayi Müzesi Konferans Salonu)

Alinur AKTAŞ	İnegöl Belediye Başkanı
Ali AKÇA	İnegöl Kaymakamı
Prof. Dr. Yusuf ULCAY	Uludağ Üniversitesi Rektörü
Recep ALTEPE	Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı
İzzettin KÜÇÜK	Bursa Valisi

AÇILIŞ OTURUMU

(Mobilya Ağaç Sanayi Müzesi Konferans Salonu)

14 Ekim 2016 Cuma Saat: 11:00 – 12:15

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mefail HIZLI

Alinur AKTAŞ

“İnegöl Belediyesi’nin Tarihçesi”

Metin ANIL

“İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası ve İnegöl’de Ekonomi”

Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

“İnegöl’de Kulaca Kalesi”

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ

“Arşiv Belgelerine Göre İnegöl’de Osmanlı Dönemi İmar Faaliyetleri”

12:15-14:30 ÖĞLE ARASI

Öğleden Sonra Bütün Oturumlar: ANGELACOMA OTEL

(Alanyurt Mahallesi İnegöl- Yenişehir Yolu Üzeri)

BİRİNCİ OTURUM

A SALONU

14 Ekim 2016 Cuma Saat: 14:30-15:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

Prof. Dr. Ayşe Gülçin KÜÇÜKKAYA

“İnegöl Osmanlı Yapılarının Orijini”

Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER

“İnegöl İshak Paşa Külliyesi’nin Osmanlı Mimarisindeki Yeri ve Önemi”

Prof. Dr. Ahmet UZUN - Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN

“XIX. Yüzyıl İnegöl’ünde Sosyo-Ekonomik Yapının Temel Karakteristik-leri”

Yrd. Doç. Dr. Refik ARIKAN

“Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu’nda İnegöl ve Çevresinin Önemi”

B SALONU

14 Ekim 2016 Cuma Saat: 14:30-15:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ziya Kenan Taş

Prof. Dr. İ. Hakan MERT

“Alman Seyyah Ve Araştırmacılara Göre İnegöl ve Çevresi”

Doç. Dr. Mehmet KAYA

“XX. Yüzyılın Başlarında İnegöl’ün Sosyal ve Ekonomik Durumu (1900-1922)”

Durmuş BAVLI

“Ahıska Türklerinin İnegöl’e Yerleştirilmesi ile İlgili Arşiv Örnekleri”

Mustafa POLAT

“XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İnegöl ve Köylerinin Demografik Yapısı”

OTURUM ARASI 15.30-16.00

İKİNCİ OTURUM

A SALONU

14 Ekim 2016 Cuma Saat: 16:00-17:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İ. Hakan MERT

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

“İnegöl/Cumatepe Höyük ve Tunç Çağı Ulaşımında Yeri”

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU

“Bursa - İnegöl Son Kalkolitik ve Bronz Çağlarında”

Doç. Dr. Derya ŞAHİN

“İnegöl Kent Müzesi Sikke Koleksiyonu”

B SALONU

14 Ekim 2016 Cuma Saat: 16:00-17:30

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ

Doç. Dr. Nurfeddin KAHRAMAN

“İnegöl Omurgalı Fosil Yatakları”

Yrd. Doç. Dr. Güven GÜMGÜM

“Temel Beslenme İhtiyacından Kutsala; İnegöl Territoryum’una Ait Bir Ekmek Mührü”

Araş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL

“İnegöl’den Bir Figürin”

Araş. Gör. Hazal ÇITAKOĞLU

Araş. Gör. Gonca GÜLSEFA

“İnegöl Kent Müzesi’nde Sergilenen Hellenistik, Roma Ve Bizans Dönemi Seramikleri”

Barış ŞENOL

“İnegöl Adının Kökeni ve Zaman-Mekan Boyutunda Çevre Arkeolojik Yerleşimler Etki Alanında Antik İnegöl Yerleşimi”

ÜÇÜNCÜ OTURUM

A SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 09:00-10:00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER

Doç. Dr. Hacı Mustafa AÇIKÖZ

“Bir Mekan Hümanizması Modeli Olarak İnegöl-İshakpaşa Külliyesi”

Doç. Dr. Murat ÇERKEZ

“Kestel Babasultan Külliyesi”

Yrd. Doç. Dr. Serdar ÖSEN

“İnegöl Ahi Yusuf Zaviyesi Üzerine Bazı Tespitler”

Hakan YILMAZ

“Geyikli Baba’nın İnegöl’e Yerleşmesi, Orhan Gâzî İle İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin DelillerIşığında Çürütülmesi”

B SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 09:00-10:00

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN

Dr. Salih EROL

“İnegöl’ün İlk Süreli Yayını Son Yarımay Dergisi’ne Göre İnegöl’de Yaşam (1936-1939)”

Arş. Gör. Tahsin ŞAHİN

“İnegöl Tarihinin Kaynakları:İnegöl Şer’iye Sicilleri Tanıtımı”

Araş. Gör. Dr. Ayşenur Bilge ZAFER

“İnegöl’de Birlikte Yaşama Kültürü: Yerli-Göçmen İlişkilerinin Tarihsel Analizi”

Hatice UZER

“93 Harbi ve İnegöl’e Gelen Kafkas Göçmenleri”

OTURUM ARASI 10:00-10:30

DÖRDÜNCÜ OTURUM

A SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 10:30-12:00

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Mehmet KAYA

Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ

“İnegöllü Bir Âyân: Derviş Paşazâde Numan Bey Ve Faaliyetleri”

Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN

“İnegöl’de Medfûn Şeyh Kâsım Efendi ve Cevâhirü’l-Ahbâr adlı Eseri”

Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

“Fesleğen Kokulu İnegöl’den Ahmet Necdet de Geçti Hey”

Dr. Caroline FİNKEL

“Evliya Çelebi’nin İnegöl seyahati, gelecek için bir kültür varlığı haline nasıl geliyor”

B SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 10:30-12:00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Alkan GÜNAY

“18. Yüzyılda İnegöl’de Malikâne Sisteminin İşleyişine Dair Tespitler”

Abdullah TATAROĞLU

“Kasım Efendi’nin “Cevahirü’l-Ahbar” Adlı Eserinde Din Ve Tasavvuf İle Dil Ve Edebiyat”

Cengiz GÜLER

“İshak Paşalar Ve İnegöllü İshak Paşa’nın Hayri Eserleri”

Mine ÖZKILINÇ

“Yeni Müzecilik Akımının İnegöl Kent Müzesi ve Mobilya Müzesi Örneğinde Değerlendirilmesi”

12:00-14:00 ÖĞLE ARASI

BEŞİNCİ OTURUM

A SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 14:00-15:00

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU

“Anlatıya Dayalı Edebî Eserlerde İnegöl: Domaniç Dağlarının Yolcusu Örneği”

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU

“Deydinler Köyü’nden Neş’et Eden Alim, Mütefekkir, Devlet Adamı, Hekim Dr. Emin Acar”

Yrd. Doç. Dr. Tevfik SÜTÇÜ

“Türk Edebiyatında Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunu Anlatan Romanlarda İnegöl”

B SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 14:00-15:00

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Murat ÇERKEZ

Prof. Dr. Gaffar MEHDİYEV

“Çanakkale savaşlarına katılan İnegöllü Ermeniler ve Yüzbaşı Sarkis Torosyan’la ilgili gerçekler (Ermenice basın yayın kuruluşlarının yazdıkları esasında)”

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ

“Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İnegöl’de Ermeni Faaliyetleri”

Numan KARTAL

“İnegöl’ün Tarihi Değerleriyle İlgili Kimi Gözlemler”

Ali Osman OLGUN

“İnegöl’de Halk Oyunları”

Ahmet CANGÜLOĞLU

“İnegöl Mehterinin Tarihi ve Kültürü”

OTURUM ARASI 15:00-15:30

ALTINCI OTURUM

A SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 15:30-17:00

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ

Doç. Dr. Kelime ERDAL

“Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı Üzerine Bir Araştırma”

Yrd. Doç. Dr. Seher BOYKOY

“Atatürk Döneminde İnegöl’de Eğitim Hayatı Üzerine Bir İnceleme”

Yrd. Doç. Dr. Vedat ŞAHİN

“Hızlı Nüfus Artışına Bağlı Olarak Eğitimdeki Değişim ve Dönüşümlere Bir Örnek: İnegöl”

Öğr. Gör. Mustafa KASTAN

“İnegöl Mobilyası”

Orhan ERDOĞAN

“Çıkamaz Sokakta Kaybolan Komşu Annem”

B SALONU

15 Ekim 2016 Cumartesi Saat: 15:30-17:00

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM

Prof. Dr. Fatih KILLI

“İnegöl Ayçiçeği Üretiminin Türkiye Üzerindeki Yeri, Kaliteli ve Yüksek Tohum Verimi İçin İnegöl Üreticisi Nelere Dikkat Etmeli”

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

“Bursa’nın İlk Kadın Milletvekillerinden Ayşe Şekibe İnsel”

Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY

Öğr. Gör. Ayşe CAN SÜNNETÇİOĞLU

“İnegöl Köftesine Coğrafi İşaretleme Yapılmasının Yörenin Gastronomik Kimliğinin Korunması Açısından Önemi”

Öğr. Gör. Dr. Gültekin ERDAL

“Markaları mı İnegöl’ü, İnegöl mü Markalarını Yaşattıyor?”

Okutman Gürhan KORKMAZ

“Cumhuriyetin İlanı’ndan 1980 Askeri Müdahalesi’ne İnegöl’de Genel Seçimler”

DEĞERLENDİRME OTURUMU Saat 17:00-18:00

A SALONU

Prof. Dr. Mefail HIZLI	Uludağ Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU	Uludağ Üniversitesi
Alınur AKTAŞ	İnegöl Belediye Başkanı

GALA YEMEĞİ- 19:00- ANGELACOMA OTEL

GEZİ PROGRAMI

16 Ekim 2016 Pazar Saat: 09:00 Kahvaltıdan sonra

- İnegöl Kent Müzesi
- İnegöl Mobilya Ağaç Sanayi Müzesi
- İshakpaşa Külliyesi
- Öğle Yemeği
- Oylat Mağarası
- Oylat Kaplıca Bölgesi

SEMPOZYUM SEKRETERYASI & İLETİŞİM

Ensar MACİT - Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Önder KILIÇ - Sanat Tarihçisi
0224 713 18 70

Yüksel AKDOĞAN

sempozyum@inegol.bel.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Başkandan / <i>Presidential</i>	I
Editörlerden / <i>Editors</i>	III
Sempozyum Programı / <i>Symposium Program</i>	V
İçindekiler / <i>Contents</i>	XVI
Sempozyum Açılış Konuşmaları / <i>Symposium Opening Speeches</i>	1-5
Alınur AKTAŞ - İnegöl Belediye Başkanı “İnegöl Belediyesi Tarihçesi” <i>Alınur AKTAŞ - Mayor Of İnegöl Municipality</i> “ <i>History of İnegöl Municipality</i> ”	7-24
Metin ANIL - İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı “İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası” <i>Metin ANIL - Chairman of İnegöl Chamber of Commerce and Industry</i> “ <i>İnegöl Chamber of Commerce and Industry</i> ”	25-32
Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM “İnegöl’de Kulaca Kalesi” <i>Assist. Prof. Dr. Sezai SEVİM</i> “ <i>Kulaca Castle in İnegöl</i> ”	33-47
Yard. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ “Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre 19. Yüzyılda İnegöl’de İmar Faaliyetleri” <i>Assist. Prof. Dr. Doğan YAVAŞ</i> “ <i>Development Activities In İnegöl In 19th Century According To Prime Ministry Archive Papers</i> ”	49-64
Prof. Dr. Ayşe Gülçin KÜÇÜKKAYA “İnegöl Osmanlı Türk Yapılarının Orjini” <i>Prof. Dr. Ayşe Gülçin KÜÇÜKKAYA</i> “ <i>Origin of the Ottoman Buildings at İnegöl</i> ”	65-79

Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER “İnegöl İshakpaşa Külliyesinin Osmanlı Mimarisindeki Yeri ve Önemi” <i>Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER</i> “ <i>The Significance and The Place of İnegöl İshak Pasha Külliye in Ottoman Architecture</i> ”	81-103
Prof. Dr. Ahmet UZUN Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN XIX. Yüzyıl İnegöl’ünde Sosyo-Ekonomik Yapının Temel Karakteristikleri <i>Prof. Dr. Ahmet UZUN</i> <i>Doç. Dr. Mustafa YILDIRAN</i> “ <i>Main Characteristics of Socio-economic Structure in İnegöl during the Ottoman Period</i> ”	105-136
Yrd. Doç. Dr. Refik ARIKAN “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu’nda İnegöl ve Çevresinin Önemi” <i>Assist. Prof. Dr. Refik ARIKAN</i> “ <i>The Importance of İnegöl and its Neighbors in the Foundation of Ottoman State</i> ”	137-155
Prof. Dr. İbrahim Hakan MERT “Alman Seyyah ve Araştırmacılara Göre İnegöl ve Çevresi” <i>Prof. Dr. İbrahim Hakan MERT</i> “ <i>İnegöl and its Environment According to the German Travellers and Researchers</i> ”	157-166
Doç. Dr. Mehmet KAYA “XX. Yüzyıl Başlarında İnegöl’ün Sosyal ve Ekonomik Durumu (1900-1922)” <i>Ass. Prof. Dr. Mehmet KAYA</i> “ <i>Social and Economic Situation of İnegöl in the Beginning of 20th Century (1900-1922)</i> ”	167-187
Durmuş BAVLI “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Ahıska Türklerinin İnegöl’e Yerleştirilmesi ile ilgili Arşiv Örnekleri (1878-1904)” <i>Durmuş BAVLI</i> “ <i>Documents About the Movement of Ahıska Turks into İnegöl</i> ”	189-201

Mustafa POLAT “Nüfus Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İnegöl ve Köylerinin Demografik Yapısı” <i>Mustafa POLAT</i> “Demographic Structure of İnegöl and its Villages in the Half of 19th Century”	203-231
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN “İnegöl/Cumatepe Höyük ve Tunç Çağı Ulaşımındaki Yeri” <i>Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN</i> “İnegöl/Cumatepe Mound And Its Location In The Bronze Age Transportation”	233-247
Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU “Bursa-İnegöl Son Kalkolitik ve Bronz Çağlarında” <i>Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU</i> “Bursa - İnegöl the Late Chalcolithic and Bronze Age”	249-267
Yrd.Doç.Dr. Gülseren Kan ŞAHİN Arkeolog Nihal KARDORUK “Roma ve Bizans Devirlerinde İnegöl Arkeolojisi ve Tarihi” <i>Assist. Prof. Dr. Gülseren Kan ŞAHİN</i> <i>Archaeologist Nihal KARDORUK</i> “Archaeology and History of İnegöl in the Roman and Byzantine Period”	269-277
Doç. Dr. Derya ŞAHİN “İnegöl Kent Müzesi’nde Sergilenen Sikkeler” <i>Ass. Prof. Dr. Derya ŞAHİN</i> “The Coins Collection Of İnegöl City Museum”	279-290
Doç. Dr. Nurfeddin KAHRAMAN “İnegöl Omurgalı Fosil Yatakları” <i>Ass. Prof. Dr. Nurfeddin KAHRAMAN</i> “Vertebrate Fossil Beds at İnegöl”	291-300
Yrd. Doç. Dr. Güven GÜMGÜM “Temel Beslenme İhtiyacından Kutsala; İnegöl Territoryumu’na Ait Bir Ekmek Mührü” <i>Assist. Prof. Dr. Güven GÜMGÜM</i> “From the Basis Nutrition to Holy; A Bread Seal Belonged to İnegöl Territory”	301-305

Arş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL “İnegöl’den Bir Figürin” <i>Research Assistant Nur Deniz ÜNSAL</i> “A Figurine From İnegöl”	307-321
Arş. Gör. Hazal ÇITAKOĞLU Arş. Gör. Gonca GÜLSEFA “İnegöl Kent Müzesi’nde Sergilenen Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemi Seramikleri” <i>Research Assistant Hazal ÇITAKOĞLU</i> <i>Research Assistant Gonca GÜLSEFA</i> “Hellenistic, Roman and Byzantine Pottery Finds Exhibites at the İnegöl City Museum”	323-348
Barış ŞENOL “İnegöl Adının Kökeni ve Zaman-Mekan Boyutunda Çevre Arkeolojik Yerleşimler Etki Alanında Antik İnegöl Yerleşimi” <i>Barış ŞENOL</i> “Ethymology of İnegöl Name”	349-386
Doç. Dr. Hacı Mustafa AÇIKÖZ “Bir Mekan Hümanizması Modeli Olarak İnegöl İshakpaşa Külliyesi” (Aidiyet, Hizmet ve Biz Duygusunun Mekâna Nakşı Bağlamında Yitik Marka İnegöl İshak Paşa Külliyesine dair Felsefi Mülâhazalar) <i>Ass. Prof. Dr. Hacı Mustafa AÇIKÖZ</i> “İnegöl İshakpasha Kulliye(Complex) As A Model Of Space Humanism” (Philosophical Thoughts over the Feelings of Belonging, Serving and Togetherness Seen on Space Called as Lost Brand İnegöl İshak Pasha Külliye)	387-418
Doç. Dr. Murat ÇERKEZ “Kestel Baba Sultan Külliyesi” <i>Ass. Prof. Dr. Murat ÇERKEZ</i> “Baba Sultan Complex”	419-447
Yrd. Doç. Dr. Serdar ÖSEN “İnegöl Ahi Yusuf Tekkesi Hakkında Bazı Tespitler” <i>Assist. Prof. Dr. Serdar ÖSEN</i> “Some Observations on İnegöl Ahi Yusuf Dervish Lodge”	449-459

Hakan YILMAZ Geyikli Baba'nın İnegöl'e Yerleşmesi, Orhan Gazi ile İlişkisi ve Heterodoksluğu Yönündeki İddiaların Kesin Deliller Işığında Çürütülmesi <i>Hakan YILMAZ</i> "Settlement of Geyikli Baba in İnegöl, His Relationship with Orhan Gazi and Refutation of the Arguments on His Being A Heterodox in the Light of Direct Evidences"	461-506
Dr. Salih EROL İnegöl'ün İlk Süreli Yayını Son Yarımay Dergisi'ne Göre İnegöl'de Yaşam (1936-1939) <i>Dr. Salih EROL</i> "Life İnegöl Specified the First Periodical of İnegöl, Son Yarımay -1936-1939"	507-545
II. CİLT - VOLUME II	
Arş. Gör. Tahsin ŞAHİN "İnegöl Tarihinin Kaynakları: İnegöl Şer'iyeye Sicilleri Tanıtımı" <i>Research Assistant Tahsin ŞAHİN</i> "Sources Of İnegöl History: Introduction of İnegöl Court Registers"	548-559
Dr. Ayşenur BİLGE ZAFER "İnegöl'de Birlikte Yaşama Kültürü; Yerli-Göçmen İlişkilerinin Tarihsel Analizi" <i>Dr. Ayşenur BİLGE ZAFER</i> "Culture of Living Together in İnegöl: Historical Analysis of The Relations between Native-Immigrant People"	560-572
Hatice UZER "93 Harbi ve İnegöl'e Gelen Kafkas Göçmenleri" <i>Hatice UZER</i> "93 Wars and Immigrants from Causicians to İnegöl"	574-586
Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ "İnegöllü Bir Ayan: Derviş Paşazade Numan Bey ve Faaliyetleri" <i>Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ</i> "Ayan From İnegöl: Derviş Paşazâde Numan Bey and his Activities"	588-606

Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN "İnegöl'de Medfun Şeyh Kasım Efendi ve Cevahirü'l - Ahbar Adlı Eseri" <i>Ass. Prof. Dr. Hasan Basri ÖCALAN</i> "Şeyh Kâsım Efendi Entombed in Inegol and His Work Cevâhirü'l-Ahbâr"	608-623
Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ "Fesleğen Kokulu İnegöl'den Ahmet Necdet de Geçti Hey!" <i>Assist. Prof. Dr. Sadettin EĞRİ</i> "Ahmet Necdet Passed By Basil-Scented İnegöl!.."	624-636
Dr. Caroline FİNKEL "Evliya Çelebi'nin İnegöl Seyahati, Gelecek İçin Bir Kültür Varlığı Haline Nasıl Geliyor: Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz Projesi" <i>Dr. Caroline FİNKEL</i> "How Evliya Çelebi's Journey Through İnegöl İlçesi Is Becoming a Cultural Asset For The Future"	638-661
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Alkan GÜNAY "18. Yüzyılda İnegöl'de Malikane Sisteminin İşleyişine Dair Tespitler" <i>Assist. Prof. Dr. Nilüfer Alkan GÜNAY</i> "The Findings on Mâlikâne System in the 18th Century in Inegöl"	662-672
Abdullah TATAROĞLU "Kasım Efendi'nin "Cevahirü'l - Ahbar" Adlı Eserinde Din ve Tasavvuf İle Dil ve Edebiyat" <i>Abdullah TATAROĞLU</i> "Religion & Sufism and Language & Literature in "Cevâhirü'l-Ahbâr" Kasım Efendi"	674-682
Cengiz GÜLER "İshakpaşalar ve İnegöllü İshakpaşa'nın Hayri Eserleri" <i>Cengiz GÜLER</i> "İshak Pashas and Charit Works of İshak Pasha, Local Recident of İnegöl"	684-700

Arkeolog Mine ÖZKILINÇ “Yeni Müzecilik Akımının İnegöl Kent ve Mobilya Müzesi Örneğinde Değerlendirilmesi” <i>Archaeologist Mine ÖZKILINÇ</i> <i>“Assessment of New Museology Movement after the Examples of İnegöl City and Furniture Museum”</i>	702-721
Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU “Anlatıya Dayalı Edebi Eserlerde İnegöl: Domaniç Dağlarının Yolcusu Örneği” <i>Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU</i> <i>“İnegöl in Narrative Works: The Example of the Pilgrim of Domaniç Mountains”</i>	722-734
Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU “İnegöl Deydinler Köyü’nden Neş’et Eden Alim, Mütefekkir, Devlet Adamı, Hekim Dr. Emin Acar” <i>Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU</i> <i>“A Scholar, Thinker, Politician and Medical Doctor from Deydinler Village, İnegöl: Dr. Emin Acar”</i>	736-745
Yrd. Doç. Dr. Tefik SÜTÇÜ “Türk Edebiyatında Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunu Anlatan Roman- larda İnegöl” <i>Assist. Prof. Dr. Tefik SÜTÇÜ</i> <i>“İnegöl in Novels Narrating the Establishment of Ottoman Empire in Turkish Literature”</i>	746-771
Prof. Dr. Qafar Çakmaklı MEHDİYEV Fatma Nur İP “Çanakkale Savaşlarına Katılan İnegöllü Ermeniler ve Yüzbaşı Sarkis Torosyan’la İlgili Gerçekler”(Ermenice basın yayın kurulu- şlarının yazdıkları esasında) <i>Prof. Dr. Qafar Çakmaklı MEHDİYEV</i> <i>Fatma Nur İP</i> <i>“The Real Facts About Alleged Attendance İnegöl Armenians and Cap- tain Sargis Torosianin Gallipoli Battle “Referred To Original Armenian Media Sources”</i>	772-777

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İnegöl’de Ermeni Faaliyetleri” <i>Ass. Prof. Dr. Ahmet OĞUZ</i> <i>“The Activities of Armenians in İnegöl from Tanzimat to Republic”</i>	778-789
Numan KARTAL “İnegöl’ün Tarihi ve Kültürel Değerleriyle İlgili Kimi Gözlemler” <i>Numan KARTAL</i> <i>“Some Observations on Cultural Values of İnegöl”</i>	790-801
Ali Osman OLGUN “İnegöl Halk Dansları” <i>Ali Osman OLGUN</i> <i>“Folk Dance in İnegöl”</i>	802-853
Ahmet CANGÜLOĞLU “İnegöl Mehterinin Tarihi ve Kültürü” <i>Ahmet CANGÜLOĞLU</i> <i>“History And Culture Of İnegöl Mehter Platoon”</i>	854-884
Doç. Dr. Kelime ERDAL “Bursa İli İnegöl İlçesi Ortaokul Öğrencilerinin Okuma Alışkanlık- larının Belirlenmesi” <i>Ass. Prof. Dr. Kelime ERDAL</i> <i>“Determination Of Reading Habits Of Bursa İnegöl Local Secondary School Students”</i>	886-897
Yrd. Doç. Dr. Seher BOYKOY “Atatürk Döneminde İnegöl’de Eğitim Hayatı Üzerine Bir İnceleme” <i>Assist. Prof. Dr. Seher BOYKOY</i> <i>“A Study on the Education Life in İnegöl in the Atatürk’s Period”</i>	898-921
Yrd. Doç. Dr. Vedat ŞAHİN “Hızlı Nüfus Artışına Bağlı Olarak Eğitimdeki Değişim ve Dönüşümlere Bir Örnek: İnegöl” <i>Assist. Prof. Dr. Vedat ŞAHİN</i> <i>“An Example of Changes and Transformations in Education as a Result of Rapid Population Growth: İnegöl”</i>	922-934

Öğr. Gör. Mustafa KASTAN “İnegöl Mobilyası” <i>Research Assistant Mustafa KASTAN</i> <i>İnegöl Furniture</i>	936-941
Orhan ERDOĞAN “Çıkılmaz Sokakta Kaybolan Komşu Annem” <i>Orhan ERDOĞAN</i> <i>“Neighbouring Mother Lost in Dead-end Street”</i>	942-952
Prof. Dr. Fatih KILLI “İnegöl Ayçiçeği Üretiminin Türkiye Üzerindeki Yeri, Kaliteli ve Yüksek Tohum Verimi İçin İnegöl Üreticisi Nelere Dikkat Etmeli” <i>Prof. Dr. Fatih KILLI</i> <i>“The place in Turkey production of İnegöl sunflower production, what should be considered by İnegöl growers for quality and high seed yield”</i>	954-962
Prof. Dr. Sadık SARISAMAN “Bursa’nın İlk Kadın Milletvekili Ayşe Şekibe İnsel” <i>Prof. Dr. Sadık SARISAMAN</i> <i>“One of the First Women Representatives of Bursa: Ayşe Şekibe İnsel”</i>	964-995
Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY Öğr. Gör. Ayşe CAN SÜNNETÇİOĞLU “İnegöl Köftesine Coğrafi İşaretleme Yapılmasının Yörenin Gastronomik Kimliğinin Korunması Açısından Önemi” <i>Ass. Prof. Dr. Murat DOĞDUBAY</i> <i>Research Assistant Ayşe CAN SÜNNETÇİOĞLU</i> <i>“The Importance of the Gastronomical Identity of Geographic Marking of the İnegöl’s Meatball”</i>	996-1004
Öğr. Gör. Gültekin ERDAL “Markaları mı İnegöl’ü İnegöl’ü Markalarını Yaşatıyor?” <i>Research Assistant Gültekin ERDAL</i> <i>“Do Brands Keep Alive the City of İnegöl, Does the City of İnegöl Keep Alive Brands?”</i>	1006-1022

Okutman Gürhan KORKMAZ “Cumhuriyetin İlanından 1980 Askeri Müdahalesi’ne İnegöl’de Genel Seçimler” <i>Instructor Gürhan KORKMAZ</i> <i>“General Elections in İnegöl, From the Decleration of the Republic to 1980 Military Intervetion”</i>	1024-1063
Değerlendirme Oturumu / <i>Conclusion Meeting</i>	1064-1066
Sempozyum Etkinlik Fotoğrafları / <i>Photos from the Symposium</i>	1068-1083

İNEGÖL TARİHİNİN KAYNAKLARI: İNEGÖL ŞER'İYE SİCİLLERİ TANITIMI

(Sources Of İnegöl History: Introduction of İnegöl Court Registers)

Arş. Gör. Tahsin ŞAHİN*

Özet:

Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze pek çok arşiv belgesi kalmıştır. Bu arşiv belgeleri de geçmişin gün yüzüne çıkarılmasında faydalı olmaktadır. Özellikle 19. Yüzyıldan itibaren ayrı bir disiplin haline gelen tarih bilimi, bu özelliğini sahip olduğu arşivlere muhtaçtır. Son asırda yapılan gerek Osmanlı tarihi ve gerek diğer tarih araştırmalarında tarihçiler arşivlere uğramaksızın çalışmalarını yapmamaya itina göstermektedir. Osmanlı tarihçileri bu konuda şanslı olanlardır. Elllerinde muazzam bir arşiv bulunan tarihçiler bundan layıkıyla yararlanmak için birbirleriyle yarış halindedirler. Osmanlı arşivlerinde pek çok çeşitte belge türüne rastlanmaktadır. Belgelerin büyük kısmı devlet tarafından tutulan vergi kayıtları, anlaşmalar olsa da doğrudan halkın sesinin duyulabileceği nadide belgeler de mevcuttur. Bu belge türlerinden biri Osmanlı kadısı tarafından tutulan mahkeme kayıtları; şer'îye sicilleridir. Bu çalışma Osmanlı döneminde tutulan İnegöl mahkeme kayıtlarının (şer'îye sicilleri) tanıtılmasını amaçlamaktadır. Çalışma genel olarak üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölüm genel olarak şer'îye sicillerini ve Osmanlı mahkemelerini tasvir edecektir. İkinci bölüm ise İnegöl şer'îye sicillerinden, elimizde bulunan belgelerin hangi yıllara tekabül ettiğinden ve İnegöl'de mahkeme işleyişinin nasıl olduğundan bahsedecektir. Mahkeme başvurularında izlenen yollar; mahkeme etme ve cezalandırma süreçleri tasvir edilmeye çalışılacaktır. Çalışmamızın son bölümünde ise İnegöl şer'îye sicillerinden seçme örnekler sergilenecektir. Böylelikle şer'îye sicillerinin İnegöl tarihi açısından hangi bilgileri temin edebileceği, bu belge türü ile İnegöl tarihinin hangi karanlık köşelerinin aydınlatılabileceği ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şer'îye sicilleri, İnegöl, İnegöl Tarihi, Mahkeme Kayıtları, İnegöl Şer'îye Sicilleri.

* Arş. Gör. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. tahsinsahin@uludag.edu.tr

Abstract:

Lots of archival documents have inherited from Ottoman Empire to today. These documents are beneficial to bring to lightening the history. History, which has become a specific science since 19th century, is in the need of achieves. Not only for Ottoman historiography but also all historical works historians have to consult archives. Ottoman historians can be said lucky historians in terms of abundance of documents. There are a lot of document types in Ottoman archives. Despite the fact that a large part of documents were recorded by Ottoman government, like tax records and letters of agreements, some of them were included ordinary people's voice. One of these document types is court records, recorded by Ottoman judges. In this paper, İnegöl court records will be presented. Paper will be comprised of three parts. The first part will include general picture of Ottoman courts. The second part will include İnegöl court records, their time slots and modus operandi of them. Also manners of application and judicial proceedings and castigating processes will assess. The last part of the paper some samples of court registers will display. In this way, the importance of court records in terms of İnegöl history will find out.

Key Words: Ottoman Courts, Court records, İnegöl, History of İnegöl, İnegöl in the court records.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nden günümüze pek çok bilgi ve belge miras kalmıştır. Bu belgeler bugünkü tarih bilgimizin oluşmasında en önemli kaynaklar olmuşlardır. Gerek genel Osmanlı tarihini gerek bölgesel tarih çalışmalarını yaparken tarihçilerin en büyük destekçileri bu kaynaklar olmuştur. Osmanlı arşiv belgelerinin büyük kısmı vergi kayıtları, fermanlar gibi merkezi hükümetin kayıtları ise de bunlardan bir kısmı da sıradan insanların seslerinin duyulabileceği belgelerdir. Bu tür belgeler içerisinde en önemlisi ve en yaygını “şer’iye sicilleridir”.

Şer’iye sicilleri Osmanlı medreselerinde eğitimlerini tamamladıktan sonra padişah iradesiyle eyalet, sancak ve kazalara tayin olunan kadılar tarafından Osmanlı mahkemelerinde tutulan kayıtlardır. Bu çalışmada İnegöl şer’iye sicilleri tanıtılacaktır. Amaç İnegöl tarihi üzerine çalışan ya da çalışacak tarihçilerin faydalanabileceği bir bilgiyi ortaya çıkarabilmektir. Bunun için malumun

ilamını yapmaktan mümkün derecede kaçınılacaktır. Sadece manayı anlayabilmek için gerekli olduğu kadarıyla genel bilgilerin üzerinde kısaca durulacaktır.

Osmanlı mahkemeleri günümüz mahkemelerinden farklı olmak üzere mahkeme işlemlerinin yanı sıra idari işler ve noter işlemleri ile de meşguldür. Dolayısıyla şer’iye sicilleri içinde sadece davaları değil pek çok tür kaydı görmek mümkündür. Kısaca özetleyecek olursak; şeriye sicillerinin içeriği hüccet, ilam, maruz, muhallefat, mürasele, vakfiye, ferman, berat, buyruldu, tezkire, temessük gibi hükümleri içerir.

1. Hüccet: Şer’i mahkemeler tarafından verilen fakat hüküm içermeyen belgelerdir. Kadının huzurunda iki tarafın anlaşmaya vardıklarına dair kadının tasdikini ihtiva ederler.

2. İlam: İlgili dava hakkında kadının hükmünün bulunduğu belgelerdir.

3. Maruz: Kadı tarafından icra makamına arz edilen durumlar ya da halk tarafından doğrudan icra makamına yahut kadıya yazılan şikâyet dilekçeleridir. Herhangi bir karar içermez.

4. Muhallefat: Kısaca miras dağıtımı olarak nitelendirilebilir. Daha sonra tereke defterleri ayrı olarak tutulmuştur.

5. Mürasele: Kadının ast ve üstleri ile yaptığı resmi yazışmalardır.

6. Temessük: Bir borcun ödenmesinin kabulü, bir şeyin teslim alınmasının gösterilmesi gibi hususlarda karşı tarafa verilen bir nevi senettir. Kadının noter vazifesini gösteren en belirgin belge türüdür.

7. Ferman: Divandan alınan kararların kadıya gönderilmesi üzerine bunun sicile kayıdıdır.

8. Berat: Padişah tarafından bir memuriyete tayin, bir şeyin kullanım hakkı gibi meseleler için gönderilen belgelerdir. Bunlar da fermanlar gibi sicillere kaydolunur¹.

Şer’iye sicilleri hakkında çalışma yapan tüm tarihçiler şer’iye sicilleri olmaksızın Osmanlı Devleti’nin kültür, idare din ve hatta iktisat tarihini doğru bir şekilde ortaya çıkarmanın mümkün olamayacağını vurgulamışlardır. Çünkü şer’iye sicilleri diğer arşiv vesikalarından farklı olarak bulunduğu bölgenin

¹ Züleyha Y. Sönmezşık, *Bursa A-119 Numaralı Şer’iye Sicili Tahlil ve Transkripsyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s. 223-229.

günlük hayatı hakkında ilk elden bilgi içeren kaynaklardır. Şer'îye sicilleri üzerine çalışmalar yapan bir tarihçi, ele aldığı bölgenin ekonomik hayatını, meslek ve sanat gruplarını, bunların yanı sıra üretim ve tüketim çeşitliliğini ve keza yine halktan toplanılan vergileri öğrenebilir.

Halkın sosyal, kültürel ve dini yaşamı konularında da pek çok bilgi veren şer'îye sicilleri, giyim kuşam malzemeleri, aile yapısı gibi konularda da zengin bilgiyi muhtevîdir. Ayrıca kadılar ile devlet merkezi arasındaki yazışmaları, merkezden gönderilen hükümleri, halkın arasında doğan davaları içermesi bakımından şer'îye sicilleri akademik araştırmalar için bulunmaz derecede önemi haizdir.

Yine bu arşiv malzemelerini kullanarak Osmanlı adli teşkilatı hakkında önemli bilgiler elde edilebileceği gibi, kayıtların şahıs ve yer isimlerini içermesi de hayli mühimdir. Bunun yanında aile yapısı, evlenme ve özellikle boşanma hakkında da pek çok bilgi şer'îye sicillerinden elde edilebilir.

Şer'îye sicilleri dâhilinde bulunan lakin daha sonra müstakilen de tutulmuş olan tereke kayıtları da sosyal ve ekonomik tarih için en önemli belgelerdendir. Bu kayıtlar ile servetin dağılımı, ölenlerin sosyal konumlarını, ürünlerin miktar ve çeşitleri hakkında bilgiler bulunur ve dolayısıyla fiyatlar, para, kredi, meslekler ve meslek gereçleri gibi konularda tarihçilere son derece zengin bilgiler sunar².

Şer'îye sicillerinin tarih çalışmaları açısından önemini anlatan bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Lakin son olarak belirtmede fayda vardır ki şer'îye sicilleri teoride uygulanan ya da uygulandığı kabul edilen bilgilerin gerçekte (!) nasıl karşılık bulunduğunu gösterebilecek nadide kaynaklardır.

Ancak bu konuda çalışma yapan tarihçilerin bilmeleri gereken bazı hususlar vardır. Bunlar da şer'îye sicillerinin içerdikleri problemlerdir. Bunları görmezden gelerek yapılan çalışmalar yanlış bilgiler ortaya çıkarırlar. Bu problemlerin aşılması ise tarihçinin doğru tutumu ve eleştirel bakış açısı ile mümkündür. Sicil çalışmaları yapılırken meydana gelen en büyük hata sicillerden

² Halil İnalcık, "Bursa XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar I", Belleten, 1960, sy. 24, s. 45-101.

edilen bilgilerin toplumun tümünü yansıttığının düşünülmesidir. Unutulmamalıdır ki mahkemelere gelen insanlar toplumun içinden bir kesittir hatta marjinallerdir. Örneğin, sadece sicillerdeki bilgilere bakacak olursak, İnegöl'de uzun yıllar asayişin tam sağlanamamış olduğunu ve her an eşkıyalık, soygun ya da gasp yapıldığını sanırız. Oysaki mahkemede bu tür olayların sık karşımıza çıkması gerçekte toplumda o denli sık olduğunu göstermez. Böyle bir genellemeyi ancak daha önceki dönemleri inceleyerek kısmen yapabiliriz. Bunun yanı sıra siciller kullanılarak yapılan çalışmalarda göze çarpan diğer bir sorun da problem odaklı olmaksızın konuya yaklaşım yapılmasıdır. Bu şekilde sadece kısa bir dönemin incelemesini yapan tarihçiler bu kısıtlı verileri ile genel yorumlar yapmaya çalışmakta, dolayısıyla da yanlış sonuçlara varmaktadırlar. Bunları engellemek için yapılması gereken, belgelere soru sorularak bir tarih yazımı yapılması ve sicillerin diğer devlet arşivleri, seyahatname gibi kaynaklar ile karşılaştırmasını yapmaktır.

2. İnegöl Şer'îye Sicilleri

Yukarıda tarih bilimi için önemi detaylıca anlatılan şer'îye sicillerinin İnegöl tarihi için ne derecede önemli olduğunu tekrar etmeye gerek yoktur. Bu gün bilindiği kadarıyla (!) İnegöl'ün defter halinde 21 adet şer'îye sicili bulunmaktadır. Bunlar detaylı olarak aşağıda gösterilecektir. Ancak tarihi bu kadar eski ve bu kadar önemi haiz olan bir kazanın bu kadar az sicili olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Maalesef bu gün ulaşılan İnegöl şer'îye sicillerinin en erken tarihlisi 1788 tarihlidir. Daha önce İnegöl'de görev yapan kadılar mutlaka kayıt tutmuş olmalıdırlar. Ancak bilmediğimiz bir sebepten ötürü bu tarihten önceki siciller bulunamamaktadır. Umulur ki, bir yangın ya da herhangi bir afet neticesinde yok olmamışlar ve bir gün ortaya çıkmak üzere bir yerde bekliyorlardır³.

³ 1788 tarihinden önceki İnegöl Şer'îye sicillerinin nerede olduğu bilinmemektedir. Ancak Bursa şer'îye sicillerinin hikâyesi belki ileride bu sicillerin bulunmasına (eğer hala varlarsa) faydalı olabilir. 19. Yüzyıla kadar mahkemelerde muhafaza edilen Bursa şer'îye sicilleri 1834 senesinde Şeyh Süleyman Efendi Mektebi'ne taşınmıştır. Ancak 1854 yılında meydana gelen depremde etkilenerek tahrip olmuş olan siciller 1868'de İstanbul'a gönderilmiş ve tamir görmüştür. Daha sonra sırasıyla Çendik (Kazzazoğlu) Medresesi, Evkaf Dairesi mahzeni ve Ulu Cami içerisinde korunmuştur. 1924 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne taşınan sicillerin, 1941 yılında şehir ve kasaba müzelerinde korunmasına karar verilmiştir. Böylelikle 1945'te Bursa Arkeoloji Müzesi'nde depolanan sicillerden vakıf ve vakıf muhasebe defterleri ayrılarak Vakıflar binasında muhafaza olunmuştur. Ancak 1958 senesinde çıkan yangından ötürü bu defterlerin büyük kısmı yanmıştır. 1991 yılında Milli Kütüphane'de (Ankara) toplanan siciller 2015 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivleri bünyesinde korunmaktadır. Salih Pay, "Bursa Kadı Defterleri ve Önemi"

Ancak Bursa şer'îye sicilleri içerisinde İnegöl'e dair daha eski tarihli bazı kayıtlar bulmak mümkündür. Bunların çoğu vakıflar ile alakalı olsa da içlerinde İnegöl'ün yerel yöneticilerinden ya da İnegöl'ü mesken tutmuş eşkıyalar hakkında bilgi edinmek mümkündür. Bunlara makalenin sonunda bir kaç örnek ile değinilecektir.

İnegöl'ün mevcut şer'îye sicillerinin büyük kısmı 19. yüzyıl tarihli olduğundan dolayı, Tanzimat'tan sonra şer'îye sicillerinde ve Osmanlı adli sisteminde olan bir takım değişiklikleri bilmek gerekmektedir. 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan Tanzimat döneminde şer'îye mahkemeleri konusunda önemli değişiklikler olmuştur. 1855 yılında neşredilen Şer'îye Mahkemeleri Nizamnamesi ile görev alanları belirlenen Şer'î mahkemelerin, 1867 tarihli Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnamesi görev ve yetkilerinden bir kısmını yeni kurulan Nizamiye mahkemelerine devretmişlerdir. Özetle şer'îye mahkemelerinin yetkileri, aile, miras, vakıf, şahsa karşı işlenen suçlar ve cezalar gibi hukuk-u şer'îye denilen davalar ile sınırlandırılmıştır⁴. Dolayısıyla elimizdeki belgeleri incelerken bu düzenlemelerin farkında olunmalıdır.

İnegöl şer'îye sicillerinden bahsetmeden önce İnegöl'de mahkeme işleyişine kısaca değinmek faydalı olacaktır. Osmanlı döneminde her kazaya bir kadı atanırdı. Kazanın sınırları, atanan kadının resmi görev yeri idi. Ancak merkezden sadece bir kadı atanmasına rağmen kaza sınırları içerisinde birden fazla mahkeme olabiliyordu. Bu diğer mahkemelerin başında kadı yardımcılarını olarak nitelendirilebileceğimiz nâibler bulunurlardı. Örneğin Bursa kazasında sadece bir kadı olmasına rağmen beş adet mahkeme bulunmaktaydı⁵. İnegöl kazasında kaç adet mahkeme olduğu bilinmemektedir. Ancak nüfus göz önüne alındığında mahkeme sayısının birden fazla olmadığı düşünülmektedir.

Osmanlı'da mahkemelerin kendilerine ait bir binası bulunmamaktadır.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 2, cilt 10, 2001, s. 87-95. Bursa şer'îye sicillerinin başından geçen bu uzun serüven bilinmektedir. Ancak İnegöl Şer'îye sicilleri için maalesef elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak ileride yapılacak çalışmalar neticesinde bir gün ortaya çıkacağını temenni ediyoruz.

⁴ Yakup Yakut, XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H. 1313/M.1982 Yılına Ait Şer'îye Sicili Kayıtlarına Göre), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Isparta 2006, s. 2.

⁵ Nurcan Abacı, "Bursalıların Osmanlı Döneminde Mahkemeye Olan İlişkileri Üzerine Bir Deneme, *Bursa Defteri*, sayı 3, 1999, s. 82.

Çoğu zaman kadının kendi evi ya da şehir merkezlerindeki bilinen büyük binaların bir kısmı mahkeme binası olarak kullanılmıştır⁶. İnegöl'de mahkemenin nerede olduğu konusunda fikir yürütmekten başka bir çaremiz bulunmamaktadır. Ancak kazanın merkezinde yer alan İshak Paşa Külliyesi bu konuda bize önemli bir ipucu vermektedir. Bu yapının bir bölümü mahkeme olarak kullanılmış olabilir.

İnegöl'ün günümüze ulaşmış şer'îye sicilleri 21 adet defterdir. Bu sicillerin en eskisi 1203 (M. 1788) tarihli olup, sonuncusu 1331 (M. 1912) tarihlidir. Orijinaleri Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan bu defterlerin dijital kopyalarına herhangi bir araştırmacı rahatlıkla ulaşabilmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Milli Kütüphane, Bursa Şehir Kütüphanesi ve İnegöl Kent Müzesi'nde dijital kopyalar erişime açıktır.

Kayıt Numaraları, Hicri-Miladi Tarihleri ve Sayfa Sayılarına Göre İnegöl Mahkeme Sicilleri'nin Listesi:⁷

	Kayıt Numarası	Hicri Tarih	Miladi Tarih	Sayfa Sayısı
1.	B.368	1283	1866	100
2.	B.369	1264	1847	112
3.	B.370	1275	1858	66
4.	B.371	1272	1855	38
5.	B.372	1278	1861	90
6.	B.373	1241	1825	94
7.	B.375	1260	1844	100
8.	B.377	1203	1788	94
9.	B.378	1289	1872	76
10.	B.379	1231	1815	68
11.	B.374	1234	1818	27

⁶ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, s. 17.

⁷ Tablo 1, "Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi" adlı makaledeki verilere göre hazırlanmıştır. Mefail Hızlı, "Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 1, cilt 12, 2003, s. 367-426.

	Kayıt Numarası	Hicri Tarih	Miladi Tarih	Sayfa Sayısı
12.	C.226	1325-1327	1907-1909	
13.	C.227	1314	1896	145
14.	C.228	1288-1302	1871-1884	180
15.	C.229	1303	1885	136
16.	C.230	1318-1325	1900-1907	304
17.	C.231	1311-1212	1893-1894	202
18.	C.232	1224-1230	1809-1814	96
19.	C.233	1313-1314	1895-1896	100
20.	D.38	1330	1911	116
21.	D.39	1331	1912	296

3. İnegöl Şer'îye Sicillerinden Örnekler

İnegöl şer'îye sicillerinden İnegöl tarihi hakkında pek çok bilgi elde edebileceği yukarıda belirtilmişti. Bu kısımda gerek Bursa şer'îye sicilleri içerisinde ve gerek İnegöl şer'îye sicilleri içerisinde İnegöl tarihi hakkında enteresan görülen ve bilgi verici bir kaç örnek verilecektir. Bu örnekleme işlemleri yapılırken 1788 öncesi hakkında malumat elde etmek için Bursa şer'îye sicilleri içinden İnegöl ile ilgili olan bir takım örnekler verilirken, 19. yüzyıl ve sonrası için İnegöl'ün kendi şer'îye sicillerinden örnekler derlenecektir.

3.1 Bursa Şer'îye Sicillerinden Örnekler

Bursa şer'îye sicillerinin ihtiva ettiği İnegöl hakkındaki kayıtların İnegöl mahkemesinde çözül(e)meyip Bursa'ya gelen davalar ya da merkezden gelen hükümler olduğu unutulmamalıdır. Bu sicil kataloğunda en çok karşımıza çıkan kayıt türü vakıf mülkleri ile alakalı olanlardır. Örneğin A.40 numaralı Bursa şer'îye sicilinden öğrendiğimiz bir bilgi, İnegöl'de bir değirmenin Karacabey Vakfı'na ait olduğudur. Aynı zamanda İnegöl'ün Ebe köyünün de aynı yerde bulunan zaviyeye vakıf olduğudur⁸. Bu ve benzeri pek çok vakıf mülkünün izlerini sicillerde bulmak mümkündür.

Bursa şer'îye sicilleri içinde İnegöl ile alakalı en yaygın diğer bir husus da eşkıyalık ve asayiş bozukluğudur. Bu konuda her dönemde pek çok şikâyet ve dava kaydı görülür. Bunlardan bazıları şunlardır;

1577'de İnegöl'de Hamzabey köyünden Kara Yusuf Oğlu Mahmud, Bursa Subaşı Kasım'ın oğlu Mehmed Bey ile mahkemeye gelerek Bağlıca köyünden Muharrem oğlu Kara Mehmed ve Köreli Hacı Mustafa oğlu Kara Ali'den kendisini zorla kaçırdıkları gerekçesiyle şikâyetçi olmuştur. Bir süre zorla yanlarında kaldığını ve bu kişilerin eşkıyalık yaptıklarını, fesat çıkardıklarını söylemiştir. Şu anda "Kite Çayırı" olarak bilinen mahalde bulunmakta olduklarını ihbar etmiştir. Bunun üzerine Mehmed Subaşı, askeri bir kuvvet ile epeyce çatışıp onları derdest ederek Bursa'ya getirmiştir. Bundan sonra Kara Mehmed suçunu itiraf ettiyse de arkadaşı Kara Ali inkâr etmiştir. Ancak çalınıp satılan eşyaların sahiplerinin eşyaların kendilerinin olduğunu ispat etmesi üzerine suçlu bulunmuşlardır⁹.

İnegöl'de olan bir eşkıyalık vakiasının kahramanı da İnegöllü Osman (Tülek Seyyid)'dir. 1750'li yıllarda Eşkıya Osman, çetesi ile birlikte İnegöl nâibine musallat olmuşlar ve onu korkutarak yerinden kaçırmışlardır. Osman ve çetesi İnegöl'de yapılan vergi tahsilatına mani olmuş, bunu şikâyet için Bursa mahkemesine gitmek isteyenleri de engellemişlerdir. "Biz İnegöl'den başka bir yerde mahkeme olmayız" diyen Osman ve çetesi halktan zorla otuzar kırkar akçe aldıkları sebebiyle divan-ı hümayuna şikâyet edilmişler ve bunun üzerine 1755 senesi Mart'ında tutuklanmalarına emir verilmiştir¹⁰.

Bursa şer'îye sicillerindeki İnegöl ile ilgili kayıtlar içinde eşkıyalığın yanı sıra yerel yöneticiler hakkında olan şikâyetler de göze çarpmaktadır. Örneğin;

İnegöl'de voyvoda olan Hamza Beyzâde Abidin Paşa'nın oğlu Abdülkerim Bey, Haremeyn Yörüklerinden dört kişiyi sebepsiz hapsedtiği ve halka zulüm ettiği gibi görevini kötüye kullanma gerekçeleriyle şikâyet edildiğinden 1744 (Hicri 1157) senesinde görevinden azl edilmiştir¹¹.

⁹ Kepecioğlu, a.g.e. cilt 2, s. 52-53. (BŞS B131, 88)

¹⁰ Kepecioğlu, a.g.e. cilt 4, s. 18.(BŞS B79, 107)

¹¹ Kepecioğlu, a.g.e., cilt 1, s. 59. (BŞS B172- 100)

⁸ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2009, C. 3, s. 15. (Bursa Şer'îye Sicilleri A.40-199).

Yine yerel yönetici şikâyetlerinden biri de 17. yüzyılda İnegöl köylülerine musallat olan âyân hakkındadır. Mezkûr âyân köylülere giderek birkaç bin akçe isteyip vermemeleri halinde köylünün ağzından valiyi köye davet eden mektup yazacağını söylemiştir. Valinin köye gelmesi durumunda maiyetindeki askerleri ve atlarını misafir etmenin ne denli zor olduğunu bilen köyüler parayı verip bu adamı başlarından def etmişlerse de bu işin duyulması üzerine bu adam muhakeme edilmiştir¹².

Bunların yanı sıra İnegöl'de bulunan gümüş madenleri hakkında bir takım malumatları Bursa Şer'îye sicillerinden temin etmek mümkündür;

23.02.1571'de merkezden gelen bir emirde İnegöl ve Eğrigöz kazalarından çıkarılan gümüş madenlerine sarraf lazım olduğu için Bursa'da bulunan zengin Yahudilerden 300.000 akçelik sarraf yazılması emredilmiştir. Gizlice Bursa Yahudilerinin maldarlarının ve sahip oldukları mallarının miktarının öğrenilip, ona göre 300.000 akçeye kaç adet sarraf yeterli olacaksa o miktarda Yahudi isimleri ile kaydedilip ve her birinin sahip olduğu malın miktarı ve ne kadar akçeye sarraf tayin olunduğu isminin altında gösterilip tamamlandıktan sonra defteri imzalanıp ve mühürlenip maden nazırı Mehmet Çavuş'a teslim edilip gönderilmesi bildirilmiştir¹³.

Yine İnegöl'deki gümüş madenleri ile ilgili olarak 1587'de İnegöl gümüş medeninin nazırı olan Mehmet oğlu Mahmut Çavuş'un, madeni üç yıllık 800.000 akçeye Kirko Toros'a adlı bir Ermeni'ye iltizama verdiğini öğreniyoruz¹⁴. Ancak üç yıl dolmadan bilinmeyen bir sebepten dolayı iki yıl sonra İnegöl madenleri üzerine İstanbul'dan Molla Şerefüddin Medresesi müderrisi Mevlana Abdülkadir Efendi müstakil bir müfettiş olarak atanmıştır¹⁵.

1599'da İnegöl madeni ile Karesi sancağında hâdis olan gümüş madenlerinin üzerine müstakil bir müfettiş lazım olduğundan İstanbul'da Molla Şerefüddin Medresesi müderrisi Mevlana Abdülkadir Efendi müfettiş tayin olunmuştur(BS. 351/123)

3.2. İnegöl Şer'îye Sicillerinden Örnekler

Bursa şer'îye sicillerinde İnegöl ile alakalı kayıtların hemen hepsi idari işler konusundadır. Ancak İnegöl'ün sosyal tarihi ile ilgili malumatı elde edebileceğimiz kaynak İnegöl şer'îye sicilleridir. Çalışmamızın bu kısmında İnegöl şer'îye sicillerinden bir kaç örnek ile yetineceğiz. İnegöl de hemen her Anadolu şehri gibi Müslüman nüfusunun ağırlıkta olduğu, bunlarla beraber Gayr-i Müslimlerin de yaşadığı bir kasabadır. Gayr-i Müslimler kendi mahkemeleri olduğu halde şer'îye mahkemelerine de başvuru yapabilmektedirler. Bu sebeple şer'îye mahkemelerinde zımmilerin davalarını görmemiz de mümkün olmaktadır. Örneğin 1313 tarihli (M. 1892) C.233 numaralı şer'îye sicilinde 241 numaralı kayda göre Yenice köyünde sakin bir Ermeni olan Bağcı oğlu Artin veledi Nikol'un mirası oğlu ve kızları arasında İslam hukukuna göre paylaştırılmıştır¹⁶. Burada önemli olan İnegöl'de yaşayan Gayr-i Müslimlerin, Müslümanlar ile iç içe geçmiş oldukları ve gerek adli ve gerek günlük yaşamda birbirlerinden pozitif manada etkilendikleridir. Gayr-i Müslimler istedikleri takdirde kendi miras hukuklarına göre paylaşım yapabilecekleri halde bu örnekte de görüldüğü üzere İslam hukukunu tercih etmişlerdir.

İnegöl şer'îye sicillerinden İnegöl'de kullanılan eşya çeşitlerine ulaşmak da mümkündür. Bu bilgileri en çok miras kayıtları yani *terekeler*den elde etmekteyiz. Elde edinilen bilgilere göre İnegöl'de ortalama bir evin eşyaları şu şekilde sıralanabilir:

Minder, yatak, yorgan, yastık, kilim, çul, döşek, çarşaf, tencere, tava, sahan, bıçak, çorba tasları, bakraç, ibrik, leğen, soba, perde, lamba vb. Evlerde yatak ve döşegin kullanılması, yerde yatıldığını göstermektedir. Yemekler yer sofrasında yenilmekte, el yıkama ve abdest almak için, leğen ve ibrik kullanıldığı anlaşılmaktadır. Daha iyi şartlara sahip evlerde ise masa, karyola, yün minder, hamam takımı, küp, ayna, ocak vb. eşyalar bulunmaktadır¹⁷. Bunların yanı sıra belgelerden İnegöl'de kullanılan en yaygın isimlere de ulaşmak mümkündür. İnegöl'de kullanılan isimler Osmanlı geneli ile paralellik göstermektedir. En yaygın erkek isimleri; Mehmet, Ali, Ahmet, Hasan, İbrahim, Osman, Halil, İsmail, Hüseyin, Süleyman, Yusuf, Ramazan iken en yaygın kadın isimleri Fatma, Emine, Ayşe, Hatice, Zeynep ve Zehra'dır¹⁸.

¹² Kepecioğlu, a.g.e., cilt 1, s. 285. (BŞS B131-38)

¹³ Kepecioğlu, a.g.e., cilt 2, s.117. (BŞS A96- 85)

¹⁴ Kepecioğlu, a.g.e., cilt 2, s.118. (BŞS A144-162)

¹⁵ Kepecioğlu, a.g.e., cilt 2, s. 188. (BŞS B136-123)

¹⁶ Yakup Yakut, a.g.e., s. 38.

¹⁷ Yakup Yakut, a.g.e.,s.54.

¹⁸ Yakup Yakut, a.g.e.,s.58-59.

İnegöl şer'îye sicillerinden İnegöl tarihinin pek çok karanlıkta kalan yanını aydınlatmak mümkündür. Bir takım örnekler ile bu çalışmada şer'îye sicillerinden nelere ulaşılabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konular üzerinde çalışmayı düşünen araştırmacılara kolaylık sağlamak için de hazırlanan bu çalışma İnegöl'de yaşayan insanların seslerinin duyulacağı en büyük kaynak dizisini tanıtmıştır.

KAYNAKÇA

1. Abacı, Nurcan. "Bursalıların Osmanlı Döneminde Mahkemeyle Olan İlişkileri Üzerine Bir Deneme". *Bursa Defteri*. Sayı 3, Bursa 1999.
2. Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
3. Hızlı, Mefail. "Bursa Mahkeme Sicilleri Rehberi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 1, Cilt 12, Bursa: 2003.
4. İnalçık, Halil. "Bursa XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar I", *Belleten*, s. 24, 1960.
5. Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2009.
6. Pay, Salih. "Bursa Kadı Defterleri ve Önemi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Cilt 10, 2001.
7. Sönmezşık, Züleyha Y. *Bursa A-119 Numaralı Şer'îye Sicili Tahlil ve Transkripsyonu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
8. Yakut, Yakup. *XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H. 1313/M.1982 Yılına Ait Şer'îye Sicili Kayıtlarına Göre)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Isparta 2006.

İNEGÖL'DE BİRLİKTE YAŞAMA KÜLTÜRÜ: YERLİ-GÖÇMEN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ANALİZİ¹

(Culture of Living Together in İnegöl: Historical Analysis of
The Relations between Native-Immigrant People)

Dr. Ayşenur BİLGE ZAFER*

Özet:

İnegöl tarih boyunca çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmış, göçlerle beslenmiş bir kenttir. Bu göçler sırasında çok çeşitli yerlerden, çeşitli topluluklar İnegöl nüfusunu hızla arttırmıştır. İnegöl'de olduğu gibi bazı toplumlar yüzyıllardır devam eden göçler sayesinde ortaya çıkmışlardır ve bu doğrultuda bir göç politikası izlemektedirler. Heterojen olan bu toplumlar göçten kaynaklanan kültürel çoğulculuğu kabul edip, kültürel farklılıkları ortak toplumsal kaynak olarak görmektedirler. Bu doğrultuda, İnegöl'de birlikte yaşama kültürünün oldukça geliştiği rahatlıkla söylenebilir.

Çalışmada özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısında İnegöl'e gelen göçmenler ile yerliler arasında yaşanan ilişkiler tarihsel boyutuyla ele alınmıştır. Konuya ilişkin arşiv belgeleri ile yörede yaşayan yerli ve göçmenlerle sürdürülmüş olan sözlü tarih görüşmelerinden yararlanılmıştır. İnegöl örneğinde yerlilerin göçmenlere karşı tutumları, yerli ve göçmenler arasında yaşanan problemler, yerlilerin göçmenlerle ve göçmenlerin diğer göçmen gruplarıyla ilişkileri detaylı bir biçimde ortaya konmaya çalışılarak İnegöl'ün birlikte yaşama kültürü tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Göçmen, Yerli, İlişkiler, Bütünleşme.

Abstract:

İnegöl has hosted many immigrants throughout history and it is a city fueled by immigration. Together with migrations, different communities from different regions have rapidly increased the country's population. Some societies have emerged thanks to continued migration for centuries as in İnegöl and

¹ Bu çalışmada yazarın "1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)" başlıklı doktora tezinden yararlanılmıştır.

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü. aysenurbilge@hotmail.com

follow a migration policy in this direction. These heterogeneous societies accept cultural pluralism stemming from immigration and see cultural differences as common social resources. Accordingly, it can be easily said that culture of living together has settled in İnegöl.

At this study, especially native-immigrant relations in İnegöl after the migrations at the second part of the 19th century and at the first part of 20th century is discussed with its historical dimension. During the research process, archival record and oral history resources are benefited. Culture of living together in İnegöl is evaluated with an historical perspective by analyzing attitudes of native people towards immigrants, problems between native and immigrant people, relations between native-immigrant people and different immigrant groups.

Key Words: *İnegöl, Immigrant, Native, Relations, Integration.*

Giriş

“Birlikte yaşama kültürü” kavram olarak “birlikte var olma” kavramından daha fazlasını ifade etmektedir. Birlikte var olma anlayışı; farklı etnik, din, kültür, değer ve düşüncelere sahip toplumsal kesimlerin, aynı toplum içinde birbirlerinin varlığını kabullenmesini ifade etmektedir. Birlikte yaşama kültürü ise farklılıkları kabullenmenin ötesinde onu benimsemeyi, farklı olanla toplumsal yaşam içinde barışçıl bir iş birliği ve etkileşime girmeyi, kültürler arası bağlantıyı da içermektedir.² Aynı toplumda yaşayan farklı toplumsal gruplar arasında farklılıklara karşı hoşgörünün gelişmemesi, sosyal bütünleşmenin toplumun bütün kesimlerini kapsayacak biçimde sağlanamaması; birlikte yaşama kültürünün o toplumda gelişmemesine³ ve dolayısıyla hem o grupların hem de toplumsal barış ve bütünleşmenin zarar görmesine yol açmaktadır.

Göçler ve İnegöl’de Birlikte Yaşama Kültürü

Göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsurudur. Farklı fiziksel ya-

² Nevzat Fırat Kunduracı, “İslam Medeniyetinde Birlikte Yaşama Kültürü”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl:15, Sayı: 34, 2015, ss. 61-88, s.63. Ayrıca bkz. *Learning to Live Together in Peace and Harmony*, A Unesco-Apnieve Sourcebook, Unesco Principal Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok, 1998, s.19-23.

³ Mehmet Karaca, “Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.18, Diyarbakır, 2012, ss. 226-238.

piya, dine, kültüre ve dile sahip olan topluluklar göçler yoluyla bir araya gelmiş ve etkileşim içerisine girmişlerdir. Bu etkileşimler sonucunda önemli toplumsal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Geçmişte Avrupa, Asya ve Afrika gibi üç büyük kıtaya yayılmış olan Osmanlı Devleti geriledikçe bıraktığı yerlerdeki Türklerin çoğunluğu kabile devletinin elinde kalan kısımlarına sürekli göç etmişlerdir.⁴ ‘Anadolu’ nihai sığınak olarak görülerek burada Türk ve İslâm nüfusu yoğunlaşmaya başlamıştır.⁵

Yaşanan göç süreçlerinde boş arazilerin varlığı, bölge ve ikliminin göçmenlere uygunluğu sebebiyle Bursa Vilayeti yoğun göç alan bir bölge olmuştur. İnegöl de bu göçlerden payını almış ve tarih boyunca çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmıştır. Bu göçler sırasında çok çeşitli yerlerden, çeşitli topluluklar İnegöl’e yerleşmişlerdir. 16. yüzyılda Celali isyanları sebebiyle Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Kırım’dan, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kafkasya’dan, 1862-1865 arasında yoğun biçimde yine Kafkasya’dan, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kafkasya ve Balkanlar’dan, 1912-13 Balkan Savaşları’nın ardından Balkanlar’dan, 1924 yılında mübadele ile birlikte Yunanistan’dan, 1950’lerden 1990’lara dek başta Bulgaristan olmak üzere Balkanlar’dan⁶ ve özellikle 1970’li yıllardan itibaren başta Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden gelen göçmenler ilçe nüfusunu hızla artırmış ve İnegöl’ü bir “göçmen şehri” haline getirmiştir.

İnegöl’de olduğu gibi bazı toplumlar yüzyıllardır devam eden göçler sayesinde ortaya çıkmışlardır ve bu doğrultuda bir göç politikası izlemektedirler. Heterojen olan bu toplumlar göçten kaynaklanan kültürel çoğulculuğu kabul edip, kültürel farklılıkları ortak toplumsal kaynak olarak görmektedirler.⁷ Bu doğrultuda, İnegöl’de olumlu çok kültürlülük ideolojisinin yerleştiği, toplumsal bütünleşmenin gerçekleştiği ve birlikte yaşama kültürünün geliştiği rahatlıkla söylenebilir. Bu özellik yerli-göçmen ilişkilerinin analizi açısından da

⁴ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, 1.b., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s. 133.

⁵ Muammer Demirel, “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı”, *Bursa’nın Zenginliği: Göçmenler*, Ed. Zeynep D. Abacı, 1.b., Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2008, s.31.

⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, 1.b., çev. Bahar Tımakçı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 94-96.

⁷ John W. Berry, “Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), 1997, pp. 5–34, p. 25.

oldukça önemlidir.

Yerliler ile göçmenler arasındaki benzerlik ve farklılıklar da uyum sürecini etkileyen en önemli faktörlerdendir. Terk edilen ve yerleşilen ülkeler ve toplumları değer, din, dil, gelenek, giyim-kuşam alışkanlıkları vb. pek çok açıdan benzer ya da farklı olabilirler. Bu farklılıklar ne kadar az ise, ev sahiplerinin göçmenleri, göçmenlerin de ev sahibi kültürü kabul edip benimsemeleri ve bir arada yaşamaları o kadar kolay olmaktadır.⁸ İnegöl örneğinde yerli-göçmen ilişkilerinin analizinde yerliler ile göçmenlerin arasında benzerliklerin fazla olması da önemli olmuştur.

Arşiv Belgeleri ve Sözlü Tarih Görüşmelerine Dayanarak İnegöl'de Yerli-Göçmen İlişkilerinin Tarihsel Analizi

Burada özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısında İnegöl'e gelen göçmenler ile yerliler arasında yaşanan ilişkiler arşiv kayıtları ve sözlü tarih görüşmelerine dayanarak ele alınacaktır.

Göçmenlerin gelişi ev sahiplerinde yani yerlilerde endişeden beğeniye kadar pek çok farklı duyguya yol açmaktadır. Yerleşilen bölgede yaşayan kişilerin göçmenlere karşı tutumları kültürleşme ve uyum sürecini etkileyen temel faktörler arasındadır. Diğer bir deyişle, ev sahibi toplumun üyelerinin göç ve çoğulculuğa bakış açısı oldukça önemlidir. “Olumlu çok kültürlülük ideolojisi” toplumda “bütünleşme” kavramını ortaya çıkarmaktadır. Kültürel çoğulculuğu destekleyen ya da olumlu çok kültürlülük ideolojisine sahip toplumlar, göçmenleri kültürel değişime zorlamaya ve onları dışlamaya daha az başvurup, sosyal destek sağlamaya daha isteklidirler.⁹

Osmanlı topraklarına gelen göçmenler dil ve etnik köken bakımından Çerkez, Gürcü, Boşnak, Arnavut vb. gruplar olarak farklılıklar gösterebilirler. Müslüman oldukları için kendilerini Osmanlı-Müslüman camiasının parçası olarak görmekteydiler. Bunun yanı sıra Müslümanlığın hoşgörü, misafirperverlik gibi değerleri yüceltip, ayrımcılık ve dışlama gibi davranışları olumsuz bir biçimde değerlendirmesi “Bir arada yaşama kültürü” nün yerleşmesi açısından önemli olmuştur. Ayrıca göçmenlerin sökülüp atıldıkları ve ana vatan

⁸ John W. Berry, a.g.m., p. 25.

⁹ John W. Berry, a.g.m., p. 25.

saydıkları toprakların büyük kısmı göç anına kadar Osmanlı idaresinde olduğu için bu göç, bir Osmanlı bölgesinden bir diğerine gitmek gibiydi. Dolayısıyla göçmenler ile yerli Anadolu halkı kendilerini temelde birbirinden farklı ya da “öteki” olarak görmüyorlardı. Göçmenler ile yerli halkın ortak tarihi, ortak değerleri, aynı kültürü, aile yapısını ve hukuk koşullarını paylaşmaları, aynı siyasi idare altında yaşamış olmalarından dolayı benzerlikleri farklılıklarından ağır basmaktaydı. Bu durum da yerli-göçmen ilişkilerinin olumlu olmasında ve ‘uyum’un gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Çok sayıda göçmenin yerleştirildiği İnegöl kazası ve köylerine ilişkin arşiv kayıtlarında, oluşturulan komisyonlarla göçmenlerin iase, barınma, giyecek, yakacak, eğitim, ibadet ve iskânla ilgili problemlerinin çözülmeye çalışıldığı görülmektedir.¹⁰ Düzenli olarak göçmenlerin iase ve barınmaları temin edilmiş, evleri inşa edilmiş ve işlerini kurup kendi geçimlerini temin edinceye kadar maddi yardım devlet tarafından sürdürülmüştür. Elbette göçmenlerin gelişyle birlikte bir takım problemler de yaşanmıştır. Genelde göçmenler boş topraklara ve yaylalara yerleştirilerek yeni köyler oluşturulmuştur. Ancak yerli halk ile göçmenler arasında kimi zaman arazi anlaşmazlıkları da yaşanmıştır. Tapulu ya da tapusuz topraklarına göçmen yerleştiren yerli halk bu durumdan rahatsız olmuştur. Kimi durumlarda da farklı göçmen grupları arasında çıkan anlaşmazlıklar ya da yerlilerin göçmenlere saldırıları söz konusu olabilmektedir. Bunların örnekleri de arşiv belgelerinde bulunmaktadır.¹¹

¹⁰ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.UM, 32/116. 9 Ekim 1895 tarihli kayıt bunlara örnek olarak verilebilir. Bosna ve Hersek muhacirlerinden olup İnegöl'de ikamet eden ve muhtaç durumda olanların ihtiyaç dereceleri ve durumlarını tespit etmek için hazırlanan defter. Bu defter muhacirin reislerinden ve ileri gelenlerinden Bosnalı Mehmed Bey, Ömer Bey, Ömer Ağa, Ali Efendi, Muhsin Ağa, Hasan Hüsnü Efendi ve Belediye Meclisi heyeti tarafından düzenlenmiş olup yapılan araştırma sonucunda İnegöl'de toplam 143 hanede 508 Bosnalı muhacirin yaşadığı ve ihtiyaç durumlarının yanlarına kayıt düşüldüğü belirtilmektedir. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH-MKT-1-28-001-001. 12 Mart 1893 tarihli kayıt Bosna'dan gelerek İnegöl'de iskân olunan Boşnak muhacirlerine dağıtılacak hayvan ve zahirenin teminine ilişkindir. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi-HH-THR-468-41. 4 Mayıs 1892 tarihli kayıt yirmi yedi hane Bosna muhacirinin oluşturduğu Mecidiye Köyü'nün isminin Bahtiyar olmasına ve buradaki muhacirlere geçimlerini sağlamak için nakliyat ve kiracılık işinde kullanabilecekleri öküz dağıtılmasına ilişkindir. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi-İ-HUS-54-1315-M 70-001-001. 1 Temmuz 1897 tarihli Rusya'dan göç ederek Hüdavendigar vilayeti dahilinde İnegöl kazasında iskan edilen iki yüz elli nüfus muhacirin sefalet içinde bırakılmayıp ihtiyaçlarının karşılanarak huzur ve rahatlarının temin edilmesine ilişkindir. Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A.MKT.MHM, 524/35. 16 Mart 1904 tarihli Kütahya, Karahisar-ı Sahip ve İnegöl civarında iskan edilen muhacirlerin ekmek ve nakil ücretlerinin Maliye Nezaretince ödenmesine dair sadaret emridir. Bunlar bu konuda örnek verilebilecek kayıtlardan sadece bazılarıdır.

¹¹ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Y-PRK-UM-46-27. İnegöl'e yerleştirilen Bosna muhacirlerinin is-

Arşiv kayıtları bazı göçmenlerin hükümet tarafından iskân edilmek üzere gönderildikleri yere gitmeyerek hemşehrilerinin bulunduğu İnegöl çevresinde ormanlık alanlara yerleştiklerini göstermektedir. Ahıska ve Batum-Gürcü göçmenlerinden 19 hane, Yakacık adlı yerde yerleşmişlerdir. Burada ormanlara çok fazla zarar verdiklerinden çıkarılmak istenmişler, ancak bunu kabul etmemişlerdir. Bursa Vilayeti, bunların güvenlik kuvvetleri vasıtasıyla zor kullanılarak çıkarılmaları için 1894 yılında İstanbul Hükümeti'nden izin istemiştir. Ancak, akıbetleri hakkında herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Aynı tarihte Yakacık'ın yanı sıra Pazaralanı, Tuzla ve Kozpınar adlı yerlere de Batum ve Ahıska göçmenleri yerleşmiştir. Orman alanlarını kıran göçmenler mahalli hükümetle problem yaşamışlardır.¹² 29 Mayıs 1894 tarihli "İnegöl kazâsı dâhilinde Bakacak ve Pazaralanı adlı mahaldeki Emlâk-ı Hümâyûn ormanlarına Batum ve Gürcü muhâcirleri tarafından vukû' bulan tecâvüzün önlenmesi" ne dair arşiv kaydı bu problemlere örnek gösterilebilir.¹³

Özellikle göçün ilk yıllarında göçmenlerin öteki olarak görüldüğü, onlara yukarıdan bakılan bir tavrın kimi zaman takınıldığı gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu durum kişilerin sahip olduğu kalıp yargılardan kaynaklanmaktadır ve doğal bir süreçtir. İnegöl yöresinde yaşayan göçmenlerle sürdürülen sözlü tarih görüşmelerinde; göçmenlerden bir kısmı İnegöl'ün yerlilerinin kendilerini beğenmeyip, hor gördüğünden bahsetmişlerdir. Yerliler ile göçmenlerin birbirlerini yanlış anladığı ya da birbirlerinin adetlerini yadırgadığı da görüşmelerden ortaya çıkmıştır.¹⁴ Yine herkesin Türkçe konuştuğu bir ortamda başka dil konuşmalarının ayıp olacağı ve yadırganacağı düşünüldüğünden konuşmaktan kaçındıkları, çocuklarına Türkçe konuşmayı tavsiye ettikleri de görüşmelerden anlaşılmaktadır.¹⁵ Göçmen köylerinin ilk kurulduğu sıralarda yerli köylerle aralarında kimi sorunlar yaşandığı da bazı katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Bazı yerlilerin göçmen kadınları rahatsız

kânı ve yerli ahalinin itirazı. Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH-MKT-2637-10. İnegöl kazası Yenice nahiyesinin eski ahalisiyle Boşnak ve Gürcü muhâcirleri arasındaki su ve baltalık ihtilafının halledildiği. Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH.EUM.3.Şb-9-19. İnegöl Akbaşlar karyesinde Yörük Molla Ahmed ve Domaniç nahiyesi Dombaysarı karyesinde Yörük İsmail Çavuş oğlu Ali'nin yol arkadaşlığı yaptıkları Kutahya'nın Soray mahallesinden ve Priştine muhâcirlerinden Ahmet oğlu Kazım'ı katlettikleri ve parasını gasp ettikleri, takibat sonucu faillerin yakalanıp adliyeye sevk edildiği.

¹² Demirel, a.g.m., s.43-44.

¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH-MKT-232-53-002-001.

¹⁴ E. O. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 25 Mayıs 2012.

¹⁵ M. K. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 4 Şubat 2011.

ettiğine ve aralarında gerginliklerin yaşandığına ilişkin anılarını da ifade etmişlerdir.¹⁶ Farklı göçmen grupları arasında yaşanan ufak tefek anlaşmazlıklar da sözlü tarih görüşmeleri sırasında ortaya konmuştur. Bu gruplar özellikle İnegöl'de yerleştikleri coğrafi konumla ilgili olarak tartışmalar yaşamışlar ve birbirleriyle inatlaşmışlardır.¹⁷

Diğer taraftan, İnegöl'ün kent merkezinde ya da köylerinde göçmenlere karşı genelde sıcak davranıldığını, paylaşımcı bir tavır sergilendiğini görmekteyiz. Sözlü tarih görüşmesi yapılan göçmenlerin büyük çoğunluğu yerliler tarafından hor görülüp görülmediklerine, ayrımcılığa uğrayıp uğramadıklarına ilişkin yöneltilen soruyu "kesinlikle hayır" şeklinde cevaplamıştır.¹⁸ Pek çok katılımcı göç sonrası süreçte yerlilerin göçmenlere her zaman için yardımcı olduğundan, evlerinde misafir ettiğinden ve hatta hediyeleştiklerinden söz etmişlerdir.¹⁹ Sözlü tarih katılımcılarından biri Kafkasya'dan göç etmiş olan dedelerine yerliler tarafından karpuz hediye edildiğinden fakat kendilerinin bunun ne olduğunu anlamayıp pişirdiklerinden ve sonra hiç beğenmediklerinden bahsetmiştir.²⁰ Bir diğer katılımcı da yerliler ile göçmenler arasında kendi kültür ve alışkanlıkları doğrultusunda hediyeleşmenin varlığına dikkat çekmiştir. Örneğin Bosna göçmeni olan katılımcımız kendileriyle dostluk kurdukları yerli komşularının onlara armut turşusu götürmelerine karşılık olarak kestane götürdüklerini ifade etmiştir.²¹

İnegöl'e gelen göçmenler arasında ana dili Gürcüce, Abazaca, Boşnakça ve Arnavutça olanlar vardı. Doğal olarak bu gruplar Türkçeyi İnegöl yöresinde öğrenmeye başlamışlardır. Kadın göçmenlerin erkeklere göre Türkçeyi öğrenmede daha fazla zorluk yaşadıkları ve daha geç öğrendikleri söylenebilir. Bunun sebebi de kadınların yerliler ve diğer göçmen grupları ile iletişim kurmaya daha geç başlamalarıdır.²² Ancak yine de göçmenlerin İnegöl'e geldikleri ilk dönemlerde bile yerli komşuları ile dil bilmemelerine rağmen iletişim kur-

¹⁶ A. A. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 25 Mayıs 2012.

¹⁷ E. Y. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 23 Ocak 2011.

¹⁸ R. T. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 28 Mayıs 2011.

¹⁹ M. N. T. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 29 Haziran 2011, H. P. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 19 Şubat 2010.

²⁰ M. N. T. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 29 Haziran 2011. H. P. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 19 Şubat 2010.

²¹ H. P., a.g.g., 19 Şubat 2010.

²² H. P., a.g.g., 19 Şubat 2010.

dukları, bir süre sonra birbirlerinin dilini öğrenmeye başlayıp konuşabildikleri, yerliler ve farklı göçmen grupları arasında güzel komşuluk ilişkileri geliştiği ve birlikte yaşama kültürüne sahip oldukları görüşmelerden anlaşılmaktadır.²³ Birbirleriyle iç içe olan mahallelerde, bir arada yaşayan, komşuluk yapan bu kişiler birbirlerine “Pazarcıklı Fatma Hanım, Boşnak Fatma Hanım” ve benzeri şekillerde hitap etmekteydiler.²⁴

Kısacası göçmenlerin davranış kültürü açısından getirdikleri birikim başlangıçta yerli halk tarafından yadırganmıştır. Ama bir süre sonra iki toplumun birbirini tanıması sonucunda ilişkilerin daha sağlıklı yürüdüğü görülmektedir. Sonuç olarak muhaceret hep kötü şeyler getirmemiş, yeni arkadaşlıklar ve dostluklar kurulmasına da sebep olmuştur.²⁵

Belli bir süre sonra, özellikle ikinci kuşaklardan itibaren gruplar arası evlilikler de yapılmaya başlanmış ve bu şekilde toplumsal bütünleşmenin temelleri atılmıştır. Zaten kişinin kendi etnik grubunun dışında bir kimseyle evlenmesi bütünleşme stratejisinin son aşaması olarak ifade edilmektedir. Ortak bir aile yapısına ve hukukuna sahip olmak göçmenlerle Anadolu’da yaşayan halkın birbirine kaynaşmasını kolaylaştırmış ve farklı gruplarının birbirleriyle evliliklerine imkan sağlamıştır.

SONUÇ

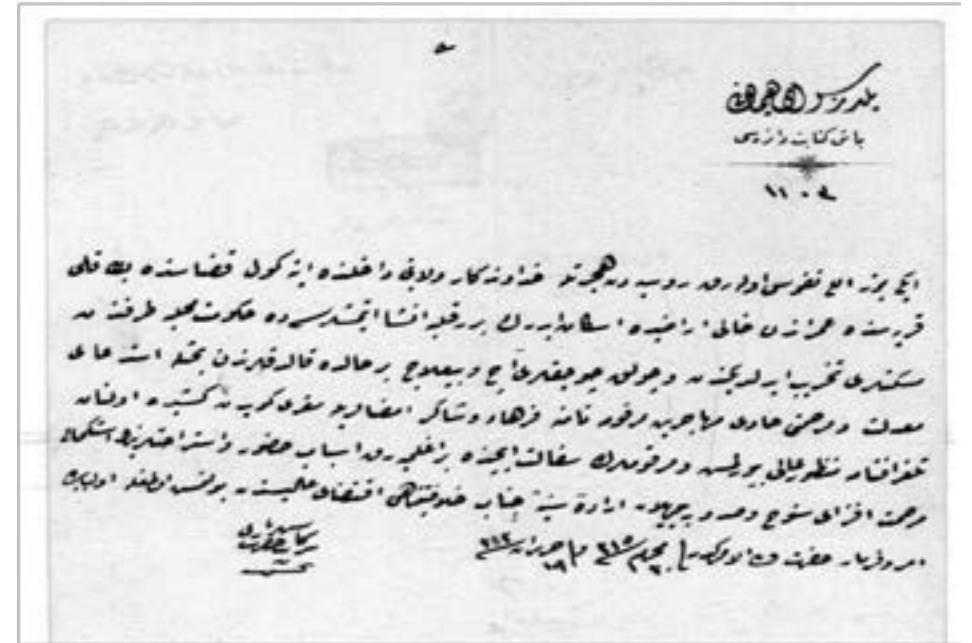
Bütün bu yazılanlardan çıkarılan sonuç, göç sürecinin başlangıcında yerliler ile göçmenler arasında ya da farklı göçmen grupları arasında bir takım problemlerin, yanlış anlamaların yaşandığı, çeşitli önyargılara sahip olunduğu ancak sonuçta başarılı bir kültürleşme sürecinin yaşanarak İnegöl yöresinde bütünleşmenin sağlandığı ve yakın ilişkilerin kurulduğudur. Diğer bir ifade ile yaşanan olumsuzluklar küçük çaplı ve münferit olaylar şeklinde gerçekleşmiş, sonunda aşılmış, uzun vadede yardımlaşma ve dayanışma sağlanmıştır.

Kısacası, İnegöl örneğinde, yerlilerin göçmenlere karşı tutumlarının ve yerli-göçmen ilişkilerinin olumlu olduğunu, gruplar arası bütünleşmenin sağ-

landığını ve bir arada yaşama kültürünün yerleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. İnegöl yöresi göçmen grupları kendi kültür ve değerlerini koruyup, kimliklerini yaşatmış olmalarının yanı sıra diğer kültürlerle de yoğun bir etkileşime girmişler, ilişkilerini kuvvetlendirmişlerdir. Dolayısıyla İnegöl yöresinde asimilasyon değil bütünleşme gerçekleşmiş, göçmen kültürlerinin kaybı yerine bir kültür zenginleşmesi yaşanmış, birlikte yaşama kültürünün hâkim olduğu yeni bir toplum yapısı oluşmuştur.

EKLER

EK 1: Başbakanlık Osmanlı Arşivi-İ-HUS-54-1315-M 70-001-001. Rusya’dan göç ederek Hüdavendigar vilayeti dahilinde İnegöl kazasında iskan edilen iki yüz elli nüfus muhacirin sefalet içinde bırakılmayıp ihtiyaçlarının karşılanarak huzur ve rahatlarının temin edilmesine dair belge ve okunuşu (1 Temmuz 1897)

Belgenin Okunuşu

İkiyüzelli nüfus olarak Rusya’dan hicretle Hüdâvendigar vilâyeti dâhilinde İnegöl kazâsında Bataklı karyesinde ‘umrândan hâlî arâzide iskân ederek birer kulûbe inşa etmişlerse de hükûmet-i mahalliye tarafından meskenleri

²³ N. Ü. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 26 Mayıs 2012. N.A. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 13 Temmuz 2010.

²⁴ N. A. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 13 Temmuz 2010.

²⁵ B. Ç. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 14 Temmuz 2010.

tahrîb edildiğinden çoluk çocuk aç ve bîilaç bir halde kaldıklarından bahisle istid'âyı ma'delet ve merhameti hâvî muhâcirîn-i merkûme nâmına Ferhad ve Şâkir imzâlarıyla makarr-ı köyden keşide olunan telgrafnâme manzûr-ı 'âli buyrulmuş ve merkûmların safâlet içinde bırakılmayarak esbâb-ı huzur ve istirahatlarının istikmâli merhamet-efzâ-yı senûh ve sūdûr buyrulan îrâde-î seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî iktizâyı 'âlisinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir .

Fî 30 Muharrem sene (1)315 ve fî 19 Haziran sene (1)313

Ser kâtib-i Hazret-i Şehriyârî

Ek 2: Ş. Ö. ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesi, 20 Mayıs 2012.

İkinci kuşak Gürcü göçmeni olan sözlü tarih katılımcısı Ş. Hanım'ın dayısına bir arkadaşı tarafından yazılmış olan şiir göçmenlerin yerliler ile ve birbirleri ile ilgili düşüncelerine ve ön yargılarına da ışık tutuyor. 1929 doğumlu olan Ş. Hanım dayısına yazılmış olan şiiri yapılan görüşmede ezberinden okumuştur. Aşağıda bu şiirin göçmenlere ilişkin kısımlarına yer verilmiştir;

“Gürcü’ye dost olma, lazımdır inek. Çerkez’e dost olma, lazımdır binek.

Esnafa dost olma, olamazsın denk. Türk düğünsüz olmaz dandan²⁶ olmalı.

Kestanealan’a²⁷ uğrama, varma. Karakadı’nın²⁸ çamuru karma.

Gazelli köyünde²⁹ biraz fazla kal. İhtiyaç varsa orada çayır al.

Kalacağın yurttan muhabbete dal. Kalın çatı üstü duman olmalı.

Oradan da kalkıp gidersin yana. Orada da görürsün inekle dana.

Hiç sayıp söver mi Gürcü’m civana.

Hilmiye³⁰, Hacıkara³¹, Tüfekçikonak³². Mezit³³ yakın değildir, ırak.

Bir hafta zarfında seyret Mezit’i. Orada bulursun ehli yezidi³⁴.”

²⁶ Dandan sözcüğü ile davul kastedilmiştir.

²⁷ İnegöl’ün Abaza Köylerinden biri.

²⁸ İnegöl’ün Gürcü Köylerinden biri.

²⁹ İnegöl’ün Gürcü Köylerinden biri.

³⁰ İnegöl’ün Gürcü Köylerinden biri.

³¹ İnegöl’ün Çerkez Köylerinden biri.

³² İnegöl’ün Gürcü Köylerinden biri.

³³ İnegöl’ün Abaza Köylerinden biri.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-A-MKT-MHM-524/35.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH-EUM.3.Şb-9-19.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH-MKT-1-28-001-001.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-DH-MKT-2637-10.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-HH-THR-468-41.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-İ-HUS-54-1315-M 70-001-001.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Y-PRK-UM-32/116.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi-Y-PRK-UM-46-27.

Berry John W. (1997), “Lead Article: Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), pp. 5–34.

Bilge Zafer Ayşenur (2015), 1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa.

Demirel Muammer (2008), “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı”, *Bursa’nın Zenginliği: Göçmenler*, Ed. Zeynep D. Abacı, 1.b., Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa.

Halaçoğlu Ahmet (1994), *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, 1.b., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaca Mehmet (2012), “Farklılaşma, Bütünleşme ve Birlikte Yaşama Üzerine”, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.18, Diyarbakır, ss. 226-238.

Karpat Kemal H. (2010), *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, 1.b., çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kunduracı Nevzat Fırat (2015), “İslam Medeniyetinde Birlikte Yaşama

³⁴ Emevi halifesi olup, Hz. Muhammed’in torunlarından Hz. Hüseyin’in Kerbela’da ölümüne neden olduğuna ve Hz. Muhammed’in ailesinden geride kalanlara büyük eziyetler yaptığına inanılan kimsedir. Ayrıca “Yezid”, halen Anadolu’da kötülük eden insanlar için kullanılan bir deyimdir.

Kültürü”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl:15, Sayı: 34, ss. 61-88.

Learning to Live Together in Peace and Harmony (1998), A Unesco-Apnieve Sourcebook, Unesco Principal Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok.

Sözlü Tarih Görüşme Kayıtları

A. N., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 13 Temmuz 2010.

A. A., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 25 Mayıs 2012.

Ç. B., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 14 Temmuz 2010.

K. M., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 4 Şubat 2011.

O. E., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 25 Mayıs 2012.

Ö.Ş., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 20 Mayıs 2012.

P. H., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 19 Şubat 2010.

T. R., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 28 Mayıs 2011.

T. M. N., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 29 Haziran 2011.

Ü. N., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 26 Mayıs 2012.

Y. E., “1878–1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkasya’dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)” isimli doktora tezi faaliyetleri gereğince yürütülen sözlü tarih görüşmesi, Görüşmecisi: Ayşenur B. Zafer, İnegöl, 23 Ocak 2011.

93 HARBİ ve İNEGÖL'E GELEN KAFKAS GÖÇMENLERİ (93 Wars and Immigrants from Causicians to İnegöl)

Hatice UZER*

Özet:

İnegöl ilçe nüfusunun ekser çoğunluğunu göçmenler oluşturmaktadır. Bu göçmen nüfusundan biri de 93 Harbi neticesinde İnegöl'e gelmiş olan Kafkas göçmenleridir. Kafkas göçmenleri arasında Gürcüler, Çerkezler, Abhazlar, Çeçenler bulunmaktadır. Bu topluluklar 93 Harbi esnasında Ruslara karşı Osmanlı kuvvetlerinin yanında yer almış, savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nin mağlup olması ile yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti, kaybedilen bu topraklardaki Müslüman Osmanlı halklarını mağdur etmemiş, Anadolu'ya getirerek iskân ettirmiştir. Kafkaslardan gelen bu göçmenlerden bazıları da İnegöl'de iskân edilmiştir. Muhacir komisyonları kurularak göçmenlerin iase, barınma, sağlık, ibadet, eğitim vs. birçok ihtiyaçları karşılanmıştır. İlk aşamada göçmenlerin gelmesi ciddi ekonomik sıkıntılara yol açmış olsa da süreç içerisinde ekonominin canlanmasında ve İnegöl'ün kalkınmasında önemli rol oynamışlardır.

Anahtar kelimeler: 93 Harbi, Kafkaslar, İnegöl, göçmenler

Abstract:

Immigrants form one of the largest population of İnegöl county, one of the ethnicity is Causician which began to arrive in the '93 war to İnegöl. Georgians, Circassians, Abkhazians, Chechens were included in the immigration. During the '93 war these ethnic groups sided with the Ottoman Empire against Russia, as a consequence of losing the war the groups had to quit the lands where they had been living for so many years. Ottoman empire were consented to accept these ethnic groups into Anatolian cities not to led them having treated unfairly. Those who immigrated from caucasus were granted lands into İnegöl. The needs of the immigrants such as food, shelter, health problems, worship, education and so on were provided by forming a immigration commission. In the first stages of this immigration caused some economical problems however in the process they boosted the economy and taking an active role in the econo-

* Uludağ Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Y. Lisans Öğrencisi. haticeuzer92@gmail.com

mic growth of İnegöl.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), hem harp esnasında hem de harp sonrasında yaşanan büyük felaketler ve acılarla tarihimizde derin izler bırakan bir dönem olması açısından bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti, harp esnasında birçok insanını kaybetmiş ve harpten mağlup olarak çıkmıştır. Bu mağlubiyet neticesinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Kafkaslarda kaybetmiş olduğu topraklarda yaşayan insanlar Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış, neticede İnegöl, Balkanlar ve Kafkaslardan gelen göçmenlerin iskân edildiği yerlerden olmuştur.

93 HARBİ

Rusya, Kırım Savaşı ve sonrasında imzalanan 1856 Paris Antlaşması ile Balkanlar üzerindeki hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmişti. Rusya Tuna'dan uzaklaştırılmış, bu şekilde Balkanlarda ilerlemesi de çok zorlaşmıştı. Bundan daha önemlisi de Rusya'nın Karadeniz'deki gücü tamamen ortadan kaldırılmıştı. Bu sebeple bundan sonra Rusya'nın Avrupa politikasındaki ağırlığı Paris Antlaşması'nın Karadeniz ile ilgili hükümlerini ortadan kaldırmaya yönelik çabaları teşkil edecektir. 1870'de Fransa'nın Almanya karşısında yenilmesiyle Avrupalı devletlerin kendi aralarında olan mücadelelerinden faydalanan Rusya, Paris Antlaşması'nın hükümlerinden kurtulmayı başaracaktır. Böylece, Panslavizm politikası ile Balkan ahalisi üzerindeki etkisini arttırmış ve Osmanlı Devleti'ne karşı aktif siyaset politikasına yönelmiştir.¹

Rusya, Panslavizm politikası ile Balkanlardaki Slav toplulukları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmiştir. Bu sebeple Hersek'te, Bulgar sahasında, Sırbistan ve Karadağ'da çıkan isyanları desteklemiş, Osmanlı Devleti'nin isyanları bastırmakta aldığı tedbirler ise yetersiz kalmıştır. Bütün bu gelişmeler karşısında Rusya'nın da kışkırtmaları neticesinde Sırbistan ve Karadağ 1 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtı. Savaş, Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile neticelendi. Bunun üzerine Sırbistan'ın Rusya'dan yardım istemesi ile Osmanlı Devleti üzerinde kurulan baskı sonucunda Sırbistan ve Karadağ ile mütareke yapılması durumunda kalındı. Rusya'nın Balkanlar üzerindeki etkisini fark eden İngiltere'nin girişimleri ile 23 Aralık 1876'da İstan-

¹ Mahir Aydın, “Doksanüç Harbi”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, I-XLIV, C.IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994 s.498.

bul'da Tersane Konferansı düzenlendi. Konferansa, İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya ve Osmanlı Devleti temsilcileri katıldı. Konferansta sunulan maddeler Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına aykırı olduğundan Osmanlı Devleti bu maddelere itiraz etti ve antlaşmayı kabul etmedi. Rusya da bunun üzerine Paris Antlaşması'nın Karadeniz'de tersane ve gemi bulundurulmayacağına yönelik olan maddelerini kabul etmediğini bildirdi ve Ortodoks halkın haklarına yönelik maddeleri uygulaması için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başladı. İngiltere yeni bir savaş olmasını önlemek için Londra'da toplanılmak üzere bir konferansın yapılmasını teklif etti. 31 Mart 1877 tarihinde Londra Protokolü'nde alınan kararların iç işlerine müdahale olduğunu söyleyen Osmanlı yönetimi protokolü reddetmiştir. Rusya bu reddi savaş nedeni sayarak Nisan 1877'de Eflâk ve Boğdan'a girerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.²

Prens Korçakof Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı harp ilanını 19 Nisan 1877'de bir beyanname ile Avrupa'ya bildirmiştir. Bu beyannamede harp sebepleri şöyle gösterilmiştir: “Bâbîâli, Avrupa'nın nasihatlerine saygı göstermemiştir, Hristiyanların durumunu düzenlemek hususunda kendisine tavsiye edilmiş olan tedbirleri yerine getireceğine dair artık kendisine emniyet ve itimat gösterilemez. Balkanlardaki devamlı kargaşalık güvenliği bozmuş ve Rusya'nın menfaatlerini sarsmıştır. Bu sebeple Rusya, Avrupa tarafından da takdir edileceğine âmin olarak Bâbîâli'ye karşı harp açmıştır.”³

Rusya'nın harp açmasında görünüşteki amacı, İstanbul Konferansı'nda tespit edilmiş kararların Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmesinden ibaretti. Gerçekte ise Balkanlarda bulunan Slav eyaletleri Osmanlı hâkimiyetinden kurtarmak ve Slavların üzerinde kuracağı nüfuz ile İstanbul ve boğazlara yaklaşmaktı. Diğer taraftan da Anadolu'nun kuzey-doğusunda, Batum limanını, Kars, Ardahan ve Erzurum'u ele geçirerek Karadeniz'de kuvvetlenmek ve İskenderun yönünde bir yayılma imkânı sağlamaktı.⁴

1877 yılında başlayan bu savaş, Rumî takvime göre 1293 yılında baş-

² Cafer Çiftçi, “93 Harbi ve Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yapılan Göçler”, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Ed. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, s. 77.

³ Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, I-V, C.IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ts, s. 40-41.

⁴ Karal, a.g.e., s.45.

ladığından dolayı Osmanlı toplumu arasında 93 Harbi olarak bilinmektedir. Savaş, Tuna ve Kafkaslar olmak üzere iki cephede gerçekleşmiştir.⁵ Osmanlı Devleti bu iki cephede zorlu bir savunma savaşı yapmak durumunda kalmıştır.⁶

Ruslar, 24 Nisan 1877’de harbe başladılar. Savaşın başlaması ile birlikte Ruslar Romanya topraklarına girmiş ve bu prensliği kendi tarafına çekerek biri Dobruca, diğeri Bükreş istikametinde olmak üzere iki koldan ilerleyerek ve Tuna nehrini Rusçuk – Niğbolu arasından geçerek 27 Haziran’da Zıştovi’yi, 1 Temmuz’da da Tırnova’yı ele geçirdiler. Rusların bu ilerleyişi sırasında Niğbolu bir müddet müdafaadan sonra düşmana teslim oldu. Şıpka’daki Osmanlı kuvvetleri yenileceklerine kanaat getirince 19 Temmuzda bu geçidi tahliye etti.⁷ Rusların bu başarıları İstanbul’daki halk tarafından tepkiyle karşılandı. Bunun üzerine bazı kumandanlarda değişiklik yapıldı. Bu değişiklik ile Balkanlarda bazı başarılar elde edilmişse de yeteri kadar etkili olunamamıştır. Rusların Tuna’da ilerleyişleri Plevne’de düğümlendi. Osman Paşa’nın Plevne müdafaası ve Plevne’yi kahramanca savunması Rusları hayal kırıklığına uğrattı. Plevne uzun bir süre Rus saldırılarına dayandı ve karşı koydu. Fakat Ruslar Plevne’yi ablukaya aldılar ve buradaki Osmanlı ordusu günlerce dışarıdan hiçbir yardım ve destek alamadı. Yiyecek sıkıntısı ve açlık durumu baş gösterdi. Açlıktan dolayı ölümler başlayınca 10 Aralık 1877’de Osman Paşa teslim olmak mecburiyetinde kaldı. Plevne’nin 5-6 aylık bir zamandan sonra düşmesi harbin seyrini değiştirdi. Plevne’nin düşmesinden bir gün sonra da Süleyman Paşa Maçka’da mağlubiyete uğradı. Bu mağlubiyetler üzerine 14 Aralık 1877’de Sırbistan Rusya’nın yanında Osmanlı Devletine savaş ilan etti. Ruslar 4 Ocak 1878’de Sofya’yı almayı başardılar. Süleyman Paşa, Filibe önlerinde mücadele ettiyse de Rusları durduramadı. Ruslar, 20 Ocak’ta Edirne’ye girdiler. Bu esnada Sırp-lar Niş’i zapt etmişlerdi ve Sofya’yı alan Ruslarla irtibat sağlamışlardı, Karadağlılar ise Adriyatik sahillerine ulaşmışlardı.⁸

Balkanlarda harp Ruslarla müttefikleri lehine gelişirken Kafkas cephesinde de Osmanlı kuvvetleri mağlup duruma düşmüşlerdi. Osmanlı ordusunun Rus saldırılarına karşı önceden hazırlanmış bir planı yoktu. Ahmed Muhtar

Paşa, Padişahın emri ile savunmaya yönelik bir takım kararlar almıştır. Osmanlı kuvveti, Doğu Anadolu’nun coğrafi yapısından faydalanarak Rus kuvvetlerine karşı savunmada bulunmayı planlamıştı.⁹ Ruslar, Kars, Ardahan ve Doğubayazıt’a doğru üç koldan ilerleyerek Doğubayazıt’ı ele geçirdiler. General Melikof’un idaresindeki Rus kuvvetleri şiddetli mücadeleler sonucunda Ardahan’a girdiler. Buradan Erzurum’a ilerleyen Rus kuvvetleri 15 Temmuz’da mağlup edilerek sınır dışına atıldılar.¹⁰ Diğer taraftan da Kafkasya’nın yerel halkları olan Dağıstanlılar, Çerkesler, Abhazlar, Çeçenler ve Acarlar Rusya’ya karşı ayaklanma çıkararak Osmanlı kuvvetlerine destek vermeye çalışmışlardır. Bu desteğe rağmen Ruslar Kasım 1877’de Kars’ı ele geçirmiş, Erzurum’a kadar ilerlemişlerdir. Erzurum’da Osmanlı kuvvetlerine destek olarak Nene Hatun’un halkı teşvik etmesi ile Aziziye tabyasında kuvvetli bir mücadele gösterilmiştir. Savaşın sona ermesi ile Rus ordusu Erzurum’dan çıkmıştır, ancak Kars ve Ardahan Rusların elinde kalmıştır.¹¹

Savaşın başından beri tarafsızlıklarını devam ettiren Avrupa devletleri Osmanlı Devleti’nin arabuluculuk isteklerine de cevap vermemişlerdi. Bunun üzerine II. Abdülhamit Rus Çar’ından bizzat mütareke isteğinde bulunmuştur. 3 Mart 1878 tarihinde İstanbul Yeşilköy (Ayastefanos)’de bir barış antlaşması yapılmıştır. Osmanlı, bu barış antlaşmasındaki ağır şartları kabul etmek durumunda kalmıştır. Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazanmış, Osmanlı Devleti, Rusya’ya yüklü bir miktarda savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştır. Kars, Ardahan ve Batum Rusya’ya bırakılmıştır.¹²

Ayastefanos Antlaşması, Avrupa devletlerinin çıkarlarını zedelediğinden, bu antlaşmaya tepki göstermişlerdir. Antlaşmanın yeniden düzenlenmesi için 13 Temmuz 1878 tarihinde toplanan Berlin Kongresi sonunda bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Balkan ve Kafkaslardaki topraklarından sonra, Kıbrıs’ın İngiltere’ye bırakılması ile bir kez daha toprak kaybetmiştir.

İNEGÖL’E YAPILAN GÖÇLER

Göç, TDK Büyük Türkçe Sözlüğünde, “ekonomik, toplumsal, siyasi

⁵ Aydın, *a.g.m.*, s.498

⁶ Çiftçi, *a.g.m.*, s.77

⁷ Aydın, *a.g.m.*, s.498

⁸ Karal, *a.g.e.*, s.51

⁹ Karal, *a.g.e.*, s.52

¹⁰ Aydın, *a.g.m.*, s.499

¹¹ Çiftçi, *a.g.m.*, s.77-78

¹² Karal, *a.g.e.*, s.58

sebeplerle bireylerin veya toplumların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmaktadır.¹³ 93 Harbi sonrasında İnegöl’e gelen Kafkas göçmenlerini de bu tanım kapsamında değerlendirebiliriz.

Göç, bireyin veya toplumun bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine göç etmeleri ve orada iskân edilmelerinden ibaret olan basit bir mesele değildir. Göç problemi bir millet ve devlet için siyasi, sosyal, ekonomik, idari, kültürel ve daha birçok yönden problemleri olan bir meseledir. Aynı zamanda göç, birey ve toplumu vicdan, insan, mal, can, hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakan bir zihniyete karşı yapılan mücadelelerle ilgili büyük bir insani davadır.¹⁴ Osmanlı Devleti de bu insanî davanın şuurunda olarak, gerek kendi eski topraklarından gerekse hâkimiyet kurmadığı topraklardan gelen tüm Türk, Müslüman ve hatta gayri müslim göçmenleri şefkatle karşılamış, tüm imkânları ile onları iskân etmeye ve barındırmaya çalışmıştır.¹⁵

Ayastefanos Antlaşması’nın 21.maddesine göre Rusya’ya bırakılan topraklardaki halk istedikleri takdirde, buradaki mülklerini satarak istedikleri yerlere göç edebileceklerdi. Üç yıl içerisinde Rus sahası altındaki topraklardan çıkmayanlar, Rus hâkimiyetini kabul etmiş sayılacaktı.¹⁶ Böylece Rusya, Osmanlı halkını adeta göçe zorlamıştır.

Rus işgali altında kalan Kafkas topraklarında; Müslüman halka yönelik, Hristiyanlaştırma ve asimile etme çabaları, etnik temizlik uygulamaları, baskı ve katliamlar ve bunlardan doğan korku halkın yaşadığı toprakları, evlerini ve mallarını bırakarak Anadolu’ya göç etmelerine yol açmıştır.¹⁷ Savaş sırasında bazı Kafkas toplulukları Osmanlı Devletine yardım etmiş ve çeşitli ayaklanmalar çıkarmışlardır. Ruslar, bu tutumlarından dolayı savaş sonrası bu-

radaki halkları cezalandırmış ve göçe zorlamıştır. Osmanlı, Batum boşaltılırken buradaki Müslüman halkı Rusların insafına bırakmamaya özellikle gayret göstermiştir.¹⁸

İstilâ altında bulunan topraklardan gelen göçmenler bir daha geri dönmeyeceklerinin farkındaydılar. Osmanlı Devleti de bu durumun büyük bir insanlık sorunu olduğunun farkındaydı. Göçmenlerin bu durumdan zarar görmeleri engellenerek, çeşitli yerlere yerleştirilmeleri için gerekli önlemler alınmış, bu önlemlerin sonuç verebilmesi için de gerekli makamlardan kararlar çıkarılmıştır.¹⁹ Osmanlı yönetimi, gelen göçmenlerin iskân edilmelerinde hem devletin hem de göçmenlerin geleceklerini güvenceye alma düşüncesiyle muhacir komisyonları oluşturmuştur.²⁰ “İskân-ı Muhâcirîn Talimatnâmesi” adıyla bir talimatnâme hazırlanarak, iskân edilecek göçmenlerin, iskân edilecekleri yerlere kâtip ve iskân memurları gönderilmiştir. İskân memurları, göçmen iskânlarını belirli planlar dâhilinde yaparak, gelen göçmenleri planlı olarak iskân ediyorlardı.²¹ Boş arazilerinin varlığı, bölge ve iklimin göçmenlere uygun olmasından dolayı İnegöl de göçmenlerin iskân edilen bölgelerinden biri olmuştur.

İnegöl, XIX. yüzyılın başlarında Hüdavendigâr sancağına, XIX. yüzyılın sonlarında ise Ertuğrul sancağına bağlı bir kazaydı.²² İnegöl, günümüzde Bursa iline bağlı merkez ilçelerindendir. İnegöl, Anadolu yarımadasının kuzeybatısında yer alır. Marmara bölgesi ve Bursa’nın güneydoğusunda yer alan İnegöl’ün; kuzeyinde Yenişehir ilçesi, güneyinde Kütahya ili, güneybatısında Keles ilçesi ve güneydoğusunda da Bilecik ili bulunmaktadır. Bursa-İnegöl arasındaki mesafe 45 km’dir. Yüzölçümü 1031 km² dir.²³ İnegöl ilçe merkezinde 20 mahalleden, 93 köy ve 4 beldeden oluşmaktadır.²⁴

93 Harbinden önce İnegöl nüfusunun tamamını yerli halkı olan Manavlar oluşturmaktaydı. 93 Harbi sonrasında Balkan ve Kafkas göçmenleri İnegöl

¹³ Göç tanımları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, “Göç” maddesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (10.09.2016)

¹⁴ Süleyman Erkan, “Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908)”, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1993, s.118

¹⁵ Muammer Demirel, “XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı” Bursa’nın Zenginliği Göçmenler, Ed. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, s. 31

¹⁶ Çiftçi, a.g.m., s.78

¹⁷ Ayşenur Bilge Zafer, “1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkaslardan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.2

¹⁸ Mustafa Polat, “Osmanlı Rus Savaşı’ndan Sonra İnegöl’e Yapılan Göçler”, Çınaraltı-İnegöl Belediyesi Kent Müzesi Kültür Sanat ve Tarih Dergisi, Yay. Haz. Ayhan Bayraktar, S1, 2010, ss. 46

¹⁹ Hülya Taş, “Hüdavendigâr Vilayetinde Doksanüç Muhacirleri”, Bursa’nın Zenginliği Göçmenler, Ed. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, s.102

²⁰ Komisyonlar hakkında detaylı bilgi için bkz.: Erkan, a.g.e, s.126

²¹ Çiftçi, a.g.m., s.82

²² Bilge Zafer, a.g.e, s.89

²³ İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi, ‘Coğrafi Konum’ 2013, s14

²⁴ Bilge Zafer, a.g.e, s.91

nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmuşlardır. 1880’li yıllarda bu göç edenler ile İnegöl merkezinde Hamidiye, Burhaniye ve Orhaniye mahalleleri ve 32 yeni köy kurulmuştur. Kurulan köylerde 12.578 kişi iskân edilirken, 1.570 kişi de eski köylere yerleştirilmiştir. 25.000 olan nüfusa yeni göçler ile 14.148 kişi daha eklenmiştir.²⁵ Kafkasya’dan gelen Gürcüler, Abazalar ve Çerkezler geldikleri yerlere benzer, Uludağ eteklerinde ki ormanlı bölgelere yerleştirilmişlerdir. Gürcüler; Hayriye, Muratbey, Çaylıca, Gülbahçe, Fevziye, Fındıklı, Çiftlik, Hasanpaşa, Hamidiye, Sulhiye, Tüfekçikonak, Saadet, Bahçekaya, Karakadı, Güney Kestane, Yeni ve Eski Karacakaya köylerini, Abazalar; Mezit, Osmaniye, Kestane Alan, Rüstiye köylerini, Çerkezler ise; Hacıkara ve Fındıklı köylerini kurmuşlardır.²⁶ Bazı göçmenler devlet tarafından belirlenmiş olan iskân yerlerine gitmemiş, İnegöl çevresindeki ormanlık alanlara yerleşmiş olan hemşerilerinin yanlarına giderek buralarda yerleşmişlerdir. Ahıska ve Batum Gürcü göçmenlerinden olan 19 hane, Yakacık bölgesine yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bu bölgede ormanlara çok fazla zarar verdikleri gerekçesiyle çıkarılmak istenmişse de bunu kabul etmemişlerdir. Bursa vilayeti, bunların bulundukları bölgeden güvenlik kuvvetleri yardımıyla çıkarılmaları için İstanbul Hükümetinden 1894 yılında izin istemiştir. Ancak akıbetleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz.²⁷

İnegöl’ün muhtelif yerlerine iskân edilen göçmenler, oluşturdukları köylerde cami ve okul ihtiyaçlarının giderilmesini, Cuma namazını kılabilmek için bulundukları yerden uzak köylere gitmek zorunda kaldıklarını, ayrıca çocuklarının cahil kaldıklarını ifade ederek devlet tarafından bu ihtiyaçlarının karşılanması talebinde bulunmuşlardır. Örneğin, Hacıkara Köyü’nde yaşayan 160 hane Çerkes muhaciri 20 Aralık 1892 tarihinde böyle bir istekte bulunmuş, gerekli incelemeler yapıldıktan sonra inşaata başlanmıştır. Hayriye Köyüne de aynı yıl bir cami ve okul yapılmıştır. Aynı şekilde yeni kurulan 6 muhacir köyüne de cami ve okul yapılması gündeme gelmiş, köylerin nüfuslarına göre ne kadar büyüklükte binalar yapılacağı tespit edilmeye çalışılmıştır.²⁸

²⁵ Bilge Zafer, *a.g.e.*, s.100

²⁶ Çağlar Köse, “Bursa İli İnegöl İlçesi’nin Tarihi ve Sosyal-Kültürel Yapısı”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde-2010, S.13

²⁷ Yusuf Oğuzoğlu, “İnegöl’ü Şenlendiren Kafkas Göçmenlerinin Tarihi-2”, Çınaraltı-İnegöl Belediyesi Kent Müzesi Kültür Sanat ve Tarih Dergisi, Yay. Haz. Ayhan Bayraktar, S2, 2010, ss. 9

²⁸ Polat, *a.g.m.* s.47

Aynı şekilde Gülbahçe köyünde yaşayan Batum muhacirlerinin 25 hane neden oluşan köylerinde 8 seneden beri Cuma namazı ve diğer farz namazlarını eda edebilecekleri bir caminin olmadığını ve çocuklarının eğitim alabilecekleri bir okulun olmadığını, köylerinde bir cami ve okul inşa edilmesi için devletten talepte bulunmuşlardır. Gülbahçe köyünün bu talebine verilen cevapta cami ve mektebin inşaatlarının başlatılması için emir verildiği belirtilmiştir. Devam eden yazışmalarda da cami ve mektep inşaatlarının masrafları için kaç kuruş ayrıldığını, cami ve mektebin keşif pusulası oluşturulduğunu, yapılacak caminin planının çizildiği bilgilerini arşiv belgelerinden ayrıntılı olarak bilgi sahibi olabiliyoruz.²⁹ Bundan başka İnegöl kazasında Hasanpaşa köyünde yetmiş iki hane ve üç yüz nüfus olmasına rağmen köyde bir cami ve okul olmadığından hayli zor durumda olduklarını, köylerine bir cami ve okul yaptırılması yönünde talepte bulunmuşlardır.

İki yüz elli nüfus olarak Rusya’dan hicretle İnegöl kazasında Batak-lı köyünde iskân edilen muhacirlerin barınma ihtiyacı karşılanmışsa da çoluk çocuk aç ve sefil bir halde kalmış, bu muhacirlerin sefalet içinde bırakılmayıp ihtiyaçlarının karşılanarak huzur ve rahatlarının temini için emir verilmiştir.³⁰

İskan edilen göçmenlere bu yardımlar dışında oluşturulan İskan-ı Muhacirin Talimatnamesi ile; zirai, sağlık, yevmiye ve iâşe yardımları ve vergi ve askerlikten muafiyet gibi uygulamalarda bulunulmuştur. Burada ki amaç göçmenlerin ekonomik durumlarını düzeltmeleri ve üreten haline gelmeleri ve ülkeye alışıarak yeni vatanlarını sevmeleri hedeflenmiştir.³¹

SONUÇ

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiş. Doğuda Kars, Ardahan ve Batum Rusya’ya bırakılmıştır. Osmanlı Devleti’nin kaybettiği bu topraklarda yaşayan Müslüman ve Türk ahali topraklarından göç etmek zorunda kalmışlardır. Savaştan mağlup olarak çıkan Osmanlı Devleti, bu göçler nedeniyle sosyal ve ekonomik açıdan önemli değişimlere uğramıştır. Devlet, imkânsızlığına rağmen gelen muhacirlere kucak açmıştır ve gelen muhacirleri boş olan topraklara iskân etmiştir. Muhacir komisyonlarını oluş-

²⁹ İnegöl Kent Müzesi Arşivi

³⁰ İnegöl Kent Müzesi Arşivi

³¹ Erkan, *a.g.e.*, s.221-238

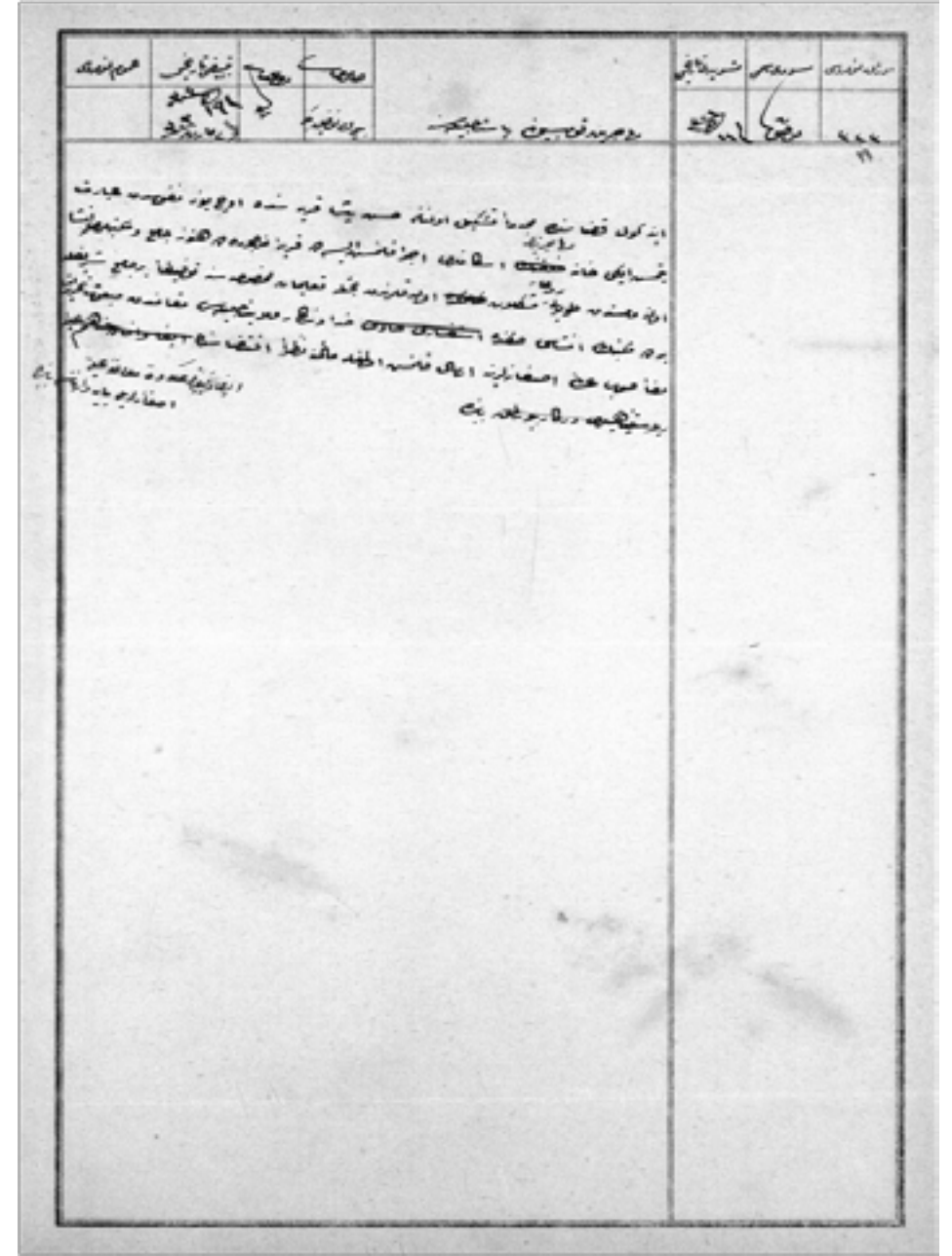
turarak, gelen göçmenlerin iâşe, barınma, giyecek, yakacak, eğitim, ibadet ve iskânla ilgili problemlerini çözmeye çalışmıştır.

İmparatorluğun iskân edilen diğer bölgelerinde olduğu gibi İnegöl'de de ekonomik açıdan göçmenlerin gelmesi ve yerleştirilmesi büyük sıkıntılara sebep olmuşsa da ileride boş toprakların canlılık kazanması, tarım alanlarının ekilmesi ve üretimdeki artış ekonomiye canlılık kazandırmıştır. Günümüzde İnegöl mobilya sanayisinin gelişmesinde muhakkak Kafkas göçmenleri büyük rol oynamışlardır.

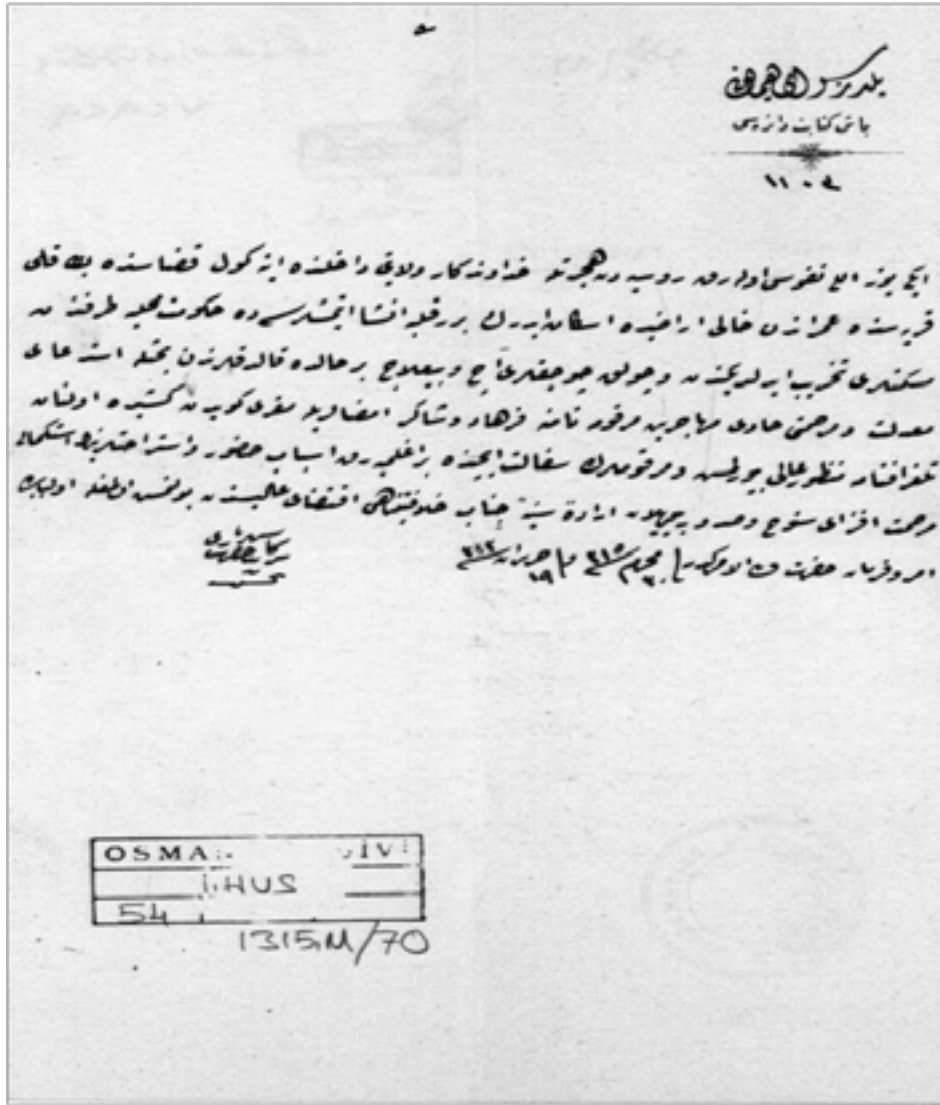
Osmanlı Devleti'nin farklı alanlarından gelmiş olsalar bile, aynı inanca sahip olmaları ile zamanla göçmen topluluklar ile yerli halk kaynaşmıştır. Devletin yetersiz kaldığı durumlarda yerli halkın desteği ile sorunlar aşılmaya çalışılmıştır.

Belge 1: Gülbahçe köyü ahalisinin cami ve mektep yapılmasına talepte bulunduklarına dair 4 Nisan 308 tarihli dilekçe. (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Belge 2 : Hasanpaşa Köyü'nde cami ve okul inşasının yapılmasına dair 10 Mart 1887 tarihli dilekçe. (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Belge 3: Rusya'dan göç ederek Bataklı Köyü'nde iskan edilen iki yüz elli nüfus muhacirin sefalet içinde bırakılmayıp ihtiyaçlarının karşılanarak huzur ve rahatlarının temin edilmesi (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

KAYNAKLAR

AYDIN, Mahir. "Doksanüç Harbi", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, I-XLIVC.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, ss.498-499

BİLGE ZAFER, Ayşenur. "1878-1914 Yıllarında Balkanlar ve Kafkaslardan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)", Doktora Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, ss.1-10

ÇİFTÇİ Cafer, "93 Harbi ve Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yapılan Göçler", Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Ed: Dr. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, ss.75-89

DEMİREL, Muamer, "XIX. Yüzyıl'da Bursa'da Göçmen İskânı", Ed: Dr. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, ss.31-50

ERKAN, Süleyman, "Kırım, Kafkasya ve Doğanadolu Göçleri (1878-1908)", Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1993

KARAL, Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi, I-V, C.IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII.Dizi, ts, ss.40-58

KÖSE, Çağlar, "Burs İli İnegöl İlçesi'nin Tarihi ve Sosyal-Kültürel Yapısı", Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2010

POLAT, Mustafa. "Osmanlı Rus Savaşı'ndan Sonra İnegöl'e Yapılan Göçler", Çınaraltı-İnegöl Belediyesi Kent Müzesi Kültür Sanat ve Tarih Dergisi, Yay. Haz. Ayhan Bayraktar, İnegöl, S.1, 2010, ss.44-48

TAŞ, Hülya. "Hüdâvendigâr Vilayetinde Doksanüç Muhacirleri", Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Ed. Dr. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009, ss.97-114

İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi, 2013

İnegöl Kent Müzesi Arşivi

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, "Göç" maddesi, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, (10.09.2016)

İNEGÖLLÜ BİR ÂYÂN: Derviş Paşazâde Numan Bey ve FAALİYETLERİ

(Ayan From İnegöl: Derviş Paşazâde Numan Bey and his Activities)

Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ*

Özet:

Derviş Paşa sülâlesi, 18. yüzyıldan itibaren İnegöl kazasında ve Hudâvendigâr sancağında güç kazanmaya başlayan ve kısa sürede bölgenin askeri, malî ve idarî faaliyetlerini yönlendiren bir âyân ailesidir. Sülâleye adını veren İnegöllü Derviş Mehmed Paşa, 1704 senesinde Hudâvendigâr sancakbeyliğine, 1715 senesinde Kayseri sancağı ile Bender muhafızlığına tayin edilmiş bir şahıstır. Derviş Paşa'nın soyundan gelen Numan Bey ise, İnegöl'ün Kulaca köyünde doğmuş, kısa sürede sülâlenin en önemli şahsiyetlerinden biri haline gelerek kapıcıbaşılık, mîrimîrânlık, tersâne eminliği ve kale inşaatlarında bina eminliği gibi önemli vazifelere getirilmiştir. Bu çalışmada, bugüne kadar hakkında pek bilgi üretilmemiş olan Derviş Paşazâde Numan Bey'in, bir âyân olarak devlete yaptığı hizmetler; başka âyânlarla yaşadığı mücadeleler ve hepsinden önemlisi III. Selim döneminde Osmanlı donanmasının yenilenmesi organizasyonunda bir tersâne emini olarak faaliyetleri konusunda veriler sunulması planlanmaktadır. Çalışma; kaynakların da yetersizliği sebebiyle, Numan Bey'in hayatını tüm yönleri ile açıklama gayretinde olmayıp, onun yaptığı faaliyetler ile; âyânlık, Hudâvendigâr sancağı tarihi ve Gemlik'teki tersânenin işlevi hususunda bir kısım orijinal bilgileri ortaya koymayı hedeflemektedir.

Abstract:

Derviş Paşa extended family is Ayân¹ family, attaining power in Hudâvendigâr Sandjak and İnegöl Township as from 18th century and leading military, financial and administrative activities in the region in a short period. The family takes its name from Derviş Mehmed Paşa who was a person appointed as Hudâvendigâr Sandjak-Bey in 1704, mercantile port guard (Bender muhafızlığı) and the Sandjak of Kayseri in 1715. Numan Bey, descendant of Derviş Paşa, was born in Kuluca village of İnegöl, became one of the most signifi-

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Başkanı. cafer1@uludag.edu.tr

¹ Ç.N.: Ayan: were local notables or dynasts that maintained different extents of administrative control over swaths of land in the Ottoman Empire from the 16th to the early 19th centuries

cant people in his extended family and was appointed to important posts such as Kapuji-bashi (literally “head gatekeeper”) mirimiran (brigadier general) shipyard official. This study presents data about services of Derviş Paşazâde Numan Bey to the government as an âyân, his struggles with other âyâns and his activities as a shipyard official (tersâne emini) in the renovation of the Ottoman Navy during the reign of Selim III. This study does not aim to represent the life of Numan Bey in all its parts due to the lack of sources, presents some original data regarding âyânlık, the history of the Sandjak of Hudâvendigâr and the function of the shipyard in Gemlik as well as his activities.

Giriş

Derviş Paşa sülâlesi, 18. yüzyıldan itibaren İnegöl kazasında ve Hudâvendigâr sancağında güç kazanmaya başlayan ve kısa sürede bölgenin askerî, malî ve idarî faaliyetlerini yönlendiren bir âyân ailesidir. Sülâleye adını veren İnegöllü Derviş Mehmed Paşa, 1704 senesinde Hudâvendigâr sancakbeyliğine, 1715 senesinde Kayseri sancağı ile Bender muhafızlığına tayin edilmiş bir şahıstır. 1718 senesinde ikinci defa Hudâvendigâr sancağı mutasarrıflığı görevine getirilmiştir. Sicill-i Osmani adlı esere göre, Derviş Paşa bu görevde iken 1719 senesinde Bursa’da vefat etmiştir². Ancak tespit edilen iki arşiv belgesi 1719 ve 1720 senesinde Derviş Paşa’nın hala hayatta olduğunu göstermektedir³. Derviş Mehmed Paşa’dan sonra onun oğulları ve torunlarının, uzun bir dönem Bursa ve İnegöl merkez olmak üzere civar bölgede idarecilik yaptıklarını, eldeki kayıtlardan tespit etmek mümkündür. Ailenin fertleri, Hudâvendigâr sancağının âyânları olarak mütesellimlik ve kapıcıbaşılık başta olmak üzere, vergi toplama, eşkıya yakalama, devletin ihtiyaç duyduğu kereste, hayvan ve iase ürünlerini halktan temin etme ve seferlere katılma gibi muhtelif işlerde görevlendirilmişler⁴, zaman zaman da devlete karşı geldiklerinden cezalandırılmışlardır. Derviş Paşa’nın soyundan gelen Numan Bey ise, İnegöl’ün Kulaca köyünde doğmuş, kısa sürede sülâlenin en önemli şahsiyetlerinden biri haline gelerek kapıcıbaşılık, mîrimîrânlık, tersâne eminliği ve kale inşaatlarında bina eminliği gibi önemli vazifelere getirilmiştir. Bu çalışmada, bugüne kadar hakkında pek bilgi üretilmemiş olan Derviş Paşazâde Numan Bey’in, bir âyân olarak devlete

yaptığı hizmetler, başka âyânlarla yaşadığı mücadeleler ve hepsinden önemlisi III. Selim döneminde Osmanlı donanmasının yenilenmesi organizasyonunda bir tersâne emini olarak faaliyetleri konusunda veriler sunulmaktadır.

Bir Âyân Olarak Numan Bey’in Askerî Hizmetleri

Arşiv belgelerinde Numan Bey’e ait ilk veriler, İnegöl ve civarında güç kazanmış bir âyân olarak onun devlet düzenine aykırı faaliyetleri ile ilgilidir. 1782 senesinde İnegöl’ün önde gelen bir grup uleması Anadolu valisine bir yazı ile başvurarak, Numan Bey’le birlikte hareket eden Şemseddin Bey ve Ahmed Bey’in voyvodalık iddiasıyla bölge halkına kötü davrandıklarını, mallarını ve canlarını tehdit ettiklerini ve zulümler yaptıklarını bildirmişlerdir. Bu durum başkente iletildikten sonra bu şahısların yaptıkları işlere son verilmesi ferman olunmuşsa da, kendileri emre itaat etmeyerek zulümlerini artırmışlar, halkı kışkırtarak, İnegöl mahkemesini dahi yanlarındaki eşkıyalarla birlikte basmışlardır. Sonunda İnegöl ahalisinin isteği ve Anadolu valisinin başkente yazdıkları ile Numan Bey, Şemseddin Bey ve Ahmed Bey’in başka yere sürülerek cezalandırılma kararı alınmıştır. Ancak Numan Bey’in bölgedeki gücünün devam ettiği, bu olaydan üç yıl sonraya kayıtlı 1785 tarihli bir başka belgeden anlaşılmaktadır. Bu belge aslında İnegöl-Bursa civarındaki âyânların rekabetini de gözler önüne sermektedir: İnegöllü Derviş Paşazâde Numan Bey, Bursalı Esad Bey ve Cizyedârzâde Ahmed Efendi, aralarındaki nefret nedeniyle birbirlerinin aleyhinde adamlar kiralamışlar ve bu adamları şikâyetçi olarak İstanbul’a göndermişlerdir. Ancak bu durum devletçe tespit edildiğinden, şikâyetçi şahısların müracaatlarının dikkate alınmaması kararı alınmıştır⁵. Âyânlar arasında ortaya çıkan bu restleşmelerden şüphesiz en çok bölge halkı zarar görmüştür.

Başlangıçta devlet düzenine aykırı davranışlarda bulunan Numan Bey’in, pek çok âyân örneğinde olduğu gibi bir süre sonra devlet hizmetinde görevlendirildiği görülmektedir. 12 Haziran 1790 tarihli Numan Bey’e gönderilen hükümle; kendisinin Yenişehir, Bursa, Pazarköy ve civardaki kazalardan toplayacağı süvari askerleriyle, sefere çıkacak orduya katılması emredilmektedir⁶. Belirtilen sefer organizasyonu, 1787-1792 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin Kırım, Basarebya ve Belgrad topraklarındaki hâkimiyet mücadelesi için Rusya ve Avusturya ile yaptığı savaşın içinde yer almaktadır. Numan Bey bu

² Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Cilt II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, s.332.

³ BOA, C.DH. (*Cevdet Tasnifi, Dahiliye*) nr. 6893 / 5.M.1133.

⁴ BOA, C.AS. (*Cevdet Tasnifi, Askeriye*) nr. 46621 / 9.R.1185; C. ZB. nr. 2992 / 29.M.1190; C.AS. nr. 29235 / 17.Ra.1191.

⁵ BOA, C.ADL. (*Cevdet Tasnifi, Adliye*) nr. 4585 / 5.L.1199.

⁶ BOA, C.AS. nr. 43335 / 29.N.1204.

ilk ciddi sınavında, Osmanlı Devleti'nin Silistre eyâletinde yer alan Tutrakan mevkiinde görevlendirilmiştir.⁷ Tutrakan mevki Karadeniz'den itibaren Kösence, Mecidiye, Boğazköy, Silistre, Rusçuk hattı üzerinde yer alan Osmanlı'nın kuvvetli müdafaa mevzilerinden biridir. 17 Haziran 1790 tarihli belgede, Tutrakan'a gitmek üzere görevlendirilen Numan Bey'in 150 süvariyle orduya katılacağı, onun dışında Germiyanzâde ifadesiyle şöhret bulmuş bir başka âyânın 82 süvariyle ve Keşan âyânlarından Paşacık Ataullah Ağa'nın ise 80 süvariyle sefere iştirak edeceği belirtilmektedir. Süvari sayılarını gösteren bu belge, sefere katılacak âyânlar ve askerlerine yiyecek ve erzak verilmesi için dergâh-ı muallâ (saray) gediklilerinden Tutrakan nüzul emini Ömer'e hüküm olarak gönderilmiştir. Numan Bey bu muharebelerde mertlik ve kahramanlık gösterdiğinden hassa silahşoru pâyesini almış ve 1791 senesinde Gemlik'te Osmanlı donanması için kalyon inşa ettirilmesi amacıyla tersâne emini olarak göreve getirilmiştir. 1791 yılında bir kalyon ve 1794 yılında bir fırkateyn inşasını tamamlayan tersâne emini Numan Bey'e, gösterdiği hizmet sebebiyle kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi doğrultusunda, 16 Ağustos 1794 tarihinde dergâh-ı âlî kapıcıbaşı rütbesi verilmiştir⁸.

Numan Bey'in tersânecilik alanında yaptığı hizmetler ile yükselmesi sırasında, Osmanlı yönetimi Rumeli'deki âyânlarla ilgili büyük sıkıntı içerisindeydi. Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca Antlaşması ile kaybettiği bir kısım toprakları geri almak amacıyla, 1787-1792 yılları arasında Avusturya ve Rusya ile büyük bir savaşa girmiştir. Devlet yönetimi bu savaşta, çarpışmaların çoğunu Tuna boyundaki âyân savaş ağaları vasıtasıyla yürütmüştür⁹. Ancak bu süreçte cephe gerisinde kalan ve daha alt seviyelerde yer alan âyânlar, bulundukları bölgelerde hızla gücü yeniden paylaşma mücadelesine girmişlerdir. 1792 yılında seferin bitmesi sonrasında ise, askerlerin terhis ile âyânlar arası mücadeleler ciddi anlamda başlamıştır¹⁰. Ayrıca 1793 yılında III. Selim'in Nizâm-ı

Cedîd hareketini başlatması ve âyânların bu hareketi kendilerine karşı yapmış olarak algılamaları, olayları daha da büyötmüştür¹¹. Osmanlı ordusunun geri dönüşü esnasında Kırcaali, Hasköy ve civar yerlerdeki âyânların başıboş bıraktıkları kuvvetlerden, Dağlı eşkıyası adı ile bilinen yağmacı guruplar ortaya çıkmıştır. Küçük âyânların liderliğinde ayaklanma çıkaran Dağlı eşkıyasına karşı Osmanlı Devleti, Rumeli ve Anadolu'daki sadakati sürdüren diğer âyânlardan yardım istemek zorunda kalmıştır¹². İşte Rumeli'deki bu karışıklıkların başladığı süreçte, Numan Bey'in Gemlik tersânesinde 59,5 zirâ¹³ (45,1 metre) uzunluğunda bir kalyonun yapım işinden sorumlu olduğu, 5 Temmuz 1796 tarihli belgeye göre aynı zamanda Edirne'ye kendine bağlı askerler ile gitmek üzere de görevlendirildiği görölmektedir. Numan Bey bu göreve kapısı halkı dışında 500 süvari askeri ile iştirak etmektedir. Ayrıca Numan Bey'in yanı sıra, Çanakkale'de kalyon inşa eden İznikli Osman Bey'in de 150 süvarisi ile Edirne'ye görevlendirildiği görölmektedir¹⁴. Bu görevden bir süre sonra, 24 Şubat 1798 tarihli diğer belgeye göre, Numan Bey'in kaptan-ı derya vezir Hüseyin Paşa'nın maiyetinde tekrar Edirne'ye görevlendirildiği görölmektedir. Edirne bostancıbaşı Mustafa ile Edirne âyânı ve nüzul emini Hacı Ahmed'e gönderilen hükümle, Numan Paşa'nın Edirne'ye süvari askerleri ile vardığında, kendisine ve askerlerine ihtiyaçları olan arpanın ve diğer erzakın verilmesi emredilmektedir¹⁵. 16 Mart 1798 tarihli belge, Numan Paşa'nın Edirne'deki görevini açıklayıcı niteliktedir. Buna göre, Dağlı eşkıyasından Emincik adlı şahinin başına topladığı şahıslar ile Plevne ve Lofça arasında kaleye kapanıp istihkâma çekildiği haber alındığından, bu eşkıyanın idam ve yok edilmesi işinin mîrimîrân sıfatıyla Numan Paşa'ya verildiği ve kendisinin mesul tutulduğu görölmektedir¹⁶. Tarihçi Ahmed Cevdet Paşa da eserinde, Numan Bey'in; Halep valisi Mustafa Paşa, Bozok mutasarrıfı Cebbarzâde Süleyman Bey ve Aydın muhassılı Kara Osmanzâde Hasan Ağa adlı âyânlara ait askerlerin başbuğu olarak Emincik'in üzerine gittiğinden bahsetmektedir¹⁷. Emincik adlı eşkıya, Pazvandoğlu Osman'ın adamlarındandır. Belgede Numan Bey'in mîrimîrân olarak

⁷ BOA, C.AS. nr. 36284 / 4.L.1204.

⁸ BOA, C.DH. nr. 1344 / 19.M.1209. 18. yüzyılın başından itibaren kapıcıbaşı görevi bir makam olduğu kadar bir rütbe olarak, özellikle âyânlara verilmeye başlanmıştır. Bakınız. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.37.

⁹ Deena R. Sadat, "Rumeli Ayanları: The Eighteenth Century", *Journal of Modern History*, Volume 44, No. 3, 1972, s.359.

¹⁰ Bruce McGowan, "Âyanlar Çağı, 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914*, Editör: H. İnalcık - D. Quataert, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.789.

¹¹ Özcan Mert, "Âyan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.197.

¹² Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s.48.

¹³ 1 İstanbul mimarî zirâ 75,8 cm.'dir.

¹⁴ BOA, HAT:(Hatt-ı Hümayûn Tasnifi) nr. 57544 / 29.Z.1210.

¹⁵ BOA, C.AS. nr. 32816 / 8.N.1212.

¹⁶ BOA, C.AS. nr. 51219 / 28.N.1212.

¹⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Cilt 6, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1303, s.251.

anılması, onun bu tarihte mîrimîrânlık pâyesine yükseldiğini göstermektedir. 18. yüzyılda Anadolu'daki eyâletlerin çoğunun yöneticileri, bölgenin önde gelenlerinden atanan mîrimîrânlardır. Bunların kendi bölgelerinde mütesellimlik, cephelelerde de başbuğluk ve seraskerlik yapmaları gelenekleşmiştir.

Numan Bey'in askerî alandaki faaliyetleri sadece seferlere katılmakla sınırlı değildir. Sefer görevi dışındaki süreçte âyânlık yaptığı sahada, çeşitli meseleleri içeren askerî işleri de yürütmüştür. Âyânların, taşrada bir dönem serdar ve voyvoda gibi askerî unvanlarla çalışmış olan ve daha sonra bu unvanlarını kötüye kullanmaları nedeniyle öldürülenlerin terekesini tespit ettirmekte görevli olduklarını, Numan Bey'in başkente gönderdiği evraktan görmek mümkündür. Bilecik'te Ak Mescid mahallesinde oturan Sefer Beşe oğlu Hacı Ömer, haydutluğu ve halka yaptığı zulmü nedeniyle öldürülmüştür. Kendisinden kalan mallarının ve eşyasının varisleri varsa onlara paylaştırılması, yoksa devlet hazinesine aktarılması işi Numan Bey'den istenmiştir. Numan Bey, mübaşiri Bostanî Abdi Ağa'yı bu işin halledilmesi için Bilecik'e göndermiştir. Bilecik kazası kadısı başkanlığında yapılan inceleme sonrasında, varis olarak Hacı Ömer'in karısı ve çocuklarının bulunduğu, eşyası ve alacakları ile birlikte 44576 kuruş terekesinin olduğu, bu paradan masraflar ve borçlar çıkarıldığında eşi, bir oğlu ve dört kızına kalan mirasın 20596 kuruş 26 para olduğu tespit edilmiştir¹⁸.

Nisan 1801 tarihinde Numan Bey'in devlet tarafından şu şekilde uyarılmış olması, bir başka görevini de göstermektedir: “*Sen ki mîr-i mîrânsın, bir müddetten beri Bursa, Gemlik, İnegöl ve sâir kazalarda zuhur eden eşkıya ve haramzâdelerin yakalanması işi sana ve sâir memura ferman olunmuş iken, bu işe hiç vaktini harcamadın*”. Bu şakiler Osman ve Deli Balta adlı kişilerdir. Bursa mütesellimi İsmail'in takibinde olan bu kişilerden Osman'ın güpegündüz yaralı olarak yordakçıları ile firar ettiği, İnegöl taraflarına gittiği bilinmektedir. Yenişehir köyü civarında kendisine bağlı eşkıya ile Osmanlı askerleri çatışmaya girdikten sonra, Osman ve Deli Balta'nın İnegöl kazasına bağlı Çavuş karyesine vardığı, buradan beygirlere binerek Hamza Bey köyünde bulunan Emin Bey'in konağına sığındıkları tespit edilmiştir. Emin Bey'in ise bu şakileri alıp Kulaca karyesindeki Numan Bey'in konağına ulaştırdığı haber alındığından, bu iki eşkıyanın iki gün içinde merkezden sevk edilen mübaşir vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir¹⁹. Aynı yılın Mayıs ayına gelindiğinde Deli

Balta'nın hala yakalanmadığı ve İstanbul'a teslim edilmediği, bir başka şaki olan eski Şile serdarıyla birlikte Gemlik kazasına bağlı Kumla köyü ve civarında haydutluk yaptıkları görülmektedir. Devlet yönetimi, bu şahısların yakalanıp idam edilerek kesik başlarının İstanbul'a gönderilmesini Numan Bey'e yeni bir hükümle emretmektedir²⁰. Aslında Mudanya ve Gemlik kadıları, eşkıyaların yakalanması konusunda İnegöllü Numan Bey'in ve Bursa mütesellimi Hacı İsmail Ağa'nın ağır davrandıklarını halkın şikâyetleri doğrultusunda daha önceden başkente bildirmişlerdir. Bursa halkı bu ağır davranışın sebebini, her iki devlet adamının büyük çiftliklere sahip olması ve bu çiftlikleri eşkıyanın yakma ihtimalinden korkmaları ile açıklamaktadır.

Numan Bey'in Gemlik Tersâne Eminliği

1770 senesinde Rusların Baltık denizinden yola çıkıp, Cebelitarık Boğazını geçerek Akdeniz'e ulaşması ve Osmanlı donanması ile muharebeye başlayıp Çeşme limanındaki Osmanlı donanmasını ateş kayıkları ile yakması vakası, Osmanlı yönetiminin deniz kuvvetlerinde ıslah çalışmalarına başlamasında etken olan en önemli olaydır. Bu amaçla 1775 yılında Tersâne Mühendishânesi²¹ oluşturulmuş ve bu teşkilat Osmanlı donanmasını yenileştirmek amacıyla hizmet vermiştir. Fransız Bonneval'in 1784'te kendi hükûmetine gönderdiği rapor, bu tarihlerde henüz Osmanlı donanmasının güçsüzlüğüne dikkat çekmektedir²². Tersâne ve donanmanın tanzim ve ıslahı, ancak 7 Nisan 1789 tarihinde III. Selim'in tahta geçmesinden sonra, onun girişimleri ile planlı bir şekilde devlet politikası haline gelmiştir. III. Selim'in isteği ile hazırlanan ve kendisine sunulan ıslahat lâyhalarında, donanmanın ve tersâne işlerinin ıslah edilmesi gerektiğine dair görüşler bulunmaktadır²³. O da bu konuda, bozulan tersâne kurallarını yeniden belirleyen bir tersâne nizamnâmesi ve donanmada görevli personel için de ayrıca bir nizamnâme hazırlatmıştır. İdarî alanda yapılan bu ıslahatlar, III. Selim'in 10 Mart 1792 tarihinde Küçük Hüseyin Paşa'yı vezâret rütbesiyle kaptan-ı derya makamına getirmesi ile hız kazanmıştır²⁴. Görevi süresince yabancı teknisyenlerin yardımı ile Osmanlı donanmasını ve

¹⁸ BOA, C.ZB. nr. 2574 / 29.Z.1215.

²¹ Kemal Beydilli, “Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s.514.

²² Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-ı Hümayunları*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.63-66.

²³ Enver Ziya Karal, “Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, Cilt IV, Sayı 14-15, 1940, ss.175-189.

²⁴ Nejat Göyünç, “Küçük Hüseyin Paşa”, s.6.

¹⁸ BOA, C.ML. nr. 20645 / 29.S.1211.

¹⁹ BOA, C.DH. nr. 1445 / 10.Z.1215.

tersânelerini Avrupa ayarında ıslah etmeye çalışan Hüseyin Paşa, modern Osmanlı denizciliğinin kurucusu sayılmıştır²⁵.

III. Selim döneminde denizcilik alanında yapılan bu yenilikler sırasında, Osmanlı donanmasına gemi inşa eden tersâneler; İstanbul, Bodrum, Gemlik, Çanakkale, Midilli, Sinop, Rodos, Karadeniz Ereğlisi, Limni, Kıbrıs, Kemer, Kalas, Silistre ve Sohum gibi deniz kenarı yerleşim birimlerinde bulunmaktadır²⁶. Bu tersânelerde 1789-1796 yılları arasında toplam 45 parça gemi inşa edilmiş, 1801 yılına gelindiğinde inşa edilen gemi sayısı 61'e çıkarılmıştır²⁷. III. Selim döneminde denizcilik faaliyetlerinin bir ayağını Gemlik tersânesi oluşturmaktadır. İşte Gemlik tersânesinde 1791 yılından başlayarak 1805 yılına kadar inşa edilen gemilerin yapım işinde, bu çalışmanın konusunu oluşturan İnegöllü Numan Bey önemli hizmetler vermiştir. Gemlik tersânesi ve bu tersânede bir dönem hizmet vermiş Numan Bey ile ilgili bilgiler, bazı incelemelerde sadece birer cümle veya paragrafla ifade edilmektedir²⁸. Bu nedenle bu çalışmada arşivlerden elde edilerek ortaya konulan veriler, bu konuyu belirli bir düzeyde aydınlatacak niteliktedir.

Numan Bey'in tersâne işlerinde görevlendirilmesinin bir yönü tanınmış bir âyân olması ile ilgili iken, diğer yönü Gemlik tersânesinde yapılan gemilerde kullanılan ve en çok ihtiyaç duyulan malzeme olan kerestenin İnegöl ve Domaniç taraflarından temin edilmesi ile ilgilidir. Numan Bey'in İnegöl'ün Kulaca köyünden oluşu, bu sahalarından kereste teminini kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Gemilerde bulunan direklerin üzerinde yelken açmak ve işaret bayrağı çekmek için yatay olarak bağlanmış seren direkleri, bir dönem İnegöl ve civarındaki ormanlardan temin edilmiştir. Ayrıca gemi direklerinde kullanılan çam ağaçları ve kürek yapımında kullanılan gürgen ağaçları da bu coğrafyada yer almaktadır. 19. yüzyılda İnegöl'de su değirmeniyle çalışan hızarlar (bıçkılar) mevcuttur ve bu aletlerle tahta kaşık, sandal küreği, gemi küreği ve çeşitli alanlarda kullanılmak üzere biçilmiş tahta üretimi yapılmaktadır. Bu durum, bugün İnegöl'de var olan gelişmiş mobilya sanayinin kökenlerinin nereden geldiğini gösterir mahiyettedir.

²⁶ Enver Ziya Karal, "Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, 3, 1941, s.204vd.

²⁷ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, s.50, 53.

²⁸ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahât Hareketleri*, s.51.

Tutrakan muharebelerindeki mertlik ve kahramanlıkları sebebiyle, kendisine hassa silahşoru pâyesinin verildiği belirtilen Numan Bey'in gemi inşası işleri ile meşguliyeti de, bu dönemden itibaren başlar. Numan Bey 1791 senesinde, Gemlik'te Osmanlı donanması için kalyon²⁹ inşa ettirilmesi amacıyla tersâne emini olarak göreve getirilmiştir. Tersâne emini, tersânenin malî işlerini yürütmek, inşa edilen gemiler için malzeme temin etmek ve gemilerin mühim-mâtını kaptanlara teslim etmek gibi işlerde sorumludur. Tersâne emini, yaptığı bu işleri defterlere kaydederek suretlerini kaptan paşaya ve baş muhasebeciye vermektedir³⁰. Numan Bey tersâne emini olarak bu ilk görevinde 57 zirâ' (43,2 metre) uzunluğunda bir kalyon inşa ettirmiş ve bu kalyonu 26 hafta zarfında, diğer bir ifadeyle yaklaşık altı ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Gemi, Zilka'de ayının on sekizinci günü (19 Temmuz 1791) saat on birde törenle denize indirilmiştir. Bu bilgilerin yer aldığı kaptan-ı derya takririnin padişahlık makamına iletilmesi sonrasında, takririn üst kısmına "*Pek güzel, Allah mübarek eylesin, anın (onun) yerine bir başkası kurulmak lâzımdır. Kapudan Paşa'ya tenbîh ile tertib ettirip kurdursun*" cümlelerinden oluşan taltif ve tasdik yapılmıştır³¹.

Nitekim bu takdir sonrasında Gemlik tersânesinde hemen yeni bir fırkateyn³² inşasına başlanmıştır. Fırkateynle ilgili ilk kayıtlarda geminin uzunluğu 51 zirâ' (38,7 metre) olarak belirtilirken, aynı gemi için diğer kayıtlarda 53 zirâ'lık (40,1 metre) bir uzunluk ifade edilmektedir. Bu durum geminin uzunluğundaki plan değişikliğinden kaynaklanabileceği gibi, belgedeki hatalı yazımdan da kaynaklanabilir. Bu gemi için gerekli kerestenin; Kocaeli ve Hudâvendigâr sancaklarına bağlı olan Pazarköy, Yalakabad, Gemlik, Yenişehir, Yarhisar, Pazarcık, İnegöl, Mudanya, Lefke, Domaniç, Gölpazarı, Taraklı, Göynük, Söğüt, Mihalic, Kirmasti ve sâir kazalardan kesilmesi, nakli ve tedariki hususunda kereste emini olarak Numan Bey memur tayin edilmiştir. Kerestenin temini için bazı kazalardan baltacı ve arabalar elde edilmesi de gerekmiştir. Bursa ve

²⁹ Büyük harp gemileridir, iki veya üç ambarlı tipleri mevcuttur ve her bir ambarında bir sıra top dizilmiştir. Bu gemilerde atış için 900-1000 arasında top mermisi bulunurdu.

³⁰ Tersâne emini hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s.33vd.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.425-426.

³¹ BOA, HAT. nr. 11025 / 29.Z.1205.

³² Fırkateyn için bakınız. İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, Bilge Yayın, İstanbul, 2005, s.228vd.

civarındaki kazalar bu kerestenin temini konusunda hisselerine düşeni yapmak zorunda olmalarına rağmen, Bursa halkı Gemlik'teki tersânede üretilecek gemiler için sürekli olarak kereste temin etmeleri yükümlülüğünü kabul etmek istememiştir. Osmanlı yönetimi ise, İstanbul'a yakın ve güvenilir bir yer olması, sahasının genişliği, kereste kesilecek dağlara yakınlığı, denizinin hemen derinleşmesi gibi faktörlere bağlı olarak, Gemlik'in gemi inşası ve geminin denize indirilmesi hususunda en uygun mahal olduğunu düşünmektedir³³. Bu amaçla bölge halkının şikâyetlerini bastırmaya çalışan kararlar çıkarılsa da, bu duruma itiraz eden birçok eylemle karşılaşmıştır. Harmancık kazasının âyanı Kara Veys kereste temin etme yükümlülüğünü kabul etmeyerek; “cedid fâide icâd etmeyiniz” sözleriyle muhalefet etmiş, bu durumun başka kazalarda da ihtilale sebep olacağı düşüncesiyle kendisi hakkında idam kararı çıkarılmıştır³⁴. Aynı şekilde Bursa'da Kayserili oğlu Mustafa adlı biri, Numan Bey hakkında şayialar çıkararak halkı galeyana getirmiş ve bu suçun karşılığında 1793 yılında Magosa'ya sürülerek kalebend cezasına çarptırılmıştır³⁵. 53 zirâ (40,1 metre) uzunluğundaki bu firkateynin inşası için 1791 yılının Aralık ayında kereste teminine başlanmasına rağmen, Şubat 1794 tarihinde geminin denize indirilme zamanının yaklaştığı, ancak hala bitirilemediği görülmektedir. Şüphesiz yukarıda belirtilen sorunların bu gecikmeye etkisi olmalıdır. Gemlik tersânesinde inşa olunan 53 zirâ'lık (40,1 metre) firkateyn için Numan Bey'in 4176 parça çeşitli cinslerden oluşan kereste toplattığı, bu kerestenin kesimi ve nakli için 15736 kuruş harcama bedelinin çıktığı, bu bedel için Numan Bey'e ilk olarak 7868 kuruş, ardından da 5000 kuruşluk ödenek verildiği, 6 Şubat 1794 tarihli belgede görülmektedir³⁶.

Gemlik tersânesinde 1791 yılında bir kalyon ve 1794 yılında bir firkateynin inşasını tamamlayan tersâne emini İnegöllü Numan Bey, Bursa ve civarındaki sahalarından gerek kerestenin kesilmesi, gerek tersâneye nakledilmesi ve gerekse gemilerin hızla inşa edilmesi işlerinde üstün hizmet göstermiştir. Bu sebeple, kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'nın tavsiyesi doğrultusunda, 16 Ağustos 1794 tarihinde kendisine dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı rütbesini vermiştir³⁷. Aynı sene içerisinde Numan Bey, yine Gemlik tersânesinde 59,5 zirâ

(45,1 metre) uzunluğunda yeni bir kalyonun inşası işine görevlendirilmiştir³⁸. 1795 senesine ait bir belgede tersâne emini Numan Bey'in 150 akçelik kapıcıbaşılık yevmiyesi aldığı görülmektedir³⁹. Numan Bey'in 59,5 zirâ'lık (45,1 metre) bu kalyonun yapımı için cebehâne-i âmireden aralıklarla ham demir istemesi konusunda yazdığı belgelerde, kalyonun yapımı için yaklaşık 2800 kantar⁴⁰ ham demir gerekeceğinin hesap edildiği görülmektedir⁴¹. Bu rakamlara göre bu uzunluktaki bir kalyon için yaklaşık 158 tonluk ham demir harcanmaktadır. Kereste gibi diğer malzemeler ve işçi ücretleri de bu harcamalara eklendiğinde, işin malî boyutunun ağırlığı anlaşılabilmektedir. Nitekim bu kalyonla ilgili 20 Mayıs 1797 tarihli belgeye göre, kalyonun yapımı için hazineden 63.151,5 kuruş 36 akçenin tahsis edildiği görülmektedir⁴². Mayıs 1797 tarihine gelindiğinde kalyonun iki üç ay içerisinde su yüzüne indirileceğini belirten Numan Bey, geminin son ihtiyaçlarını karşılamak için 15.000 kuruşa ihtiyaç olduğunu kaptan-ı derya Hüseyin Paşa'ya bildiriyordu. Kalyon inşası sırasında 1795-1796 yıllarında Numan Bey'in, 23,5 zirâ'lık (17,8 metre) iki adet şalope inşası ile de uğraştığı görülmektedir⁴³.

Nisan 1798'e gelindiğinde 59,5 zirâ'lık (45,1 metre) kalyonun denize indirilmesine rağmen hala tamamlanamadığı ve gemi inşasının tamamlanması işinin kapıcıbaşı Süleyman Ağa'ya verildiği görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Dağlı eşkıyasından Emincik adlı şakinin başına topladığı şahıslar ile isyan çıkarması nedeniyle, Numan Bey'in bu isyanı bastıracak kuvvetlerde görevlendirilmiş olması, gemi inşa işinin Süleyman Ağa'ya verilmesine sebep olmuştur. Süleyman Ağa bu göreve yeni getirildiğinden kalyonun Fransız mimarı⁴⁴ ile marangoz, demirci, burgucu ve diğer görevlilerinin günlük ücretlerinin mîrî fiyat üzere mi, yoksa geminin inşa edildiği bölgenin rayici üzere mi öden-

³⁸ BOA, C.BH. nr. 6663 / 13.S.1209.

³⁹ BOA, C.BH. nr. 2283 / 29.B.1209.

⁴⁰ 1 kantar 56,443 kilograma eşittir. Bakınız. Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Çev: Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, s.33.

⁴¹ BOA, C.BH. nr. 5690 / 11.Za.1209; C.BH. nr. 8164 / 6.B.1210.

⁴² BOA, C.BH. nr. 1773 / 23.Za.1211.

⁴³ BOA, C.BH. nr. 10840 / 4.L.1209; 1409 / 21.B.1210.

⁴⁴ Gemi inşasındaki uzmanlığı herkesçe kabul edilen Fransız gemi mimarı Jacques Balthazard le Brun ile iki asistanı Jean Baptiste Benoit ve Toussaint Petit 1793 yılında Osmanlı hizmetinde çalıştırılmak üzere İstanbul'a getirilmişlerdir. Yabancı uzmanlar konusunda bkz. İdris Bostan, “Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü, 1785-1819”, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006, s.207-220; Nejat Göyünç, “Küçük Hüseyin Paşa”, s.7. Numan Bey'in yaptırdığı bu ve diğer gemilerin mimarının bu şahıslardan biri olma ihtimali oldukça yüksektir.

³³ BOA, HAT. nr. 9706/B / 29.Za.1205.

³⁴ BOA, HAT. nr. 8775 / 14.R.1206.

³⁵ BOA, C.ZB. nr. 2103 / 19.C.1207.

³⁶ BOA, C.BH. (Cevdet Tasnifi, Bahriye), nr. 9860 / 5.B.1208.

³⁷ BOA, C.DH. nr. 1344 / 19.M.1209.

mesi gerektiğini resmi yazı ile sormaktadır. Ayrıca kalyon inşasının tamamlanması için çalıştırılmak üzere marangoz, burgucu ve sâir amelenin; Tersâne-i âmireden⁴⁵, İznikmid, Karamürsel, Yalakabad, Mudanya, Mihaliç, Bandırma ve sâir kazalardan acilen tedarik ettirilip Gemlik'e gönderilmesini istemektedir. Bu istekler doğrultusunda yapılan müzakere ile hala Gemlik sahasında 12 marangoz, 6 burgucunun görevli olduğu, bunlardan başka 18 marangoz, 6 burgucunun da Süleyman Ağa'nın isteği doğrultusunda görevlendirileceği kararı çıkmıştır. Bu sayıda yer alan 12 marangoz, Gemlik körfezi etrafındaki sahalardan ve Mihaliç'tan, 3 marangoz Mudanya kazasından, 3 marangoz Bandırma kazasından temin edilecektir. 6 burgucu ise Karamürsel ve Kurşunlu kazalarından sağlanacaktır. Tüm bu personelin yevmiyeleri konusunda ise, daha önce Numan Bey'in verdiği kadar yevmiyenin tespit edilip görevlilere verilmesi uygun görülmüştür. Buna göre baş marangoz günlük 35 akçe, diğer marangozlar 30 akçe, şakird olanlar 20 akçe almakta, burgucularda ise usta olanlar günlük 30 akçe, şakirdleri 15 akçe almakta ve kalafatçı ise günlük 30 akçe almaktadırlar. Kapıcıbaşı Süleyman Ağa'nın ise, kalyonun tamamlanmasına gayret gösterdiği, ancak kendisinin iş yaptığı bu havalide yabancı olduğu, akçe işlerinin iradesine muhtaç olduğundan selefi Numan Paşa'ya kıyas olunmayarak, kendisine 8 kuruş yevmiye verilmesi kararı alınmıştır⁴⁶.

1800 yılı içerisinde veya bir yıl öncesinde, Numan Bey yeni bir kalyon inşasına daha başlamıştır. Diğer gemi yapımlarında olduğu gibi bu kalyonun inşası için hazine-i âmire dışında, îrâd-ı cedîd hazinesinden⁴⁷ ve seferiye akçesi⁴⁸ adıyla toplanan vergiden yararlanılmaktadır. Kalyon inşasına ilişkin kayıttan 300 kantarlık ham demirin istendiği ve ham demirin her kantarının 14 kuruş olduğu tespit edilebilmektedir. Bu rakamın baş muhasebeden gelen evrakta belirtilmesi önemli bir veridir⁴⁹. Kalyonun yapımında kullanılan kerestenin karşılığı olarak devletin çeşitli yerleşim birimlerinden vergi talep etmesi halkın hoşnutsuzluğunu ortaya çıkarmaktadır. Torbalı Göynük kazasından kereste karşılığı olarak 1595 kuruşluk vergi⁵⁰ istenmesi sonrasında yaşananlar, bu duruma güzel bir örnektir. 6 Mayıs 1801 tarihli belgede inşa edilen kalyon için şimdiye kadar

800 kantar ham demir gönderildiği ve 40.000 kuruştan fazla masrafın yapıldığı belirtilmektedir. Kalyon için 6465 kantar değişik cins kerestenin Hudâvendigâr sancağı ve Domaniç taraflarından toplandığı görülmektedir⁵¹. 4 Mart 1802 tarihli belgeye göre kalyon inşası için 10.000 kuruş daha gönderilmiştir⁵². Numan Bey gemi yapımının yanı sıra, aynı dönemde İstanbul'da, Tersâne-i âmirede inşa edilen gemilerin denize indirilmesinde kullanılan büyük havuzun tamiri hususunda da görevlendirmiştir. Bu göreve göre büyük havuzun kapılarının yenilenmesi için gereken kereste, Gemlik tersânesine bağlı kazalardan kesilip İstanbul'a nakil olunacaktır. Ancak yine Torbalı Göynük kazasına bağlı Mihal Bey vakfı köyleri halkı, hisselerine isabet eden dört kıta kerestenin kesilmesi, ulaştırılması ve 1600 kuruşluk eski borçlarının ödenmesi konusunda muhalefet etmektedirler. Devlet bu tahsilâtın yapılması konusunda zorbalığıyla meşhur olan Bilecik âyânı Kalyoncu Ali Ağa'yı görevlendirmiştir⁵³.

Mayıs 1804 tarihli belgelerde kalyon nazırı Numan Bey'in, istihdam ettiği ameleye para ödeme konusunda yetersiz kaldığı ve bu durumunu ifade etmek için Kaptan Paşa'ya bir yazı gönderdiği görülmektedir. Kaptan Paşa ise konuyu başkente ileterek, daha önce hazine-i âmirece bu gemi için tahsis olunmuş 12.500 kuruşun ve bir miktar ham demirin gönderilmesini arz etmiştir. Bu belgenin alt kısmında kalyonun inşası için o zamana kadar harcanan paralar muhasebeden alınan bilgiler doğrultusunda kaydedilmiştir. Gemi için ilk olarak 7500 kuruşun 15 Kasım 1800 tarihinde tahsis edildiğinin kayıtlı olması ilgili kalyonun inşasına bu tarihten biraz önce başlanıldığını göstermektedir. Bu tarihten başlayarak sonraki yıllara ait ödenekler ve şimdi verilecek 12.500 kuruşluk para ile birlikte, kalyon için toplam 75.000 kuruş tahsis edilmiştir. Ayrıca şimdiye kadar îrâd-ı cedîd mahzeninden ve Tersâne-i âmire mevcudundan 2100 kantar ham demir verilmiş olduğu baş muhasebeden alınan bilgiyle doğrulanmış ve bu yazıda 250 kantar daha verilmesine yönelik izin çıkmıştır⁵⁴. Kalyonun inşası sırasında Bursa kazasından 40 dülger amelesi seçilip Gemlik'e gönderilmesi emredilmiştir. Gönderilecek dülgerlerin ücretleri kalyon-ı hümayûn nâzırı Numan Bey tarafından ödenecektir. Ancak ilgili emir, halka duyurulunca halk kadılık makamına başvurarak, şehirde 10-15 dülger amelesi

⁴⁵ Bakınız. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, s.1vd.

⁴⁶ BOA, C.BH. nr. 759 / 2.Za.1212.

⁴⁷ Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.6.

⁴⁸ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s.147.

⁴⁹ BOA, C.BH. nr. 5598 / 2.Ca.1215.

⁵⁰ BOA, C.BH. nr. 3441 / 19.Ca.1215.

⁵¹ BOA, C.BH. nr. 1493 / 22.Z.1215.

⁵² BOA, C.ML. nr. 2394 / 29.L.1216.

⁵³ BOA, C.BH. nr. 7030 / 11.M.1219.

⁵⁴ BOA, C.BH. nr. 3603 / 27.M.1219; C.BH. nr. 6386 / 7.S.1219.

olduğunu, onların da Hazret-i Emir camiinde istihdam olunduğunu, geri kalan amelenin ise Bursa’da bir süre önce görülen hastalığa bağlı olarak şehri terk ettiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca Bursalılar, şehirde bir süre önce çıkan büyük yangın sebebiyle nice menzil, dükkân, hâne ve hamamın tahrip olduğunu, bunların tamiri ve yapımı için dülger amelesine şiddetli ihtiyaç duyulduğunu, sıkıntı çektiklerini, bu nedenle de istenilen dülger amelesinin af buyrulmasını talep etmişlerdir. Bursa kadısı Hacı Mehmed Salih, halkın bu isteklerini 3 Eylül 1804 tarihli bir ilamla başkente iletmıştır. Devlet yönetimi ise, kalyonun hızla tamamlanmasını kesin olarak istediğinden, 40 dülgerden 20’sinin af edildiğini geriye kalan 20 dülgerin kalyonun inşasına katılmak üzere kazadan ihraç ve Gemlik’e ulaştırılmasını 4 Ekim 1804 tarihli evrakla bildirmiştir⁵⁵. 5 Mayıs 1805 tarihli belgeden, Numan Bey’in inşa ettiği kalyonun tamamlanmasına az kaldığı ancak hala para gerektiği anlaşılmaktadır. Bu defa da Tersâne-i âmire hazinesinden 20.000 kuruş pay ayrılması ve ulaştırılması hakkında emir çıkmıştır⁵⁶. Bu kalyon Numan Bey’in inşa ettirdiği son gemidir ve yukarıda da anlatıldığı üzere yapım aşamasında birçok sorunla karşılaşmıştır.

Belge: Numan Bey’in inşa ettiği kalyon için Tersâne-i âmire hazinesinden 20.000 kuruş pay ayrılması ve ulaştırılması hakkında emir (5 Mayıs 1805) (BOA, C.BH. nr. 9280 / 5.S.1220.)

⁵⁵ BOA, C.BH. nr. 959 / 28.C.1219.

⁵⁶ BOA, C.BH. nr. 9280 / 5.S.1220.

Numan Bey’in Yerel Âyânlarla Mücadeleleri

Numan Bey’in gemi inşa işleri ile uğraşırken bölgedeki bir kısım âyân ile ittifak kurarak başka âyânlara karşı mücadele ettiği, hatta Ramazan ayına denk gelen Şubat 1802 tarihinde Orhangazi-Yenişehir hattında bir âyânlar savaşının dahi yaşandığı görülmektedir. Bu konu 19. yüzyılın başında Osmanlı Devleti’nin merkeziyetçi yönetim yapısının ne derece bozulduğunu gösteren ilginç bir vakadır. Savaşın ortaya çıkışı mîrimîrân İnegöllü Numan Bey ile Pazarköy⁵⁷ kazasının Gürle köyünde oturan Halil Ağa adlı âyânın aralarındaki husumetten kaynaklanmaktadır. Bu husumetin nedeni daha önceki bölümde de adları geçen Deli Balta ve Osman adlı iki eşkıyanın yakalanmaları hususunda yaşanan gelişmelere bağlıdır. Alınan emir doğrultusunda bu şakiler Numan Bey tarafından ele geçirilip Esad adlı bir şahsın çiftliğinde tutulmuşlardır. Ancak tam bu sırada Gürleli Halil adlı bir âyânın adamlarıyla birlikte Esad’ın çiftliğini basmasıyla buradaki eşkıyaların kaçmasına sebep olması, Numan Bey ile Halil Ağa’nın birbirlerine düşman olmalarını başlatmıştır. Bu olaydan sonra yaşanan yeni gelişmeler Numan Bey’in intikamını alması için iyi bir fırsat sağlamıştır: Pazarköy kazasına bağlı Cedid köyünden İnce Mehmed adlı âyânın yandaşları ile bulundukları bölgede devlet düzenine aykırı davranışları sebebiyle yakalanmaları ve idam edilmeleri hususunda Bursa mütesellimi İsmail Ağa görevlendirilmişti. İsmail Ağa askerleriyle birlikte İnce Mehmed’in üzerine giderken, İnce Mehmed ve yandaşları Numan Bey’e sığınmıştır. İnce Mehmed’in tahrikiyle Numan Bey, Pazarköyü kazasından Ağaoğlu Hacı Hasan ve biraderi Kurşunlulu Hacı Halil Bey ve Gemiçli Esad Bey adlı âyânlar ve birkaç yüz nefer asker ile birlikte, önce Pazarköy serdarı Emin’in evini basmışlardır. Burada bir gün bir gece çatışma yaşandıktan sonra, Emin Bey bu güçlere karşı dayanamayıp Gürleli Halil Ağa’nın konağına sığınmıştır. Bu durum Numan Bey’in intikamını alması için iyi bir fırsat olmuştur. Numan Bey isimleri az önce zikredilen âyânlarla birlikte Gürle köyüne baskın yapmıştır. Baskın sırasında köydeki kırktan fazla ev ve Sultan Orhan’ın yaptırdığı büyük cami yakılmış, köy halkına ait 800 koyun, 1000 kileden fazla buğday ve arpa ile birçok mal ve eşya gasp edilmiş, Halil’e bağlı olanlardan birçok kişi öldürülmüştür. Üstelik baskını düzenleyen Numan Bey ve yandaşları, yaptıkları davranışların haklılığını göstermek doğrultusunda merkeze yazı yazılması için kaza naibine de baskı uygulamışlardır. Gürleli Halil, bu baskın sırasında mukavemet edemeyip kaçmayı başarmıştır. Numan Bey ve yandaşlarının yaptıkları zulümler

⁵⁷ Bursa’nın Orhangazi ilçesi.

Yalakabad (Yalova) kazası muhtarı ve sair âyân ile, Kocaeli mutasarrıfı Vezir Osman Paşa ve Bursa mütesellimi İsmail Ağa tarafından başkente bildirilince, Numan Bey'in askerlerinin geri çekilmesi ve köyde asayişin temini için Bursa mütesellimi İsmail Ağa görevlendirilmiştir. Ancak İsmail Ağa, Ramazan ayının araya girmesi ile hastalanınca ata binmeye iktidarı kalmamış, eşkıyanın üzerine gitmeyi bayram sonrasına bırakmıştır. Gürle köyü dışında yakın köylerde de bu harpler nedeniyle hasarların olduğu, bu durumun civar kazalarda da ihtilale sebep olabileceği devletçe düşünülmüştür. Köyün asayişinin sağlanması dışında, köyün yeniden onarılması ve tanzimi işi ile yağma edilen eşyanın geri alınıp sahiplerine iadesi ise, Kocaeli mutasarrıfı Osman Paşa'ya verilmiştir. Numan Bey'in Gürle köyü baskınında Gemlik tersânesinden üç adet top getirttiğinin ve köyü altı gün boyunca top ve tüfikle muhasara ettiğinin bilinmesi, savaşın boyutunu ve bu sırada köyde çıkan yangının sebebini gösterir mahiyettedir. Numan Bey'e bir an önce askerlerini bölgeden çekmesi ile ilgili emirler gelirken, o da yaptıkları davranışların haklılığını gösteren savunmada bulunmuştur. Bu savunmada elinde Halil Bey'in katli ile ilgili bir emir bulunduğunu belirtmiştir⁵⁸. Sonuçta devlet yönetimi, Numan Bey'in elinde böyle bir emir varsa emir kaydının silinmesini, Halil Bey'den kaza halkının hoşnut olduğunu ve Numan Bey'in bu işten vazgeçmesini, aksi takdirde yaptıklarına pişman ettirileceğini bildirmektedir.

Numan Bey'in Gürle âyânı ile aralarında yaşanan muharebe sonrasında bir başka düşmanı ile mücadeleye girdiği görülmektedir. Bu sefer Numan Bey baskın yapan değil, çiftliği basılan konumdadır. Numan Bey'in mücadeleye giriştiği şahıs Bilecik âyânı kapıcıbaşı Kalyoncu Ali'nin⁵⁹ adamlarından olan Yenişehir âyânı Sarıcazâde Osman Bey'dir. Osman Bey 1804 yılı başlarında Yenişehir âyânlarından Seyyid Mustafa Ağa'yı katlederek, bu şahsa ait malları yağmalamış ve Yenişehir'in yönetimi üzerinde güç kazanmıştır. Elimizdeki belgeye göre Numan Bey ile Osman Bey arasındaki mücadele 20 Temmuz 1803 tarihinden kısa bir süre önce başlamıştır. Sarıcazâde Osman Bey, Numan Bey'e ait Yenişehir kazasına bağlı Toprakocak ve Çardak köylerindeki çiftlikleri uzun bir süre muhasara etmiştir. Bu muhasarada başarılı olarak Numan Bey'in çiftliklerini yakmış, içinde bulunan hayvanları, zahire ürünlerini ve eşyaları yağma

etmiştir. Bu olayda devlet Numan Bey'in tarafında hareket ederek, Sarıcazâde Osman'ın saldırılarının durdurulması için Numan Bey'e yardım edilmesi hususunda, Bursa ve Kocaeli mütesellimleri ile Karamürsel, İznik ve Yalova âyânlarına hüküm göndermiştir⁶⁰. Başlangıçta yakalanarak idam edilmesi istenilen Sarıcazâde Osman'ın, Nisan 1804 tarihine gelindiğinde Kalyoncu Ali'nin araya girmesi ile fakir halktan ve Numan Bey'in çiftliklerinden gasp ettiği eşya ve zahireyi iade etmek ve bazı şartlara uymak koşuluyla affedildiği görülmektedir⁶¹. Aslında Kalyoncu Ali de bu olayların bizzat içerisindeydi. Bölgede bulunan arazilerde üretilen buğday ve arpa ile çok sayıdaki manda ve öküzün Sarıcazâde Osman ve Kalyoncu Ali tarafından zapt edildiği ve sonra sahiplerine geri verildiği görülmektedir⁶². Neticede, Numan Bey ile Sarıcazâde Osman Bey ve Kalyoncu Ali barıştırılmıştır. Sarıcazâde Osman Bey 1804'ten itibaren 10 yıl süreyle Yenişehir kazasında âyânlık gücünü devam ettirmiş, aşırı vergiler toplayarak halkı bezdirmiştir. Bilecik âyânı kalyoncu Ali ile Pazarköy âyânı Esad Bey'in isyanları sırasında Sarıcazâde Osman Bey, hamisi olan kalyoncu Ali'ye karşı Kocaeli ve Hudâvendigâr sancakları mutasarrıfı Vezir Aziz Ahmed Paşa'nın yanında yer almıştır. Ancak Ahmed Paşa bir süre sonra, Sarıcazâde Osman Bey'in Yenişehir'de yaptığı zulümleri görerek başkentten idamı emrini almayı başarmıştır. Bunun haberini alan Sarıcazâde Osman'ın Bolu ve Çankırı taraflarına kaçtığı ve sonunda yakalanarak 1813 yılı sonlarında idam edildiği bilinmektedir.

Numan Bey'in Son Yılları ve Çocukları

17 Ekim 1813 tarihli belgede Numan Bey'in Ruscuk ve Yergöğü kaleleri bina emini görevinde bulunduğu görülmektedir⁶³. Ruscuk kalesi Tuna nehrinin güney kıyısında, Yergöğü kalesi ise Tuna nehrinin kuzey kıyısında karşılıklı olarak kurulmuş mevkiilerdir. Muhtemelen bu kaleler Dağlı isyanları sırasında tahrip edildiği için tamir edilmektedir. Bu iki kalenin yapımı ve onarımı için 11 yük 28.921 kuruşluk keşif bedeli tespit edilmiştir. Kalelerin inşasında kullanılmak üzere Rumeli kazalarından; 1400 nefer çeşitli amele, 270 adet öküz arabası, 34.787 adet değişik cinslerden oluşan kereste, 7800 çeki odun ve 230 araba ruze çubuğu istenmektedir. Eflak ve Boğdan taraflarından ise; 1200

⁵⁸ BOA, C.ZB. nr. 1378 / 27.N.1216; C.DH. nr. 1440 / 8.L.1216; C.DH. nr. 1691 / 20.L.1216; C.DH. nr. 6916 / 29.L.1216; C.DH. nr. 3837 / 29.L.1216; C.ADL. nr. 788 / 29.Za.1216.

⁵⁹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, s.131.

⁶⁰ BOA, C.ZB. nr. 3112 / 30.Ra.1218; C.ZB. nr. 3023 / 3.Z.1218.

⁶¹ BOA, C.DH. nr. 13668 / 29.Z.1218.

⁶² BOA, C.ZB. nr. 2383 / 11 Ca 1219.

⁶³ BOA, C.AS. nr. 12717 / 21.L.1228.

cerahor⁶⁴, 150 adet araba ve 50 kireççi amelesi istenmektedir. Kalelerin dışında kazık ağaç kakılarak yapılan burç ve siperlerde kullanılan şeranbu (şeranpuy) ağaçları, Boğdan taraflarından ve Rumeli kazalarından temin edilmiştir. Kalelerin yapımında kullanılan kereste ve kiriş ağaçları ise, Hezargrad (Razgrad) dağlarından kesilip tedarik edilmiştir. Numan Bey kalelerin tamiri için devletten belirli aralıklarla para isterken, çoğu zaman kendi sermayesini daha sonra devletten temin etmek üzere kullanmıştır. Numan Bey'in bu kalelerin tamiri işleri ile Haziran 1815 tarihinde hala uğraştığı görülmektedir⁶⁵. Ancak bu tarihten kısa bir süre sonra yine 1815 yılında görevden alınarak Limni adasına ikâmete memur edilmiş ve bir süre sonra affedilip İstanbul'a gelmiştir. Temmuz 1817'de İstanbul'da ölmüş ve Haydarpaşa'da Ayrılık çeşmesi mevkiinde bir zamanlar var olan mezarlığa gömülmüştür.

Numan Bey'in kaç çocuğu olduğunu kaynaklardan tespit etmek pek mümkün değilse de, kayıtlarda geçen Abidin Bey, Abdurrahman Bey, Mehmed Bey ve Ömer Bey adında dört çocuğuna dair verilere ulaşılmıştır. Bu dört oğlun da devlet kademesinde önemli işlerde bulundukları görülmektedir. Abidin Bey'in kale tezkireciliği yaptığı, Abdurrahman Bey'in İstanbul'daki yalısında ahlaksız kadınlarla birlikte olması sebebiyle Magosa'ya kalebend edildiği bilinmektedir⁶⁶. Mehmed Bey babasından yaklaşık dört ay sonra vefat etmiştir⁶⁷. Ömer Bey'in hikâyesi ise daha geniş ve hayret vericidir. 1799 yılında Ömer Bey, etrafına topladığı askerler ile İnegöl ve civarında eşkıyalık faaliyetlerine başlamış, kendi akrabalarından olan Derviş Paşazâde Ahmed Bey'i haksız yere öldürmüş, ardından kendi babası olan Numan Bey'in evini muhasara dahi etmiştir. Osmanlı yönetimi bu haberi alınca Ömer Bey'in yakalanması ve cezalandırılması için Kocaeli sancağı muhafızı Seyyid Hüseyin Paşa'yı görevlendirmiştir. Bu haberi alan Ömer Bey muhasaradan vazgeçerek kayıplara karışmıştır. Ömer Bey'in hanımı ve çocukları İnegöl kadısına giderek Ömer Bey'in firar içinde olması sebebiyle, kendilerinin her yönden perişan halde bulunduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Ömer Bey'in ıslah-ı nefis ettiğini bildirmişler ve İnegöl kazasında oturmamak üzere kendisinin af edilmesini devletten

istemişlerdir⁶⁸. Neticede bu istekler başkente ulaştırılmış ve Ömer Bey 1800 yılında af edilmiştir⁶⁹. 1809 yılında Ömer Bey'in birkaç yüz süvari ve piyade askerleri ile orduda görevli olduğu görülmektedir⁷⁰.

Numan Bey'in hayatı, faaliyetleri ve mücadelelerinin incelenmesi ile elde edilen veriler, sened-i ittifaka giden süreç içerisinde Osmanlı taşrasında merkeziyetçi yapının ne durumda olduğunu gösterir bir mahiyettedir. Numan Bey'in yerel âyânlarla geçen mücadelelerin anlatıldığı kısımda belirtilen olaylar, Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi idare yapısının güçlü olduğu klasik dönemde görülseydi, birbiriyle mücadeleye giren şahısların hepsi muhtemelen ağır cezalara çarptırılmış olurlardı. Ancak bu anlatımlarda cami, ev ve çiftlik yakanın veya halkın malını, hayvanını ve erzağını zapt edenin af edilebildiği, idam kararı çıkarılanların ise kolayca ele geçirilemediği görülmektedir.

⁶⁴ Osmanlı ordusunda ücretle çalışan Hristiyan işçidir.

⁶⁵ BOA, C.AS. nr. 7489 / 25.R.1230; C.AS. nr. 17368 / 26.C.1230.

⁶⁶ Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kültüğü*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No: 4521, III, 152.

⁶⁷ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Cilt IV, s.572.

⁶⁸ BOA, C.DH. nr. 11475 / 3.Ra.1215.

⁶⁹ Atilla Çetin, "Bursa Ayanlar Savaşı", *Bursa Araştırmaları*, Sayı 17, 2007, ss.45-47.

⁷⁰ BOA, C.AS. nr. 20100 / 27.C.1224.

**İNEGÖL'DE MEDFÛN ŞEYH KÂSİM EFENDİ ve
CEVÂHİRÜ'L-AHBÂR ADLI ESERİ**
(Şeyh Kâsım Efendi Entombed in Inegol and His Work Cevâhirü'l-Ahbâr)

Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN*

Özet:

İslâm medeniyetinin en önemli sac ayaklarından biri de tasavvufur. Türklerin İslâmla tanışmaları ve İslâm yorumları büyük oranda tasavvuf sayesinde olmuştur. Anadolu ve Balkanlar'daki fetih hareketlerinin öncüleri ve orada iskân sağlamada da tasavvuf erbabı büyük rol oynamıştır. Bursa ve etrafının Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra, hatta fetihten önce bile dervişlerin bu bölgeye geldikleri bilinmektedir. Bursa'da dergâhını kuran ve yetişen dervişler İstanbul, Balkanlar ve diğer Osmanlı şehirlerini beslemişlerdir. Bursa ve civarında yetişen ve İnegöl'de vefat eden sufilerden biri de Şeyh Kasım Efendi'dir. Aslen Antakya'lı olan Şeyh Kasım Efendi'nin tarikat nisbesi hakkında farklı rivayetler vardır. Bu bildiride, O'nun hayatı, tarikatı kaynaklardan araştırılacak, yazmış olduğu Cevâhirü'l-Ahbâr adlı eserinin farklı kütüphanelerdeki nüshaları tespit edildikten sonra, eserinin içeriğinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Kasım, Cevâhirü'l-Ahbâr, Bursa, İnegöl, Halvetiyye.

Abstract:

Sufism is one of the most important corner stones of the Islamic civilization. The Turks were introduced and interpreted Islam through Sufism mostly. The masters of Sufism were pioneers of the conquests in Asia Minor and the Balkans and played a crucial role for the settlements in these areas. The dervishes have entered Bursa and its vicinity after the Ottoman conquest of the city and some of them were already present in these areas even before the conquests. The dervishes who established their lodges in Bursa also provided dervishes for Istanbul, the Balkans and the other Ottoman cities with the pupils they raised. Şeyh Kasım Efendi, who was educated in Bursa and its vicinity and was deceased in Inegöl, is one of these Sufis. Seyh Kasım Efendi was originally from Antioch and there are different opinions about which order he belonged.

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. habasri@uludag.edu.tr

This paper aims to research his life and the order he belonged through historical sources and to evaluate the content of his work titled as Cevâhirü'l-Ahbâr; after detection of the copies of the work which are present in various libraries.

Key Words: Şeyh Kasım, Cevâhirü'l-Ahbâr, Bursa, Inegöl, Halvetiyye.

Şeyh Kâsım Efendi'nin Hayatı:

Tasavvuf dünyasının en yaygın ve en çok şubesi olan tarikatı Ömer el-Halvetî'ye (800/1397/98) nisbet edilen Halvetiyye'dir. Kurulduğu tarihten itibaren İslâm coğrafyasının her sahasına yayılan tarikat, Anadolu'ya Amasyalı Pîr İlyas tarafından getirilmiştir. Halvetiyye tarikatı, Rûşeniyye (kurucusu Dede Ömer Rûşenî), Cemâliyye (kurucusu Cemâl-i Halvetî), Ahmediyye (kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin) ve Şemsiyye (kurucusu Şemseddin Sivâsî) olmak üzere dört ana kola ayrılmış ve zamanla bu kollardan yüzlerce şube oluşmuştur¹. İşte bu kollar vasıtasıyla Osmanlı coğrafyasında yaygınlık kazanan tarikatın hemen hemen her şehirde birçok tekkesi kurulmuştur. Hakkında bilgi verilecek olan Şeyh Kâsım Efendi Halvetiyye Tarikatı'na mensuptur.

Şeyh Kâsım Efendi'nin tam adı; Kâsım bin İsa b. İdris b. Halil el-Antakî'dir. Kâsım Efendi yazmış olduğu *Cevâhirü'l-Ahbâr* adlı eserde kendi adını şu şekilde yazmıştır: “*Kâsım ibnü's-Şeyh İsa ibn İdris el-Antakî eş-Şeybânî.*” Müellif şeceresinin de Abdülkadir Geylânî hazretlerine ulaştığını yazmıştır². Bu bilgilere yakın fakat daha farklı bilgiler Bursalı Mehmed Tahir tarafından da nakledilmiştir. O'na göre Kâsım Efendi'nin adı; Kâsım bin Şeyh İlyas bin İdris Antakî'dir³. Bursalı'nın eserinde Şeyh Kâsım'ın babasının adı İlyas bilgisi düzeltilmeye muhtaçtır. Zira Şeyh Kâsım Efendi kendi eserinde babasının adını İsa olarak yazmıştır. Nisbesinden de anlaşıldığı gibi Antakya'da dünyaya gelmiştir. Antakya'daki hayatı ve kimlerden ders okuduğu konusunda maalesef bilgiler yoktur. Bursalı Mehmed Tahir yukarıdaki bilgilere ilave olarak onun, “Noktacı” diye meşhur olduğunu yazmaktadır⁴.

Şeyh Kâsım Efendi manevi bir işaretle Antakya'dan hicret ettiğini ese-

rinde şu şekilde ifade etmiştir:

“*Bu kitâb-ı şerîf Antakya şehrinde te'lîf olundu, lâkin beyaza çıkmadı. Anuniçün ki fakîr Resûlullahın ikinci işâret itmesine muntazır idi. Tâ şol târîhe ki bir gün fakîr Antakya şehrinden bir maslahat için çıkdı, meğer Resûlullah'dan fakire işâret oldukim Rûm diyarına teveccüh ide. Dönüp Antakya şehrine varmadı. Hemin sefer etdi. Amma bilmez ki ikâmet ne yerde ol. Rûm diyarının bir şehrinden bir şehrine bir köyünden bir köyüne bir yerde nasîb olmadı. Tâ Burusa şehrine andan İslambul'a niyyet olundu. Amma gitmeye işâret olmadı. Her ne denlû niyyet olunsa işâret olmadı. Bir gice Hazret-i Resul'ü gördüm Burusa'da ikâmet itmeğe işâret etdi. Ma'lûm olundu kim işâret Burusa şehrine (s.6) imiş.*”⁵

Antakya'dan sonra Rum diyarına (Anadolu) gitmek üzere işaret alan Kâsım Efendi, şehir şehir, köy köy dolaştığı halde yerleşmeye dâir işaret almadığı için bir yerde ikâmet etmemiştir. Bursa veya İstanbul'a gitmeye niyetlendiği halde “işaret gelmediği için” bu niyetini de gerçekleştirememiştir. Bir gece rüyasında Hazret-i Peygamber (s.a.v.) den manevi işaret alan Şeyh Kâsım Efendi, Bursa'ya seyahat etmeye karar vermiş ve bu şehre gelmiştir. Bursa'da Hacı İlyas mahallesindeki mescidde bir müddet ikamet etmiştir. Burada gördüğü bir rüya üzerine daha önce Antakya'da iken yazmış olduğu *Cevâhirü'l-Ahbâr* adlı eserini temize çekmeye başlamıştır⁶. Şeyh Kâsım Efendi, Antakya'dan Bursa'ya gelmesinin sebebini, kitabının meşhur olması ve Peygamberin emriyle Arapça yazdığı bu eserin Türkçeye çevirmesi olarak yorumlamıştır.

Şeyh Kâsım Efendi'nin Bursa'ya hangi tarihte geldiği bilinmediği gibi, Bursa'da ne kadar müddet ikamet ettiği de bilinmiyor. Ancak kaynaklarda onun, Muradiye semtinde bulunan Bahri Baba Zaviyesi yakınında bir müddet ikamet ettiği yazılmaktadır⁷. Kâsım Efendi'nin Bursa'daki ikameti sırasında kendisine intisab eden bazı müridler yetiştirdiği bilinmektedir. Bunlardan bilinenler hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

⁵ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 6.

⁶ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 7.

⁷ Baldırzade Selîsî Şeyh Mehmed, Ravza-i Evliya, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever, Arasta, Bursa 2000, s. 217-218; İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hudavendigâr Matbaası, 1302, s. 120; Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, Gaye Kitabevi, Bursa 2000, s. 85.

¹ Uludağ, Süleyman, “Halvetiyye” *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 1997, cilt: XV, s. 394.

² Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; Inegöl Kent Müzesi, s. 6.

³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, cilt: I, s. 145.

⁴ Noktacı: Melâmiler hakkında kullanılan bir tabirdir. Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983, cilt: II, s. 45.

Hac farizasını eda etmek amacıyla Bursa'dan yola çıkan Şeyh Kâsım Efendi'nin bu yolculuğa 900/1495 senelerinde çıktığı bazı kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu yolculuğun tam olarak hangi tarihte olduğu bilinmiyor. Zira vefat tarihi 941/1534 olduğuna göre, söz konusu yolculuk bu tarihe yakın olmalıdır. Yolculuk esnasında İnegöl'de vefat eden Şeyh Kâsım Efendi burada halen adına yapılan türbeye defnedilmiştir.

Meşhur seyyah Evliya Çelebi, Muharrem 1082/Mayıs 1671 tarihinde hac vazifesini eda etmek amacıyla İstanbul'dan yola çıktığında bu yolculuk sırasında İznik, Yenişehir ve Bursa'ya uğradıktan sonra, İnegöl'e gelmiştir. Eserinde "Evsâf ı menzil i kasaba i Eynegöl" başlığı altında İnegöl ve burada ziyaret ettiği yerleri hakkında bilgi verirken, ziyaret ettiği yerlerden biri de "Kâsım Baba Sultan" olarak tanıttığı Şeyh Kâsım Efendi'nin türbesidir⁸. Ancak seyyahımız Kâsım Efendi'nin ismini zikretmek dışında başka bir bilgi vermemiştir.

Şeyh Kâsım Efendi'nin vefat tarihi kaynaklarda farklı verilmektedir. Bir grup şeyhin vefat tarihini 900/1495 tarihi civarında derken⁹, Mehmed Şemseddin Efendi ve Bursalı Mehmed Tahir gibi diğer bir grup da 941/1534 tarihini vermektedir¹⁰. Birinci grubun verdiği "900 civarı" tarihi yerine, ikinci grubun verdiği 941/1534 tarihi daha isabetli görülmektedir.

Tarikatı:

Yukarıda işaret edildiği gibi Şeyh Kâsım Efendi Halvetiyye tarikata mensuptur. Halvetiyye tarikatının kollarından biri de Ahmediyye kolu Manisa'da dergâhı olan Yiğitbaşı Ahmed Şemeseddin Marmaravî'ye nisbet edilen bir koldur. Marmaravî'nin birçok müridi vardır. Bunlardan birisi de İzzeddin Karamanî'dir. Şeyh Kâsım Efendi bu zattan tasavvufi eğitim almıştır. Bazı kaynak ve araştırmalarda isim benzerliğinden dolayı İnegöl'de medfun

⁸ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IX. Kitap, Hazırlayanlar, Yücel Dağlı-Seyit Ali kahraman-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, 9-10.

⁹ Baldırzâde, Ravza-i Evliya, s. 217; İsmail Belig, Güldeste, s. 120; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergâhları*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1997, s. 119; Öcalan, Bursa'da Tasavvuf Kültürü, s. 85

¹⁰ Şeyh Mehmed Şemseddin Mısıri, *Niyazi-i Mısıri'nin İzinde Bir Ömür Seyahat Dildâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Yusuf Kabakçı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.201; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, cilt:I, s. 145; Ceyhan, Semih, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM, İstanbul 2011, s. 744, 105 nolu dipnot.

Şeyh Kâsım Efendi ile Edirne'de medfun Larendeli Şeyh Kâsım Efendi karıştırılmıştır¹¹. Hüseyin Vassâf, Yiğitbaşı'dan sonra Ahmediyye kolundan Ramazaniyye şubesinin silsilesini şu şekilde yazmıştır: Hacı İzzeddin Karamanî (ö.934/1527), Şeyh Kâsım-ı İnegölî (ö.947/1540), Mehmed Muhyiddin Karahisarî (ö.994/1586), Şeyh Ramazan Efendi (ö.1025/1616)¹².

Halifeleri:

Kaynaklarda Şeyh Kâsım Efendi'den tasavvufi eğitim alan ve ondan icazetle hilafet alan bir takım dervişlerden bahsedilmektedir. Bunlardan tespit edilenler şunlardır:

Şeyh Hayreddin Efendi: Babası Tokatlıdır. Hayreddin Efendi, babasının evli olduğu Edirne'de ikamet ederken bu şehirde dünyaya gelmiştir. Edirne'deki ilim tahsilinden sonra Bursa'ya gelmiş, Muradiye Medresesi'nde tahsil hayatına devam ederek, muid (müderres yardımcısı) olmuştur. Kastamonulu Şeyh Şaban Veli'nin halifesi Şeyh Osman Efendi'den bir müddet tasavvuf eğitimi almış, daha sonra Şeyh Kâsım Efendi'den tasavvufi eğitimini tamamlamıştır. Kendisinden icazet alarak, Bursa'da Fenarî Ahmed Paşa Zâviyesi'nde postnişin olmuştur. 17 Şevval 1017/24 Ocak 1609 günü vefat eden Şeyh Hayreddin Efendi, Ahmed Paşa Camii haziresine defnedilmiştir¹³. Bazı kaynaklarda ise Hayreddin Efendi'nin Şeyh Kâsım'ın değil, halifesi Muhyiddin Karahisarî'nin halifesi olduğu yazılmaktadır. Bunun gerekçesi ise Hayreddin Efendi'nin vefatı ile Şeyh Kâsım Efendi'nin vefatı arasındaki yaklaşık 70 yıllık süredir¹⁴. Ancak kaynaklarda Şeyh Kâsım'ın vefat tarihi için verilen 900'lü yıllar değil de tam vefat tarihi olan 941/1534 tarihi dikkate alınırsa ki yukarıda bunun daha isabetli olduğunu yazmıştık, o zaman Hayreddin Efendi Şeyh Kâsım Efendi'nin halifesi olabilir.

Şeyh Bostan Efendi: Kebabçızâde demekle meşhurdur. Bursa'da Hamzabey mahallesinde dünyaya gelmiş, Şeyh Kâsım Efendi'ye intisab ede-

¹¹ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2006, cilt:IV, s. 245; Öngören,Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 96, Ceyhan, "Halvetiyye", s. 744, 105 nolu dipnot.

¹² Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, cilt: V, s. 13; Ögke, *Ahmet, Ahmed Şemeseddin-i Marmaravî Hayatı*, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 50.

¹³ Baldırzâde, Ravza-i Evliya, 154-155; İsmail Belig, Güldeste, s. 120; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, cilt:IV, s. 17, Öcalan, Bursa'da Tasavvuf kültürü, s. 85.

¹⁴ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, s. 119.

rek, ondan tasavvuf eğitimi almıştır. Yukarıda bahsi geçen Ahmed Paşa Zâviyesi şeyhi Hayreddin Efendi'nin de hizmetinde bulunmuş ve kendisinden icazet alarak, aynı mahallede postnişin olmuştur. 1030/1621 tarihinde vefat etmiştir¹⁵. Musiki üstadı bir zattır. Şeyh Bostan Efendi'nin oğlu Asud (Derviş Ali) de büyük bir musiki üstadıdır¹⁶.

Muhyiddin Karahisarî (ö. 994/1586): Şeyh Kâsım Efendi'nin halifelerinden birisidir. Bazı kaynaklarda yukarıda bahsi geçen Şeyh Hayreddin Efendi'nin, Şeyh Kâsım Efendi'nin halifesi olmayıp, Karahisarî'nin halifesi olduğu, Karahisarî'nin de Şeyh Kâsım Efendi'nin halifesi olduğu yazılmaktadır¹⁷. Karahisarî'nin *Araisu'l-Vüsûl* adında kıraata dair bir eseri vardır¹⁸.

Zâviyesi:

Şeyh Kâsım Efendi'nin hac vazifesini eda etmek amacıyla yola çıktığı ve bu yolculuk esnasında İnegöl'de vefat ettiği genel olarak kaynaklarda bilgi olarak verilmektedir. Ancak İnegöl'de adına bir zaviye olması, Onun bir müddet İnegöl'de ikamet ettiğini akla getirmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1112/1700 tarihli bir belgede İnegöl'de vaki Şeyh Kâsım Efendi Zâviyesi'nin zâviyedarlığına dair Mustafa Efendi'nin yazdığı belgede¹⁹, söz konusu tarihte zâviyenin işler olduğunu göstermektedir. Öte taraftan Bursa tasavvuf tarihi hakkında muhalled eserler yazan Mehmed Şemseddin Efendi, Niyazî-i Mısırî'nin Limni'deki türbesini ziyaret için defalarca oraya ziyarete gitmiş ve bu ziyaretler ile ilgili hatıralarını *Dildâr-ı Şemsî* adıyla kitap haline getirmiştir. 1347/1928 senesinde Bursa'dan Limni'ye gitmek için yola çıkan Şemseddin Efendi, 9 Safer 1347/25 Temmuz 1928 Çarşamba günü İnegöl'e varmış ve öğle namazını Kâsım Efendi Camii'nde kılmıştır. Devamını kendi yazdıklarından takip edelim: "... mümâ ileyhine tercüme-i hâlini yazdım ve yolladım. Kendisi Antakyalıdır. *Cevâhiru'l-Ahbâr* isminde mev'ızadan bir eseri vardır. 906 tarihinde telif etmiştir. Meşâyih-i Halvetiye'den İzzeddin Karamanî'ye mün-tesiptir. 941/1534 tarihinde İnegöl'de vefat etmiştir...."²⁰ Şemseddin Efendi

¹⁵ İsmail Belig, Güldeste, s. 188;

¹⁶ İsmail Belig, Güldeste, s. 523.

¹⁷ Nevîzâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik Fî Tekmilâti's-Şakâyik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1988, cilt: II, s.63; Ögke, *Ahmed Şemseddin-i Marmaravî*, s.50.

¹⁸ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, cilt: I, s. 145.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No :32 Gömlek No :3676 Fon Kodu :İE.EV, 20/Ca/1112

²⁰ Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî, *Niyazî-i Mısırî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat Dildâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Yusuf Kabakçı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s.201.

seyahatnamesinde camiden bahsetmiş; ancak 1925 senesinde çıkarılan 677 sayılı kanunla "Tekke ve Zâviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedârlıklar ile Bir Takım Unvanların Men' ve İlgasına Dâir Kanun" gereğince dergâhların kapısına kilit vurulmuş olduğundan zâviyeden bahsetmemiştir. Müellif bu tarihe kadar gezdiği şehirlerde dergâhlarda kalmış ve kaldığı dergâhlar hakkında bilgi verirken, söz konusu tarihten sonra hemen hemen hiç dergâhlardan bahsetmemiştir. Şeyh Kâsım Efendi'nin zâviyesi de muhtemelen camiye tahvil edilmiş ve Şemseddin Efendi'nin gezi notlarında bu camiden bahis vardır.

CEVÂHİRÜ'L-AHBÂR:

Şeyh Kâsım Efendi tarafından yazılan Cevâhiru'l-Ahbâr adlı eserin tarafımızdan tesbit edilen 7 nüshası bulunmaktadır. Bunlardan en eski nüsha, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazmalar Bölümü'nde yer almaktadır ki bu nüsha, 975/1567 tarihinde istinsah edilmiştir. Eserin iki nüshası yurtdışında (Almanya) bulunmaktadır. Eserin nüshaları ve nüsha ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir:

1-Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Yz. B 7, İstinsah tarihi: 975/1567, 372 yk, 19 satır, Nesih, harekeli, baştan noksandır, 270x195, 180x120, mm.

2-Milli Kütüphane, Yz. B 887, müstensih: Yusuf b. Bulgar, istinsah tarihi:1040/1630, 286 yk, 19 satır, harekeli Nesih, 275x158, 210x120 mm.

3-Almanya Milli kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Ms.or.quart: 1607, istinsah Tarihi: 1169/1756, Müstensih: İbrahim b. Hasan, 344 yk, 19 satır, Nesih, 300x200, 235x145 mm.

4- Almanya Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, Hs.or.quart: 1117, müstensih: yok, istinsah tarihi: yok, Staatsbibliothek, Berlin, 184 yk, 27 satır, Nesih, 305x195, 235x130 mm.

5-Bursa İnegöl Kent Müzesi, A nüshası: müstensih: Es-Seyyid Avnullah ibn es-Seyyid el-Hac Feyzullah, istinsah tarihi: 1208/1793, 676 sayfa, harekeli Nesih, 17 satır. Tasahüb kaydı: Es-Seyyid Avnullah ibn Es-Seyyid el-Hac Feyzullah. 21-30 Rebiülahir 1208/Kasım 1793.²¹

Bu nüshanın ketebe kaydında müstensih şunları yazmıştır: "İşbu bin iki yüz senesi mâh-ı Receb-i Şerîfin evâhîrinde *Cevâhirü'l-Ahbâr* nâmıyla tes-

²¹ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*, s. 1

miye olunan kitâb-ı şerifin itmâmı sâhibü'l-vakfa müyesser olub İnegöl Burusa kasabasında kıraat olunmak için vakfeylediği işbu mahalle şerh olundu.²² Bu nüshanın der-kenarlarında sahh kayıtları vardır.

Seyyid Avnullah kitabı hem istinsah etmiş, hem de okunması için ilgili yere vakfetmiştir.

6- Milli Kütüphane, Yz. B 971, müstensih: yok, istinsah tarihi: 1246/1830, 242 yk, 24 satır, harekeli Nesih, 318x195, 250x150 mm.

7-Milli Kütüphane, Yz. B 887, Müstensih: Ümmü Gülsüm bint İsmail, istinsah tarihi: 1259/1843, 236 yk, harekeli Nesih, 320x220 mm.

8-Bursa İnegöl Kent Müzesi, B nüshası. Baş taraftan yaklaşık 12 sayfa eksiktir. Müstensih: bilinmiyor, istinsah tarihi: yok. 744 sayfa, harekeli Nesih, 17 satır. Tasahüb kaydı: Hacı Emin Ayanoglu, Eserin başında 1256/1840 tarihli vakıf kaydı mevcuttur.

Bu bildiri hazırlanırken, Şeyh Kâsım Efendi'nin yazmış olduğu *Cevâhirü'l-Ahbâr* adındaki eserin nüshaları tespit edildi, daha sonra da İnegöl Kent Müzesi'nde iki nüshası olduğu ve bu eserin manzum kısımlarının Sayın Abdullah Tataroğlu tarafından yayına hazırlanmış olduğu bilgisine ulaşıldı²³. Hem Müzedeki nüsha, hem de Tataroğlu'nun eseri temin edildikten sonra bildiriye müzedeki iki nüsha esas alındı. *Cevâhirü'l-Ahbâr* Şeyh Kâsım Efendi'nin tasavvuf, ahlâk ve mev'izeden bahseden yegâne eseridir. Bu eseri, 902/1496-97 senesinde 32 bab olarak te'lif etmiştir. Bursalı Mehmed Tahir, bu eseri İnegöl'de gördüğünü biyografik eserinde yazmıştır.²⁴

Şeyh Kâsım Efendi eserinin hemen başında te'lif sebebinin kendi diliyle şu şekilde izah etmiştir: “Hicret-i Nebvînin dokuz yüz ikinci yılında Antakya şehrinde ba'zı ashâb iltimâs kıldılar biz fakirden kim, dünyâ sevgisiyle gökler doldı ve nefis isyân çokluğuyla Hak'dan irak oldu. Bir mev'ize kitâb te'lifâtını gönüller pasını sile anın kaddi azîm ola ve fâidesi vâfir ola. Teemmül eden azîzlere müessir ola. Havvâs hem avvâm katında makbul ola. Fakîrin bu suâle

²² Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 675.

²³ Tataroğlu, Abdullah, *Bursa Evliyâsından İnegöl'de Bir Gönül Sultanı Kâsım Efendi ve Cevahirü'l-Ahbâr (Şiirler)*, Özcan Ofset, Bursa 2008.

²⁴ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, cilt: I, s. 145.

cevâbı olmadı. Eyitdüm; Görelim Hak Te'âlâdan işâret ne olur ammâ fakîrün kalbine bu hadîs bürendi...²⁵

Müellif; 902/1497 senesinde Antakya'da iken bazı dostlarının kendisine gelerek, dünya sevgisinin aşırı bir şekilde arttığını, isyanın çoğaldığını, insanların Allah'tan uzaklaştığını, bunlara çare olarak bir kitap yazmasını teklif ederler. Bu kitap insanlara çok faydalı olacak, kalpleri kaplayan pas silinmiş olacaktır. Yazılan kitap hem havas, hem de avam arasında makbul bir olacaktır. Şeyh Kâsım Efendi bu teklife herhangi bir cevap verememiş, ancak Hz. Peygamber (s.a.v.) in bir hadisi gönlünü kaplamıştır. Rivayet edilmiştir ki, Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kime ilim konusunda bir soru sorulur da, o kimse bildiği ilmi gizlerse, Cenâb-ı Allah kıyâmet gününde ateşten bir gem ile onu gemleyecektir.” Resûlullah (s.a.v.)'dan bir kitap yazmaya dair işaret aldığını anlayan Şeyh Kâsım Efendi, bu konuda tevazu göstererek; kendisinin böyle bir şey yazmaya yetkili olmadığını, çünkü kişinin önce kendi nefsinin ıslah etmesi gerektiğini, zira kendi nefsinde uyguladığı şeylerin ancak başkası üzerinde tesiri olabileceğini eserinin girişinde ifade etmiştir.

Şeyh Kâsım Efendi, Antakya'dan Bursa'ya gelmesinin sebebinin, kitabının meşhur olması ve Arapçadan Türkçeye tercüme etmek olduğunu anlamıştır. Bütün bunlar işaret-i maneviyye ile olmaktadır. Demek ki daha önce kitabı Arapça yazmıştır. Kitabı, manevi işaretlerle yazdığını söyleyen müellif, bir gece Resûlullahın uyarısına muhatap olur ve yazdıklarının ilk bölümünü yok eder. Daha sonra kitabın en başına esmâ-i hüsnâyı ve havvasını yazmış, eserini aynı şekilde esmâ-i hüsnâ ile bitirmiştir.

Kitap Antakya şehrinde te'lif edilmiş, ancak temize çekmek için Resûlullah'tan ikinci bir işaret bekleyen müellif, bir gün Antakya şehrinde dışarı çıkınca Resûlullah ona, Rum diyarına seyahat etmek üzere işaret etmiş, o da bir daha Antakya'ya dönmemiş, ancak nereye gideceğini de bilmemiştir. Diyar diyar dolaşan müellif en son Bursa'ya ve oradan İstanbul'a gitmeye niyet etmiş, ancak işaret gelmediği için bir müddet beklemiştir. En nihayet bir gece Resulullah, kendisine Bursa'ya seyahat etmesi konusunda işaret vermiş, o da bu işaret üzerine Bursa'ya gelip Hacı İlyas Mahallesi'ne yerleşmiş, mahallenin

²⁵ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 3-4.

mescidinde Resulullah ona rüya âleminde kitabı temize çekmesi konusunda emir verince, müellif de bir gün sabah namazını müteakib, işe başlamış ve kitabını temize çekmeye başlamıştır²⁶.

Şeyh Kâsım Efendi bir ara rüyasında Resûlullah'ın (s.a.v.), ashâbıyla halka olup zikrettiğini görmüş, kendisi de ayakta zikre katılmak istemiş, ancak Resûlullah ona oturmasını işaret etmiş ve o da oturup, yaklaşık bir saat zikre devam etmiştir. Zikir bittikten sonra Resûlullah (sav);

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَلَّجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةً

“Ey iman edenler! Peygamber ile başbaşa konuşacağınız zaman, başbaşa konuşmanızdan önce bir sadaka verin²⁷” âyetini okuyup, müellife iltifatta bulunmuş ve yüzüne nazar ederek; “Allah iki cihanda da senin kadrini yüceltsin” buyurmuştur. Müellif bunu bir emir telakki ederek, ertesi sabah fukaraya tasaddukta bulunmuştur. Ancak başka bir gece rüyasında sadakanın bir kitab te’lif etmek olduğu kendisine hatırlatılınca, sabah namazı için abdest alır ve namazı kıldıktan sonra, Allah’a hamd ve Resulüne salavât ettikten sonra kaynak kitapları toplamaya ve okumaya başladığını eserinin hemen girişinde değinmektedir. Şeyh Kâsım Efendi’nin eserini yazarken başvurduğu eserler hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Kitap otuziki bâb(bölüm) halinde yazılmıştır.Kitabın(babları)bölümleri:

- 1.Bâb: İsti’âze hakkında
- 2.Bâb: Bismillahirrahmanirrahim hakkında
- 3.Bâb: Lâ ilâhe illâllah hakkında
- 4.Bâb: Kur’ân hakkında
- 5.Bâb: Tevbe hakkında
- 6.Bâb: Hz. Muhammed (sav) ve evladının yaratılışı.
- 7.Bâb: Hazreti peygambere salavat getirmek ve O’nun mucizeleri.
- 8.Bâb: Mi’râc
- 9.Bâb: Hz. Muhammed (sav)’in vefatı.
- 10.Bâb. Sahabe hakkında.
- 11.Bâb: Allah yolunda cihad ve savaş.

²⁶ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 6.

²⁷ Mücadele Suresi, 12.

12.Bâb: Haram ve şüpheli hallerden kaçınmak.

13.Bâb: Abdest hakkında.

14.Bâb: Ezan hakkında

15.Bâb: Namaz hakkında

16.Bâb: Namazı terkedenin durumu.

17.Bâb: Mescidler ve onları bina edenler

18.Bâb: Cuma Namazı

19.Bab: Receb ayı ve o ayda oruç tutmak.

20.Bâb: Şaban ayı ve o ayda oruç tutmak.

21.Bab: Şaban ayının onbeşinci gecesi

22.Bâb: Ramazan ayı ve o ayda oruç tutmak.

23.Bab: Kadir gecesi

24.Bâb: Ramazan ayının bitimi ve Şevval ayında altı gün oruç tutmak.

25.Bâb: Kurban Bayramı ve kurban kesmek.

26.Bâb: Aşure günü.

27.Bâb: Allah korkusundan ağlamak hakkında.

28.Bâb: Ölüme hazırlık.

29.Bâb: Kabir hayatı ve kıyametin halleri

30.Bâb: Şefaât hakkında

31.Bâb: Sırat köprüsü, cehennem ve cehennem ehlinin durumu.

32.Bâb: Cennet ve cennet ehlinin durumu²⁸.

Besmele ile başlayan eser, hamdele ve salvele ile devam etmiştir²⁹. Müellif Kur’ân bölümünde her sûrenin faziletini hadislerle açıklamıştır. Daha sonra sahih hadislerden, remz ve işaretlerden, latifelerden, zarif hikâyelerden nakiller yaparak kitabı yazmaya başladığını belirtmiştir. Kitaba birçok ilaveler yapan Şeyh Kâsım Efendi, bazı kapalı yerlere açıklık kazandırmış ve anlamı zor kelimeleri açıklamıştır. Bir bab ile ilgili olarak, ayetler, hadisler, hikâyeleri naklettikten sonra kendi yazdığı bir şiirle söz konusu bölümü sona erdirmiştir.

Müellif kitabın adını yazdıktan sonra mü’minlerden niyazını manzum olarak şu şekilde dile getirmektedir:

İşbu kitâbı okuyan lütf idüben kıla kerem

²⁸ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 10.

²⁹ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 2.

Ne var ise noksân hatâ itmâm ide Allah için

Lütf eyleyub ide du'â hem Fâtiha ihsân ide
Mü'minlerin ervâhına hem bu fakîr **Kâsım** için

Cümle cem'-i hâzirûn kılsun salâvât hem selâm
İki cihânun şefî'i hem Muhammed Mustafâ için

Şeyh Kâsım Efendi Cevâhirü'l-Ahbâr adlı eserini yazarken şu kaynaklardan istifade etmiştir:

Ebü'l-Leys Semerkandî Tefsiri: Ebü'l-Leys Semerkandî IV./X. asırda yaşamış fakih, müfessir ve sûfî bir kimsedir. Tefsirü'l-Kur'âni'l-Kerîm ismiyle yazmış olduğu tefsir, Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkandî diye de bilinir. Semerkandî âyetleri tasavvufî açıdan da tefsir ettiği için yazdığı eser işari (tasavvufî) bir tefsir olarak da bilinir³⁰. Şeyh Kâsım Efendi, eserini yazarken birçok yerde bu eserden istifade etmiş, özellikle âyetlerin tefsirini Semerkandî'den nakletmiştir.³¹

Ravzatü'l-Ulemâ: Ebû Ali Hüseyin bin Yahya el-Buhârî'nin yazdığı bir eserdir³².

Tenbîhü'l-Ğâfilîn: Ebü'l-Leys Semerkandî tarafından yazılan bu eserde başta Hazreti Peygamber olmak üzere, Selef âlimlerinden yapılan rivayetlerle işlenen vaaz ve nasihat kitabıdır. İslâm dünyasında son derece yaygın olan eser, birçok defa basılmış ve Türkçeye de tercüme edilmiştir³³. Şeyh Kâsım Efendi'nin en çok başvurduğu eserlerden biridir³⁴.

Zühretü'r-Riyâd (Zehretü'r-riyad): Zühretü'r-Riyâz ve Nüzhetü'l-Kulûbi'l-Merâd: Süleyman bin Davud Es-Sistanî'nin (Es-Süvarî) mevize hakkında yazdığı meşhur bir eseri olup, muteber bir kitap olmadığı belirtilmek-

³⁰ Yazıcı, İshak, "Semerkandî Ebü'l-Leys", *DİA*, cilt: XXXVI, s. 473-745.

³¹ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s.45, 89.

³² Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn An Esâmî'l-Fünûn*, neşr: Mehmed Şerafeddin Yaltkaya-Kilisli Muallim Rif'at, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1941, cilt: I, s. 928; Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 39, 46, 52, 80, 88.

³³ Yazıcı, İshak, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *DİA*, cilt: XXXVI, s. 745.

³⁴ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s.87,116, 124.

tedir. Kitap aynı müellifin Behcetü'l- Envar adlı Farsça bir eserinin tercümesidir³⁵.

Ravzatü'r-riyâz³⁶.

Şir'atü'l-İslâm: İmâmzâde Muhammed bin Ebû Bekir (ö. 573/1177) tarafından yazılan bir eserdir. Bir ilmihâl ve ahlâk kitabı olup, gündelik hayat dair birçok konudaki sünnet ve âdâb konularından da bilgi verir. Osmanlı âlimleri arasında çok rağbet görmüş, Şeyh Kâsım Efendi de eserini yazarken sıkça başvurmuştur. Birçok defa basılmış, Türkçe tercümeleri de mevcuttur³⁷.

Risâletü'l-Mekkiyye: Şeyh İmâm Kutbuddîn Abdullah bin Muhammed bin Eymen el-Esfehbedî (ö. 591/1195) ye ait eserdir³⁸.

Şerhü Esmâi'l-Hüsnâ: İmam Gazzâlî tarafından kaleme alınan el-Maksadü'l-esnâ fî şerhi esmâ'illâhi'l-hüsnâ adlı eserin bilinen kısa adıdır. Müellif bu eseri yazarken son derece akıcı bir üslup kullanmış ve zaman zaman tasavvufî yorumlar da katmayı ihmal etmemiştir³⁹. Şeyh Kâsım Efendinin başvuru eserlerinden biridir.

Enîsü'l-Celis: Kâsım b. Seydi el-Hafız Ankarî tarafından kaleme alınmıştır.⁴⁰

Envârü'l-Âşıkîn; Ahmed Bîcan tarafından yazılan eser, Anadolu'da Müslüman-Türk kimliğinin şekillenmesinde etkili olan önemli eserlerdendir. Zâhir ve bâtın ilimlerine, değişik konulara ait bilgiler veren eser, ihtiva ettiği konular itibarıyla güvenilir bir kaynak olarak bilinmektedir. Yüzyıllar boyunca geniş halk kitleleri tarafından okunan eser⁴¹, Şeyh Kâsım Efendi'nin de en temel kaynaklarından birisidir.

³⁵ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, cilt: II, s. 922, cilt: I, s. 257.

³⁶ Kâsım Efendi, *Cevâhirü'l-Ahbâr*; s. 41. Bu eserin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

³⁷ Cici, Recep, "İmâmzâde, Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*, cilt: XXII, s. 210.

³⁸ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, cilt: I, s. 893.

³⁹ Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, cilt: XI, s. 416.

⁴⁰ Bilgin, A. Azmi, "XV. Yüzyıla Kadar Yazılan Siyasetnamelerin Türk Kültüründeki Yeri ve *Enîsü'l-Celis*" *Tarih Dergisi*, Sayı:44 (2006)

⁴¹ Uzun, Mustafa, "Envârü'l-Âşıkîn", *DİA*, cilt: XI, s. 259.

Şeyh Kâsım Efendi, eserini şu şekilde tamamlamıştır: “Hâtimetü’l-kitab: Ey Kadîr Kadîm ey Raûf Rahîm hamd ü şükr olsun min gayri inkitâ’ ve lâ intihâ ki bu kitâb-ı şerîfin itmamın müyesser kıldı. zâlîke’l-fadlu mine’llah ve fahr-i kâinatın ve mefhar-i mevcûdât Muhammede’l-Mustafa’nın a’lâ himmeti berekâtında tamâm oldu. Fakir havf iderdi ki, ecel gelüb tamam olmayaydı. Bu sevab fakire hâsıl olmayaydı. Elhamdülillahi Rabbi’lâlemîn ömür verdi tamam oldu⁴².

Mazhar-ı sırr-ı ilâhî Kâsım Efendi veli
Zikr-i tesbîh ü hadîs ü seb’u’l-mesânîdür sözü

Bir kitâb tasnif idüb kılmış cihânda yâdigâr
Rahmet itsün Hudâ cümle Rahmânîdür sözü

Bir kitâbdür kim nazirin görmemişdür rüzigâr
İnegöl Burusa’ya bir armağanıdır sözü

Kıymetini kimi bilmiş kimi yâ bilmemiş
Bilene feyz-i hayât câvidânîdür sözü

Ehil olan kadrin bilüb elden burakmaz dâima
Rûz [u] şeb leyl [ü] nehâr vird-i zebânîdür sözü

Bir bunun gibi kitâbın misli olmaz bir dahı
Ehli-i hakkı bilmeye ki bu yâr-ı cânîdür sözü

Otuzüç bâb üzre derç eylemiş şerâit ilmini
Hem hakîkatın hitâb-ı tercümânîdir sözü

Fahr-i âlem ol Resûl-i kâinât tebşir idüb
Her kelâmı cümle Hallak-ı me’ânîdür sözü

Sonuç olarak Osmanlı döneminin en yaygın tarikatı olan Halvetiyye tarikatına mensup Şeyh Kâsım Efendi ve yazdığı eseri *Cevâhirü’l-Ahbâr* dünyâ topluma önemli mesajlar verdiği gibi bugünün insanlarına da bazı mesajlar

⁴² Kâsım Efendi, *Cevâhirü’l-Ahbâr*; s. 673-676.

verebilir. Bu sebeple bu tür eserlerin gün yüzüne çıkarılması ve yayınlanması önem arz etmektedir. Bu bildiride adı geçen müellife ve eserine dikkat çekilmiş ve resmi kurumların el atmasıyla bu tür çalışmaların toplumun istifadesine sunulmasının önemine vurgu yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Baldırzade Selîsî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever, Arasta, Bursa 2000.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya No :32 Gömlek No :3676 Fon Kodu :İE. EV, 20/Ca/1112.

Bilgin, A. Azmi, “XV. Yüzyıla Kadar Yazılan Siyasetnamelerin Türk Kültüründeki Yeri ve *Enîsü’l-Celis*” *Tarih Dergisi*, Sayı:44 (2006)

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, cilt: I.

Ceyhan, Semih, “Halvetiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İSAM, İstanbul 2011.

Cici, Recep, “İmâmzâde, Muhammed b. Ebû Bekir”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt: XXII.

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IX. Kitap, Hazırlayanlar, Yücel Dağlı-Seyit Ali kahraman-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hudâvendigâr Matbaası, 1302.

Kâsım Efendi, *Cevâhirü’l-Ahbâr*, İnegöl Kent Müzesi.

Katip Çelebi, *Keşfü’z-Zünûn An Esâmî’l-Fünûn*, neşr: Mehmed Şerafeddin Yalıtıkaya-Kilisli Muallim Rif’at, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1941, cilt: I-II.

Mehmed Şemseddîn, *Yâdigâr-ı Şemsî Bursa Dergâhları*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1997.

Nevîzâde Atâî, *Hadâiku'l-Hakâik Fî Tekmîleti's-Şakâyik*, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1988, cilt: II.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2006, cilt: IV-V.

Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü*, Gaye Kitabevi, Bursa 2000.

Ögke, Ahmet, *Ahmed Şemseddin-i Marmaravî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001.

Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983, cilt: II.

Şeyh Mehmed Şemseddin Mısrî, *Niyazî-i Mısrî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat Dildâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara-Yusuf Kabakçı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

Tataroğlu, Abdullah, *Bursa Evliyâsından İnegöl'de Bir Gönül Sultanı Kâsım Efendi ve Cevahirü'l-Ahbâr (Şiirler)*, Özcan Ofset, Bursa 2008.

Topaloğlu, Bekir, "Esmâ-i Hüsnâ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt: XI.

Uludağ, Süleyman, "Halvetiyye" *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt: XV.

Uzun, Mustafa, "Envârü'l-Âşıkîn", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt: XI.

Yazıcı, İshak, "Semerkandî Ebü'l-Leys", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, cilt: XXXVI.

FESLEĞEN KOKULU İNEGÖL'DEN AHMET NECDET DE GEÇTİ HEY!

(Ahmet Necdet Passed By Basil-Scented İnegöl!..)

Yrd. Doç. Dr. Sadettin EĞRİ*

Özet:

1933 yılında İnegöl'de doğan Ahmet Necdet Sözer (1933-2010), çocukluğunu geçirdiği bu güzel beldedeki hatıralarını yaşadığı sürece canlı tuttu ve eserlerine bunu yansıttı. İnegöl'ün güzellikleri, tabiatı ve hatıralarını dizelerine aktaran Ahmet Necdet; Coğrafya profesörü olup, sayısız eserler bırakmıştır. Özellikle Fransızcadan çevirdiği eserler dolayısıyla pek çok ödüle layık görülmüştür. Türk, Rus ve Fransız edebiyatının önemli kişileri ve eserlerini kaleme alan şair, 1994'de Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi ve idareci olarak görev yaptı. Özellikle Attila İlhan ve Cemal Süreyya'nın edebî etkisi altında şiirler yazan Ahmet Necdet, "İnegöl Hey İnegöl" şiiri ve buna benzer manzumeleriyle Bursa'ya olan aşkını perçinledi. Emekli olmadan tasavvuf ve divan edebiyatına olan meylini eserleriyle hissettirdi.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Bursa, Ahmet Necdet, şair, İnegöl Hey İnegöl!

Abstract:

Ahmet Necdet Sozer (1933-2010), born in 1933 kept alive his memories at this town where he spent his childhood and he reflected these memories in his Literary works. Ahmet Necdet as professor of geography. Conveying natural beauties of Inegol and his memories to Lines of his poems and left numerous works. He was granted many awards especially for his works of translation from French. In 1994, he was assigned as lecturer and manager at the Faculty of Education in Uludag University. writing about important personalities and works of Turkish, Russian and French Literature. Being inspired by Attila İlhan and Cemal Sureyya. Amet Necdet wrote poems and his poetic Lines as "Inegol Hey Inegol" and similar poems ignited his hearth with the flame of love for Bursa. Literary works of him reflected his interest for Sufism and divan Literature before his retirement.

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sadettin@uludag.edu.tr

Giriş:

Kimi mekânlar tarih boyunca kimliği ve yapısıyla günümüze kadar iz bırakarak gelmiştir. O şehirlerle özdeşleşen ve o kentin adıyla birlikte anılan önemli sanatçılar vardır. Bursa denildiğinde akla hemen Emir Sultan, Lamiî Çelebi, Ahmet Paşa, İsmail Hakkı Bursevî, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi önemli isimlerin geldiği gibi... İnegöl'den bahsedildiğinde yine hatıralarımıza pek çok isim gelebilir fakat asla anılmadan geçilmeyecek bir sanatçı daha vardır: Ahmet Necdet Sözer...

Hayatında ve eserlerinde soyadını pek kullanmayan Ahmet Necdet hocayı 70'li yıllarda edebiyat dünyasında çok duyardık. Asıl onunla tanışmamız 1994 tarihinde Uludağ Üniversitesi'ne atanmasıyla birlikte olmuştur. Ahmet Necdet, bir coğrafya profesörü olmasına rağmen çevirileri, şiirleri ve hazırladığı değerli eserlerle günümüzde dahi yâd etmeden geçemeyeceğimiz bir sanatçıdır. "Ahmet hocanın doğduğu ve *İnegöl Hey İnegöl* kitabıyla adını taçlandırdığı ilçenin merkezinde bulunması elbette kutlanmalık bir olaydı bizim için."¹

Hayatı:

Ahmet Necdet Sözer 1933 yılında İnegöl'de doğdu. İlk ve ortaokulu yine İnegöl'de okuyan Ahmet Necdet Sözer, liseye Bursa Lisesi'nde başladı. Burada 2. sınıfa kadar okuduktan sonra önce İstanbul Kabataş Lisesi'ne daha sonra Çapa Erkek Lisesi'ne geçerek oradan mezun oldu. 1950 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nde yüksek öğrenimine başlayan Ahmet Necdet Sözer, bu fakülteyi İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi olarak okudu ve 1954 yılında mezun oldu.²

Yüksek öğrenimi sırasında hazırladığı ve çok başarılı bulunan "İznik Gölü'nün Monogra. k Etüdü" konulu lisans tezinin özeti, daha sonra *Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul*'da Fransızca olarak yayınlandı (1962).

1 Aralık 1954 tarihinde ilk görev yeri olan Van Lisesi'nde coğrafya öğretmenliğine başlayan Ahmet Necdet Sözer, çeşitli Anadolu kentlerinde bir süre daha ortaöğretim okullarında çalıştıktan sonra Atatürk Üniversitesi'ne asistan

¹ Ramis Dara, Ahmet Necdet ve Bursa Dergi Tarihiyle İlgili Anekdotalar, *Akatalpa*, Temmuz 2010, sayı 127, s.1, Bursa.

² Ahmet Necdet Sözer'in hayatı hakkındaki bilgiler için bak: <http://cografya.ege.edu.tr/uploads/files/ahmetnecdet.pdf>

olarak atandı. Buradaki görevini yürütürken İstanbul Üniversitesi'nde Türkiye Coğrafyası Ord. Profesörü Dr. Besim Darkot'un yanında doktora çalışmalarına başladı. "Erzurum Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası" konulu tezini 1963 de tamamlayıp "Coğrafya Doktoru" unvanını aldı.

"Diyarbakır Havzası" konulu bir tez hazırlayan Ahmet Necdet Sözer, doçentlik sınavlarının tüm aşamalarını başarı ile vererek 1968 yılında "Üniversite Doçenti" unvanını kazandı.

Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer, bilimsel çalışmalarını sürdürerek "Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık" konusunda hazırladığı çalışma ile 25 Mart 1974 tarihinde profesörlüğe yükseltildi. Atatürk Üniversitesi'nden 1979 yılında kendi isteği ile Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu'na geçen Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer, burada kısa bir süre çalıştıktan sonra, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi'nin öğretim kadrosuna katıldı. Daha sonra YÖK yasası ile adı Edebiyat Fakültesi olarak değiştirilen bu fakültede Dekan olarak görev yaptı (05.03.1979-08.02.1980) ve bu arada 1979'da Coğrafya Bölümü'nü kurarak bu bölümün bölüm başkanı oldu.

1982 de yayın hayatına başlayan Ege Coğrafya Dergisi'nin kurucusu ve yazı kurulu başkanı olarak bu derginin gelişimini sağladı. Bölümümüzde Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı'nı da yıllarca yöneten Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer hocamız, 16 yıl sonra yine kendi arzusu ile 1994 güzünde Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi'ne naklen atandı. Bu fakültede dört yıl görev yapan Hocamız, kendi isteği ile 15 Ocak 1998 tarihinde emekli oldu.

Edebî Eserleri:

Edebiyata, özellikle şiire tutkunluğu ile bilinen ve Soyadı Sözer'i şiirlerinde kullanmayan Ahmet Necdet'in okul yıllarından beri yazdığı şiirler ve yaptığı çeviriler çeşitli dergilerde yayınlandı ve kitaplarda toplandı. 1959 da yayımlanan “Çağdaş Fransız Şiiri” adlı çeviri şiir antolojisi onun edebiyat alanındaki ilk eseridir. Daha sonra kendi şiirlerini “Uzuneşek” (1979), “Ne Çok Enkaz” (1988), “Sana Bunca Yangından” (1991), “İnegöl Hey İnegöl” (1992), “Gün Yüzleri” (1992), Kün (1994), “Ay Kasidesi” (1995) ve “Zümrüt Longa” (1998), “Aşk Ey” (2001), Haiki Kuşu (2003), Tanka'lar Kitabı (2005), “Yokluğunda Çoğalarak” (2006), “Hep İle Hiç Arasında” (2008) adlı kitaplarda ve toplu olarak “Bir Can Yongasıdır Aşk” (1998), ile “İnce Divan” da (2004) bir araya getirdi.

“Gün Yüzleri” adlı eseri ile 1994 yılında Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü, “Aşk Ey “ adlı yapıtıyla da Yunus Nadi 2002 Şiir Ödülü'nü kazandı.

Baudelaire, Apollinaire, Aragon, Celan, Trakl, Puşkin, Lermontov, Pesternak, Yansenin, Voznesenski, Kuliev gibi şairlerden yaptığı çevirileriyle de tanınan Ahmet Necdet, bunların dışında “Kraliçe Stratonike” (2002) adlı bir şiir-oyun ile “Bir Bölük Anka” (2003) adlı bir deneme-inceleme kitabı ve çok sayıda antoloji yayınladı.

“Çağdaş Fransız Şiiri” (1959), “Modern Türk Şiiri” (1993), “Bugünün Diliyle Divan Şiiri Antolojisi “ (1995), “Tekke Şiiri” (1997), “Latin Şiiri Antolojisi” (JeanLouis Mattei ile birlikte, 1998), “Yahya Kemal'den Günümüze Tematik Türk Şiiri Antolojisi” (2000), “Rus Şiirinin Gümüş Çağı” (Kaşauby Miziev ile 2004) ve “Seninle Bir Yastıkta” (Fransız Aşk Şiirleri Antolojisi, 2007). Şiir üzerine tuttuğu günlükleri “Şiirli Defter “88/98” adlı kitapta bir araya getirdi (2005).

Ahmet Necdet ayrıca Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisini günümüz Türkçe'sine çevirdi (2003) ve Ömer Hayyam'dan dilimize kazandırdığı rubaileri, “Nedir Yaşamın Gizi” (2004) başlıklı bir kitapta topladı. Kaşauby Miziev ile birlikte Puşkin'den çevirdiği “Yevgeniy Onegin” (2003) adlı şiir-roman, Dünya-Kitap dergisi tarafından “En İyi Çeviri Kitabı” ödülüne layık görüldü.

Ahmet Necdet (Sözer) 4 Mayıs 2010 tarihinde aramızdan ayrıldı. Vefatı dolayısıyla pek çok sanat insanı, onun kaybını edebiyat dünyasında büyük bir boşluk yarattığını belirtmişlerdir. “Şiire gönül vermiş, edebiyatı gönülden kavrayan, Türk şiirinin ruhunu görmüş bir insandı, “şair”di. Hemen her şiir kitabında yeni şeyler söyledi. Geleneksel Türk şiirinin tadını geliştirdi, güzelleştirdi; dahası çağdaşlaştırdı. Türk şiiri adına gerçekten üzgünüm. O, gelecekte de okunmayı hak eden bir şairdi. Araştıran, inceleyen, sürekli şiir düşünen bir insandı. Çevirileriyle de şiire hizmet etti, Türk şiirine katkıları unutulmayacaktır. Türk şiirinin kaybı büyük; onu çok arayacağız.”³

³ Hidayet Karakuş, <http://www.hurriyet.com.tr/o-bir-siir-emekcisiydi-14637735>.

Ahmet Necdet ve Şiir:

Şiir dünyamızda samimi söyleyiş, akıcı üslup ve geçmişten çağlayarak gelen dil zenginliği ile unutulmayacak olan Ahmet Necdet'e göre zaten gökyüzünden rahmet gibi şiir yağmaktadır. Ona göre dostluklar her nedense hüzne dönüşmektedir. Aslında sanatçıyı olgunlaştıran hüznün ve dostluklardır. "Gökten Şiir Dökülür"⁴ adlı şiirinde sözün düşünceye dönüşümünü de şu duygularla ifade eder:

*yürek yorgun düşerse söyle gün neye döner
gündüzlerle tükenir / elbet geceye döner*

*bir bellek olur ısrar çorum'dan alaybey'e
narkoz esrarı sürer / diazem meye döner*

*çokluk sürçen zamandır bir çifte kaburgada
ürperir sultan gelin / aşk bilmeceye döner*

*hüzne kapı açsa da dostluklar birer birer
pusudaki her kurşun bir konfetiye döner*

*tenha bir bahçedesin ki orda Ahmet Necdet
gökten şiir dökülür / söz düşünceye döner*

⁴ Ahmet Necdet, *Kün*, Broy Yayınları, 1994, İstanbul.

Ahmet Necdet, Bursa'da Eğitim Fakültesi'ndeki görevine başladığında ilk yaptığı iş; üniversitedeki edebiyatla ilgili kişileri ziyaret etmek, tanışmak ve sohbet etmek oldu. Yaş olarak kemâle ermiş ve birikimi, sanatçı ruhu ak saçlarına ve ruhuna sinmişti. O belli bir fikrin önemli temsilcilerinden sayılıyordu. Sanat camiasının tanınmış çevirmen ve şairi; gelenekten beslenen ve geleneğin zenginliklerinden haberdar olan biriydi. Sanatçı yapısı ve kalender meşrebiyle akademik ortama uyum konusunda sıkıntılar yaşadı. "Ancak gelince fakülte de yoğun bir doku uyumsuzluğu ortaya çıktı. Hoca fakültede kendisini bir tür emekli gibi görüyor, sorumluluk almıyor, öte yandan kıdemiyle de kendisini biraz üstte tutmak istiyor, fakülte yönetimini beğenmiyor, dekan yardımcılarını Suzan Erbaş ve Mustafa Durak'la da anlaşıyor. Bu durum tabii biraz bize de yansıyor. Durak bir yanı sıra *Yeni Biçem*'in doğrudan içinde sayılırdı. Ayrıca hocanın eli de biraz sıkı gibi duruyordu. Biz ona ilk akşam yemeği ve sonrakilerde primadonna muamelesi çekmiştik ama gönlümüzdeki garibim aslanlarla bizler de birer primadonnaydık elbette. Özetle, Ahmet hoca toplulukla bağdaşamamıştı."⁵

Hoca ile -Uludağ Üniversitesi'nde göreve başladıktan sonra- Eski Türk Edebiyatı ve eski sanat anlayışı hususunda sohbetlere başladık fakat asla tartışmadık. Güngörmüş bedeninin içinde kıvrak bir zekâ, genç bir ruh vardı. Elimde mevcut olan yazma eserlerden ve matbu divanlardan şiirler okumaya başladık.

⁵ Ramis Dara, Ahmet Necdet ve Bursa Dergi Tarihiyle İlgili Anekdotalar, *Akatalpa*, Temmuz 2010, sayı 127, s.1, Bursa.

Zengin bir eski kültür bilgisi olmasına rağmen adeta yeni keşfediyormuş gibi heyecanlanıyor ve kendince bazı tespitlerde bulunuyordu. Özellikle Türk Tasavvuf Edebiyatı derslerinin bölümümüzde okutulduğunu söylediğinde ilgisi daha da arttı. Bölümümüzün kurucusu ve o tarihte bölüm başkanımız olan Prof. Dr. Coşkun Ak ile tanıştıktan sonra eski eserlere ve şiirlere merakı depreşti. İlahiyat Fakültesi hocalarından Mustafa Kara ve Süleyman Uludağ ile sohbet etmek istediğini söyledi. Onlarla olan görüşmelerinden sonra kâğıtlara bazı başlıkları ve şiirleri not aldığını gördüm. Nezaketi ve kibarlığı geleneksel kültür efendiliği ile mezc eden rahmetli Melih Elal ile bu dönemde tanışmış ve onu öğretim görevlisi olarak fakülteye alınmasına vesile olmuştu.

Çağdaş şiirimiz ve Batı edebiyatı ile ilgili pek çok esere sahip olan Ahmet Necdet, Bursa'ya geldiğinde Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı eserini günümüz diliyle okuyucuya sunmuştu. Bu tanışmalar, bu sohbetler beraberinde *Ay Kasidesi*, *Kün*, *Tekke Şiiri*, *Divan Şiiri* gibi antolojik ve tematik eserleri getirdi. Özellikle tasavvufî konularla ve eski edebiyatla yoğun bir şekilde ilgilenmesinden dolayı eski dostlarından bazılarını kızdırdığını ve onların sitemiyle karşılaştığını söylemişti.

Ahmet Necdet ve İnegöl Şehrengizi:

Ahmet Necdet, İnegöl'de doğdu, ruhen hep İnegöl'de yaşadı, hep İnegöllü olarak yaşadı. Tabii ki çocukluğu ve o dönemdeki İnegöl'ün ayrı Bir yeri vardı: "Ben bir İnegöl'lüyüm/ İnegöl benim çocukluğum"...

Eski şiirimizde kimi şairler, bulundukları şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlattıkları eserler yazarlardı. Genellikle manzum olan bu eserlere "Şehrengîz" adı verilirdi. Türk edebiyatında pek çok bu tarzda eser olmasına rağmen, içlerinde en çok beğenileni ve günümüzde bile dillerden düşmeyişi, XVI. Yüzyılda Bursa'da yaşamış olan ünlü Lamiî Çelebi ve onun *Bursa Şehrengîz*'idir. Yaşadığı tarihte Bursa'nın medreseleri, camileri, hamamları, kaplıcaları, mesire yerleri, suları, dereleri... şiir şeklinde anlatılır. İnegöl ve Ahmet Necdet isimleri anıldığında hemen eski şiirimizin bu zenginliği ve onu çağrıştıran "İnegöl Hey İnegöl!" adlı eseri gelir.

Fesleğen kokan evin penceresinde İnegöl'de 1933 Mart ayazında gözlerini dünyaya açan şairin ilk gördüğü yıldızlardı. Ahmet Necdet'in eserlerinde

yıldızlar zaten şiir demektir.⁶

*Ben bir İnegöl'lüyüm / İnegöl güzel yurdum
İlk kez orada açtım dünya ya gözlerimi
Bin dokuz yüz otuz üç senesinde
Yıldızları ilk kez orada gördüm
Ay ayazı bir mart gecesinde
Ve ilk kez orada selamladım insanları
Cin aralığı'na yakın iki katlı
Çivit mavi badanalı bir evin
Fesleğen kokan penceresinde
Ben bir İnegöll'lüyüm / İnegöl tatlı yurdum*

Adeta İnegöl sevgisinin ve hayat hikâyesinin anlatıldığı bu dizelerde Cuma Mahallesi'nde geçen çocukluğunda kuşları, çiçekleri, böcekleri, arsız kedileri tanıyan şair; mor salkımlı üzümle bezenmiş bahçesinde anneannesinin sıcak nefesinde Hz. Ali'yi, İssız Ada'yı, Cuma'yı tanır. İshakpaşa İlkokulu'nda okur, annesini sessiz ve sakin çınarın gölgesinde sonsuzluğa yolcu eder. Medrese Kütüphanesi'nin kasvetli, serin odalarında kitaplarla tanışır, bakırcıların çekiç seslerindeki ahenge kapılır:

⁶ Ahmet Necdet Sözer, *İnegöl Hey İnegöl!*, Broy Yayınları, 1992; *İnegöl Şiirleri*, (Derleyen) Turhan Şahin, İnegöl Belediyesi Kültür Yayınları, İnegöl, 2012.

*Orada Cuma mahallesi'nde
Önce çiçekleri tanıdım / sonra kuşları / böcekleri
Unutmamak gerekir arsız kedileri de
Ve hüüzün yüklü bir evin ortanca / hanımeli
Ve mor salkımlarla dolup taşan bahçesinde
Orada öğrendim Hazret - i Ali'yi ve Zülfikar'ı
Issız Ada'yı / Robenson'u / ve Cuma'yı
Anneannemin sıcak nefesinde
Ben bir İnegöl'liyüm / İnegöl şirin yurdum*

*İlkokulu İshakpaşa'da okudum ve
Nice dostluklar arkadaşlıklar kurdum
Ben de varım bu okulun tarihçesinde
Ve en güzel günlerinde çocukluğumun
Sonsuzluğa uçtu güzel annem
Sessiz sakın bir çınarın gölgesinde
Ve tatile girince hemen her yaz
Bir kulağım bakırcıların çekiç sesinde
Kitaplar devirdim bir medresenin
Kasvetli ve serin kütüphanesinde
Ben bir İnegöl'liyüm / İnegöl aziz yurdum*

Aziz yurdu İnegöl'de eski yazıyı ve Kur'an okumayı öğrenen Ahmet Necdet, Boşnak Fôça Hoca'nın talebesi olup, hatta Türkçe ezan okur. Çocuk ruhunun saflığı, belirmeye başlayan sanatçı edası ile İnegöl'ü düşmandan o kurtarır.

*Eski yazıyı orada öğrendim ben
Elif ba'yı / namaz hocasını / ve Kur'an-ı Kerim'i
Yaz boyu taşıyarak bir cüz kesesinde
Orada yükseldim Tebareke'ye kadar
Komşumuz Atiye teyze'nin "rahle - i tedris"inde
Sonra cennet'i gördüm / cehennemle tanıştım
Boşnak Fôça hoca'nın seccadesinde
Abdest alıp namaz kıldım / nice oruçlar tuttum
Öyle ki hızımı alamayıp bir keresinde
Türkçe ezan bile okudum öğleyin namaz vakti
Çamaşırlık camii'nin minaresinde
Ben bir İnegöl'liyüm / İnegöl yeşil yurdum*

*Şiiri orada öğrendim / şiir yazmayı / şiir söylemeyi
23 nisan'da kürsüye çıkıp
Bağıra çağıra kafa şişirmeyi
Orada keyfini sürdüm marşlar okuyarak
19 mayıs'larla 29 ekim'lerin
Belediye bandosu eşliğinde
Ben kurtardım İnegöl'ü ben
Temsili milis kuvvetlerini izleyerek
Kocakız Hakkı ile beraber düşman zulmünden
6 eylül sabahı at üzerinde
Ben bir İnegöl'liyüm / İnegöl canım yurdum
Orada yaşadım ne kadar oyun varsa*

Çocukluğundaki fesleğen kokulu güzel İnegöl'den çarpık yapılaşmanın ülkemize getirdiği kirliliği yaşayan toprakların elden gidişine isyan eder. Motor ve egzoz sesleri arasında sanayinin gelişmesine şahit olur ve eski ile yakın dönemi karşılaştırır. Değişen Türkiye ve farklılaşan İnegöl için hüzünlenip sorar; bunların ötesinde kim ve ne kaldı ve hatta ne kalacak?..

*Şimdi saygılar sunarak soruyorum hepinize
Kim kaldı ve ne kaldı bunların gerisinde
Kim kaldı ve ne kalacak çimento ve betonun
Ve egzoz gazının ve motor gürültüsünün ve dumanın*

*Koltuğun / sandalyenin / ve mobilyanın
Ve bugün altı yarın sekiz katlı sefertaslarının
Mercedes'lerin / ford'ların / toyota'ların / ve mazda'ların
Ve şehrin üzerinde günde beş kez bir top gibi patlayan
Eko'lara tutsak düşmüş metalik ezanların
Yen'lerin / riyal'lerin / mark'ların / ve dolar'ların
Tekrar soruyorum saygılar sunarak hepinize
Sordum diye sakın ha bana kızmayın darılmayın
Ve unutmayın benim de eski bir İnegöl'lü olduğumu
Kim kaldı ve ne kaldı bunların ötesinde
Kim kaldı ve ne kalacak bütün bunların berisinde*

*Nisan yağmurundan esen yeldendir.
Seher vakti saçlarına düşen çiğ
Dağların başını saran tüldendir
Salınıp yürüyüşün gerdan kırışın
Yuvarlak topuktan ince beldendir
Ya ceren bakışların canlar yakışın
Kirpiğe sürülen mor rimeldendir.
Ahmet Necdet uzun söze ne hacet
Sitem o güzeldendir söz gazeldedir*

Sırtında bir dervişin yalnızlık elbisesini taşıyan Ahmet Necdet Sözer, hayatı bir Çin işkencesine benzetirken, göğüslediği zorluklar karşısında kimi zaman hüznü, bedbaht ama çoğunlukla da duygusal ve melamet meşrep biriydi. Yüksek zümre ve halk kültürünün ana damarlarını keşfetmiş, o kaynaklardan beslenmiştir. Batı ve özellikle Rus edebiyatının birikimini dizelerine, cümlelerine nakş eden şairimiz unutulmamalı ve unutturulmamalı... Onun gazel şeklinde söylediği zarafet ve saflık dolu “Bahar” şiiri ile sonuca varmak isabetli olacaktır:

*Sevdiceğim sana sözüml dildendir
Laledendir sümbüldendir güldendir
Yüreğini kuşatan bahar sevinci*

EVLIYA ÇELEBİ’NİN İNEGÖL SEYAHATI, GELECEK İÇİN BİR KÜLTÜR VARLIĞI HALİNE NASIL GELİYOR: AVRUPA’DAN TÜRKİYE’YE YÜRÜYÖRÜZ’ PROJESİ

(How Evliya Çelebi’s Journey Through İnegöl İlçesi Is Becoming a
Cultural Asset For The Future)

Dr. Caroline FINKEL*

Özet:

Evliya Çelebi 40 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ve ötesi toprakları seyahati ve gördüklerini topladığı 10 ciltlik Seyehatnamesi ile meşhurdur. Ama resmi görevleri kendisine Batı Anadolu’ya gitme imkanı vermemişti, ancak ilerleyen yaşında en sonunda 1671-72 yıllarında hac vazifesini ifa amacıyla Mekke’ye giderken İznik, İnegöl, Bursa, Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak v.b. bölgelerini ziyaret etme fırsatı buldu.

Evliya Çelebi’nin doğumunun 400. yıldönümü anısına, benim de dahil olduğum uluslararası bir ekip Kuzeybatı Anadolu boyunca Evliya Çelebi’nin rotasını at üzerinde takip etti. Bu çalışmayı “Evliya Çelebi Yolu” isimli bir kitapta yayınladık. İlaveten, Evliya Çelebi Yolu bir yürüyüş, bisiklet ve at yolu olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve UNESCO tarafından resmen tanındı.

Takiben, İnegöl Belediyesi ve Evliya Çelebi Yolu kitabının yazarlarının da üyesi olduğu Antalya merkezli Kültür Rotaları Derneği, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından desteklenen Sivil Toplum Diyalogu Projesi kapsamında, Avrupa ve Balkanlar’dan geçen trans-Avrupa kültür ve yürüyüş rotasının Türkiye topraklarını da kapsamı konusunda işbirliği başlattılar. Bu Proje ile İnegöl de, yeni bir uzun mesafe yürüyüş rotası olan Evliya Çelebi Yolu sayesinde, trans-Avrupa rotasının bir uzantısı olarak yer alacak.

Avrupa’daki bazı rotaların yıllık 700 bin ziyaretçi çektiği ve bu sayede oluşturulan turizm ekonomisi değerlendirildiğinde, trans-Avrupa rotasının bir parçası olarak yer alması, İnegöl’ün ekonomisinin gelişmesi adına önem taşımaktadır.

* Edinburgh Üniversitesi

Bildiride kültür rotası modelini Türkiye-Avrupa işbirliği modeli içerisinde ele alıp, Projenin İnegöl'de nasıl gerçekleştirildiği ve bu işbirliğinin yerel bazda beklenen faydalarını, Avrupa'daki rotaların geçtiği belediyelerin örnekleri üzerinden, değerlendireceğim.

Anahtar kelimeler: *Evliya Çelebi, İnegöl, Südürülebilir turizm, Osmanlı tarihi, köy ve kırsal kalkınma.*

Abstract:

Evliya Çelebi is famous for travelling for 40 years throughout the Ottoman Empire and beyond. Yet there was one region close to Istanbul that he did not visit until he was getting on in years. His official duties had never taken him to western Anatolia, and it was not until he was at last able to make the pilgrimage to Mecca in 1671-72 that he travelled here, visiting, inter alia, the cities of İznik, İnegöl, Bursa, Kütahya, Afyonkarahisar and Uşak.

Some 350 years later, in preparation for the anniversary of Evliya's birth in 1611, an international team, of which I was a member, followed Evliya's route through northwest Anatolia on horseback. The resulting trail, the Evliya Çelebi Way, is an official long-distance hiking, biking and riding cultural route, recognised by the Turkish Ministry of Culture and Tourism, and Unesco. We have also written a guidebook of the same name, in English and Turkish.

Today, İnegöl Municipality and the Turkish Culture Routes Society are two of the partners in a Civil Society Dialogue Project, financed by the European Union and the Turkish Republic, to extend the existing trans-Europe cultural and hiking route artery across Turkey. The Evliya Çelebi Way will form the basis of this extended route within İnegöl district.

Some European cultural routes attract 700,000 visitors a year. Turkish cultural routes have not as yet reached their potential, but the passage of a trans-frontier cultural route through İnegöl district will bring the place to international notice, and the resulting increase in tourism—both local and foreign—will be an element boosting the economy of this predominantly rural area.

My contribution will consider the cultural route model for Turkey-Euro-

pe collaboration, how the project is being accomplished in İnegöl, and the local benefits anticipated from such collaboration.

Giriş:

Bu yıl, 2016'da İnegöl Belediyesi 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' adlı projeye ortaklık etmektedir. Bu Proje, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortaklaşa finanse edilen bir girişim olan Sivil Toplum Diyaloğu programı tarafından finanse edilmektedir. Proje, Canterbury İngiltere'den Roma'ya doğru eski bir hac yolunu takip eden Via Francigena kültür rotasını uzatmak amacıyla oluşturulan planın ilk aşamasıdır. Bu plan, Canterbury İngiltere'den başlayarak İtalya'da Roma'ya, oradan Brindisi'ye ve Balkanlardan İstanbul'a (eski adı Konstantinopolis) oradan da güneyde Akdeniz kıyılarında yer alan Demre'ye kadar uzanan kesintisiz, sürdürülebilir ve kültürel bir rota oluşturmaktadır. Bu yolun Roma'dan İstanbul'a kadar olan bölümü, modern kültürel rota oluşumunun henüz başında olan –Via Egnatia- eski ana yolu takip eder. Canterbury'den Demre'ye uzanan yaklaşık 5000 km uzunluğunda olan rota Via Eurasia (Avrasya Yolu) olarak adlandırılacaktır (Bkz. Resim 1).

Türkiye Kültür Rotaları Derneği, 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesi ortağıdır ve bu rotanın Türkiye'nin batı kesiminde uzanan kısmından sorumludur. Rota, Türkiye'de mevcut üç uzun mesafeli kültür rotasını (Evliya Çelebi Yolu¹), (Aziz Paul Yolu), (Likya Yolu) takip eder. Proje, özellikle üç belediye (İnegöl, Eğirdir, Demre) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eğirdir Belediyesi ve Demre Belediyesi projeye ortak olmakla birlikte Avrupa Via Francigena Birliği'ne de ortaktır.

Uzun vadeli plan tamamlandıktan sonra Türkiye'nin ilk sınırlar arası yürüyüş, bisiklet — ve atların vize işlemleri tamamlanırsa— binicilik rotası oluşmuş olacak. Projenin ilk aşaması olmasına rağmen, Türk vatandaşlar ve Türkiye'yi ziyaret eden turistler yeni yoldan haberdar olmaktadır. 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesi halihazırda Evliya Çelebi Yolu'nun İnegöl'deki kısmının iyileştirilmesi, İnegöl doğasına, sayfiye yerlerine benzersiz kültürüne ve tarihine daha geniş kitlelere ulaşacak şekilde değer kazandırılması ve bölge halkına ek gelir sağlaması açısından İnegöl Belediyesi'ne ve Kültür Rotaları Derneği'ne paha biçilemez fırsatlar sunmaktadır. İnegöl Belediyesi çoktandır yürüyüş gruplarını desteklemektedir: yürüyüş gezilerine açıkça duyulan ilginin

¹ www.cultureroutesinturkey.com; www.evliyacelebiway.com (both websites are also in Turkish)

adresi olan alanda yerel halk için kaynak oluşturacak İnegöl ilçesinden geçen Evliya Çelebi Yolu'nun iyileştirilmesine yönelik ortaya çıkan bu fırsatı memnuniyetle kabul etmişlerdir.

* * *

Evliya Çelebi Yolu, Evliya'nın 400. Doğum yıldönümü'ne denk gelen 2011 yılında açılmıştır. Bu yol, Osmanlı Devleti'nde saray mensuplarınca tarafından Batı Anadolu'da hac rotasının ilk bölümünü takip eder. 2009 yılında, altı haftalık bir süre boyunca Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı kitabında naklettiği üzere bu bölgedeki yolun izlerini sürdük. Bu süreç içerisinde, onun yaptığı gibi at sırtında Simav'a kadar gidebildik. İyileştirmenin halihazırdaki aşamasında Evliya Çelebi Yolu İzmit Körfezinden başlayarak İzmit, Yenişehir, Bursa, İnegöl, Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak'tan geçip Simav'a ulaşmaktadır. 2011 yılında, bu kültür rotasıyla ilgili İngilizce ve Türkçe rehber yayımladık².

Kültür Rotaları Derneği 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesi'nin bir parçası olan Evliya Çelebi Yolu'nun İnegöl kısmının iyileştirilmesi fırsatıyla tesadüfen karşılaşmıştır. İnegöl Belediyesi, bölge halkının boş zamanlarını geçirebileceği ve eskiden yapılan aktiviteleri geliştirebilecekleri imkanlar sağlamak için çalışmaktadır. Örnek vermek gerekirse, İnegöl ilçesinin güneybatısında yer alan Yenice Köyü'nde yeni faaliyete geçen DOSTUM (Doğa Sporları ve Turizm Merkezi) Projesi yürüyüş, okçuluk, motocross, bisiklet, yamaç paraşütü, kano ve kampçılık gibi çeşitli spor dallarında imkanlar sunmaktadır. Eski tesisler arasında olan Oylat Kaplıcaları kısa bir süre önce yenilenmiştir.

'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesi, Türkiye'nin batısındaki mevcut kültür rotaları boyunca uzanan yerel yönetimleri sürdürülebilir turizm için doğal ve kültürel kaynaklarını kullanmaya teşvik etmek amacıyla Kültür Rotaları Derneği tarafından geliştirilmiştir. Halihazırda Evliya Çelebi Yolu, Aziz Paul Yolu ve Likya Yolu'na ilaveten —kısa bir süre içinde tümü birbirine bağlanacaktır—dördüncü yol olan Frig Yolu uluslararası yola dahil edilmiş olacaktır.

² Caroline Finkel and Kate Clow with Donna Landry, *Evliya Çelebi Way* (Upcountry Turkey, 2011); Caroline Finkel and Kate Clow with Donna Landry, *Evliya Çelebi Yolu* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2011)

Sınırlar arası kültür rotaları, bölgeleri tarihi bağlarla birbirine bağlayarak kültürel mirası ve ortak hafızayı koruyan turizmi teşvik edecek Avrupa'nın başlıca trendinin bir parçasıdır. Modern Türkiye toprakları, Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında Balkanlar ve ötesi ile yüzyıllar boyunca yakından bağlı olmuştur. Kültür Rotaları Derneğinin misyonuna uygun olarak 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesi, etkileyici manzaranın yanı sıra Türk kültürünün ve köy geleneklerinin yerel halk yararına sürdürülebilir turizmi teşvik etmek amacıyla nasıl harmanlandığını ortaya koymaktadır.

Biz, Türkiye'de kültür rotaları fikrine yeni yeni alışıyoruz ancak hızlı öğreniyoruz. Kültür Rotaları Derneği yalnızca birkaç yıl önce 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın manevi desteğiyle kuruldu. Türkiye'de ve yurt dışındaki meslektaşlarımızla fikir alışverişine yönelik fırsatlara sıcak bakıyoruz. Yönetim Kurulu Üyelerimiz, Kore'den Avrupa'ya ve Kaliforniya'ya uzanan konferanslara ve çalıştaylara katılmaktadır. 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesinde aracı bir rol üstlenen Kültür Rotaları Derneği'nin görevi, gelecekte Türkiye'de kültür rotaları için sürdürülebilir model oluşturulmasına katkı sağlamaktır.

Evliya Çelebi Yolu'nun kurucuları arasında olmam nedeniyle, 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' rotasının İnegöl bölümünün geliştirilmesiyle yakından alakadar olduğum için, köylerde ve kasabalarda yerel halkla ve İnegöl Belediyesi'ndeki meslektaşlarımla birlikte çalışma fırsatı bulduğum için çok mutluyum.

* * *

Evliya Çelebi, 21 Mayıs 1671 tarihinde İstanbul'dan hacca gitmek için yola çıkmış ve bugün İnegöl olarak bilinen bölgeden geçmiştir. Kendisine üç yoldaş (*refik*), sekiz köle (*gulam*) ve onbeş safkan Arap atı (*küheylan*) eşlik etmiştir. Grup, Marmara Denizi'nin kuzey kıyısı ile İzmit Körfezi boyunca Kartal, Pendik ve Gebze üzerinden ilerlemiş, Körfez üzerinde günümüzde yeni inşa edilen Osman Gazi Köprüsü'nün olduğu yerde güney kıyısındaki Hersek yarımadasını geçmiştir.³ Evliya ve yoldaşları İzmit'e doğru yamaçlarda at sürmüş,

³ Evliya Çelebi seyahatlerinde İzmit Körfezi'ni iki defa geçmiştir. Bu sebeple yeni köprüye 'Evliya Çelebi Köprüsü' adının verilmesini önermiştik. Maalesef bu önerimiz dikkate alınmadı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük yazarı ve en ünlü seyyahını anma fırsatını kaybetmiş olduk.

Yenişehir'e doğru devam etmiş, batıya yönelerek Bursa'ya varmış ve burada Uludağ etekleri boyunca güneydoğuya dönerek İnegöl'e varmıştır. İnegöl'den sonra tekrar güneye dönerek Domaniç'e ve hatta daha ileriye gitmiştir. Evliya, daha önce Bursa ve İznik'e seyahat etmiş ancak bölge İstanbul'a yakın olmasına rağmen Anadolu'nun iç bölgelerine doğru seyahat etme fırsatını yakalayamamıştı. Bunun yanı sıra, Evliya'nın ailesi Kütahyalıdır. Küçük yaşlarda Batı Anadolu'yu ziyaret etmemesi hayatını kazanmak zorunda olması ihtimalini akla getirmektedir. Devlet işlerini yürütmek üzere Osmanlı topraklarına gönderilen paşaların hizmetinde çalışmıştır ancak bunların hiçbiri bu bölgelere görevle gönderilmemiştir. Evliya çalışma hayatının sonuna doğru bir miktar para biriktirmiş olabilir. Hizmetten ayrıldıktan sonra uzun zamandır arzu ettiği hac vazifesini yerine getirebildi ve dilediği yerlere seyahat edebildi.

Bölgenin kültürel anlamda birçok yönünü bilmesine rağmen Batı Anadolu Evliya için bilinmeyen topraklardı (*terra incognita*). Dolayısıyla burada gördüğü kalabalık yerleri hayatı boyunca seyahat ettiği daha uzak ve daha egzotik yerleri anlattığı gibi detaylı olarak tarif eder. Ancak başka yerlerdeki gibi Seyahatnamesinde kalabalık nüfuslu merkezlerden bir diğerine geçerken gördüğü köyler ve kırsal alanlarla ilgili okuyucularına çok fazla bilgi vermez. Bu nedenle, Evliya İnegöl ilçesi ve orada gördükleri hakkında yazarken bu şehre ulaşmadan önce içinden geçtiği kırsal alanlar hakkında çok az bilgiye yer vermiştir. İnegöl'den ayrıldıktan sonra izlediği rota hakkında verdiği bilgiler daha fazladır.

Evliya'nın Bursa'dan İnegöl'e geldiğini gördük. Bursa'dan ayrılırken Aksu'yu ziyaret ettiğini ve dört saat sonra 'Kadimi Bel' yolu üzerinden İnegöl'e vardığını yazar. Yerel halkın bu yer adı hakkında bilgisi yoktur ancak Babasultan'ın doğusunda Akıncılar Köyü—Akıncılar daha önce Kadimi olarak bilinmekteydi—dolaylarında şimdiye kadar bilinmeyen bir geçit olduğunu düşünüyoruz. Evliya'nın daha sonra bahsettiği yer 'İlica nehri'ni geçtiği İnegöl'ün kuzeyinde kalan 'Hamamlı karyesi'dür. Sonrasında gelen 'karye-i Zal Derbendi' ([Mi]zal Geçit; Mizal günümüzde Gündüzlü olarak anılan yerdir) de Domaniç dağlarına girmiş, eşkiyaların elinden kılpayı kurtulduğunu mizahi bir dille kaleme almıştır. Sonrasında bahsettiği mekan ise günümüzde İnegöl/Domaniç ilçe sınırının 12 km ötesinde Domaniç ilçesinin doğusunda kalan Çukurca Köyüdür.

Evliya 'Kadimi Bel' yolu üzerinden gittiyse Uludağ eteklerinden geçmeyi tercih ederek İnegöl şehrine seyahat ederken oviden uzak durduğu düşünülebilir. Buradaki bazı köyler 16. Yüzyıl tahrir defterlerinde kayıtlı olup Evliya bu yolu geçmeden önce mevcuttu. İnegöl şehrinde sonra Evliya'nın Hamamlı'ya kısa mesafede olması nedeniyle oviden geçerek kuzeydoğuya gitmiş olması mümkündür. Detaylı bir seyahat planına değinmemesinden daha şaşırtıcı olan ise Geyikli Baba türbesi ile Babasultan'ı ziyaret ettiğinden bahsetmemesidir. Belki de Evliya Babasultan'ı ziyaret ettiğini yazmayı unutmuştu. (Geyikli Baba Orhan Gazi 1326 yılında (daha önce de olabilir?) Bursa'yı fethettiğinde onun tarafında olan önemli bir veli ve din adamıydı. Türbesi Aksu'ya yalnızca birkaç kilometre mesafededir.)

Mantiken çelişkili olmakla birlikte Seyahatnamede Evliya'nın İnegöl dolaylarına yaptığı seyahatte izlediği rota hakkındaki kısıtlı bilgiler aslında en iyisinin bu olduğunu düşünmemize yardım ederek seyahat planına ilişkin kayıtları gözardı etmeden bize Evliya Çelebi Yolu'nu bu şekilde çizme özgürlüğünü sağlamıştır. Yolların, günümüzde uzun yürüyüşler yapan kimseler, bisiklet sürücüler ve biniciler için zevkli olması en önemli noktadır. Diğer faktörler ise yolların her mevsimde kullanılabilir olması, yerleşim alanlarından ve asfalt yollardan uzak olması ve çeşitli manzaraların görülebildiği yollardan geçilmesidir. Ortaya çıkan rota Evliya Çelebi'nin ayak izinden gitmeyebilir ancak seyahatlerindeki ruhu taşır, yaşamını ve çalışmalarını hatırlamamızı sağlar ve İnegöl'deki mekanların tarihine can verir.

Evliya Çelebi Yolu kültür rotasının İnegöl ilçesinden geçen kısmı yaklaşık 85 km uzunluğundadır. Yenişehir-İnegöl Yolu üzerindeki Boğazköy Barajında başlar, Sungurpaşa, Çavuşköy ve Şehitler Köyü'nden geçerek Babasultan'a ulaşır. Babasultan rotası, Esenköy ve Çiftlikköy'ün mahallelerinden Uludağ eteklerine tırmanır ve Cerrah'taki vadide tekrar aşağı iner. İnegöl, Cerrah'tan yalnızca birkaç kilometre uzaklıktadır. Cerrah'tan sonra rota Hoca-köy, İsaören, Deydinler ve Ortaköy'den (bu köylerin tümü Uludağ eteklerinin İnegöl ovası ile buluştuğu yeredir) geçerek Hamamlı'ya ulaşır. Hamamlı'dan sonra rota nehir boyunca yukarı doğru uzanır, Gündüzlü'den geçerek Hacı-kara'ya ulaşır ve dağa doğru tırmandıktan sonra Bahçekaya'ya varır. Rotanın

⁴ Bkz. Hakan Yılmaz, 'Bursa fethine yönelik yeni yaklaşımlar ve Bursa'nın gerçek fetih tarihi', *Şehir ve Toplum* 2 (Haziran 2015) 61-73

son uzantısı, iki yayladan geçerek Bahçekaya üzerindeki ormanın içinde tepeye doğru tırmanır. Rota, 1500 m'deki tepeden 1400 m yükseklikte Kocayayla Geçidinde Tahtaköprü-Domaniç yoluna doğru aşağı iner. Kocayayla Geçidi ve Babasultan, İnegöl sınırlarının dışında kısa mesafede yer alır. Babasultan'ı dahil etmemizin nedeni Osmanlı Dönemi'nde İnegöl kazasının bir parçası olmasıdır. Kocayayla Geçidi'ni dahil etmemizin nedeni ise İnegöl/Domaniç kazası sınırlarının devam ettiği ormanın ortasında rotayı sona erdirmenin imkansız oluşudur. (Bkz. Resim 2 ve Resim 3)

* * *

İnegöl ilçesi ve onu çevreleyen alan tarihsel zenginliğe sahiptir. Evliya Çelebi Yolu'nda farklı çağlardan ve kültürlerden tarihi mekanları birbirine bağlayan kırsal alanlar uzanır. İnegöl ilçesindeki rota üzerinde yer alan on dört köyün her biri kuruluş hikayesinden Kurtuluş Savaşı'ndaki rolüne kadar farklı hikayeler barındırır. Gördüğümüz gibi yoldan geçme deneyimini zenginleştiren bu rotaya yakın modern cazibe alanları bulunmaktadır. Geçmiş ve geleceğin kaynaştığı bu rota, Evliya Çelebi Yolu'nu İnegöl'de yalnızca yerel halk için değil ilçe dışından gelenler için de değerli bir varlık haline getirmektedir.

Evliya Çelebi'nin seyahat ettiği mekanların kaydı tarihi bir belge olarak apaçık ortadadır. Kimi zaman eserlerle ilgili yaptığı tanımlamalar yok olan yapılar hakkında sahip olduğumuz bilgilerdir. Evliya, İnegöl dolaylarında bulunan bazı din adamlarının türbelerine atıfta bulunmaktadır. Kullandığı ulaşım aracı ise ayrıca ilgi çekicidir. Bu da bize atların yakın zamana kadar yaygın olarak kullanıldığını, insanları taşıdığını, kasabalarda ve kırsal alanlarda yük arabalarını çektiğini hatırlatmaktadır.

Evliya Çelebi Yolu boyunca manastırlarda Hristiyan tarihine ait alanların, Kızlar Sarayı'nda ve Esenköy yakınlarında kilise kalıntılarının izleri bulunmaktadır. Bunlar, Kutsal Dağ Uludağ' da bulunan bu gibi birçok alandan yalnızca ikisidir.

Aşağıda yer alan örneklere göre Osmanlı Devleti'nin geçirdiği yüzyıllar uygun biçimde gösterilmiştir.

- Osmanlı'nın ilk dönemlerinden İnegöl bölgesinin fethine katılmış velilerin ve

savaşçıların türbeleri aşağıdaki gibidir:

Sungurpaşa köyü: Sungur Paşa hamam ve türbesi

Çavuşköy: Samsa Çavuş'un makam türbesi

Babasultan: Geyikli Baba Camii ve türbesi

Ortaköy'de Karacabey Hanı ve İnegöl ilçesinde Yıldırım Camii ve İshak Paşa Külliyesi

- Osmanlı İmparatorluğu tarafından başlatılan ve sürdürülen büyük göç dalgasına dair hikayeler, Osmanlı'nın gerçekleştirdiği fetihler esnasında ataları batıya göç eden kişiler ve imparatorluk yıkılırken Balkanlardan ve Kafkasyadan göç edip köylere yerleşenler tarafından anılmaktadır.

- Şehitler Köyü'nde bulunan Şehitler Mezarlığı, Kurtuluş Savaşı'nda İnegöl halkının yaşadığı acının açık bir işaretidir.

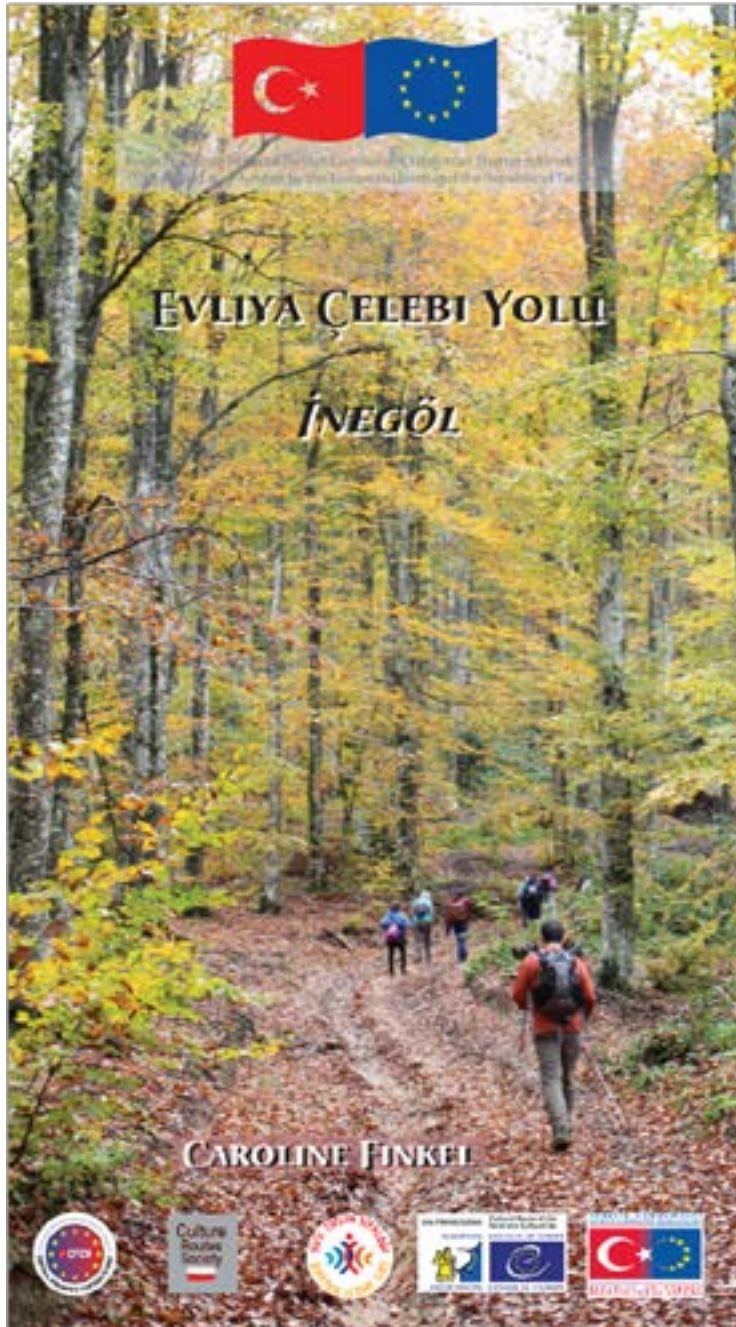
Bu sempozyum, İnegöl ilçesi tarihinin ve kültürel zenginliklerinin ortaya çıkarılması amacıyla organize edilmiştir. Tarihi figür olan Evliya Çelebi ve onun Seyahatnamesi, İnegöl Belediyesi'nin enerjisi ve girişimleri, 'Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz' projesinin diğer ortakları sayesinde bugün bizim, gelecekte torunlarımızın sağlığını ve mutluluğunu pekiştirecek kültürel varlık yaratmada önemli adımlar atmaktayız. Avrasya Yolu'nda İngiltere Canterbury'den Türkiye'de Demre'ye kadar aralıksız biçimde seyahat etmeyi sabırsızlıkla bekliyoruz.

1-Avrasya Yolu

2-ECY in İnegöl

3-İnegöl EÇY rehberi/haritası.

HOW EVLIYA ÇELEBİ'S JOURNEY THROUGH İNEGÖL COUNTY IS BECOMING A CULTURAL ASSET FOR THE FUTURE — THE 'FROM EUROPE TO TURKEY ON FOOT' PROJECT

(Evliya Çelebi'nin İnegöl Seyahatı, Gelecek İçin Bir Kültür Varlığı Haline Nasıl Geliyor "Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz" Projesi)

Dr. Caroline FINKEL*

Abstract:

Evliya Çelebi is famous for travelling for 40 years throughout the Ottoman Empire and beyond. Yet there was one region close to Istanbul that he did not visit until he was getting on in years. His official duties had never taken him to western Anatolia, and it was not until he was at last able to make the pilgrimage to Mecca in 1671-72 that he travelled here, visiting, inter alia, the cities of İznik, İnegöl, Bursa, Kütahya, Afyonkarahisar and Uşak.

Some 350 years later, in preparation for the anniversary of Evliya's birth in 1611, an international team, of which I was a member, followed Evliya's route through northwest Anatolia on horseback. The resulting trail, the Evliya Çelebi Way, is an official long-distance hiking, biking and riding cultural route, recognised by the Turkish Ministry of Culture and Tourism, and Unesco. We have also written a guidebook of the same name, in English and Turkish.

Today, Inegöl Municipality and the Turkish Culture Routes Society are two of the partners in a Civil Society Dialogue Project, financed by the European Union and the Turkish Republic, to extend the existing trans-Europe cultural and hiking route artery across Turkey. The Evliya Çelebi Way will form the basis of this extended route within İnegöl district.

Some European cultural routes attract 700,000 visitors a year. Turkish cultural routes have not as yet reached their potential, but the passage of a trans-frontier cultural route through Inegöl district will bring the place to international notice, and the resulting increase in tourism—both local and foreign—will be an element boosting the economy of this predominantly rural area.

* University of Edinburgh

My contribution will consider the cultural route model for Turkey-Europe collaboration, how the project is being accomplished in İnegöl, and the local benefits anticipated from such collaboration.

Özet:

Evliya Çelebi 40 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ve ötesi toprakları seyahati ve gördüklerini topladığı 10 ciltlik Seyahatnamesi ile meşhurdur. Ama resmi görevleri kendisine Batı Anadolu'ya gitme imkanı vermemişti, ancak ilerleyen yaşında en sonunda 1671-72 yıllarında hac vazifesini ifa amacıyla Mekke'ye giderken İznik, İnegöl, Bursa, Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak v.b. bölgelerini ziyaret etme fırsatı buldu.

Evliya Çelebi'nin doğumunun 400. yıldönümü anısına, benim de dahil olduğum uluslararası bir ekip Kuzeybatı Anadolu boyunca Evliya Çelebi'nin rotasını at üzerinde takip etti. Bu çalışmayı "Evliya Çelebi Yolu" isimli bir kitapta yayınladık. İlaveten, Evliya Çelebi Yolu bir yürüyüş, bisiklet ve at yolu olarak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve UNESCO tarafından resmen tanındı.

Takiben, İnegöl Belediyesi ve Evliya Çelebi Yolu kitabının yazarlarının da üyesi olduğu Antalya merkezli Kültür Rotaları Derneği, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından desteklenen Sivil Toplum Diyalogu Projesi kapsamında, Avrupa ve Balkanlar'dan geçen trans-Avrupa kültür ve yürüyüş rotasının Türkiye topraklarını da kapsamı konusunda işbirliği başlattılar. Bu Proje ile İnegöl de, yeni bir uzun mesafe yürüyüş rotası olan Evliya Çelebi Yolu sayesinde, trans-Avrupa rotasının bir uzantısı olarak yer alacak.

Avrupa'daki bazı rotaların yıllık 700 bin ziyaretçi çektiği ve bu sayede oluşturulan turizm ekonomisi değerlendirildiğinde, trans-Avrupa rotasının bir parçası olarak yer alması, İnegöl'ün ekonomisinin gelişmesi adına önem taşımaktadır.

Bildiride kültür rotası modelini Türkiye-Avrupa işbirliği modeli içerisinde ele alıp, Projenin İnegöl'de nasıl gerçekleştirildiği ve bu işbirliğinin yerel bazda beklenen faydalarını, Avrupa'daki rotaların geçtiği belediyelerin örnekleri üzerinden, değerlendireceğim.

Anahtar kelimeler: *Evliya Çelebi, İnegöl, Südürülebilir turizm, Osmanlı tarihi, köy ve kırsal kalkınma.*

This year, 2016, İnegöl Municipality (İnegöl Belediyesi) is a partner in a project called 'Europe to Turkey on Foot' ('Avrupa'dan Türkiye'ye Yürüyoruz'). This project is funded by the Civil Society Dialogue (Sivil Toplum Diyalogu) programme, which is an initiative jointly financed by the European Union and the Turkish Republic. The project is the first phase of an ambitious plan to extend the existing Via Francigena cultural route, which follows the ancient pilgrim trail from Canterbury in England to Rome. This will result in a continuous, sustainable, cultural route beginning in Canterbury, running across Italy from Rome to Brindisi, then through the Balkans to Istanbul (formerly Constantinople), and from there south to the Mediterranean coast at Demre. The Rome to Istanbul section of this trail mainly follows another ancient highway—the Via Egnatia—where the establishment of a modern cultural route is in its early stages. The new, c.5000km long, continuous, cultural route from Canterbury to Demre will be called the Via Eurasia (Avrasya Yolu). (See Illustration 1)

Turkey's Culture Routes Society (Kültür Rotaları Derneği) is a partner in the 'Europe to Turkey on Foot' project and is responsible for the section of this route running through western Turkey. The route uses parts of three existing Turkish long-distance cultural routes—the Evliya Çelebi Way¹ (Evliya Çelebi Yolu), the St Paul Trail (Aziz Paul Yolu), and the Lycian Way (Likya Yolu). The project focuses on three municipalities—respectively, İnegöl, Eğirdir and Demre. Eğirdir Municipality and Demre Municipality are also partners in the project, as is the European Association of the Via Francigena (Avrupa Via Francigena Birliği).

Once the long-term plan is completed, the outcome will be Turkey's first cross-border hiking, biking—and, if horse visas are forthcoming—horse-riding route. Already, even in this first phase of development, both Turks themselves and visitors to Turkey are becoming aware of the new trail. The 'Europe to Turkey on Foot' project offers İnegöl Municipality and the Culture Routes Society a valuable opportunity to upgrade the İnegöl section of the

¹ www.evliyacelebiway.com

existing Evliya Çelebi Way, and to bring an appreciation of İnegöl's nature and countryside, and its unique culture and history, to a wider audience, and to bring extra income to its people. İnegöl Municipality already supports hiking groups: they therefore embraced the chance to upgrade the section of the existing Evliya Çelebi Way that runs through İnegöl county (*ilçe*) to provide a resource for local people in an area where there is proven interest in hiking.

* * *

The Evliya Çelebi Way was established in 2011, on the 400th anniversary of Evliya's birth. It follows the early, western Anatolian, stages of the pilgrimage route of this widely-travelled Ottoman courtier. In 2009, for six weeks, we traced his trail in this region as recounted in his *Book of Travels* (*Seyahatname*). In that time, we were able to go as far as Simav—on horseback, as he himself travelled. At the present stage of its development, therefore, the Evliya Çelebi Way runs from the İzmit Gulf to Simav, through or close to the cities of İzmit, Yenisehir, Bursa, İnegöl, Kütahya, Afyonkarahisar and Uşak. In 2011 we published a guidebook to this cultural route in English and Turkish².

The opportunity to revise the İnegöl section of the Evliya Çelebi Way that is part of the 'Europe to Turkey on Foot' project came to the Culture Routes Society by chance. İnegöl Municipality has been working to provide new amenities where the people of the area can spend their leisure time, and to improve older facilities. For instance, the newly-opened DOSTUM (Doğa Sporları ve Turizm Merkezi) project in the village of Yenice, southwest of İnegöl city, will offer a variety of sports, including hiking, archery, motocross, cycling, paragliding, fishing, canoeing, camping. Of older facilities, the Oylat Hot Springs (Oylat Kaplıcaları) have recently been renovated.

The 'Europe to Turkey on Foot' project was devised by the Culture Routes Society to encourage local authorities along existing cultural routes in western Turkey to use their natural and cultural resources for sustainable tourism. In addition to the existing routes Evliya Çelebi Way, the St Paul Trail and the Lycian Way that will soon be connected to one another, parts of a fourth

² Caroline Finkel and Kate Clow with Donna Landry, *Evliya Çelebi Way* (Upcountry Turkey, 2011); Caroline Finkel and Kate Clow with Donna Landry, *Evliya Çelebi Yolu* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2011)

route—the Phrygian Way (Frig Yolu)—will be integrated into this continuous, international trail.

Trans-border cultural routes are part of a major European trend to encourage tourism that preserves cultural heritage and common memory by connecting areas with historical links. The land of modern Turkey was for centuries closely linked to the Balkans and beyond under the umbrella of the Ottoman empire. In keeping with the mission of the Culture Routes Society, the 'Europe to Turkey on Foot' project also demonstrates how enjoyment of Turkey's culture and village traditions, as well as its dramatic scenery, can be combined to promote sustainable tourism for the benefit of local people.

We in Turkey are relatively new to the idea of cultural routes, but we are learning fast. The Culture Routes Society was founded only a few years ago—in 2012—with the moral support of the Ministry of Culture and Tourism. We welcome opportunities to exchange ideas with colleagues within Turkey and abroad, and our board members have attended conferences and workshops from Korea to Europe to California. The task of the Culture Routes Society in its role as intermediary in the 'Europe to Turkey on Foot' project is to facilitate the establishment of a sustainable model for cultural routes in Turkey for the future.

As one of the creators of the Evliya Çelebi Yolu, I am very happy to be closely involved in the development of the İnegöl section of the 'Europe to Turkey on Foot' route, and to have the opportunity to work with colleagues in İnegöl Municipality and with local people in the villages and countryside.

* * *

Evliya Çelebi set out from Istanbul on his pilgrimage on 21 May 1671, and was soon travelling through what is today İnegöl county. He had with him three companions, eight servants and fifteen pureblood horses. The party rode along the north shore of the Marmara Sea and the İzmit Gulf, through Kartal, Pendik and Gebze, and crossed the water to the peninsula (*dil*) of Hersek on the southern shore this is where the new Osman Gazi bridge spans the Gulf.³

³ Evliya Çelebi crossed the İzmit Gulf twice on his travels. We therefore proposed that the new bridge

Evliya and his companions rode through the hills to İznik, continued south to Yenişehir, then west to Bursa, where they turned southeast along the foothills of Uludağ to İnegöl city. From İnegöl they went south again towards Domaniç and beyond. Evliya had visited İznik and Bursa before, but had never had the chance to go deeper into western Anatolia, despite the proximity of the region to Istanbul. Moreover, his family came from Kütahya. We suggest that he neglected to visit western Anatolia earlier in his life because he had to earn his living. He did this by performing a variety of duties for the pashas sent across the Ottoman lands on government business, but none of his patrons had been sent on a mission in this region. Evliya must have saved some money by the end of his working career, and in retirement was able to undertake the pilgrimage as he had long desired, and to travel wherever he wished.

Western Anatolia was *terra incognita* to Evliya, despite his acquaintance with many aspects of the culture of the region. Accordingly, he describes the populated places he saw here with the same attention to detail as he describes the more distant and more exotic places he had visited over his lifetime of travel. But, as elsewhere, he is less generous in his *Book of Travels* about informing his readers about the ‘places inbetween’, the villages and countryside he traversed to get from one of the larger population centres to the next. Thus Evliya writes about İnegöl city and what he saw there, but mentions little about the countryside through which he travelled to reach this place. And he is only slightly more informative about the route he took after he left İnegöl.

We have seen that Evliya came to İnegöl from Bursa. On leaving Bursa, he writes that he visited Aksu, and four hours later reached İnegöl city by way of ‘Kadimi Bel’. Local people no longer know a pass of this name, but we assume it to be an as yet unidentified pass in the vicinity of the village of Akıncılar, east of Babasultan—Akıncılar was formerly known as Kadimi. The next place Evliya mentions is Hamamlı village, south of İnegöl, where he crossed the ‘İlica nehri’. Next came the village of ‘Zal Derbendi’ ([Mi]zal Pass; Mizal is modern Gündüzlü), where he entered the Domaniç mountains, and had a narrow escape from brigands that he writes of with humour and at length. The

should be called the ‘Evliya Çelebi Bridge’ (‘Evliya Çelebi Köprüsü’). Unfortunately this suggestion was not taken up, and an opportunity to celebrate the Ottoman empire’s greatest writer and most celebrated traveller in a conspicuous manner was thus lost.

next place he mentions is Çukurca village, east of Domaniç town, about 12km beyond the modern İneğöl/Domaniç county border.

If Evliya went by way of ‘Kadimi Bel’ it suggests that he stayed away from the plain when he travelled to İnegöl city, preferring to traverse the foothills of Uludağ. Some of the villages here are recorded in land surveys (*tahrir defterleri*) of the 16th century, and were in existence before he passed this way. After İnegöl city, Evliya probably went southeast across the plain for the short distance to Hamamlı. More surprising, perhaps, than the fact that he does not provide a detailed itinerary, is that he does not mention visiting Babasultan, with its shrine (*türbe*) of Geyikli Baba—Geyikli Baba was an important saint, the holy man who had been at Sultan Orhan’s side when he took Bursa in 1326 (or earlier?⁴), and his shrine is only a few kilometres from Aksu. Or maybe Evliya forgot to write that he had been to Babasultan.

Paradoxically, the limited information about Evliya’s route in the vicinity of İnegöl in the *Book of Travels* has allowed us the freedom to draw the Evliya Çelebi Way in this area as we think best, while respecting his account of his itinerary. A major consideration is that any trail needs to be enjoyable for modern hikers, bikers and riders. Other factors are that the trail should be usable in all seasons, that it should avoid built-up areas and asphalt roads, and that it should pass through a variety of landscapes. The resulting route may not follow Evliya’s hoofprints exactly, but it retains the spirit of his travels, commemorates his life and work, and brings alive the history of the places in İnegöl county.

The section of the Evliya Çelebi Way cultural route that passes thorough İnegöl country is c.85km long. It starts at the Boğazköy dam on the Yenişehir-İnegöl road, and goes through the villages of Sungurpaşa, Çavuşköy, and Şehitler, to Babasultan. From Babasultan the route climbs higher up the slopes of Uludağ, through neighbourhoods (*mahalle*) of the villages of Esenköy and Çiftlikköy, and descends again to the plain at Cerrah. From Cerrah, it is only a few kilometres into İnegöl city. After Cerrah, the route passes through the villages of Hocaköy, İsaören, Deydinler and Ortaköy, to Hamamlı—all these villages are located where the slopes of Uludağ meet the İnegöl plain (*ova*). Af-

⁴ See Hakan Yılmaz, ‘Bursa fethine yönelik yeni yaklaşımlar ve Bursa’nın gerçek fetih tarihi’, *Şehir ve Toplum* 2 (Haziran 2015) 61-73

ter Hamamlı, the route follows the river upstream, past Gündüzlü, to Hacıkara, and after ascending further up the mountain, it reaches Bahçekaya. The final stretch of the route climbs through the forest above Bahçekaya, passing two summer pastures (*yayla*) on the way up to the ridge. From the ridge, at 1,500m, the route descends to the Tahtaköprü-Domaniç road at Kocayayla Geçidi, at an elevation of 1,400m. Both Kocayayla Geçidi and Babasultan are a short distance outside the borders of İnegöl county. We have included Babasultan because it was part of İnegöl administrative district in Ottoman times, and Kocayayla Geçidi because it would have been impossible to end the route in the middle of the forest, where the İnegöl/Domaniç county border runs. (See Illustration 2 and Illustration 3)

* * *

İnegöl city and the surrounding area are rich in history, and the Evliya Çelebi Way provides a thread through the countryside that connects historical sites from different eras and cultures. Each of the fourteen villages along the route in İnegöl county has a different history, from the story of its foundation to its role in the Independence War. And, as we have seen, there are modern attractions close to the route, that enhance the experience of using the trail. This mix of past and present makes the Evliya Çelebi Way in İnegöl a valuable asset for the local people as well as for people from further away.

Evliya Çelebi's accounts of the places he travelled to speak for themselves as historical documents. Sometimes his descriptions of monuments are the only information we have about structures that have since disappeared. Examples are the various shrines of holy men in the immediate vicinity of İnegöl city that he refers to. His means of transport is also of interest, and reminds us that horses were ubiquitous until recent times, carrying riders and pulling carts in town and countryside.

Along the Evliya Çelebi Way there are traces of the area's Christian past in monastery and church ruins in woodland at Kızlar Sarayı and near Esenköy; these are just two of the many such sites that were situated on the holy mountain of Uludağ.

The Ottoman centuries are well-represented, as these few examples indicate:

- from the early Ottoman period there are the shrines of holy men and warriors who participated in the conquest of the İnegöl area, such as:

Sungurpaşa köyü: *hamam and türbe* of Sungur Paşa

Çavuşköy: *makam türbesi* of Samsa Çavuş

Babasultan: *türbe* and mosque of Geyikli Baba

and the *han* of Karacabey at Ortaköy, as well as the İshak Paşa complex and the Yıldırım mosque in İnegöl city

- stories of the great waves of migration that created and sustained the Ottoman empire are remembered by villagers whose ancestors moved west at the time of the Ottoman conquests, as well as in villages settled by refugees from the Balkans and the Caucasus as the empire collapsed

- the anguish suffered by the people of İnegöl in the Independence War is still visible in the Şehitler Mezarlığı at Şehitler köyü.

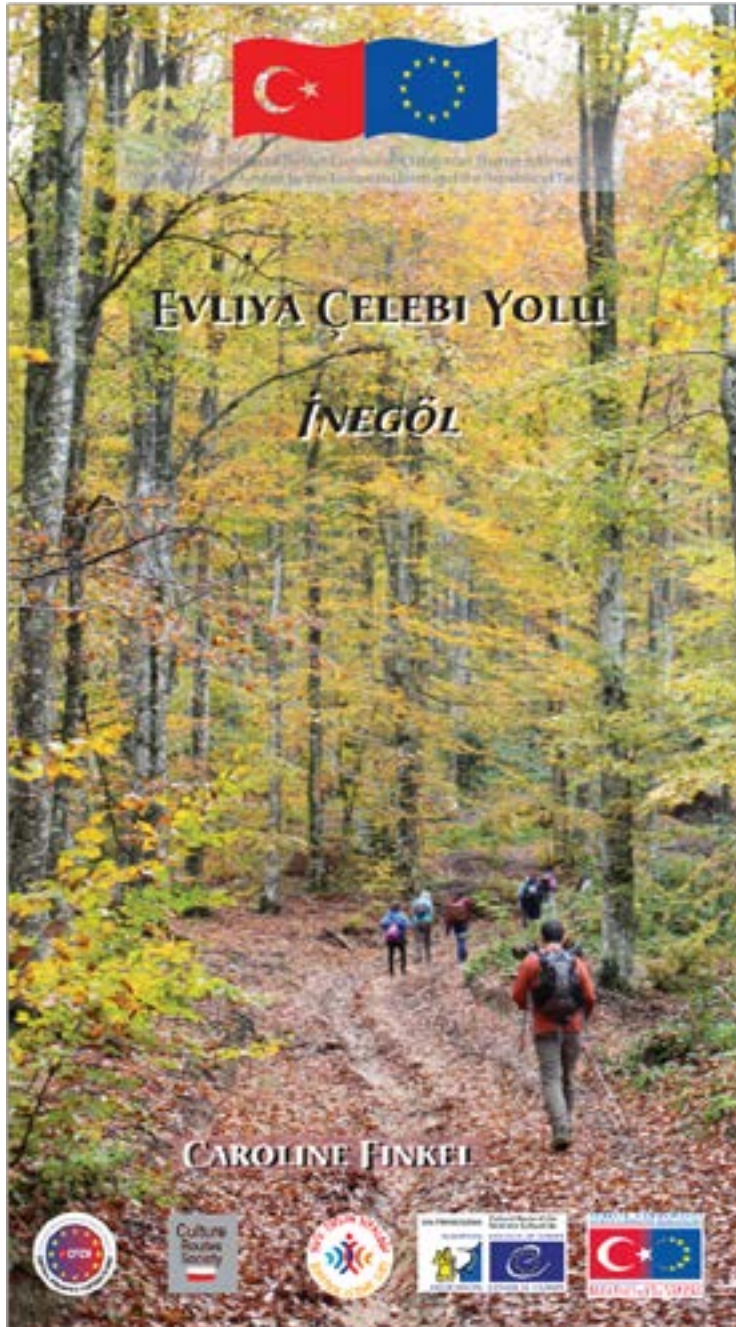
This symposium was organised with the aim of revealing the historical and cultural riches of İnegöl county. Thanks to the combination of the vital ingredients of the towering historical figure of Evliya Çelebi and his magisterial Book of Travels, and the energy and initiative of İnegöl Municipality and the other partners in the 'Europe to Turkey on Foot' project, we are taking a significant step in creating a cultural asset that will enhance our health and happiness today and that of our grandchildren in the future. We look forward to being able to travel sustainably from Canterbury in England to Demre in Turkey on the Via Eurasia.

1-Avrasya Yolu

2-ECY in İnegöl

3-guide to ECY in İnegöl

18. YÜZYILDA İNEGÖL'DE MALİKÂNE SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİNE DAİR TESPİTLER

(The Findings on Mâlikâne System in the 18th Century in İnegöl)

Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Alkan GÜNAY*

Özet:

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iltizam sisteminin yaygınlaştırılması ve 1695 yılında malikâne sistemine geçilmesi, Osmanlı malî ve idarî yapısında köklü bir değişime yol açmıştır. Özellikle vergi mükellefi ile devlet arasındaki aracılardan (üretilen ürün üzerinde hak iddia edenlerin) sayısı artmıştır. Ayrıca malikâne mutasarrıflarının ve mültezimlerinin çoğunlukla yerel ileri gelenlerden olması Osmanlı eyalet yönetiminin yerelleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada ise bu sürecin 18. yüzyılda İnegöl örneğindeki etkilerine dair verilere ulaşmak istenmiştir. İnegöl'ün Osmanlılar dönemindeki malî ve idarî yapılanması, kazâda malikâne-mukataa olarak işletilen vergi kalemleri, onların malikâne mutasarrıfları ve mültezimlerinin kimlikleri metnin alt başlıklarını oluşturmaktadır. Araştırmanın başlıca kaynağını Bursa Kadı Sicillerinde İnegöl Kazası özelindeki belgelerin bir araya getirildiği B 377 no'lu defter ile yine aynı koleksiyon içinde evkaf reayası hakkındaki kayıtların toplandığı defterler oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Malikâne, Mukataa, İltizam, Osmanlı eyalet yönetimi

Abstract:

The expansion of iltizam system since the second half of the 16th century and the transition to the malikâne system in 1695 led to fundamental change in the Ottoman financial and administrative structure. Especially, the number of mediator between taxpayers and the state (which means the number of people who claim of surplus production) increased. Also, the appointment of malikâne holders and their mültezims (tax collectors) among local notables had an important role in the decentralization of Ottoman provincial administration. In this study, it was aimed to reach data about the effects of this process in the

* Yrd.Doç.Dr. Nilüfer Alkan Günay, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. niluferalkan@uludag.edu.tr

18th century Inegöl. The financial and administrative organization of Inegöl district in the Ottoman period, tax items which were operated as malikâne-mukataa in the district, their holders and the identities of their mültezims are the subtitles of this paper. The main source of investigation is Bursa court registers. The register book (B377) including records only about 18th century Inegöl and also the books bringing together court registers about evkaf reayas of province-wide were used.

Key Words: *Inegöl, Malikâne, Mukataa, İltizam, Ottoman provincial administration*

GİRİŞ

İltizam sistemi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu takip eden yüzyılda ortaya çıkıp tımar sistemine paralel olarak 16. yüzyılın ortalarına kadar devlete ait vergi kaynaklarının tahsilinde uygulanmıştır. Tımar sisteminde bir kısım asker ve memurlara, bir maaş vermek yerine, belirli bir alandaki vergi kaynakları tahsis edilmekteydi¹. Ancak devlet bürokrasisinin ve kapıkullarının maaşlarının ödenmesi ve tophâne, donanma gibi askerî ihtiyaçların karşılanması ve büyük bir imparatorluğun her tarafından toplanacak vergilerin hepsinin bu yolla toplanması mümkün değildi. Osmanlı Devleti, tımar sistemi içine dahil edemediği bu faaliyetler için iltizam sistemini uygulamıştır².

İltizam sisteminde “çeşitli faaliyetlerden belirli oran ya da miktar olarak saptanan bir kısım vergi kalemlerini³ mükelleflerden toplama hakkı” mültezim adı verilen özel kişilere veriliyordu. Bu kişiler, belli vergi bölgelerinden tahsil edecekleri ve bir müzayedede belirlenecek bir miktar vergiyi devlete temin etmekle yükümlüydüler. Mültezim de aynı tımar sahibi gibi, vergiye konu

¹ Ömer L. Barkan, “Tımar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yay., İstanbul 1980, s. 805.

² Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 100.

³ İltizama konu olan bu vergi kalemleri, bir ya da birkaç vergi kaynağının birleşmesini ifade eden ve maliye nazarında yıllık nakdî (çoğunlukla) bir gelir yekûnu olarak kıymetlendirilen mukataalardır. Geniş bir yelpazedeki gelir unsurlarını içeren mukataaların kapsamına özellikle büyük şehirlerin her türdeki iktisadî işletmelerinden alınan vergiler, maden işletmeleri, cerimeler ve ticarî tekel maddelerinden sağlanan gelirler girmektedir. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde tarımsal alanlarda da tımar sistemi aleyhine bir mukataalaşma süreci yaşanmıştır. Genç, a.g.m.2000, s. 101, s. 101 3 no’lu dipnot; Mehmet Genç, “Mukataa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c. 31, İstanbul 2006, s. 129.

olan faaliyetleri yapan zümre ya da bölge halkını bu açıdan yöneten bir kişiydi⁴. İltizam sistemi, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunu takip eden yüzyılda ortaya çıkarak⁵ ve tımar sistemi ile birlikte 16. yüzyılın ortalarına kadar devlete ait vergi kaynaklarını yarı yarıya bölüşmüş görünmektedir⁶.

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise çeşitli etkenler sonucunda⁷ iltizam sistemi, tımar (dirlik) gelirlerini de kapsar bir şekilde hızlı bir yayılma sürecine girmiştir. Bunun devamı olarak 1695 yılında mukataalar “kayd-ı hayat” şartıyla iltizama verilmeye başlanmıştır. Böylece malikâne usulüne geçilmiştir⁸.

Bu sürecin eyalet yönetiminde önemli etkileri olmuştur. Özellikle vergi mükellefi ile devlet arasındaki araçların (üretilen ürün üzerinde hak iddia edenlerin) sayısı artmıştır. Malikâne usulü ile sık sık değişen mültezimlerin olabildiğince fazla kâr sağlamak uğruna vergi kaynaklarının korunmasına özen göstermemelerinin önüne geçileceği düşünülmüştü. Ancak malikâne sistemi pratiğe bu şekilde geçmedi. Bu sonuçta en etkili neden, asıl malikâne sahiplerinin genellikle mukataalarının başında durmak yerine, onları tekrar iltizam etme yoluna gitmeleri oldu. Hatta bazı mukataalarda ikinci ve üçüncü elden

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalcık, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, s. 327-329; Genç, “Malikâne Sistemi”, s. 99-104; Özer Ergenç, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâlî Nitelikleri”, *Journal of Turkish Studies*, X, 1986, s.88.

⁵ İltizam sistemi Osmanlı İmparatorluğu’na özgü bir sistem olarak düşünülmemelidir. Osmanlı öncesi dönemde, Yakındoğu imparatorluklarında uygulanmış bir sistemdir. İnalcık, a.g.m., s. 327.

⁶ Genç, a.g.m.2000, s. 102; Eftal Batmaz, XVIII. Yüzyıldaki Mâlî Uygulamaların Osmanlı Taşra Yönetimi Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, s. 98.

⁷ Bu dönemde devlet artan masraflarıyla sürekli bir nakit sıkıntısı içine girmişti. Avrupa’daki Amerika’dan akan gümüşün etkisiyle görülen fiyat hareketlerinin etkileri ile uzun süren ve verim alınamayan savaşlardan kaynaklanan malî sıkıntılar genel bir ekonomik krize neden olmuştu. Bir taraftan da Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin savaş teknolojisinde gösterdikleri gelişmelere ayak uydurmak zorundaydı. Tımarlı sipahiler, Alman ve Avusturyalıların ateşli silah kullanan piyade askerlerine karşı etkisiz kaldı. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti, yenicilerin sayısını arttırdı. 1574’te 21.094 olan yenicilerin sayısı, 1609’da 47.033’e yükselmiştir. Bu 35 senede %123’lük bir artışa işaret etmektedir. Diğer taraftan Kanunî Sultan Süleyman zamanında 87.000 olan sipahilerin sayıları 17. yüzyılın başlarında 45.000’e, 1630’larda ise yaklaşık sekiz binlere düşmüştür. Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 12; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. R. Sezer, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003, s. 53. İnalcık, a.g.m.1980, s. 288; Özvar, a.g.e., s. 9-17; Batmaz, a.g.tz., s. 82-97; Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, 2.b., İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 113-121.

⁸ Malikâne Sisteminin kuruluşu ve işleyişi hakkında bkz. Özvar, a.g.e., s. 9-22.

iltizamlar bile söz konusuydu⁹.

Malikâne mutasarrıflarının ve onların kendi vergi toplama haklarını iltizama vermeleri sonucu ortaya çıkan mültezimlerin sadece vergi tahsildarı olmadıkları da belirtilmelidir. Bu kişiler kendi gelir bölgelerinde eyalet ve sancağa bağlı olmadan, sadece merkeze karşı sorumluluk taşımakta ve kadı denetiminde idarî yetkileri üzerlerinde bulundurmaktaydılar.

Bu bildiride, kısaca özetlenmeye çalışılan bu değişimin etkileri İnegöl örneğinde tespit edilmek istenmiştir. Yapılan araştırmada en çok veriye Bursa Kadı sicilleri arasında 18. yüzyıl sonlarına ait İnegöl’le ilgili belgeleri içeren B377 no’lu defter ile yine aynı koleksiyonda yer alan sancağın evkâf reayası hakkındaki kayıtların toplandığı B117, B122, B227, B228 ve B230 no’lu defterlerden ulaşılmıştır. Bildirinin alt başlıklarını İnegöl kazâsının Osmanlılar dönemindeki malî ve idarî yapılanması, 16. yüzyıl sonlarında iltizam sistemine geçişin bu yapılanmaya etkileri ile mukataaların mutasarrıfları ve mültezimleri oluşturmaktadır.

1. Osmanlılar Dönemindeki İdarî ve Malî Yapılanma Açısından İnegöl-Bursa Kazâsı

Osmanlılar döneminde Hudâvendigâr Sancağı’nın bir kazâsı durumunda olan İnegöl-Bursa kazâsı kuzeyinde Yenişehir, doğusunda Bilecik, güneyinde Kütahya ve batısında Bursa kazâlarıyla çevrilmiştir. 1530 tarihli Hudâvendigâr Livâsı Tahrir Defteri’ne göre, bu tarihte İnegöl kazâsının toplam vergi hasılatı¹⁰ 327.995 akçe idi. Bu yekûn içinde ağırlık %40,5 ile Selâtin evkâfında idi. Onu %28,8 ile amme evkâfı takip ediyordu.

1530 tarihli tahrir defterine göre İnegöl-Bursa kazâsında vergi gelirlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir¹¹:

⁹ Halil İnalçık, “Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar”, *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak, çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, ss. 17-31, s. 24. Osmanlı’da Mukataa sisteminin işleyişi için bkz. Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI.-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.

¹⁰ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa* adlı eserinde 1530 Tarihli Tahrir Defteri’ne dayanarak tüm Hudâvendigâr sancağının yapısı ve tımara ya da mukataaya verilmek suretiyle toplanan vergi potansiyeli hakkında ayrıntılı bir araştırma ortaya koymuştur. Tablolaştırdığı veriler için Bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006, s.277-278.

¹¹ Ergenç, *a.g.e.*, s. 277-278.

Padişah hassı	12.520
Sancakbeyi hassı	-
Za’im ve Sipahi dirlikleri	70.800
Evkâf-ı Selâtin	131.367
Evkâf-ı Amme	94.614
Emlâk	7.494
Bâzdârân	3.253
Eşküncülü emlâk	7.947
TOPLAM:	327.995

Bir taraftan evkâf-ı selâtine bırakılmış olan alanların genişliği bir taraftan da kazâda sancak beyinin hassının olmaması sancak beyi ve adamlarının kazâda yetki alanlarını sınırlayan bir etkendi. Osmanlı taşra yönetiminde; padişah hasları, sultan ve vezir vakıfları, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, divân kâtipleri, çavuşlar, subaşılar ve dizdarlar vb. yüksek rütbeli idare amirleriyle diğer askerlerin has ve zeametleri, idarî ve malî bazı imtiyazlara sahip “serbest” tımarlar olarak muamele görmekteydi. Bu alanlardaki yönetim ve vergi toplama hakkı, bağlı bulunulan taşra yönetim biriminin başındaki görevlilerin yetkisi dışında idi. Havâss-ı hümayûndan olan yerlerin idaresi emanet ve iltizam sistemi yoluyla başka şahıslara devredilmekteydi. Evkâf-ı selâtinde ise mütevelliler vakıf adına vergileri toplamaktaydı¹². Ayrıca bu malî ve idarî yapı sadece İnegöl kazâsına has bir durum değildi. Sancağın geri kalanında da benzer bir yapılanma gözlenmekteydi.

18. yüzyılda ise Bursa Kadı Sicillerinde tespit edilen belgeler, hem İnegöl-Bursa kazâsında hem de sancak çapındaki yukarıda ifade edilen parçalı idarî yapının daha da ileri boyuta taşınmasına neden olduğunu göstermektedir. Çünkü Hudâvendigâr Sancağı’nda da hem havâss-ı hümayûndan hem evkâf-ı selâtinden olan dirliklerin malikâne-mukataa alanı haline getirilerek *serbestiyet üzere* tevcih edildiklerini göstermektedir. Bu dönemde malikâne mutasarrıfları, onların mültezimleri ve onların tayin ettiği vekiller ile reaya üzerinde yetki

¹² Barkan, “Tımar”, s. 839-840, Ergenç, *a.g.e.*, s.135; Özer Ergenç, “Osmanlı’da “Serbest Dirlik” Uygulamasının Boyutları ve Bunun Malî-İktisadî Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri”, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, s.204-206. Hudâvendigâr Sancağı’ndaki serbestiyet üzere idarenin 16. yüzyıldaki sonuçları açısından ayrıntılı bir değerlendirme açısından bkz. Ergenç, *a.g.e.*, s.125-136.

sahibi olanların sayısı artmıştır¹³.

İnegöl'de Malikâne Sisteminin İşleyişine Dair Tespitler

İnegöl Kazâsı kadı sicilleri Bursa Kadı Sicilleri koleksiyonu içinde yer almaktadır. Bu koleksiyon içinde yer alan İnegöl'e ait 21 defter içinde sadece biri (B377 no'lu defter) 18. yüzyıla ait kayıtlar içermektedir. Bu durumun da etkisiyle beklenilenden daha sınırlı sayıda belgeye ulaşılmıştır. Giriş kısmında da belirtildiği üzere asıl veriler sancağın vakıf reayası hakkındaki verilerin toplandığı defterlerden elde edilmiştir. Tespit edilen kayıtlar arasında da Geyikli Baba Sultan Evkâfı Mukataası, İshak Paşa Evkâfı Yörükân Mukataası, Akçakoyunlu Yörükânı Mukataası, İsa Bey Evkâfı Kurâsı Mukataası ve Harîr-i Mancınık Mukataası hakkındaki kayıtlar en öne çıkanlardır.

İnegöl'ün Kulbar ve Bursa'daki Geyikli Baba (Baba Sultan)¹⁴ köylerinin gelirleri yine Bursa'daki bir kısım dükkan, bağ, bahçe ve ceviz ağacının vakfedildiği Geyikli Baba Sultan Evkâfı mukataası hakkındaki sicil kaydındaki ayrıntılar sistemin işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır¹⁵:

“Mütevellisi olduğum¹⁶ Burusa Sancağı'nda İnegöl nâhiyesinde vâki' Geyikli Baba Sultan Evkâfının kurâları iş bu 1182 senesi Martı ibtidâsından sene-i mezbûre Şubatı gayetine değin zabt ve rabt eylemek üzere kıdvetü'l-emâsil ve'l-akran saâdetlü Haseki Mehmed Ağa zîde kadrihûya sene-i sâbık üzere der-uhde iltizâm mûmâ-ileyh iltizâmı kabûl ve bedel-i iltizâm olan meblâğı cânib-i vakfiçun ahz ve umûr-ı vakfa sarf ve istihlâkine izn virüb mûmâ-ileyhin yedine işbu temessükü tahrîr ve itâ olundu gerekdir ki sene-i mezbûra mahsûben vakf-ı mezbûr iltizâmıların hâsıl olan a'sâr-ı şer'îyyesi ve rûsûmât-ı örfiyyesi ve rûsûm-ı yaylak ve kışlak ve otlak ve resm-i tapu-yı zemîn ve resm-i arûsâne

¹³ Bu süreç hakkında bkz. Nilüfer Alkan Günay, 18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetim Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2010, s. 69-70.

¹⁴ Geyikli Baba (Baba Sultan) köyü 1640 yılına kadar İnegöl'e bağlıyken, bu tarihten sonra Bursa kazasına bağlanmıştır. KâmilKepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, c. 2, Haz. H. Algül vd., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., Bursa 2009, s.110.

¹⁵ Bursa Şer'îyye Sicilleri (BŞS), B 117, 109a.

¹⁶ Burada ilginç olan bir nokta da mütevellinin vakıf adına vakfın gelirlerinin oluşturduğu mukataa kalemini iltizama vermesidir. Benzer örnekler İshak Paşa Evkâfı Mukataası iltizâm temessüklerinde de görülmektedir. Örneğin bkz. BŞS, B228, 34b. Ancak evkâf-ı selâtin mukataalarında doğrudan malikâne sisteminin yerleştiği ve malikâne mutasarrıfları tarafından iltizama verildikleri görülmektedir.

ve bennâk ve mücerred ve rûsumât-ı örfiyye ve cürm ü cinayet ve bâd-ı hevâ ve kul-cariye müjdeğânisi ve mal-ı gâib ve mâl-ı mefkud ve beytü'l-mâl-ı âmme ve hâssa ve resm..... ve bağ ve bostan vesâir cüzzi ve külli her ne vechile husûl rûsûmların mûmâ-ileyh ahz ve kabz ve mefrûzü'l-kalem maktûü'l-kadem min-küllü'l-vücûh serbestiyyet üzere ağa-yı mûmâ-ileyh zabt ve rabt idub zabt ve rabtına tarafımızdan ve taraf-ı aherden bir ferd dahl ve taarruz kılmayasız”.

1769-1770 yılında Geyikli Baba Sultan Evkâfı mukataasının iltizamını konu olan bu belgede de mültezimin, bir yıllığına üretim kaynaklı vergileri toplama hakkını elde ettiği gibi kolluk kuvveti sonucu elde edilen vergileri toplama hakkını da üzerine aldığı görülmektedir. Dolayısıyla ilgili bölgedeki düzen ve güvenliği sağlama yetkisi bu zaman zarfında -evkâf reayası üzerindeki kazâî yetkileri tasarruf eden Haremeyn-i Şerifeyn Müfettiş Vekili'nin denetiminde¹⁷ olmak kaydıyla-onun yetkisidir. Yine belgede görüldüğü üzere bu yetki alanı vakfın hem İnegöl'deki hem de Bursa'daki köy ve diğer gelir kalemlerini kapsamaktadır. İltizamı tutan Haseki Mehmed Ağa hakkında bir veri tespit edilememiştir. Aynı mukataayı 1775-76 yılında Derviş Paşazâde Numan Bey üzerine almıştır. Bu isim aşağıda görüleceği üzere Kara Fakihli Cemaati Yörükânı Mukataasının iltizam temessükünde de karşımıza çıkmaktadır.

İnegöl-Bursa kazâsında bulunan İshak Paşa Evkâfı reayasından Kara Fakihli Cemaati Yörükânı Mukataasının iltizamını ise 1785-86 yılında es-Seyyid Mehmed Salim Efendi¹⁸, 1786-87 yılında yukarıda bahsi geçen Derviş Paşazâde Numan Bey¹⁹ ve 1790-91 yılında Seyyid Ömerzâde es-Seyyid Halil Efendi²⁰ üzerlerine almışlardır. Bu şahıslar arasında en öne çıkan Numan Bey'dir. İnegöllü âyan ailesi olan Derviş Paşazâdelere mensup olan Numan Bey, 18. yüzyıl sonlarında bir taraftan Bursa âyanından Cizyedârzâdeler ile

¹⁷ Osmanlı taşra idaresinde kadınların yetki alanları da sancakbeylerinki gibi bir düzenlemeye tâbi idi. Selâtin ve Haremeyn-i Şerifeyn evkâfına bağlı olan alanlarda yaşayan reayanın (vakıf reayası) her türlü şer'î işlerine Haremeyn-i Şerifeyn Müfettiş Vekili bakıyordu. Bu görevli Bursa'da oturmakla birlikte Hudâvendigâr Sancağı genelinde yaşayan tüm vakıf reayasından kazâî anlamda sorumluydu. Onun yetki alanına da kazâ kadıları ve nâibler karışmıyordu. Bu bildirinin sınırlarını aşan bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nilüfer Alkan Günay, “Osmanlı Taşrasında Bir Yetki Alanı: Haremeyn-i Şerifeyn Teftiş vekâleti Görevi ve Kapsamı”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, sa:26/2009, Ankara 2011, 39.

¹⁸ BŞS, B228, 13b.

¹⁹ BŞS, B228, 34b.

²⁰ BŞS, B230, 19a.

giriştikleri rekabet ile bir taraftan da merkezî yönetim tarafından 1787-1792 yılları arasında görevlendirildiği Rusya-Avusturya Seferi²¹ ile karşımıza çıkmaktadır²².

Hudâvendigâr Sancağı'nda İnegöl, Biga ve Mihaliç vesâir yerlerde yaşayan Yörükân-ı Akçakoyunlu ve tevâbi Mukataası ise malikâne olarak şahıslara tevcih edilen bir mukataa kalemiydi. Bu mukataanın 18. yüzyıl sonlarında tespit edilebilen malikâne mutasarrıflarından biri Bursa âyanından Yörükâğasızâde es-Seyyid Mustafa Ağa idi (1771 tarihli kayıt)²³. 1790-91 yılında ise aynı mukataanın mutasarrıfı el-Hac Hafız Mehmed adlı biridir²⁴.

İnegöl kazâsıyla ilgili çok örnek tespit edilememekle birlikte bu döneme kadar sancaktaki malikâne mutasarrıflarının İstanbul'daki devlet ricâlinden çıktığı, ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru yerel âyândan malikâne mutasarrıflarının çıkmaya başladığı söylenebilir²⁵. Bahsi geçen mukataanın iltizamını ise 1786-87 senesinde Bursalı Cizyedârzâde el-Hac Süleyman Ağa'nın üzerine aldığı görülmektedir²⁶.

Tarım alanları dışındaki mukataa kalemleri arasında sadece Harîr-i Mancınık Mukataası hakkında verilere ulaşılmıştır. Bu mukataanın da kapsamı İnegöl'ün sınırlarını aşmaktadır. İnegöl, Yarhisar ve Yenişehir kazâlarındaki ham ipek mancınıklarını kapsamına alan bu mukataa kalemini 1789-90 tarihinde Derviş Paşazâde ailesinden Esad Bey iltizam olarak üzerine almıştır²⁷.

Vurgulanması gereken bir nokta da mültezimlerin yetki alanlarıdır. Özellikle Geyikli Baba Sultan Evkâfı ve Akçakoyunlu Yörükânı mukataaları ile Harîr-i Mancınık Mukataası örneğinde görüldüğü üzere mültezimler sadece tek bir kazânın bir kaç köyünde değil sancak içindeki farklı kazâlardaki vergi birimlerinde yetki sahibi olabilmekteydiler. Ayrıca bir raiyyetin bağlı olduğu

mukataanın kapsamı dışında bir yere gidip yerleşmesinin de önünde bir engel yoktur. Ancak mültezim bu kişilerden en az on yıl daha vergi toplama hakkına sahipti (tabii yerlerini tespit edebildiği sürece)²⁸. Bu da mültezimin vergilerini toplamasını zorlaştıran bir etkeni. Özellikle bu tür geniş kapsamlı mukataalarda zaten kendileri de bir tür vekil olan mültezimlerin çoğu zaman başka şahısları görevlendirerek-onlara vekâlet vermek suretiyle- mukataalarını işlettikleri görülmektedir²⁹. 18. yüzyılın eyalet idaresine damgasını vuran bu vekâleten yönetim anlayışı İnegöl kazâsında da görülmektedir³⁰.

Son olarak; İnegöl'ün en güçlenmiş âyan ailesi olan Derviş Paşazâde-lerin güçlerini sancak çapına yaydıkları bilinmektedir. Bir tür vekâlet olsa da sancak çapındaki en üst örfî makam olan Hudâvendigâr Sancağı mütesellimliğini sık sık elde etmişlerdir³¹. İnegöl kazası ile ilgili tespit edilen iltizam kayıtlarında da bu ailenin adına sıklıkla rastlanmıştır. Diğer taraftan kazâda yetki sahibi olan mültezimlerin kimliklerine bakıldığında çoğunun Bursa âyanından olduğu görülmüştür. Cizyedârzâde el-Hac Süleyman Ağa, Seyyid Ömer zâde es-Seyyid Halil Efendi, Kiçelizâde Osman Ağa ve İnegöl'ün Maden köyünün mültezimi olan Kayserilizâde Mustafa Ağa³² hep Bursa âyanından olan şahıslardır. Ancak belirtildiği üzere İnegöl'le ilgili ulaşılabilen kayıtların azlığı ve İnegöl kazâsı özelindeki mukataaların malikâne mutasarrıfları ve mültezimleri hakkındaki sınırlı veriler tam olarak kazâdaki yapıyı ortaya çıkarmaya olanak vermemektedir.

²⁸ Çelebi Sultan Mehmed Han Vakfı Mukataasından İnegöl-Bursa kazasında Adıbini köyü ahalisinden olup Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Han Mahallesi'nde sakine iken ölen bir kadın hakkındaki sicil kaydı buna örnek verilebilir. Bkz. BŞS, B 227, 11a.

²⁹ Günay, a.g.tz., s.70, s. 218. Örneğin 1770-1771 senesinde Emir Sultan, Sultan Murad Han-ı Sâni ve Haremeyn Şerifeyn Evkâfı Mukataalarından olup Bursa ve İnegöl kazaları ile vesâir yerlerde yaşayan Yörükleri kapsamına alan mukataanın ortaklaşa mültezimleri kendilerine Bursa âyanından Kiçelizâde Osman Ağa'yı vekil tayin etmişlerdir. Bkz. BŞS, B117, 114b.

³⁰ Vekil tayin edenler sadece mültezimler de değildir. Yörük cemaatlerinin başlarındaki kethüdalar cemaatlerinin vermesi gereken vergileri toplayıp ilgili mültezime/voyvodaya vermekle yükümlüydüler. Ayrıca cemaatlerinin resmî makamlar karşısındaki temsilcileriydiler. İnegöl ve Bursa kazalarındaki Akçakoyunlu Yörüklerinin başındaki Kethüdâ Akbıyık Oğlu Mehmed, bu vergi toplama görevi için kendine Hatibzâde Osman Ağa'yı vekil tayin etmişti. BŞS, B227, 25b, 1.

³¹ Hudâvendigâr Sancağı mütesellimi aslında sancak mutasarrıfının (sancakbeyinin) vekilidir. Ancak 18. yüzyılda sancak mutasarrıfları görev yerlerine gitmek yerine tamamen yetkilerini bu mütesellimlere devretmektedirler. Dolayısıyla sancaktaki en üst örf yetkilisi de bu görevli olmaktadır.

³² BŞS, B 171, 51a.

²¹ BŞS, B377, 49a.

²² Cafer Çiftçi, "Derviş Paşazâde Numan Bey'in Âyanlık ve Tersanecilik Faaliyetleri", *Belleten*, sa.273, Ankara 201, s.387-405.

²³ BŞS, B197, 3a; BŞS, B203, 8b. Bu şahıs 1779 yılında vefat etmiştir. Bu nedenle mukataa da el değiştirmiştir.

²⁴ BŞS, B230, 1b.

²⁵ Günay, a.g.tz., s. 189.

²⁶ BŞS, B228, 30a

²⁷ BŞS, B327, 27a.

KAYNAKÇA

Bursa Şer'iyye Sicilleri (BŞS), B 117, B 171, B 122, B227, B228, B230. (Bursa Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi'nden temin edilmiştir).

Alkan Günay, Nilüfer, 18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetim Düzeninin Sosyo-Kültürel Yapıya Etkileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2010.

_____, "Osmanlı Taşrasında Bir Yetki Alanı: Haremeyn-i Şerifeyn Teftiş vekâleti Görevi ve Kapsamı", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, sa:26/2009, Ankara 2011, ss. 29-39.

Barkan, Ömer L., "Tımar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1*, Gözlem Yay., İstanbul 1980, ss. 805-872, s. 805.

Batmaz, Eftal, XVIII. Yüzyıldaki Mali Uygulamaların Osmanlı Taşra Yönetimi Üzerindeki Etkileri Hakkında Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1995.

Çakır, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI.-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 23, 101.

Çiftçi, Cafer, "Derviş Paşazâde Numan Bey'in Âyânlık ve Tersanecilik Faaliyetleri", *Belleten*, sa.273, Ankara 2011, ss.387-405.

Ergenç, Özer, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Yönetiminin Mâlî Nitelikleri", *Journal of Turkish Studies*, X (1986), ss.87-96.

_____, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2006.

Ergenç, Özer, "Osmanlı'da "Serbest Dirlik" Uygulamasının Boyutları ve Bunun Malî-İktisadî Faaliyetlerin Düzenlenmesindeki Yeri", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, ss.204-214.

Genç, Mehmet, "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, ss. 99- 147.

Genç, Mehmet, "Mukataa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul 2006, ss. 129-132.

İnalcık, Halil, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, ss. 282-337.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. R. Sezer, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.

_____, "Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar", *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak, çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998, ss.17-31.

Kepecioğlu, Kâmil, Bursa Kütüğü, c. 1-4, Haz. H. Algül vd., Bursa Büyükşehir Belediyesi Yay., Bursa 2009.

Özvar, Erol, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 12; İnalcık, a.g.e. 2003.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi*, 2.b., İletişim Yay., İstanbul 2005, s. 113-121.

**KASIM EFENDİ’NİN “CEVÂHİRÜ’L-AHBÂR” ADLI ESERİNDE
DİN ve TASAVVUF ile DİL ve EDEBİYAT**
(Religion & Sufism and Language & Literature in
“Cevâhirü’l-Ahbâr” Kasım Efendi)

Abdullah TATAROĞLU*

Özet:

Kasım Efendi (?-1535) bilinen ve elimizde sadece iki nüshası bulunan tek eseri “Cevâhirü’l-Ahbâr”ı 1497 yılında kaleme almıştır. 675 sayfa tutarındaki eser, hem dini ve tasavvufî yönüyle hem de dil ve edebiyat yönüyle incelenmelidir.

Dini ve Tasavvufî Yönü: *Halveti tarikatı şeyhi olan Kasım Efendi döneminin önemli alimlerindenidir. Osmanlı devletinin yükselme dönemini idrak etmiş ve dört padişahın (Fatih, II.Bayezit, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman) saltanatını görmüştür. Ebussuud Efendi ile birlikte İshak Paşa Medresesi’nde müderrislik yaptığı gibi “noktacılık” görevini de yürütmüştür. Noktacı; vakıf kurumlarındaki görevlilerin vazifelerini yapıp yapmadıklarını kontrol eden müfettiş demektir. Âyet ve hadislerin ışığında hazırlamış olduğu eserin ana mayası tasavvuftur.*

Yer yer Yunus Emre gibi coşkulu olan Kasım Efendi; fani dünyanın aldatici olduğunu, nefsin ve şeytanın isteklerine boyun eğmemek gerektiğini, ahiret mutluluğu için Hazret-i Peygamber sevgisini ve şefaatinin elde etmek gerektiğini ifade eder.

Dil ve Edebiyat Açısından: *Mutasavvıf şairlerin tamamına yakınında gördüğümüz mesaj verme amacı Kasım Efendi için de asıl hedeftir. Eserindeki şiirleri; okuyucunun verilen vaaz ve nasihatı daha iyi özümsemesi için yazdığını açıkça ifade eden Kasım Efendi, nazım şekli bakımından hem divan edebiyatı (Gazel, Mesnevi) hem de bilhassa halk şiiri (En çok Koşma) nazım şekillerini kullanmıştır.*

Kasım Efendi eserini, Hazret-i Peygamber’in emriyle Arapça’dan

* Eğitimci, yazar. abdullahtataroglu16@gmail.com

Türkçe'ye çevirdiğini söyler. Kitabının giriş bölümünde yer alan şiirinde Resulullah'ın Türkçe'ye işaret ettiğini şöyle ifade eder:

*İşbu kitabı lutfedip kıldın işaret Türkçeye
Emrinle cem ettim manâ bunu da bilsinler için*

Abstract:

Kasım Efendi (?-1535) wrote his one known book “Cevâhirü'l-Ahbâr” in 1497 and we have just two copies of it. The book, which consists of 675 pages, should be analyzed by both the religion & sufism, and also language & literature perspective.

Religion and Sufism Perspective: *Kasım Efendi who is sheikh of Halvati Cult(Tarikat) is one of the most important wise of his times. He witnessed and understood growth of the Ottoman Empire and he lived under sultanate of four critical Sultans (Mehmed II. The Conqueror; Bayezit II, Yavuz Sultan Selim, Suleyman The Magnificent).*

Kasım Efendi was professor in İshak Paşa Medrese with Ebussuud Efendi, and at the same time he was running the business of “noktacılık”. “Noktacı” is responsible of controlling whether people in charity foundations fullfil their duty or not.

The book has been written in the lights of verses of Quran and hadiths of Prophet Muhammed. Its core source of meaning is sufism.

Kasım Efendi, who is sometimes enthusiastic as Yunus Emre, indicates that this mortal world is deceptive, one should not resign oneself to nafs (basic instinct) and demon's wills, and happiness of afterlife depends on the love of Prophet Muhammed and gaining his intercession.

Language and Literature Perspective: *Kasım Efendi's main goal is to give messages like most of the mystic poets do. The author clearly states that the poems in the book are for helping readers to understand his preaches and advices. These poems are written by using form of divan literature (Gazel, Masnavi) and mostly folk poetry (Koşma).*

Kasım Efendi claims that he translated this book from Arabic to Turkish at the behest of Prophet Muhammed(pbuh). In these verses, he expresses that the Prophet signal to the importance of Turkish:

*Oh Prophet, you favored this book and attract notice to Turkish
And I have translated it for people to understand*

Giriş:

15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısında hayat süren ve 1535 yılında vefat eden Kasım Efendi, bilinen ve elimizde sadece iki nüshası bulunan yegâne eseri “Cevâhirü'l-Ahbâr”ı 1497'de kaleme almıştır. 675 sayfa tutarındaki eser, hem dînî ve tasavvufî yönüyle; hem de dil ve edebiyat yönüyle derin bir incelemeye tabi tutulduğunda adı gibi cevherlerle dolu olduğu görülecektir.

2008 yılında İnegöl Belediye Başkanı Sayın Alınur Aktaş'ın desteği ile neşrine muvaffak olduğumuz “Bursa Evliyasından İnegöl'de Bir Gönül Sultanı Kasım Efendi” adlı eserden sonra; bilim ve sanat dünyası “Cevâhirü'l-Ahbâr” ve müellifine dair pek çok çalışma başlattı. Şiirleri bestelenmeye ve terennüm edilmeye başlandı. Pek çok konferans, seminer ve tanıtıcı program düzenlendi. Bu olumlu ve sevindirici gelişmelerin devam edeceğine şüphe yoktur. Çünkü bu eser her yönüyle incelenmeye, araştırılmaya değer; dînî, tasavvufî ve edebî içerikli son derece mühim bir eserdir.

Dînî ve tasavvufî yönüyle ele alındığında bu eserin; kuruluş ve yükselme devirlerinde kahraman akıncılarımızın imparatorluğun gücünü zirveye taşıdıkları bir asırda, bu muazzam devletin çekirdeği olan coğrafyadaki İnegöl ve Bursa halkı ile birlikte tüm Anadolu ve Rumeli'nin manevî pınarı olmuştur.

Halvetî tarikatı şeyhi olan Kasım Efendi, döneminin önemli alimlerindendir. Osmanlı Devleti'nin yükselme devrini idrak etmiş, dört padişahın (Fatih, II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni dönemleri) saltanatlarını görmüştür.

Ebussud Efendi ile birlikte İshak Paşa Medresesi'nde müderrislik yaptığı gibi “noktacılık” görevini de yürütmüştür. “Noktacı” müfettiş demektir. Medreselerde görevli olan müderris, muallim ve bilumum öğretim elemanları

ile birlikte diğer çalışanları da teftişle görevli olan noktacı aynı zamanda puanlama da yapardı. Kasım Efendi'nin bu konumu onun büyük bir din alimi olduğunu göstermektedir.

Bursalı Tahir Bey, “Osmanlı Müellifleri” adlı eserinin “meşayih” faslı-
nın 145. sayfasında Kasım Efendi'ye dair şu bilgileri verir; “Antakyalı İdris'in
oğlu Şeyh İlyas'ın oğlu Kasım, fazilet sahibi büyük Pîr Abdülkadir Geylanî'nin
torunlarından bir zat olup Bursa Vilayeti dahilindeki İnegöl'de ikamet etmeyi
tercih etmiş ve 941'de (1535) vefat etmiştir. Tasavvuf ve ahlâka dair otuz iki
bölümden oluşan ve 902 tarihinde (1497) telif ettiği Cevâhirü'l-Ahbâr dikkati-
mi çekti. Yiğitbaşı halifelerinden İzzeddin Aliyyü'l Karamânî es-Saruhanî'nin
halifesidir.”

Kasım Efendi'nin İnegöl'de nasıl bir hayat sürdüğünü, ailesini, çevre-
sini, adını taşıyan camiyle bağlantı şeklini net bilgilerle ifade etmek mümkün
değildir. Ancak 1521 yılında inşa edilen caminin Kasım Efendi adıyla anılması,
vefat ettiğinde cami haziresine defnedilmiş olması (Cami 1955 yılında genişle-
tilince mezarı caminin içerisinde kalmıştır.) onun saygın bir kişiliğe sahip oldu-
ğunu göstermektedir.

Cevâhirü'l AHBÂR ayet ve hadislerin ışığında hazırlanmıştır. Otuz iki
bölümden oluşan sohbet tarzındaki eserin ana mayası tasavvuftur. Mutasavvıf
şairlerin aşağı yukarı tamamında görülen mesaj verme amacı Kasım Efendi
için de asıl hedeftir. Eserdeki şiirlerin; babların (bölümlerin) sonunda okuyucu-
nun verilen vaaz ve nasihatı daha iyi özümsemesini sağlamak için kaleme alın-
dığını söylemek mümkündür. Nitekim Kasım Efendi: “Müstemie (dinleyene)
tesir ede.” diyerek şiirleri kaleme alma amacını açıkça ifade eder.

Kasım Efendi, tasavvufi söylemlerini İslamın temel esasları üzerine
oturtmuştur. “Şeriattan kıl kadar ayrılan tasavvuftan dağ kadar ayrılmıştır.” il-
kesini benimsemiştir. Batını anlayışların tamamen dışında kalan Kasım Efendi
bu yönüyle kendisinden bir müddet önce yaşamış olan “Mevlid” in (Vesile-
tü'n-Necat) müellifi Süleyman Çelebi (?- 1421) ile benzer özellikler gösterir.

1794 yılında Cevâhirü'l AHBÂR'ı istinsah eden Seyyid Avnullah İbn-i
Seyyid el-Hac Feyzullah, eserin sonuna Kasım Efendi'yi ve kitabının özelliklerle-

rini anlatan bir şiir ilave etmiştir. Kime ait olduğu bilinmeyen “söz” redifli şiir;
16.yüzyıl divan edebiyatı şairlerinden Nef'i'nin “sözüm” redifli kasidesiyle şa-
şırtıcı derecede benzer özellikler gösterir. Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün
ölçüsüyle yazılan her iki şiir de “söz”ün önemini vurgulamaktadır.

NEF'Î'NİN MEŞHUR KASİDESİ

Ukde-i ser rişte-i râz-ı nihanîdür sözüm
Silk-i tesbih-i dürr-i Seb'al-Mesâni'dür sözüm

Bir güherdür kim nazirin görmemişdür rûzigâr
Rûzigâra âlem-i gayb armağanîdür sözüm

Rûzigâr ihsanımı bilmiş benüm ya bilmemiş
Âleme feyz-i hayat-ı cavidanîdür sözüm

Yani kim endişe-sencan-ı cihanun daima
Hem sarîr-i kilki hem vird-i zebanîdür sözüm

Hâsid-i keçrev hayale rast gelmezse n'ola
Ehl-i dil yârâna her dem yâr-ı cânîdür sözüm

İşte Hallâk-ı mania şimdi geldi âleme
Gûş idun âsârını kim tercemanîdür sözüm

Âfet-i aynü'l-kemal reşk-i kâr itmez bana
Def'-i zahm-ı çeşm-i Hallâk-ı maanîdür sözüm

KASIM EFENDİ İÇİN YAZILAN MEDHİYYE

Mazhar-ı sırrı İlâhi Kasım Efendi Veli
Zikr-i tesbih hadis u Seb'ul-mesânîdür sözüm

Bir kitap tasnif edip kılmış cihanda yâdigâr
Rahmet etsin Hüdâ cümle Rahmanîdür sözüm

Bir kitaptır kim nazîrin görmemiştir rûzigâr
Eynegöl Beruse'ye bir armağanidür sözü

Kıymetini kimi bilmiş kimisi ya bilmemiş
Bilene feyz-i hayat-ı cavidanidür sözü

Ehl olan kadrin bilip elden bırakmaz daima
Ruz u şeb leyl ü nehar vird-i zebanîdür sözü

Bir bunun gibi kitabın misli olmaz bir dahi
Ehl-i Hakkı bilmeye bu yâr-ı cânîdür sözü

Otuz üç bab üzre derc etmiş şeriat ilmini
Hem hakikatte kitâb-ı tercemanidür sözü

Fahr-i âlem ol Rasûl-i Kâinat tebşir edip
Her kalamı cümle Hallâk-ı maanîdür sözü

Cevâhirü'l-Ahbâr dil ve edebiyat yönüyle incelendiği zaman Türkçe'ye verilen önem açıkça görülür. Eserin en dikkat çekici yönlerinden birisi; başlangıçta Arapça olarak kaleme alınmasına rağmen Hazret-i Peygamber'in emriyle Türkçeye çevrildiğinin belirtilmesidir. Şöyle der Kasım Efendi:

İşbu kitabı lütfedip kıldın işaret Türkçeye
Emrinle cem ettim mana bunu da bilsinler için

Böylelikle bu eser Türk dilinin kutsal kaynaklarından biri olmuştur.

Yer yer Yunus Emre gibi coşkulu olan Kasım Efendi; fani dünyanın aldatıcı olduğunu, nefsin ve şeytanın isteklerine boyun eğmemek gerektiğini, ahiret mutluluğu için Hazreti Peygamber'in sevgisini ve şefaatinin elde etmek gerektiğini ifade eder.

Hani dünya benim mülküm diyenler
Maşrıktan mağribe hakim olanlar
Çürüyüben toprak olup yatanlar
Tevbe kıl toprak olmadan ey gafil

Muhammed Mustafa'dan utanaydın
Bu cürm ü isyanı etmeye idin
Tevbe kılıp şefaatin umaydın
Tevbe bahrinden yıkan durma gafil

Nazım şekli bakımından hem Divan Edebiyatı (Gazel-Mesnevi) hem de bilhassa halk şiiri (En çok koşma) nazım şeklini kullanmıştır. Ağırlıklı olarak hece vezni tercih eden Kasım Efendi'nin şiirlerinde, divan şiirindeki mukayyed kafiyeyle halk şiirindeki yarım kafiye kadar her tür kafiye görmek mümkündür.

Halka hitap eden okumuşlar dilinin tercih edildiği şiirlerinde muhatap “zümre” değil, “kitle” dir. Güzelden çok hakikatin peşinde koşulmuştur. Pek çok şiiri sehl-i mümteni özelliğini taşımaktadır.

Örnek:

Eyâ Nebiler Sultanı
Muhammed ya Resulallah
Yoluna can ile cânân
Fedadır ya Resulallah

Sekizli hece ölçüsü ile yazılan bu şiir son derece sade ve orijinaldir. Kasım Efendi Türkçe deyimlere sıkça yer vermektedir.

Örnek: Layık değilim bilirim eşliğine yüz sürmeye

Örnek: Söyündü küfür odu yıkıldı esnam

Cevâhirü'l-Ahbâr'da iktibas sanatına da sıkça rastlamaktayız.

Örnek: Su ve taştan yaş ağaçtan od yarattı padişah
Kuran içre dedi “Mine’ş-şeceri ahdari nâren”

Kasım Efendi burada Yasin sûresinin sekseninci ayetini iktibas etmiş; “O Allah ki yemyeşil ağaçtan size ateş yarattı.”

Mülemma (İki ayrı dilde yazılan şiir) örnekleri de pek çoktur.

Örnek:

İlâhî tubtu ileyke min zunûbî
Seeltuke yarabbi ustur uyûbî
Dâriknî rahmeten eyâ mucîbu
İzâ karrel habîbu mine'l-Habîb

Rahmet eyle cemî ümmetine
İlâhî Mustafa'nın hürmetine
Hem günahkar KASIM'a kemterine
Sual senden Erhamü'r-Râhimîn

(Allah'ım, günahlarımdan tövbe ettim. Senden kusurlarımı bağışlama-
nı, günahlarımı örtmeni istiyorum. Ey dualara icabet eden Allah'ım, bana rah-
metini göster. Zira sevgiliden muhabbet ulaştığı zaman rahmet olur.)

Teşbih sanatına mükemmel bir örnek:

Tâkatım kalmadı benim bunca yük götürmeye
Elif gibi kâmetimi büktü beni kıldı dal

(Benim bunca yükü götürmeye mecalim kalmamıştır. Elif harfi gibi
dümdüz olan boyum büküldü de dal harfi gibi oldu.)

Bir telmih örneği ile sözlerimi tamamliyorum.

Sevgin esir kıldı cânı
Aşkın yandırdı cânânı
Umarım fazl-ı Rabbânî
Ola "benden selam" ona

Bizden de hepinize selam olsun...

KAYNAKLAR

- 1-Cevâhirü'l-Ahbâr,Kasım Efendi (İnegöl Kent Müzesinde bulunan iki adet yazma nüshalar)
- 2-Ravza-i Evliya,Baldırzade Selisi Şeyh Mehmed (Hazırlayanlar: Mefail HIZLI ve Murat YURTSEVER, Bursa 2000 Arasta yayınları, s.217)
- 3-Osmanlı Müellifleri, Cilt 1 Meşayih Faslı, Bursalı Mehmet Tahir Bey
- 4-Bursa Evliyasından İnegöl'de Bir Gönül Sultanı Kasım Efendi, Abdullah TATAROĞLU 2008 Bursa
- 5-İslâmî Türk Edebiyatı, Necla PEYOLCAY, Selçuk ERAYDIN Dergâh Yay. İstanbul 1981

İSHAK PAŞALAR ve İNEGÖLLÜ İSHAK PAŞA'NIN HAYRİ ESERLERİ

(İshak Pashas and Charit Works of İshak Pasha, Local Recident of İnegöl)

Cengiz GÜLER*

Özet:

İshak Paşa; II. Murat, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezit dönemlerinde yaşamış önemli devlet adamlarından birisidir. Dönemin siyasi hayatında önemli rol oynamış, birçok hayır eserleri yaptırmış, zamanında vezirül-kebir olarak anılmış ve sadaret makamını birkaç defa üslenmiştir. Ancak belgelere baktığımızda aynı dönemde yaşamış ve sadrazamlık yapmış ikinci bir İshak Paşa'nın olduğu görülmektedir.

Başta Osmanlı Kronikleri olmak üzere bu kroniklerden nakil yapan birçok tarihçi iki İshak Paşa'yı tek bir kişi olarak değerlendirmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Hüseyin Hüsameddin Efendi, dönemin kaynaklarına inerek aynı dönemde iki İshak Paşa'nın olduğunu tespit etmişlerdir. Kısmen kaynak yetersizliğinden, kısmen de yetersiz araştırmadan dolayı bu konu gri bir alan olarak kalmıştır. Bundan dolayı Aynı dönemde, aynı ismi taşıyan ve aynı görevlerde bulunmuş bu iki devlet adamının tespit edilmesine rağmen hala günümüz tarih kitaplarında birbiriyle karıştırılmaktadır.

Yapmış olduğum araştırmamın ana sorunsalı, İshak Paşaları dönemin kaynaklarını inceleyerek tespitte bulunmak ve Kabri İnegöl'de bulunan İshak Paşa'nın hem devlete hem de İnegöl'e nasıl hizmetlerde bulunduğunu ortaya koymak olacaktır.

Anahtar kelimeler: *İshak Paşa, İnegöl, Vezirül-kebir, Külliye, Tac'ün-Nisa, İshakça,*

Abstract:

Ishak Pasha is one of the important stateman during the rule of Murat the second, Mehmet the second and Bayezid the second. He played an important role in his period of political life, performed charity activities and was

* Tarih Araştırmacısı. cengiz32@gmail.com

named as “vezirül-kebir” and took charge of state of prime minister; several times. However, if we look the documents related to that period we notice that at that period we can see a second Ishak Pasha also performed the presidency.

Many historian who refers to Ottoman Chronicles mainly and others reached a conclusion that there was a single Ishak Pasha. Ekrem Hakkı Ayverdi and Hüseyin Hüsameddin Efendi concluded that there were two Ishak Pasha at that period by referring to source of that period. Due to insufficient source and researching this branch of study stays unnoticed. Therefore, although it is known that there were two statesmen in the same name and performed some offices, these two names still are complex in modern history books.

Main concern of my study is to reach a conclusion by investigating period of Ishak Pashas and both state and Inegöl into charity services of Ishak Pasha whose grave is situated in Inegöl.

Giriş:

İshak Paşa hakkında değerlendirmelerimize başlamadan önce, araştırmacıların bu isim konusunda düştükleri tereddütleri açıklığa kavuşturmak lazım geldiği görülüyor. Osmanlı Devleti’nde 15. yüzyılda yaşamış İshak Paşa isminde birçok devlet adamı vardır ve bu devlet adamlarını birbirinden ayırmak her zaman mümkün olmamıştır. Aynı devirde aynı ismi taşıyan bu devlet adamlarının birbiriyle karıştırıldığını devrin tarihi kaynaklarından anlamaktayız.

İshak Paşa’lar meselesi:

Fatih Sultan Mehmet devrinde düzenlenen ve yeni ilave tahsisler yapılarak hazırlanmış Gelibolu Fatih Merhum Süleyman Paşa Vakfı’nda yer alan şahitler arasında vezir sıfatıyla İshak Bin Abdullah imzası vardır.¹ Ergene İmaret vakfiesinin H. 861’de (1456) yapılan tecdidinde “Melik-ül ümera il ‘izam Cemaleddin İshak bey Bin Abdullah” imzası vardır.² Buradaki unvanı beylerbeyidir. Yine Fatih devrinde “Tazarruat” adlı eserin yazarı Sinan Paşa adına Fatih Sultan Mehmet’in yaptırdığı Eyüp İmaret Vakfının tescil işleminde yer alan şahitler arasında da vezir sıfatıyla İshak Bin İbrahim imzası vardır.³ Ayrıca İshak Paşa, Anadolu Beylerbeyi iken Ankara’da inşa ettirdiği hamamın

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, “Gazi Süleyman Paşa Vakfı ve Tahrir Defterleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 7, 1965, s. 19.

² Halil İnalcık, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1954, s. 83.

³ *Fatih Sultan Mehmet Vakfiyeleri*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyat, 1938, s. 339.

kapısı üzerinde yer alan kitabesi 1928 yılına kadar durmuştur. Bu kitabede “Der Tarih-i Hamam-ı İshak Paşa Bin İbrahim...” şeklinde bir ibare mevcuttur.⁴ İnegöl’deki İshak Paşa Külliyesi için hazırlanan 1486 tarihli vakfiyede külliyenin İshak Bin İbrahim tarafından inşa ettirildiği yazmaktadır.⁵ Belgelerden de anlaşılacağı gibi aynı dönemde yaşamış ve vezir olmuş İshak Paşa isminde farklı şahıslar olduğunu görüyoruz.

Başta Osmanlı Kaynakları olmak üzere bu kaynaklardan nakil yapan birçok tarihçi iki İshak Paşa’yı tek bir kişi olarak değerlendirmişlerdir. Ekrem Hakkı Ayverdi ve Hüseyin Hüsameddin Efendi, dönemin kaynaklarına inerek aynı dönemde iki İshak Paşa’nın olduğunu tespit etmişlerdir. Kısmen kaynak yetersizliğinden, kısmen de yetersiz araştırmadan dolayı bu konu gri bir alan olarak kalmış ve bu iki devlet adamının tespit edilmesine rağmen hala günümüz tarih kitaplarında birbiriyle karıştırılmaktadır.

Bu araştırmada bizim asıl inceleyecek olduğumuz kişi, bu devlet adamlarından yukarıda bahsi geçen ve günümüzde kabri İnegöl’de bulunan İshak Bin İbrahim’dir. İshak Bin İbrahim; Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış önemli devlet adamlarından birisidir. Dönemin siyasi hayatında önemli rol oynamış, birçok hayır eserleri yaptırmış, zamanında vezirül-kebir olarak anılmış ve sadaret makamını birkaç defa üslenmiştir. Günümüzde İnegöl’de İsaören Köyü’ne ismini veren Yıldırım Bayezid devri akıncılarından olan İsa Bey’in torunu ve İnegöllü İbrahim Ağanın oğlu olan İshak Paşa, görüldüğü gibi devşirme kökenli değil akıncı bir Türk ailesinden gelmektedir. Devşirme kökenli İshak Paşa ile karıştırmamak gerekir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı yalnız bu ikisini değil, Paşa Yiğit oğlu Üsküp uç beyi İshak Beyi de aynı şahsiyet sanmıştır. Ancak İshak Bey, H. 848 tarihli vakfiyesinde “el-merhûm el- mebrûr İshak Bey” cümlesine göre H. 848 tarihinde vefat ettiğini anlıyoruz.

İnegöllü İshak Paşa, Candaroğulları beyi İsfendiyar Bey’in torunu Tacünnisa Sultan Hatun ile evlidir. İshak Paşa’ların karıştırıldığı gibi Sultan Hatun da II. Murad’ın eşi Hatice Halime Sultan ile karıştırılmaktadır. Hatice Halime Sultan da İsfendiyar Bey’in kızıdır. II. Murad’ın vefatı sonrasında Fatih Sultan Mehmed, Hatice Halime Sultan’ı II. Murad’ın veziri İshak Paşa ile evlendir-

⁴ Vehbi Tamer, Fatih Devri Ricalinde İshak Paşa’nın Vakfiyeleri ve Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 4, 1958, s. 112.

⁵ Vehbi Tamer, Fatih Devri Ricalinde İshak Paşa’nın Vakfiyeleri ve Vakıfları, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 4, 1958, s. 107.

mişti. Böylece her iki İshak Paşa, eşleri tarafından birbiriyle akraba olmaktadır. İshak Paşa'nın, Tacünnisa Sultan Hatun'dan doğan Halil Bey, Şadi Bey, İbrahim Bey, Piri Çelebi ve Mustafa Çelebi adında beş oğlu, Hafsa ve Fahrünnisa adında iki kızı vardır.⁶

İnegöllü İshak Paşa:

İshak Bin İbrahim, devlet kademelerinde ilk ne zaman ve nasıl görev aldığı bilinmemektedir. H. 861 Cemaziyelevvel'in sonunda imzalanmış olan Sinanüddin Yusuf Paşa Zaviye vakfiyesinde şahitler arasında sırasıyla İshak Bin İbrahim Paşa, Mahmud Paşa, Halil Bin Ahmed isimleri geçmektedir.⁷ Diğer şahitler meçhuldür. Ancak hangi mevkide görev yaptığı bilinmemektedir. H. 868 tarihli Ankara tahrir defterinden anladığımız kadarıyla o tarihte Anadolu Beylerbeyliği makamını işgal etmekteydi. 2. Murad'ın meşhur veziri İshak Bin Abdullah, 2. Mehmed'in cülusunda, 1451'de Anadolu Beylerbeyi⁸ olduğu gibi İshak Bin İbrahim de H. 868 yılında aynı mevkide görev yapmaktaydı.⁹ Hüseyin Hüsameddin Efendi'ye göre İshak Paşa, daha H. 864 yılında Anadolu Beylerbeyi olarak Ankara'ya gelmişti.¹⁰ Ankara'da inşa ettirdiği Tahta Kal'e Hamamın kitabesinde H.866 yılında yapıldığı anlaşıyor.¹¹ Kitabedeki tarihe bakarsak H. 868 tarihinden önce Ankara'ya geldiğini görmekteyiz ve Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin verdiği tarihte geldiği muhtemeldir. Fatih Sultan Mehmed'in 1460'ta İshak Paşa'yı Anadolu Beylerbeyi olarak ataması Kastamonu ve Sinop'un fethiyle alakalı olduğunu görüyoruz. Fatih Sultan Mehmet, 1461 yılında Kastamonu ve Sinop merkezli Candaroğulları Beyliğini tasfiye etmeyi kararlaştırdıktan sonra bu işi, kan dökmeden gerçekleştirmeyi planlamıştı. Trabzon Seferi sırasında İshak Paşa'yı Ankara'ya çağırması ve Anadolu Beylerbeyliği'ne atadı. Çünkü o sıralarda Sinop'ta bulunan ve Candaroğulları Beyliği'nin başında olan İsmail Bey, İsfendiyar Bey'in torunudur. Bu açıdan bakılınca İsfendiyar Bey'in damadı olan İshak Paşa ile akrabalığı vardır. Fatih'in, İshak Paşa'yı Anadolu Beylerbeyi yapması tesadüf değildir. Zira 1461'de Kas-

tamonu ve Sinop barış yoluyla alındı ve İsmail Bey'e İnegöl, Yarhisar ve Yenişehir dirlik olarak verildi.

Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin Amasya Tarihi eserinde verilen bilgiye göre H. 871 (1466) senesinde İshak Paşa veziri salis olarak divanda görev aldı.¹² 1468 senesine gelindiğinde Sultan, Karaman İli'ni ele geçirmesi için Veziriazam Rum Mehmed Paşa'yı görevlendirmişti. Ancak Rum Mehmed Paşa; çok insanı öldürmüş, halka çok zulüm etmiş, mescit ve medreseleri soymuş, halka ağır vergiler yüklemiştir. Kendisine verilen görevin aksini yaparak halkı devletin aleyhine döndürmüştü. Bunu fırsatı değerlendiren Pir Ahmed Bey, Karaman illerinde tekrar faaliyete geçmişti.¹³ Bunun üzerine Sultan, Rum Mehmed Paşa'yı azl ve katlederek yerine 1469 senesinde İshak Paşa'yı veziriazam tayin etti¹⁴ ve acele Pir Ahmed Bey'in üzerine gönderdi. İshak Paşa, Mut Kalesini inşa ettirip Niğde Kalesini tamir ettirdi. Oradaki bazı kaleleri de ele geçirip Aksaray'a gitti. Sultandan "Aksaray'dan evler sürüp İstanbul'a gönderesin" diye emir gelmesi üzerine Aksaray halkından bir kısmını İstanbul'a nakletti. Bugün İstanbul'daki Aksaray Semsisi ismini buradan almaktadır.¹⁵

1471 senesinde İshak Paşa veziriazamlıktan azledilerek Selanik Valiliğine tayin edildi, yerine Mahmud Paşa veziriazamlığa getirildi. Hüseyin Hüsameddin'e göre H.877 (1471) senesinde veziriazam İshak bin İbrahim azl olunup yerine Sarı İshak Paşa veziriazam tayin edildiğini yazarak üçüncü bir İshak Paşa'dan bahseder.¹⁶ Böylece iki İshak Paşa'nın halef selef olduğunu yazmaktadır. Selanik Valiliği döneminde ne gibi faaliyetler yaptığı henüz bilinmemektedir.

İshak Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sora da büyük rol oynamıştır. Fatih, özellikle Dulkadiroğulları Beyliği meselesinden dolayı Memlük Devletine karşı sefer kararı almış ve sefer öncesi 1480 tarihinde İshak Paşa'yı İstanbul muhafızı olarak İstanbul'a davet etti.¹⁷ 1481'de İstanbul'dan ordusuyla

⁶ Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kültürü*, Cilt 2, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009, s.246.

⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri I*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1989, s. 498.

⁸ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1954, s. 83.

⁹ H. 868 Tarihli Ankara Tahrir Defteri, Başvekalet Arşivi, No:9.

¹⁰ Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, Cilt 3, İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1912, s. 225.

¹¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

¹² Hüseyin Hüsameddin Efendi, *a.g.e.*, s. 227.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 7. Baskı, Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s.91.

¹⁴ Hüseyin Hüsameddin Efendi, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁵ Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Çev. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, İstanbul: K Kitaplığı, 2003, s. 256.

¹⁶ Hüseyin Hüsameddin Efendi, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Ba-

hareket eden Fatih, Gebze ile Pendik arasında, Tekfur Çayırı mevkiinde nikris hastalığından vefat etti. Vefatı üzerine padişahla beraber bulunan Veziriazam Karamanlı Rum Mehmed Paşa, padişahın ölümünü kapıkulu ocaklarından saklayarak padişahın hamam yapmak üzere üç gün için İstanbul'a götürüleceği söylendi. Veziriazam Karamanlı Rum Mehmed Paşa, vefat haberini Amasya valisi Bayezid'e haber gönderdiği gibi, kendisi için saltanata geçmesinin daha uygun gördüğü Karaman valisi olan Sultan Cem'e gizlice haber yollayarak gelip tahta çıkmasını bildirdi. Ancak veziriazamın Şehzade Cem'e gönderdiği mektup, II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan'ın eşi olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa'nın eline geçmiş ve İshak Paşa'ya durumu bildirmiştir.¹⁸ İstanbul'da kalan İshak Paşa da veziriazamın, Sultan Cem'i padişah yapmak suretiyle minneti altına almak ve bu sayede Karaman ülkesinin eski imtiyazlarını almak emelinde olduğunu anlamış ve bu tertibata yanaşmayarak Amasya valisi olan II. Bayezid'i tahta çıkarmaya lüzum ve muvafık gördü. Kendi fikrinde olan diğer vezirlerle ittifak ederek bir taraftan Mehmed Paşa'yı oyalamaya çalışmış ve diğer taraftan bu kararı gizli olarak yeniçeri bölüklerine bildirdi.¹⁹ Sultan'ın ölüm haberini de yayıp yeniçerileri tahrik ederek planı bozdu. Bunun üzerine galeyana gelen yeniçeriler iskelelere inerek cebren, İstanbul'a geçtiler ve kendilerine mani olmak isteyen Karamani Mehmed Paşa'yı öldürdüler.²⁰ Bu kargaşanın fazla ilerlememesi için İshak Paşa, yeniçeriler tarafından sevilen damadı Gedik Ahmed Paşanın yardımı ve el altından yeniçerilere para dağıtarak teskin etti. Ayrıca Bayezid İstanbul'a gelene kadar sarayda büyük babasının yanında bulunmakta olan Bayezid'in oğullarından Korkut babasına vekil olarak tahta geçirildi.²¹ Ancak Bayezid gelene kadar asayiş yerine gelmedi.

İshak Paşa'nın Bayezid'e arka arkaya yirmi, otuz ulak göndermiş, ancak hiçbirisinden cevap gelmedi.²² Ulaklardan cevap alamayan paşa, babasının ölümünü haber alan Şehzade Cem'in de İstanbul'a gelmesi ihtimali olduğundan telaşa düştü. İshak Paşa'dan davet mektubu alan Bayezid, önce tereddüt

etmesine rağmen Paşa'nın gönderdiği son mektup üzerine acele ederek dokuz günde Üsküdar'a geldi ve İstanbul'a geçerek Mayıs 1481'de tahta geçti. Bütün bu hizmetlerinin karşılığı olarak veziriazamlık görevinin tekrardan kendisine verilmesini ümit ediyordu. Ancak II. Bayezid bu görev için Amasya'dan beraber geldiği Hamza Beyoğlu Mustafa Paşa veziriazam tayin etmeyi düşünüyordu. İshak Paşa, bunun üzerine damadı Gedik Ahmed Paşa'ya bağlı olan yeniçerileri arkasına alarak II. Bayezid'e baskı yaptı. Bu durumda II. Bayezid onu sadaret makamına getirmeye mecbur oldu. Böylece II. Bayezid'in saltanatının ilk aylarında sarayda büyük bir rekabet başladı.

İshak Paşa ve Gedik Ahmed Paşa aleyhtarlarının kışkırtmaları sonucu zaten şehzadelik döneminden beri Ahmed Paşa ile araları iyi olmayan II. Bayezid, kardeşi Cem'in Suriye kaçmasına müsamaha gösterdiği bahanesiyle Gedik Ahmed Paşa'yı idam ettirdi. Damadının ölümüyle gücü zayıflayan İshak Paşa 1483 tarihin yaşlılık ve hastalığını ileri sürerek veziriazamlıktan çekildi ve II. Bayezid, geçmişteki hizmetlerini göz önüne alarak onu Selanik sancağına gönderdi.²³ Vefatına kadar bu görevinde kaldı. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre 892 Cemaziyel-evvelinden (Mayıs 1487) önce vefat etti. Kabri İnegöl'de yaptırmış olduğu caminin kible tarafına gömülmüştür. 1937 senesinde eşi için yapılmış olan türbenin içine taşınmıştır.

İshak Paşa'nın Yaptırdığı Hayrî Eserler:

İshak Paşa, yaşadığı dönemde en aktif imar faaliyetlerinde bulunan devlet adamlarından biridir. 3 cami, 6 hamam, 2 imaret, 2 han, 1 Çarşı, 1 zaviye, 1 mektep ve 1 köprü yaptırarak Mahmud Paşa'dan sonra imar konusunda en aktif kişi olmuştur.

Alaca İmaret Cami: İshak Paşa, bu camiyi kapısının üstündeki Arapça kitabeye göre Selanik valisi olduğu 1484 tarihinde yaptırmıştır. Minarenin gövdesi kırmızı renkte baklava dilimi şeklinde bir motifle süslenmiş olduğu için camiye bu ad verilmiştir. H.892 (1487) tarihli Arapça vakfiye ile de imaretin kadrosu, vazifeleri ve gelirleri düzenlenmiştir. Alaca İmaret Camii'nin adındaki imaret kelimesi, daha sonraları kullanılan "aşhane-imaret" anlamına alınmalıdır. Burası, vakfiyesinden de anlaşıldığı gibi, bir şeyhin idaresinde olan,

yezid'i Saltanata Daveti Arizası", *Belleten*, Cilt 25, Sayı 97, 1961, s. 75.; Hüseyin Hüsameddin Efendi, *a.g.e.*, s. 233.

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 162.

¹⁹ Kamil Kepecioğlu, *a.g.e.*, s. 245.

²⁰ Şehabettin Tekindağ, "Bayezid II.'nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar, *Tarih Dergisi*, Cilt 10, Sayı 14, 1959, s.87.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 75.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 76.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 178.

“ayende ve revende’nin misafir edilmesi için yapılmış bir imaret idi.”²⁴

İstanbul İshak Paşa Camii ve Hamamı: Topkapı Sarayı’nın Bab-ı Hümayun kapısı önünden sahile doğru inen İshakpaşa caddesi üzerinde bulunmaktadır. Caminin inşa kitabesi yoktur. Ancak Şubat 1486’da yazılmış, daha öncekileri tamamlayan bir zeyil mahiyetinde olduğu anlaşılan bir vakfiyesiy-le buna İshak Paşa’nın vefatının hemen arkasından Mayıs 1487’de yakınları tarafından yaptırılmış bir ilave elde bulunmaktadır.²⁵ İstanbul’daki vakıfları esas vakfiyede anılmış olduğuna göre bu cami, II. Mehmed döneminde veya II. Bayezid’in ilk yıllarında bina edilmiş olmalıdır. Ayrıca vakfiyede caminin yanında bir de hamam inşa ettirmiştir. Hamam ve önündeki dört dükkanı caminin ihtiyaçları için vakfetmiştir.²⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, caminin yanında birde mektep olduğundan bahseder.²⁷

Hallaçlar – Gelincik Çarşısı: Bursa’da bulunan bu çarşının İshak Paşa’ya ait olduğunu hazırlattığı vakfiyeden anlamaktayız. Vakfiyede Gelincik adı altında Okçular Çarşısı olarak geçer.²⁸ Bu çarşıda hallaçlar olduğu için Hallaçlar Çarşısı olarak da anılır.

Köstendil Köprüsü: Halk arasında Kadı Köprüsü olarak adlandırılan yapı, Köstendil Dubniçe yolunun Struma akarsuyu üzerinden geçişini sağlamak ve Köstendil’in dışında şehrin 15 km. kadar doğusunda bulunmaktadır. Köprü’nün ortasında dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış, üstünde bezemeli kemer biçiminde bir tepeliğe sahip, çok aşınmış orijinal Arapça üç satırlık bir kitabe vardır. Köprü’nün 874 (1469-70) yılında İshak Paşa tarafından yaptırıldığını belirten kitabenin bir kopyası da Köstendil Müzesi’nde.

Kütahya’daki Zaviye: Zaviye günümüzde mevcut değildir ve yeri bilinmemektedir. Vakfiyeden anladığımız kadarıyla İshak Paşa, Kütahya’da yaptırdığı bu zaviyeyi gelip gidenlere ve zaviyeye uğrayanlara vakfetmiştir.²⁹

²⁴ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 121.

²⁵ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 117.

²⁶ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 113.

²⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 425.

²⁸ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 116.

²⁹ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 112.

Tahta Kal’e Hamamı: İshak Paşa, 1462 tarihinde Anadolu Beylerbeyi iken Ankara’da inşa ettirmiştir. 1928 yılına kadar mevcut olan hamamın kapısı üzerinde yer alan kitabesinin o tarihte yazılmış olduğundan anlaşıyor.³⁰ Bu kitabede “Der Tarih-i Hamam-ı İshak Paşa Bin İbrahim...” şeklinde bir ibare mevcuttur. 1928’de çıkan yangında kullanılmaz hale gelmiş ve yıktırılmıştır.

İshak Paşa Hamamı (İstanbul): İstanbul’da İshakpaşa caddesinde olan caminin yanındaki hamamı yazmıştık. İshak Paşa, caminin yanındaki hamamı İnegöl’deki külliye vakfetmiştir. Vakfiyedeki kayıta, “Der Kal’a-i Boğazkesen” denildiğine göre, Rumeli Hisarı içinde bir hamam daha inşa ettirmiştir ve bu hamamı da İstanbul’daki camiye vakfetmiştir.³¹ Vakıf tahrir defterinde bu hamam harap olup 18000 akçeye satılmış ve 1800 akçesi camiye vakfedilmiştir.³²

İshak Paşa Hamamı (Edirne): İshak Paşa’nın, Edirne’de evlerine mutasıl hamamı olduğu ve bu hamamı İnegöl’deki külliye vakfettiğini vakfiyeden anlıyoruz.³³ Hamam günümüze ulaşmamıştır ve yeri bilinmemektedir. Enîsü’l Müsâmirin’de “Biri dahi merhum ebü’l hayrat asrında sinîn-i kesîre vezir olan Paşa kendi sarayı kurbünde bina itdiği ferd hamamdır eğerçi dahi ma’mûrlardan ma’dûddur ammâ birkaç senedir mu’attal kalub harabelere mülhâk olmuştur” denilmektedir.³⁴

İshak Paşa Hamamı (Çankırı): H. 891(1486) tarihli vakfiyede İnegöl’deki külliye Çankırı’da yeni inşa edilmiş olan hamamın ve önündeki dükkanları tamamını vakfettiği yazılıdır.³⁵

İnegöl’de Yaptırdığı eserler ve Hizmetler:

İshak Paşa, yaptırdığı hayri eserlerle yaşadığı döneme damgasını vuran devlet adamlarından biridir. Buraya kadar farklı yerlerde yaptırdığı eserleri inceledik. Döneminin imar faaliyetlerinde en çok aktif biri olan İshak Paşa, doğduğu şehir olan İnegöl’ü de unutmamış ve mimari eserleri arasında en önemli

³⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 48.

³¹ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 113.

³² Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 601.

³³ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 111.

³⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, s. 233.

³⁵ Vehbi Tamer, *a.g.m.*, s. 116.

ve görkemli olanını İnegöl'e yaptırmıştır. İnegöl'ün merkezinde kendi adıyla anılan ve İnegöl'ün imarında büyük bir gelişmeyi simgeleyen, içerisinde cami, medrese, imaret, han, hamam, türbe ve ahırlardan oluşan görkemli külliye inşa ettirmiştir. İshak Paşa Külliyesinden cami, medrese ve türbe günümüze kadar gelebilmiştir. İnegöl, tarihte Evliya Çelebi gibi birçok seyyahın övgüyle bahsettiği ve günümüzde herkesin beğendiği çehresini, İshak Paşa'nın yaptırdığı bu manzume ile kazanmıştır. İnegöl bu külliye sayesinde sosyal, ekonomik ve eğitim alanlarında gelişmesine vesile olmuştur. Ayrıca İshak Paşa'nın İnegöl merkezine getirdiği su ile çok sayıda çeşme yaptırdığı da bilinmektedir. Bu sayede şehrin büyük bir kısmının su ihtiyacını karşılamıştır.

Osmanlı'da medrese teşkilatında en büyük gelişme Fatih Sultan Mehmet ile başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in çıkardığı kanunname ile medreseler eğitim seviyesi ve derslere göre mertebelere ayrılmıştır. Bunlar; yirmili (Haşiyeye-i tecrid), otuzlu (Miftah), kırklı (Telvih), ellili (Dâhil ve hâric), Sahn, altmışlı medreseler olarak adlandırılır.³⁶ Medreselere bu isimler müderrislerin günde aldıkları akçelere göre verilir. Ayrıca her medresede fen ilimleri aynı eserler okutulduğu halde dini eserler mertebelere göre değişirdi. Külliye daha sonradan ek olarak 1482 senesinde inşa edilen medrese İnegöl'ü eğitim yönünden gelişmesine öncülük etmiştir. İshak Paşa Medresesinin statüsü, aynı zamanda İnegöl'deki bilimsel düzeyin de bir göstergesi olması bakımından son derece önemlidir. Çünkü İshak Paşa Medresesi, 1559'dan öncesi otuzlu iken, 1585 tarihinde elliler derecesine, 1652'de ise Sahn derecesine yükselmiştir.³⁷ Medresenin mertebesi yükseldikçe daha kaliteli müderrislerin görev yaptığı bir kurum haline gelmiştir. Bu aslında İnegöl'ün bilimsel ortam bakımından cazip yerlerden biri haline geldiğini göstermektedir. Bu medresede Osmanlı'da isim yapmış birçok ilim adamı İnegöl'de görev yapmıştır. İshak Paşa Medresesinde Zeyrekzade Rükneddin Efendi, Kıvamüddin Kasım bin Halil Efendi, Molla Arapzade Abdülbaki Efendi, Sinaneddin Yusuf bin Ali Yegani, Bağdadizade Hasan Çelebi, Bülbülzade Kasım Efendi, Aşık Kasım Efendi, Alaeddin Ali Manavi, İmamzade Mehmed Efendi, Bezenzade Mahmud Efendi, Şemseddin Ahmed bin Bedreddin Mahmud, Manav Hasanzade Abdullah Efendi ve Kanuni döneminin meşhur şeyhülislamı Ebussuud Efendi görev yapanlardan bazılarıdır.³⁸

³⁶ Cahid Baltacı, *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005, s.73.

³⁷ Cahid Baltacı, *a.g.e.*, s.495.

³⁸ Cahid Baltacı, *a.g.e.*, s.496.

İshak Paşa Medresesinin derslane bölümünde, 1483 senesinde gömme dolap şeklinde bir kütüphane tesis edilmiş. Adı ve hazırlayıcısı belli olmayan, ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde yazıya geçirildiği anlaşılan "Dersaâdet ile Vilâyât-ı Osmâniyye'de Bulunan Kütübhânelerin Esâmîsiyle Kütüb-i Mevcûde ve Mevkûfe Mikdârları" başlıklı bir çalışmaya göre, Osmanlı zamanında Hüdevendigâr Vilayeti'nde yapılan kütüphane sayısı 16'dır. Bunlardan altısı Bursa Merkezinde bulunmaktadır. Vilayete bağlı merkezdeki kütüphaneler arasında İnegöl İshak Paşa adına da rastlanmakta, ancak kuruluş tarihi verilmemekte.³⁹ Kütüphanenin içinde birçok elyazması eser bulunmaktaydı. 1980 yılında kütüphanedeki bütün eserler Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesine nakledilmiştir.

İnegöl bu görkemli külliye sayesinde sosyal ve ekonomik açıdan da çok önemli bir aşama kaydettiğini görüyoruz. Çünkü İshak Paşa, bu külliyenin yanına büyük bir han inşa ettirip kendi azatlılarını sanatkar olarak bu hana iskan ettirmiştir. Tahrir defterlerinde "İshak Paşa Cemaati" olarak geçen bu topluluk İnegöl'ün kaderinde büyük bir değişim meydana getirmiştir. Önceleri İnegöl'ün ekonomisi sadece hayvancılık ve ziraate dayalıyken bu hanın inşa edilmesiyle İnegöl halkının ziraat ve hayvancılığın yanı sıra ticaret ve sanata yönelmesine vesile olmuştur. Ticaretin gelişmesi içinse bu topluluğu tekâlif-i divâniye denen vergiden muaf tutmuştur. İnegöl'de hayvancılık ve ormancılığın yaygın olmasından dolayı bu zanaatkar topluluk dericilik ve ağaç oymacılığında gelişmişler ve böylece İnegöl mobilyasının temelleri oluşmaya başlamıştır.

Sonuç:

Netice olarak İshak Paşa, hem dönemin siyasi hayatında önemli roller almış hem de yaptırdığı hayri eserlerle yaşadığı döneme damgasını vurmuştur. Selanik, İstanbul, Ankara, Edirne, Çankırı ve Kütahya'da birçok hayri eserler yaptırmıştır. Doğduğu şehri de unutmamış, en görkemli eserlerini İnegöl'e yaptırmış ve İnegöl'ün gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir.

³⁹ Mefail hızlı, "İshak Paşa ve Medresesi", *Bursa Araştırmaları Dergisi*, 2009, s. 23.

KAYNAKÇA

AŞIK PAŞAZADE; *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Çev. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul, 2003.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı; “Gazi Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tahrir Defterleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 7, 1965, s.s. 19-28.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı; *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri I*, 2. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1989.

BALTACI, Cahid; *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

BARKAN, Ömer Lütfi-MERİÇLİ, Enver; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Fatih Sultan Mehmet Vakfiyeleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyat, Ankara, 1938.

H. 868 Tarihli Ankara Tahrir Defteri, Başvekalet Arşivi, No:9.

HIZLI, Mefail; “İshak Paşa ve Medresesi”, *Bursa Araştırmaları Dergisi*, 2009, s.s. 12-14.

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN EFENDİ, *Amasya Tarihi*, Cilt 3, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1912.

İNALCIK, Halil; *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1954.

KEPECİOĞLU, Kamil; *Bursa Kütüğü*, Cilt 2, Bursa Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2009.

TAMER, Vehbi; “Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 4, 1958, s. 107-124.

TEKİNDAG, Şehabettin; “Bayezid II.'nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar”, *Tarih Dergisi*, Cilt 10, Sayı 14, 1959, s. 85-96.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 7. Baskı, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “Fatih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i Saltanata Daveti Arizası”, *Belleten*, Cilt 25, Sayı 97, 1961, s.s. 75-77.

EKLER

İstanbul İshak Paşa Cami

Selanik Alaca İmaret Cami

Köstendil Köprüsü

İshak Paşa Cami

İshak Paşa Medresesi

İshak Paşa Türbesi

YENİ MÜZECİLİK AKIMININ İNEGÖL KENT ve MOBİLYA MÜZESİ ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

(Assessment of New Museology Movement after the Examples of
İnegöl City and Furniture Museum)

Arkeolog Mine ÖZKILINÇ*

Özet:

Şehir tarihinin ve belleğinin anlaşılıp gelecek kuşaklara aktarılması açısından kent müzelerinin oluşturulması büyük bir önem taşımaktadır. İnegöl Kent Müzesi, bünyesinde barındırdığı M.Ö. 3000 yıllarından günümüze kadar olan süreci yansıtan sosyal, ekonomik, kültürel, sanatsal ve zanaatkârlık öğeleri ile Türkiye’deki kent müzeleri arasında oldukça güzel bir portre çizmektedir. Bu çalışmada İnegöl Kent Müzesi ‘nin yanı sıra dünyada tek örnek olan İnegöl Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi, “Yeni Müzecilik Akımı” kapsamında değerlendirmeye alınacak olup, ilçenin ön plana çıkan sosyo-ekonomik ve kültürel bağdaştırıcıları irdelenecektir. Yeni müzecilik akımı konseptinde değerlendirilen bu iki müzenin dünya çapındaki kent müzeleriyle karşılaştırılarak Türkiye ve dünya ölçeğindeki yerinin ve öneminin vurgulanmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Kent Müzesi, Mobilya Müzesi, Yeni Müzecilik Akımı, Kent Belleği, Sosyo-Kültürel Hayat

Abstract:

Constitution of city museums and furniture museums have a great importance on transferring the recollection and history of the city to the new generations. İnegöl City Museum, with it's elements of social, economic, cultural, artistic and craftsmanship from 3000 B.C. till today, draws a pretty good portrait among the other city museums in Turkey. In this study, İnegöl City and only one example in the world İnegöl Furniture Museum will be evaluated within the scope of 'New Museology Movement' and socio-economic and cultural correlators of the city scrutinized. İnegöl City Museum, which is assessed in the concept of New Museology Movement, will be compared with other city museums in Turkey and around the world. With this comparison, the place and

* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi,
Mine.Ozkilinc@googlegmail.com.

importance of the museum will be pointed out.

Keywords: *İnegöl, City Museum, Furniture Museum, New Museology Movement, City Memory, Socio-Cultural Life*

Giriş:

Bu çalışmanın ana konusu Türkiye'nin ilk ilçe kent müzesi olan İnegöl Kent ve Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi'dir. Bu iki müze örneğinde kent müzelerinin ve şehre ait diğer müzelerin, şehir tarihinin ve belleğinin anlaşılıp gelecek kuşaklara aktarılması açısından bu tür sergi sistemlerinin oluşturulmasının büyük bir önem taşıdığını göstermek bu çalışmanın en önemli hedeflerinden biridir.

Burada örnek aldığımız İnegöl Kent Müzesi, bünyesinde barındırdığı M.Ö. 3000 yıllarından günümüze kadar olan süreci yansıtan sosyal, ekonomik, kültürel, sanatsal ve zanaatkârlık öğeleri ile Türkiye'deki kent müzeleri arasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır (**Resim 1**). İnegöl İlçesinin bir diğer önemli müzesi ise, aynı zamanda dünyada bir başka örneği olmayan, Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi'dir (**Resim 2**).

Bu çalışmada ise İnegöl Kent Müzesi ve Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi "Yeni Müzecilik Akımı" kapsamında değerlendirmeye alınacaktır. Aynı zamanda ilçenin ön plana çıkan sosyo- ekonomik ve kültürel bağdaştırıcıları da irdelenecektir¹.

Yeni müzecilik akımı konseptinde değerlendirilen her iki müzenin dünya çapındaki diğer kent müzeleriyle karşılaştırılarak, Türkiye ve dünya ölçeğindeki yerinin ve öneminin vurgulanmasına çalışılacaktır.

Yeni Müzecilik Akımı nedir?

Müzeler, bildiğimiz kadarıyla, 15. yy. sonunda ortaya çıkmış ve 18. yy. ortalarından başlayarak da sayılarında önemli artışlar göstererek Avrupa'da

¹ Yeni Müzecilik Akımının İnegöl Kent ve Mobilya Müzesi Örneğinde Değerlendirilmesi başlıklı bildiri sunma imkânı sağlayan Hocam Prof. Dr. Mustafa Şahin, bildiri konusu hakkında yardımcı olan Hocam Dr. Derya Şahine ve İnegöl Belediyesine yürekten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Uludağ Üniversitesinde görev alan Serap Ala' ya, Aybike Sevütekin'e, Zehra Bişkin'e, Kent Müzesi görevlilerinin Önder Kılıç, Ceyhan Bayram ve Belediye Meclis Üyesi ve Kültür Komisyonu Başkanı Nedim Bayram'a, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

yayılmıştır². Müzelerin diğer kıtalara yayılması ise bundan bir yüz yıl sonra gerçekleşmiştir³. Bu süreçten sonra da müzeler, uzak geleceği barındıran ve hedefleyen bir kamu koleksiyonu olarak düşünülen birer kurum olarak görülmüş ve her açıdan değişikliklere uğrayarak çeşitlenmişlerdir⁴. Bu çeşitlendirmeler arasında ise en önemli faktör Yeni Müzecilik Akımı'dır. Yeni Müzecilik Akımı, yaklaşık 20-30 yıldır müzelerdeki tarihsel temellerini yaratıcılığa ve esinlenmeye dönüştürme eğilimi göstermektedir⁵.

Yeni akımla tasarlanmış müzelerde, diğer müzelerden farklı olarak şunları görebilmekteyiz; Çağdaş, demokratik kitle eğitime ve toplumsal değişimin daha ılımlı biçimde gerçekleşmesine katkıda bulunan toplumsal aktörler arasında iletişimi kolaylaştırarak, karşılıklı saygı ve anlayışı yaygınlaştıran kültür kurumları olarak işlev görmelerini öngörebilmektedir⁶.

Bunun yanı sıra yeni müzecilik akımı, tarihi malzemenin ve genel olarak koleksiyonların korunmasının önemini yadsımamaktadır⁷. Aksine, bu düşünce akımı; sergilenen tarih içeren nesnelerin yan yana dizildiği, insanların bunların önünden geçmekle yetindiği, tarihin ve kültürün özensiz ve arka planda sunulmasını da eleştirmektedir⁸. Yeni Müzecilik Akımı bir o kadar da klasik müzeciliği eleştirmektedir⁹.

Yeni Müzecilik Akımı sergilenen koleksiyonların korunması sırasında bu nesnelerin işlevlerin ihmal edilmemesi ve eşya odaklı olmaktan çıkılıp insan odaklı olarak çalışmayı savunmaktadır¹⁰. Bu türde oluşturulan yeni müzeler ve sergiler 'anlatı' ya da bir 'hikaye' nin sergilenmesine odaklı olarak çalışmalarını sürdürmektedirler.¹¹

² Gerçek 1999,5; Pomian 2000, 15. Dedehayır 2013, 18; Okan 2015, 189.

³ Gerçek 1999,5; Pomian 2000.

⁴ Gerçek 1999, 5; Pomian 2000, 15. 17.

⁵ Silier 2010, 16; Atagök 2012, 171. 172.

⁶ Silier 2010, 16; Atagök 2012, 171. 172. Okan (2015) 194.

⁷ Silier 2010, 16.

⁸ Silier 2010, 16; Atagök 2012, 171. 172.

⁹ Silier 2010, 16.

¹⁰ Silier 2010, 16. 17. Dedehayır 2013, 15

¹¹ Silier 2010, 17. Dedehayır 2013, 16. 17; Erbay 2001, 56; Birkan 2001, 236.

Yeni Müzecilik Akımı'nın İnegöl Kent ve Mobilya Müzesi Örneğinde ve Dünya Çapında Değerlendirilmesi

Son yıllarda yapılan müze çalışmalarında, genel olarak kent müzelerinde temayı kapsayıcı çalışmalar ve toplumun bütün kesimlerine hitap eden çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca yoğun bir kitle ve müze ilişkisini yakalamak amaçlanmaktadır¹². Kent müzeleri yaptıkları bu çalışmalarda interaktif sunum tekniklerinden yararlanmaktadırlar ve bu sistem sayesinde pasif ziyaretçilerin yerine aktif ziyaretçilerin yer alması müzecilik yöntemleri açısından bir farklılık arz etmektedir¹³.

İnegöl Kent Müzesi ve Mobilya Müzesi'nde de görebildiğimiz ve birazdan daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak sergileme sistemi de bize bunu göstermektedir. Tek katmanlı bir sergilemenin yerine farklı göstergeler içeren sergileme ve teknik uygulamalar içeren sergileme sistemi ziyaretçinin sergileri çok yönlü algılanmasında yardımcı olur. Ziyaretçilerin müze deneyimlerinin tatmin olması için çeşitli sunuşlar, özel ilgi güzergahları / bölümler, seslendirmeler, anlatımlar ve sunumlar, bilgisayar hücreleri düzenlenmektedir¹⁴.

Son yıllarda dünyanın bir çok yerinde yeni yeni bir çok kent müzesi kurulmaktadır. Bunlar arasında tabi ki bazı kent müzeleri, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları arasındaki dönemde Amerika'da ortaya çıkan ve sonra Avrupa'ya yayılan ilk kuşak kent müzeleri, büyük yatırımlarla kendilerini içerik olarak yenilemiş olup ve geçmiştekenden çok daha geniş mekanlara taşınmışlardır¹⁵. Örneğin, Venedik'te, Sao Paolo'da, Cardiff'te, Essen'de, Toronto'da, Pekin'de yeni kent müzeleri kuruluyor, bunun yanı sıra Moskova'da, New York'ta, Liverpool'da, Bristol'de, Roma'da, Singapur'da, Boston'da, Chicago'da, Atina'da ve Bratislava'da daha önce var olan kent müzeleri, yeni müzecilik akımının getirdiği anlayışla yeniden yapılandırılarak ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu değişime son on yılda yeni açılan ya da tekrar düzenlenen Londra, Montreal, Osaka, Sydney ve Kopenhag gibi örnekler de eklendiğinde, kent müzeciliği anlamında, zaten hızlı bir dönüşüm içinde olan müzecilik "sektörünün" genel ortalamasını da aşan hızlı bir gelişme tablosu çizdiği göze çarpmaktadır¹⁶.

¹² Atagök 2012, 277; Dedehayır 2013, 17; Okan 2015, 194; Fleming 2001, 25. 26. Erbay 2001, 52; Birkan 2001, 236.

¹³ Silier 2010, 17.18. Birkan 2001, 236.237.

¹⁴ Atagök 2012, 172. Birkan 2001, 237.

¹⁵ Dedehayır 2013, 18

¹⁶ Silier 2012, 16.

Kent Müzeleri, iletişim ve eğitim işlevini ön planda tutarak koleksiyonlarını sergilerken teknolojinin de imkanlarından yararlanan ve tüm verileri görsel anlatılarla destekleyen, geçici sergi ve etkinliklere öncelik veren dinamik birer kültür merkezleri oldukları gerçeğinin ortaya çıkarılmasını da sağlamaktadır¹⁷.

Bu durumu Türkiye ölçeğinde ele aldığımızda, yeni müzecilik akımıyla birlikte klasik müze anlayışından çıkılıp, ilk kent müzesinin kurulması 1990'lı yıllara rastlamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak bugün Yıldız Sarayı bahçesinde yer alan şehir Müzesi'nin açılmasıyla Türkiye'deki ilk kent müzesinden bahsedebiliriz.¹⁸

Bu süreçten sonra, 2000 yılından itibaren çeşitli belediyeler, kavramın en geniş anlamıyla, ilk kent müzelerini kurmaya başlamışlardır¹⁹.

Ana amaçları kent tarihine ilişkin bilgi vermek olan bu ilk kent müzelerinin kuruluşu Bursa, Konya, Kastamonu, Kayseri ve İzmir'de gerçekleşmiştir²⁰. Antalya, Bartın, Edirne, Elazığ, Kütahya, Samsun, Tokat, Mardin, Kızılcahamam'da da bu doğrultuda kent müzesi kurma çalışmaları ve açılışları da devam etmektedir²¹.

İnegöl Kent Müzesi ise yukarıda saydığımız örneklerden arasında büyük öneme sahip olanlardandır. İnegöl Kent Müzesi kapsamında, İnegöl kentinin tarihi, coğrafı, kültürel, sosyal, ekonomik, ticari ve turistik yapısına ilişkin bilgi ve belgeler, görsel sunum, obje ve animasyonlarla tanıtılmaktadır. İnegöl Kent Müzesi'nin kurulması İnegöl Belediye Başkanı Alınur Aktaş'ın gayretleriyle başlamıştır²². Bu süreçte Başkan Alınur Aktaş'ı gönüllülerden oluşan 5 kişilik bir koordinasyon kurulu desteklemiştir. Aralarından koordinatör olarak Belediye Meclis Üyesi ve Kültür Komisyonu Başkanı Nedim Bayram seçilmiş ve iş başına getirilmiştir²³. Ayrıca koordinasyonda Gemolog ve Koleksiyoner İsmail Hakkı Özak, Koleksiyoner Serdar Rubacı, Öğretmen ve Halk Oyunları

¹⁷ Dedehayır 2013, 19; Fleming 2001, 25. 26. Merriman 2000, 77

¹⁸ Dedehayır 2013, 23; Kahn 2001, 2001. Silier 2012, 18

¹⁹ Dedehayır 2013, 24.25. Silier 2012, 18.

²⁰ Dedehayır 2013, 25.

²¹ Dedehayır 2013, 25.

²² Bayram 2010, 3.

²³ Bayram 2010, 3.

Federasyonu Hakemi Ali Osman Olgun ve Ertuğrulgazi Dernekleri Federasyonu eski Genel Sekreteri Bayram İnaltekin yer almaktadır. Yapılan titiz çalışmalar sonucunda 5 belde ve 91 köy’den toplanan materyal ve belgeler sayesinde İnegöl Belediyesi Kent Müzesi 10 Ocak 2009 tarihinde dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay tarafından açılmıştır²⁴.

Müze, 1050 metre² sergi alanına sahiptir. Müzenin koleksiyonunun oluşturulmasında gönüllü bağış yöntemi kullanılmış olup koleksiyonun çoğunluğu İnegöl halkının ve İnegöl dışında yaşayan İnegöllülerin bağışlarıyla oluşturulmuştur. Sonuç olarak 4000’den fazla yaşam eşyası, obje, materyal ve 15.000’e yakın fotoğraf ve belge müze arşivine kayıt edilmiştir²⁵.

Müzenin zemin katında bir nevi “Tarihi Esnaf Sokağı” sergilenmektedir. Bu bölümde kaybolmakta olan mesleklerin canlandırılmasının yapıldığı dükkânlar bulunmaktadır. Kent Müzesi’nin diğer katlarında 25 bölümden oluşan İnegöl’ün tarihi, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamı anlatılmaktadır. Farklı sergi sistemleri ile gösterilen bu bölümler, müzenin ne kadar farklı sistemlerle çalıştığını ve aynı zamanda kapsamlı bir sergi sistemine açık olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bir başka önemli husus ise müzede yer alan arkeolojik buluntulardır ve bu koleksiyon sayesinde kentin ilk yerleşimine ait dönemler hakkındaki bilgiler aktararak ziyaretçilerin İnegöl’ün uzun geçmişi ve tarihi hakkında önemli bilgilere sahip olabilmesidir. İnegöl Kent Müzesi’nin arkeolojik buluntular sergilemesi ise Türkiye’de bulunan diğer kent müzelerine kıyasla farklılık gösterdiği bir noktadır.

Tüm katlardaki koridorların, birbirine geçişleri sağlanmaktadır (**Resim 3**). Bu geçişler genelde temalara göre uyumlu bir biçimde gerçekleşmektedir. Müze bütünündeki sergileme, ağırlıklı olarak üzerlerinde tanıtım metinleri, resimler ve fotoblok canlandırmaların yer aldığı panolar ile yapılmaktadır (**Resim 4**). Ayrıca bazı seksiyonlarda çeşitli maket, canlandırma, bilgisayar ve sesli tanıtım destekli bilgilendirme ve obje teşhiri de kullanılmaktadır (**Resim 5-6**).

²⁴ Bayram 2010,4.

²⁵ Bayram 2010,4.

İnegöl Kent Müzesinin sürekli sergilerinin bulunduğu galerileri canlı tutularak; müzenin durağanlığı önlenmeye çalışılmaktadır. Sergileme mekanları haricinde müzenin zemin katında ziyaretçilerin dinlenebileceği bir kafeterya da bulunmaktadır. Ayrıca bu katta geçici sergi salonu bulunmaktadır. Burada genelde fotoğraf sergileri ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu tür sergiler kent müzelerinin ve tabi ki burada örnek verilen İnegöl Kent Müzesi’nin canlı ve yeniliklere açık olduğunu gözler önüne sermektedir.

İnegöl Kent Müzesi 21. yüzyılın modern dünyasına uygun müzecilik kavramının gerektirdiği vizyondaki yönetim anlayışı ile idare edilmektedir. Türkiye’de kendi alanında başarılı kent müzeleri arasında görülen İnegöl Kent Müzesi, Türkiye’nin diğer illerinde de kent müzesi projelerinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Aynı müzecilik vizyonuna ve dinamizmine sahip, kendini kısa sürede ispatlamış olan İnegöl’ün bir diğer önemli müzesi Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi’dir.

İnegöl Kent Müzesi’nin yanında yer alan Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi 450 m² taban alan, 1.350 m² kapalı alanda, 3 katlı bir bina olarak 14 Aralık 2014 tarihinde dönemin Orman ve Su İşleri Bakanı Prof. Dr. Veysel Eroğlu ve Bursa Valisi Münir Karaloğlu’nun katılımı ile ziyarete açılmıştır²⁶.

Hedeflenmiş olan sergide ağaç işçiliği ve mobilyacılığın İnegöl’deki yüzlerce yıllık gelişimi kronolojik olarak anlatılmaktadır. Bu müze sergileme yapmanın yanı sıra mobilyacılığın tarihine ilişkin bilgi veren, araştırma ve arşivleme yapmak ve bu sanatı ve kültürü geniş kitlelere yayma misyonunu da taşıması bakımından büyük önem taşımaktadır.

İnegöl mobilyacılığı ve ağaç sanayiinin 1523’lü yıllardan günümüze kadarki tarihsel süreci bu müzede gözler önüne serilmektedir. Zemin katında 1500’lü yıllardan 1900’lü yılların sonuna kadar kereste, ağaç, kalyon kürekçiliği, düvencilik ve makaracılık gibi ahşap işçiliğinin anlatıldığı bölüm bulunmaktadır (**Resim 7**). 1. katında 1900’lü yılların sonundan günümüze kadar olan süreç boyunca ağaç işçiliğinden mobilyacılığa geçişi anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümlerde at arabacılığı, takunya, çeyiz sandığı ve hazeran sandalyecilikten günümüze kadar olan ahşap işçiliği ve mobilya tarihinin anlatıldığı bölümler

²⁶ Bayram vd. 2013, 116.

de yer almaktadır (**Resim 8-10**). Müzenin 3. katı ise 210 kişilik çok amaçlı salon, fuaye ve idari bölümlerden oluşmaktadır. Müze gezisi süresince mobilya ve mobilyacılığın dört yüzyıllık süreç boyunca ne tür değişikliklere uğradığı görülmektedir²⁷.

Az önce bahsettiğimiz gibi dünyanın birçok yerinde birçok kent müzesi bulunmaktadır. Bu alanda, otoriteler tarafından başarılı bir uygulama olarak kabul edilen Londra Müzesi örnek olarak anlatılacak olup, ayrıca Avusturya ve Almanya'daki kent müzelerinden de değişik sergiler örnek verilerek kent müzelerinin temel amaç, hedef ve kapsamlarına dair bir fikir oluşturulması sağlanacaktır. Mobilya Müzesi gibi yaklaşık aynı fonksiyonu sağlayan Rüsselsheim Kent Müzesi (**Resim 11**) dönem olarak 19. ve 20. yüzyılları ele almaktadır. Eski bir kaleye kurulmuş olan bu müze, 1978'de ilk defa şehrin, sanayinin, işçi sınıfı hareketinin, teknolojilerin toplumsal ve siyasal tarihini sergilemekte olup; bütün bunlar, otomobil sanayii işçilerinin toplandığı bir kentsel merkezde aynasında gösterilmektedir²⁸.

Bir diğer örnek ise Avusturya'nın Steyr şehrinde bulunan Sanayi Emeği Müzesi'ndeki (**Resim 12**) iş, insan ve makine birlikteliğini konu alan müzedir. Sanayi Emeği Müzesi, enerji kaynağı su olan eski bir sanayi binasına yerleştirilmiştir. Burada bilgisayarların da yardımıyla eski ve modern teknolojiler gerçekçi bir biçimde yansıtılmaya çalışılmıştır²⁹.

En önemli kent müzeleri arasında yer alan Londra Kent Müzesi, 1975 yılında mevcut iki müzenin ve koleksiyonlarının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur³⁰. Bu iki müze, Londra Kent Birliği'nin müzesi olan ve 1826 yılında kurulan Guidhall Müzesi ve devlete bağlı olan, 1911 yılında kurulan Londra Müzesi'dir³¹. Guidhall Müzesi koleksiyonları daha çok arkeoloji ağırlıklıyken³² Londra Müzesi ise bütün bir metropolü yansıtıyordu ve sadece arkeolojik koleksiyonları yoktu; aynı zamanda resim, dekoratif sanatlar, giyim ve dokumalar, ticaret, sanayi ile toplum ve ev hayatına ilişkin koleksiyonları da içeriyordu³³. Bu yeni müzenin en önemli amaçları bugünkü Londra'nın geçmişini

yansıtmak; onun kültürünü anlaşılır kılmak ve bundan toplumun zevk almasını teşvik etmektir. Bu sayede hem arkeolojik hem de etnografik ve kültürel malzemeler bir arada kullanılarak günümüz Londra'sının daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak müzenin bir diğer önemli sorumlulukları arasındadır³⁴.

Londra Kent Müzesi'nin amacı kentnin ve halkının tarihini bütün çeşitliliği ile birlikte sadece Londra toplumu için değil aynı zamanda herkes için anlaşılır hale getirmektir³⁵. Müzenin başka hedefleri arasında ziyaretçiden araştırmacıya kadar müzenin ve kaynaklarının etkin bir biçimde kullanılması sağlamak, kentin geçmişini aydınlatmak, mümkün olduğu kadar toplumun her kesimine hitap edebilmek ve kentin kültürel çeşitliliğini göstermektir³⁶. Bu süreçte hitap edilen kitlenin geçmiş ve bugünkü Londra'nın kimliğinin değerli bir parçası olduğunun ve geniş bir tarihe sahip olduğunun bilincine varması sağlanmaktadır. Ayrıca öğrenme, eğlenme ve düşünme olanaklarını artırmak, Londra tarihi ile ilgili çalışmalar için diğer kuruluşları cesaretlendirmek ve onlarla işbirliği yapmak, Londra'yı dünyanın diğer önemli kentleri ile ilişkilendirmek müzenin diğer amaçları arasında yer almaktadır³⁷.

Sonuç

Müze tarihine bakıldığında müzeler ve kent tarihleri yakın zamana kadar yeterince birlikte düşünülmemiştir. Müzelerin toplumsal yaşam anlamında atladıkları pek çok konu vardır. Bununla beraber kent müzeleri topluma bilgi ve eğitim verme düzeyleri bakımından zayıf kalmıştır. Bu kentli toplumlara ilişkin incelemeler, küratörlerin kent yapılarının antik çağlardaki belirsizliğinden dolayı umutsuzluğa kapılmaları, ya da sanayileşme ya da sanayileşme sonrası dönemlerde kentlerin ve kasabaların olağandışı büyümelerinin getirdiği yükün altından kalkamamaları nedeniyle yüzeysel yorumların ötesine geçememiştir.

İnegöl Kent ve Mobilya Müzesi ile dünya çapında vermiş olduğumuz bazı örnekler, kentlerin öykülerini ve deneyimlerini sürekli sergilerle, eğitim programlarıyla, araştırmalarla, yayınlarla, gösterimler ve diğer etkinlikler aracılığıyla çeşitli şekillerde aktarmaya çalışmaktadır³⁸. Kent müzeleri kendi alanla-

²⁷ Bayram vd. 2013, 116

²⁸ Kramer 2001, 34.

²⁹ Kramer 2001, 34.

³⁰ Hebditch 2001, 39.

³¹ Hebditch 2001, 39.

³² Hebditch 2001, 39.

³³ Hebditch 2001, 39. 40.

³⁴ Hebditch 2001, 40.41.42.

³⁵ Hebditch 2001,42.

³⁶ Hebditch 2001,42.

³⁷ Hebditch 2001, 40.41.42.

³⁸ Hebditch 2001, 40.41.42; Birkan 2001, 236. 237. Merriman 2000, 78.79.

rını inşa etmeye, tarihi, sosyal konuları kapsamaya, kentlerle küresel ilişkilerini anlamlandırmaya çalışırken kentin kendisinin temsil edilmesini sağlarlar³⁹. Bir kent müzesi içinde kurulduğu kentin geçmişini, içinde yaşayan topluluğun tarihini, kentin kurulumundan itibaren geçirdiği değişiklikleri, coğrafi yapısını, ekonomik ve teknolojik gelişimini, içinde bulunduğu ülkenin sınırları içinde sahip olduğu önemi içeren işlevlere sahip olabileceği gibi sadece isminin kullanımıyla da kent müzesi olarak algılanabilir. Dünya'daki örneklerine baktığımızda kent müzeleri, ismini taşıdığı kentin tarihini, toplumsal, sosyolojik, kültürel, coğrafi, ekonomik, siyasi, etnik, dini, yerel vb. mirasını ve özelliklerini konu alan ve bu anlayışa yönelik bir koleksiyonu barındıran, toplumsal ve sosyal tarih üzerine oluşturulmuş bir arşiv ya da koleksiyonu barındırmak gibi belirli bir işlevle yola çıkılarak kurulmuş ya da gelişen müzecilik anlayışıyla hedefini bu yönde belirleyerek bir misyon, vizyon ve strateji oluşturmuş kurumlardır⁴⁰. Kent müzesinin, kapsamı gereği “tespit edici” olmasının yanında, “eğitici” olması da beklenir⁴¹.

Bu görüşler doğrultusunda kent müzesinin, kentin ve kentlilerin tarihini tüm birikimlerini yansıtarak tüm müze kullanıcıları için anlaşılır hale getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bir kent müzesi kentin geçmişini aydınlatmalı ve toplumun tüm kitlesini hedef olarak görmelidir. Aynı zamanda müze hizmetlerinden yararlanmak konusunda toplumu yüreklendirmelidir. Bir diğer önemli nokta ise kentteki kültürel ve tarihi çeşitlilikleri ve her birinin bugünkü kentin oluşumunda değerli bir parça olduğunu göstermeli ve çeşitli proje, sergi ve etkinliklerle öğrenme, eğlenme ve düşünme olanaklarını arttırmalıdır. Kent tarihi hakkında alakalı çalışmalar için diğer kuruluşları teşvik etmeli ve onlarla birlikte çalışmalıdır. Toplumu müzenin bir parçası yapabilmek için, düzenlenen etkinliklerde halktan insanları da ekibe dahil etmeli ve bu sayede toplumsal iletişimi kuvvetlendirmeli ve kültür ihtiyacına cevap verecek bir merkez haline gelerek ortak özellikleri vurgulamalı ve birleştirici rol oynamalıdır. Bu misyonu, vizyonu ve stratejiyi İnegöl'de bulunan her iki müzede de görebilmekteyiz.

İnegöl Kent Müzesinde, prehistorik zamanlardan günümüze bütünlüklü bir İnegöl tarihi sunulmaktadır. Tütüncülük, demircilik, ahşap işçiliği, ipek

böcekçiliği gibi günümüzde kaybolmak üzere olan meslek gruplarıyla ilgili sunumlar, İnegöl'ün geleceğinin tasarlanmasında önemli rol oynayabilir. Küreselleşen dünyada yerelin giderek kaybolması insanların geçmişe özlem duymasına neden olmaktadır. Müzelerdeki günlük yaşamla direkt olarak ilişkilendirebilecek bu tür sunumlar insanların nostaljik duygularını tatmin ettiği gibi, kentlerin ekonomik faaliyetlerinin de yerelle bütünleşmesinde rol oynayabilir. Bu bakımdan yerel ürünlerin ekonomide daha fazla rol aldığı bir geleceğin tasarlanması için bu müze çok iyi bir arşive sahiptir. Mobilyacılık İnegöl ilçesi için de, ekonomisi içinde büyük rol oynamaktadır. İnegöl Kent ve Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi ilçe ölçeğinde olması bakımından ziyaretçisi ile daha az yabancılaşmış bir ilişki kurma şansına sahiptir. Ziyaretçiler için bir önceki kuşak yakınlarından dinlediklerini müzede görme şansı bulunmaktadır. Bu tip bir ziyaretçi-müze ilişkisi müzenin toplumu etkileme ve dönüştürme ihtimalini kuvvetlendirmiştir ki, İnegöl Kent ve Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi bu şansa sahiptir. Ayrıca müzenin yerel yönetimle kurduğu olumlu ilişki bu şansı daha da arttırmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda baktığımızda İnegöl Kent ve Mobilya Müzesi oldukça iyi bir konumda yer almakta ve yukarıda saydığımız özellikleri taşımaktadır.

Her iki müze birbirini tamamlamaktadır ve bu yüzden İnegöl Kent Müzesi ve dünyada tek olan Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi sadece İnegöl için değil aynı zamanda Türkiye ve Dünya çapında önemli rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Atagök 2012

T. Atagök, “Müze Koleksiyonları ve Araştırmaları”, Müzebilimin Abc'si, Ed. N. Ertürk ve H. Uralman (İstanbul 2012) 171-176.

Atagök 2012

T. Atagök, “Müzelerin Anlaşılır Kılınması: Müze Mimarisi, İç Mekan ve Sergi Tasarımları”, Müzebilimin Abc'si, Ed. N. Ertürk ve H. Uralman (İstanbul 2012) 277-283.

³⁹ Silier 2010, 21.

⁴⁰ Merriman 2000, 78.

⁴¹ Merriman 2000, 78.

Bayram 2010 N. Bayram, Kent Müzesinden Çınaraltı'na, İnegöl Çınaraltı- İnegöl Belediyesi Kent Müzesi Kültür Sanat ve Tarih Dergisi 1, 2010 (Bursa 2010) 3-4.

Bayram vd. 2013 N. Bayram vd., İnegöl Kent Konseyi Kültür Sanat Turizm ve Tarih Çalışma Gurbu, İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi (İstanbul 2013)

Birkan 2001 Ç. Birkan, “28-30 Haziran 1995 Tarihleri Arasında Kent ve Toplumsal Tarih Müzeleri üzerine İstanbul'da Düzenlenen Üç Günlük Atölye Çalışmasında Sunulan Bildirilerin Önemli Noktaları Kent ve Toplumsal Tarih Müzelerinin Yönetimi” Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar, (İstanbul 2001) 235-247.

Dedehayır 2013 H. Dedehayır, ÇEKÜL Vakfı-Tarihi Kentler Birliği, Kent Tarihi ve Müze Arşifleri (İstanbul 2013)

Erbay 2001 F. Erbay, “Müzelerde Alternatif Yapılanmalar, Kent ve Toplumsal Tarih Müzelerinin Yönetimi” Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar, (İstanbul 2001) 52-57.

Fleming 2001 D. Fleming, “Kentler, Müzeler ve Toplum”, Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar (İstanbul 2001) 25-33.

Gerçek 1999 F. Gerçek, Türk Müzeciliği, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, (Ankara 1999)

Hebditch 2001 M. Hebditch “Londra Müzesi” Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar, (İstanbul 2001) 39-43.

Kahn 2001 D. Kahn “Amerikan Kent Tarihi Müzelerinde Yeni Misyonlar” Kent, Toplum, Müze: Deneyimler-Katkılar, (İstanbul 2001) 20-24.

Kramer 2001 D. Kramer, “Alman Müzelerinde Modern Toplumsal Tarih”, Kent, Toplum, Müze Deneyimler-Katkılar, Ed. Burçak Madran (İstanbul 2001) 34-38.

Merriman 2000 N.Merriman, “Müzeler Koleksiyonları için mi, İnsanlar için mi? İngiltere’de Müzelere ulaşmada artan olanaklar üzerine son gelişmeler”, Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme Üçüncü Uluslararası Tarih Kongresi Tarih Yazımı ve Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar, Çev. Gül Evrim (İstanbul 2000) 69-80.

Okan 2015 B. Okan, “Günümüzde Müzecilik Anlayışı, Sanat ve Tasarım V,2 (Ankara 2015) 187-198.

Pomian 2000 K. Pomian, “Çağdaş tarih yazımı ve çağdaş müzeler”, Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme Üçüncü Uluslararası Tarih Kongresi Tarih Yazımı ve Müzecilikte Yeni Yaklaşımlar, Çev. Gül Evrim (İstanbul 2000) 15-25.

Silier 2010 O. Silier, “Dünyada ve Türkiye’de Kent Müzeleri”, Ege Mimarlık Derdisi 74, 2010/3 (İstanbul 2010) 16-21.

Resim Listesi

Resim 1. İnegöl Kent Müzesi Arşivinden

Resim 2. İnegöl Kent Müzesi Arşivinden

Resim 3. İnegöl Kent Müzesi Arşivinden

Resim 4. Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)

Resim 5. Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)

- Resim 6.** Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)
- Resim 7.** Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)
- Resim 8.** Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)
- Resim 9.** Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)
- Resim 10.** Yazara Ait (Çekim Ağustos 2016)
- Resim 11.** http://museen-in-hessen.de/magic/show_image.php?id=203381&thumbnail=1&size=lhalb& (26.11.16)
- Resim 12.** https://de.wikipedia.org/wiki/Museum_Arbeitswelt_Steyr#/media/File:Museum_Arbeitswelt_Steyr_2006.jpg (26.11.16)
- Resim 13.** https://en.wikipedia.org/wiki/Museum_of_London#/media/File:Museum_of_London.jpg (26.11.16)

Resimler

Resim 1. İnegöl Kent Müzesi

Resim 2. İnegöl Mobilya Ağaç Sanayii Müzesi

Resim 3. İnegöl Kent Müzesi'nin içten görünümü ve diğer seksiyonlara geçiş

Resim 4. Müze bütünündeki Sergileme Sistemi

Resim 5. Müze bütünündeki Sergileme Sistemi

Resim 6. Müze bütünündeki Sergileme Sistemi

Resim 7. Ahşap işçiliğinin anlatıldığı bölümden bir örnek

Resim 8. At arabacılığını anlatan bölüm

Resim 9. Mobilya tarihinin anlatıldığı bölümlerden bir örnek

Resim 10. Mobilya tarihinin anlatıldığı bölümler den bir örnek

Resim 11. Kent ve Sanayi Müzesi, Rüsselheim/ Almanya

Resim 12. Sanayi Emeği Müzesi, Steyr/Avusturya şehrinde

Resim 13. Londra Müzesi

ANLATIYA DAYALI EDEBÎ ESERLERDE İNEGÖL: DOMANIÇ DAĞLARININ YOLCUSU ÖRNEĞİ

(İnegöl in Narrative Works:

The Example of the Pilgrim of Domaniç Mountains)

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU*

Özet

İnegöl, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren Bursa'nın Orta Anadolu'ya açılan kapısı ve bu yolla Doğu dünyasına, Orta Asya ve Orta Doğuya, ulaşmayı sağlayan son derece önemli bir yerleşim yeridir. Tarih boyunca böylesine stratejik öneme sahip olan bir mekânın yazarlarımızı etkilememesi, edebî eserlere yansımaması mümkün değildir. İnegöl'ün fethi, İnegöl'ün yaşadığı işgal süreci ve düşman işgalinden kurtuluşu ekseninde tarih içinde İnegöl, Cumhuriyet dönemi İnegöl'ünde fert ve toplum gibi temler özellikle anlatıya dayalı edebî eserlerde işlenmiştir. Bu çalışmada İnegöl'ün anlatıya dayalı edebî eserlere yansımaları kısaca aktarılacak ve bu eserler içinde çok çarpıcı bir örnek olan Şükûfe Nihal'e ait Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı kitap üzerinde durulacaktır.

Abstract:

Since the foundation era of Ottoman Empire, Inegöl has been a centre of utmost importance which provides a passage to Central Anatolia from Bursa; thus linking Bursa with Central Asia, Middle East and Orient. It is impossible for an important town like this not to influence our authors and make reflections in their lives. Themes deals with history of Inegöl; especially conquest of Inegöl, its occupation period and its liberation and also social and individual life in Republican era Inegöl were used in the narrative literary works. In this study, reflections of Inegöl to the narrative literary works will be briefly summarized and Şükûfe Nihal's The Pilgrim of Domaniç Mountains (Domaniç Dağlarının Yolcusu), an outshining example among these works, will be studied.

Giriş:

İnegöl, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren Bursa'nın Orta Anadolu'ya açılan kapısı ve bu yolla Doğu dünyasına, Orta Asya ve Orta Doğuya, ulaşmayı sağlayan son derece önemli bir yerleşim yeridir. Tarih bo-

* Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. alevsinar@uludag.edu.tr

yunca böylesine stratejik öneme sahip olan bir mekânın yazarlarımızı etkilemesi, edebî eserlere yansımaması mümkün değildir. İnegöl'ün fethi, İnegöl'ün yaşadığı işgal süreci ve düşman işgalinden kurtuluşu ekseninde tarih içinde İnegöl, Cumhuriyet dönemi İnegöl'ünde fert ve toplum gibi temler özellikle anlatıya dayalı edebî eserlerde işlenmiştir. Bu çalışmada İnegöl'ün anlatıya dayalı edebî eserlere yansımaları kısaca aktarılacak ve bu eserler içinde çok çarpıcı bir örnek olan Şükûfe Nihal'e ait *Domaniç Dağlarının Yolcusu* adlı kitap üzerinde durulacaktır.

İnegöl'ü edebiyatımızda en yoğun işleyen isim 1951 İnegöl doğumlu olan, çocukluğu ve gençliği İnegöl'de geçen Cemil Kavukçu'dur. Cemil Kavukçu çağdaş edebiyatın güçlü hikâye yazarlarından ve hikâyelerinin büyük bir bölümüne mekân yaptığı İnegöl'ü Türk edebiyatında ölümsüzleştirmiştir. O, hikâye türü vasıtasıyla çocukluğunun ve gençliğinin İnegöl'üne duyduğu hasreti dile getirir. 1960'ların, 1970'lerin İnegöl'ünü anlatırken bugün artık kaybolmuş olan mekânlarda, mazide kalan mutlulukların peşine düşer. Daldığı nostaljik yolculukta İnegöl'e ruh veren, İnegöl'ü kendisi ve kendi nesli için anlamlı hale getiren mekân ve şahısları hikâyelerine yerleştirerek çocukluğunun İnegöl'ünü edebiyat vasıtasıyla yaşatıp sonraki nesillere aktarır. Yunan şairi Konstantin Kavafis'in

“Yeni bir ülke bulamazsın
Bu şehir arkandan gelecektir
Sen gene aynı sokaklarda dolaşacaksın
Aynı mahallede kocayacaksın
Aynı evlerde kır düşecek saçlarına
Dönüp dolaşıp bu şehre geleceksin
Somunda”

mısralarında en güzel ifadesini bulan bireyin doğup büyüdüğü mekâna bağlılıktan öte bağımlılığını buluruz onun hikâyelerinde. Cemil Kavukçu'da esas olan aslında çocukluk ve gençliğine duyduğu özlemdir. İnegöl bu yaş dönemlerinin yaşandığı mekân olarak onun hikâyelerine girer. İnegöl Cemil Kavukçu için sadece bir anlatı nesnesi değildir. İnegöl Cemil Kavukçu'ya çocukluk ve gençliğinin hafızasında taze kalabilmesi için zemin hazırladığı gibi Cemil Kavukçu da çocukluk ve gençliğinin İnegöl'ünün edebî eser sayesinde her dem

canlı kalmasını sağlar. Çarşı içi, Uzun Sokak, Kavaklaraltı Parkı, Kavaklaraltı Yolu, Yakup'un kahvesi, Niyazi'nin sineması (Marmara Sineması), Yeniceköy, İhsaniye Köyü, Oylat, Beyaga simidi, İnegöl gazozu, çocukluğuna ve gençliğine anlam katan arkadaşları, dostları Cemil Kavukçu sayesinde 20. yüzyıldan 21.yüzyıla uzanır. *Pazar Güneşi*, *Uzak Noktalara Doğru*, *Yalnız Uyuyanlar İçin*, *Örümcek Kapanı* gibi eserleri bu açıdan zengin malzemeye doludur¹.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan eserlerde de İnegöl adı sıklıkla geçer. Bu eserlerde İnegöl,Türkleri Bursa'ya yaklaştıran bir mekân olarak yer alır. Aşiretten devlete geçiş süreci anlatılırken Osman Bey'in kendisine karşı birleşen Yarhisar, İnegöl ve Köprühisar tekfurlarına karşı giriştiği mücadele kuruluş dönemi romanlarının vak'a örgüsünün çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bizans'ın bekçiliğini yapan tekfurların en kuvvetlisi İnegöl tekfuru Aya Nikola'dır. Nikola'nın zulümleriyle halkı bezdirdiği, Kayı boyu yazları Domaniç yaylasına çıktığında tekfurun adamlarının Söğüt'ü basıp talan etmekle kalmayarak kış mevsiminde dahi Söğüt'e tâbi köylere saldırdığı, Türklerin arasına casuslar sokarak, fitne çıkararak Kayı boyunu içten yıkmaya çalıştığı Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Osmanoğulları* (1963), Bekir Büyükarkın'ın *Kuthudağ* (1979), Tarık Buğra'nın *Osmancık* (1983) gibi tarihî romanlarında anlatılır. Osman Bey'in özellikle İnegöl tekfuruna güvenmediğini, Nikola'nın Osman Bey'in önündeki en büyük engel olduğunu vurgulayan yazarlar Osman Bey'in yıllar içinde Bursa'nın kapısı demek olan İnegöl'e yaklaşmasını hikâye ederler. *Osmancık*'ta Söğüt, Sivrikaya, Kulacahisar, Karacahisar, Bilecik, Domaniç gibi İnegöl de romanın ana kahramanı Osmancık'ın kimliğini arayıp Osman Bey haline dönüştüğü mekânlardandır. *Osmanoğulları*, *Kuthudağ*, *Osmancık* adlı eserlerin yanı sıra Cavit Ersen'in *Osman Gazi* (1967), Ragıp Yeşim'in *Ovaya İnen Şahin* (1971), Yavuz Bahadıroğlu'nun *Turgut Alp* (1975) adlı romanlarında İnegöl'ün fethi tarihî gerçeklere büyük ölçüde bağlı kalınarak anlatılmış, hatta bazı romanlarda roman türünün yapısına aykırı olsa da dipnotlarda verilen sağlam kaynaklarla olay örgüsü teyit edilmiştir. Sık sık dipnotlarda Gelibolulu Mustafa Âli (*Kunhü'lAhbar*), Katip Çelebi (*Cihannüma*), Âşıkpaşazade (*Tevarih-i Âl-i Osman*), Hammer (*Devlet-i Osmaniye Tarihi*), İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi muteber kaynaklara gönderme yaparak roman yazarların başında Feridun Fazıl Tülbentçi gelmektedir. Kuruluş dönemindeki

¹ Cemil Kavukçu'nun İnegöl ile edebî eser bağlamındaki münasebeti müstakil bir çalışmayı gerektirecek kadar yoğundur ve incelenmeye değerdir.

İnegöl de en geniş Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Osmanogulları adlı romanında işlenmiştir. Osmanogulları'nda Osman Bey'in Osmanlı Devleti'nin temellerini atışı etrafında İnegöl tekfurunun Ertuğrul Bey'in yerine kardeşi Dünder Bey'i geçirme çabası, İnegöl sarayında içki-kadın ve eğlence eşliğinde Kayı aşiretine ve Osman Bey'e karşı yapılan ittifaklar, Osman Bey'in Kayı aşiretindeki beylerin desteğini alarak İnegöl'e düzenlediği baskın, İnegöl tekfurunun öldürülmesive nihayet 1299'da Osman Bey'in görevlendirdiği Turgut Alp tarafından İnegöl'ün fethi anlatılır. Mustafa Necati Sepetçioğlu da Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu konu edindiği *Konak*(1974) adlı romanında Osman Bey'in İnegöl tekfuru ile mücadelesi dışında İnegöl bir tecrit mekânı olarak dikkat çeker. Romanın ana kahramanlardan Rahman'ın babası demirci ustası Salur, İnegöl'de bir mağarada yaşar. Salur Usta bu mağarada Osman Bey'in elinden beyliği almak için mücadele eden amcası Dünder Alp ve adamları için kılıç yapmaktadır. Oğlu Rahman'a hasret bir şekilde İnegöl'de, bir uçurumun kenarında gözlerden ırak bir mağarada yaşayan Salur Usta için bu mağara başkalarıyla her türlü irtibatı kesen bir tecrit yeridir.

Yazarların İnegöl'ün kuruluş dönemi içindeki rolü kadar Milli Mücadele sırasındaki durumunu da edebî esere naklettiklerini söylemek mümkün değildir. İşgal altındaki Bursa ve Bursa'nın Yunan işgalinden kurtarılması sürecinin yazarlar tarafından daha yoğun işlendiği görülmektedir². Milli Mücadele İnegöl'ünden bahseden eserlerde müstakil olarak İnegöl üzerinde durulmaz. İnegöl'den daima Bursa'nın işgali dolayısıyla bahsedilir veya İnegöl işgal Bursa'sından kaçanların Ankara'ya geçmesini sağlayan bir kapı olarak eserlerde yer alır. Örnek olarak Kemal Tahir'in *Bir Mülkiyet Kalesi*adli romanında Yunanlıların İnegöl'e ilerleyip İnegöl'ü işgal edişlerinden söz edilir. Bursa-İnegöl hattındaki muharebe anlatılır. İlhan Selçuk'un *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı* (1973) adlı eserinde Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine Yüzbaşı Selahattin'in beraberindekilerle şehirden ayrılıp İnegöl'e, İnegöl üzerinden de Eskişehir'e gittikleri görülür.

DOMANIÇ DAĞLARININ YOLCUSU

Şükûfe Nihal Başar, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Cumhuriyet'in ku-

² İşgal altındaki Bursa'nın edebî esere aksi için bkz. Alev Sınar, "Bir Şehrin Edebiyata Yansıyan Acı Hikâyesi", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 8, C 13, S 13, 2007/2, s. 337-361

ruluşuna, ülkede yaşanan köklü değişimlere tanıklık etmiş idealist, gönlü yurt sevgisiyle dolu milliyetçi bir öğretmen kadın yazardır³. Milli Mücadele sırasında İnegöl civarında yaşanan bir olayı odak noktası yaparak kaleme aldığı *Domaniç Dağlarının Yolcusu* (1946) adlı 85 sayfalık, adeta roman kurgusuyla oluşturulmuş gezi kitabında hem Milli Mücadele dönemi İnegöl'ünden hem de 1940'ların İnegöl'ünden söz eder⁴.

I- ŞÜKÛFE NİHAL'İ İNEGÖL'E GETİREN SEBEP: MİLLİ MÜCADELE RUHU

Şükûfe Nihal, Milli Mücadele sırasında Uludağ'ın uzantısı olan Domaniç Dağları'ndan inerek, düşmana yol gösterip vatana hıyanet eden öz oğlunu silahıyla vuran bir Anadolu kadınının, Habibe kadının, hikâyesini duyunca çok etkilenmiştir. Trajedisi olan bu anne onun gözüne bir destan kahramanı, bir roman kahramanı olarak görünmüş ve onun izini sürebilmek için İnegöl'e gelmiştir⁵. Şükûfe Nihalbu seyahati ferdî isteği ve tatmini için gerçekleştirilmiştir. Pek çok gezi kitabı yazarının taşıdığı yeni yerler görmek, yeni insanlar tanımak ve onları okuyucuya tanıtmak isteğiyle yola çıkmadığı gibi zamanı farklı yaşamak, vakit geçirmek, eğlenmek, heyecanın ve maceranın içine atılmak amacıyla da hareket etmemiştir. Şükûfe Nihal'i İnegöl'e getiren yukarıda kısaca bahsettiğim, yazarın benliğine ve yüreğine işleyen acı olduğu kadar etki-leyici ve düşündürücü hikâyedir. Şükûfe Nihal, Milli Mücadele ruhunun somut bir yansıması olan bu hikâyenin yaşandığı mekânı görüp, bu topraklarda aynı ruhu yakalamayı arzu etmiştir. Dolayısıyla yazarı İnegöl'e getiren, var olma mücadelesinden başarıyla çıkmış olan Türk milletinin bir mensubu olarak hissettiği sorumluluk duygusudur. İç dünyasında hissettiği aidiyet duygusu ve bu duygunun kuvvetlendirdiği vatana bağlılık duygusu Şükûfe Nihal'e bir sorumluluk yüklemiş ve onu İnegöl'e getirmiştir.

Bir şehit eşi olan, tek evladını gencecik yaşında tarlada çalışarak büyü-

³ Şükûfe Nihal hakkında geniş bilgi için bkz. Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002

⁴ *Domaniç Dağlarının Yolcusu*, 1946 yılında Şakir Sırmalı tarafından "Unutulan Sır (Domaniç Yolcusu)" adıyla sinemaya uyarlanmıştır. Bu sinema çalışması 1948 yılında yılın en başarılı yerli filmi ve en iyi özgün film müziği dallarında birincilik ödülü almıştır (Bkz. G. Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*, Kalcı Yayınevi, İstanbul, 1998).

⁵ Şükûfe Nihal bu hikâyeye "Gazi Kadınlar Sokağı" adlı yazısında da vurgu yapar ("Gazi Kadınlar Sokağı", *Türk Kadını*, S.5, Ekim 1966, s.12-13).

ten, oğlunu vatanperver bir kahraman olarak yetiştirmek için mücadele eden bir annenin onu kendi eliyle vatana ihanet ettiği için öldürmesi son derece trajiktir. Bu anne bütün gençliğini feda ederek yetiştirdiği oğlunu II. İnönü savaşı sırasında⁶ düşmanın karşısına yollamış ama saf delikanlı hain bir jandarma onbaşısı tarafından aldatılmış ve ne yaptığına farkında olmadan düşmana haber taşımıştır. Oğlunun ihanetini, casusluk yaptığını öğrenen annenin bir an durak-samadan cezasını en ağır şekilde kendi eliyle vermesi müthıştır⁷. Hikâye, Şükûfe Nihal'in içine işler. Kendisi de bir annedir ve bir annenin büyük fedakârlıkla tek başına yetiştirdiği, tüm ümitlerini bağladığı evladını öldürmesi dindirilmesi mümkün olmayan bir acıdır. Annenin bu eylemi vatani için yapması, vatan sevgisinin evlat sevgisine ağır basması Habibe kadını Şükûfe Nihal'in gözünde ulvileştirir. Bu olayı yerinde incelemeye karar vererek İnegöl'e gelir.

Domaniç Dağlarının Yolcusu 1946 yılında basılmıştır. Kitabın başında Şükûfe Nihal İnegöl'e gelmeden önce Bursa valisi Fazlı Güleç'e bir mektup yazdığını, İnegöl kaymakamının kendisine yardımcı olması için aracılık yapmasını istediğini belirtmektedir. Fazlı Güleç 1942-1945 yılları arasında Bursa valiliği yaptığına göre Şükûfe Nihal'in İnegöl'e geldiği tarih 1942-1945 arasıdır. Kitap okunduğunda yazarın heyecanı hemen fark edilmekte ve eser sıcaklığına yazılmış bir gezi yazısı izlenimi uyandırmaktadır. Bu nedenle Şükûfe Nihal'in 1944 ya da kuvvetle muhtemel 1945'in haziran ayında, ama her halükârda II. Dünya Savaşı yıllarında, savaş ekonomisinin tüm ülkedeki hayatı olumsuz etkilediği bir dönemde İnegöl'e geldiği anlaşılmaktadır. Ancak kitapta büyük şehirlerde hayatı alt üst eden savaşın İnegöl'e yansıması hakkında herhangi bir ipucu bulunmamaktadır.

Bir haziran sabahında İstanbul'dan Mudanya'ya doğru vapurla yola koyulurken Anadolu'nun bilmediği bir köşesini daha göreceği için, vatanına bağlılığıcanpâresi evladına duyduğu sevginin çok üstünde olan kahraman Türk kadınının yaşadığı yerleri göreceği için son derece heyecanlıdır. Bu olayı hatırlayanları bulup onlarla konuşarak Habibe kadını daha yakından tanımayı ummaktadır.

⁶ II. İnönü Savaşı 23 Mart-1 Nisan 1921 arasında gerçekleştiğine göre Şükûfe Nihal'i İnegöl'e getiren olay bu tarihler arasında yaşanmıştır.

⁷ Şükûfe Nihal'in trajik hikâyesini anlattığı Habibe kadından Şükûfe Nihal'den aktararak Zeki Sarıhan da *Kurtuluş Savaşı Kadınları* (Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2009, s.211-212)adlı kitabında söz eder.

II- ANADOLU COĞRAFYASI VE ANADOLU İNSANI

Bursa'da Çelik Palas otelinde bir gece kalan Şükûfe Nihal, günlerden pazar olduğu için vali Fazlı Güleç'e ulaşamamış, dönemin İnegöl kaymakamını telefonla aramış ama onu da bulamamıştır. Vatanın yolları herkese açıktır düşüncesiyle İnegöl – Bursa arasında o dönemde ulaşımı sağlayan bir kaptıkaçtıya binerek İnegöl'e doğru tek başına yola koyulmuştur. Bu küçük motorlu aracın Bursa'dan İnegöl'e varması üç saat sürmüştür. Cesur Anadolu kadını bulmak için yola koyulan Şükûfe Nihal'in genelde Anadolu coğrafyası ve Anadolu insanı özelde ise İnegöl coğrafyası ve İnegöl insanı ile ilgili gözlem ve tespitleri esere hâkimdir. Anadolu insanı içinde de dikkati özellikle kadınlar üstünde yoğunlaşmıştır.

A) MEKÂN

1944 veya 1945'in haziran başında Bursa'dan İnegöl'e giden yolda yemyeşil bir renk karşılar Şükûfe Nihal'i. Sebze bahçeleri ve tütün tarlaları tabiata can, bereket ve renk vermiştir. Haziran başında sabahın erken saati olmasına rağmen Bursa pek sıcakken İnegöl yoluna çıkar çıkmaz serinleten bir rüzgâr hissedilir. Uludağ'ın yamaçlarındaki kar kümelerini fark etmek de ayrı bir serinlik sağlar. Tabiatın güzelliği Şükûfe Nihal'in ruhundaki heyecanı daha da arttırır. Üç saat süren bu yolculuğun ortasında şoför Aksu köyünde mola verir. Aksu adını pek beğenen Şükûfe Nihal'in hayalinde bu isim adeta bir masal dünyası canlandırır. Söğütlerle çevrilmiş ak köpüklü bir dere, bu derenin kenarında türkü söyleyen al yanaklı, mor şalvarlı, saçları örgülü genç kızlar, ekilmiş tarlalar, tek katlı beyaz köy evleri hayal eder. Bu, tamamen itibarî bir tasvirdir. “*Domaniç Dağlarının Yolcusu, yazar-anlatıcının hâkimiyetinde ilerleyen bir roman gibi tertip edilmiştir.*”⁸ Eserde, Şükûfe Nihal'in gözünün gördüğü realist bir Aksu köyü tasviri yerine bir roman yazarının muhayyilesiyle sanat gücünü birleştirerek yaptığı bir köy tasviri vardır. Bu muhayyel tasvirin ardından gerçek mekâna geçilir. Yazar bir kasap dükkânının yanındaki çayhaneden bahseder ve burada kaptıkaçtıdaki yolcuların çay içtiğini anlatır. Belki de hayalinde canlanan masal dünyasını bozmamak için Aksu'da gördüklerini anlatmamıştır.

Şükûfe Nihal, İnegöl- Domaniç arasındaki yolun taşlık olduğunu, at arabasıyla on saatte, özel araçla beş-altı saatte Domaniç'e ulaşabileceğini öğrenince İnegöl'de kalmaya ve İstiklal Savaşı'nın bu kahraman kadınının yaşa-

⁸ Hülya Argunşah, *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, s. 335

dığı yeri İnegöl’de araştırmaya karar verir. Kaymakamın talimatıyla Eskişehir misafirhanesine yerleştikten sonra dikkati çevre üzerinde yoğunlaşır. Öncelikle 1940’ların İnegöl’ünde gözlemlediği iklim ve tabiatı anlatırken okurun gözünde bir İnegöl manzarası canlandırır. Haziran ayında yolları sele çeviren sağanak yağışlar, böylesine şiddetle yağın yağmurun arkasından açan güneş, yemyeşil kırlar, tarlalarda disiplinle çalışan köylüler, kaz sürüleri, ilk defa bu kadar yakından gördüğü leylekler, hemen her odasında ipekböceği yetiştirilen alçak damlı evler İnegöl peyzajının içinde yer alan dikkat çekici unsurlardır.

Bakımsız oteller de bu coğrafyanın içinde dikkat çekici bir mekândır. Kitaptan anlaşıldığına göre İnegöl’e gelen yolcunun bu kasabada o tarihte gidebileceği iki otel vardır. Bunlardan biri Bursa Otel, diğeri Eskişehir misafirhanesidir. Kaymakam, Şükûfe Nihal’in Eskişehir misafirhanesinde kalmasını istediğine göre burası Bursa Otel’inden daha rahat edebileceği bir tesis olmalıdır. Eskişehir misafirhanesindeki müşteriler hep erkektir. Sadece odalarda değil, terasta ve koridorda da yatan müşteriler vardır. Şükûfe Nihal, eşyası az ve eski bir odada kalır. Yastık taş parçasından farksızdır. Basma yüzü yorgan pek pis kokmaktadır. Şükûfe Nihal, otelci Ferhat Ağa ile ahab olunca Ferhat Ağa evinden getirdiği, muhtemelen kızının çeyizinden çıkardığı sabun kokan patiska çarşaf serer yazarın yatağına.

Halkın kendi arasında topladığı parayla yaptırdığı öğretmeni olmayan okulun durumu ayrı bir sıkıntı tablosu çizer. Şükûfe Nihal eğitim imkânından faydalanamayan İnegöl çocukları adına üzülür ve onları bu kadere mahkûm etmenin sorumluluğunu tabiatıyla aydına yüklerken erken dönem Cumhuriyet yazarlarının pek çoğunun yaptığı gibi Şükûfe Nihal de gençleri Anadolu’ya öğretmen olarak hizmet etmeye çağırır:

“Artık ta çocukluğumdan beri her gün düşünüp birçok defalar yazdığım, lâkin imkân bulup da kendimin de yapamadığım bu şeyler, içimi yakan bir hasrettir. Şu kara sıralarda oturacak yavruları, insanlığa, Türk milletine yarasır bir kalıba dökülmek; bir lokma bir şey yiyip de uyumak için, güneş battığı halde tarladan dönmemiş olan yorgun anayı bekleyen, önümdeki çamurlu derenin kenarında başı boş, yalın ayak, çıbanlı, kir içinde dolaşan zavallıyı gündüzleri bir temiz yuvada toplayıp şu sefil durumdan kurtarmak genç öğretmen

için hayırlı bir zevk olmaz mı?”⁹

“Köy gençlerinin başına geçerek, şu toprakla bir seviyede akan derenin yatağını biraz kazdırıp sokağı bataklıktan, köyü sıtmadan kurtarmak, etrafına birkaç söğüt dikerek yolu şirincelemek, gölgelendirmek, otuz derecelik sıcak günlerde bile pamuklu çuha, kebe ne bulursa üşümesin diye üst üste giydirilen şu sıska bacaklı, dokuz aylık yavruyu nasıl giydireceğini zavallı, bilgisiz anaya öğretmek çocuk bakımı üzerine ona bir fikir vermek; ne bileyim, işte köylüye kendini sevdirecek, inandırarak köyün hocası, doktoru, belediyesi, her şeyi olmak mümkündür.”¹⁰

B) İNSAN

Kadın ya da erkek, resmi görevli veya sivil halk, Şükûfe Nihal’in İnegöl’de karşılaştığı herkes ona önce mesafeli sonra sımsıcak davranmışlardır. Hepsisi son derece misafirperverdir. Şükûfe Nihal’in tepeden bakan bir göz değil kendilerinden bir parça olduğunu anlayınca tavırları hemen değişir. Yaşadıkları bölgenin bir İstanbullu için hiçbir cazibesinin olmadığı ön kabulü ile onun İnegöl’ü beğenmeyeceğini düşünürler. Bir kadın olarak tek başına yollara düşmesini yadırgarlar. Ancak bir yazar olduğunu öğrenince onu memnun etme çabasına girerler. Bu insanlar arasında şöför, kaptıkaçtıdaki yolcular, Aksu’daki kahveci, hamal, otelci Ferhat Ağa, Ferhat Ağa’nın oğlu, otel müşterileri, Ali Ağa, köylüler gibi İnegöl halkını oluşturanlar ve müdür Nizamettin Bey, kaymakam Remzi Bey, polis memuru gibi resmi görevliler vardır. Hepsisi son derece içten davranır. Resmi görevliler nazik ve samimidirler. Şükûfe Nihal’in anlattığı yaşanmış hikâyedeki kadının hangi köyden olduğunu bulabilmek için seferber olurlar. Yazara otele kadar eşlik eden genç polis memurunun onun bir şiirini ezberden okuması, eşi ve çocuğunun da bu şiiri bildiğini söylemesi, İstanbul gazetelerinde çıkan edebî yazılardan söz etmesi son derece çarpıcı ve 1940’lı yıllarda İnegöl’de tesadüfen karşılaşılan bir polis memurunun genel kültürünü ve edebiyat sevgisini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir.

Bu insanların nezaketi, sıcak ilgisi, karşılık beklemeden yardım etme çabası Şükûfe Nihal’e İnegöl’ün yabancı bir diyar olduğunu unutturur ve kasabaya kısa sürede ısınmasını sağlar. Kadının resmî daireye gitmesine, erkeklerle

⁹ Şükûfe Nihal, *Domaniç Dağlarının Yolcusu*, Gavsî Ozansoy Matbaası, İstanbul, 1946, s. 51-52

¹⁰ Şükûfe Nihal, *a.g.e.*, s. 52

böylesine rahat konuşabilmesine alışkın olmasalar da Şükûfe Nihal'in taleplerini hoşgörüyle karşılarlar. Onun idealist kimliğini fark etmişler, bir vatan aşığı olduğunu anlamışlardır. Bu nedenle büyük bir saygı duyarlar.

Şükûfe Nihal'in İnegöl'de asıl ilgilendiği çilekeş kadınlardır. Bu kadınların ayrı ayrı hikâyeleri vardır:

Kaptıkaçtıda birlikte yolculuk ettiği kadın iki yaşındaki kızıyla beraber Bursa'dan, hapishanedeki kocasını ziyaretten dönmektedir. Yolda Şükûfe Nihal'e derdini anlatan bu kadın İnegöl'e altı saat uzakta bir köyden kalkıp üç saat İnegöl ve Bursa arası da dahil edilirse dokuz saat gidiş dokuz saat dönüş toplam on sekiz saat yolu kocasını görebilmek için kat etmiştir. Sürekli hastalandığını söylediği küçük kızının bakımsızlıktan, gıdasızlıktan hasta olduğu anlaşılmaktadır. Hasta çocuğuyla ilgilenmek zorunda kaldığı için tarlada da çalışamayan bu genç kadın ne yapacağını bilemez durumdadır.

Yazar gittiği bir köyde kırışık yüzlü, ön dişleri dökülmüş, çekingen, ürkek, acılı, elli yaşında gösteren ama yeni doğum yapmış olduğu için çok daha genç olduğu anlaşılan bir ağa karısıyla karşılaşır. Şükûfe Nihal, onun derin ve karanlık bir kuyuyu andıran gözlerinden çok çile çekmiş dertli bir kadın olduğunu anlamıştır. Kocasının bu kadınla hiç ilgilenmediğini fark edince daha da üzülür. Genç yaşında bu kadar yıpranmış olan kadıncağz bütün yaşama şevkini kaybetmiştir.

Şükûfe Nihal'in yolda rastladığı iki Domaniçli kadın bitkin, perişan durumdadır. Sattıkları keçi yavrusundan kazandıkları parayla kim bilir bundan sonra kaç uzun yıl kullanacakları birer pabuç alabilmek için yürüyerek İnegöl'e gitmeye çalışırlar. Şükûfe Nihal, karınları aç olan bu kadınlarla ekmeğini paylaşır, onlara yanındaki kirazı ikram eder. Arabacıyı ikna ederek kadınları at arabasına alır.

Kadınlar pancar tarlalarında çalışırlar. Yağ, koyun, keçi satarlar. Bir kısmı Türkçe dahi bilmez. Kocalarından ilgi görmeyen, ellerinde orak-çapa, sırtlarında çocuk, kurumuş çatlak ayaklı, nasırlı, derisi vakitsiz buruşmuş kadınlara, yırtık elbiseli sırtında ağır odun ya da çalı demeti taşıyan kadınlara hayran olur. Gülmeye, eğlenmeye hasret kaldıkları her hallerinden bellidir. Şükûfe Nihal,

onların hayat didinmesi neticesinde ruhlarını kaybettiklerini müşahade eder. Bu kadınların işleri çok, dinlenecek zamanları ise yoktur. Şehirli kadınların sahip olduklarına haset etmeyerekhepsi tevekkül içinde durumlarını kabullenmiş görünürler. Cahil ama zekidirler. Şükûfe Nihal'in bütün kadınlarda gözlemlediği ruhlarının kuraklaşmış olduğudur:

"İşte bir genç kız ki ayakları çıplak, nasırlı... Bir soluk, alaca entarisi var; yüzü yanmış değil, kavrulmuş... Derisi vakitsiz buruşmuş; ama yine güzel... Ne kadar güzel olduğu belli. Onun bütün ömrü bu tarlada geçecek, o gençken yaşlanacak; ince, güzel boyu gençken eğilip bükülecek. Bütün ömründe belki bir (yavuklu)dan başka tesellisi olmayacak; belki bir gün ondan da hıyanet görecektir! Sonra, yolun kenarındaki şu sarı papatyalar kadar masum, kimseler farkında olmadan solup bitiverecek.

Onun hayatı sonsuz bir didinme!

Gözlerim şehre çevriliyor:

İşsiz, güçsüz, maksatsız, ülküsüz; her gün biraz daha bebekleşerek yaşayan kadınlar..."¹¹

Bu görüntünün arkasındaki cevher ise bambaşkadır. Merkezden uzak bir yerde yaşamının, coğrafyanın, kasaba ve köyün sunduğu sosyal imkânsızlıkların bu kadınlara çizdiği kader Şükûfe Nihal'in gözlemlerinde aktardıkları olsa da onların mayaları düşmana casusluk yaptığı için evladının cezasını kendi eliyle en ağır şekilde veren Habibe kadınla birdir. Yazar, İnegöl'de karşılaştığı bu çilekeş, cefalı kadının, hikâyesini öğrenerek peşine düştüğü yürekli, vatan söz konusu olduğunda evladını bile gözü görmeyen kadına dönüşebileceğini de yine İnegöl'de onları yakından tanıyınca anlar.

İstanbul'da Habibe kadının hikâyesini duyarak onu gözünde bir destan kahramanı haline getiren Şükûfe Nihal ne yazık ki İnegöl'de yakın geçmişte yaşanmış bu hikâyeyi bilen hiç kimseye rastlamaz. Oysa bu hikâye Milli Mücadele sırasında yaşanmış ferdî maceralardan sadece biridir. Yazar bu kadının yaşadığı yeri bulamaz ama İnegöl'de gördüğü bir rüyada onunla birleşir. Bu

¹¹ Şükûfe Nihal, a.g.e., s.67

rüyayı Şükûfe Nihal'in bilinçaltının yansıması olarak değerlendirmek, aslında Anadolu'da karşılaştığı her kadının mayasında, izini bulmaya çalıştığı vatan aşığı kadından bir parça bulunduğuna gönülden inandığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

SONUÇ

İnegöl'ün anlatıya dayalı edebî eserlerde daha ziyade Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi içindeki yeri ve sosyal hayatı ile yer aldığı görülmektedir. Bu eserler içinde özellikle memleket edebiyatının önemli bir yazarı ve bir Cumhuriyet aydını olan Şükûfe Nihal tarafından kaleme alınan *Domanıç Dağları'nın Yolcusu* adlı kitabın ayrı bir yeri vardır. 1944 veya 1945 yılında İnegöl'e yaptığı bir seyahati roman tadında anlattığı bu kitabında Şükûfe Nihal'in hareket noktası 1921 yılında, II. İnönü Savaşı sırasında İnegöl'de vatana ihanet eden oğlunu öldüren bir annedir. Şükûfe Nihal, Mehmet Akif'in “*Canı cananı bütün varımı alsın da Hüda/ Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda*” mısraında dile getirilen vatan kutsallığının somut bir örneği olan bu olayı edebî esere geçirerek tarihî belleğin canlı kalmasını sağlamıştır. İstiklal Savaşı sırasında İnegöl'de yaşanmış bir olayı aktararak sonraki kuşaklara Türk milletinin ortak kültürünü oluşturan unsurlardan çok önemli bir duyguyu, vatana kayıtsız şartsız bağlılığı somutlaştırmıştır. Bir annenin böylesine trajik bir eylemin öznesi olması çok özel bir durumdur. Ve Şükûfe Nihal İnegöl'de yaşanmış bu çok özel olayı bu kitabı vasıtasıyla hem İnegöl'ün hem de Türk toplumunun belleğine yerleştirmek istemiştir.

Domanıç Dağlarının Yolcusu'nun bir işlevi de işittiği bu trajik hadisenin İnegöl'de toplumsal mekânın hafızasında iz bırakıp bırakmadığını araştırmaya giden yazarın aydınlara, edebiyatçılara, vatanını sevdiğini söyleyen büyük şehir insanlarına bizzat örnek olmasıdır. Şükûfe Nihal'in hareket noktası halktır. İnegöl'de kaldığı kısa süre içinde pek çok dost edinmesi, İnegöllülerle bütünleşmesi, bir seyyah gözüyle seyretmeyip özellikle hemcinslerinin, kadınların dertlerini dinlemesi, asla tepeden bakmaması, eser boyunca sık sık vurguladığı sağlık sorunlarına rağmen rahatsızlığını hissettirmeden onlardan biri oluvermesi ve gözlemlediği İnegöl'ü içerden biriymişçesine anlatması halk aydın kaynaşması için aydının yaklaşımının nasıl olması gerektiği hususunda dikkat çekici noktalardır.

İnegöl, Şükûfe Nihal gibi kendini içerden bakışla anlatacak, sosyal hayat kadar tarihî birikimini de edebî eser içinde değerlendirip sonraki kuşaklara aktaracak yazarlarını beklemektedir.

KAYNAKLAR

ARGUNŞAH Hülya (2002) *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Akçağ Yayınları, Ankara

BAŞAR Şükûfe Nihal (1946)*Domanıç Dağlarının Yolcusu*, GavsîOzansoy Matbaası, İstanbul

BAŞAR “*Gazi Kadınlar Sokağı*”, Türk Kadını, S.5, Ekim 1966, s.12-13

SARİHAN Zeki (2009) *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Nilüfer Belediyesi, Bursa, 2009

SCOGNAMİLLO G. (1998)*Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998

**İNEGÖL DEYDİNLER KÖYÜ'NDEN NEŞ'ET EDEN ALİM,
MÜTEFEKKİR, DEVLET ADAMI, HEKİM DR. EMİN ACAR**

(A Scholar, Thinker, Politician and Medical Doctor from
Deydinler Village, İnegöl : Dr. Emin Acar)

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU*

Özet:

1926 yılında İnegöl Deydinler Köyü'nde dünyaya gelen Dr. Emin Acar, memleketimizin ilim, irfan, siyaset ve toplum hayatına altmış beş yıl fiilen alim, mütefekkir, devlet adamı ve hekim olarak hikmetle hizmet etmiş müstesna şahsiyettir.

Bu bildiride İnegöl Sempozyumu'nun tasarlanan muhtevası esas alınarak ve kendilerinin İnegöllü ve Bursalı olmakla müftehir bulunduğunu da belirterek muhterem ve kıymetli hemşehrilerine müstesnâ şahsiyet Dr. Emin Acar hakkında öz malumat takdim olunacaktır.

Bu çerçevede, Dr. Emin Acar'ın ülkemize, insanlarına ve insanlığa yaptığı fiili hizmetler usulü çerçevesinde sistematik olarak başlıklar altında takdim edilecek, birkaç örnekle müşahhas şekilde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dr. Emin Acar, Devlet adamı, Mütefekkir, İnegöl Deydinler Köyü

Abstract:

Dr. Emin Acar Efendi Hazretleri, born in Deydinler Village of İnegöl in 1926 was a special person, giving service to the society in the field of education, culture and policy for sixty five years as a scholar, thinker, politician and medical doctor.

In this declaration, brief information will be submitted to his esteemed fellow countrymen about Dr. Emin Acar Efendi Hazretleri, based on draft content of İnegöl Symposium.

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ahmet.nedim.serinsu@ankara.edu.tr

Actual services of Dr. Emin Acar Efendi hazretleri for our country, its citizens and humanity will be addressed within this framework. These actual services will be examined systematically as a part of his world perspective in the field of education, thinking, policy, medicine and education of the people and this will be presented with concrete examples.

Key Words: Dr. Emin Acar, Politician, Thinker, İnegöl Deydinler Village

I. Takdim

Milletler, kültür tarihlerinin mümtaz simalarını sonraki nesillere tanıtmakla çok şeyler kazanırlar. Geçmişte telif edilip, kültür tarihimizin basamak taşları olan tercüme-i hâl (biyografi) kitaplarının güzel örnekleri kütüphanelerimizi dolduruyor. Bugün ise, ilmin bu nokta-i nazardan durumunun daha iyi olmasını dileyelim. Çünkü bir âlimin bağlı olduğu kültür ve toplum çevresinin alâkasının, onun lâıyk olduğu hürmete mümasıl olması umulur. Bu sebeple hayatta iken ve ahirete yürüyüşünün ardından şerefine konferanslar verilmesi, adı ve hayatının, insana hizmette ve insan inşasında takip ettiği usulünün bir kitapla teşhir ve tahlil edilmesi beklenir. Böylelikle bu örnek insanların insan olmak imkânlarını daima açık tutmak kaygısı ve insan başarıları tarihe mal olacak, yeni nesillerin yüksek değerlerle inşa olunmasına vesile kılınabilecektir.

Dr. Emin Acar, içinde bulunduğu veya karşılaştığı durumlarda doğru ve anlamlı eylemler sahibi bu müstesna şahsiyetlerden biridir. Onun bu yüksek şahsiyetini bir alim, bir mütefekkir, bir devlet adamı ve bir hekim olarak zihniyet temelinde kısaca müzakereye sunmanın isabetli olacağı değerlendirilmiştir. Ancak şu hususa özellikle dikkat edilmelidir. Bu dört alan, yani ilim-alimlik, düşünce-mütefekkirlik, devlet hizmeti-devlet adamlığı ve tıp ilmi-hekimlik alanları hayatın alanlarından. Hayat ise bütünlüğüyle içiçe bir akışta yaşanır. Yani hayatın alanları ayrı kompartmanlar, bağımsız bölümler halinde değildir. Hayat bütündür; hayatın alanları homojen yapıdadır ve o şekilde de yaşanır. Dolayısıyla Dr. Emin Acar'ı bu hayat alanlarında anlatırken onun hayatında hayat alanlarının bütünlüğüne özellikle dikkat ettiğine ve bunu da “bilginin bütünlüğü” yaklaşımıyla gerçekleştirdiğine, sahip olduğu ilkelerini ilim-eylem (amel) bütünlüğüyle yaşadığına ve yaşayarak hissettirdiğine özellikle dikkat edilmelidir.

II. Alim, Mütefekkir, Devlet Adamı, Hekim Dr. Emin Acar'ın Kısa Özgeçmişi

Dr. Emin Acar, 1926 yılında Bursa/İnegöl Deydinler Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğretimini İnegöl'de lise öğrenimini Bursa Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 31 Mart 1952'de mezun olmuştur. Askerlik görevini tabip teğmen olarak İstanbul Kadıköy Askeri Hastahanesi'nde yapmıştır. Hekim olarak ilk görevini ise Kahramanmaraş/Göksun Çardak Nahiyesi'nde hükümet tabibi olarak yerine getirmiştir. Daha sonra Bolu Akçakoca hükümet tabibliği ve Bolu'da tabiblik görevlerinde bulunmuştur. 1963 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cebeci Hastahanesi'nde Ruh ve Sinir (Akliye-Asabiye) Hastalıkları (Nöropsikiyatri) Bölümü'nde uzmanlığını tamamlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatında (DPT) Planlama Uzmanı olarak memleketimizin sağlık, gıda ve eczacılık vd. alanlarda planlamasında önemli hizmetleri ve katkıları olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1973-1977 yılları arasında Bursa Milletvekili olarak bulunmuştur. Daha sonra Sanayi Bakanlığı Müşavirliği, Et ve Balık Kurumu Müşavirliği görevlerini deruhte etmiştir.

1963 yılında Ankara'da Hacı Bayram Veli Camii karşısında muayenehane açtığı muayenehane-dergâhında hem hastalarına bakmış hem de yüce dinimizin ilim- irfan- hikmetle memleketin manevi hayatına nakledilmesi hizmetine başlamış ve ahirete yürüyüşüne kadar da sürdürmüştür. Böylelikle Yüce dinimiz İslamiyet'in ilimlerine vukufiyetini insanlara Tarikat-ı Muhammediye (Sevgili Peygamberimizin birleştiren yolu) çerçevesinde ve bizzat kendi örnek yaşayışıyla bilgi-eylem bütünlüğüyle talim etmeyi sürdürmüştür. Bu hal üzere iken Yüce Allah'ın sonsuz rahmetine 3 Nisan 2106 sabahı yürüyüvermiştir.

III. Zihniyetinin Temelleri:

a. Kavramlar

Filozoflar insanın kavramlarla düşündüğünü, iradeye dayalı amaçlı eylemlerinin kavramlara dayandığını ifade ederler. Bu sebeple insanın dünya görüşü (paradigması) kavramlarla oluşur. Alim, mütefekkir, devlet adamı ve hekim Dr. Emin Acar da bir dünya görüşüne sahipti. Kullandığı kavramlar ile bunu ifade etmekteydi.

Dr. Emin Acar bir alim, bir mütefekkir, bir devlet adamı ve bir hekim

olarak bu alanların kavramlarına vâkıftı. Ayrıca söz konusu alanlarda kritik bazı kavramları kendisi tanımlamıştı ve teorik açıklamalarını kavramın bu anlam içeriğine göre yapmaktaydı. Bu alanların meselelerini izah ederken veya muhatabı olan uzman kişilerle müzakere ederken bu husus müşahede olunurdu. Onun dünya görüşünü ve ona dayanan insan inşa etmekteki sistematüğini anlayabilmek için bu kavramların özgün-yeni tanımlarına özellikle dikkat etmek lazım gelirdi.

Bir örnek: bilim kavramı ona göre “bilgiler yığını” anlamı içermektedir. Bir benzetme ile bunu anlatırdı: Bilim, harman yerinde toplanan ekinler yığınıydı. İlim ise bilgiden elde edilen değeri ifade etmekteydi. Yani bilgi eyleme dönüşmeliydi. Bunu da yukarıdaki benzetmeyi tamamlayan bir örnekle anlatırdı: bu yığından saman ayrılmalı, sonra ‘buğday’ elde edilmeliydi. Buradan bilgi-ilim-insan-hayat ilişkisine ve bütünleşmesine dikkat çekerek güncel bir açıklamada bulunurdu: Patos makinası çıktı, bir anda harman oldu. Onun için bugün nano-teknolojiye yönelmeli derdi.

Dolayısıyla ilmi zihin yapısı “herşeyin özüne yönelmek ve yönlendirmek” odaklıydı: ilimde, imanda ve eylemlerde/işlerde.

İlimdeki yeni gelişmelere göre üzerinde durduğu, genç ilim yolcularını ve taliplerini uzmanlıklarına teşvik ettiği ilim alanları şunlardı: nano teknoloji, biyo-medikal, iletişim ve yönetim-bilişim.

b. Akıl

Dr. Emin Acar “olgusal-eleştirisel zihniyet”in hakim olduğu bir kişiliğe sahipti. “Akıllı olmak, aklını kullanmak” kavramlarının ne anlama geldiklerini pratik açıklamalarla izah ederdi. Onun insan inşa sürecinde bu iki kavram “odak terim” mahiyetindedir.

c. Sevmek

Sevmek, mutlak anlamda, karşılıksız ve beklentisiz sevmek idi. Zihniyetinin bu önemli ilkesini ifade etmeleri tutum ve davranışlarında müşahede olunurdu.

d. İnsana ve Varolana Değer vermek, Kıymet bilmek

İnsanlara hususi değer verirdi; insan kıymeti bilir ve bunu hem hal-i hayatlarında hem de ahirete yürüyüşlerinden sonra olağanüstü maharetle ve tevazuu ile yapardı. Her insanın yerini ve değerini takdir ettiğini tutum ve davranışları, hitap tarzı ve ifadeleriyle, yani eylemleriyle izhar ederdi. Ayrıca varlıkla ilişkisinde de her şeyin “nimet olarak” yeri ve değeri vardı.

e. Birey olmak

Birey olmak ve birey olmaklığa teşvik etmek temel ilkesiydi. Ona göre insan birey olmalıydı: Birinin cebine kafasını koyup devekuşu olmamalı! Ama her çiçekten (alimden) almalı. Arı her çiçekten alırsa balı kıymetli Anzer balı olur. Sadece çamdan alırsa çam balı olur.

f. Müspet Üslup- Müspet Bakış

Dr. Emin Acar’ın bir olay-olgu-durum karşısında temel ilkesi her zaman bu meseleyi, bu durumu, bu olayı müspet üslupla ve müspet bakış açısıyla ele almak olmuştur. Bu ilkeyi sıklıkla hatırlatırlardı: Daima müspet bakmalı, daima müspet söylemeli ki müspet sonuçlansın.

g. Doğruluk- İç Temizliği

Doğruluk, yani *istikamet sahibi olmak* temel ilkelerindendi. İstikamet sahibi olmaya, dosdoğru olmaya, iç temizliğine (niyet temizliğine) çok vurgu yapar ve bunun da sade olmasının gerekliliğini vurgulardı.

IV. Alim Dr. Emin Acar

Alim olarak güçlü ilmi birikime sahipti. Kıymetli alimlerin ders hallerine katılmıştı. Bireysel okumalarıyla bu birikimini desteklemişti. Ayrıca alimleri ziyaret etmeyi, onların yanında bir talebe haliyle bulunarak ilimlerinden yararlanmayı, soruları ve açtığı müzakere konularıyla hiç terk etmemişti.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Felsefe Bölümü derslerine, bilhassa Alman filozof Prof. Heinz Heimsoeth’un derslerine devam etmişti. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kayıt olmuş, ilahiyat okumak istemişti. Yetmişli yıllardaki öğrenci affı yasasıyla kayıt yenilediği bilinmektedir.

İlmi konularda “ilmi tenkit”i “ilmi kritik”i yapan ve meselenin hakikatini anlamak ve anlatmak isteyen zihinsel sistematüğe sahipti. “Tahkik ehli”

olmak hususuna dikkat çeker Hz. Ali'den misalle bu yaklaşımın önemini anlatırdı. Ayrıca bu konuda “Taylorizm”i anlatır, Batı ilim ve fikir hayatında nasıl inkılâba sebep olduğunu açıklardı.

Tenkitleri doğrudan değil, dolaylı yoldan bir ince üsluplaydı. İstifade etmek isteyen insana ders olacak mahiyette idi.

Soru sormaktan memnun olur, yöneltilen sorulara münasip cevaplar verirdi.

V. Mütefekkir Dr. Emin Acar

Sahip olduğu ilmi birikimi hayata kattığı bir alan da tefekkür alanıydı. Kuvvetli hafızası, olağan üstü zekası sayesinde bir düşünür/mütefekkir olarak ilmi müktesebatını dönüştürerek irfana ve irfanı da işleyerek hikmete inkılâp ettirmesi daima müşahede olunurdu.

VI. Devlet Adamı Dr. Emin Acar

İnsanı hem toplumun vazgeçilmez unsuru “birey”, hem de “devlet kuran varlık” varlık şartının fitratının/öz'ünün gereği “devlet adamı-devletin adamı” olarak tarif etmekteydi. Bu tavrının gereği ve sonucu şu idi: Her vakit memlekete ve insanlarına hizmet için ne yapılabilir, ne yapabilirim?

Bu soruyu tamamlayan ve titizlikle üzerinde durduğu bir tutumu da şuydu: Memleket ve insanları hayrına dokunacak işlerde “hemen şimdi icraatta bulunmak”.

Devlet adamı olarak siyaset alanındaki bilgi birikimini yüksek tefekkür kabiliyeti ve zekasıyla tahlil/analiz ettiğinde, ülke ve dünya siyasetine vukufiyeti hayranlık uyandırır. Söz konusu sahaların uzmanı insanların tahlillerini dinlemek, öğrenmek ve kendileriyle müzakere ettikleri sık müşahede olunan bir durumdu.

VII. Hekim Dr. Emin Acar

Din alimi olmak öncelikli varoluşsal tercihiydi; ancak tıp alimi olmak ise ondan sonra gelirdi. Her yıl 31 Mart'ta hekim olarak vazifeye başlamış olmasını şükür ifadeleriyle anlatırdı. Hekimlik ile “hakîmlik/hikmet sahibi ol-

mak” arasındaki yakın münasebet etkileyici yapıda tabiplik tutum ve davranışlarında müşahede olunurdu.

K.Maraş-Elbistan'daki tabiplik hatıralarını, Küçükkızılık ve Büyükkızılık köylerindeki hekimlik hizmetlerini anlatırken çok mütehassis olurdu. Dinleyenler de bu duygu selinden pek ziyade etkilenirlerdi. Oradaki hizmetini “Yüce Allah katında makbul olmasını umduğu insanlık görevi” olarak umut ettiğini ifade ederdi. Asistanlığı sırasında gece nöbetlerindeki hastalara yakın hizmetinde hissetmiş olduğu feyiz ve bereketi duygu dolu ifadelerle anlatırdı. Bu ifadeler insana hizmet teşviki idi ve muhataplarında da bu duyguyu uyandırır.

Ahirete yürüyüşünden iki gece önce cuma akşamı duası için aramış ve hekimliğinin altmış beşinci yılının şükür duası olarak özellikle anılmasını istemişlerdi. Anılan sürede fiilen hekim olarak hasta baktı. Tıptaki gelişmeleri yakından takip etti.

Hekimlerle tıp konularını, hastalıklara ve hastalara ilişkin meseleleri müzakere ederdi. Bu müzakereleri takip edenler tıp alanındaki öngörülerinin yıllar içinde modern tıbbın uygulama alanına girdiğini müşahade etmişlerdir. Bir misal: nöroloji ile fizyoloji alanlarının ilmi birikimlerinin Nöro-fizyoloji bilimi dalı olmasını ilmi gerekçelerle açıklamakta ve müzakere etmekteydi. Şimdi Sağlık Bakanlığı eğitim ve araştırma hastahanelerinde ve bazı tıp fakültelerinde bu bilim dalı açılmıştır.

VIII. İnsan İnşası

“Mektep insan” olarak kendine özgü insan inşa metodu vardı. Nebvî insan inşasının güncel ve çağdaş bir pratiği olarak mütalaa olunan bu metod, Kur'an ve Sünnet'e (Sevgili Peygamberimizin olağanüstü yaşama sanatı yoluna) dayanmaktaydı. Buna özellikle vurgu yapardı.

İnsan inşa etmek ona göre “insana yazmak” tı veya “insan kazanmak”-tı. Müzakere ettiği ilmi ve fikri konuların telif edilmesi teklif edildiğinde şöyle söylerdi: Yazıyoruz! Açıklama beklendiğinde ise şöyle derdi: İnsana yazıyoruz, insan yazıyoruz.

İnsana yazmak, insanın onuru, değeri ve saygınlığının gereği idi. Bu sebeple insan “ya alim olmalı veya amir olmalı” idi. Çünkü bu alanlarda bireysel kabiliyetlerini insan başarısı olarak ortaya koyabiliyordu. Hayatın alanlarında bilgi-eylem bütünlüğünü işlevsel olarak hayata katabilirdi.

IX. Alim-Mütefekkir-Devlet Adamı ve Hekim Olarak Ahlakî Pratikleri

Ahlaki pratiklerinin zemini şu şekilde formüle edilebilir: Yüce Allah’a iman, Hz. Peygamber Muhammed (a.s.)’ı kendi bireyselliğinde örnek almak, ana-babaya hürmet ve hizmet etmek, vatan-milletin ve insanların hayrına çalışmak ve bunu da birlik-beraberlik ve kardeşlikle yapmak.

Diğer yandan ahlaki pratiklerini hayat katarken en dikkat çeken zihniyet ilkesi “sevgi” idi: Yüce Allah’ı sevmek, Peygamberimiz Hz. Muhammed’i sevmek, ana-babayı sevmek (kardeşler ve akrabaları sevmeyi de içerir), vatana ve millete kayıtsız şartsız bağlılık ve bu bağlılıkla vatani-milleti sevmek, insanları ve bütün var olanları sevmek. Bu sebeple Dr. Emin Acar “sevmeyi yaşayan ve öğreten insan” olarak tarif edilmiştir.

Ahlaki pratiklerinin bir diğer niteliği çok cömert ve çok vefalı olmasıdır. Aileden gelen cömertliği kısa beraberliklerde dahi hemen gözlenirdi. İkramını yola gideceklere ayrıca takdim ettirirdi. Anneler günü annelere, babalar günü babalara, vefat yıllarında hısım-akraba-eş ve dostlarına vefası olağanüstüydü. Hasta insanlara ilgisi, onlarla iletişimi, tanıdıklarını özellikle ve aksatmadan arayarak tedavilerini takip etmesi, teselli ile moral desteği vermesi de olağandıydı. Anılan süreçlerde, diyaloglarında kullandığı üslup ve ifadeler “insan nasıl sevilir ve sevgi cümleleri nasıl olur?” sorularının cevabı idi ve elbette kolay müşahade olunmayan örnekleriydi.

X. Hizmetleri

Dr. Emin Acar’ın en temel çabası tek kelimeyle ifade edilmek istenirse hizmet idi; vatanımıza-milletimize-insanlığa ve her var olana hizmet etmektir. Bu maksatla sürekli müzakereye bulunur, ilmini ve fikrini uygulanır şekilde ilgililere sürekli iletirdi. Bu iletişimi yüz yüze veya telefonla yapar, konuyu sonuca götüreceği kanaati taşıdığı mesul zatlara iletebilecekleri söylerdi. Ardından konuyu, meseleyi takip ederdi, asla unutmaz veya ihmal etmezdi. Birçok hiz-

metin takibini yıllarca yaptığı, sonuca ulaşma azminin her zaman yüksek olduğu ve sonuca da ulaştırdığı bilinmektedir. Örneğin fındıklı ekmek, tam buğday ekmeği, öğrencilere süt ve üzüm dağıtım konularının iletilmesi ve takibi hiç kesintiye uğramamıştır. Emeği geçen saygıdeğer devlet adamlarımızın bunun şahidi oldukları bilinen husustur.

Dr. Emin Acar’ın memleketimize ve insanlığa hizmetlerinden bazıları aşağıda arz olunmaktadır. Söz konusu hizmetlerinin her biri uzun izaha ve bir hikayeye sahiptir. Ancak bu husus ayrı bir çalışmanın mevzuu olmalıdır.

-Mekke’den yayın yapan Kur’ân- Kerîm Tv (Kâbe Tv) ve Medine’den yayın yapan Sünnet-i Nebevi Tv.

-Hac’da Müzdelife’de hacı adaylarının çok zorlandığını bizzat yıllarca müşahade edip müteallim olduğu konudaki çabası sonucu beş bin tuvalet yapılması.

- Sağlıklı beslenmek: Fındıklı ekmek, tam buğday ekmeği, zeytinyağı, üzüm, süt...

- Gıda: yerli gıda üretimi mahsullerinin kesinlikle iç tüketimde kullanılması...

- Enerji: Bor pili, toryum santralleri...

- Ağaçlandırmak: Akasya ormanı, yol kenarları akasya ağaçlandırması, dut ormanı (Dut Eylem Planı), ceviz ormanı, beyaz baraj çam ormanı...

- Mühendislik: inşaatlarda nanoteknoloji bor çeliği kullanılması, üniversite yapılarında prefabrik bina tercihi, kimyada nanoteknoloji (boyalarda, kumaşlarda vb.).

- Biyo-medikal: nanoteknoloji ile suni organ üretimi.

- Milli Eğitim: okumayı ve okutmayı olağanüstü teşvik (Okuyun! Alim olun; ilmin başına geçin. Okuyun! Yönetici olun idarenin başına geçin. Yani hizmet edin!); öğrencilere süt dağıtılması, üzüm dağıtılması...

- Siyaset: İyiliğin yayılması-kötülüğün engellenmesi çalışmalarının hayatın alanlarında yaygınlaştırılması.

XI. Dr. Emin Acar Vefa Günü Etkinlikleri

Ankara’da Dr. Emin Acar’ın isteği ile kurulmuş bulunan Hacı Bayram-ı Velî Eğitim-Öğretim ve Kültür Derneği, her yıl Nisan ayının ilk cumartesi ve pazar günlerinin *Dr. Emin Acar Vefa Günü Etkinlikleri* olarak değerlendirilmesini kararlaştırmıştır. Vefa günü ile kendilerinin ülkemize ve insanlığa olağanüstü hizmet mirasına vefakârlıkla sahip çıkılmış ve ziyadesiyle layık bulundukları saygı gösterilmiş olacaktır. Ayrıca o müstesna insana değer vermenin gereği icra edilecektir. Böylelikle Dr. Emin Acar hayırla anılarak gelecek nesillere tanıtılmış olunacaktır.

TÜRK EDEBİYATINDA OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNU ANLATAN ROMANLARDA İNEGÖL (İnegöl in Novels Narrating the Establishment of Ottoman Empire in Turkish Literature)

Yrd. Doç. Dr. Tefik SÜTÇÜ*

Özet:

İbn-i Haldun “Coğrafya kaderdir” der: İnegöl de, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun gerçekleştiği XIII. Yüzyılda ve devamında, Anadolu’nun batı bölgesinde eski bir yerleşim yeri olması, özellikle Osmanlı Kayı Aşireti’nin önce beylik olarak ortaya çıkmasında ve sonraları tarihte çok büyük bir devlet olarak var olmasında ilk mücadelelerin verildiği bir alanda bulunmasıyla tarihte önemli olaylara tanık olma kaderini yaşamıştır.

Bu yönüyle İnegöl, o dönem tarihini konu alan bütün tarihî kaynaklarda olduğu gibi, Türk Edebiyatı’nda roman türü gibi pek çok edebi anlatının meydana gelmesinde rol oynayan yazarların da üzerinde durmadan geçemeyeceği önemli bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmektedir.

Tarihî roman yazarı yazarlarımızın üzerinde en fazla durdukları konulardan biri Osmanlı tarihi olmuştur. Özellikle Kemal Tahir’in “Devlet Ana”, Feridun Fazıl Tülbentçi’nin “Osmanoğulları”, Tarık Buğra’nın “Osmancık” ve Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun “Konak” ve “Çatı” gibi çok fazla dikkat çeken eserleri, Osmanlı Devleti’nin kurulmasında ve Bursa çevresinde pek çok kale, hisar ve yerleşim yerinin fethedilmesinde rol oynayan Osman Bey’i başkahraman olarak seçmişler ve İnegöl’ü de olayların yaşandığı havalide önemli bir mekân olarak ele almışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin Uçbeyi Ertuğrul Gazi’nin Söğüt çevresindeki mücadeleleri, Osman Gazi’nin bey olması, Bilecik ve Bursa çevresindeki yeni fetihler, o havalide yaşayan tekfur ve çevre aşiret beyleri ile olan münasebetler ve verilen mücadelelerle beraber, edebiyatçıların eserlerine, kurgusal bir anlatım ögesi olarak da olsa İnegöl, İnegöl kalesi, İnegöl tekfuru gibi kavramlar fazlasıyla girmiştir.

Bu itibarla bildiride, son yıllarda baş döndürücü bir gelişme ve büyüme

* Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. tsutcu@nku.edu.tr

grafiği çizen İnegöl, XIII. Yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile bu kuruluşun gerçekleşmesinde rol oynayan tarihi şahsiyetlerin yaşayış ve mücadelelerinin Türk Edebiyatında yazılmış olan tarihi romanlara yansımaları yönü ile ele alınacak ve İnegöl'ün bu romanlardaki izdüşümü değerlendirilip bütün yönleriyle ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Osmanlı Devleti, Roman, İnegöl, İnegöl Tarihi.

Abstract:

İbn-i Haldun says "Geography is destiny". İnegöl was an old settlement in Western Anatolia in XIII. century when Ottoman Empire was established and after that, it was located in an area where especially first struggles took place by Kayi tribe of Ottomans which appeared as a chieftom and later existed as a very large empire and accordingly had a destiny of witnessing important events in history.

From this point of view, İnegöl draws attention as an important settlement which can not be ignored by authors who played role in creation of many literate narration such as novel type in Turkish literature, just like all historical sources which are about the history of that era.

One of the most emphasized subjects of historical novel authors is Ottoman history. Especially the pieces of art such as "Devlet Ana" by Kemal Tahir, "Osmanoğulları" by Feridun Fazıl Tülbentçi, "Osmancık" by Tarık Buğra and attention drawing pieces of art by Mustafa Necati Sepetçioğlu such as "Konak" and "Çatı" selected Osman Bey, who played role in establishment of Ottoman Empire and in conquest of many castles, forts and settlements around Bursa as main hero and handled İnegöl as an important location on the vicinity where the events took place. Together with the struggles of Ertugrul Gazi the margrave of Anatolian Seljuk Empire, Osman Gazi becoming a master, new conquests around Bilecik and Bursa, feudal landlords living in that vicinity, relations with surrounding tribe leaders, concepts such as İnegöl, İnegöl castle, İnegöl feudal landlord entered to men of letters' pieces of art, even as a fictional narration element.

With this respect, İnegöl which demonstrates an astonishing development and enlargement in recent years, will be handled from the aspect of reflection of establishment of Ottoman Empire in late XIII. Century and lives and struggles of historical characters who plays role in this establishment to historical novels written in Turkish literature and the projection of İnegöl in these novels will be evaluated and presented in all its aspects.

Key Words: Turkish Literature, Ottoman Empire, Novel, İnegöl, History of İnegöl.

1.Giriş

1.1.Kuruluş Dönemi

Osmanlı Beyliği'nin doğuşunun ve yayılmasının XIII. Yüzyılda Selçuklu-Bizans uç bölgesinde başlamasının Söğüt, Kütahya, Domaniç, "İnegöl" ve Bursa çevresinde meydana gelmesi, bu bölgenin idari, ekonomik ve kültürel yönden biçimlenmesini ve kaderini de belirlemiştir. Bu itibarla her şeyden evvel şunu belirtmek yerinde olur ki, bütün uç beyliklerinde olduğu gibi Osmanlı Beyliğinin ortaya çıkışı sırasında da eski İslam gaza ananesinin uç bölgesinde hâkim bir unsur olduğu göze çarpmaktadır. Uç bölgelerindeki en önemli hususiyet, ilk savaşçı grubun gaza liderinin, gaza ve ganimet için buradaki uç kuvvetlerinin büyük bir kısmını yani alpları ve nökerleri/yoldaşları toplamasıyla ortaya çıkar. Nöker/yoldaşların mutlaka kan akrabalığına dayanan bir klandan, boydan gelmesi zorunluluk olarak görülmemiştir. Daha çok dışarı bölgelerden gelen "garipler", ganimet için savaşmaya gelen yabancılar ve kullar da nöker/yoldaşlar arasında yer almıştır.

Eski bir menakıpname rivayetinde, Selçuklular mensubu Kutalmışoğlu Süleymanşah, Osman Bey'in dedesi olarak benimsenmiş ve anlatılmış olması, günümüze kadar bu bilginin bu biçimde anlatılmasına yol açmıştır. Bu bilgiye göre "gaza", Osman Bey'i ve onun gibi bu uclarda, Osman Bey uğruna savaşan alpları ve alp-erenleri harekete geçiren, "doyum" akınlarına anlam kazandıran kutsal ideoloji olarak tanımlanabilir. Başlangıçta Aykut Alp, Turgut Alp, Konur Alp, Hasan Alp, Akça Koca, Samsa Çavuş gibi uç liderleri bağımsız hareket etmişlerdir. Zaman içinde onlar Osman Gazi'nin yoldaşları oldular. Zira Osman Gazi, tarihi kayıtlarda belirtildiği gibi, bizim burada bildirimizde konu edindiğimiz ve incelediğimiz romanlarda da görüldüğü biçimde, bu uçta en

atılğan, en başarılı gaza öncüsü durumuna gelmiştir. Diğer taraftan menakıpnâme rivayetinde benimsenip anlatıldığına göre, Uçlardaki topluluklarda, Babai dervişlerin en saygın kişisi olan Vefaiyye halifelerinden Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye iltifatlarda bulunmuş, Tanrı'dan gaza önderliği aldığını bildirmiş ve kızı Malhun Hatun ile evlenmesini sağlamıştır. Şeyh Edebali, Osman Bey'in gelecekteki akınlarına manevi destek sağlamış ve mahiyetindeki topluluğun yayılıp daha geniş bölgelerde hâkimiyet kurmasında rol oynamıştır. Bu durum, Osman Gazi'nin kariyer yolculuğunda siyasi formasyon yolunda önemli bir merhale olarak kabul edilmelidir. Osman Bey, geleneksel rivayette daima "Osman Gazi" diye anılmış ve onun torunları ve ardından gelen kuşaklar da en ziyade onun bu unvanıyla övünmektedirler.¹

1.2. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde İnegöl

Osmanlı Beyliği'nin daha "Osmanlı Beyliği" adını almadan önce, Domaniç ve Söğüt bölgesinde bulunan göçebe Kayı aşiretinin başında bulunan Ertuğrul Bey'in ölümü üzerine Beyliğin başına getirilen Osman Bey, Bizans'a karşı fetihlere başlar. Ermeni Gediği'nde Bizanslılara karşı yapılan savaşta kardeşi Savcı Bey'in oğlu Baykoca (Bayhoca) şehit düşer.

Baykoca, Osmanlı hanedanının ilk şehidi olup, mezarı İnegöl'ün Hamzabey köyündedir. Bu savaştan bir süre sonra Osman Bey İnegöl yakınlarındaki Kulaca kalesine baskın yaparak kaleyi ele geçirir ve ahalisini teslim alır. Bu fetih hadisesi Âşıkpaşazade tarihinde hicrî 684, miladî 1285 olarak kaydedilmiş olup Osman Gazi'nin ilk fethi olduğu belirtilmiştir.

Osman Bey'in bu fethinden ve Osmanlı Beyliğinin çevre muhitlere yayılmasından endişe duyan Bilecik, Yarhisar, İnegöl tekfurları, çevrede bulunan diğer tekfurlar ile ittifak kurmuşlardır. Bu ittifaktan haberi olan Osman Bey, gerekli gördüğü hazırlıkları yaparak silah arkadaşlarından Turgut Alp'i İnegöl'ün fethi için görevlendirmiştir.

Turgut Alp'in İnegöl'ü kuşatma planıyla, çevresi iyice daralan İnegöl, 1299 yılında fethedilmiştir. Bu fetihden sonra İnegöl ve çevresinin yönetimi Turgut Alp'e verilmiştir.

¹ [Editör: İnalçık, Halil] (2010). "Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi", **Osmanlı Tarihini Yeniden Yazma-Kuruluş**, 2. bs., İstanbul: Hayy Kitap, s.43-49.

İnegöl'ün fethinden sonra Turgut Alp'in Bursa'nın fethinde de önemli yararlılıkları olmuştur. Turgut Alp, İnegöl yakınlarındaki "Genci" köyünde vefat etmiştir. "Genci" köyünün ismi daha sonraları "Turgut Alp" köyü olmuş ve günümüzde de "Turgut Alp" ismini taşımaktadır. Turgut Alp'in türbesi "Turgut Alp" köyünde İnegöl'e bakan geniş bir tepenin üzerinde bulunmakta olup, her yıl Mayıs ayında türbe çevresinde adına bir anma töreni yapılmaktadır.

İnegöl'ün bir mahallesine, bir köyüne, bir Anadolu lisesine ve bir camisine Turgut Alp'in isminin verilmiş olması da, Osmanlı Beyliği döneminde İnegöl'ün fethedilmesinde ve bölgenin vatanlaşmasında en önemli rolü olan bu komutanın adının yaşatılmasında çok anlamlı bir vefa göstergesi olarak görülmektedir.

İnegöl'ün fethinden sonra İnegöl ve çevresinde iskân hareketleri başlamış ve Kayı boyuna bağlı Türkmenlerin büyük bir bölümü Bizans döneminden kalan Rum köylerine, bir bölümü ise o dönemde yeni kurulan köylere yerleştirilmiştir. Yörenin imarı ile ilgili çalışmalar da Osmanlı Devleti'nin Yıldırım Bayezid döneminde hızlanmıştır.²

2.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi Romanlarında İnegöl

İbn-i Haldun'ın ifadesiyle, devletlerin ve ferdin "kaderi coğrafya"dır. İnegöl, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun gerçekleştiği XIII. Yüzyılda ve bu dönemin sonrasında, Anadolu'nun Batı ucunda, tarihi eskiye dayanan bir yerleşim yeri olması bakımından önemlidir. İnegöl, özellikle Osmanlı Beyliğinin tarihte yer bulduğu dönemde, Kayı aşiretinin önce Beylik olarak ortaya çıktığı ve sonrasındaki tarihlerde çok büyük bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nin var olmasında merkezî bir alanda bulunmasıyla tarihte önemli olaylara tanıklık etme kaderini yaşamış olmasıyla dikkat çekici bir coğrafya olarak yer alır. Bu yönüyle İnegöl, o dönem tarihini konu alan tarihî kaynaklarda anlatıldığı gibi, Türk Edebiyatı'nda roman türü gibi pek çok edebî anlatının meydana gelmesinde rol oynayan yazarların da üzerinde durmadan geçemeyeceği önemli bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmektedir.

Tarihî roman yazarlarımızın üzerinde en fazla durdukları konulardan

² **İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi**(2013). İnegöl Belediyesi-İnegöl Kent Konseyi Yayını, İstanbul: Mega Basım, s.41-48.

biri Osmanlı tarihi olmuştur. Özellikle Feridun Fazıl Tülbentçi'nin "Osmanoğulları", Kemal Tahir'in "Devlet Ana", Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Konak" ile "Çatı" ve Tarık Buğra'nın "Osmancık" gibi dikkat çekici eserleri, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında ve Bursa çevresinde pek çok kale, hisar ve yerleşim yerinin fethedilmesinde rol oynayan Osman Bey'i başkahraman olarak seçmişlerdir. İnegöl de, Osman Bey'in beyliği döneminde, çevresinde cereyan eden olayların meydana geldiği havalide önemli bir mekân olarak ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Uçbeyi Ertuğrul Gazi'nin Söğüt çevresindeki mücadeleleri ve ölümü, Osman Gazi'nin babasının ölümü sonrası aşiretinin başına bey olması; Söğüt, Bilecik ve Bursa çevresinde yeni fethedilen yerler, bu romanların temel konuları olmuştur. O havalide yaşayan tekfur ve onların mahiyetindeki ahali, Osman Bey dönemindeki çevre aşiret beyleri ile olan münasebetler ve Osman Bey'in zaman zaman onlara karşı mücadeleleri, romanlara kurgusal bir anlatım ögesi olarak da olsa girmiştir.

Kuruluş dönemi konulu romanlarında İnegöl'den, çoğunlukla "İnegöl kalesi", "İnegöl Tekfuru", "İnegöl Hâkimi", "İnegöl Hâkimi Nikola'nın Kardeşi", "İnegöl'e ait bir müfreze" ve "İnegöl ahali" olarak söz edilmektedir. Bu araştırmanın konusu olarak seçilmiş olan romanlarda İnegöl'ün, hangi ölçülerde ve nasıl kullanıldığını romanların yayımlanma sırasını esas alan kronolojiye göre incelediğimizde, bazı yazarlarımızın tarihsel olayları kendilerince yorumladıkları görülecektir. Genel olarak İnegöl ve çevresinin fethi ve vatanlaşması konusu ise romanlarda tarihsel bilgi ve belgelere uygun olarak anlatılmıştır.

2.1.1. Feridun Fazıl Tülbentçi-Osmanoğulları

Tarihi romanın öncü isimlerinden Feridun Fazıl Tülbentçi'nin kaleminde Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve onun kurucusu olan Osman Gazi'nin hayatı, muzafer savaşları, Malhun Hatun ile olan aşkı ve hayatı boyunca yaşamış olduğu ıstırapları Osmanoğulları³ romanında tarihî kayıtlara uygun kalınmaya çalışılarak ele alınmıştır. Bir aşiretten dünya devleti olma yolunda gidilen yolda inanç, ahlak, ruh ve mücadele azminin nasıl yoğrulduğunu gösteren roman, bütün bu kavramlarla donanmış olan Osman Bey ve ekibinin, büyük bir devletin doğuşunun nasıl gerçekleştiğini konu alır.

Kuruluş döneminin pek fazla bilinmeyen bazı aşamaları da, yine bu

³ Tülbentçi, Feridun Fazıl (2008). **Osmanoğulları**, İstanbul: İnkılâp Yayınları, (İlk basım 1950).

kurgusal eserde hayat bulmaktadır. Kayı aşiretinin yaşayışı, çevresindeki tekfurlarla bitmek bilmeyen mücadeleleri, roman boyunca aşkın gücünü yüreğinden eksik etmeyen Osman Bey'in macera dolu yaşamı Tülbentçi'nin kalemıyla bu kurgusal eserde yorumlanmaktadır.

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin 750 sayfalık "Osmanoğulları" romanında İnegöl, İnegöl ile ilgili kişi ve kavramlar, 102 yerde geçmektedir. Tülbentçi, eserini uzun ömrü boyunca sakin, hoşgörülü, cömert ve çevresindeki bey ve tekfurlarla uyumlu bir yaşam süren ve bu haliyle kendi aşiret ahaliinden ve Konya Selçuklu sarayından samimi bir saygı ve itibar gören Ertuğrul Gazi'nin, henüz yirmi yaşında bile olmayan Osman Bey'e aşiretin idaresini vermesi konusunu işleyerek başlatır. Olaylar, Osman Bey'in liderliğini hazmedemeyen Dünder Bey'in aşiretin gizli düşmanları olan çevredeki tekfurlarla birlikte hareket etmesiyle ilerlemektedir. Şövalye Laskaris, Papaz Arkitas, Konyalı Mesut ve Korhan onunla birlikte hareket etmektedirler. Yarhisar Tekfuru Nikefor, İnegöl Tekfuru Aya Nikola ve Bilecik Tekfuru da bu kumpasa ortak olmaktadır:

*"1281 yılı Şubat ayının 22'nci Cumartesi günü akşamı Yarhisar Kalesi fevkalade olaylara sahne oluyordu. Yarhisar Tekfuru Nikefor'un bir saray yavrusunu andıran büyük konağının giriş kapısının önünde, gocuklarına bürünmüş Rum muhafızları dolaşıyor, diz boyu kara bata çıka konağa gelen süvarileri atlarından indirerek içeriye buyur ediyorlardı konağın çifte ocaklı büyük salonunda mükellef bir sofra hazırlanmıştı. Kadınli erkekli tertip edilen ziyafette, Yarhisar'ın ileri gelenleri, Bilecik Tekfuru ile karısı ve baldızı, İnegöl Hâkimi Nikola'nın kardeşi de hazır bulunuyorlardı. Fakat en itibarlı davetli hiç şüphesiz Ertuğrul Gazi'nin kardeşi Dünder Bey'di."*⁴

Romanın ilerleyen bölümlerinde Dünder Bey'in, Ertuğrul Bey'den sonra beyliğin başına geçerek idaresini alma planlarını, çevredeki Bizans tekfurları ile gizli gizli buluşmalar yapmak suretiyle sürdürdüğü görülmektedir. Aşiretin içindeki bazı Dünder Bey lehine çalışan adamlar da zaman zaman Yarhisar tekfurunun himayesinde Bilecik ve İnegöl Rum beyleri ile gizli müzakereler yapmaktadırlar.⁵ Bu müzakereler sırasında zaman zaman İnegöl hâkimi-

⁴ Tülbentçi, A.g.e., s.15.

⁵ Tülbentçi, A.g.e., s.16.

nin yakın akrabası olan ve ismi kullanılmayan bir kadın bulunacak ve Yarhisar tekfurı Nikefor'un bu kadın ile yakınlaştığı görülecektir.⁶

Osmanoğulları romanı boyunca konu edilen olaylar ve ortaya konulan tasvirler, Osman Bey'in mücadelesinin, sadece Dünder Bey'in sinsî müzakerelerle hazırladığı kumpas ve planlarına hazırladığı tedbirleri anlatma üzerine kurulmaz. Olayların akışı, bazen Osman Bey'in, kaderin akışı içerisinde elde edilmiş Bizans tekfurlarının birbirlerine yazmış olduğu uyarıcı mektuplar almasıyla da ilerlemektedir. Kendisine dostluk gösterdiğini sandığı ve güvendiği Eskişehir Rum beyinin mektubu bu yönde eline geçmiş ve bu mektupta kendisine düşman olan tekfur lar sayılırken, aralarında İnegöl tekfur u da sayılmıştır.⁷

Hacimli bir roman olan Osmanoğulları romanında olay akışları bazen hızlı, mekân hareketliliği de çeşitlidir. Olayların bazen farklı mekânlarda Ertuğrul Gazi Alplerinin çarpışmaları üzerine kurulduğu görülecektir. Zaman zaman İznik İmparatorluğu'nun hükümdarı Teodor Laskaris ve onun halefleri olan Rumlar, Karacahisarlılarla beraber Türk topraklarına akınlar yaparlar. Sultan Alaettin, bu Rum akınlarına bir son vermek üzere Batıya doğru harekete geçerken Kayı aşiretinin cenkçi mücahitlerinden yardım almaktadır. Ertuğrul Gazi'nin desteği ile Ermeni Derbendi mevkiinde şiddetli bir savaş üç gün üç gece sürmüş, İznik İmparatorunun askerine destek olan Aktav Tatarlarına rağmen Rumlar başarı kazanamamış ve Türk birlikleri kaçan Tatarları İnegöl'e kadar kovalamışlardır.⁸

Osmanoğulları romanında çok farklı yörelerden gelip geçen tüccar, asker, ajan ve diğer ahali olmak üzere herkesin uğrayıp haber topladığı önemli bir mekân olarak dikkatlere sunulan Kartallı Han, İnegöl ahalisinden de değişik kimselerin uğradığı bir yerdir.⁹ Yarhisar tekfur u Nikefor'un ajanı olan sivri sakallı papaz bu hana zaman zaman uğrar ve değişik kesimden yolculardan bilgiler toplardı. Bu papaz İncipınarı panayırında karşılaştığı Türklerin genç beyi Osman Bey'e bir defasında Nikefor'un ona dost olduğunu, çevredeki asil sükunu ve huzuru bozanın İnegöl Rum Bey'i Nikola olduğunu anlatmıştır.¹⁰

⁶ Tülbentçi, A.g.e., s.19.

⁷ Tülbentçi, A.g.e., s.35.

⁸ Tülbentçi, A.g.e., s.55-56.

⁹ Tülbentçi, A.g.e., s.157.

¹⁰ Tülbentçi, A.g.e., s.118.

Selçuklu Devleti'nin ikiye ayrılması sırasında Konya Sarayı'nın başsız kalması Marmara bölgesindeki Rum beylerini büsbütün şımartmış, hatta ufak tefek tecavüz hareketlerine de başlamışlardır. Bunlardan İnegöl'e ait bir müfreze Konur Alp ile karşılaşmış ve müthiş bir dayak yemiş, yarısından fazlasını ölü ve yaralı bırakarak kaçmıştı. Bu olaydan sonra Osman Bey'in çevresine karşı daha sıkı tedbirler almayı uygun görmüş, özellikle İnegöl Tekfur u Nikola'ya dikkat etmek niyetiyle kasabaları kendi haline terk ederek yazlığa çıkmaktan vazgeçmişti.¹¹

Osman Bey ile aralarını görünüşte düzeltmek isteyen Rum Beyleri, zaman zaman fırsat kollamışlardır:

“1282 yılının Kasım ayının ortalarında, Söğüt neşe ile çalkalanmaktadır. Kayı aşiretinin genç beyi Osman Bey'in bir oğlu dünyaya gelir. Çocuğun adını Orhan koymuşlar ve artık ihtiyar Ertuğrul Gazi muradına nail olmuştu. Osman Bey'den olan torununu sevecekti. Söğüt'te Orhan'ın şerefine ziyafetler veriliyor, eğlenceler tertip ediliyordu. Uzak, yakın uçbeyleri ile dost, düşman Rum beylerine haberciler gidiyor, müjde götürülüyordu. Orhan'ın doğumu tekfur ların işine çok yaramıştı. Bu vesile ile yine Türklerle yeni ilişkiler kurabileceklerdi. İnegöl hâkimi Nikola arası açık olan Yarhisar tekfur una nispet olmak üzere çok kıymetli bir şal göndermişti. Bunun farkına varan Nikefor, ondan aşağı kalmak istememiş, kabzası altın işlemeli, Bizans yapısı bir kılıç yollamış, ayrıca sonu “Babası gibi kahraman, zeki ve dost olur” cümlesiyle biten bir de mektup yazmıştı. Osman Bey bu mektubu okuyunca dayanamamış, yakın arkadaşlarına “Ben hayatımda bu türlü adam görmedim. İnsan boş bulunsa, Nikefor'un dostluğuna bile inanacağı geliyor. Şeytan gibi herif” demişti.”¹²

1283 yılı kar fırtınası ile beraber girer. Vakitsiz gelen yoğun kış ile politika faaliyetleri de hızlanır. Üzerlerindeki Selçuklu baskısı kısmen azalan tekfur lar, ne hikmetse birleşemezler. Tam ittifak kuracakları sırada ortaya yeni ihtilaf konuları çıkmaktadır. Nikefor'un, İnegöl hâkiminden sonra Bilecik Rum

¹¹ Tülbentçi, A.g.e., s.134.

¹² Tülbentçi, A.g.e., s.161.

beyi ile de bozuştığı, Lefkelilerin bir arazi meselesinden dolayı Yenişehir tekfurı ile aralarının açıldığı söylenmektedir. Kayı aşiretinin sözde müttefiki olan Sultanönü sancak beyi, Söğüt'te hiçbir bilgi bırakmadan ortadan kaybolur. Ortada değişik söylentiler dolaşmakta olup, İnegöl Tekfuru Nikola'nın sarayında misafir olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Osman Bey bu olayla yakından ilgilenmiş, önceleri sancak beyinin Rumların bir pususuna düştüğünü zannetmişti.¹³ Ancak genç ve mert İnönü Rum Beyi Eftimyadis Söğüt'e gelerek Osman Bey'e durumu anlatmıştı: "İnegöl hâkiminin adamlarının bir iki ay önce Sultanönü'ne gelerek sancak beyi ile müzakerelerde bulunduktan sonra beraberce Sivas'a hareket ettiklerini öğrendiğini ayrıntılarıyla anlatmış ve "Sakın İnegöl hâkimine inanmayın. Size son zamanlarda iyi davranmasının sebepleri var. Bir tanesi Yarhisar Tekfuru Nikefor'la arasının açık olması, diğeri de sizin Sultanönü sancak beyiyle ittifak akdetmenizdir. Fakat o kadar gizli temas ediyorlar ki, desiselerinin kimse farkında olmuyor" dedi."¹⁴

Bu gizli desiselerin teyidi olarak Osmanoğulları romanında, Karamürsel ile Turgut Alp'in yaptığı bir yolculuk sırasında İnegöllü Aratos isimli süvari ile karşılaşmaları sahnesi bulunmaktadır. Aratos, İnegöl Tekfuru Nikola'nın emri ile Sultan Mesut ile görüşmek üzere Sivas'a gönderilmiştir.¹⁵

Roman boyunca anlatılan olaylar akışı boyunca, Kayı aşireti yaz döneminde Domaniç'e yazlığa giderler. Osman Bey'in bütün bahadırlarıyla beraber Domaniç'e gittiğini sanan İnegöl Tekfuru Nikola, bu fırsatı kaçırmak istememiş, Sultanönü sancak beyinden de teşvik ve destek görerek, yüzündeki dostluk maskesini atmıştır. Bir yıl önceki baskının intikamını almak sevdasıyla on kişilik bir süvari kolunu Söğüt'ün yakın meralarına göndermiştir. Burada bulunan Aykut Alp ve arkadaşlarından dayak yiyen Rum süvarileri kendilerini İnegöl'e güç bela atmışlardır. İkinci bir olay da Kartallı Hanı'nda olmuştu. Osman Bey'in aleyhinde atıp tutan Sultanönü sancak beyinin adamları, tesadüfen handa bulunan Karamürsel, Abdurrahman ve Turgut Alp'ten layık oldukları karşılığı görmüşlerdir. Harmanakaya tekfurunun adamları da gece karanlığında Kayı aşiretine ait bir koyun sürüsünü götürmek isterken yakalanmışlardır. Bütün bu olaylar, hem Kayı aşireti ile hem de tekfurların kendi arasındaki geçim-

sizliği büsbütün arttırmaktadır. Bu durumdan fazlasıyla memnun olan Yarhisar tekfuru Nikefor idi. Papaz Arkitas'ı sık sık Domaniç'e yolluyor ve İnegöl tekfurunun emelleri hakkında bire bin katarak haber veriyordu. Böylece bir yandan da Osman Bey'i İnegöl Tekfuru Nikola aleyhinde harekete geçmeye teşvik etmekteydi.¹⁶

Osmanoğulları romanında, sadece olay akışına bağlı kalınarak İnegöl ile ilgili kişiler hakkında bilgi bulacağımız bir roman değildir. Bazen olaylar arasında, kişiler ile beraber İnegöl çevresi, yerleşimi ve özellikle İnegöl sarayının güzelliğinin tasvir edildiği bölümlere de rastlanmaktadır:

"Bir gün İnegöl'de Tekfur Nikola'nın sarayının bahçesinde büyük bir ziyafet tertip edilmişti. İnegöl sarayı ve bahçesi bütün civar tekfuruların hasetini çekecek kadar mükellefti. Bahçenin etrafı ağaçlarla çevrilmişti. Tarhlar nadide çiçeklerle doluydu. Büyük mermer havuzda on kişinin aynı zamanda yıkanması mümkündü. Vaktiyle Nikola'nın babası genç ve güzel kadınları çıtırçıtır soyarak bu havuza atar, kendisi de karşısına geçip taslar dolusu şarap içerdi.

*Bu akşam sofrası büyük havuzun tam karşısına kurulmuştu. Davetliler arasında Sultanönü sancak beyi, Harmanakaya Hâkimi Mihal Bey, Yarhisar Tekfuru Nikefor, karısı ve baldızı baygın bakışlı Elena, Şövalye Laskaris, iyi kalpli Aratos ve bir iki şövalye ile kadınlar vardı. Kayı aşiretine karşı esaslı bir cephe kurmak isteyen sancak beyi, Nikefor ile Nikol'nın arasını bulmuştu. Bu akşamki ziyafet de bunu kutlamak için tertip edilmişti. Nikefor'ın istediği de buydu. Sırf İnegöl Tekfuru Nikola ile tekrar dost olmak için Osman Bey'le temasa geçmişti. Bunu alenen söylemekten de çekinmiyordu."*¹⁷

Bu ziyafet esnasında alınan kararlar daha sonra İnegöl Tekfuru Nikola'nın ulaklığını yapan iyi kalpli süvarisi Aratos tarafından Osman Bey'e anlatılacaktır.¹⁸

Tülbentçi'nin romanında İtburnu köyünde yaşayan Osman Bey'in

¹³ Tülbentçi, A.g.e., s.164.

¹⁴ Tülbentçi, A.g.e., s.166.

¹⁵ Tülbentçi, A.g.e., s.173.

¹⁶ Tülbentçi, A.g.e., s.184.

¹⁷ Tülbentçi, A.g.e., s.195.

¹⁸ Tülbentçi, A.g.e., s.203.

kayınpederi Şeyh Edebalı, çevredeki tekfur lar ve adamları tarafından rahatsız edilip tarassut altına alınınca, Şeyh, köyündeki mal varlığını eski komşularına ve köy sakinlerine bırakarak Söğüt'e taşınma kararı alır. Şeyh Edebalı'nın bu kararı üzerine Osman Bey'in görevlendirdiği bahadurları Şeyh ve ailesini Söğüt'e kaçırlar. Bu durum Şövalye Laskaris ile tanınmış Rum şahsiyetlerini ve tekfur ları çileden çıkarır. Söğüt'e saldırma kararı alırlar. Bu kararı en fazla yerinde bulan kişi İnegöl Tekfuru Nikola'dır. Nikola'nın süvarileri ile Sancak beyinin süvarileri bir gün hem Söğüt hem de Domaniç civarında küçük müfrezeler halinde tecavüzlerde bulunmuşlar ancak bir sonuç elde edememişlerdir.¹⁹

Bu olayların devamında İnegöl hududundaki Rum süvarileri tekrar hadiseler çıkarmışlar ve üç Türk süvarisini şehit etmişlerdi. Harman kaya hâkiminin adamları da Domaniç dağı eteklerindeki iki Türk köyünü basmışlardı. Bu olayla üzerine Osman Bey derhal karşı tedbirler almış, Sarubatu elli süvari ile İnegöl'e tabi Rum köylerine yüklenmiş ve bu saldırılar İnegöl Tekfuru Nikola'yı pek şaşırtmıştı.²⁰

Günler geçti, İnegöl Tekfuru Nikola'nın kendine ve adamlarına olan güveni artar. Kış mevsimi olmasına rağmen Söğüt'e bağlı köylere baskınlar yaptırır ve Kayı aşiretine mensup kimselerin yollarını kestirerek altlarından atlarını aldırır. Bir taraftan da civardaki bütün tekfur larla müracaat ederek Hristiyanlığın kurtuluşu adı altında dört bir yandan silahşor toplamaya başlar. Bütün bu gelişmeleri öğrenen Osman Bey, Nikola'ya haddinin bildirilmesi kararını verir. Ancak Mart ayının çıkması beklenmektedir. Kış oldukça şiddetli ve İnegöl'e giden yolların bir kısmı karla örtülmüştür.²¹

Günler çabuk geçer ve 1284 yılının baharı başlamak üzeredir. İnegöl Tekfuru Nikola, çevre tekfur lardan adam ve silahşor toplamak üzere mektuplar yazıyor ve bizzat imzaladığı mektuplarda Kayı aşiretine karşı tekfur ları birleşmeye davet ediyordu. Bu mektuplardan biri Kayı aşiretinin adamları tarafından yakalanan bir adamda çıkar ve durumdan haberdar olan Osman Bey, İnegöl'ü kuşatma düşüncesini babası Ertuğrul Bey, ağabeyi Gündüz Bey, Karamürsel, Abdurrahman, Konur Alp, Hasan Alp, Turgut Alp, Akçakoca ve Aykut Alp'i

¹⁹ Tülbentçi, A.g.e., s.210-211.

²⁰ Tülbentçi, A.g.e., s.218-220.

²¹ Tülbentçi, A.g.e., s.232. (Romanın bu bölümünde anlatılan olayla ilgili olarak [Âli, Künhü'l-Ahbâr, C.V. s.27] isimli kaynağına atıf yapılmıştır.)

toplayarak anlatır.²²

1284 yılı Mayıs ayının ilk Perşembe gününün ertesi günü gecesinden Kayı aşireti kuvvetleri 70 kişilik bir süvari birliği olarak Ermeni Derbendi(geçidi)ne gelmişler ve atlarını kuytu bir yere gizleyerek istirahataya çekilmişlerdir. İnegöl Tekfuru Nikola ve süvarilerinin geçide gizlice gelmekte olduğunu öğrenen Kayı süvarileri bu baskını haber almış ve vuruşmaya hazır olmuşlardır. Çarpışma esnasında Osman Bey'in yeğeni Baykoca ile beraber Kayı süvarileri 10 şehit vermişler ve 13 de yaralıları vardır. Savaşın öğleden sonraki bölümünde Nikola süvarilerini alarak çekilmiş, fakat Osman Bey düşmanını takip etmemiştir. Türkler o gün ve ertesi gün Derbent'te kalmış, şehitlerini gömmüş ve yaralılarını tedavi etmişlerdir. Osman Bey, yeğeninin şahadetinden dolayı çok müteessir olmuştur.²³

Günler geçmiş ve Nikola, Ermeni Derbendi Savaşı'nı fazlasıyla istismar etmiştir. Bu sonucu her tarafa bir zafer kazanmış gibi yayarak, çarpışmalarda Türklerin 200 şehit verdiğini, artık birkaç yıl daha kendini toparlamayacakları haberini civar hisarlara, Bursa, İznik'e müjde götüren İnegöllü şövalyeler yolluyordu.²⁴

Zaman içerisinde Konya Selçuk sarayında da gelişmeler olmakta, sultanın elçileri Osman Bey'i ziyarete gelmek üzeredirler. Bu gelişmeleri haber alan çevredeki tekfur lar yine endişeye kapılırlar. Bu müjdeli haber üzerine, ilk intikamın İnegöl tekfuru Nikola'dan alınması kararı verilir ve İnegöl kalesi bir Türk hisarı haline getirilecektir. Karamürsel ve arkadaşları "İnegöl bizim olacaktır" diye her yanda pervasızca konuşmaktadırlar.²⁵

Nikola'nın baldızının, henüz on altı yaşına basmış Yorgiya adında bir kızı vardı. Babası genç yaşında öldüğü için kızı kendisi büyüttü. Her zaman emri altında bulunacak bir şövalye ile evlendirmeyi düşünmüş ve Şövalye Laskaris'i bunun için uygun bulmuştu. İnegöl'e iki saat mesafede bulunan meyve ağaçları ile meşhur Güzelpınar mevkiinde çadırlar kuruldu. Eğlence üç

²² Tülbentçi, A.g.e., s.234-235. (Romanın bu bölümünde anlatılan olayla ilgili olarak [Hayrullah Efendi Tarihi, CII. s.33-34 ve İdris Bitlisi'nin Heşt Behişt] isimli kaynaklarına atıf yapılmıştır.)

²³ Tülbentçi, A.g.e., s.245.

²⁴ Tülbentçi, A.g.e., s.247.

²⁵ Tülbentçi, A.g.e., s.261.

gün üç gece sürecek. Nikola bu arada Türk düşmanlığını da körükleyecek şekilde faaliyet gösterecek. Bu düşün esnasında Osman Bey, Abdurrahman, Karamürsel Aykut Alp, Turgut Alp, Konur Alp ve Aratos'u, gelin Yorgiya'yı çadırından kaçtırmak üzere görevlendirmiştir.²⁶

1287 yılı sonbaharı öncesinde Karacahisar kalesi fethedilmiş, Kayı aşiretine karşı o kadar ittifak yapan ve silahşor adam toplayan Nikola'nın maneviyatı kırılmıştı. Günler geçti, kış bitti, Mayıs ayının ilk günleri, İnegöl'e yakın yerlerde bulunan gözcüler, hisar halkının çadırlarıyla beraber kaleyi terk edip yazlığa çıktığı, fakat Nikola ile saray mensuplarının henüz hisarda olduğu haberini getirdiler. Bu, Osman Bey'in tam istediği şeydi. Bin kişiyi aileleri ile beraber Domaniç'e gönderdi. Bin dilberlik kuvvet de kendisi aldı. Planlarını gözden geçirdi. Osman Bey İnegöllü Rumların çadırlarına yüklenecek, kırk kişilik müfreze de kaleye girecekti. Kalenin kuşatılması sırasında Abdurrahman ve Turgut Alp'in müfreze içindeki yararlılıkları büyük oldu. Turgut Alp'in bu çarpışmalarda Nikola'yı öldürdüğü de olay akışı içinde işlenmektedir. Yorgiya'nın annesi Efemiya da bu kuşatma sırasında Yorgiya'nın yanına Söğüt'e getirilmiştir.²⁷

İnegöl'ün idaresi Turgut Alp'e verilir. Osmanogulları romanında İnegöl'ün fethine kadar İnegöl ve çevresi yoğun olarak geçmekte ve işlenmekte iken fetih sonrasında, daha çok diğer tekfur tarafından tekrar Türklerden geri alınmak üzere eski İnegöl Rum beylerinden Miltiyadis'in kışkırtmaları münasebetiyle bahsedilmektedir.²⁸

“İhtiyar Bizans mı bizi yıllardır yaşadığımız vatanımızdan cüda edecek? Şu tekfur lar mı bizi gâzâ meydanlarından uzaklaştıracak? Görsünler Kayı aşiretini. Köhne Bizans, bir gün oğullarımız onun da kapılarını kılıçlarıyla çalacak ve “İşte Türk geldi!” diyecek.”

Osman Gazi, bu genç ve hülyalı adam, tarihin seyrini değiştirerek dünyayı kendi etrafında döndürecek olan bir imparatorluğu, nice badireyi atlattıktan sonra kutlu bir inancın yol göstericiliğinde kurar. Bir aşiretten devlete geçi-

²⁶ Tülbentçi, A.g.e., s.274-275.

²⁷ Tülbentçi, A.g.e., s.364-367.

²⁸ Tülbentçi, A.g.e., s.416 ve sonrası.

şin efsanevi hikâyesi de bu romanda anlatılmış olur.

2.1.2. Kemal Tahir-Devlet Ana

İncelemeye aldığımız diğer tarihî romanlara göre Osman Bey öncesi Kayı aşiretinin Bitinya ucunda tutunma maceralarını Kemal Tahir yorumuyla ortaya koyan Devlet Ana romanı, kahramanlar üzerinden ve tarihî belge ve bilgilerin daha fazla kurgusal düzlemde ifade edilmesiyle oluşmuştur. Kemal Tahir'in 650 sayfalık “Devlet Ana” romanında İnegöl, İnegöl ile ilgili kişi ve kavramlar, 16 yerde geçmektedir.

Devlet Ana romanında coğrafi bölge ve mekânlar, Osmanogulları romanında olduğu kadar yoğun olmadığı gibi gerçek coğrafi ve tarihî bilgilere uygun biçimde net değildir. İnegöl ve çevresinden daha çok, tarihte İnegöl ile ilgisi olan kişi ve kavramlar geçmektedir. Kahramanların konuşmaları esnasında, yaşanan olayların geçtiği mekânlarda olayları yaşayan kahramanların ağzından, “İnegöl'den göçüp Ertuğrul Bey'in toprağına Dönmez köyünü kuranların dedikleri”ni ve “İnegöl Tekfuru Senyör Aya Nikola'yı öğreniriz.”²⁹

Devlet Ana romanında, İnegöl Tekfuru Senyör Aya Nikola'nın Ertuğrul Gazi'nin yetiştirdiği atları gözlediğini ve onlara değer biçtiğini öğreniriz. Çevrede at hırsızlığı yapan Uranha ile Sen Jean şövalyelerinden Notüs Gladysus konuşturulur ve Ertuğrul Gazi'nin savaş atlarının değerini İnegöl tekfurunun belirlediğinde en kötüsünün bin beş yüz altın edeceği söylenir.³⁰

Devlet Ana romanına isim veren Bacıyân-ı Rum'dan Devlet Hatun, Söğüt ve çevresinde Kayı Aşireti içindeki kadınlar arasında sözü çok geçen ve “Bacıbey” diye seslenilerek bilinen romanda birinci derecede önemli bir kahramandır. Devlet Hatun'un kocası Rüstem Pelvan, İnegöl toprağına yapılan bir akında ölmüştür. O ölümden sonra büsbütün sertleşmiş, Ertuğrul Bey dışında hiç kimse kendisine söz geçiremez olmuştur.³¹ Küçük oğlu Kerim Çelebi'yi de İnegöllülerden babasının öcünü almak üzere yetiştirmeye çabalamaktadır.³²

Kemal Tahir'in konu edindiğimiz diğer tarihi romanlara göre yorum-

²⁹ Kemal Tahir(2005). **Devlet Ana**, İstanbul: İthaki Yayınları, s. 31, 33.

³⁰ Kemal Tahir, A.g.e., s.62.

³¹ Kemal Tahir, A.g.e., s.134.

³² Kemal Tahir, A.g.e., s.136.

larının daha baskın olduğu Devlet Ana romanında kurgulama da bu yorumlara göre yapılmaktadır. Bitinya ucunun, Germiyanlı, Karacahisar, İnegöl topraklarının ünlü soyguncusu, Moğol milletinden Çudaroğlu'dur.³³

Devlet Ana'da, Osman Bey aşiretine dost olan Bilecik Tekfuru Senyör Rumanos, düşman olan Karacahisar Tekfuru Nikefor ve kardeşi Filatyos'tur. Bir edepsizlik yapması her zaman beklenen ve eskiden bu yana Söğüt'e düşman olan da İnegöl Tekfuru Aya Nikola'dır.³⁴ İnegöl Tekfuru Aya Nikola, Tülbentçi'nin Osmanoğulları romanında olduğu gibi Devlet Ana'da da Kayı aşiretine karşı çevre tekfurları kışkırtmak üzere sarayında ziyafetler vermektedir.³⁵

Devlet Ana'da İnegöl hisarının fethi uzun uzun olay akışı içinde anlatılmaz. Kahraman Mavro ile Kerim'in konuşmaları arasında İnegöl ile Atranos hisarlarını, köylünün ve kasabalının, tekfurlar elinden çektikleri için Osman Bey'e sevinerekten verdiklerini öğrenmekteyiz.³⁶ Bu yönüyle romanda, İnegöl ve çevresinin fethi ile ilgili olayların çok eksik işlenmesi ve kurgulamanın zayıf ve yüzeysel anlatımlar üzerinden ilerlemesi bizim üzerinde durduğumuz izlek yönüyle bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

2.1.3. Mustafa Necati Sepetçioğlu-Konak

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Selçukluların kuruluşundan başlayıp İstanbul'un fethine kadar olan süreci anlatan tarihî romanlarında Türk Birliğinin sağlanması hususunda sosyal, kültürel ve tarihsel değerlendirmelerde bulunmuştur. Romanların isimleri birer sembolün adı olarak karşımıza çıkar. "Kilit" romanı Anadolu kapılarının Türklere yarım açılışını ifade ederken, "Anahtar" romanı ise yerleşik hayata geçişinin sembolü olmayı hedefler. "Kapı", "Konak", "Çatı" eserleri ise Selçuklu Devleti'nin kuruluşunu ve Osmanlı Beyliği'nin Batı Anadolu'daki yayılma sürecini tarihî dönem içinde roman türünün imkânları ölçüsünde gözler önüne sürmektedir. Çünkü Türkiye Dizisi adıyla tamamlanan seri Kilit, Anahtar, Kapı, Konak, Çatı, Üçler Yediler Kırklar, Bu Atlı Geçide Gider, Geçitteki Ülke, Darağacı, Ebem Kuşağı, Sabır, Gündönümü isimli on iki romandan oluşur.

³³ Kemal Tahir, *A.g.e.*, s.255.

³⁴ Kemal Tahir, *A.g.e.*, s.462, 547, 601.

³⁵ Kemal Tahir, *A.g.e.*, s.547-550.

³⁶ Kemal Tahir, *A.g.e.*, s.641.

Yazar "Konak" romanına başlık olarak büyük aileyi içine alan ve bir anlamda tarihsel bir döneme de işaret eden bir mekân adını uygun bulunmuştur.

Türklerin Anadolu'ya gelişlerinin gayesi, orayı yurt edinmektir. "Konak" kelimesi ve sembolü bunu ifade eder. Bu sembol aynı zamanda bir medeniyet değişmesini ifade etmektedir. Akıncı Türk artık oradan oraya at koşturmaktan bıkmış, Anadolu'da mekân tutarak orada "yerleşik bir medeniyet" kurmaya karar vermiştir. Romanda farklı mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlar, romanın içerik düzleminde söz konusu edilen Osmanlı Devleti'nin Kuruluş devrinin anlatılması konusuna uygun olacak şekilde seçilmiştir. Romandaki olaylar üzerinde etkili olan, olaylara yön veren ve romanda sembolik değer taşıyan mekânlar arasında kasabalar, ovalar, ülkeler, ormanlar vb. gibi mekânlar olarak görülecektir. Bu mekânların söz konusu ettiğimiz tarihî romanlarda tercih edilmesinde etkili olan faktörlerin başında gelen etken, bu mekânların hem tarihî dönemde gerçek bir yer tutması, hem de dönemin yaşanan olayları arasında önemli yer tutan savaş, göç gibi geniş çaplı dinamizme dayalı olayların gerçekleşmesine imkân veriyor olmasıdır.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun 320 sayfa tutan "Konak" romanında İnegöl, İnegöl ile ilgili yer, kişi ve kavramlar, 23 yerde geçmektedir.

Anadolu'nun Kayı Boyu Türkleri tarafından son durak yeri olarak seçilmesinin anlatıldığı "Konak" romanında üzerinde durulan ve dikkat çeken ilk mekân, İnegöl çevresindeki Ermeni Gediği'nde kurulmuş olan Kumral Dede'nin konağının bahçesidir. Kumral Dede, Yesi'de bulunan tekkesinden ayrılp Anadolu'ya doğru hareket ederken yanına gül, menekşe, buğday ve kayısı gibi çeşitli bitkilerin tohumlarını almıştır. İnegöl'ün bu romanda ilk olarak bir olay dolayısıyla yer bulması Ermeni Gediği olarak ifade edilen yerde İnegöl Tekfuru'nun adamları ile Ertuğrul Bey'in çobanları arasında yaşanmış olan çatışma dolayısıyladır. "İnegöl Tekfuru'nun kefereleri Kayıların çobanlarını kısıtırmış, davarını basmış."³⁷ Bu olay ardından yakınlarda bulunan Osman Bey'in olayı haber alması ve olay yerine ulaşp uğruları takip etmesi esnasında, İnegöl Tekfuru'nun adamlarının davarları toparlayarak İnegöl Deresine doğru yön verdikleri görülmektedir.³⁸

³⁷ Mustafa Necati Sepetçioğlu(1973). *Konak*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 104-105.

³⁸ Sepetçioğlu, *A.g.e.*, s.110.

Romanda yer alan Ermeni Gediği, İnegöl topraklarında yakın bir muhittedir. Ermeni Gediği ilk önce, Ertuğrul Gazi'nin davar sürüsünün, İnegöl Tekfuru'nun adamları tarafından kaçırılmak istendiği haberini alan Osman Bey'in buraya gelmesiyle öğrendiğimiz bir mekândır. Bölgenin tasvir edilmesi Osman Bey'in bakış açısıyla verilmiştir. Ermeni Gediği'nde yaşanan bu olay, İnegöl Tekfuru'nun Osman Bey'e hazırladığı bir tuzak sonucunda yaşanmış Osman Bey'i bir mücadele sürecine yöneltmiştir. Bir başka olay da Osman Bey'in Söğüt'e gitmek için yola çıkması üzerine yaşanır. Bu yola çıkmadan önce kendisine hazırlanan tuzakları haber alır. Kurulan bu tuzaklar için üç kişiyi görevlendirir. Osman Bey tuzağın kurulduğu yere geldiğinde planlamadığı gelişmeler olur ve Hamza bağırarak kendisine doğru gelmeye başlar. Aslında Hamza, Ertuğrul Gazi'nin kendisini görmek istediğini ona haber verecektir. Tuzaktan haberi olmayan Hamza orada şehit olur ve çatışmalar başlar. Çatışma ve mücadeleler kısa süre içinde Osman Bey ve adamlarının zaferiyle sonuçlanır, fakat mücadele sırasında Bay Hoca da şehit düşer. Osman Bey, Hamza'yla Bay Hoca'nın ölümlerine çok üzülmüş ve yanına gelen Kumral Dede'den, konağının, ocağının bulunduğu yere Hamza Bey köyü isminin verilmesini ister.³⁹ Osman Bey zafer kazanmış olmasına rağmen Hamza'nın ve Bay Hoca'nın ölümlerinden çok etkilenmiştir.

Roman boyunca İnegöl Tekfuru, tekfuru adamları ile Osman Bey arasında bu olay etrafındaki bu düşmanlık ve mücadele, bu muhitte değişik konuşmalar, diyaloglar, hatırlatmalar vesilesiyle sürdürülecektir.⁴⁰ Osman Bey ile Kumral Dede'nin zaman zaman Kumral Dede'nin tekkesinde buluşup konuşması esnasında, Kumral Dede'nin Osman Bey hakkındaki gelecek öngörüsünde bulunması, gelecekte olacakları haber vermesi durumunda, İnegöl Tekfuru'nun, Bilecik Tekfuru'nun ve diğer tekfurlara ait toprakların zamanla Osman Bey'in eline geçeceğini haber verdiğini görürüz. Bu gelecekte haber vermeler diğer bölgeler ile birlikte İnegöl toprağının da Osman Bey için bir hedef olduğunu düşündürmektedir.⁴¹ Kayı boyuna ait olan davarların uğrular tarafından sürülmesi ve peşinden cereyan eden diğer olaylar, Osman Bey için İnegöl Tekfuru'na karşı intikam alma, bir hınc duygu uyandırmıştır.

Konak romanı, mekân olarak İnegöl toprağı merkezli ve özellikle İne-

³⁹ Sepetçioğlu, A.g.e., s.281-287.

⁴⁰ Sepetçioğlu, A.g.e., s.134-135.

⁴¹ Sepetçioğlu, A.g.e., s.142.

göl Tekfuru'nun hazırlamış olduğu tuzaklar sebebiyle oluşan olaylar ekseninde dikkat çeken bir roman olarak dikkat çekmektedir.

2.1.4. Mustafa Necati Sepetçioğlu-Çatı

Osmanlı Devleti'nin kuruluş Devri'nin konu edinildiği “Çatı” romanı, tarihi olayların akışı içinde Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun “Konak” romanının devamı olarak kaleme alınmış Batı Anadolu'daki belli bazı mekânlar üzerinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu devrinde yaşanan olayların ortaya konulduğu bir roman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yerler ve olaylar, Osmanlı Devleti'nin Batı Anadolu'ya yerleşme mücadelesinin simgesi olarak gösterilebilir. Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun “Çatı” romanındaki mekân tasvirleriyle, yazarın mekâna bakışı da ortaya konmuştur denilebilir. Sepetçioğlu, romanlarında, büyük bir medeniyet kurmuş olan Osmanlı'nın, bir aşiretten imparatorluğa uzanan yolculuğunu mekânlar üzerinden göstermiştir. Yazarın bu tutumuna bakarak onun, kuruluş devrini, etrafıca ortaya koymak için belli mekânları ön plana çıkarttığı belli mekânları da geri planda bıraktığı söylenebilir. Söz konusu edilen bu mekânlar arasında yer alan İnegöl ve çevresinde bulunan muhit ve bazı coğrafi yerler de, Anadolu'nun Türkleşmesinin, Müslümanlaşmasının manevi olarak önünün açılmasında rol oynamıştır.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun 416 sayfa tutan “Çatı” romanında İnegöl, İnegöl ile ilgili yer, kişi ve kavramlar, 20 yerde geçmektedir. “Konak” romanındaki mekânlarda Osman Bey merkezli olarak yaşanan olayların devamı olarak sürmekte olan olaylar Sepetçioğlu tarafından “Çatı” romanında da devam ettirilmektedir.⁴² “Konak” romanındaki yaşanan en önemli ve merkezî olay, Ermeni Gediği'nde Kayı aşiretinin sürülerinin İnegöl Tekfuru'nun adamları tarafından çalınması esnasında meydana gelmiştir. Ertuğrul Gazi'nin sürüsüne saldıran İnegöl Tekfuru'nun adamlarıyla mücadeleye giden Gazi Rahman, Osman Bey'i yaralı olarak bulmuş ve Kumral Dede'nin bu yöreye yakın yerde konumlanmış olan bahçesine getirmiştir. Osman Bey kendinde değildir. Bir ara gözlerini açar ve Kumral Dede'nin konağını Şeyh Edebalı'nın tekkesine benzer. Romanın olay akışı içinde öğreniyoruz ki, Şeyh Edebalı'nın tekkesi, Osman Bey'in aydınlandığı, kişiliğinin olgunlaştığı ve değiştiği yerdir.

“Çatı”da İnegöl ve İnegöl ile ilgili kişiler, olay akışı içinde ilk olarak

⁴² Mustafa Necati Sepetçioğlu(1977). **Konak**, İstanbul: İrfan Yayınevi, (İlk basım 1974).

Osman Bey ile kaynatası Şeyh Edebalı arasındaki konuşmalarda karşımıza çıkar. Geçmişteki mücadelelerden, hayatlarının akışından bahseden Osman Bey'e Şeyh'in yönelttiği bazı sorular ve aralarında devam eden sohbetin akışı ona, yıllar önce babası Ertuğrul Gazi konağında İnegöl Tekfuru'nun elini öpmesini hatırlatmaktadır. "Konak" romanında İnegöl Tekfuru'nun Osman Bey'e çeşitli tuzaklar hazırladığını görmüştük. Çatı romanında da İnegöl Tekfuru'nun ve o havalide yaşayan diğer tekfurların Osman Bey'e ve adamlarına bir düğün esnasında saldırı hazırlığında oldukları görülmektedir.

Osman Bey'e karşı devamlı tuzak hazırlamakla meşgul olan İnegöl Tekfuru, Bilecik Tekfuru ve Karacahisar Tekfuru ile beraberdir ve her türlü komplo için ele ele vermektedirler.⁴³

İnegöl çevresindeki toprakların ele geçirilmesi mücadeleleri verilirken olayların akışı içinde Karacahisar'ın fethedilmesinden sonra, Osman Bey'in Dursun Fakih'i kadı olarak görevlendirmesi sonucu uygulanan yönetim ve adalet anlayışı Osmanlı ahalisinin yaşadığı yerleri çevre insanına cazip hale getirir. Karacahisar pazarı, Germiyanlılar ve Eskişehir, Bursa, Bilecik, İznik, Kestel, Karasi yöresinden pazara mal getiren ahali yanında, pazara uğrayan ve mal alıp satmak isteyen İnegöl ahalisinin de dikkat çekmektedir.⁴⁴

Sepetçioğlu'nun "Çatı" romanında, Osman Bey'e kurulan en büyük ve önemli tuzak, Bilecik Tekfuru'nun, Yarhisar Tekfuru'nun kızı ile evlenmesi hadisesi etrafında kurulur. Düğünün zamanı, yeri, ne şekilde olacağı hep öncelikle İnegöl Tekfuru'nun yönlendirmesi ve diğer tekfurların onaylaması ile adeta Osman Bey'in düğüne davet edilmesi ve mutlaka katılımın sağlanması üzerine planlanır. Düğünün bir tuzak olduğu Osman Bey'e ve yakınındaki adamlarına bir suikast düzenleneceği Köse Mihal tarafından kendisine bildirilir. Bu durum üzerine tedbirli olarak Osman Bey düğüne katılmayı kabul etmiş ve Bilecik'te yapılacak olan düğündeki tuzağa karşı tuzak hazırlamak suretiyle bir karşı saldırı planı yapmıştır. Düğün sırasında plan uygulanırken tuzak kuranların tuzağa düşmesi sonucu düğün dağılmış ve planın fikir babası olan İnegöl Tekfuru'na hıncı olan Osman Bey, tam düğün günü akşamı İnegöl'e baskın emri vermiştir:

"Osman Bey birden aklına gelmiş gibi: "Mihal!" diye bağırdı; "Mihal kardaş dön hele."

*Köse Mihal daha adının ilk çağırılışıyla birlikte dönmüştü; geldi, attan iniyordu. Osman Bey durdurdu: "İnme. Kumral Dedemize bir haberim var. İletmeni istedim." Kıstı sesini: "Akça Kocayla Turgut Alpa birer derviş göndersin, dervişlerle şu haberi salacak... Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, halleri nice olursa olsun, durmasınlar... İnegöl'e doğru kaysınlar. Tam düğün günü akşama doğru her ikisi bir olup İnegöl'ü vursunlar, almacasına vursunlar; alamadık, gücümüz yetmedi bahanesini dinlemem; düğünün ikinci günü gelip her ikisini de İnegöl'ün içinde bulacağım... Konur Alpa da haber iletsinler ki, Orhan'ı yanına alsın, düğünden önce sekiz on yiğidiyle beni Çakır Pınarın altındaki Kaldırık Deresi'nin mağarasında beklesin."*⁴⁵

Düğün planlandığı biçimde yapılırken Osman Bey'in planına göre tuzak atlatılıp, bütün tekfurların ve askerlerinin bulunduğu düğün alanında mücadele başlar. Osman Bey'in planladığı şekilde hazırlanan tuzak sonucunda zor durumda kalan tekfurlar mücadele alanından kaçarlar. İnegöl Tekfuru da o kargaşalık arasında mücadele alanını terk etmiş ve İnegöl yoluna doğru Kaldırık Deresi mevkiine gitmekte olan Osman Bey'in ardına düşmüştür. Kaldırık Deresi mevkiinde biten cenk sonunda İnegöl Tekfuru'nun başını kesen Rahman, Osman Bey'e tekfurun başını teslim etmiştir.⁴⁶

İnegöl Tekfurunun öldürülmesi sonucu İnegöl de Osman Bey yönetimine girmiş, bölgede Osmanlı Devleti hâkimiyetinin kurulmasıyla Osman Bey ve adamları Bursa fethine doğru bir köprü kurmuştur.

2.1.5. Tarık Buğra-Osmancık

Tarık Buğra'nın "Osmancık" romanı Osman Bey'in hayatının son demlerini anlatarak başlayan, önemli bir tarihi romandır. "Osmancık", Ertuğrul Gazi aşiretinin Söğüt, Domaniç, Bilecik, Harmankaya, İnegöl çevresinde tutunma çabaları ekseninde yaşanan olayları ele alan, bazen de kahramanlar ağzıyla geriye doğru yaşanmış olan olayların anlatımıyla zenginleşen, daha çok

⁴³ Sepetçioğlu, A.g.e., s.44, 46-47.

⁴⁴ Sepetçioğlu, A.g.e., s.322-323.

⁴⁵ Sepetçioğlu, A.g.e., s.358-360.

⁴⁶ Sepetçioğlu, A.g.e., s.389-392.

Bursa'nın fethi ve Osman Bey'in Bursa'ya defnedilmesi hayalini merkeze alan bir konuyu anlatmaktadır.⁴⁷

Tarık Buğra'nın 356 sayfa tutan "Osmancık" romanında İnegöl, İnegöl ile ilgili yer, kişi ve kavramlar, 31 yerde geçmektedir.

"Osmancık" romanında İnegöl, Söğüt ve Domaniç havalisinde arkadaşlarıyla gezen, dolaşan, çevreyi, insanları tanıyan, avlanan Osman Bey'in İnegöl berisinde yer alan Harmankaya Tekfuru Mihail Kosses'le tanışması, onunla sohbeti esnasında ilk defa geçmektedir.⁴⁸

"Osmancık" romanının ilerleyen bölümlerinde görülmektedir ki, İnegöl Tekfuru Aya Nikola adamlarıyla birlikte, iki yaz döneminde Domaniç Yaylasında olan Osman Bey aşiretinin Söğüt'teki evlerini talan etmektedir. Bunun üzerine yaz döneminde yaylaya çıkan aşiretin eşyaları Bilecik Tekfuru'nun kalesine çeşitli hediyeler verme karşılığında emanet bırakılmaktadır.⁴⁹ Yağmalara karşı bu tedbir alınmış olsa da roman boyunca Osman Bey ve adamlarının Aya Nikola ve onun koruyup himaye ettiği hatta zaman zaman Kayı aşireti mensuplarına saldırmaya teşvik ettiği Kulaca Hisar'ın çapulcu takımı ile olan mücadeleleri devam edecektir. Zaman zaman Osman Bey Kayı aşireti mensubu olan ahalinin çadırlarına İnegöl Tekfuru Aya Nikola'nın adamları saldırılar düzenlemekte, bazen hayvanlarını bazen de insanların önünü keserek soy-maktadırlar. Bunun üzerine ahali arasından Osman Bey'e karşı Kulaca Hisar'ı basmak konusunda dilekler gelmektedir:

"Derviş Uruz, Osman Bey'e yeteri kadar güçleri olduğunu, izin verirse, İnegöl yakınındaki Kulaca Hisar'ı vurabileceklerini ve kendisinden bunu dilediklerini söylemektedir.

Derviş Uruz:

- "Sebebi odur ki" diye başlıyor ve Osman Bey'in de bildiği gerekçeyi de açıklıyor.

Kulaca Hisar'lılar, İnegöl'deki Aya Nikola'nın çapulcu takımıdır. Aya Nikola, yayla zamanlarında Söğüt'e onları saldırtmakta, onlara yol

kestirtmektedir.

Derviş kulübelerini onlar basmakta, küçük ve savunmasız Türk ve Rum köylerini onlar haraca kesmektedir.

Kulaca Hisar silahlıları, zulümden aşırı hoşluk duymakta, od, ocak söndürmektedir. Alır vermezler, aman dinlemezler.

Derviş Uruz, sonunda;

- "İzin ver ki, öcümüzü alalım" diyor.

Niçin izin istedikleri de bellidir;

*Kulaca Hisar'ı basmak, düşürmek, öc almak, ne kadar zor olsa da, başarılabilir; ama Kulaca Hisar'ın ve Kulaca Hisarlı'ların ardında Aya Nikola vardır. Aya Nikola'nın öyle bir başarıdan sonra, yalnız baskını yapanlara değil, yöredeki bütün Türkmen'lere ve Söğüt'e saldırmaya kalkışması düşünülemeyecek şey değildir."*⁵⁰

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini konu edinen yukarıda incelemeye aldığımız diğer romanlar gibi İnegöl ve yöresindeki olayları merkeze alan Osmancık'ta da Osman Bey'in İnegöl Tekfuru ile mücadeleleri devam eder. Olayların akışı içerisinde artık İnegöl'e iyi bir baskın verme zamanı gelmiştir. Bir gün, güneş doğmadan İnegöl önlerinde olacak gibi hareket etmiştir. Kalenin güneydoğudaki kapısını onlara açacak beş casusu vardır.⁵¹ Osman Bey ve adamları yüzyetmiş atlı olarak İnegöl atlıları ile Ermeni Beli'nde çarpışmaya girilir.⁵² Bu mücadelede Bay Hoca şehit düşmüştür ve Osman Bey'in İnegöl Tekfuru Aya Nikola'ya hıncı büyümüştür. Olayların akışı içinde tekfurların tuzakları ve Kayı aşiretine saldırıları devam etmekte, bunların başını da İnegöl Tekfuru Aya Nikola çekmektedir. Osman Bey'e ulaşan bazı haberler artık İnegöl'ü vurmasını gerektirmektedir. Konya'nın güvenine lâyık olduğunu ispatlamak ve karşılığını vermek için de, tekfurların birleşmesini parçalamak için de İnegöl'ü vurmalıydı.⁵³

"Yedi yüz atlı idiler. Tanyeri ağarmak üzere idi; ama ortalık, havadaki pus yüzünden, hâlâ karanlıktı.

Osman Beğ, aralarında Konur Alp ile Orhan da bulunan elli

⁴⁷ Tarık Buğra(2012). **Osmancık**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, (İlk basım 1982).

⁴⁸ Buğra, A.g.e., s.16.

⁴⁹ Buğra, A.g.e., s.28.

⁵⁰ Buğra, A.g.e., s.158.

⁵¹ Buğra, A.g.e., s.213.

⁵² Buğra, A.g.e., s.216.

⁵³ Buğra, A.g.e., s.302-303.

savaşçısını, yaya olarak kale kapısına gönderdi. Kendisi, geri kalanlarla birlikte, kaleye üç ok atımı güneydeki yamaçların eteğinde, ağaçların arasına girdi. Onlar, atlarının üzerinde bekleyecek, Konur Alp kurt sesiyle işaret verince de ilgar edeceklerdi. ”

.....

“Osman Beğ, atlılarının önünde köprüyü geçerken kapıyı açık tutmak için kılıç sallayan erlerinin arasında Orhan’ı gördü ve kendini tutamadı, bağırdı:

-“Yiğitlerimden bir yiğit, hey oğul; çok gazalar göresin. ”

Sanki oğluna seslenmiyor, yüksek sesle şükrediyor, dua ediyordu.

Direnç tez kırıldı. İnegöl artık Kayı’nındı.

Osman Beğ’e bir adam geldi;

-“Ben Aya Nikola’nın veziriyim; sana sığınırım” dedi.

Osman Beğ de,

-“Beni ona götür ki, onunla ben tartışayım” dedi.

Elindeki çift ağızlı kılıcını sallıyordu. ”⁵⁴

İnegöl’ün fethiyle Osmanlı hâkimiyetine giren ve Kayı aşireti için artık hedefin Bursa’nın fethedilmesi süreci olaylarına yönelen “Osmancık” romanı, Osman Bey’i merkeze alan bir roman olarak ilerlemiştir. İnegöl’ün fethedilme mücadelesinin diğer romanlara göre daha hareketli ve detaylı olarak kurgulandığını gördüğümüz “Osmancık” romanında, coğrafya ve mekân tasvirleri de daha canlı verilmiştir.

Sonuç:

Sonuç olarak Türk edebiyatında Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi ni işleyen romanlarda, İnegöl ve İnegöl çevresi ile ilgili kişi ve kavramlar, genel itibarıyla tarihsel belge ve bilgilere paralel olarak işlenmiş, romancılar olayların akışı içinde kendi yorum güçlerini göstermek için kurgusal katkılarda bulunmuşlardır.

Konu edilen romanlar içinde İnegöl ve çevresi ile ilgili kişi ve kavramların en yoğun bir biçimde işlendiği roman, Feridun Fazıl Tülbentçi’nin “Osmanoğulları” isimli romanıdır. Hacimli bir roman olan Osmanoğulları, kuruluş dönemini tarihi belge ve bilgilere dayandırılmaya özen gösterilerek

⁵⁴ Buğra, A.g.e., s.304-305.

yazılmış, İnegöl ile ilgili olay, kişi ve kavramlar romanda 102 (yüz iki) yerde geçmiş, romanın hemen her safhasında İnegöl Tekfuru Nikola olayların içinde yer almıştır. Kurgusal da olsa özellikle İnegöl Tekfuru Nikola’nın sarayı dikkat çekecek ayrıntılarla ve yaşanan olayların tasvirleriyle gözler önüne serilmiştir. Romanda Ertuğrul Bey ve Osman Bey çevresinde yaşanan bütün olaylarda İnegöl merkezî bir yer olarak rol oynamıştır.

Kemal Tahir’in “Devlet Ana” romanı kuruluş dönemi romanları içerisinde, roman tekniği bakımından ve romancının yorum katması yönüyle kısım en üstünü fakat bizim incelememize merkezî konu olan mekân ve coğrafyanın en belirsiz halde tutulması yönüyle ve bizim merkez olarak aldığımız İnegöl’de olay geçmemesi sebebiyle en az malzeme vereni olmuştur.

Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun “Dünkü Türkiye Serisi” içinde yer alan romanları Sultan Alparslan’ın çocukluğu ve Çağrı Bey döneminde Anadolu’ya yönelen göçler devrinden başlamış, serinin ilk üçü olan Kilit, Anahtar ve Kapı romanlarında İnegöl ve çevresi ile ilgili olay, kişi ve kavramlar yer almamıştır. Serinin devamı olan Konak ve Çatı’da ise Kayı Aşireti’nin Anadolu’nun Bitinya ucunda tutunma mücadeleleri etrafında yaşanan olaylar işlenmiş, Bizans tekfurlarıyla olan çekişme ve mücadelelere zaman zaman tarihsel belge ve bilgilerden uzaklaşarak kurgusal zeminde yer verilmiştir. Konak romanında, İnegöl ve çevresindeki olay, kişi ve kavramların daha yoğunluklu ve önem verilerek işlendiği görülürken, Çatı romanındaki kurgusal olaylar, tarihsel olayların akışına uyum gözetilerek yazılmaya özen gösterilmiştir. Bu yönüyle Çatı romanı, Konak romanının devamı görünümünde olup İnegöl hakkındaki olay ve kavramların birbirini izleyen malzemeleri veren romanlar olarak dikkat çektiği görülmektedir.

Tarihî romanlarda, tamamen kurgusal olarak tasarlanan romanlara göre tarihi olay, tarihi şahsiyet, tarihi kavram, tarihsel coğrafya ve mekânların bulunması, biraz daha fazla disiplinler arası çalışmaya uygun düşmektedir. Bu yönüyle romanlar üzerindeki değerlendirme ve incelemelerin daha anlamlı ve varılacak yargıların daha isabetli ve yararlı olacağı düşünülmelidir. Bu itibarla bu çalışmada da Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminin İnegöl ve çevresinde yaşayan tarihî şahsiyetleri, kahramanları, bu bölgede meydana gelen tarihî olayları ve bölgeyi, tarihi romanlarda ortaya koymak, bölge ile ilgili diğer araştırma çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

[Editör: İnalçık, Halil] (2010). “Osmanlı Devletinin Kuruluş Tarihi”, **Osmanlı Tarihini Yeniden Yazma-Kuruluş**, 2. bs., İstanbul: Hayy KitapYayınları.

BUĞRA, Tarık (2012). **Osmancık**, İstanbul: Ötüken Yayınevi, (İlk basım 1982).

KEMAL TAHİR (2005). **Devlet Ana**, İstanbul: İthaki Yayınları, (İlk basım 1968).

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (1973). **Konak**, İstanbul: İrfan Yayınevi.

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati (1977). **Çatı**, 4. bs., İstanbul: İrfan Yayınevi, (İlk basım 1974).

SEVİM, Prof. Dr. Ali, YÜCEL, Prof. Dr. Yaşar (1989). **Türkiye Tarihi-Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl (2008). **Osmanoğulları**, İstanbul: İnkılâp Yayınları, (İlk basım 1950).

**ÇANAKKALE SAVAŞLARINA KATILAN
İNEGÖL’LÜ ERMENİLER ve YÜZBAŞI
SARKİS TOROSYAN’LA İLGİLİ GERÇEKLER**

(Ermenice basın yayın kuruluşlarının yazdıkları esasında)
(The Real Facts About Alleged Attendance İnegöl Armenians and Captain
Sargis Torosianin Gallipoli Battle “Referred To Original Armenian
Media Sources”)

Prof. Dr. Qafar Çakmaklı MEHDİYEY *
Fatma Nur İP *

Özet:

Bu bildiride Sarkis Torosyanla ilgili incelemelerde bulunulmuş, Ermeni basın yayın kanalları incelenerek konuyla ilgili bölümler çevrilip kaynak olarak kullanılmıştır. Yaptığımız araştırmalarda vardığımız sonuçlara göre; Sarkis Torosyan’ın kitabında bahsi geçen ‘batırdığını söylediği’ İngiliz zırhlısını aslında hiç batırmamış olduğu, 18 Mart bombardımanında gazi olan Sarkis Torosyan’a dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından takdirname ve “Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Harp Madalyası” verilmesini ve bu metnin esasında ‘tahrip’ olarak geçen kelimenin İngilizceye çevrilirken ‘batırmak’ anlamında kullanıldığını görmüş olduk. Diğer bir yandan, savaş kahramanı iken birden ailesinin sürgünü ve ölümü üzerine hizmet etmekte olduğu orduya, devlete ihaneti gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda Ermeni kaynakları incelenerek Ermenilerin olaya bakış açısı değerlendirilmiş ve bunun itibar edilmemesi gereken bir kıskartma biçimi olduğu kanaatine varılmıştır.

Abstract:

The real facts about alleged attendance Inegol armenians and captain Sargis Torosian in Gallipoli Battle (referred to original Armenian media sources). Summary: On the eve of 100th anniversary of the Gallipoli Battle, Armenian media organisations intensifies their publications about the relevant topic with different approach point - not only the Turkish nation but also Armenians, Jews, Greeks and other Muslim elements were killed in this war.They

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ermeni Dili ve Edebiyatı Bölümü. qafar56@gmail.com

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

claim that the Armenians who at the time were living in Inegol also attended to the Gallipoli Battle and died. Armenian President Serzh Sargsyan's speech to Shant Tv which emphasizing Armenian's role in the victory, have been mobilized Turkish and Armenian historians and expanded the relevant controversy. In his speech, Sargsyan were accusing the Turkish side for concealing this fact. But the truth, there is really nothing to hide; also the fact that in Ottoman empire non-Muslims weren't enlist to army. Due to this point it did not seem possible for armenians to attend the relevant battle. Only a small group of armenian origins; especially doctors, nurses, barbers, cooks and b. volunteers were enlisted to army; after all, only five of them were really involved and died from Inegol. Sargis Torosian, the armenian officer's attendance to Gallipoli Battle is the another contention for the relevant discussions. In light of the armenian press we have had deeper research about the topic and to find the truth we have also studied the earlier armenian reports and sources. www.aysor.am, the popular media organisation in Armenia, claims that, after returning from the war; Torosian supposedly saw that his family had exposed to the deportation and the massacre. But the other armenian sources denies this fiction and confesses for being not true. www.asekose.am, is also another enough popular media, described Torosian's opposition to Ottoman as a right step - "his family was exiled so he stayed alone and he was doing the right thing." Indeed, Torossian changed his side in that year and joined the campaign against the Ottoman Empire. Then he emigrated to the United States (which is debatable) and attributed to him "Memories" was published. But there is an issue to be discussed, are these memories belonged to him? According to some Turkish and non-Muslim historians, Torosian never lived after the war. American historian Paul Vartan Sarkusian (armenian origin) was reffering that as if he found the grandson of Torosian but in real it doesn't reflect the reality and there is no fact about this and it was a smear propoganda against Turkey. Taner Akcam, the person defends the armenian thesises for a long time, emphasizing that he had met the grandson of Torosian but he is not that person who we are talking about. Torosian had changed his side after the war. During the war he had received awards from Ottoman, as well as from Germany, Austria and Bulgaria side. Again as for Torosian's memories, there are some questions about entrances to USA land and the relevant book is being caused for convictions that it does not belong to him. In this report we will study this unknown issues by surveying their -armenian own sources.

GİRİŞ:

Osmanlı Ordusu'nda Ermeni kökenli bir topçu subayının bulunması, 19 Şubat 1915'te İtilaf Devletleri donanmasından bir düşman gemisini batırmış çoğumuzun ilk kez duyduğu şeylerdir. İtilaf Devletleri donanması 18 Mart'ta Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlara çarparak batmamış mıydı sorusunu hemen herkesin aklına getiriyor. Yayımlanan kitapta Yüzbaşı Sarkis Torosyan'ın ailesinin Ermeni tehciri nedeniyle Kayseri, Develi'den Suriye çöllerine sürülmesini, bunu haber alan Torosyan'ın ailesinin peşine düşmesini ve Suriye'deki kamplarda kız kardeşi Bayzar'ı sefalet içinde bulmasını anlatılıyor. Yüzbaşı Torosyan ailesine bu zulmü yapanlardan intikam almak amacıyla, Filistin Cephesi'nde Nablus muharebeleri sırasında 19 Eylül 1918 tarihinde Şerif Hüseyin'in Arap Ordusu'na katılmış ve Osmanlı ordusuna karşı savaşmıştı. Kısacası, 1915 yılı Mayıs ayında kitaba göre madalya sahibi bir "savaş kahramanı" olan Yüzbaşı Sarkis Torosyan, 1918 yılı Eylül ayında safını değiştirerek Osmanlı ordusuna karşı savaşan bir "hain" olmuştur. Osmanlı'nın parçalandığı sırada Sarkisya'nın yaptığı ihaneti bireysel düzeyde ihanet, isyan gibi basit duygusal tavırlar olarak görmemiz mümkün değil.

PEKİ, 19 ŞUBAT 1915 GÜNÜ ERTUĞRUL TABYASI GEMİ BATIRDI MI?

Yüzbaşı Torosyan'ın komutanı olduğu Ertuğrul Tabyası'nın veya veya herhangi bir Osmanlı topçusunun 19 Şubat 1915 günü bombardımanında bir gemi batırmış olduğuna dair Genelkurmay'ın belgelerinde bir bilgi yoktur. Ayrıca, bildiğimiz kadarıyla, Çanakkale Boğaz Harbi üzerine yazılmış yabancı hiçbir eserde de o gün müttefik donanmasından bir geminin battığına dair bir bilgi verilmemektedir. Sarkis Torosyan kitabında 19-25 Şubat 1915 bombardımanlarında Ertuğrul Tabyası komutanı olarak kendini göstermekte. Ancak, yapılan araştırmalar sonucunda bu bilginin yalan olduğunu anlamaktayız. Çünkü söz edilen tarihte Ertuğrul Tabyası komutanı; Sarkis Torosyan değil, Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Mehmet Şinasi Efendi'dir.

Bihi

*Kayseri Sancağı Everek Kazasından Ohan oğlu Serkis Bey Torosyan
Kolordu 21, Fırka 46, Sahra Topçu Alayı Tarassud
Zâbiti ve Tabur Kumandan Vekili*

Tevellüd

[1]307 [1891]

Romanya toprağının işgali kararı üzerine taarruz eden müttefik ordularımıza iltihâkı için tayin olunan Ellibirinci Fırka olup, mezkûr fırka Sahra Topçu Alayı Birinci Tabur Kumandanlığına tayin olunan kolordumuzun Kırkaltıncı Fırka, Sahra Topçu Alayı'nda tarassud zâbiti [gözetleme subayı] Yüzbaşı Serkis Bey, mezkûr Romanya cephesinin, harp meydanında cesaret ve fedâkârâne harp ederek taacûbe mucib olacak [.....] göstermiş olduğu ve mumaillehy mecrû[h] [yaralı] olduğu halde tekrar vazifesi başında bulunarak, düşmanın yirmi beşten mütecâviz [fazla] toplanı sukût ederek [susturarak, düşürerek], işgal olunması ve aynı zamanda müttefik ordularımızın ileri doğru taarruz hareketlerine suhûlet göstermiş olduğundan Alamanya, Avusturya ve Bulgar kumandanları tarafından, kendi hükümetlerinin harp madalyasına nâil edilmiş olmakla, keza Devlet-i Âliyye-i Osmaniye Harp Madalyasından "Osmaniye" Nişanı'na dahi nâil olmuş olmakla, işbu tasdiknâme mûmaileyh yedine [i] tâ kılındı.

28 Mayıs sene [1]333 [28 Mayıs 1917].

*Yirmibirinci Kolordu Kumandanı
Ferik [Tümgeneral]
Abdülkerim
[Mühür]: Yirmibirinci Kolordu Kumandanlığı¹*

Tahrip kelimesini İngilizceye çevirirken Sinking (batmak) anlamında çevrilmiştir.²

Torosyanın bahsettiği gibi eğer Enver Paşa, Ertuğrul Tabyası'ndan açılan ateşle bir zırhlı batırıldığını görse idi "Çanakkale'de düşman zırhlısı batırılmış olmak" değeri son derece yüksek bir haber acaba neden Osmanlı basınıyla paylaşmadı?

ÇOMÜ öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Burhan Sayılır'n yazısında bu durumdan şöyle bahsetmektedir. Torosyan'ın iddia ettiği gibi Ertuğrul Tabyası'nda görevli ise kitaptaki hatıratında yer aldığı gibi Mesudiye'nin batışı ile ilgili ayrıntılı bilgiler veremez. Çünkü Ertuğrul Tabyası'ndan nereye çıkarsanız çıkın Kepez'deki Sarısığlar bölgesindeki Mesudiye gemisinin batışını göremezsiniz.

¹ Serkis Torosyan'ın Tasdikname Belgesi Üzerine Bir İnceleme, Belgelyi Osmanlıca'dan çev. Muzaffer ALBAYRAK

² From dardanellestopalestine, Captain Sarkis Torossian, Boston, 1947

Mesudiye'nin batışı ile ilgili hem Müstahkem Mevki Komutanlığı hem de Genelkurmay, en sağlıklı bilgileri geminin kurtulan mürettebatından ve özellikle Yıldız ve Havuzlar bölgesindeki askeri birliklerden elde edilen raporlardan almışlardır. Bu raporlar askeri arşivlerde mevcuttur. Yani buradan anlıyoruz ki Torosyanın gemi batmış olsa bile bunu görmesi imkânsız.³

Gelelim Ermeni basınında bu olaya. Ermeni basınının ışığında biz de bazı araştırmalarda bulunduk. Gerçekleri gün yüzüne çıkarmak için Ermenice olan bundan önceki yayınları da inceledik. Ermenistan'da yeterince popüler olan aysor.am⁴ yazıyor ki, Çanakkale savaşına katılan Ermenileri 1915'de katletmişlerdir. Güya Torosyan savaştan döndükten sonra gelip görmüştür ki, onun da ailesi Tehcir edilmiş ve katliama maruz kalmıştır. Bunun gerçek olmadığını Ermenilerin kendilerine ait yayınlar da yalanlıyor. Torosyan'ın Osmanlı'ya karşı çıkmasını doğru adım olarak nitelendiren yayınlardan biri asekose.am⁵ burada yazıyor ki, "ailesi sürgün edilen adam yalnız bunu yapmalı idi ve o doğrusunu yapmıştır", yani kendi devletine karşı faaliyete geçmeli idi.

Gerçekten de Torosyan o yıllarda taraf değiştirdi ve Osmanlı İmparatorluğu karşı mücadeleye katıldı. Sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti (bu da tartışmalı bir konudur) ve ona atfedilen "Anılar" yayınlandı. Bu anılar Gerçekten Torosyan'a mı ait? Bu tartışılacak bir konudur. Bazı Türk ve gayri-müslim tarihçilere göre savaştan sonra Torosyan hiç yaşamamıştır. Ermeni kökenli Amerikan tarihçi Paul Vartan Sukiasyan'ın güya Torosyan'ın torunlarını bulması da Türkiye'ye karşı bir propaganda yapma amacı taşımaktadır. Uzun zamandır ki Ermeni tezlerini savunan Taner Akçam aslında bahsi geçen bu Torosyan'ın değil, başka bir Torosyan'ın torunları ile buluşmuştur.

Ermenice basın- yayın kuruluşlarında bu konuyla ilgili farklı noktalardan yayınlar yapılmaktadır. Bu savaşta sadece Türk milleti değil; Ermeni, Yahudi, Rum ve diğer Müslüman unsurlarda şehit olmuştur. İnegöl'de yaşayan Ermenilerden de bu savaşta şehit olduğu Ermenice basında öne sürülmektedir. Savaşların 100.yılı arifesinde Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Çanakkale zaferinde Ermenilerin de rolü olduğunu Ermeni "ŞantTv"de belirtmesi Türk ve Ermeni tarihçilerini harekete geçirdi. O Türkiye'yi bunları sak-

³ Sarkis Torosyan'ın Çanakkale'den Filistin Cephesine Adlı Hatıratı Üzerine Bir İnceleme (Çelişkiler-Yanlışlıklar), Yrd. Doç. Dr. Burhan Sayılır

⁴ 22.04.2013 tarihli www.aysor.am haber metni

⁵ www.asekose.am haber metni

lamakta suçlamıştı. Ama burada saklanacak bir şey yoktur. Osmanlıda gayri Müslimlerin savaştan muaf tutulduğu fakat savaş şartları gereği Ermeni kökenli bir takım insanlar, özellikle doktorlar, hemşireler, berberler, aşçılar vb. Askere alınmıştı. Savaşan Ermeniler Osmanlı vatandaşları idiler ve onların bu açıdan ihtiyaçları kapatmak için askere alınmışlardır.

İnegöl'den olan ve ölenlerden beşi Ermenilerdir. Bunların adları ve doğum tarih ve yerleri şöyledir: Ohanes oğlu Agop - Yeniceköy, Assadur oğlu Malkon -Yeniceköy, Artın oğlu Pedros - Yeniceköy, Yevagim oğlu Pedros -Yeniceköy, Agop oğlu Takur (doğum yeri belli değil). İnegöl merkez, Cerrah ve Yeniceköy olmak üzere üç yerleşim yerinde Ermeni vatandaşlar yaşamakta idiler ve onların çoğu gönüllü olarak bu görevlere getirilmelerini istemişler ve ordu arkasında hizmet geçirmişler. Ermeni basını onların Türkler tarafından katledildiklerini öne sürmektedir. Çanakkale Savaşı'na doktor, hemşire, hizmet için katılan Ermeniler herhangi bir sebeple öldürülmemişlerdir.

Örneğin Matevosoglu Hagop'dur. 24 yaşında Çanakkale Savaşı'na katılmak için İzmit'ten bölgeye giden Hagop, 6 Mart 1915'de Arıburnu'nda vefat etmiştir. Hagop ile aynı yaşta olan Hagopoğlu Bedros da Başiskele ilçesinden savaşa katılmış, 13 Mayıs 1915'de yaralı olarak getirildiği İzmit Hastanesinde vefat etmiştir. İnegöl'den bölgeye giderek savaşa katılan Surupoğlu Bedros ise 28 yaşında Çanakkale'de yaralanıp, tekrar İzmit'e getirilmiş ve İzmit Hastanesinde tedavi altına alınmış, ancak Bedros da 15 Mart 1915'de hastanede vefat etmiştir.

Ve biz anlamaktayız ki bu kitap ve bunun gibi yayınlar sadece propaganda amaçlı yayınlanmışlardır.

KAYNAKÇA

Muzaffer ALBAYRAK, Sarkis Torosyan'ın Tasdikname Belgesi Üzerine Bir İnceleme

Captain Sarkis TOROSSİYAN, From Dardanellesto Palestine, Boston, 1947
Burhan SAYILIR, Yard. Doç. Dr. , Sarkis Torosyan'ın Çanakkaleden Filistin Cephesine Adlı Hatıratı Üzerine Bir İnceleme (Çelişkiler-Yanlışlıklar)

www.aysor.am (Haber metini)

www.asekose.am (Haber metini)

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E İNEGÖL'DE ERMENİ FAALİYETLERİ (The Activities of Armenians in İnegöl from Tanzimat to Republic)

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ *

Özet:

Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransız ihtilalinin de etkisiyle gayri Müslimler ayaklanarak yeni bir devlet olmak için faaliyetlere başlamıştır. Bu faaliyetler Osmanlı Devleti'nin gücü, gayri Müslimlerin Avrupalı devletlerden aldıkları desteğin etkisi ve gayri Müslimlerin içerdeki faaliyetleri ve konumları oranında başarı göstermiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı Osmanlı Devleti'nde, Batıyla iletişim sürecinde yeni bir aşama olduğu için gayri Müslimler de özellikle bu tarihten itibaren kimlik oluşturmaya, bu kimlik etrafında birlik oluşturmaya ve nüfuslarının uygun olduğu yerlerde güç odakları meydana getirerek nihai hedefleri olan devlet kurmayı amaçlamışlardır. Islahat Fermanı'nın ilanı bu süreci desteklemiş, Paris Anlaşması'nın hükümleri gereği anılan anlaşmaya imza koyan devletler gayri Müslim Osmanlı vatandaşlarına menfaatleri doğrultusunda destek vererek onların ayrılık isteklerini kamçulamıştır.

Balkanlardan başlayan bu ayrılık hareketi Yunan isyanını takip eden süreçte hızlanmıştır. Her millet Sırplar başta olmak üzere Hırvatlar, Karadağlılar ve Bulgarlar oluşumlarını tamamlayarak isyan hareketini başlatmışlardır. Hatta Müslüman milletler de İmparatorluğun sonuna doğru isyan hareketleri içinde olmuşlardır.

Osmanlı Ermenileri de gayri Müslimler içerisinde en sonuncu olarak ayrılma faaliyeti içine girmiştir. Ancak Ermeniler nüfus olarak hiçbir yerde mutlak çoğunlukta olmadıkları için ülkenin yalnız bir bölgesinde değil her tarafında isyan halinde olagelmışlerdir. Doğu Anadolu'dan başlayan kanlı Ermeni isyanları Anadolu'nun her tarafında görülmüştür.

Ermeni olayları Doğu Anadolu merkezli incelenmiş olmasına rağmen İnegöl'de Ermeniler diğer Ermenilerden farklı davranmamıştır. İnegöl'de zaman içinde değişmekle beraber beşte bir oranında Ermeni olduğu bilinmekte-

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. ahmetoguz@nevsehir.edu.tr

dir. İnegöl’de de Ermeniler Tanzimatın ilanından başlayarak hızlı bir şekilde yeni kiliseler açarak ya da tamir ederek dini kimlik oluşturma çabası içine girmişler; okullar açarak eğitim yoluyla kimlik bilincini ve birlik ruhunu ırkdaşları arasında sağlamaya çalışmışlardır. Mesela İnegöl’de ayinleri sırasında bu fikirleri işleyen Yenicali Panos gibi kimi din adamları Kıbrıs’a sürülmüştür. En son aşama da bu fikirlerin etkisiyle silaha sarılan Ermeniler; terör gurupları oluşturmuşlar ve Büyük Ermenistan’a destek vermişlerdir.

Anılan konu Osmanlı belgelerine ve ana kaynaklara dayalı olarak ele alınacak ve “Ermeni Meselesi”nin bir parçası olarak İnegöl merkezli olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Ermeni, II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti

Abstract:

The non-Muslims at Ottoman Empire went into action to become a state by revolting with the effects of French revolution as well. These activities became successful depending on the power of the Ottoman State, the effects of European states’ supports to non-Muslims, internal activities and positions of non-Muslims. Non-Muslims begun to establish identities since the announcements of Tanzimat that was a new phase at the communication with West for Ottoman State and to league around this identities and aimed to reach their final goal which was establishing a state by creating locus of power at the places where their population allowed. The Edict of Reform supported this process, the states which signed the treaty in accordance with the provisions of Paris Treaty encouraged their separatist intentions by supporting the non-Muslim Ottoman citizens towards their advantage.

This separation movement that started from Balkans accelerated at the process following Greek rebellion. Particularly Serbs each nation; Croatians, Montenegrins and Bulgarians completed formation and launched revolt movements. Even Muslim nations involved in the revolt movements through the end of the Empire.

Ottoman Armenians also joined the separation movements at last among non-Muslims of Empire. Because the Armenians were not majority at

any part of the country they did not just revolt at the one part of the country but all parts of it. Bloody Armenian revolts which started from East Anatolia were seen all around the Anatolia.

Even though Armenian cases were examined in East Anatolian base, Armenians of İnegöl did not act different that other Armenians. It is known that one fifth of İnegöl was Armenian as well as it changed in time. Armenians try to create identity consciousness and union spirit among their race by opening schools and spent effort to create religious identity by opening or restoring churches from the beginning of Tanzimat at İnegöl. For example some religious men like Yenicali Panos who was holding these types of ideas during rituals in İnegöl were exiled to Cyprus. At the final stage Armenians grabbed weapons with these ideas, created terrorist groups and supported Great Armenia.

This issue is going to be held based on Ottoman documents and primary sources and it is going to be evaluated on the center of İnegöl as a part of Armenian question

Key Words: İnegöl, Armenian, Abdülhamid II, Ottoman State

Giriş

Osmanlı Devleti’nde Ermeni meselesinin başlangıcı 1877-78 Osmanlı Rus savaşının sonunda imzalanan Ayastefanos ve üzerinde oynama yapılarak tekrar kabul edilen Berlin Anlaşmaları olarak kabul edilmektedir. “Anadolu Islahatı” olarak bilinen bu düzenleme Ermenilerin Doğu Anadolu bölgesinde nüfus yoğunlukları olmamasına rağmen orada bir devlet kurmalarının sağlanmasına yönelik ilk ve uluslar arası bir adımdır. Ermenilerin nüfuslarının Osmanlı topraklarının doğusunda hemen hemen hiçbir büyük yerleşim merkezinde çoğunluk olmadığı bilinen bir gerçek olmasına rağmen Avrupa devletleri zorla da olsa bir Ermeni devleti kurma gayreti içinde olmuşlardır. İngiltere, Ayestefanos Anlaşması’nda Rusların Ermenilerle ilgili hamlesini görünce Ermenilerle temasa geçmiş ve Ermeniler lehine harekete geçmiştir. Osmanlı üzerinde de Ermeni korumacılığını göstermek açısından Rusların önüne geçecek ataklar yapmak siyasetini ön plana koymuştur. Osmanlı topraklarında gayri Müslimler üzerinden yapılan bu pazarlıkta İngiltere’nin bulunmaması düşünülemezdi. Daha Rusya ile Ayestefanos Antlaşması’nın mürekkebi kurumadan İngiltere

Osmanlı Devleti ile var olan anlaşmanın 1871 Londra Konferansı'nın hükümleri gereği işe karışıp tadili ve Kıbrıs adasının, bu pazarlığın mükâfatı olarak kendisine verilmesini istemişti. Çünkü İngiliz devlet adamlarına göre Osmanlı Devleti'nin yaşaması zordu. Eğer aniden yıkılacak olursa Rusya'nın Balkanlarda Bulgarlar üzerinden, Doğu Anadolu'da da Ermeniler üzerinden Osmanlı Devletine tahakkümüne, topraklarının da istilasına engel olunmalıydı. İngiltere bu amaçla Ermenilerin haklarının savunulmasında Ruslardan geri kalmak istemiyordu. Bu amaçla Osmanlı Devleti'yle de gizli pazarlıklar yaparak Kıbrıs'ı almış ve Rusya'ya karşı Osmanlı haklarını korumayı taahhüt etmişti.¹

Rusya ise Doğu Anadolu'ya hâkim olabilecek bir politikayı Ermeniler üzerinden yürütmenin günün geçerli siyaseti olarak kabul etmişti. Ruslar da nüfus bakımından Ermenilerin anılan bölgede bağımsız bir devlet haline gelmeseler dahi sorun oluşturacak kadar etki edeceğinin farkındaydı. Bu sorunun oluşması için çağın geçer akçesi olan Ermeniler lehine ıslahat yapılmasının istenmesi Türk ve Ermenileri karşı karşıya getirecekti. Ermenilere güya haklar verilerek Ermeni halkının bölgede huzursuzluk çıkarması sağlanacaktı. Tıpkı Balkanlarda olduğu gibi Doğu Anadolu'da da karışıklık çıkarılmış ve bölge dış müdahaleye açılmış olacaktı. Bunun içinde Ermenilere hem psikolojik hem de askeri destek sağlanmalıydı. Nitekim de öyle oldu. Hem Ayastefanos hem de Berlin anlaşmalarıyla bölgede bulunan Ermeniler için hem ıslahat yapılacağı vaadi verilirken hem de Ermenilerin, Kürt ve Çerkez aşiretlerinin saldırılarından korunması istenmekteydi. Ermeniler lehine yapılan düzenlemeler Balkanlarda olduğu gibi ileride bağımsız bir Ermenistan düşüncesinin bir parçasıydı. Bu anlaşmada sadece Ermeniler için değil Doğu Anadolu'daki diğer Hristiyan teb'a için de benzer düzenlemeler yapılması kabul ve taahhüt edilmiştir.² Rusya için Ermeniler ileriye doğru bir adım olacak, İngiltere için ise Rusya'nın güneye sarkmasını engelleyen bir duvar niteliğinden başka bir şey değildi. Ermeniler artık büyük devletlerin zamanı gelince kullanacakları küçük bir oyuncak haline gelmişlerdi.

Ermeni Meselesi her ne kadar uluslar arası siyaset sahnesine 1878 Ber-

lin Anlaşması'yla çıkmış olsa da Türk/Müslüman Ermeni ilişkilerinin bu tarihten önce de bozulduğu Osmanlı Arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Büyük devletlerin sömürge alanı açma faaliyetlerinin bir parçası olan bu pazarlıklar bir kenara, bölgede fiiliyata çıkan Ermeni Meselesinin kökenlerini daha uzak tarihlerde aranması kanaatindeyiz. Osmanlı Rus savaşından sonraki belgelere ve olaylara bakıldığında zaman Ermeni çetelerin başta Doğu Anadolu olmak üzere Anadolu'da pek çok yerinde faaliyet gösterdiğini görmekteyiz. Türk ve Ermeni halkı arasında 93 Harbi'nden sonra birden bire gerilimin artması ve devamında farklılıklara dayalı bireysel ikilemin bir anda toplumsal şiddete dönüşmesi sosyolojik manada mümkün değildir. Bu düşünceyledir ki iki millet arasında Berlin anlaşmasından kısa zaman sonra katillerin başlamasının sebebinin daha önceki tarihlerde aramak gerektiği kanaatindeyiz. Konuyu top yekûn bir Ermeni meselesi olarak ele aldığımızda iki millet arasında toplumsal bağın koptuğu ve çatışma ortamının başladığını göremeyebiliriz. Bunun yerine şehir tarihleri incelenerek dar alanda derinlemesine çalışmalar yapılarak konuya baktığımızda Ermeni meselesinin tarihi kökenlerinin daha doğru ortaya çıkarılacağı görülmektedir. Bu görüşün desteklenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda İnegöl ilk olmamıştır. Orta Anadolu'da Çorum, Yozgat ve Nevşehir illeriyle ilgili konuyla ilgili yapılan -hatta Kocaeli bölgesini de kısmen buna dâhil edebiliriz- ön araştırmalarda Ermeni olaylarının kökenlerinin Tanzimat dönemine kadar gittiği görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan Müslim gayri Müslim ayrışması hatta Islahat Fermanı'ndan sonra gayri Müslimlerle Müslimler arasında kişisel meseleleri aşan etnik ve toplumsal çatışmalar artmıştır. Osmanlı arşivinde bulunan ve inceleme imkânı bulduğumuz pek çok belge bu olaylarla ilgili derinlemesine bilgiler ortaya koyduğumuz görüşü doğrulamaktadır.

Tanzimat Fermanı, Osmanlı yönetim anlayışını kökünden değiştiren, Islahat Fermanı da gayri Müslimlere Müslümanların aleyhine olarak pek çok haklar veren bir belgedir. Dolayısıyla yıllardır Anadolu topraklarında Türklerle beraber yaşayan gayri Müslim Osmanlı teb'ası dışarıdan aldıkları destekle birlikte yaşadıkları komşularına karşı duydukları husumeti silahlı çatışmaya vardırmaştır. Avrupa devletlerinin geleneksel politikası olan “Şark Meselesi”nin bir parçası haline gelen Ermenilerin, Doğu ve Orta Anadolu'nun büyük bir bölümünde nihai hedef olarak Türkleri atma ve Büyük Ermenistan'ı kurma hedeflerine ulaşmak için her türlü yola başvurdıkları bilinmektedir. Bugün tartışılan Ermeni Meselesinin ana merkezini bu fikirler işgal etmektedir.

¹ Mithat SERTOĞLU, “1878 Osmanlı İngiliz Antlaşmasına Dair Yeni Belgeler”, *II. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul 1970, ss. 601-607.

² Cevdet KÜÇÜK, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, İstanbul 1986, s. 6.

Bu hedefe ulaşmak için tüm gayri Müslimlerde olduğu gibi Ermenilerde de kendi nüfuslarını bulundukları bölgelerde hep olduğundan fazla göstermek istemişlerdir. Konuyla ilgilenen Avrupa devletleri Ermenilerin bu sahte belgelerine, düzmece raporlarına inanarak Ermeniler lehine Osmanlı Devleti'ne baskı yapmışlar, ıslahat yapılmasını istemişler ve korudukları gayri Müslim toplumlar lehine haklar elde etmeye çabalamışlardır. Ermenilerin Doğu Anadolu'da çoğunluk olduğu iddiası 1878 tarihinden başlayıp Osmanlı Devleti'nin yıkılışı hatta Kurtuluş Savaşı süresince Ermenilerin kesin yenilgiye uğratılıp Gümrü ve ardından Kars anlaşmasıyla da nihayet bulana kadar sürdürmüştür. Ermenilerin artık burada devlet kuramayacakları da anlaşılmıştır.³

Doğu Anadolu'daki Ermeni meselesi uzun yıllar sonra Türklerin lehine sonuçlanmıştı. Ancak Batı Anadolu'da özellikle de Marmara bölgesinde de Rum ve Ermeni nüfus bölgede gündem oluşturacak kadar yekûn teşkil ettiği görülmektedir. Bu çerçevede 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nüfus sayımı göz önüne alınarak İnegöl ve Bursa'da Ermeni nüfusu ne kadardı? İlgilenilen dönem içinde 1831 tarihinde Sultan II. Mahmut (1808-1839) döneminde yapılan sayımda durum şu şekildedir. Şunu da hemen belirtelim ki Yunan isyanına Rumların desteği İstanbul Rumlarının devlet katındaki konumlarını sarsmıştı. Bu sebeple Ermeniler devlet içinde daha etkin konuma getirmişti. Dolayısıyla bu yüzden de olabilir Ermeniler 1831 nüfus sayımında nüfusları nispetinde kimi yerlerde kendi adlarıyla kimi yerlerde de diğer gayri Müslimlerle beraber "reaya" olarak yazılmışlardır. İnegöl, Hüdavendigar sancağı içinde yer almakta ve 5.319 Müslüman ve 1.498 reaya kaydedilmiştir. Bu sayının bir kısmının Ermeni olduğu muhakkaktır. Bir fikir vermek açısından Bursa merkezde 10.532 Müslüman, 2.159 Reaya, 2.800 Ermeni ve 627 Yahudi nüfus olarak yazılmıştır.⁴ İnegöl'ün nüfusuyla ilgili 1881-1882 sayımında daha detaylı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre 38.343 Müslüman nüfusa karşılık 5.504 Ermeni bulunduğu kaydedilmiştir.⁵ 1914 Osmanlı nüfus sayımında İnegöl'ün Müslim nüfusu 56.238'e çıkmış, Ermeni nüfus oranı Müslimler kadar artmamış ancak 7.101 olarak kalmıştır.⁶ Ancak bu nüfus hareketliliği büyük bir nüfus hareketliliği olduğunu göstermemektedir. Yıllar

³ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, ikinci baskı, İstanbul 1969, s. 713.

⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 230; 1844-56 nüfus sayımına göre de Asya'da 2.000.000 Ermeni ve 1.000.000 Rum bulunmaktadır. Aynı kaynak, s. 246.

⁵ Karpat, age, s. 278.

⁶ Karpat, age, s. 370.

inde Müslim ve gayri Müslim nüfus artışında göze batacak önemli değişimin olmadığı görülmektedir. Ancak Ermenilerin patrikhane kaynaklı yayınlarında nüfuslarının propaganda amacıyla abartılı verildiği görülmektedir.⁷

Ermenilerin nüfuslarının azlığına rağmen toplumda etkin bir konumları vardı. Onların Anadolu'da infial yarattıkları, Müslüman halkı yıldırma ve vatanlarını terke mecbur edilmek için başlattıkları geniş çaplı savaşın eğitim, ekonomi, kültürel ve dini faaliyetler gibi toplumsal pek çok bileşenlerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Top yekûn bir Ermeni milleti oluşturma hususunda her türlü çabayı göstermişlerdi. Hatta Ermeniler milli heyecan uyandırma konusunda Türklerden daha önce milli marş yazmışlardı.⁸ Toplumsal birliği ve bilinci sağlamak amacıyla insan hakları adı altında masum isteklerle diğer azınlıklarda olduğu gibi Ermeniler de faaliyete başlamışlardır. Ülke genelinde olduğu gibi Hüdavendigar vilayeti dâhilinde de Bursa merkezli olarak bu faaliyetler yürütülmüştür. İnegöl'le ilgili yalnız İnegöl'e mahsus yoğun bir okullaşma faaliyeti arşiv belgelerine yansıdığı kadarıyla görülmemektedir. Bursa'da okullaşma Müslümanlar arasında daha çok Sultan II. Abdülhamid döneminde başlamış ve 1880 tarihinde ancak bir "Maarif Müdürü" atanması dahi şehirdeki modern eğitimin seviyesini göstermesi bakımından dikkate değerdir.⁹

Ancak bu İnegöl'de Ermeni Okulu olmadığı anlamına gelmez. Örneğin Merzifon'da olduğu gibi İnegöl'de okul üzerinden faaliyet gösterildiği kanaati bizde hâsıl olmamıştır. H.1309/M. 1891 tarihli bir belgede İnegöl'ün Ermeni okulundaki hocalarından Evakim ve Hacı Ohannes adlı kimselerin okulda çocuklara muzır şarkı söylettirdiklerinden kürek cezalarına çarptırılmışlardır.¹⁰ Adı geçen kişilerin cezalarını merkez liva hapishanesinde çekmelerine karar verilmiştir. Fakat o havalide Ermeni nüfusunun fazlalığından dolayı mahkûmları hapishanede ziyaret etmek isteyen çok sayıda Ermeni olmasından dolayı onların başka bir mahalle gönderilmesinin sakıncalı olacağı düşüncesiyle tutuldukları Ertuğrul mutasarrıflığından önce Bursa hapishanesine gönderilmek

⁷ Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Remzi kitabevi, yedinci baskı, İstanbul 2005, s. 126.

⁸ Ahmet Oğuz, "II. Meşrutiyet Öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin Gayrimüslimlere Bakışı", *Türk Yurdu*, Nisan 2011, sayı 284, s. 131,128-133.

⁹ Mefail Hızlı, "Modernleşme Dönemi Bursa'sında Eğitim Öğretim", *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa*, Ed: Cafer Çiftçi, Bursa 2009, s. 97.

¹⁰ Ermenilerin bu dönemde "Erzurum Ermeni Dağlarından Bir Ses Çınladı." gibi marşlar söyledikleri bilinmektedir.

istememişti. Ancak ferman gereği İstanbul'dan gelen telgrafname doğrultusunda vilayet süvari zaptiyesi mülahızlarından Ahmed Ağa ile tedbir alınarak gönderilmesinin kararlaştırılmıştır. Fermanın hükümleri doğrultusunda işlem yapıldığı bilgisi İstanbul'a Dâhiliye Nezaret'ine bildirilmiştir. Nezaretten de telgrafla İstanbul'dan Hüdavendigâr Vilayeti'ne konu hakkında verilen emrin gereğinin yapılması istenmiştir.¹¹ Buna göre de Ermeni mahkûmların cezalarını Ermeni nüfusun nispeten az olduğu ya da olmayan bir mahalde çekmesi kararlaştırılmış ve Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine gönderilmiştir.¹² Fakat adı geçen mahkûmlar temyiz mahkemesine başvurmuşlar ve cezaları "Ceza Dairesi"nce kürek cezasına tahvil edildiği haberi Bahr-i Sefid valisi Akif imzasıyla Dâhiliye Nezaret'i'ne bildirilmiştir.¹³

Ermeniler'in Doğu Anadolu'da ve İç Anadolu'da özellikle Islahat Fermanının ilanından sonra İslam toplumuyla ayrışma içine girdikleri kesin olarak anlaşılmaktadır. Okullaşma oranlarının nüfusa nispetle hayli yüksek olması, daha sonra silah ticaretinin bölgede artması bunların işaretidir. Özellikle daha önce bu bakış açısıyla incelediğimiz Çorum, Yozgat ve Nevşehir'de Ermeni ve Rumların benzer faaliyetleri 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bir ivme ile artmıştır. Ancak bu faaliyetlerin İnegöl özelinde 1877- 1878 Osmanlı Rus savaşından sonra görülmeye başladığı ya da bu tür faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla belgelerde yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Ülke geneline yayılan çete faaliyetlerinde bulunan kimi guruplar yol keserek, soygun yaparak millet ayırımı yapmadan güçlenmek amacını gütmüşlerdir.

Ermeniler okullarda başlattıkları milliyetçilik faaliyetlerden-ki marşlar söylemeleri buna kanıttır- başka çete faaliyetlerine de girişmişlerdi. Bu faaliyetlerden biri Yenişehir, Gemlik ve İnegöl taraflarında türeyen çetenin üç Ermeni yolcuyla soyduğu, iki kişinin aynı çete tarafından tecavüze uğradığı ve bu çetenin Ertuğrul tarafına kaçtığı belirtilmiştir. Anılan sancakların zaptiyelerince çetenin üyelerinin kimlik tespitine başlanmış, yakalanması için çalışmaların başlatıldığı, aşar memuru Nejat Bey tarafından bu çetenin Gemlik tarafına doğru gittiği bildirilmiştir. Bunun üzerine İznik Mutasarrıflığı'na, çetenin takibi ve yakalanması için emir verilmiştir. Çete ile ilgili bilgi Hüdavendigâr Vilayeti

valisi tarafından Dâhiliye Nezaret'i'ne telgrafla haber verilmiştir.¹⁴ Bu belgede çete üyelerinin kimlikleri yer almamaktadır. Ancak anılan tarihlerde Ermeni çete faaliyetlerinin başladığı göz önüne alınırsa Ermeni veya Rumların olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Hüdavendigâr vilayetinin İstanbul'a yakın olması İstanbul'da meydana gelen olaylardan etkilendiği hatta cesaret aldığı görülmektedir.

İstanbul'da Ermenilerin çıkardıkları isyanların, meydana gelen olayların İstanbul çevresindeki Ermenileri etkilediği gözlenmektedir. Hüdavendigâr Vilayetinde de Pazarköy, Yeniköy, Ortaköy, Keramet ve Sölöz başta olmak üzere Bursa genelinde Ermenilerin silahlanarak isyan faaliyeti içinde olduğu bilgisi belgelerde görülmektedir. Kimi Osmanlı arşiv belgelerinde aktarıldığına göre Ermeni Hınçak Komitesi üyelerinin isyan için Ermenileri teşvik ettikleri, isyan için hazırlık içinde oldukları anlaşılmaktadır. Hatta anılan komitenin içinde Müslimlerin de bulunduğu mevsuken yani belgelere dayalı olarak haber alındığı yazılmıştır. Hüdavendigâr Vilayeti'nden İstanbul'da Dâhiliye Nezaret'i'ne bilgi verilmiş ve nasıl bir tedbir uygulanacağı sorulmuştur. Konuyla ilgili yapılan tahkikatta Ermeni silahlı gurupların birkaç köyde faaliyet içinde oldukları, revolver silah ve bıçak ve benzeri cephane bulunmuştur. Bölgeye asker de sevk edilmiş ancak, başka bir tedbir olarak da Ermeni ve Müslüman köylerine çevrede hatırı sayılan kimselerden nasihat heyetleri gönderilmesine karar verildiğini Dâhiliye Nezaret'i'ne vilayetten telgrafla haber verilmiştir.¹⁵

Yakın tarihlere geldikçe Ermeni çete faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Buna dair örneklerden birisi de İnegöl Bursa arasındaki bir posta arabasının soyulması ve postayı korumakla görevli bir askerin şehit edilmesidir. Hasan ve Ali adında iki jandarmanın koruyuculuğunda Salı gecesi İnegöl'e iki saat mesafede Akhisar denilen yerde posta arabasına saldırı düzenlenmiştir. Arabacının atları hızla sürmesi sayesinde posta evrakı kurtulmuş, fakat Jandarma Ali orada şehid olmuştur. Bölgede arama faaliyeti başlamış, Mülahız Ahmed Efendi müfrezesine üç asker ilavesiyle çeteyi yakalama emri verilmiş, ayrıca Bursa'dan da özel bir birlik olay mahalline gönderilmiştir. Jandarma Alay Komutanlığı'ndan bildirildiğine göre Akhisar karyesi civarında yapılan vukuatın bir Ermeni çete müfrezesi tarafından işlendiği tespit edilmiştir. Bu çetelere

¹¹ DH. MKT. 44/38, 14 Zilkade 1310, 29 Mayıs 1893.

¹² DH. MKT. 44/38, 6 Zilkade 1310, 22 Mayıs 1893.

¹³ DH. MKT. 44/38, (Rumi)23 Mayıs 1309, 4 Haziran 1893.

¹⁴ Y. PRK. HR. 13/3, 20 Haziran 1301/ 2 Temmuz 1885.

¹⁵ A.MKT. MHM. 655/1, 19 Rebiülahir 1313/9 Ekim 1895, 5. varak(8 varak).

Abaza ve Gürcülerin dâhil olmuş olmaları ihtimali de göz ardı edilemeyeceği zikredilmiştir.¹⁶ Belgenin devamında posta arabalarının korunması için bu tarihten sonra daha sıkı koruma sağlandığı bildirilmiştir. Olayın faili olarak İnegöl'ün Yenice-i gayrimüslim köyünden Ohannes oğlu Mazhar tutuklanmıştır. Mazhar'ın ifadesinden yola çıkılarak kendisinin sekiz on arkadaşıyla bu olayı işlediği sabit görüldüğünden yakalanıp İnegöl'e getirilmeleri için Ertuğrul muhafızlığına haber verilmiştir. Olayda şehid olan Ali'nin ailesine yedi yüz elli gurusu olarak tanzim edilen miktarın verilmesi İnegöl muhasebe müdürlüğüne tevdi edilmiştir. Bursa vilayetinden Dâhiliye nezaretine yazılan bir telgrafta olayda şehid olan Jandarma Ali'nin ailesine yedi yüz elli kuruşun elden teslim edildiği yazılıdır.¹⁷

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşını kaybedip Yunanlıların Anadolu'ya çıkmalarıyla beraber Bursa üzerine de yürümüşlerdi. Yunanlıların bölgeye gelmeleriyle Hüdavendigâr Vilayeti'ndeki gayri Müslim halk Müslüman komşularına karşı taşkınlık yapmaya başlamıştı. Yenişehir, Gemlik ve İnegöl civarında yaşayan gayri Müslim halk etrafa saldırmaya, Müslüman halkın bağ, bahçe ve zeytinliklerini yakmaya başlamışlardır. Aynı çetenin Gemlik ve çevresindeki beş altı köye doğru ilerlediği haberi İstanbul'a bildirilmiştir. Bursa Jandarma Alay Komutanlığı'ndan İstanbul'a yazılan bir raporda özet olarak padişaha Umumi Jandarma Komutanı Mirliya Ali Kemal imzasıyla arz edilen bilgiye göre Bursa genelinde Yunanlıların Türklere yaptıkları mezalimler haber verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır; halkın silahlarının toplanması, kıymetli eşya mal ve nakit paralarının gasp edilmesi, Bademler köyüne gelen bir Yunan müfrezesinin halkı camiye toplayıp, silah aramaları, Hacı Mustafa'nın evine girerek karısı Hatice'nin ırzına tasallut etmeleri gibi olaylar rapor edilmiştir.¹⁸ İnegöl'de ilerleyen düşman kuvvetleri halkın malına ve canına zarar vermeden ilerlemiş ancak Yenişehir'den dönen işgal kuvvetleri çekilir çekilmez gayri Müslim halk Gemlik'te ve civar köylerde halka karşı büyük kıyımlar yapmış, gasp ve yağma girişiminde bulunmuştur. Yenişehir hükümet konağı ve çarşısı yanmıştır. Yenişehir etrafındaki beş altı köyün de aynı akıbete uğradığı rivayet edilse de bu bilgiler tam olarak doğrulanamamıştır. Yunan işgal kuvvetlerinin cepheden Bursa'ya gelmesinden sonra Bursa belediye başkan vekili ve

şehrin ileri gelenlerinden ki bunlar “vücut-ı mahalle” diye nitelenen on, on iki kişi işgal kumanda merkezine getirilerek Yenişehir hadisesi konusunda sözle telkinde bulunarak etrafa da korku salınması amaçlanmıştır.¹⁹ Gayrimüslimler, Müslüman halkın elindeki silahları toplamış, vermeyenleri darp etmişlerdir. Eldeki rapora göre İsa oğlu Hilmi adında biri düşman ordugâhına çağrılarak silahı ve elinde var olanları istenmiş, bu olay sonunda adamın fena halde darp edildiği ifade edilmiştir.²⁰

Sonuç

Günümüzde de etkisini sürdüren Ermeni olayları Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybettiği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Ermenilerin nüfus bakımından yoğun olduğu Orta ve Doğu Anadolu bölgesinde Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ayrılıkçı faaliyetleri artmıştır. Ermeniler kilise ve mektep açarak kültürel faaliyetlerini artırmışlardı. Önce Ermenileri birlik haline getirmişler sonra da Müslüman Türklerle mücadeleye girmişlerdir. İnegöl'de ise durumun biraz daha farklı geliştiği gözlemlenmiştir. İnegöl'de 1878 Berlin Anlaşmasından sonra Ermeni olayları başlamıştır. Ermeni okulu hocalarının Ermeni şarkıları ya da milli marşları söyletmeleri göz önüne alınırsa okullardan başlayıp, silahlı eyleme doğru giden faaliyetlerinin olduğu tespit edilmiştir. Eylemlerine önceleri Müslüman halktan kimi kişileri de kattığı görülmüştür. Bunların içerisinde Gürcü ve Abazaların da olduğu görülmektedir. Fakat Ermeni çetelerle kimlerin iş birliği yaptığı konusunda genellemeler yapmak eldeki veriler ışığında mümkün değildir. Ancak gözlenen o ki Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla Ermenilerin de ayrılıkçı faaliyetleri artmıştır. Gidererek artan Ermeni olayları Kurtuluş Savaşı'nın Türk ordusu tarafından kazanılmasından sonra sona ermiştir.

¹⁶ DH. İD. 13/50, 20 Ramazan 1329, 14 Eylül 1911, (6 varak).

¹⁷ DH. İD. 13/50, 7 Zilkade 1330, 18 Ekim 1912.

¹⁸ DH. EUM. AYŞ. 61/35, 16 Zilhicce 1338/31 Ağustos 1920, varak 21, (126 varak).

¹⁹ DH. EUM. AYŞ. 61/35, 10 Şevval 1340/ 6 Haziran 1922, varak 5.

²⁰ DH. EUM. AYŞ. 61/35, 1 Ağustos 1336/ varak 21.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ

- DH. MKT. 44/38, 14 Zilkade 1310, 29 Mayıs 1893.
- DH. MKT. 44/38, 6 Zilkade 1310, 22 Mayıs 1893.
- DH. MKT. 44/38, (Rumi) 23 Mayıs 1309, 4 Haziran 1893.
- Y. PRK. HR. 13/3, 20 Haziran 1301/ 2 Temmuz 1885.
- A.MKT. MHM. 655/1, 19 Rebiülahir 1313/9 Ekim 1895, 5. varak(8 varak).
- DH. İD. 13/50, 20 Ramazan 1329, 14 Eylül 1911, (6 varak).
- DH. İD. 13/50, 7 Zilkade 1330, 18 Ekim 1912.
- DH. EUM. AYŞ. 61/35, 16 Zilhicce 1338/31 Ağustos 1920, varak 21 , (126 varak).
- DH. EUM. AYŞ. 61/35, 10 Şevval 1340/ 6 Haziran 1922, varak 5.
- DH. EUM. AYŞ. 61/35, 1 Ağustos 1336/ varak 21.

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Ahmet Oğuz, “II. Meşrutiyet Öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyetinin Gayrimüslimlere Bakışı”, *Türk Yurdu*, Nisan 2011, sayı 284, ss. 128-133.
- Cevdet KÜÇÜK, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, İstanbul 1986.
- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Remzi kitabevi, yedinci baskı, İstanbul 2005, s. 126.
- Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 230; 1844-56 nüfus sayımına göre de Asya’da 2.000.000 Ermeni ve 1.000.000 Rum bulunmaktadır. Aynı kaynak, s. 246.
- Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, ikinci baskı, İstanbul 1969.
- Mefail Hızlı, “Modernleşme Dönemi Bursa’sında Eğitim Öğretim”, *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa*, Ed: Cafer Çiftçi, Bursa 2009, ss. 81-102.
- Mithat SERTOĞLU, “1878 Osmanlı İngiliz Antlaşmasına Dair Yeni Belgeler”, *II. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul 1970, ss. 601-607.

İNEGÖL’ÜN TARİHİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİYLE İLGİLİ KİMİ GÖZLEMLER

(Some Observations on Cultural Values of İnegöl)

Numan KARTAL *

Özet:

İnegöl, yurdumuzun kuzeybatısında, Marmara Bölgesinin güneydoğusunda, Bursa-Eskişehir karayolu üzerinde kurulmuş, her alanda hızla gelişen il olmaya aday şirin bir kentimizdir.

Geçmişten günümüze dek İnegöl ile alakalı çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunların arasında ilklerden olması bakımından Turgut Can Mamas’ın kitaplaşmış olan araştırması dikkati çekmektedir. Kültürel anlamda bana ait olan “İnegöl Folkloru” adlı yapıt da bu araştırmalar arasında sayılabilir. Bunların yanında Halk Eğitim Müdürlüğü ile Sanayi Odası gibi kuruluşların araştırmalarını saygıyla anmak gerekir.

Araştırmalara göre İnegöl, tarihsel ve kültürel anlamda en az diğer kentlerimiz kadar zengindir. Araştırmacılar; İnegöl’ün tarihsel süreç içinde çeşitli uygarlıklara beşiklik ettiğini, tarihinin Truva kenti tarihine dek uzandığını belirtmektedirler.

Ancak, bana göre bu bilgi eksiktir. İnegöl yöresinde arkeolojik kazıların yapılmamış olması bu bilgi eksikliğimizin nedenidir. Bilgilerimiz defnecilerin (malcıların) bulgu ve buluntularına ve bunlarla ilgili gözlemlerimize dayanmaktadır. Buluntulara göre İnegöl’ün tarihi çok daha eskidir ve Cilalı Taş Devri’ne kadar uzanmaktadır. Tarihi eserlerin kültür ve turizm açısından önemi ise açıktır.

Ben, bu nedenle amatör bir araştırmacı olarak araştırma ve gözlemlerim sonucu elde edebildiğim ve gördüğüm bulgulara dayanarak İnegöl yöresinde tarihsel bir gezinti yapacağım. Bulguların ve buluntuların tarih, kültür ve turizm açısından önemini vurgulamaya çalışacağım. Geçmişten günümüze doğru gelerek gözlemlediğim ve gördüğüm buluntuları kısa öyküleriyle anlat-

* Emekli öğretmen, eğitimci- yazar.

maya çalışacağım. Yaşlılığım ve rahatsızlığım nedeniyle son yıllardaki gelişmeleri izleyemediğimden ötürü beni hoş göreceğinizi umarım. Saygılarımla.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Tarih, Kültür, Turizm, Folklorik değerler.

Abstract:

İnegöl is a nice town established on Bursa-Eskisehir highway at the southeast of Marmara Region and southwest of our country as well as being a candidate town for province with a rapid improvement in each field.

Various researches have been conducted about İnegöl from past to present. The research of Turgut Can MAMAŞ, which is collected in a book, draws the attention in respect of being one of the first researches. My work entitled “İnegöl Folkloru” can be deemed as one of these researches in cultural field. Besides these, it is important to mention researches conducted by some organizations such as Public Education Centers and Chamber of Industry.

According to the researches, İnegöl has as much cultural and historical wealth as other towns. The researchers state that İnegöl was the cradle of some civilizations throughout historical process and its history dates back to Troy.

As for me, this information is missing. The fact that archeological excavations were not carried out in İnegöl district has led to lack of information. The related information is based on findings of treasure hunters and our observations. Considering the findings, the history of İnegöl dates back to older times, namely to Neolithic Age. The importance of historical artifacts is evident in terms of culture and tourism.

I am going to go on a cultural tour as an amateur researcher in İnegöl region based on my observation and research finding. I am going to try to lay emphasis on the findings in terms of history, culture and tourism and explain the findings of my observations from past to present through short stories. I hope that you will excuse me for not being able to follow recent developments due to my health problems and old age. Kind regards.

Key Words: İnegöl, History, Culture, Tourism, Folkloric values.

Giriş

İnegöl, yurdumuzun kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, Bursa-Eskişehir karayolu üzerinde kurulmuş, her alanda hızlı gelişimiyle il olmayı çoktan hak etmiş şirin bir ilçemizdir. Yemyeşil doğası, verimli ovası, ünlü mobilyası ve kaplıcalarıyla yurdumuzun en büyük ilçelerinden birisidir.

Geçmişten günümüze dek İnegöl ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunların arasında ilklerden olması bakımından Turgut Can MAMAŞ'ın araştırması¹ dikkati çekmektedir. Kültürel anlamda benim “İnegöl Folkloru” adlı eserim bu araştırmalar arasında sayılabilir². Bu arada Halk Eğitim Müdürlüğü ile sanayi odası gibi kimi kuruluşların araştırmalarını da saygıyla anmak gerekir³.

Araştırmalara göre; İnegöl, tarihsel ve kültürel anlamda en az diğer kentlerimiz kadar zengindir. Araştırmacılar, İnegöl'ün çeşitli uygarlıklara beşiklik ettiğini, tarihinin Truva kenti tarihine dek uzandığını belirtmektedirler⁴. Ancak, bana göre bu bilgi doğru olmakla birlikte eksiktir. İnegöl yöresinde arkeolojik kazıların yapılmamış olması bilgi eksikliğinin nedenidir. Bilgilerimiz “malcı” da denilen defnecilerin bulgu ve buluntularıyla sınırlıdır. Buluntulara göre İnegöl'ün tarihi cıvalı taş devrine kadar uzanmaktadır. Tarihi eserlerin kültür ve turizm açısından önemi ise açıktır.

Ben, bu nedenle, amatör bir araştırmacı olarak bulgu, buluntu ve gözlemlerime dayanarak İnegöl yöresinde tarihsel bir gezinti yapacağım. Konuşmama İnegöl adından başlayarak bulgu ve buluntuların tarih, kültür ve turizm açısından önemini vurgulamaya çalışacağım.

İnegöl Adı

İlk adı “ANCELOKOMA” olan İnegöl, İnegöl adını Osmanlılar zamanında almıştır. Adıyla ilgili halk arasında çeşitli söylenceler vardır. Bunlardan birisi şöyledir: Söylenceye göre bugünkü Boğazköy'de Dinboz adlı bir Bizanslı, İnegöl'ün bulunduğu yerde de Bedros adlı bir ermeni yaşıyormuş.

¹ Turgut Can MAMAŞ, İnegöl, 1947.

² Numan Kartal, İnegöl Folkloru, 1998.

³ M. Zeki Polat, İnegöl İlçesinin Milli Gelenek ve Görenekleri, tarihsiz.

⁴ Polat, M. Zeki, a.g.e.

Dinboz, Bedros'un dillere destan olan güzel kızını istemiş. Bedros, kızını vermemiş, kendisine zarar gelebilir düşüncesiyle İnegöl'ü terkederek dağa çıkmış. Bu duruma kızan Dinboz, Boğazköy'den geçen suların önünü kapatmış, sular birikince önünü açmış. Coşkulu akan sular Bedros'un yaşadığı toprakları kaplamış. Dinboz, dağda bulunan Bedros'a haber göndererek:

“İn de gör!.. Topraklarını nasıl sular altında bıraktım” demiş.

O günden bugüne dek yerleşim biriminin adı “İn de gör!..” sözünden gelme “İnegöl” olarak anılıp durmuş⁵.

Diğer bir söylenceye göre ise kasabayı ele geçirmek isteyen Osmanlı güçlerine karşı Ancelokoma tekfuru, kasabayı savunmak için Yenişehir yolu üzerinde Boğazköy yolundaki Delikkayaya boğazını kapatarak İnegöl'ü sular altında bırakmış. Yöre göl halini almış. Bu gölü göre ilk Türk cengâverlerinden birisi heyecanla, şaşkınlıkla:

“Eyyy ne göl!..Ne gölll!..” diye haykırmış.

O günden sonra kasabanın adı “Eyyy ne göl” sözünden gelerek “İnegöl” olarak kalmış⁶.

Buna benzer daha üç efsane anlatılır. Bu efsanelerde de İnegöl adının “Eyy ne göl!..” sözcüğünden geldiği belirtilir⁷. Tespitlerime göre “Manav” adını verdiğimiz yerli köylülerimiz arasında İnegöl anlamında bileşik olarak “Eynegöl” sözcüğü hala kullanılmaktadır. Sözcük; “Eynegöl'e gidiyom”, “Eynegöl'den geliyom” biçiminde söylenmektedir.

İnegöl sözcüğünün anlamı ise kaynaklara göre “subaşı, gölbaşı” anlamlarına gelmektedir⁸.

İnegöl Halkı

Adını “Eyyy ne göl” ve İn de gör” sözcüğünden alan İnegöl, günü-

⁵ Kartal, a.g.e. s. 166.

⁶ Kartal, a.g.e. s. 166.

⁷ Kartal, a.g.e. s. 166.

⁸ Mamaş, a.g.e. sayfa 19.

müzde Kafkaslardan Balkanlara dek uzanan çok geniş bir coğrafyadan gelen insanların toplu olarak yaşadığı bir şehirdir. İnegöl halkı; gelenek, görenek ve kültürleriyle kaynaşmış bir kitle görünümündedir. Türkçe ortak kültür dili olarak herkes tarafından bilinmekte, din, dil, kültür ve tarih birliği içinde Türk varlığının değerli kaynakları ve seçkin üyeleri olarak yaşamlarını huzur içinde sürdürmektedirler.

Tarihçe

Araştırmacılar, “İnegöl, Marmara Bölgesinin diğer kentleri gibi çeşitli uygarlıklara beşiklik etmiş, hatta tarihini Truva şehriyle yaşıt sayılabilecek kadar geçmiş olan bir şehirdir” derler. “Ancak yörede bulunan küp, çanak, çömlek gibi buluntular turistik bir değer taşımaz” diye söylerler⁹. Bu nedenle daha çok yakın tarihi üzerinde dururlar.

Gerçekten Osmanlılar dahil İnegöl'ün yakın tarihini anlatan çok değerli kaynaklar vardır. Bunların başında Şemseddin Sami'nin “Kâmûsu'l-A'lam”¹⁰ adlı eseri ile Tarihi Osmânî Encümeni'nin yayımladığı Osmanlı Tarihi gelmektedir¹¹. Tarih öğretmeni Turgut Can Mamaş da bu iki kaynağa dayanarak İnegöl adlı eserinde İnegöl'ün tarihini en geniş biçimde anlatmıştır.

Geniş boyutta anlatılan İnegöl'ün tarihinde şehrimiz ile ilgili şu özet bilgi verilmektedir: “1299 yılına dek Ancelokoma adı ile Bizans'ın önemli tekfurluk merkezi olan İnegöl, bu tarihte Osman Gazi'nin ünlü kumandanı Turgut Alp tarafından Bizanslılardan alınarak Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in hüküm sürdüğü beylik topraklarına katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk devlet merkezi 28 km. uzaklıkta olan Yenişehir'dedir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında İnegöl, Bizans'a karşı savunma ve üs merkezi olması bakımından ayrı bir önem kazanmıştır.

Daha önce söylediğim gibi kaynakların verdiği bu bilgiler doğru olmakla birlikte bana göre eksiktir. Yörede arkeolojik kazıların yapılmamış olması bilgi eksikliğinin nedenidir. Diğer yandan araştırmacıların: “Yörede bulunan küp, çanak, çömlek gibi buluntular turistik bir değer taşımaz” yargısına

⁹ Polat, a.g.e.

¹⁰ Ş. Sami, Kâmûsu'l-A'lam, 1306, C. 2., s. 1192.

¹¹ Târîh-i Osmânî Encümeni, Osmanlı Tarihi, Matbaa-i Orhaniye, C. 1., 1335, s. 575,

katılmak da mümkün değildir. Buluntular küp, çanak, çömlek de olsa tarih ve kültür açısından çok önemli kaynaklardır. Kaldı ki, elde edilen buluntular, İnegöl'ün tarihsel ve kültürel zenginliğiyle ilgili çok değerli bilgiler vermektedir. Buluntular İnegöl'ün tarih ve kültür zenginliğinin Cilalı Taş Devri'ne kadar gittiğini göstermektedir.

Ben amatör bir araştırmacı olarak gözlemlediğim buluntuların öykülerini kısa kısa sıralayarak bu zenginliği anlatmaya çalışacağım. Çağımızda tarihi ve kültürü eski olan ülkelere uygar ülkeler gözüyle bakılmaktadır. Bu açıdan da kültürel zenginlik çok önemlidir.

İnegöl'ün tarihsel ve kültürel zenginliğinin ilk örnekleri Cilalı Taş Devri'ne ait buluntulardır. Tarih ve arkeolojiye olan ilğim sonucu Elmaçayır ve Fevziye köylülerinin kendi yörelerindeki mağaralarda Cilalı Taş Devri'ne ait kesici balta, kama, ok gibi aletler bulduklarını öğrendim. Zaman yitirmeden 1970 yılında ilgili köylere gittim, buluntuların önemini anlatıp almak istedim; vermediler. Aletleri, çocuklarının öğrenim gördüğü İnegöl Endüstri Meslek Lisesi Müdürlüğü'ne verdiklerini söylediler. Soruşturmamda gerçekten verdiklerini öğrendim. Lisenin müdürü Sayın Musa Cankat, bilinçli bir yurttaş olarak öğretmenlerine camlı bir sergileme dolabı yaptırdı, müdür odasının kapısı önüne koydurdu. Yıllarca kapı önünde sergilenen bu buluntular daha sonra ne oldu? Bilinmiyor. Ama İnegöl'ün tarihinin ve kültürünün çok eskiye, Cilalı Taş Devri'ne kadar uzandığını gösteren çok önemli bir belge olarak karşımıza çıkıyor.

En az bu buluntular kadar önemli, İnegöl'ün geçmişiyle ilgili diğer bir buluntu da falluslarla ilgilidir. Bu uygarlığın İnegöl yöresinde yaşadığı fallus buluntularından anlaşılmaktadır.

Buluntular, Kirlez-Süle köyü yol ayrımından Süle'ye giden eski yolun geçtiği yamaçta bulunmuştur. Şöyle ki; ben yüksekokulda öğrenci olduğum 1961 yılının yaz aylarında Orman İşletmesi'nin o köyde bulunan deposunda geçici depo memurluğu yapıyordum. Köyde defineciliğe meraklı yurttaşların başında Seydi Ali Onbaşı adındaki birisi geliyordu. Bana sık sık:

“Hoca, sen anlarsın, defineler nerelerde bulunur?” derdi.

Ben de: “Genelde tümülüs denilen yığma tepelerde” derdim.

Bana yörede bulunan tepeleri gösterdiler. Tepelerden birisi gerçekten böyle bir tepeydi. Dere yatağından yaklaşık 300 metre yükseklikte bir yerde bulunan tepe 15 metre çapında, 10 metre yüksekliğindeydi. Bir gece tümülüsü tepeden aşağıya doğru yarmışlar. İçinden para değil ama İnegöl'ün tarihiyle alakalı bir mezar çıkmıştı. Gördüğüm mezarın boyu 2, eni 1 metreydi. Duvarları harçsız yapılmış taş duvardı. Üzeri de yekpare bir yarma dere taşıyla örtülmüş, onun da üzeri toprakla örtülmüştü. İçinde ise boyutları 15 ile 75 santim arasında değişen beş adet taştan yapılmış fallos, dik olarak yerleştirilmişti. Defineciler fallosları öfkeyle kırdılar. Yalvarışım sonucu birini bıraktılar. Bırakılan fallosu Bursa Arkeoloji Müzesi'ne aldardım. Ne var ki, müze yetkilileri dahi önemini yeterince kavramamış olacaklar ki araştırma yapmadılar. Oysa yörenin bir yerleşim alanı olduğu her tarafın keramik kalıntılarıyla dolu olmasından anlaşılıyordu.

Dikkatimi çeken buluntulardan birisi de, Süle köyüne girişte, Kalburt deresinin geçtiği boğazda bulunan kare şeklinde bir mezardı. Mezarın içinde yanlarına keramik kandiller ile camdan gözyaşı şişeleri konmuş kırk ceset duvarlar boyunca sıralanmış haldeydi. Cesetler yan yana, sırtları duvara dayanmış, ayakları bitişik halde uzatılmış, kollar yanlara sarkıtılmış durumdaydı. 1960 yılında bulunan buluntu bir uygarlığın mı yoksa toplu olarak yapılan bir katliamın mı kanıtıydı? Bilmiyorum. Ama bana göre İnegöl'ün tarihi açısından çok önemli bir buluntuydu. Buluntu yetkililere duyurulduysa da ilgilenen olmadı.

Bu tür buluntulardan birisi de Süle köyünün üzerinde, Uludağ'dan iki kol halinde akan Kalburt deresinin birleşip tek kol haline geldiği noktanın üzerindeki tepeliğin içinde bulunan antik paralardı. Paralar selin getirdiği bir sel mili üzerinde duruyordu. Mili karıştırmadık, biri gümüş olan altı parayı aldım. 1960-1970 yılları arasında on yıl boyunca onları derslerimde görsel araç olarak kullandım. Davranışım, Bursa Arkeoloji Müzesi yetkililerinin kulağına dek gitmiş. Bir gün yetkililer bana geldi: “Hocam öğrendiğimize göre sende eski, antik paralar varmış, görebilir miyiz? Dediler. Gösterdim. O zaman da: “İstersek şimdi el koyabiliriz ama, art niyetinin olmadığını da biliyoruz, o nedenle el koymuyoruz. Ancak müzeye teslim edersen iyi olur.” Dediler. Ders yılı sonun-

da müzeye teslim ettim paraları.

Bu tür buluntulardan birisi de “Kızlar Sarayı”dır. Saray, Yenice köyü üstünde yer alan çiftlik köyündedir. Merakım sonucu sarayın kalıntıları arasında yaklaşık bire yetmiş beş santim boyutunda üzeri geyik motifli bir fresk gördüm. Köylülere; “Aman çok önemli, alın saklayın, ilgililere duyuracağım” dedim. Fotoğrafını çektim, kağıda da çizdim, müzelerin bağlı olduğu bakanlığa bildirdim. Bana teşekkür yazısı geldi, ilgililere gerekli talimatın verildiği belirtildi. Yazık ki alan olmadı. Köyden bir vatandaş freski kapısının eşiğine koymuş. Yıllarca üzerine basılıp geçilmesi sonucu motif silinmişti. Gördüğümde üzüntüden kahroldum.

Aynı köye girişte de Kızlar Sarayı’na ait olduğunu sandığım Dor, İyon, Korint stillerinden birine ait olan dört adet sütun yol kenarına atılmış vaziyette duruyordu. İlgililere bildirmeme rağmen alan, aldırın olmadı. Sütunlar kırılarak evlerde yapı taşı olarak kullanıldı. Böylece tarihe ilgisizliğimiz, tarihsel kültürümüzün önemini pek kavrayamadığımız ortaya çıkmış oldu.

İnegöl’ün tarihsel kültürünün zenginliğine örneklerden birisi de Dömez-Hacıhasan yörük köylerinde bulunan haberleşme, ya da bir tehlikeyi mesajlarla bildirme aracı olan kaleler yoluyla haber verme buluntularıydı. 1969 yılına dek oldukça sağlam olan bu kalelerin yerinde yazık ki artık yeller esmektedir.

Bunların yanı sıra İnegöl’ün tarihsel kültür zenginliğinin örneklerinden birisi de Ermeni mezar taşları ve yapı kalıntılarıdır. Bu buluntular Bayramşah-olukman hattında yoğun olarak görülmektedir. 1958-1959 yıllarında öğretmenlik yaptığım Bayramşah’ta köylüler, bana oya gibi işlenmiş yapı kemer taşları ile mezar taşları getirdiler. Çift sürerken tarlada bulduklarını söylediler. Köylülere önemli olduğunu söyledim, saklamalarını öğütledim. Yazık ki ilgilenen olmadı. Köylüler buluntuları yapılarda kullanmışlar. Bir fresk biçimindeki taşı da köy girişinde yaptıkları çeşmenin ön duvarına koymuşlar. Tarihi eserlere ilgimi öğrenen Paris Üniversitesi’nden Ermeni asıllı bir doçent 1972 yılında bana geldi. Birlikte Bayramşah köyüne gittik. Çeşmeye konan taşı ve köylülerin gösterdiği mezar taşlarını kopyaladı. Taşların 1700 yıllık olduğunu söyledi.

Aynı yıl, Cerrah köyünde Ermeni meşatlığında bir mezar taşı bulunmuştu. 1800 yıllık olan bu taşı, köylüler koruyacakları yerde tersini yaptılar; köy mezarlığına giderken Edebey köyüne akan derenin üzerine beton bir köprü yaptılar, taşı da üzerine koydular. Yazılar üzerine basılarak geçildiğinden yılların yıpratıcılığına dayanamamış, maalesef silinip gitmişti.

Bu köyde 1950 yılına dek ayrıca % 50 harap bir kilise, kimi evlerin bahçelerinde hamam, keramikten yapılma su şebekesi, ipekli kumaş dokuma atölyeleri vardı. Tümü yakılıp yıkıldı. Oysa bunlar da İnegöl’ün tarihsel zenginliğinin güzel örnekleriydi.

Tarihsel anlamda ilgimi çeken kültürler arasında İpek Yolu da vardır. Bayramşah köyünde öğretmen olduğum yıllarda köylüler bana Yiğitköy, Kulaca, Süpürtü ve Ortaköy hattından geçen çok eski taştan yapılmış bir kaldırım kalıntısı göstermişlerdi. Bu yol “İpek Yoludur” derlerdi. Doğru muydu? Bilemem. Ancak bana göre tarih açısından önemliydi.

Bunların dışında ilgimi çeken en ilginç olaylardan birisi de Osman Gazi ile ilgilidir. Yaşlılar derlerdi ki: Osman Gazi, Dömez’de oturan Şeyh Edebalı’ye konuk olur. Gece uykusunda bir rüya görür: Ay gökten iner, Gazi’nin göğsüne girer. Oradan çıkar, bir ağaç gibi yükselir, göğü kucaklar. Edebalı rüyayı şöyle yorumlar:

“Oğul Osman, bir devlet kuracaksın, dünyayı yönetimin altına alacaksın.”

O zaman Osman Gazi:

“Dediğin doğruysa dile benden ne dilerse?” yanıtını verir.

Şeyh Edebalı: Yaşadığı toprakların tapusunu ister.

Osman Gazi, “Ben okuma yazma bilir miyim ki size tapu vereyim. Sözüm senettir” der, belinden hançerini çıkarıp verir.

Ben meraklı olduğumdan gezdiğim yerlerde eski eserleri gezer, ne var

ne yok incelerdim. Yaşlılardan yöre Osmanlılara geçtikten sonra ilk yapılan bir camiye hançerin konduğunu duymuştum. Çalıştığım köyde yaşlılardan en eski caminin Kulaca'da olduğunu öğrendim. Bayramşah'tan Kulaca, Yiğitköy üzerinden İnegöl'e gelirken Kulaca Camisi'ne uğradım. Minbere baktım. Gerçekten minberde yıpranmış çok eski bir sancak ile üzeri zümrüt gibi değerli taşlarla işlenmiş bir hançer vardı. Köyün imamına Osman Gazi'nin öyküsünü anlattım:

Ona: “Aman bunlar çok kıymetli olabilir, saklayın” dedim.

Gerçekten hançer Osman Gazi'ye mi aitti? Bilmiyorum, ama imama keşke demez olaydım. Gidiş o gidiş... Sancağın da hançerin de yerinde yeller esiyor.

İnegöl'ün tarihsel kültürel zenginliği açısından ilgimi çeken buluntulardan birisi de Turgut Alp'in mezarıydı. Yazılı kaynaklarda bu konuda bir bilgi görmedim, ancak halkın anlattıkları ilgimi çekmişti.

Bu nedenle Genci (Turgut Alp) köyüne gittim. 1961 yılında 82 yaşında olan köyün en yaşlısı bir amcayla konuştum. “oğul” dedi ve çok ilginç olan şu bilgileri verdi:

“Oğul! Turgut Alp buraları alan komutandır. Dedemden duydum: ben ölünce tımarımın Koçmar tepesine gömün. Uludağ'dan inen yeller serinlik versin, gözlerim İnegöl'ü görsün” demiş. Söylendiğine göre “Çarık Çıkartan” hastalığına yakalanmış. Yani koleraya yakalanıp ishalden ölmüş, ölüm sonrasında da bu tepeye gömülmüş. -Mezarını nasıl buluruz? deyince:

“Bizde adettir, en büyük mezar en ulu kişiye yapılır, dört köşesine dört çam dikilir. Onlara ellenmez” dedi. İnegöl'ün köylerini gösteren Osmanlıca bir dokümanda da Koçmar Tepesi'nin yeri bugünkü Turgut Alp köyünün yakınında bulunan tepeyi gösteriyordu. Geriye ulu çamları olan bir mezarı bulmak kalıyordu¹².

Ben tüm havaliyi gezdim. Böyle bir mezarın bugünkü yerde bulundu-

¹² Numan Kartal, “Turgut Alp, Mezarı ve Çarık Çıkartan Hastalığı”, T.F. Araştırmaları, Ekim 1965, Sayı: 195.

ğunu gördüm. Tarih ve folklorun iç içe geçmiş olduğu bu efsanede mezarın her yanı çevrede elde edilen buluntularla doluydu. Bir de yarım büst biçiminde bir Roma heykeli vardı. Gerçekten çamlar yörenin en büyük çamlarıydı. Çamlar 1932 de kesilmiş, sekiz çift donbayla (manda) çekilip İnegöl Ortaokulu'nun yapımında kullanılmış. Çamın halkalarını saydım. Tamtamına 632 halkaydı. Bundan Turgut Alp'in 1300 den birkaç yıl sonra ölmüş olabileceği kanısına vardım. Bugünkü türbeyi ben, az benim kadar tarihine ve kültürel değerlere önem veren Avukat Mehmet Alemdaroğlu ile birlikte yaptırarak.

Görüldüğü gibi İnegöl tarihsel kültür açısından çok zengindir. Avukatımızın topladığı pek çok kalıntı ile eski paraları önce İshakpaşa Camisi Külliyesi'nde topladık. Amacımız İnegöl'de bir arkeoloji müzesi açmaktır, başarılı olamadık.

Sonuç

Bütün bunlar İnegöl'ün tarihsel açıdan çok zengin bir kültüre sahip olduğunu, ancak toplum olarak bunun bilincine varamadığımızı göstermektedir. Oysa tarihsel buluntular o kültürleri yaşayanların bize bıraktığı kültürel miraslardır. Toplumların yaşam biçimleri o kültürlerle birlikte yoğrulur, yeni sentezlere varılır. Unutulmamalı ki her buluntunun bir öyküsü, her öykünün içinde de bir yaşam biçimi, bir kültür vardır. Üzerine düşüldüğü ölçüde değer kazanır. Ama buluntular şu ya da bu nedenle kaybolup giderse değer kazanmaz, yeni sentezlere varılmaz. Uygur toplumlarına söyleyebileceğimiz söz de kalmaz. Gelmiş geçmiş kültürler toplumumuza kalan ortak mirastır.

Diğer yandan kalıntılar turizm açısından da önemlidir. Günümüzde her şey rantla yani ekonomiyle özdeşir. Değerlendirilebilmiş kalıntılar, kültürel değerler turizm ve ekonominin motor gücüdür. İngilizlerin Çorçil'in ölürken içip yarım bıraktığı sigara izmariti ile külünün müzede saklanarak görücüye açması bu anlayışın sonucudur. Bu bakımdan tarihi kalıntıları değerlendirmek çok önemlidir.

Buluntuların bulunduğu yerde değerlendirilmeleri çevrenin de gelişmesine, hatta yeni yerleşim birimlerinin oluşmasına yol açabilir.

Bu nedenlerle artık İnegöl'de bir arkeoloji müzesi açma zamanı gelmiş-

tir. Bu eksiklik giderilebilirse İnegöl yabancı turist akımına uğrayacak, bundan da kuşkusuz şehrimiz kârlı çıkacaktır. Bizden uyarmak, ilgililerden ve varlıklı yurttaşlardan harekete geçmek ana hedef olmalıdır.

Ünlü Fransız gezgini Gabriel her yanı gezmiş, gördüklerini kitaplaştırmış. Bursa'ya özel bir kitap ayırmış. Muradiye'de Sultan Murad'ın türbesi önünde durmuş. Bir ovaya bir de doğanın aksettiği havuzdaki suya bakmış bakmış da şöyle demiş: “Tanrı Bursa'ya her şeyi vermiş, bir tek denizi esirgemiş, ama denizi aratmayacak masmavi bir gökyüzü vermiş. Ben de diyorum ki “Tanrı İnegöl'e her şeyi vermiş, ama onların değerini kavrama bilincini sanki insanlarımızdan esirgemiş. Bu nedenle buluntuların değeri pek bilinmemiş. Tarihsel ve kültürel varlıkların değerinin bilinmesi dileğiyle...”

KAYNAKÇA

- Mamaş, Turgut Can: İnegöl/1947.
 Kartal, Numan, İnegöl Folkloru/1998.
 Polat, M. Zeki: İnegöl İlçesinin Milli Gelenek ve Görenekleri/ tarihsiz.
 Polat, M. Zeki, a.g.r.
 Kartal, Numan: a.g.e. sayfa 166.
 Kartal, Numan: a.g.e. sayfa 166.
 Kartal, Numan: a.g.e. sayfa 166.
 Mamaş, Turgut Can: İnegöl/1947, sayfa 19.
 Polat, M. Zeki, a.g.r.
 a) Ş. Sami: Kamusu ul Alam, Hicri. 1306, M. 1888, cilt 2. Sayfa 1192.
 b) Tarihi Osmani Encümeni, Osmanlı Tarihi, cilt:1, hicri: 1335, M.1916, sayfa 575, Matba-i Orhaniye.
 11- Polat, M. Zeki: a.g. rapor, sayfa 12.
 Mamaş, Turgut Can: İnegöl/1947.
 Polat, M. Zeki, a.g.r.
 Polat, M. Zeki, a.g.r.
 Kartal, Numan, Turgut Alp, Mezarı ve Çarık Çıkartan Hastalığı, T.F. Araştırmaları, Ekim/1965, Sayı 195.

İNEGÖL HALK DANSLARI (Folk Dance in İnegöl)

Ali Osman OLGUN *

Özet:

İnegöl'de oynanan halk oyunlarının nesilden nesile aktarılamamış olmasından dolayı unutulmaya yüz tutmuştur. Bu çerçevede İnegöl merkez ve yerli köylerinde oynanan halk oyunlarının ortaya çıkarılıp sergilenmesi amacıyla farklı tarihlerde araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, bilimsel düzeyde yazılı bir kaynağa dönüştürülememiştir. Halk oyunlarının yanısıra yöresel giysiler ve halk oyunları müziklerinin de bu kapsamda araştırılıp kayıt altına alınması sağlanmış olacaktır.

Anahtar kelimeler:İnegöl, Halk Oyunları, Halk Müziği, Halk Giysileri

Abstract:

Folk dances of İnegöl have nearly faded into oblivion as it was not handed down from generations to generations. Within this framework, various researches have been conducted to reveal and introduce folk dances performed in and around İnegöl with its villages; however, no written source was formed at scientific level. Besides folk dances, local clothes and folk dance music will be examined and recorded within this context.

GİRİŞ:

İnegöl'de yaşayan etnik grupların fazla oluşu İnegöl'de oynanan Halk Oyunlarını da çok zengin kılmıştır. İnegöl'de oynanan Halk Oyunlarını araştırırken öncelikli olarak yerli köylerin araştırılmasına öncelik verilmiştir.

İnegöl'ün 91 köyüne gidilerek yapılan bu araştırma sonucunda aşağıdaki Türkü ve oyunlar derlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

İnegöl'de oynanan Halk Oyunlarının kaşıkli karşılama ve zeybek türü oyunlardan oluştuğu görülmüştür.

* Öğretmen. aosmanolgün@gmail.com

Yaşları 80 in üstünde olan kaynak kişilerden alınan bu oyunlar, adımları ve müzikleri ile hala orijinalitesini korumaktadır. Günümüzde bir kısmı hala oynanan, bir kısmı ise sadece yaşlıların dağarcığında kalan bu türkü ve oyunlar, gelecek kuşağa aktarılmak üzere kayıt altına alınmış ve günümüzde gençlere öğretilerek hayata geçirilmesi ve düğünlerde oynanır hale gelmesi için büyük çaba sarfedilmiştir.

2002 Eylül ayında İstanbul'dan, Bursa'nın İnegöl ilçesine atanmamla beraber 2002 Ekim ayında İnegöl Halk Oyunları araştırmalarına başladım. Numan Kartal'ın "İnegöl Folkloru" adlı kitabı ile karşılaşınca araştırmalarımı biraz daha derinleştirme kararı aldım. Birkaç köyü gezip araştırdıktan sonra 21.Yüzyıl Koleji tarafından 2000 yılında Akbaşlar köyünde yapılan İnegöl Bayan Oyunları çekimlerine ulaştım. Daha sonra 2004 yılında Ertuğrulgazi Derneğinin İnegöl Açık Hava Tiyatrosunda yapmış oldukları gecenin çekimleri de elime geçti. Araştırmalarımı 2006 yılı sonlarına değin belli aralıklarla devam ettim. Daha sonra 2007 yılında İnegöl Kent Müzesi Koordinasyon Kuruluna gönüllü olarak katıldım. Başta Belediye Başkanımız Alınur Aktaş'ın destekleriyle; Diğer Koordinasyon Üyelerimiz Serdar Rubacı, Nedim Bayram, Bayram İnaltekin ve İsmail Hakkı Özak ile beraber İnegöl Kent Müzesi oluşumunda hemen hemen İnegöl'ün tüm köylerini dolaşma imkanımız oldu. Gezilerimiz sırasında Kent Müzemizde sergilenmek için materyaller toplarken, bir yandan da İnegöl'de oynanan fakat günümüzde unutulmaya yüz tutmuş Halk Oyunlarını da derleme çalışmalarına hız vermiş olduk. Derlemelerimiz sırasında Ayfer İnaltekin, Hatice Ocak ve Havva Meral'inde verdiği katkılar yadsınamaz.

Oyunlarımızın derlemesi İnegöl Kent Müzemizin açılışına değin sürdü. Kostümleri ve müzikleri de Belediye Başkanımız Alınur Aktaş'ın destekleriyle yaptırıldıktan sonra yaptığımız çalışmaları Recep Erdoğan hocamızın da destekleri ile Müzemizin açılış tarihi olan 10 Ocak 2009 yılında ilk kez sergiledik. Daha sonra 2011 yılında Başkanımızın isteği üzerine İnegöl Belediyesi Halk Dansları Topluluğu Kuruldu. Öncelikli amacı İnegöl Halk Oyunlarını yaymak ve yaşatmaktır.

2011 yılından itibaren 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramları ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma - Gençlik ve Spor Bayramları Stadyum gösterilerinde İnegöl Halk Oyunlarını kalabalık öğrenci topluluklarına yayma im-

kanını bulduk.

2013 yılında İnegöl Belediyesi Halk Dansları Topluluğu'na Fatih Oral hocamızın da aramıza katılmasıyla, İnegöl Halk Oyunlarını aralıksız olarak ulusal ve uluslararası alanda yaşatma ve tanıtmaya fırsatımız oldu.

Son olarak Aralık 2015'te Halk Oyunlarıyla ve türküleriyle unutulmaz bir "İnegöl Gecesi" ni sergiledik.

İNEGÖL HALK DANSLARI

EZGİLİ DANSLAR

1-GÜVENDE (Erkek)

İnegöl'ün terli köylerimim tamamında oynanır. Formu karşılıklı ya da daire şeklindedir. Oyun aracı olarak kaşıklar kullanılır.

OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI :OSMAN PEKKARA
DOĞUM YERİ :İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI:1946
MESLEĞİ:RENÇBER
DERLEME TARİHİ:24.09.2008
YÖRESİ:ÇİTLİ - İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
HÜSEYİN TARAK
İNEGÖL
1945
ORMANCI

EZGİNİN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEZGİN SEVİNÇ
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1966
MESLEĞİ: MÜZİSYEN (DAVULCU)
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ : ÇİTLİ - İNEGÖL

CENGİZ LEKESİZGÖZ
İNEGÖL
1976
MÜZİSYEN (KLARNETÇİ)

EZGİYİ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP**2-SEKME (Erkek)**

İnegöl'ün yerli köylerinin tamamında karşılıklı olarak oynanır. Oyun aracı olarak kaşıklar kullanılır.

İnegöl Sekmesi açılışla başlar. “Havaya girme” bölümü dairesel formda ağır yürüyüşle yapılır. Müziğin hızlanması ile sekme figürü başlar. Çökme ve diz vurmalar oyunun karakteristik özellikleridir. Bölgede çeşitli müziklerle de oynandığı görülmüştür.

OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI: OSMAN PEKKARA
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1946
MESLEĞİ: RENÇBER
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ: ÇİTLİ - İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
HÜSEYİN TARAK
İNEGÖL
1945
ORMANCI

EZGİNİN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI: SEZGİN SEVİNÇ
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1966
MESLEĞİ: MÜZİSYEN (DAVULCU)

CENGİZ LEKESİZGÖZ
İNEGÖL
1976
MÜZİSYEN (KLARNETÇİ)

DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ:ÇİTLİ - İNEGÖL

EZGİYİ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP**3-ÇİFTTELLİ (Erkek)**

İnegöl'ün hemen hemen tamamında oynanır. Formu karşılıklı ya da daire şeklindedir. Oyun aracı olarak genellikle kaşıklar kullanılır. Bazı köylerde zil ile oynandığı görülmüştür.

Oyun selamlama ile başlar. Müziğin açış kısmı, oyuncuların bir birlerini selamlaması kısmıdır. İkinci bölümde oyunun başlangıcı,” havaya girme” tabiriyle açıklanan ve kolların nara atarak kaldırılması ile başlar. Coşkulu bir sesleniş halk tarafından önemli bir gösterge olarak algılanır.

“Kabadan” tabiri ile açıklanan ağır bölümde ayak atışlar, yaylanma ve sallanmalar, kendi etrafında dönüşler, hafif öne gidiş ve geriye gelişler ön plana çıkar.

Figürler arası geçişler, müziğin coşkusunun artması ile hareketlilik kazanır. Bağırmalar, naralarla çökme figürleri yapılarak oyun, coşkunun arttığı son noktada bitirilir.

OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI: OSMAN PEKKARA
DOĞUM YERİ: İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
HÜSEYİN TARAK
İNEGÖL

DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1946
MESLEĞİ: RENÇBER
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ: ÇİTLİ - İNEGÖL

1945
ORMANCI

EZGİNİN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEZGİN SEVİNÇ
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1966
MESLEĞİ : MÜZİSYEN (DAVULCU)
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ : ÇİTLİ - İNEGÖL

CENGİZ LEKESİZGÖZ
İNEGÖL
1976
MÜZİSYEN (KLARNETÇİ)

EZGİYİ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP

EZGİLİ-TÜRKÜLÜ DANSLAR

4-KÜTAHYA YOLU(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli olarak oynanır.

Oyun üç bölümden oluşur. Türkü sözleri ve nakarat bölümlerinde yapılan ayrı figürleri ile ön plana çıkar. Kaşık, önemli oyun aracıdır.Figürler, türkü sözleri ile değişir.

TÜRKÜNÜN - OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ : İNEGÖL

DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 66
MESLEĞİ: EV HANIMI
DERLEME TARİHİ: 28.08.2008
YÖRESİ: DÖMEZ - İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP

OYUNUN ADI : SEKME - KÜTAHYA YOLU
TÜRKÜNÜN ADI : KÜTAHYA YOLU

5-SALGINCILAR(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli olarak oynanır.

Oyun karşılıklı geçişler ve hızlı dönüşlerden oluşur. İnegöl'ün en hızlı ve ritmik oynanan oyunlardan biridir.

TÜRKÜNÜN –OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ : İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI : 66
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ : 28.08.2008
YÖRESİ : DÖMEZ - İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN
AYFER İNALTEKİN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP
OYUNUN ADI : DÜZ OYUN SEKMESİ
TÜRKÜNÜN ADI : SALGINCILAR

6-DÜZ OYUN (AVLILARI)-(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli ya da daire formunda oynanır.

İnegöl'ün en ağır bayan oyunudur. Ağırdan salınımlar, öne gidiş gelişler oyunun belirgin özellikleridir. Genellikle kaşıkla oynanır.

TÜRKÜNÜN - OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ : İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI : 66
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ : 28.08.2008
YÖRESİ : DÖMEZ - İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN
ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN
AYFER İNALTEKİN

OYUNUN DERLEYENİN
ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP
OYUNUN ADI : DÜZ OYUN
TÜRKÜNÜN ADI : AVLILARI

7-YALEL(Bayan)

TÜRKÜNÜN –OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 66
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ: 28.08.2008
YÖRESİ : DÖMEZ - İNEGÖL
OYUNU DERLEYENİN
ADI SOYADI : ALİ OSMAN OLGUN
OYUNUN ADI : YALEL
TÜRKÜNÜN ADI : YALELLİM
EZGİYİ DERLEYENLER:
ALİ OSMAN OLGUN - RECEP ERDOĞAN
FATİH ORAL - CEVAT BUYRUK
NOTAYA ALAN: DİLER YALAZA

ALINDIĞI KİŞİNİN
AYŞE TEKE
İNEGÖL
75
EV HANIMI
2008
DÖMEZ - İNEGÖL

8-ÇİFTETELLİ (Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli ya da daire formunda oynanır.

Kaşık, bu oyunda önemli bir oyun aracıdır. Karşılıklı ya da daire formunda oynanır. Karşılıklı gidiş gelişler, dönüşler, ayak atışlar bu oyunda ön plana çıkar. Figür değişiklikleri türkü sözleri ile uyumlu yapılır.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 66
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ : 28.08.2008
YÖRESİ : DÖMEZ - İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
EMİNE AKAY
İNEGÖL
56
EV HANIMI
24.09.2008
TAHTAKÖPRÜ-İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 SERDAR RUBACI
 NEDİM BAYRAM
 İSMAİL HAKKI ÖZAK
 BAYRAM İNALTEKİN
 ALİ OSMAN OLGUN
 AYFER İNALTEKİN

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP

OYUNUN ADI : BAYAN ÇİFTETELLİ
 TÜRKÜNÜN ADI : YANDIM AMAN

9-GİDEGİDE(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli olarak oynanır.

Oyun karşılıklı gidiş gelişlerden oluşan figürlerden oluşur. Diz kırma bu oyunun önemli figürüdür.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
 ADI SOYADI : MELAHAT AKMAN
 DOĞUM YERİ : İNEGÖL
 DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI : 57
 MESLEĞİ : EV HANIMI
 DERLEME TARİHİ : 24.09.2008
 YÖRESİ : TAHTAKÖPRÜ-İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 SERDAR RUBACI
 NEDİM BAYRAM
 İSMAİL HAKKI ÖZAK
 BAYRAM İNALTEKİN
 ALİ OSMAN OLGUN
 HATİCE OCAK
 HAVVA MERAL

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP

OYUNUN ADI : GİDE GİDE
 TÜRKÜNÜN ADI : GİDE GİDE

10-ŞİNANAY(YAYLA ÇİÇEĞİ)-(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli ya da daire formunda oynanır.

Oyun iki bölümden oluşur. Gidiş gelişler, yerinde saymalar, sekerek karşılıklı geçişlerden oluşur. Kaşıkla oynanan oyunlardan biridir.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN

ALINDIĞI KİŞİNİN
 ADI SOYADI : ZEHRA TÜRKMEN
 DOĞUM YERİ : İNEGÖL
 DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI : 56
 MESLEĞİ : EV HANIMI
 DERLEME TARİHİ : 24.09.2008
 YÖRESİ : TAHTAKÖPRÜ-İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 SERDAR RUBACI
 NEDİM BAYRAM
 İSMAİL HAKKI ÖZAK
 BAYRAM İNALTEKİN
 ALİ OSMAN OLGUN
 HATİCE OCAK
 HAVVA MERAL

OYUNUN DERLEYENİN

ADI SOYADI :
 ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP

OYUNUN ADI : ŞİNANAY
 TÜRKÜNÜN ADI : YAYLA ÇİÇEĞİ

11-ŞAP ŞAP(Bayan)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli ya da daire formunda oynanır.

Türkü sözlerindeki “şap şap” bölümünde yapılan el vurma hareketi ile

ön plana çıkan oyun, diğer oyunlarda olduğu gibi sözlere endeksli hareketlerle oynanır. Oyun iki bölümden oluşmaktadır. Genellikle kaşıkla oynanır.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : ZEHRA TÜRKMEN
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 56
MESLEĞİ: EV HANIMI
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ: TAHTAKÖPRÜ-İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
NİGAR ÖZCAN
İNEGÖL
47
EV HANIMI
24.09.2008
TAHTAKÖPRÜ - İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN
ADI SOYADI :
SERDAR RUBACI
NEDİM BAYRAM
İSMAİL HAKKI ÖZAK
BAYRAM İNALTEKİN
ALİ OSMAN OLGUN
HATİCE OCAK
HAVVA MERAL

OYUNUN DERLEYENİN
ADI SOYADI :
ALİ OSMAN OLGUN

EZGİYİ NOTAYA ALAN : TANER DEMİRALP
OYUNUN ADI : ŞAP ŞAP
TÜRKÜNÜN ADI : TEPTİM TEKERLENDİ YAR

12-YEŞİL DERE(Bayan) 1(*)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli ya da daire formunda oynanır.

Oyun iki bölümden oluşur. Gidiş gelişler, yerinde saymalar , sekerek karşılıklı geçişlerden oluşur. Kaşıkla oynanan oyunlardan biridir.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
AYŞE TEKE
İNEGÖL

TOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1942
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ : 1998
YÖRESİ:HAMZABEY -İNEGÖL

1933
EV HANIMI
2008
DÖMEZ- İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN
ADI SOYADI : NUMAN KARTAL
NOTAYA ALAN : HASAN YÖRENÇ
OYUNUN ADI: YEŞİL DERE
TÜRKÜNÜN ADI : YEŞİL DERE

OYUNU DERLEYENİN
ALİ OSMAN OLGUN

1(*) Numan Kartal, İnegöl Folkloru(1998), sy.134

13-BAŞINDAKİ GÜLÜDÜR (Bayan) 2(*)

İnegöl'ün yerli köylerinde eşli olarak oynanır.

Oyun iki bölümden oluşur. Karşılıklı olarak oynanır. Kadınların düğün-lerde en çok oynadığı oyunlardan biridir.

TÜRKÜNÜN – OYUNUN
ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : SEMİHA BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1942
MESLEĞİ : EV HANIMI
DERLEME TARİHİ : 2008
YÖRESİ: HAMZABEY İNEGÖL

ALINDIĞI KİŞİNİN
AYŞE TEKE
İNEGÖL
1933
EV HANIMI
2008
DÖMEZ- İNEGÖL

TÜRKÜYÜ DERLEYENİN
ADI SOYADI: NUMAN KARTAL
NOTAYA ALAN: HASAN YÖRENÇ
OYUNUN ADI: BAŞINDAKİ GÜLÜDÜR
TÜRKÜNÜN ADI: BAŞINDAKİ GÜLÜDÜR

OYUNU DERLEYENİN
ALİ OSMAN OLGUN

2(*) Numan Kartal, İnegöl Folkloru (1998), sy.136

14-İNEGÖL ZEYBEĞİ (Erkek) 3(*)

İnegöl'ün köylerinde tek, eşli yada daire formunda oynanır.

İnegöl Zeybeği iki adımdan oluşmaktadır. Yürüyüş ve çökme. Oyun zeybek formunda oynanır. Solo ve toplu olarak oynanan İnegöl Zeybeği, genelde daire formundadır. Açış, havaya girme ve oyun bölümü ile yürüme, dönme ve çökmelerle oyun tamamlanır. Oyunda genellikle kaşık kullanılır.

OYUNUN ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI : HÜSAMETTİN BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1939
MESLEĞİ: ÇİFTÇİ
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ: DÖMEZ - İNEGÖL

OYUNU DERLEYENİN
ADI SOYADI
ALİ OSMAN OLGUN

TÜRKÜNÜN ALINDIĞI KİŞİNİN TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
M.ŞAHİN
M.COŞKUN
H.TURHAN
OYUNUN ADI: İNEGÖL ZEYBEĞİ
TÜRKÜNÜN ADI: ANAM BANA NE DEDİ

ADI SOYADI :
MUZAFFER SARISÖZEN

3(*) TRT Müzik Dairesi Yayınları, THM Repertuar Sıra No: 933

15-KURŞUNLU ZEYBEĞİ (Erkek) 4(*)

İnegöl'de köylerinde tek, eşli ya da daire formunda oynanır.

İnegöl'ün Zeybek Formunda oynanan ikinci oyunudur. Oyunun en önemli özelliği, nakarat bölümü ile sözlü bölümlerinde yapılan figürlerin ayrı ve belirleyici olmasıdır. Oyun aracı olarak genellikle kaşık kullanılır. Solo oynayan zeybek, figürlerinde özgürdür.

OYUNUN ALINDIĞI KİŞİNİN
ADI SOYADI: HÜSAMETTİN BUYRUK
DOĞUM YERİ: İNEGÖL
DOĞUM TARİHİ VEYA YAŞI: 1939
MESLEĞİ: ÇİFTÇİ
DERLEME TARİHİ: 24.09.2008
YÖRESİ: DÖMEZ - İNEGÖL

OYUNU DERLEYENİN
ALİ OSMAN OLGUN

TÜRKÜNÜN ALINDIĞI KİŞİNİN TÜRKÜYÜ DERLEYENİN

ADI SOYADI :
HÜSEYİN KURT
M.KARATEKİN
NOTAYA ALAN: ALTAN DEMİREL
OYUNUN ADI: KURŞUNLU ZEYBEĞİ
TÜRKÜNÜN ADI: ŞİRVAN YANSIN YAR YANSIN

ANKARA DEV. KONS.

4(*)3(*) TRT Müzik Dairesi Yayınları, THM Repertuar Sıra No: 4630

**İNEGÖL'DE GİYİM, KUŞAM (ÖRTÜNME), SÜSLENME
A-ERKEK GİYİMLERİ**

İnegöl'de Sipahizadeler (1)

İnegöl'de
Meşhur Lala Şahin Paşa'nın a'tak-ı
Zadeleri

İnegöl'de
Sülale-i Kadimden Hamza ve Yahşi
Beyzadeler

İnegöl'de Sipahizadeler (2)

İnegöl'de Sipahizadeler (3)

Baş Giyilenler:

Keçe Külah-Kefiye

Keçe Külah ve Yemeni

Kefiye

Oyalı Yemeni

Gövdeye Giyilenler

GÖMLEK

YELEK (ÖN)

YELEK (ARKA)

CEPKEN (ÖN)

CEPKEN (ARKA)

KARTAL KANAT (ÖN)

KARTAL KANAT (ARKA)

KARTAL KANAT (ÖN)

KARTAL KANAT (ARKA)

Belden Aşağısı Giyilen ve Bele Kuşanılanlar:

KUŞAK

KUŞAK

KUŞAK

SİLAH

KAMA

SİLAHLIK

KISA POTUR

DİMİ (UZUN POTUR)

Ayağa Giyilenler:

ÇORAP

YEMENİ

TOZLUK

Aksesuarlar ve Oyun Araçları:

KUŞ BAŞLI KAŞIK (ERKEK)

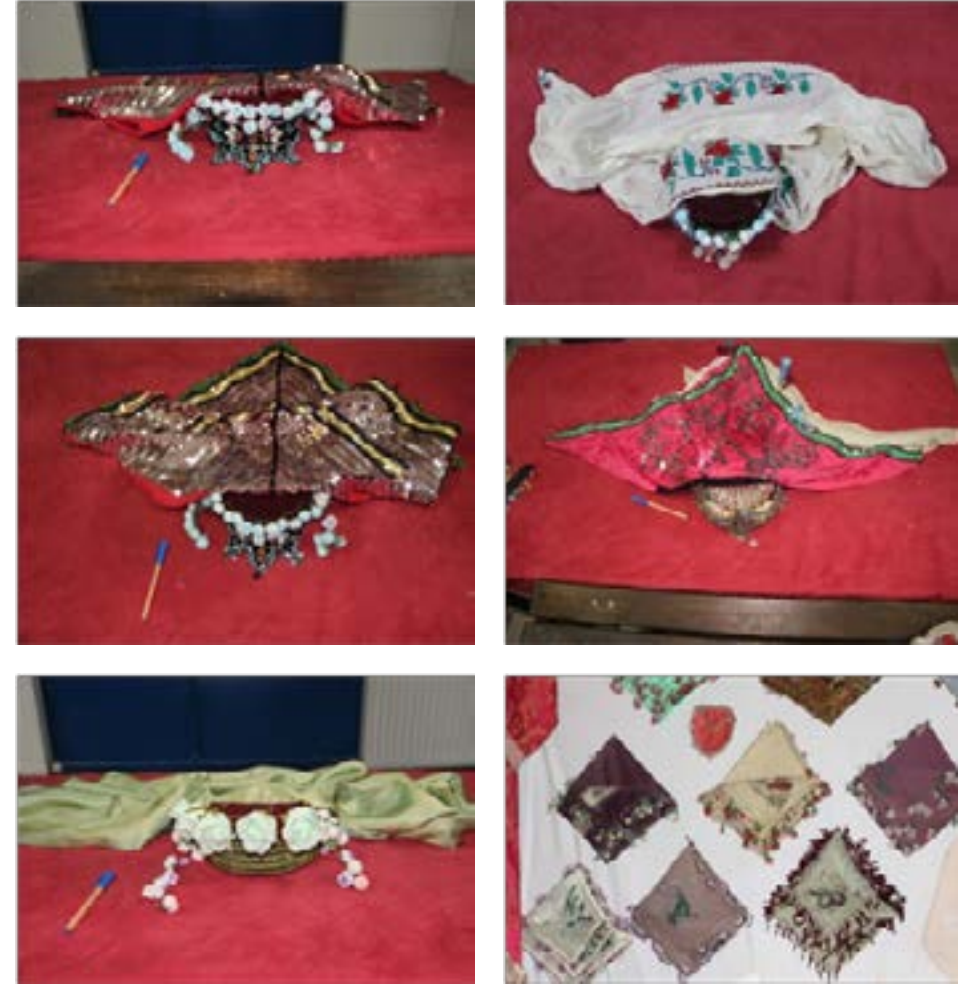

KUŞ BAŞLI KAŞIK (ERKEK)

B-KADIN GIYIMLERİ

Başa Giyilenler:

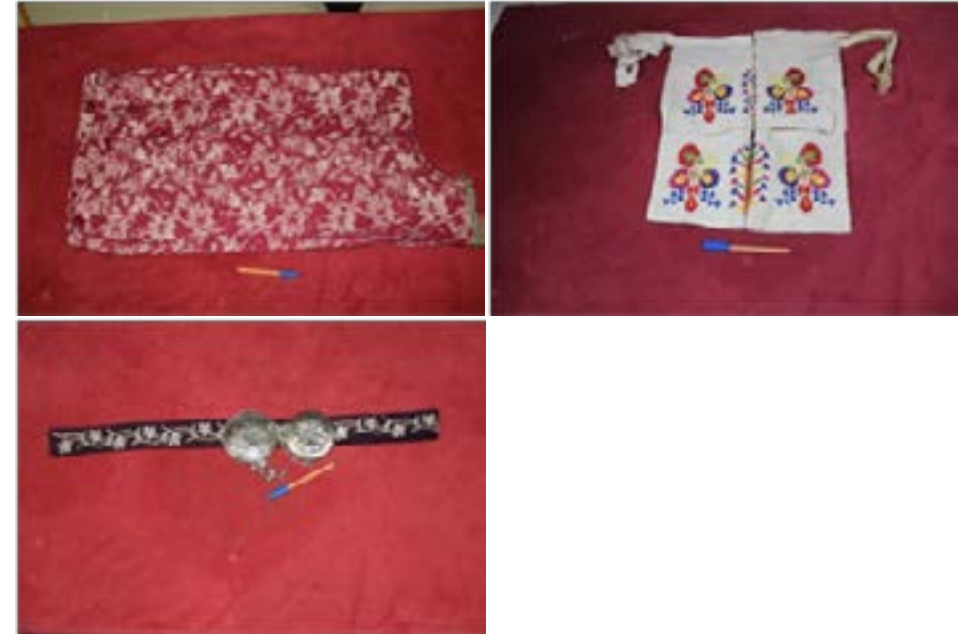

Gövdeye Giyilenler:

Belden Aşağısı Giyilen ve Bele Kuşanılanlar:

Ayağa Giyilenler:

YEMENİ

ÇORAP

Aksesuarlar ve Oyun Araçları:

GIDIKLIK

GIDIKLIK

GÜMÜŞ PARALI KOLYE

KAŞIK (KIZ)

KAŞIK (KIZ)

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kiti: Semha Bayrak KÜTAHYA YOLUN DA BULDUM İZİNİ Notaya Alan: Tamer Demiralp
Derleyen: A. Osman Olgun- N. Bayram
S. Ruban- İ. İnalcık- L. Fakki Önk- A. İnalcık

Kü tah ya yo lun da bul dum i zi ni
Ah a la bil sem gu de yu sun ki zi ni

Du man du man sen dım şal va ri nun to zu nu
be ri gel a ya rim be ri gel ben a dam ye mem

du man du man sen dım şal va ri nun to zu nu
giz li de söz le ri ni el le re de mem

şi ri şi ri ni ri ri ri ri nam şi ri ni ri ri ri ri nam

şi ri nam be ri gel ya rim be ri gel min der

üs tü ne bu tür kü ler oy na yan ha num la rın

üs tü ne

Kütahya yolunda buldum izini
Duman duman sandım şalvarının torunu
Ah alabilsem gu deyusun kurum
Berigel a yarim berigel ben adam yemem
Güldü de sözlerini ellere demem

Yoğurdum var al yeşilli tahakta
Benleri var al yanakta dudakta
Benim yarım gu karşı ki konakta
Berigel a yarim berigel ben adam yemem
Güldü de sözlerini ellere demem

Şiri şiri niri riri rinam şiri niri riri rinam
berigel a yarim berigel mender üstüne
bu türküler oynayan hanımların üstüne

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kiti: Semha Bayrak SALGINCI LAR GİZLİ GİZLİ Notaya Alan: Tamer Demiralp
Derleyen: A. Osman Olgun- N. Bayram
S. Ruban- İ. İnalcık- L. Fakki Önk- A. İnalcık

Sal gın ge lir giz li Al tin di zi
Sal gın a dı A li Bi zim sal gın

le ri gö zü lür Ge lin le rin
beş yüz el li Sal gın ı ya

giz le ri sü zü lür Ah ge le gel di o sal gın ı
ı var som ba ri ı Bak ge le gel di

lar lar

Salgıncılar gelir gizli
Altın dilleri çürülür
Gelinlerin gözleri süzülür

Salgıncının adı ALİ
Bizim salgın beş yüzelli
Salgıncıya varsam barı

Salgıncının adı İdris
Salgıncıya kaymak yediririz
Bizim Salgın verilir...

Ah gele gele geldi o salgıncılar
Bak gele gele geldi o salgıncılar

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kâğıt: Semih Bayrak AVLILARI AVLILARI
Derleyen: A. Osman Ölgün-N. Bayram-B. İnalcık
S. Rüba-İ. Hakkı Özak-A. İnalcık Notaya Alan: Taner Demiralp

Av lı la rı av lı la rı a
Ev le ri var ha ne ha ne a

ARANAGME

man Güm güm ö ter da vıl la
man Ben le ri var da ne da

rı yar a man Bi zim kö yün
ne yar a man Ya rım ser hoş

ha nım la rı a man dağ la rın ba
ben di vu ne a man il van sa na

şın da ye şıl a yu rım
do yu lur mu a yu rım

üç kardeş oy nar şim
Sa ram kol lar yo ru

Diler Yalıza
di a yu rım
mı yar a man

Avlılar avlılar aman güm güm öter dâvılları
Bizim köyün başını aman
Dağların başı da yeğil a yarım
Üç kardeş oynar şimdi a yarım

Evleri var hane hane aman
Benderi var dâne dâne yar aman
Yarım serhoş ben divâne aman
Elvan sana doyulurmu a yarım
saram kollar yorulurmu

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kâğıt: S. Bayrak-E. Akyay ŞAPKAYI EĞDİRMELİ Notaya Alan: Taner Demiralp
Derleyen: A. Osman Ölgün-N. Bayram
S. Rüba-İ. Hakkı Özak-A. İnalcık

Şap ka yı eğ dir me li taş la ra değ dir me li
Şap ka yı e ğe e ğe Es kit tim gi ye gi ye

Gü zel lik pa ra et mez ken di ni sev dir me li
Çok a dam lar kan dır dım ge li rim di ye di ye

Nay nay niri nay nay niri nay niri nay nay niri nay niri

ni ri ni ri nay yan dım a man

SAZ..... SAZ..... Diler Yalıza

Şapkayı eğdirmeli
Taşları değdirmeli
Güzelliğe para etmez
Kendini sevdirmeli

Şapkayı eğe eğe
Eskitlim giye giye
Çok adamlar kandırdım
Gelirim diye diye

Ağlı ağlıcağım
Ağlı sarılcağım
Bir gececik sarmayla
Nasıl ayrılcağım

Nay nay niri nay, Nay nay niri nay
Niri niri nay nay niri nay niri niri nay
Yandım Aman

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kipi: Melih Hat Alkan - GİDE GİDE GİTMEZ OLDU DİZLERİM Notaya Alan: Tamer Demiralp
Derleyen: A. Osman Ölgün - N. Bayram
S. Rubat - İ. Haluk Özale - H. Özale - H. Meral

Gide gide gitmez oldu dizlerim
Ağlamak dan görmez oldu gözlerim
Ağlamak dan görmez oldu gözlerim
Ben o yarı görmeyince öçerim
Beri gel a yarım beri gel ben adam yemem
Ellerin yarına de ben yarım demem

Üç giderim beş ardıma bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Ben o yarı görmeyince öçerim
Beri gel a yarım beri gel ben adam yemem
Ellerin yarına de ben yarım demem

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak Kipi: Zehra Türkmen - YAYLA ÇİÇEĞİMİSİN Notaya Alan: Tamer Demiralp
Derleyen: A. Osman Ölgün - N. Bayram
S. Rubat - İ. Haluk Özale - H. Özale - H. Meral

ARANAĞME
Yayla çiçeği mi sin belim yuvarlan da
Yayla nın yo lun da yım belim güler ge nün da
Gel bana Ge lin mi sin
lm da yım An nem be ni
Kız mı sm da vu ru la ca güm sa na
So rar sa da ya ri min ya nın da yım
Ho pa ni na ni na nay Ni na nay du ni na nay
Diler Yalıza
yan dım ya re ni na nay ni na nay nay

Yayla Çiçeğimsin belim
Yuvarlan da Gel Bana
Gelinmiş Kızımın da
Vurulacağım Sana

Yaylanın yolundayım belim
Gürge'nin dalındayım
Annem beni sorarsa da
Yarımın yanıdayım

Hopa Nina Ninnay Ninanay da Nina Nay
Yandım Yare Ninanay Nina Nay Nay

Keynak Kizi-Zehra Türkmen AŞĞILARIN EDASI Notaya Alın: Tamer Demiralp
Derleyen: A. Osman Ögün- B. İzzetkin
N. Bayram- S. Rıfıco- İ. Halik Özak- H. Meral- H. Ozak

1. Aş ı la rın e da sı çok ee bın de pa ra sı
Şö für le rin e da sı çok ee bın de pa ra sı

2. Gıt me yın kız lar aş ı la ra bu lu ık yı kar ka n sı
Gıt me yın kız lar şö für le re yal nız ya tar ka n sı

3. tep tım te ker len di yar üs tü e ker len di yar

4. ol maz ol sun se nin i bı yar ha ya tım e tı be kar

5. e li yor şap şap i di yor şap şap

6. set re sı yır tük za valı la ma ki nist ler

7. Ay da yıl da beş pa bu ya ra lar ya şa sın ma ki nist ler

Diler Yalın

1	Ağların edası çok cebinde parası
Gitmeyin kızlar ağlara bulakıp yıkar karısı	3	Çiftçilerin edası yok cebinde parası
Gidin kızlar çiftçilere sefa sürer karısı
2	Şöförlerin edası çok cebinde parası
Gitmeyin kızlar şöförlere Yalnız yatar karısı		Teptim tekerlendi yar, Üstü şekerlendi yar
Olmasın senin gibi yar, Hayatım geçti belar
Geliyor şap şap, Gidiyor şap şap,
Setresdi yurtık, Zavallo katipler
Ayda yıldı beş pabuç paralar, yuşanın katipler

Yüresilteğül Hamzabey Köyi
Derleyen: Numan Kartal

ARANAĞME

1. Çeş me ba şın da taş lar ya rım ça mın şır haş lar

2. kal dır ya rım qıp kın nı gö rün sün ka lem kaş lar

3. a ma nın ye ğil de re yar git ti as ke re

4. Kör o la sı çu vuş ver ya re tes ke re

Düer Yalın

Çeşme başında taşlar	Kahvenin önünden geçtim	Ak keçinin ayağı
Yarım çamaşır başlar	Bir fincan kahve içtim	Gelen kurban bayramı
Kaldır yarım çapkani	Kahvecinin oğluya	Gönder çavuş yarımı
Görünsün kaleim kızlar	Bir sene dalgı geçtim	Burda yapam bayramı
-
Amanan Yeşil Dere
Yar gitti aslere
Kör oldu çavuş
Yer yarı teskere

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Yöresi: İnegöl Himmetbey Kaya
Derleyen: Numan Kartal

BAŞINDAKİ GÜLÜDÜR

Notaya Alan:
Hasan Yörey

ARANAĞME

Ba şın da ki gü lü dür i ki ak şam gü ne ş
of a man a man a man be nim ha lim pek ya man

dal ga yı bu rak ya rim cid di ya pa lim i ş
a cep çare o lar mu se nin aş ka na ya nan

Başarıdaki gülüdür iki akşam güneşi
Dalgayı bırak yarım ciddi yapalım işi

Elim kına yaktım kömür karanı gibi
Var'dan ayrılmıyaydım ölüm yarısı gibi

Of Aman Aman Aman
Benim halim pek yaman
Acep çare olurmu
Senin aşkına yanan

Of Aman Aman Aman
Benim halim pek yaman
Acep çare olurmu
Senin aşkına yanan

Kulağında küpeler turuncudur turuncu
İki sene askerlik oda vatanın borcu

Of Aman Aman Aman
Benim halim pek yaman
Acep çare olurmu
Senin aşkına yanan

İNEGÖL ÇİFTETELLİSİ

Kaynak Kızı: S. Sevinç - C. Leksingül
Derleyen: A. Osman Uğur - N. Beyram
B. İnaltok - S. Ruben - İ. Hakkı Önel

Notaya Alan: Tamer Demiralp

İNEGÖL OYUN HAVASI

Kaynak Kipi: S. Sevinç-C. Lekosingir
Derleyen: A. Osman Ölgün-N. Bayram
S. Rıhtım-B. İsahekin-İ. Hükü Özak

GÜVENDE

Notaya Alan: Tamer Demiralp

1

3

5

7

9

11

13

15

17

17

19

21

23

25

27

klarnet taksım
SON
Diler
Yalaza

İNEGÖL SEKMESİ

GYNAK
Kaynak: Kış: S. Sevinç - C. Lelkesingör
Derleyen: A. Osman Ölgün - N. Bayram
S. Richard - B. İnaltık - İ. Hakkı Özak

Notaya Alan: Tamer Demiralp

1

3

5

7

9

11

SON
Düer
Yalıza

İNEGÖL ZEYBEĞİ

Kaynak Kişi: M.Şahin-M.Çoşkun-İ.Tarhan ANAM BANA NE DEDİ
Derleyen: Muratlar Sarıoğlu

Armağın

A nam ba na ne de di
düş man la ra kūs de di
ben to ma fi li soy maz dım
na zi fe de fiş tan is te di ay ler na zi fem

SON
Düer
Yalıza

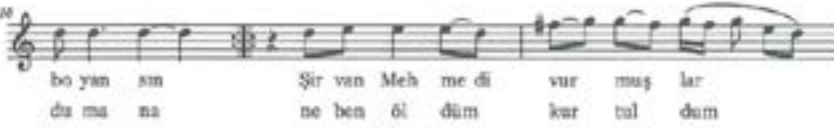
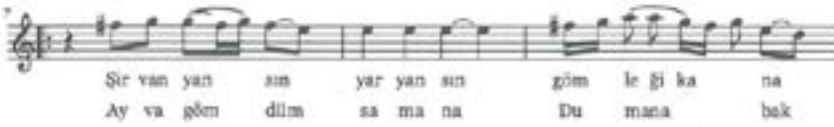
Anam bana ne dedi Düşmanlara kūs dedi Ben tomofili soyamazdım Nazife de fişten istedi Ayler nazifem	Ayna aldım bakındı Kına aldım yakındı Ah nazifenin ujjuna Zencirleri takındı Ayler nazifem
---	--

İNEGÖL KURŞUNLU ZEYBEĞİ

Kaynak: Kılıç Hüseyn Karat - M. Karatökin
Derleyen: Ankara Dev. Enst.

ŞİRVAN YAR YANSIN

Notaya Alın: Altan Demirel

Şirvan yansın yar yansın
Gömleği kana boyansın
Şirvan Mehmed'i vurmuş
Servide boylu Şirvan'ım
Annesi nasıl dayansın

Ayva gömdüm samana
Damana bak damana
Ne ben öldüm kurtuldum
Servide boylu Şirvan'ım
Ne sen geldin imana

Şirvan ödeye geldi
Gurşun tahtayı deldi
Gelme de Şirvan üstüme
Servide boylum Şirvan'ım
Ecel yakma geldi

İNEGÖL TÜRKÜSÜ

Kaynak: Kılıç Melahat Akman
Derleyen: A. Osman Uğur - N. Bayram
E. İnalcık - S. Ruben - İ. Hakkı Önk - H. Ocak - H. Meral

GELİNİN ANNESİ

Notaya Alın: Tamer Demirel

1 Gelinin annesi annesi
Kızınız bu gece misafir size
Yarın ki gece damat evinde

2 Gelinin babası babası
Kızınız bu gece misafir size
Yarın ki gece damat evinde

3 Kızın ablası ablası
Kızınız bu gece misafir size
Yarın ki gece damat evinde

4 Kızın kardeşleri kardeşleri
Kızınız bu gece misafir size
Yarın ki gece damat evinde

YALEL

YÖRESİ: İnegöl/İNEGÖL
DERLEYEN: A. Osman Olgun
Recep Erdoğan- Fatih Oral-Cevat Bayrak

Kaynak Kişi: Semiha Bayrak
Ayşe Teke
Notaya Alan: Diler Yalaza

En ta ri si kır mı zı ge li yor huz lı huz lı E vi mi ze a la cez
bu gü zel ki zı mı zı ye le ya lel ya lel li
ye le lel lim a man ye le lel lim
lel lim ye le lel lim D.C. al Coda Diler Yalaza

Entarisi kırmızı	Geline bak geline	Entarisi morana
Oynuyor hızlı hızlı,	Tel dolamış eline	Varmam köylü oğluna,
Evimize abcez	Acımayın geline	Altın bilezik taksa
Bu güzel kızın ye le	Tamam düşünüş yerine ye le	Gene girmem koluna ye le
Yalel yaleli yeleelellim	Yalel yaleli yeleelellim..	Yalel yaleli yeleelellim..
Aman yeleelellim yeleelellim	Aman yeleelellim yeleelellim	Aman yeleelellim yeleelellim

KAYIT KAYNAK KİŞİLER

ÇİFTETELLİ VE GÜVENDE

Adı Soyadı : Sezgin SEVİNÇ
Doğum yeri : İnegöl
Doğum Tarihi : 1966
Mesleği : Müzisyen
Kayıt Tarihi : 21.12.2008

Çaldığı Enstruman : Davul

Adı Soyadı : Cengiz LEKESİZGÖZ
Doğum yeri : İnegöl
Doğum Tarihi : 1976
Mesleği : Müzisyen
Kayıt Tarihi : 21.12.2008
Çaldığı Enstruman : Klarnet

DİĞER KAYNAK KİŞİLER

İNEGÖL AKBAŞLAR KÖYÜ

	DOĞUM YERİ	DOĞUM YILI	MESLEĞİ
SEMIHA ATIŞ	İNEGÖL	1945	EV HANIMI

İNEGÖL TAHTAKÖPRÜ KÖYÜ

NİGAR ÖZCAN	İNEGÖL	1970	EV HANIMI
ZEHRA TÜRKMEN	İNEGÖL	1959	EV HANIMI
FATMAGÜL TÜRKAN	İNEGÖL	1942	EV HANIMI
FATMA MEŞE	İNEGÖL	1947	EV HANIMI
EMİNE AKMAN	İNEGÖL	1968	EV HANIMI
MELEK ÖZCAN	İNEGÖL	1958	EV HANIMI

İNEGÖL HAMZABEY KÖYÜ

MELEK ÖZDEMİR	İNEGÖL	1944	EV HANIMI
HASENE DEMİR	İNEGÖL	1945	EV HANIMI
NURTEN BÜYÜKÖZDEN	İNEGÖL	1944	EV HANIMI

DİĞER KAYNAK KİŞİLER

İNEGÖL KINIK KÖYÜ

DOĞUM YERİ DOĞUM YILI MESLEĞİ

ALİ TÜRKMEN	İNEGÖL	1931	ÇİFTÇİ
MEHMET KASTAN	İNEGÖL	1933	ÇİFTÇİ

İNEGÖL BOĞAZKÖY

HÜSEYİN ÖZ	İNEGÖL	1933	ÇİFTÇİ
BAYRAM ALİ TARMANKAYA	İNEGÖL	1935	ÇİFTÇİ
NURETTİN TIKRAK	İNEGÖL	1938	ÇİFTÇİ
MEHMET DOĞAN	İNEGÖL	1943	ÇİFTÇİ

İNEGÖL ÇAYYAKA KÖYÜ

AHMET ZAMAN	İNEGÖL	1341 (HİCRİ)	ÇİFTÇİ
FAHRİ TÜRKAN	İNEGÖL	1939	ÇİFTÇİ

İNEGÖL KAYAPINAR KÖYÜ

İZZETTİN AÇIKGÖZ	İNEGÖL	1333 (HİCRİ)	ÇİFTÇİ
------------------	--------	----------------	--------

İNEGÖL AKINCILAR KÖYÜ

DOĞUM YERİ	DOĞUM YILI	MESLEĞİ
(ZEYBEK)ÖMER ESANCIKLAR	İNEGÖL	1290 (HİCRİ) ÇİFTÇİ
HÜSEYİN DENİZ	İNEGÖL	1326 (HİCRİ) ÇİFTÇİ
ÖMER DENİZ	İNEGÖL	1945 ÇİFTÇİ

İNEGÖL KIRAN KÖYÜ

İSMAİL EROL	İNEGÖL	1335 (HİCRİ)	ÇİFTÇİ
-------------	--------	--------------	--------

İNEGÖL KONGURLAR KÖYÜ

HALİT GÜNEŞ	İNEGÖL	1929	BERBER
MUSTAFA AKTAŞ	İNEGÖL	1941	ŞOFÖR
CEMAL GÜNEŞ	İNEGÖL	1945	ÇİFTÇİ
RECEP MİNTAŞ	İNEGÖL	1950	DEMİRCİ

İNEGÖL MEHTERİNİN TARİHİ ve KÜLTÜRÜ

(History And Culture Of İnegöl Mehter Platoon)

Ahmet CANGÜLOĞLU ***Özet**

1959 yılında Belediye Başkanı Kemal ÖZKAN Bey'in desteği ve İnegöl eşrafından Sabri ERÇOBAN Bey'in gayretli çalışmalarıyla çoğu meslek erbabı esnaftan müteşekkil İnegöl Tarihi Mehteri, Cumhuriyet devrinin ilk sivil mehteri olarak kurulur. İlk gösterilerini gerçekleştirdiği Cumhuriyet ve Zafer Bayramları ile Kurtuluş Günlerinde milli hisleri galeyana getirerek İnegöl halkının beğeni ve takdirini kazanmıştır. Daha sonraki yıllarda gösterileri ile yurt içinde tanınmış, ülke çapında davetler almaya başlamış; artık özel günlerin vazgeçilmezi olmuştur.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında Askeri Mehter haricindeki bütün mehterlerin faaliyeti yasaklanmış; İnegöl Tarihi Mehteri de kendini lağvetmek yerine faaliyetlerini dondurmuş, dernek olarak tüzel kişiliğini devam ettirmiştir. 90'lı yıllara gelindiğinde (Rahmetli) İhsan VARİŞLİSOY Başkanı olduğu İnegöl Tarihi Mehter Derneğinin bu fetret devrini hasarsız atlatmasını sağlamış, hatta kendini lağvetmiş olan Bursa Mehterinin mehter malzemelerini de Dernek'e kazandırmıştır. 1991 senesindeki Yıllık Olağan Kongre'sinden sonra yaptığı salon gösterisi ve müteakibindeki "İnegöl Fatih Turgut Alp'i Anma Programı" ile tarih sahnesine dönerek ilk unvanını korumuştur.

Sivil mehterlerin faaliyetlerine resmi bir izin verilmediği halde İnegöl Tarihi Mehteri yerelde gösterilerine devam ediyordu. Zamanın Başbakanı Süleyman DEMİREL'in, "Mehter benim himayemdedir." sözünü tutarak sivil mehterlerin faaliyetini yasaklayan genelgeyi iptal etmesiyle İnegöl Tarihi Mehteri çalışmalarını inanç ve şevkle sürdürerek unvanının hakkını vermiş ve bu günlere ulaşmıştır.

Abstract:

With a full-court press of Sabri ERÇOBAN from İnegöl notables and

* Emekli Tarih Öğretmeni, İnegöl Tarihi Mehteri Folkloru Araştırma ve Yaşatma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

support of mayor, Kemal Özkan, İnegöl Historical Mehter Platoon was established in 1959 as the first unmilitary Mehter Platoon of Republic period, gathering together artisans from profession experts. While performing its first performance in Republic Days, Victory Days and commemoration of Independence Days, it gained appreciation and approval by stirring up national feelings of the people. In the following years, it has become popular with its performance and essential part of special occasions and received invitations across the country.

Excluding the military band, activities of all Mehter platoons were banned following 1980 coup d'état. Historical Mehter Platoon of İnegöl suspended its activities instead of abrogation and maintained its legal entity as an association. In the 90's, as being the chief of Historical Mehter Platoon of İnegöl, (the deceased) İhsan VARİŞLİSOY helped to get off interregnum and regained mehter platoon's materials into the association. It has retained the first title of itself with stage performance following ordinary congress in 1991 and "Commemoration of Conquest of İnegöl, Turgut Alp", which secured its place in the history.

Although the activities of unmilitary mehter platoon were officially forbidden, Historical Mehter Platoon of İnegöl was still playing locally. The then Prime Minister Süleyman DEMİREL has kept his promise by saying "Mehter Platoon is under my care" and annulled the notice which forbids activities of unmilitary mehter platoons. Thus, Historical Mehter Platoon has reached to these days by maintaining its activities with hearth and soul.

Giriş

İnegöl Mehterinin tarihi geçmişinden evvel "Mehter" nedir? Kelime anlamı nedir? Mehterin kullandığı materyaller nedir? Neyi ifade etmektedir? Sorularının cevaplarını verelim.

Farsça da "mihter" olarak geçen "mehter" kelimesi "ekber, en büyük, en ulu, heybet, azamet" gibi anlamlara gelir. Çoğulu "mehteran"dır. Bazı İslam devletlerinde saray teşkilatında görevli memur veya vezir manasına gelen "mihter" veya "mihtar" şeklinde kullanıldığına da rastlanır.

Kelime her ne kadar Farsça olsa da ne İranlılarda ne de Araplarda hiçbir zaman müzisyen veya müzikle alakalı bir manada kullanılmamıştır. Hatta kamuslarda ve eski yazılı metinlerde bununla ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Kelimeyi "mehter" seslenmesiyle ve müzisyen anlamıyla ilk kullananlar Türkler olmuştur. Gazi Mihal, "mehterhane" kelimesinin ve aynı anlama gelen "tabılhane" ve "nakkarhane" kelimelerinin Türkçe olmayışına bakarak, mehterhane ocağının kaynağının Türk değil de Arap ya da Fars olduğunu sananların yanıldığını öne sürüyor (Cangüloğlu, 2009).

Türklerde müziğin askeri amaçlı kullanılması ilk Türk Devletlerine dayanır. Ancak bunun tarihinin kesin olarak bilinmediği gibi, Türk metinlerinin tarih sayfalarına geçmesiyle birlikte belirginlik kazanır. Türklerin İslamiyet'i kabullerinin ardından bilgiler daha bir netliğe ulaşırken XVI. yy.da ordunun bir parçası durumunda olan bu müzik ve kültürel değer "mehterhane" adını alarak hem kurumlaşmış, teorik olarak belirlenmiş kurallara oturtularak ordunun içinde yer almıştır.

İlk Türk yazıtlarından olan Şine-Usu yazıtı, Orhun/Göktürk yazıtları, Divanü Lügati't-Türk, vb. gibi Türklüğün ilk yazılı kaynaklardan anlaşıldığına göre tuğ ve mehter Türklerde bir bütün durumundaydı ve kelime olarak da tuğ; "kös ve davul, nevbet davulu ve sancak" anlamlarını kapsıyordu. Yine bu yazıtlardan anlaşıldığına göre XII.yy'deki Türk korusu "Ney-i Türki" ismiyle savaşlarda çalışıyordu.

Mehteran bölüğü; Yeniçeri Ocağı içinde savaşa iştirak eder, savaş meydanlarında çok sayıda kös ve davulun hızlı ve ritimli çalışları düşmana korku vermekte idi. Merkezde iken divan toplantılarının açılışında, namaz vakitlelerinin duyurulmasında növbet çalardı. Osmanlı İmparatorluğunda son şeklini almış; IV. Murat zamanında da devlet protokolündeki yerini ve önemini korumuştur. 1826 yılında Yeniçeri Ocağının lağvedilmesiyle birlikte kaldırılır, yerine "Mızıka-ı Hümayun" adında bir birim kurulur. Mehter Takımında var olan sancak, tuğ, kös, nakkare, davul gibi enstrüman ve materyallerin her birinin önemli bir anlamı ve görevi vardır. "Türk Milli Kültürü" adlı eserinde İbrahim Kafesoğlu'nun belirttiğine göre "Eski Türklerde tuğ, otağı, kös ve beyaz sancak "bağımsızlığı" temsil eder." diyor.

Türkiye'nin ilk sivil mehter takımının, Osmanlı Devleti ile aynı topraklarda kurulması da (Canguloglu, 2015) ayrıca manidar ve önemlidir.

Resim 1 - İnegöl Tarihi Mehteri, İshakpaşa Külliyesinin avlusunda

İnegöl Tarihi Mehteri

Cumhuriyet döneminin ilk sivil mehteri olan Tarihi İnegöl Mehteri, Devlet-i Alî Osman'ın içinde var olmuş olan “*esnaf mehterleri*” örnek alınarak kurulmuş ve tarihi vasıf kazanmıştır. İnegöl Tarihi Mehteri, İnegöl'ümüzü yurtiçi ve yurtdışında tanınmasını sağlamıştır. Bu tarihi değeri ilçemize kazandıran; İnegöl eşrafından (merhum) *Sabri Erçoban* Beyefendinin önderliğinde ve (1955-1957 ve 1959-1960) dönemlerinde İnegöl Belediye Başkanlığı yapmış olan *Kemal Özkan* Beyefendinin yardımları ve destekleriyle 1959 yılında kurulmuştur.

Resim 2 - İnegöl Tarihi Mehter Demeği kurucularından: Belediye Başkanı Kemal ÖZKAN ve Sabri ERÇOBAN

Yaptığımız araştırmalarda sivil mehter takımları, yaklaşık 133 yıl müzik tarihimizde görülmediğinden bu boşluğu doldurmak amacıyla bir araya gelmiş olan çoğu esnaf veya belediye çalışanı, Belediye Başkanı *Kemal Özkan*'ın hamiliğinde mehter müziği aşığını kucaklayarak çalışmalarına başlamıştır. Gönüllü insanların istekli çalışmalarıyla önce İnegöl halkının, sonrasında da bütün yurttaşların gönüllerini fethetmiştir. Milli bayramlarımızın coşkusu arttıran İnegöl Tarihi, mehteri vazgeçilmez bir değer olmuştur.

Resim 3 - Türkiye'nin ilk sivil mehteri olan İnegöl Tarihi Mehteri

Kuruluşunun 10. yılında 15 Mayıs 1969 tarihinde Belediye Başkanı (merhum) *Ahmet Akyollu* Beyefendinin başkanlığında; *Mehmet Ali Sav*, *Nihat Uğur*, *Şadan Koyuncu*, *Gündoğdu Arıyürek*, *Fahrettin Özşen* ve *Ekrem Özaşçı* ile yönetim kurulu oluşturularak “*Tarihi İnegöl Mehteri Derneği*” kurulmuş, tüzel kişilik elde edilmiş olur. *Ahmet Akyollu* Beyefendi de, belediye başkanlığı dönemlerinde Tarihi İnegöl Mehteri Derneğinin hem banisi hem de hamisi olmuştur.

İnegöl halkı da bu tarihi değeri sahiplenerek mehter takımında görev almaya istekli olduğunu göstermiş; ilk zamanlarda 34 kişilik takım daha sonra-

ki yıllarda 60 kişilik takımla gösterilere çıkmış ve izleyenler üzerinde coşkulu izler bırakmış yurdumuzun her yöresinde davetler alarak ünü yurt çapına yayılmıştır.

Resim 4 – İnegöl Tarihi Mehteri Derneği kurucu yönetim kurulu

İlerleyen yıllarda gönülleri fetheden İnegöl mehteri disiplinli ve özverili çalışmalarıyla adeta bir müzik okulu hüviyeti kazanır. *Kemal Özkan* Beyden *Sabri Erçoban* Beye, *Ahmet Akyollu* Beyden bu tarihi değerimiz 1978 yılından itibaren sorumluluk (merhum) *Hacı İhsan Varışlısoy* Beyefendiye devredilmiştir.

Resim 5 - İnegöl Tarihi Mehteri eski Başkanı (merhum) İhsan Varışlısoy

80'li yıllara kadar mehterimiz yurtiçinde birçok vilayette, yurtdışında Almanya başta olmak üzere birçok ülkede gösterilerde göz doldürmüştü. Ancak 12 Eylül (1980) askeri yönetiminin (Bülent Ulusu) Hükümeti tarafından İçişleri Bakanlığına gönderilen 25.6.1981 tarih, 1981/43 sayılı mehter takımları hakkındaki genelgeyle yurt genelindeki bütün mehterlerin faaliyetleri durdurulmuştu. *İnegöl Tarihi Mehteri Folklori Araştırma ve Yaşatma Derneği* tüzel kişiliği devam etmiş ancak mehteran olarak gösterilerini dondurmıştı.

Resim 6 - 05/06/1981 tarihli Silahlı Kuvvetler dışındaki kurum ve kuruluşların mehter takımı kurmaları ile bunların resmi ve özel törenlere iştirak ettirilmesini yasaklayan 1981/43 sayılı Başbakanlık genelgesi

Bir yandan Mehter Derneği Başkanı (merhum) *İhsan Varışlısoy* ve yönetimi, demokratik yollarla Tarihi İnegöl Mehterinin faaliyetlerine izin verilmesi için basın aracılığıyla kamuoyu oluşturup Başbakan'dan talepte bulunuyordu. Kültür Bakanlığının sivil mehterlerin yeniden kurulabilmesine imkân tanınabileceğini açıklamasıyla 1990 yılının Kasım ayında olağan kongresini yapan İnegöl Tarihi Mehteri Folklori Araştırma ve Yaşatma Derneği, başkanlığına *İhsan Varışlısoy* getirilirken *Özkan Güriş*, *Atilla Karakoçak*, *Mehmet Semiz* ve *Recep Taşdemir* yönetim kurulu üyeliklerine seçildiler. Böylece İnegöl Tarihi Mehteri için fetret devri sona ermiş oldu. Kongreden sonra ilk gösterisini İnegöl Belediye düğün salonunda kalabalık bir halk topluluğun huzurunda verdi. Bu diriliş, İnegöl ve Turgutalp (Gence) köyünde yapılan "*İnegöl Fatih Turgut Alp'i Anma Programı*"nda açık alanda toplanan halkımızda büyük coşku ve heyecan yaratmıştı.

Resim 7 – Mehtere faaliyet izni verilmesi için çıkan haberler

Bu faaliyetlerin yanında 1980 askeri yönetiminin çıkarmış olduğu 1981/43 nolu genelgenin yürürlükte olması İnegöl Mehteri Derneğini tedirgin ederken, yönetim resmi temaslarını sürdürüyordu. Bu temaslar etkisini göstermiş, Kültür Bakanlığı sivil mehterlerin faaliyetlerinin devamından yana tavrını koymuştu.

Resim 8 - 10 yıllık bir aradan sonra, Kültür Bakanlığının izniyle gösterilerine yeniden başlayan 3 Haziran 1991 tarihli Türkiye gazetesinde çıkan haber

Resim 10 - Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek ile temaslarda bulunan Mehter heyetinin, tekrar faaliyetlerine başlama yönündeki umutlarına yönelik Yıldırım gazetesinin haberi

Resim 9 - İnegöl Mehterinin tekrar faaliyete geçmesi hakkındaki haberler

Tarihi İnegöl Mehterine gönlünü vermiş olan İhsan Varışlısoy; İnegöl Elektrikçileri Derneği yöneticisi, Enerji Yapı Kooperatifi Kurucu Başkanı, aynı zamanda Türkiye Esnaf Odaları yönetiminde görev alan birisi olarak sosyal yönden de tanınan bir şahsiyetti. Bursa Temsilcisi olarak katıldığı; Türkiye Esnaf Odaları Birliği toplantısı sonrasında Ankara'dan İnegöl'e dönerken 27 Kasım 1991 tarihinde Sivrihisar kavşağında geçirmiş olduğu elim trafik kazasında hayatını kaybetti. Tarihi İnegöl Mehteri camiası bu acı haberle kederlendi, üzüldü.

dü. Bir mehter sevdalısını, sevgi insanını, gönül adamını kaybetmişti. Ancak geride bıraktığı mücadele azmi ve sadakat ruhu, mehter aşığı arkadaşlarında devam etti. Yapılan olağanüstü kongre ile Mehmet Semiz Başkanlığında oluşan yeni yönetim kurulu Tarihi İnegöl Mehterinin faaliyetlerini devam ettirmeye başladı.

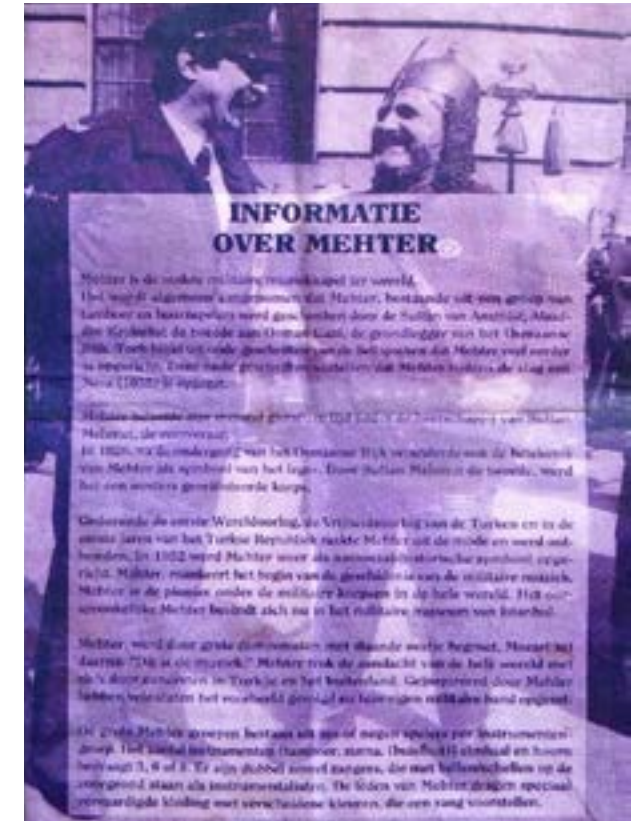

Resim 11 - Varışlısoy'un vefatına ilişkin 28.10.1991 tarihli Bizim İnegöl gazetesinde çıkan haber

Bu süre zarfında mehterimizin açılmasını dört gözle bekleyip dua eden büyüklerimizden, mehterin uzun yıllar yemenilerini yapmış mehter aşığı *Sami Cimser* amca; faaliyetleri durdurulmuş olsa da 2 yılda bir yapılan çalışmalar hakkında bilgilerin verildiği bir kongrede: “Allah bana bu mehter elbisesini bir kez daha giymeyi nasip etsin, ondan sonra benim ruhumu alsın” demişti. Çok geçmeden bir program gerçekleştirilmiş, Sami amcamız sevinç gözyaşlarıyla elbisesini giymiş ve göreve çıkmıştı. Ancak Allah onun duasını kabul etmiş olmalı ki bu onun son mehter görevi oldu ve bir daha kıyafetini giymek nasip olmadı. Kendisini rahmetle anıyoruz (Mehter, 2011).

Bu coşku ve heyecan yurt geneline de tekrar yayılınca İnegöl Mehterine davetler gelmeye başladı. 1992 yılı Mayıs ayı başında Almanya'nın *Koblenz*

Belediyesi'nin davetlisi olarak giden İnegöl Tarihi Mehteri Takımı; *Wuppertall, Dortmund, Remscheid/Solingen, Witten, Hannover, Kassel, Aachen, Göppingen, Darmstadt, Mainz, Koblenz, Albstadt, Frankfurt* ve *Schweinfurt* şehirlerindeki gösterilerini, izleyenlerin coşkulu alkışlarıyla tamamlamışlardır. Suudi Müslümanların yaptırmış olduğu bir camide geceyi geçiren mehterin şehirlerinde konakladığını duyanlar akın akın ziyarete gelirken evlerinde pişirip getirdikleri yemekler birlikte yeniliyordu. 10 Mayıs 1992 Pazar günü *Aachen*'daki ilk gösterisini -Haçlıların ilk toplandıkları kilisenin önünde- vermişti. Gösteri sonrasında mehterin yürüyüşe geçtiği esnada birileri, *Mustafa Şerbetçi*'nin taşıdığı yeşil sancağı çalmaya teşebbüs etmişlerdi. Ancak sancak muhafızı olan zırhçı (köfteci) *Hüseyin Saçkesen*, pkk'ının koluna kılıcı vurunca sancağı kurtarmıştı. Bu hadise sonrasında *Saçkesen*'e “*Kolkesen*” lakabı takılmıştır (Desanlı, 2012).

Resim 12 - Hollanda'da mehtere geçit yaptıran polis şefi, zırhçı ile

Turnesine Hollanda’da devam eden İnegöl Tarihi Mehteri, *Amsterdam* şehrine geldikten sonra bir polis aracı yanlarına gelerek “*Hoşgeldin*” demiş ve sonra içindeki ekip mehter kafilesiyle şakalaşp bir ellerinde kılıçlar diğerinde tabancalarıyla fotoğraf çektirmişti. Sonradan kafilenin güvenliği için orada bulunduğu anlaşılan ekibin şefi gösteri sonrasında mehterden ünlü yürüyüşlerini yapmasını istemişti. Bunu isterken de sağa sola döndüklerini tarif etmeye çalışıyordu. Ancak mehter kafilesine refakat eden Türk toplumunun yöneticileri kendilerine verilen iznin bittiğini söyledi. Bunun üzerine polis şefi izin kısmının kendisine ait olduğunu söyleyince mehter yürüyüş koluna geçmişti. Bu sırada iki atlı polis mehterin önüne geçerek birlikte yürümeye başlamıştı. *Amsterdam* sokakları adeta kilitlenmişti; kimi alkışla tempo tutuyor kimi fotoğraf çekiyordu. Yürüyüş tamamlanınca polis şefi, mehterbaşı *Mehmet Semiz*’in yanına gelerek çok teşekkür ederek: “*Eğer bu şehrin altın anahtarı bende olsaydı size bu şehrin anahtarını teslim ederdim*” demiş ve ardından günün hatırası olması için boynundan çıkardığı kolyesini de mehterbaşının boynuna takmıştır. *Mehmet Semiz* de Türkiye’den getirdiği kestane şekeri ve mehter broşürünü kendisine hediye etmiştir.

17 Mayıs 1992 Pazar günü *Rotterdam*’da da 2 gösteri yapmıştır. Aynı günün gecesinde Almanya’ya dönen katile *Essen-Mülheim*’da 2 gösteri gerçekleştirdikten sonra Macaristan’ın başkenti *Budapeşte*’ye geçmiş, burada 1

gösteri yapıp Yugoslavya ve Bulgaristan üzerinden dönüş yolculuğu sonrasında Türkiye’ye giriş yaparken gümrük kapısında görevli personele sivil kıyafetlerle 2 gösteri yaparak I. Almanya seferini başarıyla tamamlamıştı (Destanlı, 2012).

Resim 13 - İnegöl Mehteri, II. Bağımsızlık Günü kutlamaları için Türkmenistan’da

Resim 14 - İnegöl Mehterinin II. Almanya seferiyle ilgili 1994 yılının Haziran ayında çıkmış bir haber

İnegöl Mehteri, 1993 yılı Ekim ayının sonlarına doğru, kardeş ülke *Türkmenistan*’ın 2. Bağımsızlık günü törenlere katılmıştı. Başkent *Aşkabat*’ta yoğun ilgi gören mehter, gerçekleştirdiği görev esnasında kutlamalarda bulunan ünlü pop şarkıcısı *Ajda Pekkan* ve tiyatro sanatçısı *Ahmet Gülhan*’la da biraraya gelip fotoğraf çektirmişti (Mehter, 2011).

19 Nisan 1994 günü Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya üzerinden geçerek II. Almanya seferine başlamıştı. *Köln, Rauxel, Dortmund, Mengede, Remscheid* şehirlerinde yaptığı gösterilerinin sonuncusunu, ünlü “*Dom Kilisesi*” olarak da bilinen *Köln Katedrali*’nin önünde gerçekleştirmişti. *Belçika*’nın *Beringen* ve *Anvers*, *Hollanda*’nın da *Rotterdam* ve *Tiel* şehirlerin-

de gösteriler yaptıktan sonra da tekrar Almanya'ya dönmüştü. *Korbach, Fulda, Ulm, Albstadt* ve *Herrenberg* şehirlerindeki görevlerinden sonra da bu seferini tamamlamıştı. II. Almanya seferinden tam bir sene sonra İnegöl Mehteri, üçüncü defa Almanya yollarındaydı. Tuna nehrinin doğduğu ülke olan Almanya'nın *Ingolstadt* şehrinde, üzerinde yürüyüşünü yaparken “*Tuna nehri akmam diyor, etrafımı yıkmam diyor. Şanı büyük Osman Paşa, Plevne'den çıkmam diyor*” diyerek *Plevne Marşı*'nı söylüyordu. Almanya Federal Cumhuriyeti'nin *Kuzey Ren-Vestfalya (Westfalen)* eyaletinin *Köln* ve *Dortmund* şehirlerinde gösteri ve yürüyüşlerden sonra mehter Hollanda'ya geçiyor, Rotterdam ve Tiel şehirlerinde sevenleriyle yeniden bir araya geliyordu. Almanya'nın kuzeyinde, Kuzey Denizi kıyısında yer alan ve günün belli saatlerinde *gelgit* (med-cezir) sebebiyle kanal sularının yaklaşık 4-5 m yükselip indiği *Bremerhaven* şehrinde de 2 ayrı gösteri yapıyordu. Mehter kafilesi, III. Almanya seferini *Stuttgart, Konventstraße, Albstadt* ve *Göppingen* şehirlerinde yaptığı gösterilerle tamamlamıştı (Destanlı, 2012).

Mehter takımı çalışmalarını, disiplinli bir şekilde İnegöl Belediye Şantiye binasında sürdürürken Belediye Başkanı *Cemal Arık* Bey'in Kültürpark yanındaki arsayı tahsis etmesiyle mehter binasının yapımına başlanır. Mehter, takımındaki görevlilerin fedakârca çalışmaları, hamiyetli insanların katkılarıyla kendi binasına kavuşmuştu. Türkiye'nin ilk sivil mehteri olmasının yanında yine ilk defa bir mehter derneğinin kendisine ait üç katlı tapulu mülkünde barınıyor olmasından dolayı haklı gururunu yaşıyordu.

Resim 15 - Mehter binasının temel, inşaat ve nihai görüntüleri

Resim 16 - 28 Mart 1994 tarihli Bursa Hakimiyet gazetesinden bir haber...

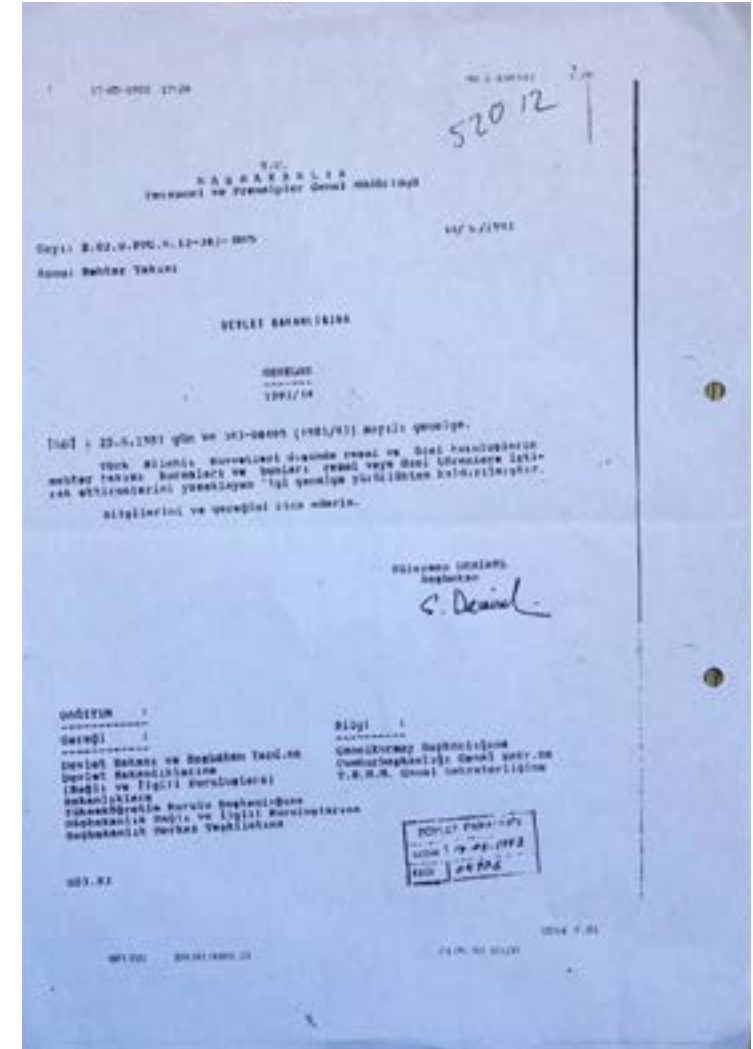
Merhum Cumhurbaşkanı *Turgut Özal*'ın sözlü izniyle faaliyetlerini sürdürürken; birçok il ve ilçenin kurtuluş yıldönümlerinin, milli bayramlarındaki geçit törenlerinin vazgeçilmezi olan İnegöl Tarihi Mehteri; yönetim olarak Milli Güvenlik Kurulu tarafından 2596 sayılı Kanunun 2. maddesine istinaden hakkında suç duyurusuyla dava açıldı. Yönetim Kurulu İnegöl Sulh Hukuk Mahkemesi'nde yargılanmaya başladı.

Resim 17 - İnegöl Tarihi Mehterine dava açılmasına ilişkin haberler

İnegöl Mehterinin mahkemeye çıkarılması, İnegöl halkının tepkisine yol açmıştı. Demokratik yoldan basın aracılığıyla mehterin varlığını savunarak Başbakan (merhum) *Süleyman Demirel*'in Nisan ayının ilk haftasında "*Mehter benim himayemdedir*" demesinin ardından; 14/5/1993 tarih 1993/14 sayılı genelge ile "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin dışında resmi ve özel kuruluşların Sivil Mehter Takımlarını kurmaları ve bunların resmi veya özel törenlere iştirak etmelerini yasaklayan ilgili genelgenin yürürlükten kaldırılması*"yla, İnegöl Tarihi Mehterinin yargılandığı dava da düşmüş oldu. Tarihi İnegöl Mehteri bu ba-

direleri atlattıktan sonra çalışmalarını hız kesmeden devam ettirmeye başladı. Yurtiçinden gelen davetlerin yanında Avrupa Türk İslam Birliği'nin yöneticilerinin davetleriyle başta; Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya İspanya gibi Avrupa devletlerindeki gösterilerde, oralarda yaşan Türk vatandaşlarımızı coştururken gönülleri de fethetmiştir.

Resim 18 - Mehter faaliyetlerini yasaklayan 1981/43 sayılı genelgeyi yürürlükten kaldıran 14/05/1993 tarihli ve 1993/14 sayılı Başbakan Süleyman Demirel imzalı genelge

Resim 19 - Genelgenin yürürlükten kaldırılmasıyla yöneticileri hakkında açılan davanın düşmesiyle İnegöl Mehterinin yeniden faaliyete başlamasına ve 5-12 Eylül 1993 tarihleri arasında Bursa’da düzenlenen İpek Yolu Festivaline katılması sebebiyle Kültür Bakanlığınca plaket verilmesine ilişkin haber

Tarihler 1996 Ağustos’unun sonunu gösterdiğinde İnegöl Tarihi Mehterinin yeni seferi Fransa’ya ydı. Uçakla indiği Paris’ten karayolu ile 50.yıl festivalinin yapılacağı Dijon’a geldi. Konakladıkları yer, Burgundy Üniversitesinin Piron kampüsündeki misafirhaneydi. Festival dâhilindeki yarışmaya 50 ülkeden 72 grup (toplam 2.200 kişi) katılıyordu. Tüm ekiplerin yürüdüğü 3 km.lik yolun iki yanını hınca hınç dolduran yaklaşık 40.000 kişilik kalabalığın ilgisi ve alkışları arasında mehter, yürüyüşünü tamamlayıp salona geldikten sonra yarışmanın dereceleri açıklanmış ve Türkiye ekip olarak şehrin altın anahtarını almaya hak kazanmıştı (Destanlı, 2012). Mehter folklorunun gerek kostümleriyle gerekse icra ettiği farklı ve ilginç müzik ile Avrupa’da alışlagelmiş folklor anlayışının dışında bir yapıya sahip olması, yarışma jürisini sıkıntıya sokmuş; hangi branşta bir süre karar verememişlerdi. Alınan kararla mehterin bando grupları arasında yarışmasına karar verilmiş ve yarışma esnasında gördüğü büyük ilgi sayesinde katılan tüm ülkelerin grupları arasında 1. olarak “Altın Anahtar”ın verilmesine karar verilmişti (Mehter, 2011). Yurda döndükten sonra Kültür Bakanlığı’na teslim edilmiştir; ardından da “İlçemizin dünya çapında

isminin duyurulmasında büyük emeği geçen, şanlı tarihimizin sesini günümüze değin coşkuyla sürükleyen İnegöl Mehter Bölüğü’nün 1996 Eylül ayında Fransa’nın Dijon şehrinde düzenlenen 50.Dijon Festivali bünyesinde tertiplenen Bando ve Folklor Yarışmasında ülkemize ve aynı zamanda İnegöl’ümüze kazandırdığı Birincilik dolayısıyla” İnegöl Belediye Başkanı (rahmetli) Hikmet Şahin tarafından “Teşekkür Belgesi” ile ödüllendirilmiştir (Mehter, 2011).

Resim 20 - Dijon’un altın anahtarı ve Hürriyet gazetesi haberi

Resim 21 - Altın anahtar kazanması üzerine İnegöl Belediye Başkanı (merhum) Hikmet Şahin’in vermiş olduğu Teşekkür Belgesi

11 Kasım 1998 sabahı İnegöl'den çıkan Mehter kafilesi akşam saatlerinde vardığı Mersin'in Silifke ilçesinin Taşucu limanından bindiği vapurla *Girne*'ye ulaşıyordu. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde *Lapsa* gençlik kampında kalan kafiye; *Lefkoşe*'nin ardından geldiği *Geçitkale*'de, ertesi gün de *Vadili*'de gösteri yaptı. EOKA-B² tarafından 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs Türklerine yönelik katliamın gerçekleştirildiği *Muratağa*, *Sandallar* ve *Athlar* köylerini ziyaret ettikten sonra denizin bir sağda bir solda gözüktüğü, 3 saatlik en uzun yolculuğunun ardından *Dipkarpaz* 'a varıyordu. KKTC'nin 15. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılan mehter, merasim yürüyüşü gerçekleştirdikten sonra Kıbrıs'ın ikinci büyük şehri *Gazimağusa*'ya geçti. Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin elinde ve iskâna kapalı olan Maraş bölgesini de gördükten sonra ertesi gün aynı güzergâh üzerinden İnegöl'e dönmüştü (Destanlı, 2012).

1999 yılı Mayıs'ı geldiğinde istikamet yine Avrupa'yı gösteriyordu ancak IV. Almanya seferinin güzergâhı öncekiler gibi Bulgaristan'dan başlayarak Doğu Avrupa topraklarından geçmiyor, İpsala'dan çıktıktan sonra Yunanistan'ın *Selanik* şehrinde geçerek *İgumeniça/Reşadiye*'ye varıyordu. Limandan gemiye binerek 9 saatlik deniz yolculuğunun ardından İtalya'nın *Brindisi* limanına çıkıyordu. *Bari*'ye doğru devam edip *Napoli*'den geçerek sularla dolu olan şehirde gezen gondolların şehri *Vededik*'e ulaşıyordu. Buradan Avusturya'nın *Salzburg* şehri üzerinden Almanya'ya giriş yapıyordu. Münih'in başkenti olduğu Bavyera eyaletine bağlı 6 bin vatandaşımızın da yaşadığı 100 bin nüfuslu *Fürth* şehrinde gösteri yaptıktan sonra *Hof*'a geçti. Bavyera şehrinde görülmemiş bir kalabalıkla karşılaşan mehter, izleyenlere bayram gibi bir gün yaşattı. Eyaletin başkenti olan *Münih*'in stadyumunda bir konser verdikten sonra *Offenbach*'teki kurultaya geçildi. *Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği* (ATİB) Kurultayının yapıldığı salonda da bir gösteri yaptıktan sonra Genel Başkan *Musa Serdar Çelebi* ile biraraya geldi. *Darmstadt*, *Ramschied*, *Höchst*, *Mainz*, *Eschborn*, *Essen Mülheim*, *Herrenberg* ve *Albstadt* şehirlerindeki görevlerinden karayoluyla Avusturya-İtalya'ya, oradan da deniz yoluyla da Yunanistan'ın *Patras* limanına ulaşıyor, *Atina*'da bir şehir turu sonrasında yurda dönüyordu (Destanlı, 2012).

İnegöl mehteri, Avrupa Hunlarının bugünkü torunları olan Macarların

² II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi amacıyla başlatılan *Enosis* hareketinin önderleri arasında yer alan, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi başpiskoposu Makarios'un kurduğu örgüt

ülkesine 11 Haziran 1999'da sefere çıkmıştı. Edirne *Kapıkule* gümrük kapısından çıktıktan sonra Bulgaristan'ın *Harmanlı* ve *Ruşçuk* şehirlerinden geçerek Romanya üzerinden Macaristan'a varıyordu. Aynı zamanda İnegöl'ün kardeş şehri olan Dunaújváros'ta kafiyeyle yine İnegöllü Sami Kaplan karşılamıştı. Buradaki görevin ardından Budapeşte'ye geçen ekip Osmanlı'nın gönül fetihlerini gerçekleştiren erenlerden Gül Baba'nın (Macarca *Rózsadomb*, Türkçe *Gültepe* adlı yerde bulunan) türbesini ziyaret ettikten sonra adına eserler yazılan *Ester-gon*'a varacak, Tuna nehriyle hasret giderecekti. Gösterilerini tamamladıktan sonra Romanya'nın *İlia* ve *Sibiu* şehirleri ile başkenti *Bükreş*'ten geçerek Bulgaristan üzerinden vatana dönecekti (Destanlı, 2012).

2003 yılının Haziran ayında Belçika'ya uçan Mehter, *Genk* şehrinde bir gösteri yaptıktan sonra konakladığı *Beringen*'de de izleyenlerin karşısına çıkıyordu. *Charleroi*, *Nivelles*, *Brüksel* ve *Maasmechelen* şehirlerindeki görevlerinden sonra Belçika yolculuğunu tamamlıyordu (Destanlı, 2012).

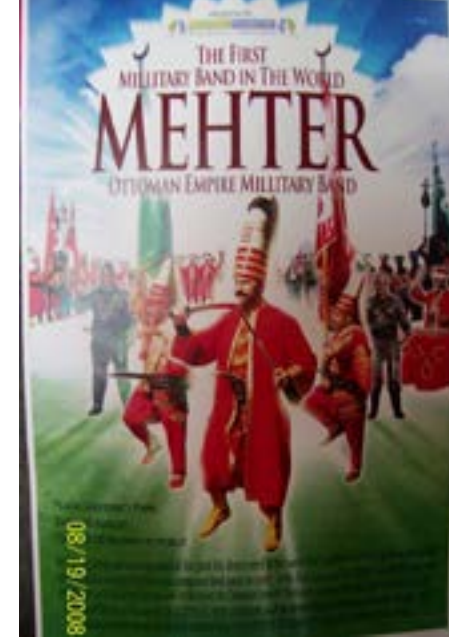
İnegöl Mehterinin sancak, tuğ ve zırhlardan oluşan ön takımı Kültür Bakanlığı Mehteriyle birlikte Japonya'daki gösterilere iştirak eder ve takdir toplar. 23 Ağustos 2007 tarihinden itibaren 3 yıl aralıksız olarak Türk Amerikan Derneklerinin davetiyle Chicago, Houston, Indianapolis, Boston, Rochester, New York, Columbus, gibi ABD'nin birçok eyaletinde düzenlenen festivallere katılarak hem İnegöl'ü dünyaya tanıtmış hem de Türkiye'yi gururla temsil etmiştir.

Resim 22 - İnegöl Tarihi Mehteri ABD'de

Bir Hatıra: Meğer O Bir Osmanlı Torunuymuş

İnegöl Mehteri, Texas eyaletininin popüler şehirlerinden biri olan Dallas'ta üniversite bahçesinde gösteri yaparken Amerikalı bir bayan bir yandan çalınan marşlara ritmik tempolu hareketlerle eşlik ediyor ve bir yandan da elindeki fotoğraf makinesi ile mehter takımının toplu pozlarının yanı sıra tek tek yakın plan resimlerini çekiyordu. Ama bu öyle bir ilgiydi ki Amerikalı olduğu düşünülen bir bayan için normal gelmeyen düzeyde bir ilgi... Gösteri bitip de veda fotoğraflarının ve sohbetlerinin geçtiği bir sırada öğrenilir, bu aşırı ilginin sebebi. İsmi öğrenemediğimiz bu bayanın Dallas Üniversitesinde tarih araştırmacısı bir öğretmen olduğunu öğreniyoruz: *"Ben bu üniversitede Tarih Profesörüyüm. Öğrencilerime tarihi gerçekleri olduğu gibi aktarma gibi çok önemli olduğuna inandığım bir görevim var. Mehter Takımı Amerika'ya zaman zaman geliyor ve ben hiçbir programlarını kaçırmıyorum. Çok yakından takip ediyorum. Ancak bu takibimi daha öncesinde benimde anlam veremediğim aşırı ilgi ve hayranlıkla yapıyordum. Ve bu kadar ilginin Amerikalı bir bayan için normal olmadığından yola çıkarak bir araştırma başlattım. Öncelikle atalarının nereden geldiklerini öğrenmeye çalışmakla başladım işe. Uzun ve aylar süren sabırlı araştırmalarım sonucunda beni hayrete düşüren ama çok gurur duyduğum bir gerçekle tanıştım ve bu gerçek üzerindeki bu kıyafetlere, çaldığınız marşlara olan ilgin ve bunlardan aldığım büyük hazla bire bir örtüşüyordu. Bir yandan anlam veremediğim merakın nedenini, diğer yandan da aslında sadece yakın geçmişini bildiğim aile hayatımın yüzyıllar öncesine dayanan esrarengiz hikâyesini öğrenmiş olmanın mutluluğunu yaşadım. Evet.. Ben.. 600 yıl dünyaya hükmetmiş ve en son Viyana kapılarına gelerek buralardan geri çekilmiş Osmanlı'nın Avrupa'da bıraktığı ve oradan İngiltere'ye ve yine yıllar sonra oradan da Kuzey Amerika'ya göç etmiş soyundan gelen öz ve öz Osmanlı torunuydum. İşte bu yüzden bu gün sizleri daha çok seviyorum."* (Erez ve Kır, 2013).

Resim 23 - Mehterin 19 Ağustos'taki University Park'ta yaptığı gösterinin afişi

Resim 24 - 24 Ağustos 2008 tarihinde New York'taki ünlü Central Park'ta gerçekleştirilen Türk Festivalinin afişi

20 Kasım 2007 tarihinde derneğe emeği geçmiş belediye başkanları, işadamları, çeşitli dernek ve oda başkanları ile derneğin emektarlarının katıldığı “Şükran Gecesi” düzenlenmiştir. İnegöl’ün eski belediye başkanı ve mehter kurucularından Kemal Özkan Bey’in onur konuğu olduğu geceye Bursa Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı Muammer Subaşı, Kaymakam Durmuş Gencer, İnegöl Belediye Başkanı Alınur Aktaş ve eski başkanlar Refik Tabakoğlu ve Cemal Arık, Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği (ATİB) Başkanı Musa Serdar Çelebi, Ak Parti 22. Dönem Bursa milletvekili Şevket Orhan, İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Metin Anıl, İnegöl Marangozlar ve Mobilyacılar Odası Başkanı Hamdi İdil, İnegöl Esnaf ve Sanatkar Kredi ve Kefalet Kooperatifi Başkanı Hasan Öke, hayırsever işadamları Muzaffer Samda, Hasan Çağlayan ve Alaattin Kırçalı ile ilçenin siyasi parti temsilcileri, belde başkanları ve çeşitli sivil toplum kuruluşu yöneticileri katılmıştır. Çeşitli sunum, konuşmaların ardından emeği geçenlere teşekkür plaketleri ve hediyeler takdim edilmiştir (Mehter, 2011).

Resim 25 - Mehter emektarlarına şükran gecesi

İnegöl Müzik Derneği ile birlikte Çanakkale Zaferinin 94. yıldönümü nedeniyle 12.3.2009 tarihinde “Çanakkale Şehitlerini Anma Gecesi” düzenlen-

miş, İnegöl Belediyesinin Geleneksel (5.) Ramazan Sokağı etkinlikleri çerçevesinde 18.09.2009 tarihinde de “Tasavvuf Müziği Konseri” gerçekleştirilmiştir.

Resim 26 - İnegöl Tarihi Mehteri, İnegöl Müzik Derneği ile ortak konser verirken ...

Bugüne kadar Fransa, Belçika, Almanya, Hollanda, Macaristan, Avusturya, Türkmenistan, Japonya, KKTC, İspanya, Suriye ve son olarak da ABD’de de katıldığı tüm programlarda yoğun ilgiyle karşılaşan ve izleyenlere büyük bir coşku yaşatan İnegöl Mehter Derneği Başkanı Mehmet Semiz gelişmelerden çok mutlu olduğunu belirterek “Bizler Osmanlı’nın mirasını, Fatih’in anısını yaşatmak için işimizi, eşimizi ve çocuklarımızı bırakıp bu uzak ülkelerde Türk’ün, Osmanlı’nın bayrağını dalgalandırıyor; bir yandan da sevgimizi, dostluğumuzu, sıcakkanlılığımızı bu ülke insanlarına aktarmaya çalışıyoruz. İnegöl’ümüzü ve ülkemizi buralarda temsil etmenin onur ve gururunu yaşıyoruz. Bundan daha kutsal bir vazife olamaz.” diyerek gösterilen bu yoğun ilgiden hem kendi adına hem derneği adına duyduğu mutluluğu ifade etmiştir (Erez ve Kır, 2013). Ayrıca İnegöl Mehterinin her bir ferdi aileden biri gibidir. Aileleri ile birlikte sosyal yönden de birlikteliklerini her zaman birlikte olmaktan zevk alır. Bunun için yurtiçinde geziler tertip etmiş; Çanakkale Şehitliğini ziyareti, Oylat, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz gezileri ile Temmuz 2008’de Suriye üzerinden Mekke ve Medine’ye ulaşarak Umre ziyareti gerçekleştirilmiştir.

Resim 27 - Mehter kafilesi olarak Suriye üzerinden gerçekleştirilen Umre ziyareti

Takvimler 2011 yılının 24 Haziran'ını gösterdiğinde İnegöl'den hareket eden otobüs mehter kafilesini, bir diğer kardeş şehri Bosna-Hersek'in *Donju Vakuf* şehrine taşıyordu. Kortej yürüyüşünü gerçekleştirdiğinin ertesi günü, yüzyıllar önce Akhisar'dan gelen ve Bogomiller'in yaşadığı (Boşnakların *Ajvatovica* adını verdiği) dağı yurt tutan Alp-eren derviş Ayvaz Dede adına düzenlenen geleneksel şenliklere katıldı. *Mostar* nehrinin çıktığı yeri ve meşhur köprüsünü gezdikten sonra ertesi sabah Fatih Sultan Mehmed'in savaşa giderken otağını kurduğu yerde "nevbet vuracaktı", İnegöl mehteri. *Başçarşı*'sıyla beraber başkent Saraybosna'yı da dolaşan kafiye yine Bulgaristan üzerinden yurda dönüyordu (Destanlı, 2012).

Türkiye'den 5, Bulgaristan'dan 2, Ukrayna (Kırım)'dan 2, Kazakistan'dan 1 ve Romanya'dan 18 olmak üzere toplam 28 grubun katıldığı, Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği tarafından Köstence'de

düzenlenen 16. Uluslararası Türk-Tatar Folklor, Kültür ve Türk Festivali'ne katılan Mehter gösteriler sonrasında bir Tatar Türkü olan Köstence Vali Yardımcısı *Kutbola Aydın*'a protokol ziyaretinde de bulunmuştur. Aydın da daha önce İnegöl köftesinin tadına baktığını ve en kısa zamanda yine İnegöl'e gelmek istediğini söylemiş, festivalin mehterle açılıp yine mehterle sona erdirilmesinin kendileri için büyük bir onur olduğunu belirterek katılıma destek sağlayan Belediye Başkanı Alınur Aktaş'a da selamlarını göndermiştir. 16-19 Eylül 2011 tarihlerinde Romanya'nın Köstence ve Mecidiye şehirlerinde gösteriler yapan İnegöl Mehteri, hem protokol hem izleyiciler tarafından ayakta alkışlanmıştır.

Yapılan bu çalışmalarla geçmişimizi günümüze, günümüzü de geleceğe taşımak ülküsüyle kalıcı izler bırakmayı hedeflemiş olan Tarihi İnegöl Mehteri, İnegöllü yönetmen Semih Yemişçi'nin "*Bir Osmanlı Müzikali: Mehter* (An Ottoman Musical: Mehter)" belgeseli ve Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi öğrencileri Serap Erez ve Beyhan Kır'ın 2013 yılında hazırlamış oldukları "*Bursa-İnegöl İlçesi Mehter Takımının İncelenmesi*" isimli mezuniyet tezi ile de literatüre girmiştir.

Derneğimiz kendi imkanlarıyla, kendi müzik CD'si ve video klip CD'sini hazırladı. Klip çekimleri için İznik ve Bursa'nın tarihi mekânlarında konserler verildi. Aynı zamanda Türkiye'de ilk defa "*Mehter*" adıyla bir gazete çıkarıldı, "*Mehter*" adının tescili³ ve kullanım hakkı alındı. İnternette "*Mehter TV*" adıyla amatör bir yayın başladı ve yine Türkiye'de ilk defa İnegöl Belediye Korosuyla ortaklaşa bir konser verdi. Türkiye'nin ilk sivil mehteri olan İnegöl Tarihi Mehteri Folkloru Araştırma ve Yaşatma Derneği daima "ilk"leri gerçekleştirmiştir.

³ "*MEHTER*" markası Türk Patent Enstitüsü tarafından 16 nolu emtia için [Kâğıt, karton (mukavva) ve bunlardan yapılmış ürünler (Kırtasiye amaçlı ürünler hariç), Plastik malzemeden mamul ambalajlama ve sarma malzemeleri, Matbaa ve ciltleme malzemeleri, Basılı evraklar; basılı yayınlar, takvimler, posterler, fotoğraflar, afişler, tablolar, çıkartmalar, (pullar). Kırtasiye, büro, eğitim ve öğretim malzemeleri (mobilyalar ve cihazlar hariç), Büro makineleri, Badana ve boya işleri için fırçalar ve rulolar] Markaların Korunması Hakkında 556 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre 15/11/2007 tarihinden itibaren 10 (On) yıl müddetle 18/11/2008 tarihinde "2007 60557 - Ticaret" nolu Marka Tescil Belgesi ile tescil edilmiştir.

Resim 29 - İznik ve Bursa'nın tarihi mekânlarında çekilen kliplerin de yer aldığı, İnegöl Tarihi Mehterinin müzik ve tanıtım

Resim 28 - İnegöl Tarihi Mehteri geleceği için gençleri yetiştiriyor...

Resim 30 - İnegöl Tarihi Mehteri Folklorü Araştırma ve Yaşatma Derneği adına 16 nolu emtianın (yazılı ve görsel yayın, basım, kırtasiye vb.) 10 yıllığına (15.11.2007-2017) tescil edildiğini gösteren 18/11/2008 tarihli ve 2007 60557 (Ticaret) marka nolu Marka Tescil Belgesi

KAYNAKÇA

CANGÜLOĞLU, Ahmet. “*Hayatın Her Rengi: Çayyaka (Bedre)*”, İnegöl, 2015

CANGÜLOĞLU, Ahmet. “*Geçmişten Günümüze Mehter*” semineri, İnegöl, 2009

DESTANLI, Bilal. “*Dış Görev Günlüğü*” notları, İnegöl, 2012

EREZ, Serap ve Beyhan KIR. “*Bursa-İnegöl İlçesi Mehter Takımının İncelenmesi*”, Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Bölümü Mezuniyet Tezi, Konya, 2013

İnegöl Tarihi Mehteri Araştırma ve Yaşatma Derneği, “Mehter” dergisi, Sayı: 1, İnegöl, Şubat 2011

KAFESOĞLU, İbrahim. “*Türk Milli Kültürü*”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayınları: 46, Seri: I – Sayı: A6, Ankara, 1977

ÖĞEL, Bahaeddin. “*Türk Kültür Tarihine Giriş 8*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 733, Kültür Eserleri Dizisi: 46, Birinci baskı, Ankara, Nisan 1987

RASONYI, Laszlo. “*Tarihte Türklük*”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayınları: 39, Seri: III – Sayı: A11, Ankara, 1971

BURSA İLİ İNEGÖL İLÇESİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA ALIŞKANLIKLARININ BELİRLENMESİ

(Determination Of Reading Habits Of Bursa
İnegöl Local Secondary School Students)

Doç. Dr. Kelime ERDAL *

Özet:

Okuma alışkanlığı, kişinin okuma eylemini, isteyerek, yaşam boyu sürekli ve düzenli biçimde gerçekleştirmesidir. Bireyin kendisini, çevresini ve dünyayı doğru biçimde algılayıp, içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlaması açısından da okuma alışkanlığı kazanmış olması önem kazanmaktadır. Okuma alışkanlığının kazanılmasında aile, okul ve çevre gibi üç temel toplumsal kurumun oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Çocuk, her ne kadar ilk okuma alışkanlığını ailede kazansa da sonrasında devam edeceği okul eğitiminin de bu alışkanlığın gelişiminde etkisi büyüktür. Okuyan bireyler, bir şehrin kültürel dokusunda da önemli yere sahiptir.

Bu çalışma, Bursa ili İnegöl ilçesinde öğrenimini sürdüren öğrencilerin okuma düzeylerinin ve okuma düzeylerine etki eden unsurların neler olduğunun belirlenmesinin yanı sıra, okuma kültürünün oluşumu ve gelişimi sürecinde karşılaşılan sorunların tespiti ve çözüm önerileri sunulması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2015-2016 öğretim yılında İnegöl ilçesine bağlı ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Mevcut durum ile var olması gereken durum arasındaki farkı ortaya koyabilecek biçimde oluşturulan anket formu, alan uzmanlarının görüşlerine sunulmuştur. Uzmanların eleştirileri doğrultusunda yeniden düzenlenen anket formları, asıl örneklemde yer almayacak olan yeterli sayıda öğrenciye uygulanarak, elde edilen sonuçlar üzerinden güvenilirlik çalışmasına tabi tutulmuştur. Bu aşamadan sonra son şeklini alan anket, örneklemi oluşturan öğrencilere uygulanmış, ankete verilen cevaplar doğrultusunda, öğrencilerin okuma alışkanlıkları ile ilgili sonuçlara ulaşılmış, öneriler sunulmuştur.

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü. kelime@uludag.edu.tr

Anahtar Kelimeler: İnegöl, ortaokul öğrencileri, okuma alışkanlığı, kitap seçimi,

Abstract

Reading habit is one's realising the acting of reading of their own choices and in a regular way as well. It has been gaining much importance to pick up this habit under its many aspects like one's understanding themselves, their environments and the whole world in a correct way. It is known that family school and surroundings are really precious so as to gain a reading habit. Even if a child acquires his/her first reading experiences in a family, the school education, after that, has a crucial point to develop the habit. The reading individuals has an important place on the cultural tissue of a city.

This study has been carried out for the students who go on their education in order not only to determine the factors of reading level and the other points that affect reading but also to establish the problems during creating this culture and its development.

Total field under survey consists of the students who receive education at the secondary school clinging to İnegöl district in 2015-2016 educational year. In this study questionnaire form was used as a data collector. This questionnaire form which was designed to show the difference between the present case and should be one was presented to the experts point of view. Questionnaire forms were reordered. And they were implemented by adequate number of students. Then they were brought in realibity trial. After this stage, the questionnaire which had its latest shape was established to the students on the way of the answers the results relating to their reading habits were reached and samples were presented.

Key Words: İnegöl, secondary school, reading habit, book choice

Giriş

İnsan, doğduğu andan itibaren çeşitli alışkanlıklar kazanmaya başlar ve küçük yaşta başlayan bu olumlu-olumsuz alışkanlıklar çoğu zaman hayatını şekillendirir. Zamanla insan kişiliğinin de bir parçası olmaya başlayan alışkanlıklardan kurtulmak kolay değildir. Okumak da küçük yaşlarda kazanılması ge-

reken alışkanlıklardandır.

Okuma, dil ve kişiliği sistematik olarak değiştirmenin en etkili araçlarından birisidir. Toplumun gelişmesinde olumsuz etkisi bulunan eğitim engelleri, okuma yoluyla en aza indirilebilir (Özbay, 2009:2).

Akyol; okumayı “anlam kurma süreci” olarak tanımlamaktadır (2008:3). Okuma alışkanlığı ise kişinin okuma eylemini, isteyerek, yaşam boyu sürekli ve düzenli biçimde gerçekleştirmesidir. Kişilerin okumayı öğrendikten sonra bu eylemi zevkle yapmalarını sağlamak için kazanmaları gereken önemli bir beceridir okuma alışkanlığı. Bireyin kendisini, çevresini ve dünyayı doğru biçimde algılayıp, içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlaması açısından da okuma alışkanlığı kazanmış olması önem kazanmaktadır. Okuma alışkanlığının kazanılmasında aile, okul ve çevre gibi üç temel toplumsal kurumun oldukça etkili olduğu bilinmektedir. En etkili dönem ise çocukluk dönemi olarak kabul edilmektedir. Çünkü erken yaşlarda kazanılmış okuma alışkanlığı, çocuğun gelişiminde etkili olacak ve yaşamının ileri dönemlerinde oldukça önemli avantajlar sağlayacaktır.

1. Yöntem

Ortaokul çağındaki öğrencilerin okuma alışkanlıklarının araştırıldığı bu çalışmada, İnegöl ilçesinde yer alan ve kural gözetmeksizin seçilmiş üç farklı okulda -Prof. Dr. Selçuk Yahşi Ortaokulu, Gazipaşa Ortaokulu ve Atatürk Ortaokulu- öğrenim gören 48'i erkek, 52'si kız, toplam 100 8. sınıf öğrenci grubuna 22 soruluk çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı anket uygulanmıştır. Anket sonuçları, bazı sorular hariç cinsiyet ayrımı yapılmadan değerlendirilmiştir. Tebliğ içerisinde veriler, rakamsal bilgi ağırlığı yapmaması için konuyu güçlendirecek şekilde seçilmiş, bu nedenle de 22 sorunun sadece gerekli görülenleri araştırmada kullanılmıştır. Anketin tüm verileri, istenildiğinde arz edilebilecek şekilde muhafaza edilmektedir.

2. Amaç

Bu çalışmada ortaokul çağındaki öğrencilerin boş zamanlarını hangi etkinliklerle geçirdiklerinin belirlenmesi, okumaya ayrılan zamanın tespiti, okumaya ayrılan süre içerisinde cinsiyetin, ailenin gelir durumunun, anne-baba eğitim durumunun ve yaşanan çevresel faktörlerin okuma alışkanlığı üzerinde

etkisi araştırılmış ve ulaşılan veriler doğrultusunda sonuçlar çıkarılıp öneriler sunulmuştur.

3. Alışkanlık Olarak Okuma

Okuma, insanın dünyasını genişleten, kişiliğini biçimlendiren, onu başkalarına bağlayan önemli bir etkidir. Tüm toplumlar bireylerini okur hale getirme sorunu üzerinde önemle durmaktadırlar. Türk Milli Eğitiminin amaçları arasında “yetiyecek bireyler Türkçeyi doğru okur, yazar, konuşur” ibaresi yer almıştır (Demirel, 1999: 51).

Okuma alışkanlığı çocuğa içten gelen ve süreklilik arz eden bir motivasyonla kazandırılabilir. Bazı öğrencilerde içten gelen bu istek, okuma alışkanlığı kazandırmak için yeterlidir. Öğrencilerin çoğunda bu tarz bir merak yoktur çünkü okumaya ilgisini uyandıracak bir çevrede bulunmamıştır. Öğrenci genelde öğretmenin beklentisini karşılamak, ailesini mutlu etmek, arkadaşlarıyla girdiği rekabette öne çıkmak, ödev ya da projesinden iyi sonuç almak ya da ortaya konulan bir ödülü elde etmek için okur. Zaman içinde dış etkenlerle oluşturulan bu merak onda, kendisinin de fark edemeyeceği kalıcı bir okuma alışkanlığı geliştirebilir (Cemiloğlu, 2015: 167).

Çocukların ilk alışkanlıklarını kazandığı yerin aile olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa, velilerin tutum ve davranışlarının, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasındaki önemi daha iyi ortaya çıkar. Okuma alışkanlığı olmayan velilerin çocuklarının, okuyan velilerin çocuklarına göre daha az okuduğu, yapılan araştırmaların ortaya koyduğu önemli bir sonuçtur. İnegöl ilçesinde üç farklı okul ve toplamda 100 öğrenci üzerinde uygulanan “okuma alışkanlığı belirleme” anketinde öğrencilere, “Aile bireyleri boş zamanlarını en çok aşağıdakilerin hangisiyle değerlendirirler?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin sadece %3’ü kitap okuma yanıtını verirken %95 gibi bir ezici çoğunluğu televizyon izleyerek boş zamanlarını değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Kuşkusuz televizyon, sinema veya tiyatro, gezme, eğitim programlarına katılma gibi daha birçok aktivitenin, bu süreçte etkisi vardır. Ancak bilgi sağlamanın dışında farklı birtakım kazanımlara da yol açması sebebiyle okuma bu yöntemlerin en etkili ve verimli olanıdır.

Okuma alışkanlığı sayesinde ilköğretim öğrencilerinde akran grubu

güçlenir ve davranış standartları ve başarısının tanınmasında ana kaynak olarak yetişkinler yer almaya başlar. Çocuğun kitap okuyan arkadaşlara, öğretmene, ebeveynlere sahip olması, kitap okuma alışkanlığını kazanmasında önemli bir yere sahiptir (Sünbül ve arkadaşları, 2010: 18).

2005 öğretim programı, okuma becerisiyle öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları yazılı metinleri doğru, akıcı bir biçimde ve uygun yöntemleri kullanarak okuyabilmeleri, okuduklarını değerlendirip eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilmeleri ve okumayı bir alışkanlık haline getirebilmelerini amaçlamaktadır (Özbay: 2011:8). Çocuğun içinde bulunduğu arkadaş çevresi, öğretmenleri, devam ettiği sınıf ve okul, onu okumaya yönlendirmekte ya da o okumaktan uzaklaştırabilmektedir. Öğrencilerine sürekli okumayı öneren bir öğretmenin bunu öncelikle kendisinin gerçekleştirmesi gerekir. Sınıftaki arkadaşları okuma faaliyeti içinde olan bir çocuk okumaya özenecektir. Öğrencilere uygulanan anketle öğrencilere iki farklı soru ile anne babasının ve öğretmenin kitap okuyup okumadığı sorulmuştur. Öğrencilerin %20’si anne ve babasının kitap veya gazete okuduğunu söylerken, %80’i hiç okumaz yanıtını vermiştir. Öğrencilerin %55’i öğretmenlerinin kitap veya gazete okuduğunu düşünürken, %45’i okumadığını düşünmektedir.

Anketin dikkate değer diğer sonuçları da şöyledir. “Hangi amaçla kitap okuyorsunuz? Sorusuna sadece kız öğrencilerin %6 gibi küçük bir oranı “dil gelişimini desteklemek için” yanıtını vermiştir. Erkek öğrencilerden hiçbiri dil gelişimini destekleme seçeneğini işaretlememiştir. Erkek öğrencilerin büyük bir oranı seçeneklerde sunulan “hepsi” yanıtını işaretlemiştir. Aynı soruda öğrencilerin %15’i kitapta anlatılanları merak ettiği için okuduğunu, %9’u ise hayal gücünü geliştirmek için okuduğunu belirtmiştir.

TDK sözlüğünde “bir şeye alışmış olma durumu” (TDK, 1998:82) olarak açıklanan alışkanlığın tanımı, günlük yaşantımızda bir şeyi belli bir süre geçici veya kalıcı olarak tekrarlama olarak genişletilebilir. Psikolojik algılama olarak alışkanlıklarımızı zevk ve ihtiyaç kaynağı haline getirebilmek, alışkanlığın sürekliliği açısından önemlidir. Bu anlamda okuma alışkanlığının sürekliliğinde “kültürel değerler, ekonomik durum, eğitim sistemi, aile kurumu ve okumaya daha uygun ve kısa yolla kitap, dergi vs. sağlayan kaynaklar önemli rol almaktadır” (Özçelebi, Cebecioğlu, 1990: 43). Ne yazık ki ekonomik yeter-

sizlikler, okuma alışkanlığının önünde bir engel olarak görülmektedir ankette. Öğrencilerin %80 gibi büyük bir bölümü aile gelirlerinin daha çok yiyecek ve okul-araç gereçlerine harcadığını belirterek, gelirlerinin başka aktivitelere imkan vermediğinden yakınmaktadır. Aslında okuma alışkanlığı kitap veya kitaplık gibi şahsi sahiplenmelere bağlı kalınmadan da geliştirilebilmelidir. Tam bu nokta da ise öğretmen veya örnek kişiler önemli roller almalıdırlar.

Yaygın olarak, okumanın bir boş zaman değerlendirme etkinliği olduğuna inanıldığı için ankette öğrencilere boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Kız öğrencilerden çoğu boş zamanlarını kitap okumakla geçirirken (%34), erkek öğrenciler zamanlarının çoğunu sporla geçirmektedirler (%51). Erkek öğrencilerin kitap okuma oranı %3. “Günde kaç saat kitap okuyorsunuz?” sorusuna öğrencilerden 70’i bir saatten az cevabını verirken, 10 öğrenci 1-3 saat arasında kitap okuduğunu belirtmiştir.

4. Hedef Olarak Okuma

Okuma, hayallerimizi zenginleştirebilmekte hatta yabancıyı olduğumuz kişi ya da nesnelerle dahi duygusal bağ kurarak onları kişileştirebilmektedir. Kitabın tasarımının olduğu kadar içeriğinin de çocuklara uygun olması, çocuk gözünden bakabilmesi ve anlatabilmesi önemlidir. Uygulanan ankette, çocukların kitapların çok sıkıcı olduğu fikrini vurgulamaları belki de kitapta kendilerini ya da hayallerini bulamamaları ile açıklanabilir. Televizyon ve internette geçirdikleri zamanı kitap okumaya engel olarak gösteren öğrencilerin oranı da azımsanamayacak kadar yüksek ve düşündürücüdür.

Sizce öğrenciler neden kitap okumaz? sorusuna 30 öğrenci kitapların pahalı olması yanıtını vermiştir. 22 öğrenci kitapları sıkıcı bulmaktadır. 2 öğrenci zaman bulamadığı için kitap okunmadığını, 45 öğrenci televizyon ve internette geçirilen zamanın okumayı engellediğini, 1 öğrenci de sınavlara hazırlanmanın okumaya engel olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerden %80’i, kitap okumanın Teog sınavına birebir katkısı olduğuna inanırken, %20 öğrenci böyle bir katkıya inanmamaktadır.

Öğrencilerin kitap seçerken dikkat ettikleri hususlar önemlidir. Araştır-

mada öğrencilere bu konuda da sorular yöneltilmiştir. “Aldığınız kitapta neye önem verirsiniz?” sorusuna 47 öğrenci konusu önemlidir cevabını vermiştir. 29 öğrenci kitap alırken fiyatına önem vermiştir. 12 öğrenci için kitabın sayfa sayısı önemli iken 1 öğrenci resimli olmasına önem veririm cevabını işaretlemiştir. 11 öğrenci için ise kitap kapağının güzel olması önemlidir. Dikkati çeken husus, seçeneklerde bulunmasına rağmen hiçbir öğrencinin kitabın yazarına önem veririm seçeneğini işaretlememesidir.

Çok paranız olsa öncelikle ne alırsınız sorusuna 100 öğrenciden 42’si cep telefonu cevabını verirken sadece 6 öğrenci öncelikle kitap alacağını belirtmiştir. Yiyecek, giyecek ve bilgisayar öğrencilerin kitaptan önce almak istedikleri diğer ihtiyaçlarıdır.

Ankete göre öğrencilerin en çok okudukları eser ve yazarlar: (Cevaplar öğrencilerin ankete yazdıklarından aynen aktarılmıştır.)

Kanuni Sultan Süleyman, Selahaddin Eyyubi, Kemalettin Tuğcu, Yer Altında Bir Şehir, 87 Oğuz, 80 Günde Devri Alem, Fetih 1453, Kaşığı, Jules Verne, Gölgelemin Efendisi, Sol Ayağım, Aklından Bir Sayı Tut, Efsane, Marie Lu, Deha, Marie Lu, Şampiyon, Marie Lu, Adada Macera, Mercan Adası, Bir Küçük Osmancık Vardı, Kan Sıcağı, Psikopatın Aşk, Alaca Karanlık, Bana Aşkıma Anlat, Uyumsuz, Veronica Roth, Kuralsız, Verovica Roth, Yandaş, Veronica Roth, Şebnem Burcuoğlu, Kocan Kadar Konuş, Karanlık Aşk, Tuğçe Aksal, Psikopat, Mihri Mavi, Soğuk Kahve, Açlık Oyunları, 4 N 1 K, Büşra yılmaz, Küçük Arı, İlişki Yumağı, Ölüm Tanığı, Nora Roberts, Ecelin Avı, Graham Horley, Kötü Çocuk, Büşra Küçük, Ne Demiş Balzac, Esra Uluç, Solucan, Arkadaşlar Arasında, Soğuk Kahve, Babamın Elleri, Dört Kardeşiler, Gülten Dayıoğlu, Bir Deney Faresinin Hazin Sonu, Levent, Eyvallah, Hikmet Anıl Öztekin, Sefiller, Beyaz Yele, Christy Brown, Ana Ben Ölmedim, Cemalettin Taşkiran, Bukre, Kahraman Tazeoğlu, Sisli Bir Gece, Ahmet Ümit, Bir Küçük Osmancık Varmış, Hasan Nail Canat, Ben Senin Bildiğin Kızlardan Değilim, Öldürmek İçin Mükemmel Bir Gün, Sherlock Holmes, Ölü Ruhlar, Abbas Maroufi, Patatespor, Sabah Uykum, Ahmet Batman, Bana İkimizi Anlat, Ahmet Batman, Uyumsuz, Veronica Roth, Küçük Mutluluklar Pastanesi, Marry Ellen Taylor, Araba Sevdası, Dede Korkut Hikayeleri, Beyaz Diş, Jack London, Kötü Çocuk, Büşra Küçük, Korkma Kalbim, Ahmet Batman, Aşk-

la Kal, Kahraman Tazeoğlu, Psikopat, Mihrin Mavi, Suskun Ayakkabı, Murat Kaya, Ölüme Fısıldayan Adam.

Öğrencilerin okuduğu kitaplardan bazılarının arka kapak yazıları:

Bukre, Kahraman Tazeoğlu

Güzellik, bakmayı bilen gözdedir sevgilim. Artık kendime layık olanı seçebiliyorum sayende. Bir insanın gözlerine bakıp, kalbini görebiliyorum her seferinde. Eskisi gibi değilim. Neden mi senden çok daha öndeyim? Herkesin dünyası kendi gördüğü kadardır sevgilim. Sen önüne bakarken, ben uzakları ezberledim. Sen olup bitenlerle ilgilenirken, ben olmayanın izindeydim. Çivi çiviye sökermiş, yalnızlığı kanatan hüznü şarkılar, yalnızlığa iyi gelirmiş. İşte ben bu şekilde hayata karşı direndim. Keşke bana akıl vereceğine, aklımı alacak kadar beni sevseydin. Ben, bir çocukluk edip büyüdüm işte! Sen büyümüşsün ama doğmamışsın bile. Ben, senin doğrudum sevgili. Ötekiler gelip geçerdi. Sen doğru olanı değil, geçerli olanı seçtin. Terk etmek kazanan olmaya yeter zannettin. Bana, bir veda busesi bırakıp gittin; bak şimdi yerini başkaları aldı. Bu aşkın vebasını sende, busesi bende kaldı. Seçtiğin yolda sana mutluluklar diliyorum. Unutmak alışmaktır. Unutursun demiyorum... Ama alışacaksın biliyorum.

Ölüme Fısıldayan Adam, Büşra Yılmaz

Kitabın ana iki karakteri Yosun ve Özgür'dür. Yosun, küçük, kırılgan ve hayattaki zorluklardan bıkmıştır. Artık ölümü dilemekte olduğu ve bunun için planlarını uygulayacağı sırada kaderini değiştirecek olan zil çalar. İçeriye dağınık saçlı çocuk Özgür girer. İyi işlerle uğraşmayan ve kaçış için gelen çocuğa Yosun yardım eder. İki hayattan bıkmış insan bir evde birleşir. Zaman aktıkça birbirlerine bağlanmaya ve daha uyumlu olmaya başlarlar. Ancak bununla birlikte Özgür'ün ne hissettiği konusunda şüpheleri bulunmaktadır. Yosun onun için küçük bir kızdı hala. Yosun ise yaşama isteği ile dolan küçük kalbini doyuruyordu Özgür ile. İlişkilerinde Özgür emir veren Yosun ise emir alan bir roldeydi. Özgür'ün de çok kolay bir hayatı olmamıştı elbette ki. Geçmişte yaşadığı ilişkilerden de yıpranmıştı özellikle Pınar ile yaşadıklarını unutamıyordu bir türlü ama bir taraftan da artık toplanmak/ toparlanmak istiyordu hatta intikam almak istiyordu. Yosun ile hem çok "zıt" hem de hep "bir"lerdi. Birbirlerine çekiliyorlardı her yaşadıkları olayda. Belli bir zaman geçtikten son-

ra Yosun yine ölümü diledi ancak yine Özgür engel oldu ona. Sevdiği bir kadını daha kaybetmeye gücü yoktu belki de. Bundan sonra ikisi de söz verdiler ölmek konusunda. Ancak bu söz de uçup gitti onlar gibi.

Korkma Kalbim, Ahmet Batman

Kedileri seven kadınlar yalnızlıktan korkarmış, köpekleri ise aslında kendilerini güvende hissetmek istediklerinden severlermiş... Sen filleri severdin ve bir fil kalbi kırıldığında ölebilirmiş. Sen filleri boşuna sevmiyorsun güzel kadın. Sen kalbinin kırılmasından korkuyorsun da haberin yok. Korkmasın kalbin çünkü o artık benim de kalbim...

-Benim korkak kalbim size âşık oldu...

-Kutu kutu pense oynamıyoruz küçük bey, aşkı çocuk oyunu mu sandınız siz?

-Aşkın bir oyun olmadığını öğrenecek kadar büyüdüm ama şayet aşk bir çocuk oyunu olsaydı ve o oyunun adı da kutu kutu pense olsaydı tüm dünya size arkasını dönse bile ben size arkamı dönmezdim küçük hanım...

-Böyle konuşursan kilitlenirim ben ama...

-Eğer kilitlendiğiniz yer kalbim olacaksa bundan memnuniyet duyarım.

-Susuyorum.

-Ben de size.

Şebnem Burcuoğlu, Kocan Kadar Konuş

Türkiye'de kadınların DNA'larına kodlanmış olan evlenme saplantısı, ne yazık ki bizim ailede daha yoğun. Millete ailesinden genetik miras olarak mavi göz kalır, bize bu evlenme saplantısı kalmış. "Sinek kadar eri olanın dağ kadar feri olurmuş" atasözü, anneannem Peyker'in lafıdır. Yani o sözü söyleyen ata, bizzat benim anneannem. Sözün özü, kocan varsa varsın, yoksa da geçmiş olsun. Hele ki bir de 30'una gelip de bekâr kaldıysan bu dünyada yatacak yerin yok!

Evli misin?

Nişanlı?

Sevgilin var mı?

O da mı yok!

Yaş kaç?

Hımmm. Anlaşıldı.

Sen en iyisi bu kitabı bir oku. Yalnız değilsin Türk kızı! Senden çok var

-ay bunu da yanlış anlayıp trip atarsın sen şimdi- Yok, öyle demek istemedik. Ailen, çevren, eşin, dostun, arkadaşın kankan, hepsi evlilik lafı ediyor değil mi? Ama zor iş.

Koca bulmak ÇOK zor iş arkadaş...

Sizce iyi bir okurun en önemli özelliği nedir sorusuna verilen cevaplar: (Cevaplar, öğrencilerin ankete yazdıklarından aynen aktarılmıştır)

Hızlı anlama, Eğlenceli anlatım, Hayal gücü geniş, Anlayarak okuma, Kitap seçebilme, Kitabı kapağına ya da yazı büyüklüğüne göre seçmeme, Kitaplara önyargı ile yaklaşmama, İyi bir okur olma, Dilin gelişmiş olması, Bilinçli olma, İyi iletişim kurma, Bilgili olma, Düzgün okumak, Sıkılmadan okumak, Hızlı okumak, Kitabı sevmek, Konusuna göre okuma, Dil bilgisinin iyi olması, Boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendirilmesi, Cümleleri rahatlıkla kurma, Düzenli kitap okuma, Programlı okuma, Kitabın sonunu çok merak etme, Hızlı okuma, Beynin gelişmesi, Yazdığını anlama, Sabırlı olma, Başladığı kitabı bitirme, Severe okuma, Okuduğuna başka anlamlar yükleme, Okuduğunu yorumlayabilme, Konuyu yaşamış olma, Kültürlü olma, Saygınlık, Çok bilme.

Severe okuyabileceğiniz kitabın en önemli özelliği nedir? (Cevaplar, öğrencilerin ankete yazdıklarından aynen aktarılmıştır)

Beni heyecanlandırması, Kendimden bir şeyler bulmam, Akıcılık, Macera, Sayfasının çok olması, Anlaşılabilirlik, Farklı bir bakış açısı, Aksiyon, Mantıklı, Az sayfalı, Resimli, Konusu güzel, Merak uyandırıcı, Çizgi roman olmalı, Sürükleyici olması, Sıkıcı olmamalı, Özgün olmalı, Bir olayı anlatmalı, Korku olmalı, Cinayet ya da polisiye olmalı, Komik olmalı, Aşk üzerine olmalı, Karakterin yerine kendimi koyabilmem, Savaş olmalı.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin büyük bölümü ailede kitap ihtiyacının yiyecek ve okul-araç gereçlerinden sonra geldiğini belirtmişlerdir. Yiyecek, giyecek ya da barınma gibi ihtiyaçlarla kıyaslamaya gitmek doğru olmayabilir ancak kitap da zorunlu bir ihtiyaçtır. Bunu öncelikle anne babanın

anlaması gerekir.

Ankete katılan kız öğrencilerden çoğu boş zamanlarını kitap okumakla geçirirken erkek öğrenciler boş zamanlarının çoğunu sporla geçirmektedirler. Kitap okumanın da spor kadar gerekli olduğu çocuğa hissettirilmelidir. Erkek öğrencilerin kitap okuma oranı çok düşüktür. Televizyon ve interneti kitaba tercih eden öğrenci oranı da bir hayli yüksektir. Çocukları, televizyon ve bilgisayardan uzaklaştıracak tedbirler alınmalıdır.

Araştırmaya dahil edilen öğrencilerin çoğu kitap okumanın Teog sınavına katkısı olduğuna inanmaktadır. Az okusalar da öğrencilerin bu katkıya inanmaları umut vericidir.

Öğrencilerin kitap seçerken dikkat ettikleri hususlar da araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. “Aldığınız kitapta neye önem verirsiniz?” sorusunda dikkati çeken husus, hiçbir öğrencinin kitabın yazarına önem vermesidir. Son okuduğu üç kitabı yazmaları istendiğinde de kitabın adını yazan öğrencilerin çoğu yazarını hatırlayamamıştır. Öğretmenler, öğrencileri kitapları yazarlarını da bilerek okumaları gerektiği konusunda yönlendirebilirler. Okul idarecileri düzenleyecekleri etkinliklerle çocukları yazarlarla buluşturabilirler. Belediyeler de reklam panellerine yazarların fotoğraflarını ve kitap görselleri yerleştirerek yazarların ve kitapların tanıtımlarına katkıda bulunabilirler.

Uygulanan ankette, çocukların kitapların çok sıkıcı olduğu fikrini vurgulamaları düşündürücüdür. Bugün belki de çocukların okumada zorlanmaları, okumayı sevmemeleri ve sıkıcı bulmaları, kitapların dünyasının kendi dünyalarından daha zengin olmayışı ile bağlantılıdır. Kitabın tasarımının olduğu kadar içeriğinin de çocuklara uygun olması, çocuk gözünden bakabilmesi ve anlatabilmesi önemlidir. Çocuk kitaplarının genel ilkelerinden taviz vermeden, günümüz çocuklarının ilgileri doğrultusunda kitaplar yazılmalıdır.

Okuma alışkanlığı konusunda velilere de bilgilendirilmeli ve ev ortamında kitap okumaya özen göstermelidirler. Çünkü çocuklar bu konuda modele ihtiyaç duymaktadırlar.

Çocuk okuru olmayan bir toplumun büyük okuru da olmadığı gerçeği

göz ardı edilmeden, yetişkinler üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelidir. Okuyan çocuklar, okuyan anne babaların, okuyan toplumun ve aydınlık bir geleceğin habercisidir.

Kaynakça

Akyol, H. (2008). *Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi.

Cemiloğlu, M. (2015). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kaplan, M. (2005). *Hikaye Tahlilleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Öğrencilerin Okuma Düzeyleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Özbay, M. (2009). *Okuma Eğitimi*, Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, M. (2011). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I*, Ankara: Öncü Kitap.

Özçelebi, O. C. (1990). *Okuma Alışkanlığı ve Türkiye*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Sünbül, A.M., Yılmaz, E., Ceran, D., Çintaş, D., Demirer, V., Işık, A., Çalışkan, M., Alan, S., İlköğretim Öğrencileri Kitap Okuma Alışkanlıkları (Konya İli Araştırma Raporu), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya, 2010.

TDK. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TTK Basım Evi.

ATATÜRK DÖNEMİNDE İNEGÖL'DE EĞİTİM HAYATI ÜZERİNE BİR İNCELEME

(A Study on the Education Life in İnegöl in the Ataturk's Period)

Yrd. Doç. Dr. Seher BOYKOY *

Özet:

19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl başlarında eğitim alanında bir dizi yenilik gerçekleştirilmişse de; 20. Yüzyıl başlarındaki uzun savaş yılları, I. Dünya Savaşı ve Anadolu topraklarının işgale uğradığı mübareke süreci, eğitim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

Millî Mücadelenin kazanılması ve 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, Türk devlet ve toplum hayatını, siyasi, sosyal, kültürel, hukuki ve ekonomik alanlarda topyekûn modernleştirmeyi hedefleyen Türk Devrim süreci uygulamaya konulmuştur. Mustafa Kemal öncülüğünde başlatılan Türk Devrim sürecine, eğitim ve kültür alanları da dâhil olmuş; ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmak noktasında, eğitim ve kültür alanlarındaki devrimci düzenlemeler önemli işlevler üstlenmiştir.

Cumhuriyet Türkiye'si'nde eğitim, yeni nesillerin millî ve laik bir eğitim almalarını sağlayacak bir sistem olarak ortaya konmuş; eğitimde kurumsallaşma ve teşkilatlanma açısından ciddi adımlar atılmıştır. Bu dönemde ülke geneline yayılan eğitim ve kültür atılımının, taşra yerleşimlerinde incelenmesi, merkez-taşra etkileşimi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda bu düşünceden hareketle, Cumhuriyetin eğitim politikalarının Bursa'ya yansımaları, İnegöl kazası ölçeğinde ele alınacaktır. İnegöl'de bu dönemde faaliyet gösteren eğitim ve kültür kurumları, bu kurumlarda görev alan öğretmen ve öğrenci sayıları, eğitim-kültür faaliyetleri, İnegöl Halkevi etkinlikleri, merkezin eğitim alanındaki yasal düzenlemelerinin İnegöl'deki yansımaları çeşitli boyutlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, İnegöl, halkevi, Millet mektepleri

* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.boykoy@uludag.edu.tr

Abstract:

There forms in education had carried out in the 19th century and the early of 20th century. However the long war years earlier in the 20th century, World War I and the armistice process suffered the invasion of Anatolia had impacted negatively one ducational activities in this period.

With the winning of the National Struggle and the proclamation of the Republic on 29 October 1923, Turkish Revolution aimed at full scale modernization of political, social, cultural, legal and economic areas has been put into practise.. At the point of over the level of modern civilization of the country, there volutionary in the field of education and culture arrangement sare important functions.

The education in the Republic of Turkey, has put forward as a system that will enable the national and secular education to the next generation and on education have been taken serious steps in terms of the institutionalization and reorganization. During this period, the analysing of the education and cultural attempts spreading through out the country has been importance in terms of centre-provincial interaction.

In this study, there flections of the Republic's education policies in Bursa, will be analyzed at the local of İnegöl. The educational and cultural institutions that actived in this period in İnegöl, the numbers of teacher and students in these institutions, the educational and cultural activities of these institutions, the activities of İnegöl People's House, there flections of the legislation of the centre in the field of education in İnegöl will be discussed with various aspects.

Keywords: Education, people's house, İnegöl, public school.

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan Türk Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasını izleyen dönemde, ulusal esaslara dayalı olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuş; yeni kurulan devletin bağımsız bir şekilde ve meşru temeller üzerinde varlığını sürdürebilmesi için, çağın gereklerine ayak uydurması zorunlu görülmüştür. Böylece, Cumhuriyetin kurulmasını izleyen yıllara, “modernleşme” sorunsalı çerçevesinde Türk devlet ve toplum hayatının yeniden yapılandırılması süreci damgasını vurmuştur.

Modernleşme olgusu ve devrim ilkelerinin topluma yaygınlaştırılmasında eğitim kurumu önemli bir misyon üstlenmiş, bu alanda radikal düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreçte, yeni rejimin dayandığı esaslara uygun yurttaşlar ve nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi; ulus-devletin varlığının korunması, çağdaşlaşma ve kalkınmanın sağlanması açısından önemli bir vasıta olarak görülmüş ve. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren eğitim ve kültür alanında köklü ve hızlı atılımlar gerçekleştirilmiştir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Yeni Türk Alfabesi'nin kabulü, Millet Mektepleri ve Halkevleri'nin açılması, üniversite reformu, tarih ve dil çalışmaları, eğitim hayatına yönelik kurumsal düzenlemeler, eğitimde kurumsallaşma ve teşkilatlanma girişimleri, Atatürk dönemi milli eğitim ve kültür politikalarının sosyal hayattaki yansımaları olmuştur.

Atatürk dönemi eğitim ve kültür politikalarının uygulanma sürecinde Bursa, büyük önderin, askeri zaferin kazanılmasından sonra, yeni bir Türk toplumunun oluşturulması ve ülkemizin çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarılması amacıyla ileride yapacağı eğitim reformlarının ilk işaretlerini verdiği yerlerden biri olması itibarıyla büyük önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanlığı döneminde sık sık Bursa'ya gelen Mustafa Kemal, zaferin kazanılmasından kısa bir süre sonra Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmasında, milli eğitim politikasının gereğini ve temel ilkelerini açıkça ortaya koymuştur. Yine Bursa, Millet Mektepleri, Halkevleri ve Halkodaları'nın açılmasından sonra, bu kurumlara en yoğun talebin görüldüğü yerlerden biri olmuştur.

Bu dönemde ülke geneline yayılan eğitim ve kültür atılımının, taşra yerleşimlerinde incelenmesi, merkez-taşra etkileşimi, halk kitlelerinin merkezi yönetim ve devrim süreci ile bütünleşmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışmada, cumhuriyetin eğitim politikalarının Bursa'ya yansımaları, İnegöl kazası ölçeğinde ele alınmıştır.

Cumhuriyet Döneminde İnegöl'ün Demografik Durumu

İnegöl, Cumhuriyet Döneminde Bursa Vilayeti'nin en büyük kazalarından biri olmuştur. 1926 yılına kadar Hüdavendigar Vilayeti Ertuğrul Sancağı'na bağlı olan İnegöl, 1926 yılında örgüt yönetiminde yapılan değişikliklerle, Tahtaköprü ve Domaniç bucakları, toplam 139 köy ile Bursa Vilayeti'ne bağlı

bir ilçe durumuna getirilmiştir. 1931 yılında Domaniç ile birlikte İnegöl'e bağlı köylerden bir bölümünün ayrılmasıyla, köy sayısı 100'ün altına düşmüştür.¹

1935 yılında idari taksimat itibariyle Bursa Vilayeti, merkezle birlikte 10 kazaya bölünmüş bir yönetsel yapıya sahip olup, vilayet genelinde toplam 766 köy mevcuttur.

Tablo I. 1935 Yılı itibariyle Bursa Vilayeti kazaları, nahiye ve köyleri²

Kaza adı	Nahiye adı	Köy sayısı
Merkez Kaza	Kestel ve Soğukpınar nahiyeleri	142
Gemlik kazası	Armutlu nahiyesi	26
İnegöl kazası	Tahtaköprü nahiyesi	93
Mudanya kazası	Tirilye nahiyesi	38
M. Kemalpaşa Kazası	Çaltılıbük, Devecikonağı ve Söğütalanı nahiyeleri	110
Orhaneli	Harmanlık ve Keles nahiyeleri	160
İznik		35
Karacabey		73
Orhangazi		23
Yenişehir		66

Bursa, nüfus varlığı bakımından Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer almaktadır. Vilayetin demografik durumunun tarihsel bir süreç içerisinde incelenmesi, nüfustaki nitelik-nicelik değişimlerinin izlenebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Tablo 2. 1927 Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre Bursa geneli itibariyle şehir, nahiye ve köy nüfusları³

	Şehir Nüfusu			Merkeze Tabi Köyler			Sair Nahiye ve Köyler N.			Toplam		
Vilayet/Kaza	K	E	Y	K	E	Y	K	E	Y	K	E	Y
Bursa Merkez	30943	38508	61451	19088	18009	37097	14937	13654	28591	64968	62171	127139
Orhaneli	517	475	992	12073	10075	22148	9304	7726	17030	21894	18276	40170
Orhangazi	1078	1047	2125	7226	6917	14143	-	-	-	8304	7954	16268
İnegöl	6215	5543	11758	15401	13900	29301	9695	8366	18061	31311	27809	59120
Karacabey	3879	3548	7427	11118	10679	21797	-	-	-	14997	14227	29224
Gemlik	3039	3011	6050	5115	5780	9895	1574	1372	2946	9728	9163	18891
MK. Paşa	6822	62245	13067	21254	18951	40205	-	-	-	28076	25196	52272
Mudanya	1904	3085	4989	2927	2568	5495	1731	1623	3354	6562	7276	13838
Yenişehir	3353	3158	6511	11986	11038	23024	6449	6036	12485	21788	20232	42020
Toplam	57750	56620	114370	106188	96917	203105	43690	38777	82467	207628	192314	399942

Tablo 3. Bursa Merkez ve İlçeleri 1935, 1940 ve 1945 Nüfus Sayımı Sonuçları⁴

İlçe adı	1935	1940	1945
Merkez İlçe	140.944	149.008	161047
İnegöl	53.143	53.640	59.435
Mustafakemalpaşa	57.585	58.216	60.410
Yenişehir	33.814	35.200	37.049
Orhaneli	45.289	47.072	47.707
Karacabey	38.340	39.759	42.341
Gemlik	20.535	22.301	23.130
Orhangazi	18.041	18.716	20.352
Mudanya	19.496	19.709	29.530
Toplam	427.187	443.621	481.001

Yukarıdaki tablolara bakıldığında İnegöl'ün, nüfus bakımından Bursa'nın en önemli ilçesi olduğu görülmektedir. 1927 yılında Bursa Merkez'den sonra ilk sırada yer alan İnegöl nüfusu, daha sonraki sayımlarda ekonomik sebeplerle çeşitli sanayi dallarında çalışmak üzere başka il ve ilçelere yapılan

¹ Kenan Kahraman, *Geçmişten Günümüze İnegöl*, İnegöl Kültür Sanat Yardımlaşma Vakfı, Bursa 1992 s.81, 85; "Bursa" mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C:3, Anadolu Yay., İstanbul 1982, s.1671.

² *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Kati Ve Mufasssal Neticeler: Bursa Vilayeti*, C:12, Başvekalet Matbaası, Ankara 1937, s.7-19.

³ *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu*, Türk Ocakları Heyeti Matbaası, 1928. s.21.

⁴ *20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı*, s.5; *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı*, C.2, Ankara: Yeni-Cezaevi Basımevi, 1944, s.127-141; *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, C:I, Ankara: Sakarya Basımevi, 1948, s.122-135.

göçler nedeniyle, 1935 yılında 53.143'e gerileyerek Mustafakemalpaşa ilçesinden sonra gelmiş; 1945 yılına gelindiğinde, önceki yıllarda ilçeden yapılan göçün çeşitli nedenlerle geriye dönmesiyle de 59.435'e ulaşmıştır.⁵

Bursa ili ve ilçelerindeki nüfusun niteliği açısından önemli bir husus, nüfusun büyük kısmını nahiye ve köy nüfusunun teşkil etmesidir. 1935 yılı verilerine göre, 20.535 nüfuslu Gemlik ilçesinde 14.325 kişi köylerde; 53.143 nüfuslu İnegöl ilçesinde 40.064 kişi köylerde; 15.873 nüfuslu İznik ilçesinde 13.881 kişi köylerde; 38.340 nüfuslu Karacabey ilçesinde 29.097 kişi köylerde; 19.496 Nüfuslu Mudanya'da 14.466 kişi köylerde; 57.585 nüfuslu M.Kemalpaşa'da 42.787 kişi köylerde; 45.289 nüfuslu Orhanlı'da 44.057 kişi köylerde; 18.041 nüfuslu Orhangazi'de 15.416 kişi köylerde; 33.814 nüfuslu Yenişehir'de ise 26.711 kişi köylerde yaşamaktadır.⁶

İlçe nüfusunun niteliği açısından önemli bir diğer husus, İnegöl kaza merkezi ve köyler itibarıyla eğitim durumudur.

Tablo 4. 1935- Şehirler ve köyler itibarıyla okuma bilen ve bilmeyen nüfus miktarı⁷

						Nisbet %	
	Cinsiyet	Okuma - yazma bilen	Yalnız okuma bilen	Okuma ve yazma bilmeyen	TOPLAM	Bilen	Bilmeyen
İNEGÖL	Erkek	2762	34	3410	6206	45.0	55.0
	Kadın	1924	52	4897	6873	28.8	71.2
	Toplam	4686	86	8307	13079	36.5	63.5
Nahiye ve Köyleri	Erkek	5955	54	13553	19562	30.7	69.3
	Kadın	3064	56	17382	20502	15.2	84.8
	Toplam	9019	110	30935	40064	22.8	77.2

⁵ Kenan Kahraman, *Adım Adım İnegöl*, İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa 2001, s.39.

⁶ 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, s. 5.

⁷ 20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat'i Tasnif Neticeleri, C.60, Mehmet İhsan Basımevi: Ankara, 1937, ss.235-236. 1935-1950 yıllarında Bursa geneli itibarıyla 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusta okuma yazma bilenlerin sayı ve oranları şöyledir. Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1950, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara: 1973, s.7.

Yıllar	Okuma- Yazma Bilen					
	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
1935	109 389	24.71	71 436	32.92	37 953	16.81
1945	156 649	37.89	102 430	50.49	54 219	25.75
1950	200 787	41.85	129 942	54.26	70 845	29.48

Yukarıdaki tabloya göre, 1935 yılında İnegöl Merkezde okuma oranı % 63,5 iken; bu oran nahiye ve köylerde % 77,2'dir. Yine İnegöl Merkezde erkeklerin % 55'i, kadınların % 71'i okuma bilmezken; nahiye ve köylerde bu oranlar erkeklerde % 69, kadınlarda % 84 olarak tespit edilmiştir. Bu veriler, nüfusun oransal olarak çoğunluğu oluşturduğu kırsal kesimde ve özellikle de kadınlar arasında eğitim düzeyinin düşük olduğunun göstergesidir.

Kırsal kesimde yaşayan nüfusun çoğunluğu oluşturması, okuryazarlık oranının çok düşük olması gibi etkenler, eğitimde önceliğin ilk eğitim basamağına verilmesinde etkili olmuştur. Bu süreçte yeni ilkokullar açılmakla birlikte, eğitimde niteliğin artırılmasına önem verilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde İnegöl'de İlk Eğitim

İnegöl, nüfus itibarıyla olduğu gibi, eğitim kurumları açısından da Bursa genelinde önemli yere sahiptir. 1934 Bursa Yıllığına göre, Bursa merkez ile kaza merkez ve köylerindeki ilkokul sayıları, Cumhuriyet döneminde İnegöl'ün ilk eğitim açısından önemini ortaya oymaktadır.

Tablo 5. Bursa Vilayet Merkez Köyleri İle Kaza Merkez ve Köylerindeki İlkokullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları⁸

Okul bulunan yerler	Sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
Merkez kaza	51	3466	64
İnegöl merkez kaza	5	1081	28
İnegöl köyleri	43	2176	45
Yenişehir merkez kaza	3	495	15
Yenişehir köyleri	22	1263	25
İznik merkez kaza	1	259	7
İznik köyleri	12	480	10
Mudanya merkez kaza	2	538	15
Mudanya köyleri	8	562	12
Karacabey merkez kaza	1	391	9
Karacabey köyleri	18	1026	21
MK Paşa merkez kaza	5	1023	25
MK Paşa köyleri	37	1949	37
Gemlik merkez kaza	2	678	18
Gemlik köyleri	13	949	18
Orhaneli merkez kaza	1	169	6
Orhaneli köyleri	26	1156	26
Orhangazi merkez kaza	1	230	7
Orhangazi köyleri	14	920	17

İnegöl’de 1884 yılında, devlet himayesinde ilçe merkezinde resmi ilkokul açılmasıyla başlayan eğitim kurumlaşması, 20. Yüzyılda ilçe merkezinde ve köylerde açılan okullarla yaygınlık kazanmıştır. 20. yy başında Dünder (Cumhuriyet-1903), SinanBey ve İshakpaşa İlkokullarının⁹ eğitim faaliyetinde bulunduğu İnegöl ilçe merkezinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında 2 resmi ilkokulun daha faaliyete geçirilmesiyle, 1930’lu yılların başında ilçe merkezindeki ilkokul sayısı 5’e ulaşmış durumdadır.¹⁰

Burhan-ı Terakki ve Numune-i Marifet Mektepleri, 1923 yılında Orha-

⁸ Bursa 1934 Yıllığı, Bursa Belediyesi Neşriyatı, Bursa 1934, s.19.

⁹ Önceleri Kızılay aşevi olarak hizmet veren İshakpaşa ilkokul binası, uzun yıllar Kızılay marifet mektebi ve merkez Sinan Bey ilkokulunun ek sınıflarını içine alan şubesi; 1931-1932 öğretim yılında da ilk defa İnegöl Ortaokulu olarak hizmet vermiştir. *İnegöl’de Milli Eğitim*, İnegöl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bursa 1998, s.48.

¹⁰ Kenan Kahraman, *a.g.e.*, s.16.

niye Merkez Mektebi adı altında birleştirilmiş; 1926 yılında okulun ismi, Gazi Paşa olarak değiştirilmiştir. 1925 yılında Kaşıkçıoğlu İlkokulu; 1926 yılında İsmet Paşa Okulu (günümüzde Cumhuriyet İlköğretim Okulu) ola; İnegöl’ü düşman işgalinden kurtaran ordu komutanı Şükrü Naili Paşa olarak ismi değiştirilen Mahmudiye mahallesindeki okul eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur.¹¹

Cumhuriyet döneminde ilçeye bağlı köylerde de resmi ilkokullar açılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İnegöl köylerinde faaliyet gösteren ve Atatürk döneminden sonra da eğitim öğretimini sürdüren bu ilkokullar arasında, Alanyurt İlköğretim Okulu; Alibeyköy İlköğretim Okulu; Çeltikçi Köyü İlköğretim Okulu; Edebey Köyü İlköğretim Okulu; Gündüzlü Köyü İlköğretim Okulu; Hamzabey Köyü İlköğretim Okulu; Hocaköy İlkokulu; İsaören İlköğretim Okulu; Kulaca İlköğretim Okulu; Kurşunlu Cumhuriyet İlkokulu; Küçükyenice İlköğretim Okulu; Maden Köyü İlköğretim Okulu; Ortaköy İlköğretim Okulu; Tahtaköprü İlköğretim Okulu; Şifalı Köy İlköğretim Okulu; Yenice İlköğretim Okulu sayılabilir.

Büyük kısmı Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan bu köy ilkokullarının genel olarak, 3 sınıflı eğitimli olarak ve köy içinde ahşap tek katlı binada eğitime başladıkları, 1928 yılına kadar Arap harfleriyle, 1928 sonrasında yeni Türk harfleriyle eğitim verdikleri, köylüler tarafından okul yapımına katkı sağlandığı, okulu bulunmayan çevre köylerdeki öğrencilerin de bu eğitimden istifade ettikleri, sonraki dönemlerde ahşap okul binaları yerine yeni binaların yapıldığı, 3 sınıflı okulların beş sınıfa çıkarıldığı görülmektedir.¹²

Cumhuriyet döneminde ilçeye bağlı köylerde resmi ilkokullar açılırken; uzun savaş yılları ve çöküntü halindeki bir ekonomik yapının devralınması, eğitim kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu süreçte mevcut köy okullarının eksiklerinin giderilmesi, yapımına başlanılan ancak yarım kalan okul inşaatlarının tamamlanması, okulların talep ettiği öğretmen ihtiyacının karşılanması ve bu öğretmenlerin maaşlarının ödenmesi, dönem boyunca Bursa Vilayeti Umumi Meclisi’nin de gündem konuları arasında yer almıştır. Bursa merkez ve ilçelerinin sorunlarının ele alındığı bu toplantılarda, İnegöl köylerinde okul binası inşaatları için ödenek ayrılması,

¹¹ Kenan Kahraman, *a.g.e.*, s.65.

¹² *İnegöl’de Milli Eğitim*, s.65-80.

okulların öğretmen ihtiyacının karşılanması, öğretmenlerin maaş zammı, ilköğretmenlerinin mesken bedelleri, başöğretmen tedavi ücretinin bütçeden ödenmesi gibi hususların da, Vilayet Umumi Meclisi zabıtlarına yansdığı görülmektedir.

Bu toplantılardan birinde, İnegöl'ün Hayriye köyünde yaptırılan okul binası tamamlanması için vilayet özel idaresi 939 bütçesinden 500 lira yardım yapılması hakkında İnegöl Kaymakamlığı'nın teklifi üzerine, yardım konusu tartışılmış ve bu konu maarif encümenine intikal etmiştir.¹³ Maarif encümeninde yardım yapılması talebinin kabulü üzerine de, yeni vilayet bütçesinin, kabul edilen yardım miktarı maarif bütçesinde yer alması kaydıyla, belirlenen esaslar dâhilinde hazırlanması için maliye encümenine verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁴

İnegöl'ün vilayet toplantılarına yansıyan eğitimle ilgili en büyük sorunu, bütçe darlığı ve bu yüzden öğretim faaliyetlerinde görülen yetersizlikler olmuştur. İlçenin Adabinli, Dipsizgöl, Sülüklügöl köylerinde, köylünün kendi emeği ve parasıyla meydana getirdiği bazı okulların açıldığı halde öğretim yapılamadığı, öğretmen talebinin karşılanamadığı bu toplantılarda gündeme getirilmiştir. Ortaya çıkan ihtiyacın karşılanması için ileri sürülen talepler ise, yeni yapılan köy okullarına istenilen öğretmen tahsisatının bütçede yer alması ve öğrenci sayısının artması dolayısıyla kaza merkezindeki öğretmen sayısının artırılması olmuş; bu taleplerin kabul edilen bütçe esasları dâhilinde çözümü uygun görülmüştür.¹⁵

Bursa merkez ve ilçelerinde eğitim konusunda en büyük maddi desteği, vilayet bütçesinin teşkil ettiği görülmektedir. 1937 yılı Bursa Vilayet bütçesinden eğitim işlerine, 445.303 lira tahsisat ayrılmıştır. Eğitime ayrılan tahsisatla yapılan işler arasında ise şunlar yer almıştır.

- Vilayet merkez kaza ve ilçe kaza merkezlerinde 48 okulda 289 öğretmen ve 96 hademe; köylerde 187 okulda 238 öğretmen ve 4 hademe istihdam edilmesi

¹³ TC Bursa *Vilâyeti Umumi Meclis Zabıtnamesi*, 13.2.1939-24.3.1939, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemî, Bursa 1939, s.42. Ayrıca bkz. Ek 1.

¹⁴ *A.g.e.*, s.101-102. Ayrıca bkz. Ek 2.

¹⁵ *A.g.e.*, s.101.

- Merkezde 14 ve kazada 4 ilköğretim tamiri
- Bursa-Gürsu, Mustafakemal paşa, Devecikonağı ve Ormankadı, Karacabey Dağkadı, Orhaneli Çardı köylerinde pansiyon masraflarına yardım
- Vilayet merkezi ortaokul pansiyonunda 60 ücretli, 10 ücretsiz öğrenci kabulü
- İnegöl ortaokul inşaatına ait yardım tahsisatının kullanılması
- İnegöl Tahtaköprü, Orhangazi Gemiç ve Çakırlı, Orhaneli Harmanalan, Gelemiş, Oydas, Keles, merkez Baraklı, İhsaniye, Demirci köy okulları inşaatlarına para yardımı
- Merkez ve çevre ilköğretim öğretmenlerinin verilemeyen Mayıs 1937 yarı maaşlarının ödenmesi ¹⁶

Cumhuriyet Döneminde İnegöl'de Orta Öğretim

1934 yılına göre, İnegöl merkez kazada bir ortaokul eğitim faaliyetini sürdürmektedir.¹⁷ İnegöl'de ilk ortaokul, 5.1.1932 de, İnegöl Lisesi yanındaki binada; ilk Akşam Kız Sanat Okulu, 30.10.1943 te; Endüstri Meslek Lisesi 20.9.1965'te; İnegöl Lisesi, 1966 yılında eğitim öğretime başlamıştır. ¹⁸

İnegöl'ün Atatürk döneminde faaliyet gösteren tek ortaokulu olan İnegöl Ortaokulu, 1932-1933 öğretim yılında İshakpaşa İlkokulu binasında, 9 kız toplam 107 öğrencisi ile eğitim faaliyetine başlamış; okul binası, 1 yıl sonra 1933 yılında kaymakam Ekrem Bey (Ekrem Yalçınkaya) ve belediye başkanı Ali Raşit Eralp'in gayretleri yanında, ilçe halkı ve köylülerin ortak yardımları ile yapılmıştır.¹⁹ İnegöl Ortaokulu Kütüphanesi de, 1932 yılında teşkil edilmiş; büyük kısmı MEB tarafından temin edilen kitaplardan, okul öğretmen ve öğrencilerinin yararlanması sağlanmıştır.²⁰

¹⁶ *A.g.e.*, s.8-9.

¹⁷ Bursa yerinde 1926-1950 dönemi itibarıyla resmi ortaokul sayıları, 1926-1927'de 1 iken; 1934-1935'te 5; 1939-1940'ta 6; 1944-1945'te 7; 1949-1950'de 9'a yükselmiş ve öğretmen-öğrenci sayıları da buna paralel artmıştır. *Milli Eğitimde 50 Yıl*, s.42.

¹⁸ *İnegöl'de Milli Eğitim*, s.12.

¹⁹ *Bursa 1934 Yılı*, s.33; Turgut Can Mamas, *İnegöl: Tarihi, Coğrafi, İktisadi, İçtimai, Sıhhi ve Kültür Durumları*, Aysan Basımevi, Bursa 1947, s.44. 1940'ların başında, Bursa Merkez'den başka, Gemlik, İnegöl, Mustafa Kemalpaşa kazalarında ortaokul mevcut olup, diğer kazalarda açılmamıştır. Bursa vilayetinde yapılan teftişlerde, kültür hayatında orta öğretim açısından yetersizlikler tespit edilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No:633.86.1

²⁰ Turgut Can Mamas, *a.g.e.*, s.37.

Dönemin devlet-halk birlikteliğinin sembolü olan ve Mehmet Zeki Vural'ın ilk idareciliğini yaptığı okul binası, gündüzlü, paralı-parasız yatılı eğitim²¹ suretiyle çevre köylerden gelen öğrencilerin de eğitim ihtiyacını karşılamış; 1934-1935 ders yılında ilk mezunlarını vermiştir.²²

1940'ların başında, Bursa Merkez'den başka, Gemlik, İnegöl, Mustafa Kemalpaşa ilçelerinde ortaokul mevcut olmakla birlikte, diğer ilçelerde henüz açılmamıştır. Dönem içinde Bursa Vilayetinde yapılan teftişlerde, kültür hayatında orta öğretim açısından yetersizliklere dikkat çekildiği görülmektedir.²³

Cumhuriyet Döneminde İnegöl'de Yaygın Eğitim

İnegöl'de yaygın eğitim açısından önemli kurumlar, millet mektepleri, halk okuma odaları, halkevi ve farklı amaçlarla kurulan cemiyetlerdir.

Cumhuriyet Döneminde eğitim-öğretim alanında en önemli düzenlemelerden biri, Latin esasına dayalı yeni Türk Alfabesinin Kasım 1928'de kabul edilmesi olmuştur. 1928 yılında yeni harflerin kabulü ve bu harflerin öğrenilmesi için yürütülen eğitim seferberliğinin yansımaları, yalnız büyük kent merkezlerinde değil, taşrada da izlenebilmektedir.

Okuma yazma seferberliğinde İnegöl, Bursa Vilayeti genelinde önemli yere sahip olmuş; en fazla Millet Mektebi dershanesi bu ilçe merkez ve köylerinde faaliyet göstermiştir. Bursa Vilayeti Umumi Meclisinde Ocak-Mart 1931 döneminde yapılan toplantılarda, İnegöl merkez ve köylerinde 77, Mudanya merkez ve köylerinde 18, Karacabey merkez ve köylerinde 27, Gemlik merkez ve köylerinde 26, Mustafa Kemalpaşa merkez ve köylerinde 58, Yenişehir merkez ve köylerinde 32, Orhaneli merkez ve köylerinde 29, İznik merkez ve köylerinde 17 Orhangazi merkez ve köylerinde 23 Millet Mektebi dershanesi açıldığı gündeme getirilmiştir.²⁴

²¹ *Maarif İstatistiği 1938-1939*, Yayın No:186, Ulusal Matbaa, Ankara 1942, s.232-233.

²² *İnegöl'de Milli Eğitim*, s. 81. 1938 yılı itibarıyla İnegöl Ortaokulunda 1.Sınıflara yeniden girenler, bir ders yılı içinde okuldan ayrılanlar, ders kesiminde talebe mevcudu, imtihan sonunda mezun olanlar için ayrıca bkz. *Maarif İstatistiği 1938-1939*, s.232-233.

²³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No:633.86.1.

²⁴ *TC Bursa Vilayeti Umumi Meclisi Müzakerat Zabıtnamesi*, 15.1.1931-10.3.1931, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemî Vilayet Matbaası, Bursa 1931, s.12-15.

1932 yılı itibarıyla Bursa Vilayetinde açılan Millet Mektepleri dershane sayısı işe şöyledir. ²⁵

- İnegöl merkez ve köylerinde 64 (32 erkek-32 kadın)
- Mudanya merkez ve köylerinde 14 (7 erkek-7 kadın)
- Gemlik merkez ve köylerinde 21 (7 erkek 14 kadın)
- Karacabey merkez ve köylerinde 24 (20 erkek-4 kadın)
- Yenişehir merkez ve köylerinde 48 (24 erkek-24 kadın)
- İznik merkez ve köylerinde 15 (5 erkek-10 kadın)
- Mustafa Kemalpaşa merkez ve köylerinde 54 (27 kadın-27 erkek)
- Orhaneli merkez ve köylerinde 31 (11 kadın-20 erkek)
- Orhangazi merkez ve köylerinde 21 (12 kadın-9 erkek)

Halk Okuma Odaları

Cumhuriyet Döneminde Millet Mekteplerinin A ve B kurslarında okuma yazma öğrenen²⁶ halk kitlelerinde okuma alışkanlığının geliştirilmesi, okuma yazmanın yaygınlaştırılması, kültür düzeyinin yükseltilmesi amacıyla, özellikle kırsal kesimde halk okuma odaları açılmış; bu okuma odaları, yaygın eğitim-öğretim faaliyetinde önemli yere sahip olmuştur.

Tablo 6. 1933-1934 yılları itibarıyla Halk Okuma Odalarının kazalarda, merkez ve köy itibarıyla sayısı²⁷

Okuma Odalarının Adları	Okuma odalarının sayısı		
	Merkez	Köyler	Toplam
Gemlik	1	4	5
İnegöl	—	15	15
İznik	1	10	11
Mustafa Kemalpaşa	-	9	9
Orhaneli	-	6	6
Yenişehir	-	12	12
Toplam	2	56	58

²⁵ *TC Bursa Vilayeti Umumi Meclisi Müzakerat Zabıtnamesi*, 16.1.1932-29.2.1932, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemî Vilayet Matbaası, Bursa 1932, s.11-13.

²⁶ Bursa'da 1930'ların ilk yıllarına kadar A ve B olmak üzere toplam 4755 dershane açılmış, 112.305 erkek, 115.337 kadın olmak üzere toplam 227.642 kişi bu dershanelere devam etmiştir. 2322 öğretmenin görev aldığı bu mekteplerden, 55.460 erkek, 48.882 kadın olmak üzere 104.342 kişi diploma almıştır. *Bursa 1934 Yılığ*, s.18; Saime Yüceer, "Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri", *Atatürkçü Bakış*, C:1, Sa: 1, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2002, s.26-27

²⁷ *Maarif 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği*, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası; İstanbul 1935, s.4

Tablo 7. Halk okuma odalarındaki kitap ve dergilerin ilim şubeleri itibariyle dağılımı²⁸

Bursa Vilayeti	Türkçe-Edebiyat	Tarih Coğrafya Y.Bilg.	Riyazi İlimler	Tabii İlimler	Felsefe Mantık	Tıbbi ve Sıhhi Eserler	Ziraat Ticaret İkt.	Hukuk	Bedii eserler	Hikâye Roman	Diğer	Toplam
Gemlik	18	19	8	8	9	12	-	7	4	31	416	532
İnegöl	29	48	-	-	78	12	284	35	25	146	-	657
İznik	-	3	-	-	1	2	23	-	4	2	29	64
MK.Paşa	25	5	-	-	-	3	74	-	-	-	-	107
Orhaneli	80	80	60	30	75	72	40	9	25	140	37	644
Yenişehir	48	48	15	30	64	29	15	9	4	84	185	519
Toplam	200	200	83	68	227	130	436	60	62	403	667	2523

Yukarıdaki tablolarda yer alan veriler ışığında İnegöl’de faaliyet alan halk okuma odalarının, ilçenin kültür hayatındaki yeri konusunda şu tespitlerde bulunabiliriz.

- İnegöl, Cumhuriyet dönemi Bursa’ında, yaygın eğitimin en önemli aracı olan halk okuma odalarının en fazla sayıda bulunduğu ilçe olmuştur.
- Halk okuma odalarına hükümetten, bağış ya da satın alma yollarıyla kitap temin edilmiştir. 1933-1934 yılı itibariyle İnegöl’de bu sayı, 33 bağış ve 168 adet hükümetin gönderdiği kitaplarla 201 olmuş; ilçe halk okuma odalarındaki toplam kitap sayısı 657’e ulaşmıştır.²⁹
- Bu 657 kitap içerisinde, ziraat, ticaret ve ekonomiyle ilgili olanlar ilk sırada yer almış; bunu, hikâye-roman, felsefe-mantık, tarih-coğrafya-yurttaşlık bilgisi, hukuk, Türkçe-edebiyat, güzel sanatlar, tıp ve sağlıkla ilgili eserler izlemiştir.
- Bu kaynak çeşitliliği, halk okuma odalarının yalnız okuma yazma değil; halkın kültür düzeyinin yükseltilmesinde de önemli işlevler üstlendiğini göstermektedir.
- Bursa vilayetinde halkevleri, halk dershaneleri ve kurslar şubesiyle, halk okuma odalarının tamamlayıcısı olmuştur.

İnegöl Halkevi

Halkevleri, yeni rejimin dayandığı siyasi, sosyokültürel değerlerin toplumsal tabanını oluşturmada öncülük eden kültür ocakları olarak, 1930’lu yıllara damgasını vurmuştur. 19 Şubat 1932’de ülke genelinde açılan 14 halkevinden biri de, Bursa Halkevidir.³⁰ Halkevi faaliyeti, Bursa il merkezi ile sınırlı kalmamış, ilçelerde de halkevleri ve köylerde halkodaları açılmıştır.

Bursa Halkevi, ilçelerdeki halkevleri ile, şehrin sosyokültürel yaşamının canlanması, yerel kültürel mirasının gün yüzüne çıkarılması yanında, devrim değerlerinin Bursa yerelinde toplumsallaştırılması sürecinde önemli işlevler üstlenmiştir.³¹

Aşağıdaki tabloya bakıldığında, Bursa’da merkez ilçe yanında, Mudanya; Gemlik, İnegöl, Mustafakemalpaşa, Yenişehir ve Karacabey ilçelerinde de Halkevleri açıldığı; Orhaneli, Orhangazi ve İznik ilçelerinde de halkodası örgütlenmesine gidildiği görülmektedir.

Tablo 8. Bursa’daki Halkevleri ve Halkodalarının Dağılımı³²

Yer	Halkevi	Halkodası
Merkez ilçesi	Bursa, Kestel	Barakfakih , Baraklı, Dimboz
Gemlik	Gemlik	Armutlu
İnegöl	İnegöl	Tahtaköprü , Kurşunlu, Yenice
Mustafakemalpaşa	Mustafakemalpaşa	Azatlı, Çeltikçi, Demireli, Güllüce, Karaoğlu, Kavaklı, Koşuboğazı, Kumkadi, Mineyiz, Orhankadı, Paşalar, Tepecik Voyvoda
Karacabey	Karacabey	Dağkadi, Hara, Kırmıkır,Sultaniye,Uluabat
Mudanya	Mudanya	Tirilye
Yenişehir	Yenişehir	Akbıyık, Mahmudiye, Mekir
İznik		İznik
Orhaneli		Orhaneli, Harmancık, Keleş, Belenveren Göynükbelen, Kocaorhan
Orhangazi		Orhangazi, Çakırlı, Karsak, Müslümgürle Müslümsölöz, Üreğil, Yenigürle, Yeniköy Yenısölöz

³⁰ Bursa 1934 Yılı, s.3.

³¹ Bursa Halkevi ve faaliyetleri hakkında bkz. Mine Akkuş, *Bursa Halkevi ve Uludağ Dergisi*, Akkılıç Kütüphane Yay., Bursa 2011.

³² C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları, Doğu Matbaası, Ankara, 1945, s.17-18.

²⁸ Maarif 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, s. 8-11.

²⁹ Maarif 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, s.8.

İnegöl Halkevi, tüzük gereğince halkevlerinin üçüncü açılış yıldönümü törenlerinin yapıldığı şubat ayı içinde 22 Şubat 1935 tarihinde açılmış, Bursa’da sosyokültürel hayatın canlanmasında önemli rol oynamıştır. Belediye meydanındaki ilk halkevi binasının, ihtiyaçları karşılayamayacak kadar dar ve eski olması itibariyle, 1940 Haziran ayından itibaren, 1936 yılında temeli atılan hükümet meydanındaki yeni binasında faaliyet göstermeye başlamıştır.³³

Tablo 9. İnegöl Halkevi Komitelerinin Faaliyetleri 1935-1942³⁴

Şubelerin adı	Çalışma Sayısı
Temsil	49
Konferans	149
Konser	58
Sinema (parasız halka)	20
Resim sergisi	3
Fotoğraf sergisi	1
Kitap	2
Balo	17
Şölen	25
Nişan ve nikâh	2
Çaylı dans	2
Köy gezisi	108
Spor çalışması	70
Ders	27
İkmal kursu	5

Yukarıdaki tablo, İnegöl Halkevinin özellikle konferans, köy gezisi, spor çalışması, konser ve temsillerle yaygın eğitimde beden-ruh-fikir terbiyesi-ne yönelik kültür çalışmalarında aktif rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Güzel Sanatlar Komitesi tarafından İnegöl Halkevinde ve diğer ilçelerde konserler verilmiş;³⁵ temsil komitesince halk kitlelerinin tiyatro yoluyla eğitilmesi, tiyatro kültürünün geliştirilmesi için etkinlikler yapılmıştır. İlçelerde temsil kolu şubeleri, oyunlarını yalnızca kendi ilçelerinde değil; diğer ilçelerde de sahnelemişlerdir. İnegöl halkevi, “İnsan Sarrafı” ve “Bir Cesaret Rekoru” piyeslerini Mustafakemalpaşa’da; bu ilçedeki halkevi temsil kolu da, “Kızıl

³³ Turgut Can Mamas, *a.g.e.*, s.39-40.

³⁴ *A.g.e.*, s.39.

³⁵ Mine Akkuş, *a.g.e.*, s.121.

Çağlayan” piyesini önce İnegöl’de, daha sonra da Bursa’da sahnelemiştir.³⁶

Kasım-Aralık 1942 dönemi İnegöl Halkevi çalışmaları arasında da, bir konser, iki temsil, idare heyeti, memurin kooperatifi ve ulusal ekonomi toplantıları, üç ay devam eden biçki-dikiş kursu sergisi, Atatürk’ün ölümünün yıldönümü münasebetiyle anma töreni, 1. Gençlik Kulübü tarafından spordan ayrılan bir arkadaşları için “Çıracı gecesi” adı altında bir jübile etkinliğinde bulunulmuştur.³⁷

CHP Bölge Müfettişleri tarafından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen teftiş raporlarında, İnegöl Halkevi teftişlerine de yer verilmiştir. Bu raporlardan birinde, İnegöl Halkevi Temsil ve Spor şubelerinin, iyi idare edilmediği hakkındaki şikâyetler üzerine şube faaliyetlerinin teftiş edildiği ve bu iddiaların asılsız olup, İnegöl Halkevi temsil şubesinin, Bursa vilayeti içerisindeki en faal şube olduğu belirtilmiştir.³⁸

Bursa Vilayeti’ne ait teftiş raporlarının bir kısmında da, İnegöl Halkevi şubelerinin, ilçe nüfusunun ihtiyaçlarına cevap verdiği, ilçe halkının halkevine ilgisinin yüksek olduğu, halkevi idare heyeti üyelerinin işlerinin başında bulundukları, hükümet-parti-halkevi idare heyetleri arasında koordinasyon sağlandığı, hesap ve kütüphane kayıtlarının talimatlara uygun şekilde tutulduğu, ilçe nüfusunun fazla olması itibariyle yeni halkevi binasının yapıldığı, halkevi matbaasının olmadığı hususları tespit edilmiştir.³⁹

İnegöl Halkevi, yazılı kültür ürünlerinin topuma ulaştırılması suretiyle halkın bilinçlendirilmesinde etkili olan kütüphane şubesine de sahip olup, bu şubede mevcut kitap, dergi, gazete koleksiyonu her vatandaşın istifadesine sunulmuştur. Ayrıca köylerde de 26 okuma odası teşkil edilmiştir.⁴⁰

Halkevi kütüphanelerine de, hükümetten parasız, bağış ve satın alma suretiyle kitap temin edilmiştir.

³⁶ *A.g.e.*, s.130-131.

³⁷ “Halkevi Haberleri: İnegöl Halkevi Çalışmaları”, *Uludağ*, Sa:53-54, 2.teşrin-1.kanun 1942, s. 52.

³⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 829.273.2.

³⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No:632.83.1; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 632.84.1

⁴⁰ Turgut Can Mamas, *a.g.e.*, s.37.

Tablo 10. Bursa Vilayeti Halkevleri kütüphanelerine bir yıl içinde giren kitap sayısı 1938-1939⁴¹

	Hükümetten meccanen verilen	Mubayaa suretiyle alınan	Teberru Suretiyle	Toplam
Merkez	209	107	11	327
Gemlik	-	-	-	-
İnegöl	25	8	142	175
MK.Paşa	387	29	7	423
Mudanya	162	-	18	180
Toplam	783	144	178	1105

Tablo 11. Bursa Vilayeti Halkevleri kütüphanelerindeki kitapların dil zümrelerine göre toplam sayısı 1938-1939⁴²

	Türk Harfleriyle	Arap Harfleriyle	Yabancı dillerde	Toplam
Merkez	1817	600	520	2437
Gemlik	201	8	4	213
İnegöl	783	280	55	1068
Mustafakemalpaşa	879	40	4	423
Mudanya	955	181	256	1392
Toplam	3635	1059	839	5533

İnegöl Halkevi Kütüphanesi okuma odasındaki kitaplardan, Kasım-Aralık 1942 dönemi itibariyle, 97 kadın ve 425 erkek olmak üzere toplam 512 kişi yararlanmış; edebiyat, güzel sanatlar, tarih ve coğrafya en fazla okunan kitap türleri olmuştur.⁴³

İnegöl Halkevi kütüphanecilik faaliyeti yanında, 1936 yılında “Son Yarım” isimli bir dergi çıkarmış, daha sonra “Salık”, “Amaç” isimlerini alan derginin yayıncılık faaliyeti, II. Dünya Savaşı yıllarında halkevi üyelerinin silahlı halına alınması ve ortaya çıkan kâğıt sıkıntısı gibi nedenlerle savaş koşullarından olumsuz etkilenmiştir.⁴⁴

⁴¹ *Maarif İstatistiği 1938-1939*, s.502-503. İnegöl Halkevinin 1935-1938 yılları içinde kitap sayısı artış nispeti için bkz. Ek 3.

⁴² *Maarif İstatistiği 1938-1939*, s.502-503.

⁴³ “Halkevi Haberleri: İnegöl Halkevi Çalışmaları”, *Uludağ*, Sa:53-54, 2.teşrin-1.kanun 1942, s. 52.. İnegöl Halkevinin 1935-1938 yılları içinde okuyucu sayısı artış nispeti için bkz. Ek 4.

⁴⁴ Mine Akkuş, *a.g.e.*, s. 137.

İnegöl Halkevi komite çalışmaları içinde, köycülük çalışmaları da önemli yere sahip olmuştur. Köylere ilk gittiklerinde çok sağlıksız ve elverişsiz koşullara tanıklık eden komite üyeleri, gruplar halinde köy ziyaretleri yapılması, köy evlerinin gezilip gerekli notların alınması, köy ihtiyar heyeti ve halkın bilgilendirilmesi, köy hayatına ilişkin gerekli kontrollerin yapılması çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Köy halkının bilgilendirilmesinde seçilen ve öncelik verilen konular arasında ise şu hususlar yer almıştır.

- Evlerin ve köyün temizliği, sağlıksız ortamın getireceği hastalıklar
- Köy kadınlarının çocuk ve ev bakımı konusunda bilgilendirilmesi,
- İnegöl köylerinde su kaynaklarından sıhhi şekilde yararlanılması konusunda dere, kuyu sularının sakıncaları ve bu sakıncaların azaltılması için yapılması gerekenlerin köylülere anlatılması, kaynak bulunmadığı takdirde artezyen kuyuları ile içme suyu sağlanması konusunda program yapılması,
- Köy binalarında insanların ve hayvanların yan yana veya alt alta yaşamasının sağlıklı olmadığı,
- Sıtmalı köylere ilaç dağıtımı yapılması, sıtma görülen köylerin Bursa’ya bildirilerek sıtma mücadele bölgesine alınması,
- Tarım konusunda fenni bağ yetiştirme usullerine uyulması, Amerikan asma çubukları dikilmesi ve ilaçlamalar yapılması,
- Köylerde devletin temsilcisi olan muhtarların bilgilendirilmesi,
- Köylerde okuma ihtiyacını gidermek için parasız olarak on beş günde bir Son Yarım adında dergi çıkarılması.⁴⁵

İnegöl’de faal olan bu yaygın eğitim kurumları yanında, dönem boyunca farklı amaçlarla faaliyet gösteren çeşitli cemiyetlerin İnegöl’de açılan şubeleri de sosyokültürel hayatın gelişiminde etkili olmuştur.⁴⁶ Bu kurumların idare heyeti üyeleri arasında, maarif memuru, öğretmen, doktor, dava vekili, fırıncı, nalbur, bakkal gibi toplumun farklı meslek gruplarından kişiler yer almıştır.

⁴⁵ *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939, s.70-77

⁴⁶ *Bursa 1934 Yılığ*, s.33.

Tablo 12. 1940 yılı itibariyle İnegöl ilçesinde mevcut cemiyetlerin adı ve faaliyeti⁴⁷

Cemiyet Adı	Amacı	Kuruluş tarihi	Üye sayısı
Kızılay (Hilal-i Ahmer)	Savaş, barış, yangın, doğal afetlerde ihtiyaç sahiplerine yardım	1916	370
Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal)	Kimsesiz Yoksul çocukları korumak	1926	50
Şar Kulüp ⁴⁸	Okuma salonu	1936	60
1 sayılı Gençlik Spor Kulübü	Gençlere beden terbiyesi öğretmek	6 Haziran 1936	320
2 Sayılı Gençlik Spor Kulübü	Spor bilincini gençlere aşılamak	1 Mart 1940	296

Sonuç itibariyle İnegöl, Cumhuriyet Döneminde Bursa'nın sosyokültürel hayatı içerisinde, demografik yapısı, eğitim-kültür kurumları, faal cemiyetleri ile önemli yere sahip olmuş; bu kurumsallaşmasının etkisiyle de Türk Devriminin büyük ölçüde içselleştirildiği bir görünüm kazanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:633.86.1.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 829.273.2.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No:632.83.1.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 632.84.1.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 595.57.7.

Resmi Yayınlar

Bursa 1934 Yıllığı, Bursa Belediyesi Neşriyatı, Bursa 1934.
Maarif 1933-1934 Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.
Maarif İstatistiği 1938-1939, Yayın No:186, Ulusal Matbaa, Ankara 1942.

⁴⁷ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 595.57.7

⁴⁸ Şar Kulüp, kentin aydın kesimlerini bir araya toplamak, bunlar arasında dostluk bağlarının kuvvetlendirilmesi, çeşitli meşguliyetleri olan insanlar ve kentte geçici bulunan aydın kişilerin fikir alışverişinde bulunacakları bir toplanma yeri olarak kurulmuştur. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No:595.57.7.

Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1950, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara: 1973

TC.Bursa Vilayeti Umumi Meclisi Müzakerat Zabıtnamesi, 15.1.1931-10.3.1931, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemi Vilayet Matbaası, Bursa 1931.

TC.Bursa Vilayeti Umumi Meclisi Müzakerat Zabıtnamesi, 16.1.1932-29.2.1932, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemi Vilayet Matbaası, Bursa 1932.

TC. Bursa Vilâyeti Umumi Meclis Zabıtnamesi, 13.2.1939-24.3.1939, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemi Vilayet Matbaası, Bursa 1939.

20 İltişrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Kati Ve Mufasssal Neticeler: Bursa Vilayeti, C:12, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937.

20 İltişrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu Kat'ı Tasnif Neticeleri, C.60, Mehmet İhsan Basımevi: Ankara,1937.

20 İltişrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, C.2, Ankara: YeniCezaevi Basımevi, 1944.

21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, C:I, Ankara: Sakarya Basımevi, 1948.

28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu, Türk Ocakları Heyeti Matbaası, 1928.

Kitaplar ve Makaleler

Akkuş Mine, *Bursa Halkevi ve Uludağ Dergisi*, Akkılıç Kütüphane Yay, Bursa 2011.

Bursa Köy Belleteni, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939.

“Bursa” mad., *Yurt Ansiklopedisi*, C:3, Anadolu Yay., İstanbul 1982.

Cumhuriyet Bayramı 15. Yıl Dönümünde Ekonomik ve Endüstriyel Bursa, Bursa 1938.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları, Doğu Matbaası, Ankara, 1945.

“Halkevi Haberleri: İnegöl Halkevi Çalışmaları”, *Uludağ*, Sa:53-54, 2.teşrin-1. kanun 1942.

İnegöl’de Milli Eğitim, İnegöl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bursa 1998.

Kahraman Kenan, *Adım Adım İnegöl*, İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa 2001

Kahraman Kenan, *Geçmişten Günümüze İnegöl*, İnegöl Kültür Sanat Yardımlaşma Vakfı, Bursa 1992.

Mamaş Turgut Can, *İnegöl: Tarihi, Coğrafi, İktisadi, İctimai, Sıhhi ve Kültür Durumları*, Aysan Basımevi, Bursa 1947.

Yüceer Saime, “Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri”, *Atatürkçü Bakış*, C:1, Sa:1, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2002.

Ekler

5	H. Mh. Md 20-2 939	Der. 35	İnegölün Hayriye köyünde yaptırılan okulun ikmali için vilâyetin 939 bütçesinden 500 lira yardım yapılması.
---	-----------------------	------------	---

İnegöl Hayriye köyü okul binası inşaatına yardım :

(İnegölün Hayriye köyünde yaptırılan okul binası için vilâyet idarei hususiyesinin 939 bütçesinden 500 lira yardım yapılması hakkındaki İnegöl kaymakamlığının tahrirâtı ile bu hususta H. Mh. Md. lüğünden yazılan 20/2/939 T. ve 35 No. lı derkenar okundu.)

Başkan — Hayriye köyü okulu inşaatı için yardım isteniliyor. Söz istiyen var mı? Maarif encümeninden geçmek şartile Maliye encümenine verilmesini kabul edenler ellerini kaldırsınlar. (Eller kalkar).

* * *

Ek 1. *TC Bursa Vilâyeti Umumi Meclis Zabıtnamesi*, 13.2.1939-24.3.1939, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemî Vilayet Matbaası, Bursa 1939, s.42.

İnegöl Hayriye köyü okul binası için istenilen yardım H. :

(İnegöl Hayriye köyündeki yatılı okul binasının ikmali inşası için vilâyet idarei hususiyesinin 939

bütçesinden 500 lira yardım yapılmasına dair olup umumî heyet kararile maarif encümenine tevdi edilmiş bulunan İnegöl kaymakamlığının teklifi muvafık görüldüğü hakkında mezkûr encümenden yazılan 2 No. lı mutalaaname okundu.)

Başkan — Kabul edilmiş bulunan bütçenin esasları dahilinde hal edilmek üzere vilâyete verelim. (Muvafık sesleri)

Ek 2. *TC Bursa Vilâyeti Umumi Meclis Zabıtnamesi*, 13.2.1939-24.3.1939, Bursa Vilayeti Daimi Encümeni Kalemî Vilayet Matbaası, Bursa 1939, s.101-102.

Ek 3. Cumhuriyet Bayramı 15. Yıl Dönümünde Ekonomik ve Endüstriyel Bursa, Bursa 1938, s.137.

Ek 4. Cumhuriyet Bayramı 15. Yıl Dönümünde Ekonomik ve Endüstriyel Bursa, Bursa 1938, s.137.

HIZLI NÜFUS ARTIŞINA BAĞLI OLARAK EĞİTİMDEKİ DEĞİŞİM ve DÖNÜŞÜMLERE BİR ÖRNEK: İNEGÖL (An Example of Changes and Transformations in Education as a Result of Rapid Population Growth: İnegöl)

Yrd. Doç. Dr. Vedat ŞAHİN *

Özet:

Eğitim, bir yandan toplumların kültürel birikimlerini yeni nesillere aktarma görevini üstlenirken bir yandan da öğrencilerin gelecekteki mesleklerle yönelik tecrübe ve beceri kazanmasını sağlar. Eğitim, kişilere ulaşmanın ve onları değiştirmenin en etkili yollarından bir tanesidir. Bir yerdeki eğitim durumu üzerinde ise buranın tarihi içinde geçirdiği süreçlerin yanında sahip olduğu coğrafi şartların etkisi vardır. Bununla birlikte günümüzde bir yerde yeterli eğitim kurumunun bulunması bilim, sanayi ve teknolojiyi takip etme açısından şarttır. Çünkü modern anlamda gelişmek için okullaşmaya bağlı olarak eğitimin kalitesinin ve kapasitesinin artması gerekir.

Diğer yönden Bursa'nın ilçelerinden olan İnegöl'ün son yıllarda hızlı sanayileşmeye bağlı olarak göç alması ve nüfusun artmasıyla birlikte eğitim öğretim yapan kurum ve kuruluşlarının sayısı artış göstermiştir. Bununla birlikte İnegöl'de eğitim faaliyetleri çok eskilere gitmektedir. Geçmişteki usta çıkarak ilişkisine dayanan mesleki eğitim ise yerini meslek liselerine bırakmıştır. Günümüzde çok sayıda ilkokul, ortaokul ve liseye sahip olan İnegöl'de Uludağ Üniversitesi'ne bağlı bir Meslek Yüksekokulu ve İşletme Fakültesi bulunmaktadır. Bu çalışmada İnegöl'ün hızlı nüfuslanması bağlamında eğitimin yapısı ele alınmış olup, buradaki öğrenci sayıları ve okul durumu gibi birçok eğitim coğrafyası ile ilgili veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İnegöl'ün coğrafyasından kaynaklanan şartları ve bunların eğitim ile ilişkisi açıklanmıştır. Nitekim İnegöl'ün gelişme süreciyle birlikte değişen şartları, eğitim durumuna hem nicel hem de nitel olarak etki etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Coğrafya, Eğitim, Nüfus, Öğrenci

* Namık Kemal Üniversitesi, Coğrafya Bölümü. v.sahin29@hotmail.com

Abstract:

While education fulfills the task of transferring the cultural accumulation of societies to new generations on one hand, it makes students gain experience and skill for their future professions on the other hand. The historical processes a place has gone through and the geographical conditions it has are influential on the education provided there. To keep up with scientific, industrial, and technological developments, it is a must that sufficient number of educational institutions exist. This is because; to develop in a modern sense, it is necessary to raise the quality and capacity of education through schooling.

As more people have moved to İnegöl, which is one of the districts of Bursa province, as a result of rising industrialization and led to an increase in population, the number of institutions providing education has gone up there in recent times. However, educational activities started there very long ago. Vocational education, which was based on master-apprentice relationship in the past, has been replaced by vocational high schools. İnegöl, where a lot of elementary schools, middle schools, and high schools are located today, hosts Uludağ University İnegöl Vocational School and İnegöl Faculty of Business. This study deals with the structure of education in İnegöl within the context of rapid population increase there and evaluates a lot of data related to educational geography such as the number of students and availability of schools. In this regard, the conditions resulting from the geography of İnegöl and their relationships with education are explained. As a matter of fact, the conditions changing in İnegöl through its process of development have had both quantitative and qualitative effects on education.

Keywords: *İnegöl, Geography, Education, Population, Student*

Giriş

Eğitim, insanın bir plan çerçevesinde ya da plansız olarak hayatı boyunca edindiği davranışları kapsar. Okullar, eğitimin sistemli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan, uygulama ve pratiğin bir arada verilebildiği yerlerdir. Okullar planlı eğitimde öncü kuruluşlar olup, eğitimin önemli bir parçasını yüklenirler (Ünlü, 2014, 35). Bir yerdeki eğitim durumu üzerinde tarih sürecinde geçirmiş olduğu şartların yanında sahip olduğu coğrafi özelliklerin etkisi vardır. Bununla birlikte günümüzde bir yerde yeterli eğitim kurumunun bulun-

ması bilim, sanayi ve teknolojiyi takip etme açısından şarttır. Çünkü modern anlamda gelişmek için okullaşmaya bağlı olarak eğitimin kalitesinin ve kapasitesinin artması gerekir. Ancak son yüzyılda şehir merkezlerine olan göçün artması, bazen köylerdeki okulların kapanmasına neden olurken bazen de aşırı nüfuslanma sonucu şehirlerdeki okulların yetersiz kalmasına sebep olmuştur.

Türkiye’de nüfus artış hızı son yıllarda azalmış olmakla birlikte halen dünyada nüfus artış hızı yüksek olan ülkelerden birisidir. Özellikle 1970’lerden sonra Türkiye’de şehirlere göçün başlaması ile bazı yerleşim merkezlerinin nüfusu hızla artmıştır. Nüfusu hızla artan ve çevresine hızla genişleyen merkezlerden birisi de İnegöl’dür.

Dünyada nüfus her yere eşit dağılmamıştır, bazı yerler sık nüfuslu iken bazı bölgeler seyrek nüfusludur. Bir yerin sık nüfuslanmasının ve dışardan göç almasının sebepleri vardır. Örneğin sanayileşme sahası özelliğine sahip olma, tarımsal faaliyetlerin yüksek potansiyelde olması ve maden yataklarına sahip olmak bunlardandır (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2012, 70). Nitekim insanların bir yerleşim merkezini tercih etmelerinde ve buraya göç etmelerinde gerek iş olanakları gerekse diğer nüfusu çekici özelliklerin etkisi vardır. Türkiye’de özellikle gelir düzeyinin düşük olduğu ve iş olanaklarının kısıtlı olduğu illerden, diğer il ve ilçe merkezlerine yoğun göçler olmuştur (Tümerterkin ve Özgüç, 1997). Bu açılarından İnegöl’ün özelliklerinin örtüştüğü görülmektedir. Diğer yünden Türkiye’de ticaretin geliştiği ve ulaşım ağları ile bir pazar merkezi olma özelliği taşıyan illerimiz vardır, bunlardan bir tanesi de Bursa’dır (Özey, 2013). Bu yönüyle Bursa’nın gerek merkezi gerekse birçok ilçesi gibi İnegöl’ün önemli bir potansiyeli vardır.

Yöntem

Çalışmada sadece devletin resmi okullarına yer verilmiş olup, özel okul ve kurumlara yer verilmemiştir. Çalışmada nicel ve nitel veri analiz yöntemleri uygulanmıştır. Veri kaynakları başta TÜİK olmak üzere devletin resmi kurumları baz alınarak toplanmıştır. Ayrıca İnegöl üzerine daha önce hazırlanmış tez, kitap ve makale gibi çalışmalardan istifade edilmiştir.

Bulgular

İnegöl havzası, tarihin en eski zamanlardan beri Marmara Bölgesini

Anadolu'ya bağlayan tabii yollardan birisi içinde yer alır. Buradaki en önemli akarsu Kocadere'dir. Kocadere, İnegöl havzasının tabanına yerleşmiş, onun sularını topladıktan sonra Yenişehir ovası üzerinden Sakarya nehrine boşalan bir akarsudur (Hoşgören, 1975, 1-8). Kocadere, Göksu namını alarak Yenişehir ovasını da sular (Mamaş, 1947, 3). İnegöl, bulunduğu coğrafi konumu, verimli ovası, akarsu ağı ve ulaşım olanakları ile tarih boyu önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Harita 1'de İnegöl havzasının fiziki haritası gösterilmiştir.

Harita 1: İnegöl Havzasının Fiziki Haritası

Milattan önce bile önemli bir yerleşim merkezi olan İnegöl (Kahraman, 1992) 1299'da Turgut Alp eliyle fethedildikten sonra buraya Turgut Alp aşiretiyle birlikte yerleştirilmiştir. Bu dönemde Bursa darphanesinin ihtiyacı olan odunları temin etme yetkisi Turgut Alp aşiretine verilmiştir (Samusak, 2011, 27).

Böylece İnegöl'de Turgut Alp yoluyla yeni bir yapılanma da başlamıştır. İnegöl, XVI. yüzyılda, Kanunî devri sonlarında 200-300 arasında değişen nüfusu olan küçük bir yerleşim yeridir. Dört mahalleden ibarettir. Bunlar Camii Şerif, Yenice Mescit, İshak Paşa İmaret, Sinan Bey mahalleleridir. İnegöl kasabasının XVI. yüzyılda 75'e yakın köyü bulunmaktadır. (Bülbül, 2006). 1831 nüfus sayımında İnegöl'de 5319 u İslam 1498'i reaya (gayrimüslim) olmak üzere toplam 6817 nüfusu olduğu tespit edilmiştir. Din ve eğitim alanında hizmet veren 10 kişi vardır. Bu grup defterde kayıtlı nüfusun toplam %5 ini oluşturur (Dağ, 2007, 29).

1844-1845 temettuat defterlerine göre İnegöl Kazasının merkezinde toplam hane sayısı 396 olup, tahmini nüfusu ise; 1980'dir. Buna mukabil, köylerinde hane sayısı toplam 1899 ve tahmini nüfusu 9495'tir. Bu istatistik bize İnegöl'deki nüfus yoğunluğunun daha ziyade köy yerleşkelerinde fazla olduğunu göstermektedir. Bu veriden İnegöl'ün köylere odaklı bir yerleşim yeri olduğu çıkarılabilir. İnegöl Kazasının 1844-1845 temettuat defterlerine göre merkez ve köyler dâhil toplam hane sayısı 2295 ve toplam nüfusu da tahmini olarak 11475'tir. Bu dönemde usta-çırak kültürünün İnegöl'de de yoğun bir biçimde mesleklere hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Mesela; debbağ olacak bir kişi önce o mesleğin çıraklık aşamasından geçer daha sonra kalfalık seviyesini de tamamlarsa usta olur (Polat, 2010). Bununla birlikte 1839 Tanzimat dönemiyle birlikte geleneksel Osmanlı eğitim sistemi tüm ülke çapında değişmeye başlamıştır. Geleneksel medrese anlayışı yerini modern eğitim kurumlarına bırakmaya başlamıştır (Cihan, 2007, 15). 1873'de İnegöl'de Rüştîye'de 28 öğrenci ve 1 tane öğretmen bulunmaktadır. 1883 İnegöl'de rüştîye (ortaöğrenim) öğrenci sayısı 41'dir. İnegöl'de 1895-1896 döneminde sınav sonrası ders yılına devren kalan öğrenci sayısı 87, sınavla diploma alan öğrenci sayısı 16 olmakla birlikte aynı denemde görevli memur ve öğrenci sayısı 5'tir. 1913-1914 döneminde iptidai (ilkokul) okul öğrenci sayısı 635 olup bunların 135 tanesi okula devam etmeyen öğrencilerdir. Aynı dönemde İnegöl'de 5 erkek okulu ve 1 kız okulu olmak üzere 6 iptidai okul bulunmaktadır. Bunlarda 15 erkek ve 3 kadın öğretmen görev yapmaktadır (Tuik, 2000).

İnegöl'de kırsal nüfus oranı, şehirleşme hareketlerinin karşısında hızla azalan bir eğilim izlemiştir. 1893-1927 yılları itibarıyla ilçede kırsal nüfus oranı %80'ler civarındayken, şehirleşme oranı %20'lerde seyretmekteydi. Oysa

günümüzde bu durum tam tersine dönmüştür. İnegöl ilçesinde şehirleşmenin niteliği, ülkemizin birçok şehrsel yerleşmelerinde olduğundan daha farklıdır. Öncelikle şehirleşmenin birinci derecede bağımlı olduğu, ilçedeki endüstrileşme hareketleri dikkatleri üzerine toplamaktadır. Bu sektörün yarattığı yeni istihdam olanakları sonucunda İnegöl şehri başta olmak üzere, kasabalar ile kasabalaşma eğilimindeki Çakırçiftliği ve Akhisar gibi köyler dışarıdan göç yoluyla nüfus kazanmaktadır. Bu durum İnegöl'ün şehrsel dokusuna etkilemiş ve şehirde 1990 yılı itibariyle tarım sektöründe çalışanlar oranı %4'e gerilemiş ve bu sektör adeta yok olmaya yüz tutmuştur. 1980 yılı itibariyle, endüstri ve hizmet şehri olarak kimliğini belli eden İnegöl, 1990 yılı itibariyle, hizmet sektörünü geri plâna itip, endüstrinin ağırlıklı olduğu bir şehir niteliğini kazanmıştır (Yüceşahin, 2003, 75-95). Dolayısı ile 1890'lı yıllarda ilçede ekonomi; tarım, hayvancılık ve küçük işletmelere dayanıyorken (Yakut, 2006) günümüze mobilya ve tekstil gibi sanayi dallarına yeri bırakmıştır. Nitekim sektörel olarak incelendiğinde 2013 yılı verilerine göre en fazla ihracat tekstil sektöründe gerçekleşmiş olup, ayrıca orman ürünleri, gıda, otomotiv yan sanayi ve kimya sanayi gibi sektörler ihracatta önemli yer tutmuştur (www.inegol.bel.tr).

İnegöl'de meslek edinme anlayışı da zaman içinde değişmiş ve günümüzün modern yapısına yerini bırakmıştır. Tarım ekonomisine dayalı meslek grupları yerini sanayi alanında yer alan meslek guruplarına bırakmıştır. Osmanlı zamanındaki ve cumhuriyetin ilk dönemlerin var olan debbağlık, dülgelik ve semercilik gibi birçok meslek gurubu ya yok olmuş veya biçim değiştirmek zorunda kalmış ve günümüzün modern dünyasında var olan mesleklere yerini bırakmıştır.

Türkiye'deki eğitim sisteminde görülen değişim ve mesleki eğitim anlayışı yeni anlayış yapısı ve kurumları ile İnegöl'deki sosyal ve ticari hayatın içinde yer almıştır. Bu açıdan eskinin "ahilik" kültürü yok olmuş ve yerini meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve üniversiteler almıştır. Bununla birlikte günümüzün eğitim anlayışı içinde örgün ve yaygın eğitim kapsamındaki kurum ve kuruluşlar eğitim ve öğretim faaliyetlerini üstelenmiştir. İnegöl'de ahşap oyma ustalarının eğitim durumuna ilişkin yapılan bir araştırmaya göre (Sancak, 2013), araştırmaya katılan ahşap ustalarının %10'u ilköğretim okulu, %18'i ortaokul, %42'si lise, %30'u ise üniversite mezunudur. Buna göre okur-yazar olmayan hiçbir usta yoktur. Eğitim seviyesi lise ve üniversite mezunu

olarak yoğunluktadır. Bunun sebebi ilçede bu alanda eğitim veren lise ve meslek yüksekokulunun mevcut olmasındandır. İlçede bulunan endüstri meslek lisesinin ahşap teknolojileri bölümü mezunu gençlerin bir kısmı liseden sonra bölgedeki mobilya sanayinde çalışmayı tercih etmiş bir kısmı da meslek yüksekokulunun mobilya bölümünde eğitimini tamamladıktan sonra aynı sektörde çalışmaya başlamıştır. Diğer yönden burada ahşap oymacılığının gelişmesindeki temel faktörlerden birisi, yörenin orman bakımından zengin olmasıdır. Dolayısıyla İnegöl'de mobilyacılık sektörlerin gelişmesinde sanayinin bir yerde gelişmesindeki şartlardan hammaddeye yakınlık önemli rol oynamaktadır (Tümertekin, Özgüç, 2015, 432).

İnegöl'de meslek edinmeye yönelik birçok eğitim kurumu var olsa da halen işletmelerin kalifiye eleman bulmakta zorlandığı bir gerçektir (Külahlı, 2012). Yaşanan bu sıkıntının giderilmesi için sanayici ve eğitimci işbirliği artırılmalıdır. Bu çerçevede üniversitelerin, meslek liselerin ve meslek edindirme kurslarının işletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda ve gerekli nitelikleri edinmeye yönelik olarak planlanması önemlidir.

İnegöl'ün nüfusu 1935'ten günümüze hızla arttığı gibi okuryazarlık oranları da artış göstermiştir. 1935 Nüfus sayımına göre (Tüik, 1937) İnegöl'de şehrsel alanda 6 206 erkek ve 6 873 kadın olmak üzere 13 079 kişi yaşamaktadır. Köy ve nahiyelerde ise 19 562 erkek ve 20 502 kadın olmak üzere 40 064 kişi yaşamaktadır. Dolayısı ile toplamda 63 143 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun nahiye ve köylerinde yaşayanların okuma yazma bilenlerin sayısı 9 019 iken yalnız okuma bilenlerin sayısı 110'dur. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı ise 30 935'dir. Dolayısıyla nüfusun %77,2'si okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Nüfusun meslek grupları içinde talim terbiye ile yani eğitim alanında çalışan erkeklerin sayısı 444 iken kadınların sayısı 285 olup toplamda 729 kişidir. Erkek öğrenci sayısı 10 564 ve kadın öğrenci sayısı 6 826 olup, toplamda 17 390'dır.

İnegöl'ün nüfusu hızla artmış olup 2015 verilerine göre ise İnegöl'de 249 091 kişi yaşamaktadır (Tüik, 2016). Nüfusun artışı okullaşma durumuna da yansımıştır. Tablo 1'de İnegöl'de cinsiyete göre ve bitirilen eğitim düzeyine göre 15 yaş ve üstündeki nüfusun dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1:İnegöl’de cinsiyete ve bitirilen eğitim düzeyine göre 15 yaş ve üstü nüfus (2013)

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Tolam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	7366	1295	6071
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	6811	2259	4552
İlkokul mezunu	55663	22768	32895
Ortaokul veya dengi okul mezunu	43798	24805	18993
Lise veya dengi okul mezunu	9462	6004	3458
Yüksekokul veya fakülte mezunu	32002	18934	13068
Yüksek lisans mezunu	633	405	228
Doktora mezunu	148	82	66
Bilinmeyen	5004	2557	2447
Toplam	174347	87098	87249

Kaynakça: Tük, Seçilmiş Göstergelerle Bursa, 2013

Tablo 1’de görüldüğü gibi 15 yaş ve üstündeki nüfus içinde İnegöl’de okuma yazma bilmeyenlerin oranları toplam nüfus içinde oldukça düşük oranda olup, sadece %4,2’dir. Dolayısıyla Türkiye’de eğitim ve öğretim artmasıyla ilişkili olarak Osmanlı dönemi ve 1935’li yıllardaki okuryazar oranındaki düşük oran İnegöl’de artık görülmemektedir. Bununla birlikte gerek lise mezunlarının sayısı gerekse yüksekokul ve fakülte mezunlarının sayısı artış göstermiştir. İnegöl’de yüksekokul veya fakülte mezunu düzeyi ve daha yüksek düzeyde mezuniyete sahip olanların sayısı 32 783’dür. Bu oran 15 yaş ve üzeri nüfus içinde toplam %19’luk paya sahiptir. Görüldüğü gibi İnegöl’de sadece nüfusun okur yazarlık düzeyi yükselmemiş, aynı zamanda yüksek düzeyde eğitim alanların oranları da artmıştır.

İnegöl’de MEB bünyesinde faaliyet gösteren çok sayıda okul türü vardır. Bu okullar çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Ancak bu çalışmada toplu sınıflandırma yerine ayrıntılı sınıflandırma verilerek okul türlerinin detaylı görülmesi sağlanmıştır. İnegöl’de MEB bünyesindeki okul türleri ve bunların sayısı tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İnegöl’de MEB Bünyesindeki Okul Türleri Ve Bunların Sayısı

Okul Türü	Sayısı
Anaokulu	6
İlkokul	55
Ortaokul	35
İmam Hatip Ortaokulu	13
Mesleki Ve Teknik Lisesi / Anadolu Lisesi	8
Anadolu İmam Hatip Lisesi	5
Anadolu Lisesi	5
Sosyal Bilimler Lisesi	1
Rehberlik Ve Araştırma Merkezi	1
Fen Lisesi	1
Öğretmenevi Ve Akşam Sanat Okulu	1
Halk Eğitim Merkezi	1
Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi (Okulu)	1
Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi (Okulu)	1
Spor Lisesi	1
Mesleki Eğitim Merkezi	1
Özel Eğitim Merkezi (İş/Mesleki/Uygulama)	1
Toplam	137

Kaynak: <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx>, 2016

Tablo 2’de görüldüğü gibi İnegöl’de 137 eğitim öğretim kurumu MEB’e bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Öğrenci sayısının fazlalığına bağlı olarak en fazla okul 55 tane ile ilkokullardır. İnegöl’de 35 ortaokul ve 13 ortaokul imam hatip lisesi yer almaktadır. Dolayısı ile toplamda 48 ortaokul İnegöl’de bulunmaktadır. Tablo 2’de gösterilen okullardan başka, İnegöl’de Uludağ Üniversitesi bünyesinde İnegöl İşletme Fakültesi ve İnegöl Meslek Yüksekokulu yer almaktadır (www.uludag.edu.tr).

İnegöl’de öğretmen öğrenci ve derslik sayıları tablo 3’de gösterilmiştir. Buna göre öğretmen başına ortalama 18 öğrenci düşmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 27 kişidir.

Tablo 3: İnegöl’de öğretmen, öğrenci ve derslik dağılımı

Derslik	1.897
Öğrenci	52.070
Öğretmen	2.858

Kaynak: www.inegol.meb.gov.tr, 2016

Tablo 4’de İnegöl’de derslik başına düşen öğrenci sayıları eğitim seviyesine göre gösterilmiştir. Görüldüğü gibi genel ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 22 iken bu sayı ilkokul, ortaokul, mesleki ve teknik liselerde 28’dir.

Tablo 4: Derslik Başına Düşen Öğrenci

İlkokul + Ortaokul	28
Genel Ortaöğretim	22
Mesleki ve Teknik	28

Kaynak: www.inegol.meb.gov.tr, 2016

Aslında ilçede yıllar içinde sürekli derslik sayıları artış göstermiştir. Bununla birlikte artan nüfusla birlikte öğrenci sayıları da artış göstermiştir. Bu nedenle derslik sayısının ortalamada 27 olması doğaldır.

Sonuç ve Öneriler

İnegöl’ün sahip olduğu coğrafi özellikleri, şehirde tarih boyunca yerleşimin temel sebebini oluşturmaktadır. Zira ova üzerinde yer alması ve su bakımından elverişli şartlar içermesi insanların İnegöl’ü yerleşim yeri olarak tercih etmelerine neden olmuştur. Bu yönü ile şehir; tarım, ormancılık ve hayvancılık açısından iktisadi hayata yön vermiştir. Ancak Türkiye’de şehirlere doğru göçün artması ile birlikte gerek İnegöl’ün köylerinden gerekse Türkiye’nin çeşitli illerinden İnegöl’e göçler olmuştur. Bu durum hızlı kentleşme ve nüfuslanma ile birlikte okul sayısının artmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak öğretmen sayıları artmıştır.

İnegöl’de eskinin usta çırak ilişkisi içinde gelişen mesleki eğitim yerini günümüzde büyük oranda daha karmaşık ve uzmanlaşmış bilgiye bırakmıştır. Eskinin mesleki anlayışı yerini, meslek liselerine bırakmış, uzmanlaşmaya bağlı olarak meslek liselerinin çeşitli bölümleri açılmıştır. Üniversitelerde de uzmanlaşma gittikçe artış göstermiştir. Bu bağlamda İnegöl’de meslek eğitimi-üniversite - sanayi işbirliğine ihtiyaç vardır. Eğitimin toplumun meslek yapısı ve hayat kazanma yolları ile düzgün bir biçimde bütünleşmiş olması gerekliliği vardır (Kıray, 2006,245). Bu doğrultuda meslek liselerinde bölümlerin açılması, sanayi için gerekli olan iş gücünün giderilmesine ve ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilmesine yol açacaktır. Ayrıca genç nüfusun günümüz şartları

doğrultusunda eğitim almasının yanında İnegöl’ü kalkındırmaya yönelik bir düşünce sistematığı geliştirmesi de önemlidir. Böylece yerel değerler kaybedilmeden ulusal ve uluslararası dünyaya adapte olabilen nesiller yetiştirilmiş olur. Bu açıdan, yereli göz ardı etmeden uluslararası boyutta düşünebilen ve işbirliği kurabilen insan gücü yetiştirmek gerekir. Zira günümüzde iş dünyasında şartlar hızla değişim göstermektedir. Gelişen durumları takip edebilen ve uyum sağlayanlar yoluna devam edebilmekte, geri kalanlar zamanla ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte günümüz verileri ele alındığında İnegöl, tarımsal üretimden sanayi ve hizmetler sektörüne dönüşen kentlere iyi bir örnektir.

İnegöl’de sanayileşmeye bağlı olarak nüfuslanma ve kentleşme artmıştır. Artan nüfusun ihtiyacını karşılamak amacıyla okul ve öğretmen sayıları günümüze yaklaştıkça artış göstermiştir. Ayrıca eğitimin seviyesi de yükselmiştir. Okuryazar ortalamaları Türkiye ortalamalarına yakın olan İnegöl’de yüksekokul ve fakülte bitirenlerin oranları yükselmiştir.

Diğer yönden İnegöl’ün tanıtımının yapılması ve festivallerin düzenlenmesi buranın gelişmesine olumlu etki edecektir. Örneğin Japonya’da Shishi Matsuri festivali her yıl düzenlenmektedir. Öyle ki 2005 ve 2010 yıllarında sel gelmiş ve köye büyük zarar vermiştir. Buna rağmen bu festivalin yapılması devam etmiştir. Japonya’daki bu festivalin her yıl yapılmasındaki sebeplerden birisi bütünlük ve dayanışma anlayışına katkı sağlamasıdır. Ayrıca bu festival, yerel insanlara sahiplenme algısı ve duygusu vermektedir. Bu aynı zamanda kültürün devamlılığına da katkı sağlamaktadır (Kahraman, 2016, 107-117). Bu tarz festival ve kültür algısına yönelik çalışmaların yapılması İnegöl içinde bir zenginlik olacaktır. Ancak bu tür organizasyonları yapmak için nitelikli insan gücü gereklidir. Çünkü içeriğin doluluğundan yoksun programların doğru hedefler belirlemesi ve sonra da bu hedeflere ulaşması mümkün değildir. Bunları gerçekleştirmek için ise eğitilmiş ve yetişmiş insana ihtiyaç vardır.

İnegöl, yetişmiş bireylerinden yararlanılmalı ve AR-GE çalışmalarına yönelik, inovatif yenilikler getiren ve dünyaya açılma kabiliyeti olan bireylere destek vermelidir. Günümüzün küreselleşen dünyasında, dünya ile rekabet edebilen firmaların kalacağı kesindir. İnegöl’ün bu açıdan yetişmiş eleman ve iş potansiyeli ile dünyaya açılma bağlamında önemli bir konumu vardır.

İş dünyası ile entegre olmuş bir eğitim anlayışı yoluyla “ Üretken İnegöl” yaklaşımı toplum yapısına yayılmalıdır. Bu yönüyle üretime dönük “örgütlenmeler” toplumun her kademesinde gerçekleştirilmelidir. Bunun için organize etme kabiliyetini geliştirici eğitim programlarına destek vererek üretime, programlamaya ve tanıtıma yönelik örgütlenmeler ticari hayatı takviye edici olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- 1.Akkuş, R. (2011). Tarihi kimliği açısından İnegöl ve Noktacı Kasım Efendi.Bayrak Matbaası, İstanbul.
- 2.Bülbül, Z. (2006). *XVI. Yüzyıl Ortalarında İnegöl'ün Sosyoekonomik Yapısı*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 16. Syf:185- 203.
- 3.Cihan, A. (2007). *Osmanlı'da Eğitim*. 3F yayınevi, İstanbul
- 4.Dağ, M.(2007.)*1260 Tarihli Temettuat Defterine Göre İnegöl Kazası Merkezinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- 5.Doğanay, H., Özdemir, Ü. , Şahin, İ.F. (2012). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, Pegemakademi Yayınları, Ankara.
- 6.Hoşgör, Y. (1975). *İnegöl Havzasının Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınlar, İstanbul.
- 7.İnegöl Belediye Başkanlığı 2015 Yılı Performans Programı, <http://www.inegol.bel.tr> adresinden 8. 10. 2016 tarihinde edinilmiştir.
- 8.Kahraman, C. (2016). *Continuation of Shishi Matsuri Festival in Murashima Village*, Japan, BorderCrossing, s.107-117.
- 9.Kahraman, K. (1992). Geçmişten Günümüze İnegöl, İnegöl Kültür ve Sanat vakfı Basımı, Bursa.
- 10.Kıray, M. C. (2006). *Toplumsal yapı, Toplumsal Değişme*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- 11.Külahlı, C. (2012). *İnegöl Orman Ürünleri Sanayi İşletmelerinde Üretim Stratejileri ve İleri İmalat Teknolojilerinin Kullanımı*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- 12.Mamaş, T.C. (1947). İnegöl, Bursa Aysan Basımevi, Bursa.
- 13.Özey, R. (2013). *Ticaret Coğrafyası ve Küreselleşme*, Aktif yayınevi, İstanbul.

- 14.Polat, A. (2010).*1844–1845 Yıllarına Ait Temettuat Defterlerine Göre İnegöl Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Durumu*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- 15.Sancak, H. (2013). *Bursa İli İnegöl İlçesi Ahşap Oyma Sanatı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Ana Bilim Dalı Dekoratif Ürünler Eğitimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- 16.TÜİK (2000). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839 – 1924*, Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 6, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları. Ankara.
- 17.TÜİK (2014). *Seçilmiş Göstergelerle*, Bursa 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- 18.Tümertekin, E., Özgüç, N. (1997). *Beşeri Coğrafya; İnsan , Kültür, Mekan*. Çantay Kitabevi. İstanbul.
- 19.Tümertekin, E., Özgüç, N. (2015). *Ekonomik Coğrafya*. Çantay Kitabevi. İstanbul.
- 20.Ünlü, M. (2014). *Coğrafya Öğretimi*, Pegemakademi yayıncılık, Ankara.
- 21.www.inegol.meb.gov.tr adresinden 08. 09. 2016 tarihinde edinilmiştir.
- 22.www.meb.gov.tr, adresinden 28 Ağustos 2016 tarihinde edinilmiştir.
- 23.www.uludag.edu.tr, 28 Ağustos 2016 tarihinde edinilmiştir.
- 24.Yakut, Y. (2006). *XIX. Yüzyıl Sonlarında İnegöl (C-233 Numaralı H.1313/M.1892 Yılına Ait Şer'iyeye Sicili Kayıtlarına Göre)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- 25.Yüceşahin, M. M. (2003). *Şehirleşme Süreci Bakımından İnegöl İlçesi Şehirselleşmeleri*. Coğrafi Bilimler Dergisi, 1 (1), 75-95.

İNEGÖL MOBİLYASI (İnegöl Furniture)

Öğr. Gör. Mustafa KASTAN *

Özet:

Yörelere kendine has önemli tabiat varlıkları, tarihi yerleri, önemli yapıları, üretmiş oldukları ürünleri ve yiyecekleri ile ünlüdür.

İnegöl, İstanbul, Ankara, İzmir üçgeni içerisinde Bursa'nın önemli bir ilçesi olmakla beraber MOBİLYASI, KÖFTESİ, OYLAT KAPLICALARI ve AY ÇİÇEĞİ ile ünlüdür.

İnegöl Mobilyasının tarihsel gelişim süreci incelendiğinde araba tekeri, at arabası, araba kasası, sandalye, fırın küreği, çeyiz sandığı ile beraber diğer mobilya gereksinimlerin üretilmesi ve bu üretimlerin talep görmesi, Nüfusun artması, İnsanların birbirleri ile yarışır olması, alım gücünün artması sonucu mobilyaya olan ilgi ve bağımlılık artarak günümüze kadar gelmiştir.

Mobilya insanoğlunun yaşamı boyunca olmazsa olmaz gereksinimlerinden biri olmuştur; Mobilyasız bir yaşam düşünülemez, yaşamımızın her evresinde mobilya gereksinimine ihtiyaç duyulmakta ve bu gereksinimimizi geliştiren teknolojilerin bizlere sunmuş oldukları yeni materyallerin kullanıldığı mobilyalar kullanmakta.

Mobilya denince akıllara İnegöl gelmektedir; Genç Odası, Yemek Odası, Yatak Odası, Oturma Gurupları, Aksesuar ve Diğer Mobilya Gurupları İmalatı ile beraber Hammadde ve Yarı Mamul Ürünleri ile Türkiye Mobilya Sektöründe lider konumda ve Türkiye İhracatında hatırı sayılır illeri geride bırakarak, ihracatta Türkiye ölçeğinde belli bir pay sahibidir.

Son yıllarda küçük işletmelerinin birleşmeleri veya aile işletmelerinin kurumsallaşması sonucu, endüstriyel donanım, araç – gereç ve makinelerin, günümüz teknolojilerin yoğun bir şekilde kullanılması sonucu işletmeler üretimlerini artırmış, ihracat yapar konuma gelmiş buna paralel olarak TASA-

* Uludağ Üniversitesi İnegöl Meslek Yüksek Okulu. mkastan@uludag.edu.tr

RİM, ÜR-GE ve AR-GE çalışmalarının yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Günümüzde bu gelişmelere paralel olarak işletmeler üretim sorununu aşmış, Global dünya pazarlarından pastadan pay alabilmek adına yoğun çalışma yapılmakta olmasına rağmen KURUMSALLAŞMA ve MARKALAŞMA konularında çalışmaların yeterli konumda olmadığı ve eksikliklerin olduğu görülmektedir.

Abstract:

Some regions are famous for its natural beauties, some for their historically important places and some for the productions and food style. And Inegol which is a place in the middle of İstanbul, Ankara, İzmir triangle, is famous for meatballs, sunflowers, healthy thermal spa - Oylat- and its furniture production especially.

When one investigate the history of Inegol Furniture production, it is obvious that early roots depended on car wheel, wagoon, chair production mainly. With the increase in population, enhanced life standards and increased competition in production, furniture usage areas has been expanding to many areas. And today people have much more interest since they are addicted to furniture usage now.

Furniture has been one of the most essential needs of humankind. For the each area of living spaces we have been experiencing the furniture touch. Each day, people see the new usage areas of furniture with the recent development and technologies used.

Recently, the merge and acquisition of small enterprises and the corporatization of family companies in sector lead to development of Design, R&D and P&D functions and industrialization of hardware, tools and all related technologies resulted in increased production. Companies has overcome the capacity problems too.

When one thinks of furniture in Turkey, Inegol is the only adress for the production. The region is famous for advanced portfolio of teenage rooms,

dining rooms, bedrooms, living rooms, accessories of different kinds. Hence, Inegol plays a leader role in export of both raw materials and end user products, in comparison to other developed cities in Turkey.

Even though all developments that mentioned above and studies on this subject, there has been problems and shortcomings regarding Corporatization and Brand Management of production in Inegol. Our target is to become a regional and global player in world furniture market.

İNEGÖL MOBİLYASINI ÖN PLANA ÇIKARAN FAKTÖRLER:

- 1- İnegöl; köftesi ile ünlenmesine rağmen son dönemde mobilyası ile ön plana çıktığı ve mobilya başkenti olma yolunda diğer mobilya kentlerini geride bıraktığı gözlenmektedir.
- 2- İnegöl mobilyasının ön plana çıkmasının baş faktörlerin başında, mobilya ile ilgili ana ve yardımcı materyallerin İnegöl’de üretiliyor olması ve kolay ulaşılır olması.
- 3- İnegöl mobilyasının geldiği konum ve İnegöl’ün mobilya başkenti olması yolundaki bir diğer faktörde lojistik hizmetlerin iyi yapıyor olmasıdır.
- 4- İnegöl’de yaşayan nüfusun yaklaşık % 80’i mobilya ve mobilya ile ilgili doğrudan veya dolaylı yollarla bağlantılı olduğu görülmektedir.
- 5- İnegöl cari açık vermeyen, işsizliğin olmadığı, üreten, ürettiğini dünyanın değişik ülkelerine ihraç eden, il olmayı hak eden bir ilçemizdir.
- 6- İnegöl’de yılda iki kez fuar düzenleniyor olmasının yanında, yılda bir kez İstanbul’da düzenlenmekte olan uluslararası mobilya fuarına İnegöl firmalarının yoğun bir şekilde katılıyor olması.
- 7- İnegöl’de düzenlenmekte olan fuarların yanın da, Türkiye’de ilk kez İnegöl’de 365 gün MOBİLYUM adı altında kapalı alanlarda AVM ‘de

mobilyalar, mobilya alacaklara ve mobilya ile ilgili ticaret yapanlara görsel sunum sunulmakta bu nedenle Pazar alternatifleri artırılmaktadır.

8- Bursa – İnegöl karayolu sağ tarafı değişik adlar altında yeni yeni mağaza ve mobilya AVM lerin yapılıyor olması gösteriyor ki İnegöl mobilyasının Pazar payının artacağı ve buna paralel olarak ÜRETİM, TASARIM, AR-GE, ÜR-GE ve kalitenin artacağı, işletmelerin markalaşma yolunda önemli mesafe alacağı.

9- İnegöl 1. Organize sanayi bölgesinin dolması sonucu, 2. Organize Sanayi Bölgesinin yapılıyor olması ve bu bölgenin gelişmeye müsait olması nedeni ile büyümek ve gelişmeye açık olan işletmeler bu 2. Organize Sanayi Bölgede yer alarak büyüme ve gelişme yolunda çaba sarf etmektedirler.

10- İnegöl’de mobilya üreten işletmelerin birçoğu Türkiye’nin değişik yörelerinden işletmelerini veya atölyelerini İnegöl’e taşımaktadır, bunun başlıca nedenleri yukarıda da bahsettiğimiz gibi ham madde, yarı mamul, çalışan, Pazar ve buna benzer diğer mobilya ile ilgili faktörlerin ön plana çıkmasının nedenlerindendir.

11- İnegöl Mobilyasının üretim sorunu aşılmış olmasına rağmen marka ve markalaşma yolunda atılması gereken adımlardan biri eğitim ayağının unutulmaması, bu alınması gereken yollar eğitilmiş insan gücü faktörünün ön plana çıkarılması, Mobilya ve Mobilya ile ilgili Mühendislik eğitilmiş insanların bu sürece entegre edilmesi.

12- İnegöl’de Mobilya ve Tasarımı, Endüstriyel Ürün Tasarımı, Mobilya eğitimi veren fakültelerin biran evvel açılması gerekmektedir.

13- İnegöl Mobilyasının ayakta kalabilmesinin bir diğer konusu ise işletmelerde Mobilyayı bilen mesleki yeterlikleri olan yönetici ve idarecilerin istihdam edilmesi gerekmektedir.

14- İnegöl Mobilyasını bu ve buna benzer ifadelerle tarif etmek

mümkün olmayacağı gibi bu ve buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

FACTORS THAT MAKE INEGOL FURNITURE SO IMPORTANT:

1- İnegöl is considered as the capital of furniture in Turkey and leaves the other cities far beyond.

2- Helpful equipments and raw materials are made in Inegol as well. They are also easy to find in the city.

3- Logistic opportunities are served very well which is one of the most important criterias for Inegol in leading the furniture in Turkey.

4- It is proven that; %80 of the population in İnegöl are associated with the furniture production directly or indirectly.

5- İnegöl is a province that has a strong economy with no current account deficit, low unemployment, high production and export rate. This is why the province should better gain a city status.

6- Expositions that held twice in a year in İnegöl and the high participation of Inegol furniture companies in international expo in Istanbul every year play an important role as well.

7- Apart from expositions, Inegol has a 365 day 7/24 open furniture oriented shopping mall called as MOBİLYUM which increasing the opportunities and alternatives for buyers in a proper closed and visually improved area.

8- It is obvious that product development, production, research development will increase more and more everyday thanks to high competition among new and old companies. The highway between Bursa – İnegöl is already filled with new malls and shops. Brandization will mark the future of Inegol.

9- Inegol has completed all vacant lands in 1st Organized Industry Region and municipality has started construction for second one. This means a lot to newly established companies and the ones who want to grow more and more.

10- Furniture factories from all around Turkey has been moving to Inegol because of the factors that we already mentioned above.

11- Since now, The province has overcome the production and supply problems already. Now it is the time for advancement. It should not be forgotten that engineering education is the key element from now on. Engineer workforce is needed to be integrated to system.

12- Furniture & Industrial equipment design and production specified education opportunities should have been available. Subject specific institutions should be opened as soon as possible.

13- For a healthy and strong future for İnegöl Furniture, companies should hire subject specific professionals and managers.

14- These criterias are never enough for describing the Inegol Furniture. Examples will continue.

MUSTAFA KASTAN
INSTRUCTOR & INDUSTRIAL ENGINEER
HEAD OF FURNITURE AND DECORATION DEPARTMENT AT
ULUDAG UNIVERSITY

ÇIKMAZ SOKAKTA KAYBOLAN KOMŞU ANNEM

(Neighbouring Mother Lost in Dead-end Street)

Orhan ERDOĞAN *

Özet:

İlk kuruluş yılları M.Ö 3000 yıllarına kadar uzanan İnegöl 1299 yılında Türkler tarafından fethedildikten sonra şehrin kimliği yavaş yavaş Türk İslam şehir kültürünün etkilerini taşımaya başlamıştır. Bu çalışmada amacımız İnegöl’de halk kültürünün Sosyal ve kültürel yaşamdaki maddi ve manevi sonuçlarını ele almaktır.

Türk İslam şehir kültürünün etkisiyle İnegöl’ün eski mahallelerinde çıkmaz sokaklar büyük çoğunluğu oluşturuyordu ve bu sokaklara özel sokak (Tarik-i has) deniyordu. Bu sokakların kullanım hakkı sadece bu sokağa kapısı açılan hane halkına aitti.

Çıkmaz sokaklar beraberinde yeni değerler ve kavramlar yaratmıştır. Aile mahremiyeti .kültürün başka kültürlerden etkilenmeden yaşaması. komşuluk ilişkileri ve İnegöl’de sosyal dokuda önemli yer eden komşu anne kavramını oluşturmuştur. Komşu anne çıkmaz sokakta komşuya yakınlık derecesiyle bu unvana layık görülürdü. Komşu anne kapısını çalıp su isteyebileceğiniz, ama terliyseniz suyu içemeyeceğiniz kişiydi. Terliyen sırtınıza havlu koyan, anneniz evde yoksa size salçalı ekmek veren camdan size göz kulak olan kişiydi komşu anne.

Son yıllarda modern yaşam ve kültür İnegöl’de de çıkmaz sokakları çıkar hale getirmiştir. İnegöl’de çıkmaz sokak sayısı hızla azalmaktadır. Çıkmaz sokakların çıkar hale gelmesiyle birlikte komşu anneler de çıkmaz sokaklarda kaybolmaya başlamıştır.

Anahtar kelimeler: Çıkmaz sokak- Tarik-i has – Komşu anne – Aile mahremiyeti-Fina hakkı

Abstract:

İnegöl ,of whic h first foundation years date back to b.c 300, begins

* İnegöl İstas Kentaş Ortaokulu Müdürü. orhanerdogan16@hotmail.com

to carry the traces of Turkish Islamic city culture effects after it is conquered by Turks. The culture of living with non-muslims in İnegöl community reveals dead-end street fact.

If Muslims and non-Muslims are living together in a city, there are walls which separate family life in that city. We call them dead-end streets. Thus people who live fraternally in town also live according to their culture in their homes freely. That is the secret of the culture maintainability in Ottoman community structure and Islamic cities.

Dead-end streets formed the most of the old İnegöl streets and they were called exclusive streets (Tarik-i has). Tenancy of these streets only belonged to the household whose doors are faced to this dead-end Street.

Dead-end streets bring about new values and concepts such as family privacy, living one's own culture without being affected by other cultures, neighbour relations and neighbouring mother concept which has very important role in İnegöl's social fabric. Neighbouring mother is worthy for this title for her closeness degree to neighbour in dead-end street.

Neighbouring mother is the person you can easily knock her door and want some water but can't drink it if you are sweaty. She is the one who put a towel on your back if you are sweaty, gives you a gravy bread and looks after you when your mother is out.

In recent years cities and culture change the dead-end streets into normal ones. Dead-end streets' numbers are decreasing rapidly in İnegöl. (Numeric values are being prepared) Nowadays neighbouring mother concept begins to stay in just memories.

Keywords: *Dead-end Street / Tarik-i Has (private streets) / Neighbouring Mother / Family Privacy*

GİRİŞ

Kültürümüzde ve İnegöl şehir mimarisinde yaygın olan çıkmaz sokaklar daha önceki çalışmalarda genelde mimari açılardan ele alınmıştır. Biz bu çalışmamızda İnegöl'de çıkmaz sokakların mimarideki yeri kadar çıkmaz sokak ihtiyacı neden doğmuştur. Çıkmaz sokaklar beraberinde nasıl bir kültür yaratmıştır. Çıkmaz sokaklarla birlikte hangi kavramlar doğmuştur bunları ele alacağız.

En sade şekilde tanımlamak gerekirse çıkmaz sokak girişi ve çıkışı bir olan sokak demektir. Çıkmaz sokak kavramı, kültürel açıdan incelendiğinde aile hayatı hakkında bilgi vermektedir. Bu sokaklar, Osmanlı şehir hayatının nabzını tutmuş, insanların dayanışma içeri-sinde hayatlarını idame ettirdikleri alanlar olmuştur. Birbirlerine karşı sorumlu olan insanların, sosyal bir dayanışma içinde bulundukları fiziki bir mekandır çıkmaz sokaklar. En kısa tarifile; aynı mescitte ibadet edenlerin aileleri ile birlikte ikamet ettikleri yerlerdir.

Mahremiyete riayet önemli rol oynar bu çıkmaz sokakların oluşumunda. Çıkmaz sokaklarda genel anlamıyla kamu tarzı mekân prensibi söz konusu değildir. Bu sokaklar ortak yaşayanların mülkiyetidir. Bu sokakta tek prensip vardır; o da başkalarını rahatsız etmemek.

Çıkmaz sokaklar, kamuya açık alan ile evlerin mahremiyeti arasında bir geçiş oluşturmuyordu. Sokakta oturacak kişilerin seçiminde kan ve akrabalık bağı değil de dini ve kültürel aidiyeti dikkate alınırdı. Komşuluk ilişkilerinin en üst seviyede yaşandığı bu sokaklar; kadınlara karşı hürmetin olduğu yerlerdi. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi çıkmaz sokaklarda da kadın ve erkek arasında mutlak surette bir mesafe söz konusuydu. Sokakta karşılaşılan kadına dik dik bakılmaz, derhal başlar öne inerdi. Kadınların sokakta rahat yürüyebilmeleri için erkekler kenara çekilirdi.

Türk İslam kültüründe kadına verilen en yüksek payelerden birisi anelik kavramıydı. Komşuluk ilişkilerinin arttığı çıkmazda komşu kapısından Komşu anneliğe bir geçiş söz konusuydu ve komşu anne çıkmaz sokağın önemli bir figürüydü.

Çalışma şu şekilde devam etmektedir ikinci bölümde çıkmaz sokaklar

ele alınacaktır. Üçüncü bölümde komşu anne kavramı konusu işlenecektir. Son olarak sonuç kısmında İnegöl'deki çıkmaz sokakların son durumları ve kaybolan değerler ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu bir topluma sahipti ve sınırları bugünkü Anadolu'dan ibaret değildi. Osmanlı şehirlerinde ise Müslüman halkla gayrimüslim halk beraber yaşarlardı. Osmanlı toplum yapısı içinde gayrimüslimler yüzyıllarca kendi kültürel yapılarını koruyarak 19. yy.a ulaşabilmişlerdi. Müslümanlar ve gayrimüslimler şehirlerde aynı mekânları aynı pazarları kullandıkları halde, alışverişler ve sosyal ilişkiler kurdukları halde nasıl olup ta kültürleri birbirine karıştırmamışlardır. Birden fazla kültürün yaşadığı bir toplumda kültürler birbirine “çıkamaz sokaklar” sayesinde karışmamış ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Bu “çıkamaz sokaklar” doğu şehirlerinin önemli bir kültür parçasıdır. Toplumsal hafızalarımızda bu sokaklarla ilgili özel çağrışım bulmak zordur. Nüfus mübadelesiyle “çok uluslu” devlet ve toplum yapısından “ulus-devlet” yapısına geçiş yaptığımız için “çıkamaz sokakların” işlevi konusunda ki çağrışımları bulmak için toplumsal hafızada en az 90 yıl geriye gitmek gerekiyor.(ÖZKUL Aliye. 2013)

Osmanlı'da çıkmaz sokak kültürünün de İslam etkisindeki aile mahremiyeti ve masuniyeti ile kuşkusuz doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Çıkamaz sokakta belirginleşen mahremiyet kültürü aslında evin konumunda ve yapısında başlayan bu duyarlılığın sokak ve mahalleye yansıtılmasından ibarettir. Bu aslında evin şahsında ailevi bir duyarlılıktır. Bunun islâm'ın bu yolda algılanmasından kaynaklandığı ise son derece açıktır. Evlerin yapısı, kapı ve pencerele-rin yerleri ve şekilleri, evler arasındaki uzaklık, bütün bunlar belli ölçüde ayırıcı yasalar ve normlardan kaynaklanırlar”(ZE'EVİ Dror Kudüs 2000)

Ancak aile yapısı söz konusu olduğunda, gözlerden uzaklık söz konusuydu. Yani aile hayatını barındıran evler kesinlikle göz önünde değildi. Mahremiyetin ön planda olduğu bu hayat şekli, çıkmaz sokaklarla beraber aile hayatını koruyan duvarlar halini almıştır. Osmanlı şehirlerinde, aynı sokaklarda yaşayanlar, sosyal hayatın güvenliği ve korunması bakımından birbirlerine zincirleme kefil de olurlardı. Mesela kişiler, istedikleri zaman bulundukları sokağı değiştiremezlerdi. Sokak değiştirme işi, tayin, görev vb. gibi zorunlu hallerde

gerçekleşirdi. Asıl mühim olan şey, sokağa taşınacak ailenin, sokak sakinlerinden birinin kefaletine bağlı olmasaydı. Bir kefil bulamayanlar, doğal olarak sokağa da taşınamazlardı. Diğer yandan, bir sokağa yeni gelenler, hemen o sokakta yaşayan biri olarak da tescil edilmezdi.

“Uzlaş” çıkmaz sokaklar için mutlaka olması gereken bir kavramdır. Uzlaş olmadan çıkmaz sokak sakinlerinin sokağa yönelik hiçbir girişimi gerçekleşmemektedir. Çıkamaz sokağa pencere açmak, sokak kapısının önünde eşya depolamak, çıkmazın başına kapı yerleştirmek, çıkmaz sokakta hayvan bulundurmak gibi tüm faaliyetler için çıkmazın sahiplerinin uzlaşısı gerekmektedir. Bir aykırı görüşün bile olmaması mutlak zorunluluktur. Çıkamazın ortak sahiplerinden birinin yapılacak bir faaliyete yönelik rahatsızlığının beyanı yapılması istenen faaliyetin olmasına engel teşkil etmektedir. İslam hukukundaki mülkiyet hakları ile örgütlenmiş çıkmaz sokaklar kentsel bağlam içinde farklı mekânsal özellikler barındırmaktadır. Mimari elemanları, kullanım pratikleri, fiziksel biçimlenmeleri ortak aklın uzlaşısı ile ilişkili olarak oluşmakta ve çıkmazları birbirinden farklı ve kendine özgü kılmaktadır.

Osmanlı mahallelerinde çıkmaz sokaklar çoğunluğu oluşturuyordu ve bu sokaklara özel sokak (tarik-i has) denmesi boşuna değildi. Çıkamaz sokağın mülkiyet sınırı tanımı içerisinde İslam kentinde sokaklar için tanımlanan “finâ” kavramı da yer almaktadır. “Fina” kavramına göre şahıs mülkiyetinde bulunan bir yapının sokağa doğru uzanım ve / veya kullanım hakkı bulunmaktadır. Sınırı belli olmayan finâ genelde 1.00-1.50 metre sokak duvarı boyunca uzanan alanı nitelemektedir. Finâ alanı içerisinde şahıs mülkiyetinde bulunan yapının üst katında sokağın üstüne çıkma yapma hakkı, kapının önünde oturma hakkı, hayvanlarını bağlama hakkı gibi haklar mevcuttur. Finâ alanına yönelik sokak üzerindeki haklar çıkmaz sokaklarda sokağın sahiplerinin uzlaşısı / izni ile gerçekleşebilmektedir. Bir çıkmazda hâne sahibinin evinin önünde bulunan finâ alanına yönelik yapacağı müdahale ortak uzlaş olmadan gerçekleştirilememektedir. (AKBAR Jamel 1988) Bu bakımdan çıkmaz sokakların kullanım hakkı, sadece buraya kapısı açılan hane halkına aitti. Modernleşmeyle birlikte tıpkı bir kör bağırsak gibi akışı engellediği için bu çıkmazların kapalı uçları yıkılarak çıkar hale getirildiler; sokak adlarını gösteren ayrıntılı bir haritaya baktığımızda bu adı taşıyan bir sürü sokakla karşılaşa-yorsunuz hala. Çıkamaz sokaklar, kamuya açık sokaklar ile evlerin mahremiyeti arasında bir geçiş oluş-

turuyordu. Dolayısıyla mahremiyetin, yakın ilişkilerin nüvesini oluşturan ev-den başlayarak aşama aşama (ev-çıkma sokak-sokak-ana yol) mahremiyetin giderek seyredildiği dış mekânlara doğru açılmaktadır.

İnegöl'ümüzde cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda sayıları fazla olan çıkmaz sokaklar yatay komşuluktan dikey komşuluğa geçişin hızlandığı dönemlerde sayıları azalmaya baş-lamıştır. Bugün itibarıyla İnegöl Belediyesi İmar Müdürlüğü kayıtlarında çıkmaz adı taşıyan 117 (yüzonyedi) adet çıkmaz sokak mevcuttur. Ancak bu sokakların bir çoğu kamulaştırılarak çıkar hale getirilmiştir. İmar mevzuatındaki değişiklikler ve nüfus artışına bağlı olarak çıkmaz sokaklar isimleri aynı kalsa dahi artık çıkar olmuşlardır. En son olarak 09 hazi-ran 2016 tari-hinde 11 (onbir) çıkmaz sokak çıkar hale getirilmiştir örneklersek Bircanlar çıkmazı, Bülbüller çıkmazı, Karlıova çıkmazı, Mehtap çıkmazı, Hacı eyup çıkmazı gibi. (Yıldırım Gazetesi. 09.06.2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bayındırlık Bakanlığı'nın imar planları kuralları arasındaki "Çıkmaz sokak ihdas edilemez" hükmü ise bu ülkeye yakışmayan "mimarisiz ABD şehirciliği" ne öykünmenin "vefasızlık düzeyi" ni gösteriyor. Çıkmaz sokakların insancılığını ve toplumsal geleneğini anlayabildiğimiz; onların sonunda "du-var" ların değil, "komşu" ların bulunduğu anımsayabildiğimiz zaman, 50 yıldır ara verdiğimiz uygarlık yürüyüşümüze de yeniden başlayacağız...

Çıkmaz sokaklar insanların birbirine kefil olduğu ve komşuluk ilişkilerinin en üst düzeyde yaşandığı önemli mekanlardı. Sokak sakinleri çocukla-rını komşuya emanet edecek kadar birbirlerine güvenirlerdi. Komşu kapısı en az devlet kapısı kadar güvenilir bir kapıydı. Birlikte yaşama kültürü sokakta "komşu anne" kavramını geliştirmişti. Komşu anne çıkmaz sokakta komşuya yakınlık derecesiyle bu unvana layık görülürdü . Komşular güvenecekleri ve sevdikleri komşularını komşu anne tayin ederlerdi. Hane halkı özellikle çocuk-lar komşu anneyi tanırılar ona saygıda kusur etmezlerdi.

Çocukların kapı önüne çıkartılmadığı günümüzde, komşu anneye çocuk emanet edilip, gözler arkada kalmadan gidilirdi, işe, doktora ya da gezme-ye. Çünkü bilinirdi ki o komşular ve komşu anne kendi çocuğu gibi sahip çıkar-dı emanet edilen çocuklara. Komşu anneler çocukların büyüme safhalarının her

anından haberdar edilirdi. Çocukların sünnetinden evlenme düğünlerine kadar hepsine katılır ölünceye kadar komşu anne unvanını sürdürürdü.

Komşu teyzeler annelerimizden farksızdı, güvenilirildi, sıcacıktı, komşu annelerimizdi onlar bizim. Komşu anne kapısını çalıp su isteyebileceğiniz, ama terliyseniz suyu içemeyeceğiniz kişiydi. Terliyken sırtınıza havlu koyan , an-neniz evde yoksa size salçalı ekmek veren camdan size göz kulak olan kişiydi komşu anne.

SONUÇ

Türk İslam şehirlerinin önemli bir unsuru olan çıkmaz sokaklar , başta aile mahremiyetinin korunduğu ve insanların sosyalleşmesini arttıran mekan-lardır. Komşuluk ilişkilerin korunduğu ve fina hakkı ile kul hakkına riayet edil-diği yaşam alanlarıdır. İmece kültürünün yaşatıldığı yardımlaşma ve dayanış-manın en üst seviyede yaşandığı mekanlardır çıkmaz sokaklar.

Geçmişten gelen yaşam değerlerimize böylesine yabancılaşmanın bel-ki de en "mağdur" ları ise "çıkma sokak" larımız. O kadar ki, seilmeyen ya da "aşağılanmak" istenen kişilerin adlarını çıkmaz sokaklara önerenler var. Dahası "terörizm"i "AB"yi "Demokrasi"yi bile çıkmaz sokak diyerek sorgu-layan aydınlarımız az değil.

Oysa çıkmaz sokaklar da eski dokularımızı yaratan insancıl ilişkilere bağlı "kentlilik" bilincimizin tarihsel simgeleridir. Cadde ya da sokağa cephesi olmayan, geride kalarak "ulaşılmaayan" evlere, ön taraftakilerin kendi bahçe-lerinden "geçiş hakkı" vererek yarattıkları "kamusal dayanışma alanları"dır. Anadolu'da çıkmazların adlarının da işte bu alanı "arka komşularına bağışla-yan" öndeki ev sahiplerinin adlarıyla anılması, onlara kuşaktan kuşağa kala-cak "kentlilik teşekkürü" gibidir... Ayrıca yine çıkmaz sokaklar tüm parselleri "ulaşılabilir" kıldığından, tarihi dokunun "yollarla parçalanmadan" sürdürül-mesini sağladıkları için günümüz kent plancılarının en büyük yardımcılarıdır... (ÖĞDÜL Rahmi.2010)

Çıkmaz sokaklarla birlikte İnegöl bir çok yazısız kuralları ve değerleri de kaybetmiştir. Bunların en başında da ete kemiğe bürünmüş "komşu anneler artık yok olmaya ve kaybolmaya başlamıştır. Bu nedenle çıkmaz sokakla bir-likte komşu annemi de kaybettim.

KAYNAKÇA

ÖZKUL Aliye. Sosyolog. Çıkamaz sokaklar. Gazi Emet Gazetesi 23.03.2013
ZE'EVİ Dror. Kudüs 2000. 17. YY bir Osmanlı sancağında Toplum ve ekono-
mi. S.237
AKBAR Jamel.1988. Kriz ortamında Müslüman şehir. S.125
ÖĞDÜL Rahmi. Kentlilik bilinci. 12.08.2010 Akşam gazetesi
İNEGÖL YILDIRIM GAZETESİ 09.06.2016

EKLER

1-İnegöl merkez ve mücavir alandaki çıkamaz sokak listesi

İNEGÖL ÇIKMAZ SOKAK LİSTESİ

İlçe Adı :İnegöl	Mahalle Adı	Adı
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	10.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	2.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	3.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	4.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	5.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	6.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	7.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	8.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	AKHİSAR	9.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	AKINCI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	ERKUL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	HACI VELİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	HALİM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	İBRAHİM EFENDİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	İSMAİL AĞA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	İSMAİL EFENDİ
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	SARIGÜL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	CUMA	ŞERİF AĞA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	HAMİDİYE	GİRGİN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	HAMİDİYE	GÜLLÜK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	HAMİDİYE	HAMİT HOCA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	HAMİDİYE	PAZAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	HAMİDİYE	YILDIRIM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	AHMET BAYRAKTAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	AHMET TÜRKEK

İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	BATI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	BEZZAZ HAYRİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	CAMİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	CEYHAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	DEPO ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	FİDAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	MAARİF YURDU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	SEYHAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KEMALPAŞA	ZADE EMİN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	AÇELYA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	AKASYA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ARI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ASMAALTI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	AVCI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	AYAZ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	BABAALİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ÇALIM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ÇINAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	EROĞLU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	GÜL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	HAKİM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	HAMAM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	HAMAMCILAR ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	HIZAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	KAVGALAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	KOCAGA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	KÖSELER ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	LALE ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	MERCAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	NEBİOĞLU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	NERGİS ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ÖMEROĞLU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ONBAŞI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ÖREN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	PAPATYA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	PIR SULTAN ABDAL
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	SARIALİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	SARILAR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	SÜMBÜL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	TETİK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	TOMURCUK ÇIKMAZI

İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ZAMBAK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ZENGİN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	KURŞUNLU	ZERAFET ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	1.BALCI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	1.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	2.ÇIKMAZ
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	2.KÖPRÜLÜ
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	ARSLAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	FETHİYE ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	HACI SALİH ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	NECİP EFENDİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	YAĞCI AHMET ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MAHMUDİYE	YAMAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MESUDİYE	CEVAHİR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	MESUDİYE	DURMUŞ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	1.ÇÖMLEKÇİLER ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	2.ÇÖMLEKÇİLER ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	BÜLBÜLLER ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	ÇARDAK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	HACI MUHARREM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	ORHANİYE	TAHİL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	OSMANİYE	CAMADAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	OSMANİYE	HACI EYÜP ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	OSMANİYE	KABADAYI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	SİNANBEY	SİNANBEY ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	SÜLEYMANİYE	HUZUR ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	SÜLEYMANİYE	MEHTAP ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	AK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	GARİP ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	HACIKARA
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	KURU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	MUHARREM ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	MÜMİN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	OK ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	ÖZ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	PEHLİVANOĞLU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	SARI ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	ŞÖFÖR HALİL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TAHTAKÖPRÜ	ZENNUN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TURGUTALP	HAYATİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	TURGUTALP	OSMANAĞA ÇIKMAZI

İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	ABDULLAH EFENDİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	DEDE FATMA ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	HACI MAHMUT ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	KEL MEHMET ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	MOLLA HASAN ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	MOLLA MANSUR EFENDİ ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	SABRİ DEMİRCİOĞLU ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	TELLAL İSMAİL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCE	YEŞİL ÇIKMAZI
İNEGÖLMERKEZ	YENİCEKÖY	AKSU ÇIKMAZI

İNEGÖL AYÇİÇEĞİ ÜRETİMİNİN TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ YERİ, KALİTELİ ve YÜKSEK TOHUM VERİMİ İÇİN İNEGÖL ÜRETİCİSİ NELERE DİKKAT ETMELİ

(The place in Turkey production of İnegöl sunflower production, what should be considered by İnegöl growers for quality and high seed yield)

Prof. Dr. Fatih KILLI*

Özet:

Türkiye tarım alanlarının % 1.27'sine sahip olan Bursa ilinin önemli ilçelerinden biri olan İnegöl, Bursa tarım alanlarının % 8.29'una sahiptir. İnegöl 1004 km² yüzölçümü, yaklaşık 250 bin nüfusu ile Bursa ilinin dördüncü büyük ilçesidir. İnegöl ilçesi toplam 25287 hektar ekilebilir alana sahip olup, bu alanların % 58'inde tahıllar ve diğer bitkisel ürünler yetiştirilmektedir. Yağlık ve çerezlik ayçiçeği, ilçede üretimi yapılan önemli ürünlerdendir. Son 12 yıllık (2004 – 2015) ortalamalara göre Türkiye genelinde 1.1 milyon ton yağlık, 130 bin ton çerezlik ayçiçeği üretilmektedir. Bursa ili 20185 ton yağlık ve 6936 ton çerezlik üretimi ile Türkiye üretiminin yağlıkta % 1.83'ünü, çerezlikte % 5.34'ünü karşılamaktadır. İnegöl ilçesinde ise 14800 dekar alanda yağlık, 5348 dekar alanda çerezlik ayçiçeği ekilmekte, yaklaşık 1000 ton çerezlik, 2800 ton yağlık ayçiçeği üretilmektedir. İlçe adı ile tescil ettirilen İnegöl Alacası, başta İnegöl olmak üzere ülkemizin çok farklı yerlerinde ekimi yapılan önemli bir çerezlik çeşittir. Bu çeşidin çerezlik sanayine uygun bir şekilde seleksiyonu ile daha kaliteli yeni çeşitlerin elde edilmesi mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: *İnegöl, Yağlık Ayçiçeği, Çerezlik Ayçiçeği, Tohum Verimi*

Abstract:

İnegöl is one of the important district of Bursa province having 1.27% of agricultural land of Turkey, has an 8.29% of Bursa farmland. İnegöl which has 1004 km² area and about 250 thousand inhabitants is the fourth largest district of Bursa. İnegöl has a total of 25287 hectares of arable land, cereals and other crops are grown in 58% of these cultivated areas. Oil and confectionary sunflower produced in the district area are important products. According

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü. fakilli@ksu.edu.tr

to last 12 years (2004 - 2015) average, 1.1 million tons of oilseed sunflower and 130 thousand tons of confectionary sunflower in totally of Turkey are produced. Bursa province having 20185 tons of oilseed sunflower and 6936 tons of confectionary sunflower; meets 1.83% oil and 5.34% confectionary of Turkey sunflower production. In İnegöl, oilseed sunflower at 14800 decares and confectionary sunflower at 5348 decares are grown, about 1000 tons of confectionary, 2800 tons of oilseed sunflower are produced in that areas. İnegöl Alacası registrated with County name, it is an important primarily cultivated confectionary variety at different areas in our country. With a good selection method for the confectionary industry of this cultivar, it may be possible to gain higher quality new varieties.

Key words: İnegöl district, Oilseed sunflower, Confectionary sunflower, Seed yield

Giriş

Ayçiçeği, yağlık ve çerezlik çeşitleri ile çok farklı amaçlar için kullanılan önemli bir bitkidir. Yağlık çeşitler esas olarak bitkisel yemeklik yağ elde etmek amacıyla yetiştirilmektedir. Ayrıca bu çeşitlerin tohumlarından yağ elde edildikten sonra geriye kalan küspesi iyi bir hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir. Ayçiçeği tohumları yağ, protein, kalsiyum, karbonhidrat ve kül bakımından önemli bir kaynaktır. Tohumlarında % 40-50 yağ, yağı alınmış küspede ise % 36 protein bulunmaktadır (Dauguet ve ark., 2016). Ayçiçeğinin çerezlik olarak kullanımı, ülkemizde ve birçok dünya ülkesinde yaygındır. Kavrulmuş ayçiçeği daneleri insanlar tarafından en fazla tüketilen çerez konumundadır. Ayrıca, dünyada oldukça geniş bir yelpazede (ekmek, pasta, dondurma, çikolata, kurabiye vb.) ayçiçeği daneleri kabuklarından ayrılıp iç olarak da kullanılmaktadır.

Ülkemizin birçok bölgesinde ayçiçeği tarımı yapılmakla birlikte, ekim alanı ve üretim miktarının %50'den fazlasını Trakya bölgesi oluşturmaktadır. Ülkemiz nüfusunun artmasına bağlı olarak ihtiyaç duyulan bitkisel yağ miktarı da artış göstermektedir. Yağlı tohum üretimimiz bitkisel yağ ihtiyacımızı karşılamada yetersiz kalmakta, ortaya çıkan bu açık ithalat yoluyla giderilmektedir. Türkiye'nin 2013 yılında yağlı tohum, ham yağ ve küspe ithalatı için ödediği miktar 3 milyar doların üzerindedir (Kaya, 2014).

Türkiye Geneli, Bursa İli ve İnegöl İlçesi Yağlık ve Çerezlik Ayçiçeği Üretimi

Ülkemiz 239 486 338 dekar tarım alanına sahip olup bu alanların önemli bir kısmını (157 377 053 da) tahıllar ve diğer bitkisel ürünler oluşturmaktadır (**Çizelge 1**). Önemli miktarda nadasa bırakılan alanların (41 139 762 da) olduğu dikkat çekmekte ve bu alanları meyveler, içecek ve baharat bitkileri (32 838 481 da) ile sebzeler (8 085 070 da) takip etmekte ve ayrıca çok az miktarda (45 972 da) süs bitkisi alanı (45 972 da) bulunmaktadır.

Çizelge 1. İnegöl İlçesi, Bursa İli ve Türkiye Geneli Tarım Alanlarına Yönelik Veriler.

Ürünler (Dekar)	İnegöl	Bursa	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler	146 984	1 426 234	157 377 053
Nadas	4 523	263 029	41 139 762
Sebze	10 814	472 693	8 085 070
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri	90 550	885 681	32 838 481
Süs bitkileri	---	2 839	45 972
Toplam Alan	252 871	3 050 476	239 486 338

Bursa ili ise toplam 3.050.476 da tarım alanı ile Türkiye tarım alanlarının % 1.27'sini oluşturmaktadır. Bursa ilinin sahip olduğu tarım alanlarının % 46.75'inde tahıllar ve diğer bitkisel ürünler (1.426.234 da) yetiştirilmekte, bunu sırasıyla meyveler, içecek ve baharat bitkileri (885 681 da), sebzeler (472.693 da) ve süs bitkileri (2.839 da) izlemektedir. Ayrıca 263 029 da alan nadasa bırakılmaktadır. Bursa ilinin önemli ilçelerinden biri olan İnegöl ise toplam 252.871 da tarım alanına sahiptir. Bu alanların yaklaşık % 58'inde tahıllar ve diğer bitkisel ürünler yetiştirilmekte, bunu sırasıyla meyveler, içecek ve baharat bitkileri (90.550 da) ve sebzeler (10.814 da) izlemektedir.

Son 12 yıllık (2004-2015) ortalamaya göre Türkiye genelinde 858.264 da alanda çerezlik ve 5.203.697 da alanda yağlık ayçiçeği ekimi yapılmış ve bu alanlardan 129.787 ton çerezlik ve 1.100.474 ton yağlık ayçiçeği üretilmiştir (**Çizelge 2**).

Çizelge 2. Türkiye Geneli 2004-2015 Yılları Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeği Verileri.

YILLAR	Çerezlik Ayçiçeği			Yağlık Ayçiçeği		
	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
2004	700 000	100 000	143	4 800 000	800 000	167
2005	760 000	110 000	145	4 900 000	865 000	177
2006	754 000	108 000	143	5 100 000	1 010 000	198
2007	689 778	84 407	126	4 857 000	770 000	159
2008	700 000	91 613	133	5 100 000	900 387	177
2009	690 000	96 825	140	5 150 000	960 300	186
2010	900 000	150 000	167	5 514 000	1 170 000	212
2011	997 000	165 000	166	5 560 000	1 170 000	210
2012	1 000 000	170 000	170	5 046 160	1 200 000	238
2013	895 239	143 000	160	5 202 600	1 380 000	265
2014	1 049 925	157 900	152	5 524 651	1 480 000	269
2015	1 163 224	180 700	155	5 689 950	1 500 000	264
Ortalama	858 264	129 787	125	5 203 697	1 100 474	210

Her iki ürün grubunda da son 5 yılda önemli miktarlarda üretim artışı gerçekleşmiştir. Meydana gelen bu artışların son yıllardaki ekim alanı artışından ve birim alandan elde edilen verim artışından kaynaklandığı görülmektedir. Son 12 yılın verim ortalaması çerezlikte 125 kg/da, yağlıkta 210 kg/da olmuş, ancak 2014 ve 2015 yılları verimlerine bakıldığında çerezlik ayçiçeği verimlerinin 150 kg/da, yağlık ayçiçeği verimlerinin 260 kg/da dolaylarında olduğu dikkat çekmektedir.

Çizelge 3. Bursa İli 2004-2015 Yılları Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeği Verileri.

YILLAR	Çerezlik Ayçiçeği			Yağlık Ayçiçeği		
	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
2004	34 220	5 064	148	169 900	22 593	249
2005	33 930	4 788	141	152 770	22 471	240
2006	34 693	5 531	159	145 746	20 282	252
2007	43 010	6 414	149	117 092	20 711	200
2008	43 062	6 639	154	126 632	19 064	151
2009	40 889	6 441	158	127 788	17 323	132
2010	39 737	8 297	209	131 220	20 016	157
2011	38 338	7 486	195	125 889	16 203	128
2012	40 490	8 437	208	103 681	15 492	133
2013	29 022	7 189	248	80 885	23 595	162
2014	30 030	7 992	266	94 005	20 674	135
2015	34 085	8 955	263	90 648	23 790	140
Ortalama	36 791	6 936	192	122 188	20 185	173

Bursa ilinin son 12 yıllık çerezlik ve yağlık ayçiçeği üretimine baktığımızda (**Çizelge 3**), ortalama olarak 36.791 da alanda çerezlik ve 122.188 da alanda yağlık ayçiçeği ekiminin yapıldığı ve bu alanlardan 6.936 ton çerezlik, 20.185 ton yağlık ayçiçeği üretildiği görülmektedir. Bursa ilinin çerezlik ayçiçeği ekimleri özellikle 2007, 2008 ve 2009 yıllarında 40 bin dekarın üzerine çıkmış, daha sonraki yıllarda azalarak 30 bin dekara kadar gerilemiş ve 2015 yılında tekrar artarak 34.085 dekara yükselmiştir. Birim alandan elde edilen çerezlik ayçiçeği verimi ise her yıl önemli miktarda artış göstermiş ve son yıllarda (2014 ve 2015) 260 kg/da dolaylarında gerçekleşmiştir. Yağlık ayçiçeği ekimlerinde ise önemli miktarlarda azalışların olduğu, son 12 yılda 169.900 da alandan 90.648 da alana gerilediği, ayrıca verimde de önemli düşüşlerin olduğu görülmektedir. Yağlık ayçiçeği verimleri çerezlik ayçiçeği verimlerinin aksine % 45 dolaylarında azalarak 2015 yılında 140 kg/da'a gerilemiştir.

İnegöl ilçesinin son 12 yıllık çerezlik ve yağlık ayçiçeği üretimine baktığımızda (**Çizelge 4**), ortalama olarak 5 348 da alanda çerezlik ve 14 802 da alanda yağlık ayçiçeği ekiminin yapıldığı ve bu alanlardan 1 086 ton çerezlik, 2 830 ton yağlık ayçiçeği üretildiği görülmektedir. İnegöl ilçesinin çerezlik ayçiçeği ekimleri özellikle 2010 yılında 3 440 dekara kadar gerilemiş, daha sonraki yıllarda artarak özellikle 2015 yılında 9 000 dekara yükselmiştir. Birim alandan elde edilen çerezlik ayçiçeği verimi ise her yıl önemli miktarda artış göstermiş ve son yıllarda (2014 ve 2015) 270 kg/da dolaylarında gerçekleşmiştir. Yağlık ayçiçeği ekimlerinde ise 2004 yılından 2010 yılına kadar önemli miktarlarda artışların olduğu, ancak daha sonraki yıllarda azalarak 2015 yılında 13 506 dekar gerilediği görülmektedir. Yağlık ayçiçeği verimlerinde de önemli artışlar olmuş, 2004 yılında 100 kg/da dolaylarında olan yağlık ayçiçeği verimi 2015 yılında 251 kg/da'a yükselmiştir.

Çizelge 4. İnegöl İlçesi 2004-2015 Yılları Çerezlik ve Yağlık Ayçiçeği Verileri.

YILLAR	Çerezlik Ayçiçeği			Yağlık Ayçiçeği		
	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)	Ekim Alanı (da)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
2004	6 700	500	75	7 860	872	111
2005	6 950	489	70	7 850	760	97
2006	5 995	899	150	8 863	1 878	212
2007	3 200	480	150	17 753	3 012	170
2008	4 101	819	200	17 864	3 330	186
2009	3 867	875	226	17 812	3 334	187
2010	3 440	940	273	19 000	3 330	175
2011	3 923	1 007	257	19 264	3 184	165
2012	4 500	1 170	260	16 985	3 566	210
2013	6 000	1 572	262	14 620	3 532	242
2014	6 500	1 788	275	16 253	3 774	232
2015	9 000	2 495	277	13 506	3 394	251
Ortalama	5 348	1 086	206	14 802	2 830	187

Ayçiçeği Üretiminde Kaliteli ve Yüksek Tohum Verimine Etkili Faktörler

Ayçiçeğinde verime etkili 3 önemli unsur dekardaki bitki (tabla) sayısı, tabladaki tohum sayısı ve tohumların ortalama ağırlığıdır (Robinson, 1978; Kaya ve ark., 2007). Birim alandan yüksek verim alabilmek için bu 3 önemli unsurun optimum düzeyde tutulması büyük önem taşımaktadır. Bu özelliklerin herhangi birinde meydana gelebilecek eksiklik veya olumsuzluk, dekardan alınacak verimi önemli derecede etkileyecektir. Bu yüzden üreticilerimizin aşağıda belirtilen hususlara azami dikkati göstermeleri gereklidir.

Tohumluk: Yetiştirme amacına uygun (yağlık veya çerezlik) ayçiçeği tohumluğu kullanılmalıdır. Kullanılacak tohumluk bölgede denenmiş ve olumlu sonuçlar alınmış çeşitlerin tohumlukları olmalıdır. Ayrıca ayçiçeğinde önemli verim kayıplarına neden olan Orabanş (canavar otu, verem otu) ve mildiyö'ye karşı dayanıklı olanları tercih edilmelidir.

Dekardaki Bitki Sayısı: Ekim yapılan tarla alanından ve güneş enerjisinden en iyi şekilde yararlanabilmek için üreticiler tarafından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Birim alanda olması gerekenden daha düşük veya daha yüksek bitki sayısı verimi önemli ölçüde etkilemektedir. Ekim döneminde topraktaki tav (nem) yetersizliği, kullanılan tohumluğun çimlenme ora-

nındaki düşüklük, fide dönemindeki hastalık ve zararlı etkinliği, birim alandaki bitki noksanlığının oluşmasına neden olan faktörlerdir. Aynı zamanda gereğinden fazla atılan tohumluk miktarı ise rekabeti tetikleyerek zayıf bitki gelişimini teşvik etmektedir. Bu nedenle yetiştirme amacına (yağlık / çerezlik) uygun olarak birim alandaki kritik bitki sıklığının alt sınırı üzerine çıkılması, üst sınırının ise geçilmemesi gerekmektedir. Kritik bitki sıklığının alt ve üst sınırı yağlık üretimde 5000-6000, çerezlik üretimde 4000-5000 bitki/da'dır. İnegöl koşullarında yüksek verim için yağlık amaçlı ayçiçeği üretiminde dekarda 5500 bitkiye, çerezlik amaçlı üretimde ise 4500 bitkiye ulaşılmalıdır (Kıllı ve Özdemir, 2001).

Tohum Tutma Etkinliği: Ayçiçeği bitkisinden alınacak verimi belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Tablada açan çiçeklerin tozlaşarak tohuma dönüşmesi ve tabladaki dolu tohum oranının yükselmesi ile verimin artması mümkündür. Ayçiçeğinde tohum tutma etkinliğini olumlu yönde etkileyen faktörler.

1. Ekimi yapılan çeşidin kendine tozlanma ve dölleme oranının yüksek olması.
2. Çiçeklenme zamanının çok yüksek sıcaklıklara isabet etmesi. Yüksek sıcaklık durumunda sulamaya dikkat edilerek bitkinin sıcaklık stresinden korunması.
3. Çiçeklenme döneminde tozlaşmanın arı ve böcekler vasıtasıyla artırılması.
4. Çiçeklenme döneminde bitkileri su yetersizliği ve kuraklıktan kurtarmak. Ayçiçeğinin suya en hassas olduğu dönem çiçeklenme dönemidir. Aşırı ve gereğinden fazla sulamadan da kaçınmak gerekir. Aksi takdirde kök boğazı hastalıkları artabilir.
5. Bitkinin ihtiyaç duyduğu besin elementlerinin toprakta yeterli seviyede bulundurulması. Ancak aşırı ve gereğinden fazla gübreleme hem üreticinin kesesine hem de bitki gelişimine olumsuz etki yapacaktır. Bitkiye bir yetiştirme sezonu içerisinde saf olarak toplam 12 kg/da azot ve 6 kg/da fosfor ve 6 kg/da potasyum verilmelidir. Fosforun ve potasyumun tamamı ile azotun yarısı ekim ile birlikte, azotun diğer yarısı ise üst gübre olarak uygulanmalıdır (Kıllı, 2004).

Tohum Ağırlığı: Çeşidin genetik yapısı, tohum tutma etkinliği ve kabuk iç oranına bağlı olarak değişen bu özellik, ekimin verimli topraklarda yapılması, sulama ve gübreleme uygulamaları ile artmaktadır. Yüksek tohum

ağırlığı ve verim için ayçiçeği hibritlerinin, 140-160 cm arasında bitki boyuna, % 25 ten az kabuğa ve uzun tane doldurma dönemine sahip olması gerekir (Kaya ve ark., 2007).

İnegöl ilçesi Karadeniz ile Akdeniz iklimi arasında geçiş karakteri gösteren bir ılıman Marmara iklimine sahiptir. Yaz ayları sıcak ve az yağışlı olup daha çok Akdeniz iklimine benzemektedir. Kış ayları ise soğuk ve bol yağışlıdır. Kar yağışları normal, ancak don olayları fazlaca görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık 12,4 °C olup yaz sıcaklık ortalaması 21,9 °C, kış sıcaklık ortalaması ise 2,3 °C'dir. Bu güne kadar ölçülen en yüksek sıcaklık 41,2 °C ile Ağustos ayında görülmüş, en düşük sıcaklık ise -22,7 °C olarak ölçülmüştür (Anonim, 2015).

İnegöl, sahip olduğu iklim özellikleri ile ayçiçeği tarımına oldukça uygundur. Üreticilerimiz yukarıda özetlenen tohumluk, bitki sayısı, tohum tutma etkinliği ve tohum ağırlığı konularına dikkat etmeli, verimi olumsuz etkileyebilecek uygulamalardan kaçınmalıdır. İnegöl Alacası çerezlik ayçiçeği çeşidinin bazı tarımsal özellikleri **Çizelge 5'**de görülmektedir.

Çizelge 5. İnegöl Alacası Çerezlik Ayçiçeğinin Bazı Özellikleri (Kıllı ve Altunbay, 2005).

Özellikler	Ortalama Değer
Olgunlaşma gün sayısı (gün)	136
Bitki boyu (cm)	169
Tabla çapı (cm)	16
Tablada tohum sayısı (adet)	1045
Tohum tutma etkinliği (%)	81
Bin tohum ağırlığı (gr)	96.5
Kabuk oranı (%)	42.4
Yağ içeriği (%)	27
Tohum verimi (kg/da)	323

İlçenin adını taşıyan İnegöl Alacası çerezlik ayçiçeği çeşidinin, çerezlik sanayinin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak seleksiyondan geçirilmesi, ayrıca bu çeşidin orabanş zararlısı ve mildiyö hastalığına karşı dayanıklı hale getirebilmek için çalışmalar yapılması gereklidir.

Kaynaklar

- Anonim, 2015. İnegöl ekonomi raporu. İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, Bilgi Hizmetleri ve Proje Müdürlüğü, İnegöl.
- Dauguet, S., Labalette, F., Fine, F., Carre, P., Merrien, A., Palleau, JP., 2016. Genetic impact on protein content and hullability of sunflower seeds, and on the quality of sunflower meal. OCL - Oilseeds and fats, Crops and Lipids, 23(2) D205.
- Kaya, Y., 2014. Sunflower production in Balkan region: Current station and future prospects. Agriculture & Forestry, Vol. 60 (4): 95-101.
- Kaya, Y., Evci, G., Durak, S., Pekcan, V., Yılmaz, M. İ., 2007. Ayçiçeğinde (*Helianthus annuus* L.) tane veriminin oluşumunda rol oynayan önemli verim öğelerinin katkı oranlarının belirlenmesi. Anadolu, J. of AARI 17 (2): 35-50
- Kıllı, F., Özdemir, G., 2001. Yağlık Melez Ayçiçeği Çeşitlerinin Bitki Sıklığına Tepkisi. Türkiye 4. Tarla Bitkileri Kongresi, Cilt II: Endüstri Bitkileri, Sayfa: 29-32, Tekirdağ.
- Kıllı, F., 2004. Influence of different nitrogen levels on productivity of oilseed and confection sunflowers (*Helianthus annuus* L.) under varying plant populations. International Journal of Agriculture and Biology, 6 (4): 594-598.
- Kıllı, F., Altunbay, S. G., 2005. Seed Yield, Oil Content and Yield Components of Confection and Oilseed Sunflower (*Helianthus annuus* L.) Cultivars Planted in Different Dates. International Journal of Agriculture and Biology, 7 (1): 21-24.
- Robinson, R.G., 1978. Sunflower Science and Technology: Production and Culture. American Society of Agronomy, Inc., Madison, Wisconsin, USA.

BURSA'NIN İLK KADIN MİLLETVEKİLİ AYŞE ŞEKİBE İNSEL
(One of the First Women Representatives of Bursa: Ayşe Şekibe İnsel)

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN*

Özet:

Mustafa Kemal Atatürk'ün amacı her açıdan kadınları erkeklerle eşit hale getirmektir. O, kadınlara bir çok hak verdi. Bu hakların en önemlilerinden birisi de siyasal haklardır. Kadınlara verilen siyasal hakların ilk aşaması belediye seçimlerine katılma hakkıdır. Bu hak 1930 yılında verilmiş olup ilk defa kadınlar belediye seçimlerinde oy kullanmışlar ve belediye meclislerine üye seçilebilmişlerdir. İkinci aşamada ise 1933 yılında muhtar ve ihtiyar heyetlerine üye olma hakkı verilmiştir.

Kadınlara verilen siyasal hakların tamamlanması milletvekili seçme ve seçilme hakkı ile olmuştur. 5 Aralık 1934 tarihinde anayasa ve seçim kanunlarında değişiklikler yapılarak kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Böylece onlar düşüncelerini siyasal hayatta dile getirme fırsatı elde etmişlerdir. Bu düzenlemeden kısa bir süre sonra yapılan 8 Şubat 1935 seçimlerinde Türkiye genelinde 18 kadın milletvekili seçilmiştir. Bunlardan birisi de Bursa milletvekili Ayşe Şekibe İnsel'dir.

Ayşe Şekibe İnsel milletvekili seçilmeden İnegöl'de ziraatla uğraşıyordu. O, meclise girdikten sonra da özellikle ziraatla ilgili meselelere alaka duymuş, ziraat encümeninde görev yapmıştır. Bu arada Katıldığı 536 kanun teklifi oylamasının tamamında kabul oyu kullanmış hiç bir kanun teklifi ve önergeye ret oyu vermemiştir. Bunun yanında sadece 67 kanun teklifi için yapılan oylamada yer almamıştır.

Bu bildirinin amacı Şekibe İnsel'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyet ve etkinliklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bildiri hazırlanırken öncelikle Türkiye Büyük Millet Meclisi arşiv belgeleri ve meclis zabıt ceridelerinden yararlanılacaktır. İlaveten araştırma dönemin basını ve diğer kaynaklar ile de desteklenecektir.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. ssadik@aku.edu.tr.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kadın Hakları, Şekibe İnsel, Parlamento Tarihi,

Abstract:

The purpose of Mustafa Kemal Atatürk was to make women equal to men in every aspect. He granted many rights to women. Political rights are among the most important ones. The first phase of the women's rights was the right to participate in municipal elections. Together with this right granted in 1930, women voted in municipal elections and they could also be elected as members of municipal councils for the first time. In the second phase, the right to become mukhtar and to join the board of aldermen was granted in 1933.

The final step of granting political rights to women was the right to vote and stand for representative elections. Right to vote and stand for representative elections was granted to women by an amendment of constitution and also electoral laws on 5 December 1934. Thus women had the chance to express their thoughts in the political life. 18 women representatives were elected country-wide after a short time from these regulations in the elections on 8 February 1935. One of these representatives was Ayşe Şekibe İnsel who was the representative of Bursa.

Ayşe Şekibe İnsel had engaged in agriculture in İnegöl before she was elected as a representative. After being a representative, she continued to be interested in especially agricultural issues and also worked in the Commission of Agriculture. Meanwhile, she was affirm-minded during the voting for 536 legislative proposals that she attended, and she did not vote against any legislative proposal and motion. Moreover, she could not attend only to the voting for 67 legislative proposals.

The purpose of this paper is to reveal the activities and effectiveness of Şekibe İnsel in the Turkish Grand National Assembly. While this paper is prepared, the primary sources will be the archive documents of the Turkish Grand National Assembly and the official reports of the parliament. Moreover, this research will be supported with the press of that period and other sources.

Key Words: The Turkish Grand National Assembly, Women's Rights, Şekibe İnsel, History of Parliament

GİRİŞ:

Kadınlar genel olarak dünya tarihi boyunca erkeğin gerisinde kalmışlardır. Bu durum erkeğin kadına nazaran fiziken daha güçlü bulunması ile doğrudan ilgilidir. İlaveten umumiyetle geleneksel ve dini yaklaşımların da erkeği ön plana çıkardığı görülür. Bu arada şu tespiti net bir şekilde ortaya koymak gerekir. Kadının geri planda kalması sadece İslam toplumu için geçerli değildir. Bütün dünyada durum aynıdır. Hatta, insan haklarının ve demokrasinin beşiği kabul edilen batı dünyasında da bir farklılık yoktur.

Bu şartlarda kadın hakları son yüzyılların meselesi olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar batı dünyası önderlik yapmış görünse de orada da kadın hakları son dönemlerde önem kazanmıştır. Özellikle konumuzu teşkil eden seçme ve seçilme hususunda kadınların oy hakkı mücadelesi 1600'lü yıllarda başlamıştır. Bilindiği üzere dünyanın ilk demokrasilerinde kadınların oy hakkı yoktu. İlk demokrasiler asillerin egemen olduğu demokrasilerdi. Buralarda sadece asil erkekler oy kullanırdı, asil kadınların dahi oy hakları yoktu.

Öte yandan kadınların seçme ve seçilme mücadelesi 19. yüzyılda örgütlü bir şekilde yürütülmeye başlandı. Mücadele İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde yoğunlaştıysa da kadınlara seçme hakkını tanıyan ilk ülke Yeni Zelanda oldu. Bu ülkede kadınlar 1893 yılında oy kullanmaya başladılar. Bunu Avustralya ve Finlandiya izledi. Avustralya'da 1902'de, Finlandiya'da 1906'da kadınlara seçme hakkı verildi. Norveç'te 1913, Danimarka ve İzlanda'da 1915, Sovyetler Birliğinde ve Kanada'da 1917, Avusturya, Almanya ve İngiltere'de 1918'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'de, Birmanya'da (Myanmar) 1922, Ekvator'da 1929 yılında kadınlar oy kullandılar.

Türkiye'de ise kadınlara siyasi haklar aşamalı olarak verilmiştir. İlk aşama 20 Mart 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile gerçekleşti. Kadınlar ilk defa belediye seçimlerinde oy kullanma ve belediye meclislerine üye seçilebilme hakkını elde etmişlerdir. Bu çerçevede Yusufeli İlçesi belediye başkanlığına seçilen Sadiye Hanım Türkiye'de ilk kadın belediye Başkanı oldu.

İkinci aşamada ise 26 Ekim 1933 yılında Köy Kanunu'nda yapılan değişikliklerle köylerde kadınlara da muhtar ve ihtiyar meclisine üye olma hakkı verilmesidir. Türkiye'de seçimle Muhtarlık görevine gelen ilk kadın ise Gül

Esin'dir. Gül Esin Aydın İli Çine İlçesi Karpuzlu Bucağı'nda muhtar seçilmiştir.

Bu süreç 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile tamamlanmıştır. Böylece Türkiye, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını veren ilk ülkeler arasında yer almıştır. Bu tarihte henüz Fransa, İtalya gibi bazı batı ülkeleri bile kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermemişlerdi.

Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesinden kısa bir süre sonra yapılan 8 Şubat 1935 seçimlerinde 18 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. Bu Milletvekilleri şunlardır: 1- Afyonkarahisar milletvekili Mebrure Gönenç, 2- Balıkesir Milletvekili Sabiha Gökçül Erbay, 3- Bursa milletvekili Şekibe İnel, 4- Diyarbakır milletvekili Huriye Öniş Baha, 5- Edirne milletvekili Fatma Memik, 6- Erzurum milletvekili Nakiye Ergün, 7- İstanbul milletvekili Fakihe Öymen, 8- Ankara Milletvekili Satı Çırpan, 9- Kayseri milletvekili Ferruh Güpgüp, 10- Konya milletvekili Bahir Bediş Morova, 11- Malatya milletvekili Mihri Pektaş, 12- Samsun milletvekili Meliha Ulaş, 13- Seyhan milletvekili Fatma Esma Nayman, 14- Sivas milletvekili Sabiha Görkey, 15- Trabzon milletvekili Seniha Hızal, 16- İzmir milletvekili Benal Nevzat Arıman, 17- Antalya milletvekili Türkan Örs Baştuğ, 18- Çankırı milletvekili Hatice Özgener. Bunlardan Hatice Özgener ara seçimde milletvekili seçilmiştir.

1. AYŞE ŞEKİBE İNEL'İN BİYOGRAFİSİ

Ayşe Şekibe İnel, 1886'da İstanbul'da doğdu. Babası Dr. Şekip Bey, annesi Fatma Şefika hanımdır. Necip Mehmet Paşa'nın torunudur¹. Şekibe İnel'in ailesi Sultan II. Abdülhamit döneminde İsaören Köyü'ne yerleşmiştir. Ailenin köyde 2.000 dönüm genişliğinde çiftlikleri vardı. Yine köy içerisinde çok sayıda odası bulunan bir konakta oturuyorlardı².

Şekibe İnel İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nde ve Alman Mektebi'nde

¹ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi (T.B.M.M. - V. Dönem 1935 - 1939)*, C.2, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:26, Eskişehir - 2000, s. 147; İsaören köylüleri Şekibe İnel'in babasının adının Hüseyin olduğunu ifade etmektedirler. Bu halde baba adı Hüseyin Şekip olabilir. Kaynak: 1934 İnegöl İsaören Köyü doğumlu Zekeriya oğlu Ahmet Can, Röportaj Tarihi: 20.10.2016, Röportaj Yeri: İsaören Köyü.

² 1934 İnegöl İsaören Köyü doğumlu Zekeriya oğlu Ahmet Can,

eğitim görmüş olup³, 1905 yılında 19 yaşında iken Mehmet Kemalettin Bey ile evlenmiştir. Bu evlilikten Yusuf Cemil (Akkavuk) adlı bir oğlu dünyaya gelmiştir. Bu oğlundan Fatma Nilgün, Aynur ve Kemal Galip adlı torunları olmuştur⁴. Alman Mektebi'nde okuduğu ve oğlunun eğitimi için bir süre Almanya'da kaldığı için iyi derecede Almanca biliyordu⁵.

1932 yılında eşi Mehmet Kemalettin Bey vefat etmiştir. Bu durumda çiftliği yönetmek görevi Şekibe İnel'in omuzlarına yüklenmiştir⁶. Bir süre sonra da milletvekili adayı olmuştur.

O'nun milletvekili adaylığının nasıl gerçekleştiği hususunda her hangi bir bilgi mevcut değildir. İnel'in kendi başına mı müracaat ettiği ya da Halk Fırkası'ndan mı teklif geldiği konusunda her hangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak o tarihlerdeki genel gidişat dikkate alındığında teklifin Halk Fırkasından geldiği kanaati ağırlık kazanmaktadır. Şekibe İnel'in tahsil görmüş, çiftlik işleten bir kadın olması ve kendi ayakları üzerinde durması nedeni ile milletvekilliği teklif edilmiş olabilir.

Ayşe Şekibe İnel Türkiye Büyük Millet Meclisi V. Dönem seçimlerine Bursa'dan aday olmuş, 1051 ikinci seçmen oyu ile milletvekili seçilmiştir. 8 Şubat 1935 tarihinde kendisine V. Dönem Bursa milletvekili seçildiğine dair mazbata verilmiştir⁷.

Şekibe İnel 1 Mart 1935 günü yemin ederek meclis toplantılarına katılmaya başlamıştır⁸. 7 Mart 1935 günü ise mebusluk mazbatasını TBMM genel kurulu tarafından onaylanmış olup mebusluğu kesinleşmiştir⁹.

³ Sibel Duroğlu, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2007. s. 77,78.

⁴ İhsan Güneş, age, s. 147. O'nun çocukları ile soyadının neden farklı olduğu hususunda her hangi bir bilgi mevcut değildir. İkinci bir evlilik söz konusu olabilir. Bu tür bilgi eksikliklerinin ve hayat hikayesindeki ayrıntıların bilinmemesinin sebebi tüm çabalara rağmen Şekibe İnel'in ailesi ile irtibata geçilememesidir. Aile mensupları konuya ilgi göstermemişlerdir.

⁵ Kurun, "Yeni Sayılarınımız", 20 Şubat 1935, Sayı: 6151-89, s. 1;

⁶ Sibel Duroğlu, *a.g.t.*, s. 77,78.

⁷ İhsan Güneş, *a.g.e.*, s. 147.

⁸ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre V, C.1, İçtima:F, 1.İnikad, 1 Mart 1935, s. 5.

⁹ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre V, C.1, İçtima:F, 2.İnikad, 7 Mart 1935, s. 15.

Milletvekili seçildikten sonra Kurun gazetesi adına H. Uğurlu kendisiyle bir röportaj yapmıştır. H. Uğurlu haberinde O'nun için “*İsaviran Köyü'ndeki arazisini idare etmekle meşguldür. Ara sıra İstanbul'da bulunan oğlunun yanına gider. Köylüler kendisini çok severler. Daima gösterdiği müşfik hareketler onlar üzerinde derin saygı hisleri uyandırmıştır*” ifadelerini kullanmıştır¹⁰.

Şekibe İnsel, “*Meciste hangi sahada çalışmak ve nelere ait kanun teklifleri yapmak niyetindesiniz?*” sorusuna kendisi de çiftçi olduğu için çiftçilerin sorunlarını ön plana alacağını belirten bir cevap vermiştir. O, uzun zamandan beri çiftçilik yaptığına dikkati çekerek şunları söylemiştir: “*Yirmi şu kadar senelik uzun bir müddet köylüler arasındayım, onların iktisadî ve içtimâî dertlerine yakından vakıfım. Devletimizin temeli olan köylünün her alandaki durumu kıvanç verecek derecede düzelmiştir. Fakat biz inkılâpçı ulus her yeni günde yeni bir iyilik yaratmak azmindeyiz. Onun için çiftçilerin daha fazla kazanmasını temin edecek (müeyyideler) lâzımdır ve öteki alanlardaki durumlar da buna bağlıdır*”¹¹.

İnsel, gerçekten de tek dönemle sınırlı kalan milletvekilliği süresince köylünün meseleleriyle ilgilenmiştir. Nitekim Ziraat Encümeni'ne seçilmiş, 4 yıl boyunca bu encümende görev yapmıştır. Ancak, kendisinin her hangi bir konuda Meclis genel kurulunda konuşmasına şahit olunmamıştır.

1939'da milletvekilliği sona eren Şekibe İnsel 29 Mart 1970'te İstanbul'da vefat etmiştir¹². Ölüm haberinin ulusal basında yer bulmadığı görülmüştür. Bu tarihlerde yaşanmış olan Gediz depremi basında ön plandadır. Ancak, yine de ölümünün haber yapılmamış olması şaşırtıcıdır.

2. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ

Şekibe İnsel seçim bölgesinin sorunlarıyla ilgilenmiş ve Bursa ile ilgili 1935 yılında hazırladığı raporda İznik'in tarihi bir yer olmasından dolayı buranın turizme kazandırılmasının yararlı olacağından ve Bursa'daki bazı okulların acilen tamir edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca Bursa'nın Orhaneli, Yenişehir, Mudanya, Karacabey, Orhangazi, Gemlik, İnegöl ilçelerinin ihtiyaç-

¹⁰ Kurun, “Yeni sayımlarımız”, 20 Şubat 1935, Sayı: 6151-89, s. 9.

¹¹ Gös.yer.

¹² İhsan Güneş, a.g.e., s. 147; 1934 İnegöl İsaören Köyü doğumlu Zekeriya oğlu Ahmet Can.

ları hakkında da bilgi vermiştir¹³.

O, dört yıllık milletvekilliği süresince meclis kürsüsünde hiç bir konuşma yapmış değildir. Hatta diğer 17 bayan milletvekili de benzer durumdadır. Bu durumun sosyal ve psikolojik çözümlemelere ihtiyacı vardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün bayanlara seçme ve seçilme hakkı vermiş olmasına rağmen, gerek toplumun gerekse kadınların bu hakkı yeterince özümseyemedikleri söylenebilir. Bunda kadınlardaki öz güven eksikliği neden olabileceği gibi, kültürel açıdan kendilerini yeterli görmeme ihtimali de söz konusu olabilir.

Şekibe İnsel milletvekilliği süresince 536 oylamaya katılmıştır. Katıldığı oylamaların tamamında kabul oyu kullanmıştır. Bu oylamaların ilki 7 Mart 1935 tarihli olup İsmet İnönü Hükümeti için yapılan güven oylamasıdır¹⁴. Sonuncusu ise 7 Ocak 1939 tarihli Yeknesak Bir Deniz Balıcağı Sistemine Mütadair Anlaşmaya İltihakımız Hakkındaki Kanundur¹⁵. Şekibe İnsel 67 oylamaya ise katılmamıştır. Bunlardan ilki 6 Nisan 1935 tarihli Van Gölü Gemi İşletme İdaresi 1935 mali senesi bütçe kanunu¹⁶, sonuncusu ise 29 Haziran 1938 tarihli bazı maddelerin gümrük resimleri hakkında Hükümetçe ittihaz olunan kararların tasdiki hakkındaki kanundur¹⁷.

c) Ziraat Encümeni Üyeliği ve Bu Encümendeki Çalışmaları

Ayşe Şekibe İnsel V. dönem mecliste encümenlerin belirlenmesi için yapılan 7 Mart 1935 tarihli seçimlerde hiç bir encümene seçilmemiştir¹⁸. 10 Mart 1935 tarihli Teşkilatı Esasiye Encümeni mazbatası kararı gereğince TBMM genel kurulu bütün enümenlerin üye sayılarını artırmıştır. Bu doğrultuda Ziraat Encümenindeki üye sayısı da 5 artırılmıştır. Şekibe İnsel'in bu artırımla encümene dahil olduğu anlaşılmaktadır¹⁹.

Şekibe İnsel V. dönemin 2. toplantı yılı için 9 Kasım 1936 tarihinde yapılan encümen seçimlerinde Ziraat Encümeni üyeliğine yeniden seçilmiştir²⁰.

¹³ Sibel Duruoğlu, agt, s.78-79.

¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1, İçtima:F, 2.İnikad, 7 Mart 1935, s. 33.

¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.29, İçtima:4, 28.İnikad, 27 Ocak 1939, s. 235.

¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.2, İçtima:F, 11.İnikad, 6 Nisan 1935, s. 31.

¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 83.İnikad, 29 Haziran 1938, s. 513.

¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1, İçtima:F, 2. İnikad, 7 Mart 1935, s. 24-26.

¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1, İçtima:F, 4. İnikad, 13 Mart 1935, s. 43-47 ve 2 (ek kısım)

²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.13, İçtima:2, 2.İnikad, 9 Kasım 1936, s. 13.

5 Kasım 1937 tarihinde yapılan Encümen seçimleri sonucunda da 274 oy almış olup Ziraat Encümeni üyeliği devam etmiştir²¹. V. dönemin son yasama yılı için 7 Kasım 1938 tarihinde yapılan encümen seçimleri sonunda da 246 oy alarak Ziraat Encümeni üyeliğine seçilmiştir²².

Şekibe İnsel Ziraat Encümeni üyesi olarak encümene havale edilen kanun tekliflerine mazbata hazırlayan kurul içerisinde yer almıştır. O'nun 22 mazbatanın hazırlanmasında emek sarf ettiği ve bu mazbataların altında imzası bulunduğu görülmüştür. Bu mazbatalar tarih sırası ile aşağıdaki şekildedir:

1. TBMM zabıt tutanakları incelendiğinde Onun ilk defa 27 Mart 1935 tarihli Ziraat encümeni mazbatasında encümen üyeleri arasında yer aldığı görülmektedir²³. 1839 numaralı hayvanlar vergisi kanununun ikinci maddesinin (A) fıkrasının değiştirilmesi hakkında Kanun Teklifine dair Ziraat Encümeni Mazbatası: Söz konusu mazbata 27 Mart 1935 tarihli. Bu mazbatada Şekibe İnsel'in de imzası yer almıştır. 1839 numaralı Hayvanlar Vergisi Kanunu'nun ikinci maddesinin (A) fıkrasında bir yaşını bitirmemiş bulunan davarlar hayvanlar vergisinden muaf tutuluyordu. Mazbatada vergiden muaf olacak kuzu ve oğlakların doğum tarihlerine göre bir yaşını bitirip bitirmediklerinin tespitinde ihtilaflar ortaya çıktığı üzerinde durulmuştur. Bu ihtilafların önlenmesi için Ziraat encümeni de hükümetin önerisini yerinde bulmuş, kanunda "hayvanların kaydının yapıldığı malî sene içinde doğan davarlar" şeklinde değişiklik yapılmasını kabul etmiştir. Kanuna maliye encümeni tarafından eklenmesi önerilen "Hazirandan sonra bulunacak mektum (hükümetten gizli tutulan) davarların o seneye mahsus yavrularının muafiyetine malî senenin değişmiş olması mâni değildir" ifadesi ise kabul edilmemiştir²⁴.

2. Yozgat mebusu Sırrı İçöz'ün, ağıllar kanununun 1 inci maddesini değiştiren 1948 sayılı kanuna ek kanun teklifi ile ağıllar kanununun 1 inci maddesini değiştiren 1948 sayılı kanunun 1 inci maddesinde yazılı müddetin uzatılmasına dair kanun lâyihası için Ziraat Encümeni bir mazbata hazırlamıştır²⁵.

Bu mazbata 4 Haziran 1935 tarihli. Bu mazbatada 1423 sayılı ağıllar kanunun birinci maddesini değiştiren 1948 sayılı kanunun birinci maddesinde yazılı sürenin uzatılması için Ziraat Vekaleti tarafından hazırlanıp İcra Vekilleri Heyetinin 27.05.1935 toplantısında meclise sunulması kararlaştırılan kanun layihası ile Yozgat milletvekili Süleyman İçöz'ün aynı amacı güden kanun teklifinin birleştirilmesi uygun görülmüştür.

Mazbatada 1929 dünya ekonomik buhranı nedeni ile hayvan vergilerinden kaynaklanan devlet gelirlerinin azaldığından bahsedilerek uzaklık nedeni ile ormanlardan kereste temininde güçlük çekilmesi nedeni ile beklenenin çok altında ağıl yapılabilmiştir. Kanunun uygulanmaya başlamasından itibaren geçen süre içerisinde en az yirmi bin ağıl inşaatı beklenirken sadece 3439 ağıl yapılabilmiştir²⁶.

Bu mazbatada söz konusu edilen ağıllar kanunu 17 Nisan 1929 tarihli. Üç yıl süreli çıkarılmış bir kanundur. Söz konusu kanun özellikle kış mevsiminde hayvan sürülerinin açıkta bırakılmayarak ağıllarda barındırılmalarını zorunlu kılmaktadır. Kanunun 3. maddesine göre ağıllar için lâzım olan kereste, devlet ormanlarından hiç bir vergi ödenmeksizin usulüne uygun olarak kesilebilecektir. 5. maddede ise ağıl inşa edecek olan kişiler ıslahı hayvan kanunu gereğince mükafatlandırılacaklardır denilmiştir²⁷.

Kanun teklifinin görüşülmesi sırasında teklif sahibi milletvekillerinden Yozgat mebusu Sırrı İçöz 7 Haziran 1935 tarihli oturumda 3 yıllık sürenin 5 yıla çıkarılmasını önermiştir. Öneri encümen adına mazbata muharriri Manisa Milletvekili Yaşar Özey tarafından da uygun bulunmuştur. Bilahare Meclis genel kurulu mevcut kanunun 5 yıl daha yürürlükte kalmasını onaylamıştır²⁸.

3. Damga resmi kanununun 32'nci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun layihası nedeni ile hazırlanan Ziraat encümeni mazbatası: İlgili kanun teklifi Ziraat Vekaleti tarafından hazırlanmış olup Bakanlar Kurulu'nun 11 Mayıs 1935 tarihli kararı ile Meclis Başkanlığı'na sunulmuştur. Meclis başkanlığı da teklifi Ziraat encümenine havale etmiştir. Encümen 4 Haziran 1935

²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.20, İçtima:3, 2. İnikad, 5 Kasım 1937, s. 16.

²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.27, İçtima:4, 2. İnikad, 7 Kasım 1938, s. 14.

²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.4, İçtima:F, 35. İnikad, 7 Haziran 1935, s. 2-3(ek kısım).

²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1, İçtima:F, 7. İnikad, 28 Mart 1935, s. 2-3(ek kısım)

²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.4, İçtima:F, 35. İnikad, 7 Haziran 1935, s. 68.

²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.4, İçtima:F, 35. İnikad, 7 Haziran 1935, s. 2-3(ek kısım).

²⁷ Resmi Gazete, 25.04.1929, Sayı: 1176, s. 7051.

²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.4, İçtima:F, 35. İnikad, 7 Haziran 1935, s. 2-3(ek kısım).

tarihinde mazbatasını hazırlanmıştır.

Mazbatada “Atlarımızın memleket savaş ve ekonomisinde büyük önemi bellidir. At cinsinin artırılması yolunda genel ve özel bütçelerden büyük özverilerle edinilen cins aygırlar parasız olarak kısıraklarımıza çektirilmektedir. Bunların sonuçlarını anlamak için yetiştiricilerin elinde doğan taylarla anaların soy ve çiftleşme şahadetnamesi bulunması gerekir” denilmiştir. Yetiştiricilerin şahadetnameleri almaya özendirilmesi için söz konusu belgenin pulsuz olarak verilmesinin uygun olacağı belirtilerek kanun teklifi kabul edilmiştir²⁹.

Bilahare Ziraat, Maliye ve Bütçe encümenleri tarafından da yeni bir mazbata hazırlanmıştır. Buna göre 904 sayılı Hayvan Islahı Kanunu’nun 18. maddesinde önerilen değişiklik “ Hükümetin damızlık aygır ve boğalarının halk hayvanlarına parasız yapacakları çiftleşmeden veya şahıslara aid damızlık aygır ve boğalara Hükümet baytarının kontrolü altında yaptırılacak çiftleşmelerden doğacak tay ve danalara verilecek soy şahadetnameleri ile bunların ana-larına verilecek çiftleşme şahadetnameleri”. şeklindedir. Bu değişiklik teklifi meclis genel kurulunda oylanarak kabul edilmiştir³⁰.

4. Muvazenei umumiyyeye dahil baytarların uhdesinde maaşlı veya ücretli vilâyet ve belediye baytarlıklarının içtima edebileceğine dair kanun lâyihası mazbatası. Buna göre devlet bütçesinden maaş veya ücret alan baytarlar Ziraat Vekaleti’nin onayı ile mahalli idare ve belediyelerin baytari işlerini de görebilirler. Bu hizmetlerinden dolayı kendilerine mahalli idare ve belediyelerce ayrıca bir ücret verilir. Bu kanun teklifi 21 Ekim 1935 tarihinde meclis genel kurulunda görüşülmüş olup aynen kabul edilmiştir³¹.

5. Arttırma, eksiltme ve İhale Kanunu’na bir madde eklenmesine dair kanun lâyihası 24 Aralık 1935 günü Ziraat Encümeninde ele alınmıştır. Şekibe İnsel’in de katıldığı toplantı sonunda hazırlanan encümen mazbatasında “ Memleket ekonomi ve müdafaasında çok ehemmiyetli yeri ve çiftçiliğimizin temeli sayılan hayvanlarımızın ıslahında dışarıdan getirilecek damızlıkların iyice incelenerek seçilmesinde fayda mahumdur” denilerek damızlık hayvan-

ları seçecek komisyon için 2490 sayılı arttırma ve eksiltme ve ihale kanununa ayrıca bir madde eklenmesini yerinde görmüş olup kanun teklifini küçük değişikliklerle kabul etmiştir. Ziraat Encümeni mazbatası Maliye Encümeni’ne gönderilmek üzere Meclis Başkanlığı’na sunulmuştur³².

Bilahare Ziraat Encümeni tezkeresi ile kanunun 41. maddesine açık artırma ve eksiltme usulünün uygulanacağı işler arasına E fıkrası eklenmesi önerilmiştir. Bu fıkra şöyledir: “ Mahalli tarife bedeli ile kıymeti beş bin lirayı geçmeyen dikili, devrik, kesik, terk edilmiş, imal edilmiş ağaçlarla her çeşit orman mahsulatı ve her hangi bir şekilde idarece zapt edilmiş mallar”. Bu teklif mecliste aynen kabul edilmiştir³³.

6. Ziraat Encümeni nebatları hastalık ve zararlı böceklerden koruma hakkında kanun lâyihası için bir mazbata hazırlanmıştır. Mazbata 29 Mayıs 1935 tarihli-dir. Bu mazbatada Sekibe İnsel’in de imzası yer almaktadır. Mazbatada zararlı böcek ve hastalıklardan çiftçilerin büyük zararlara uğradığı hatırlatılmış, bu yüzden ürünlerin miktarının azaldığı gibi, vasıflarının da bozularak değer kaybına uğradığı belirtilmiştir. Başlıca gelir kaynağı tarım ürünleri olan ülkede gerek yurt dışından gerekse yurt içinden baş gösterecek zararlı böcek ve hastalıklara karşı bitkileri korumak ve dünya ekonomik buhranından dolayı daralan dış pazarlarda ürünlerin sürümünü bir kat daha artırmak için söz konusu kanunun çıkarılmasının şart olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak encümen kanununun uygulanmasında güçlüklerle karşılaşılması için maddelerde bazı değişiklikler yapmıştır³⁴.

Bu kanun teklifi 22 Ocak 1936 tarihinde meclis genel kurulunda görüşülerek 2906 sayılı kanun adıyla kanunlaşmıştır. Bu kanun ile bitkileri yurt dışından ve yurt içinden gelebilecek bulaşıcı hastalıklara ve tehlikelere karşı korumak amaçlanmıştır. Yasada ülkeye giren ve ülkeden çıkan bitkilerin tabi tutulacağı işlemler yer almıştır. Bitkilerin Türkiye’ye sokulabilmesi için ülkeye bulaşmasından korkulan hastalık ve böceklerden ve bunların spor, yumurta ve kurtlarından temiz olması şartı getirmiştir. Yurt dışına gönderilecek bitkiler için de aynı şartlar geçerli olacaktır. Yasada ayrıca yurt içerisinde yetiştirilen bitki ve

²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.5, İçtima:F, 43.İnikad, 11 Ekim 1935, s. 2. (ek kısım)

³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.5, İçtima:F, 43.İnikad, 11 Ekim 1935, s. 71-72.

³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.5, İçtima:F, 47.İnikad, 21 Ekim 1935, s.109.

³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 29.İnikad, 20 Ocak 1936, s. 2(ek kısım).

³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 29.İnikad, 20 Ocak 1936, s. 79-80.

³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 30.İnikad, 22 Ocak 1936, s. 2 (ek kısım)

ürünlerin korunmasına yönelik önlemler de söz konusu edilmiştir. Buna göre tarla, bağ, bahçe, fidelik ve fidanlık sahipleri ile ilgili devlet kurumları da gereken önlemleri almak zorundadırlar³⁵.

7. Ziraat Encümeni Türkiye’de pamuk üretiminde verimi ve kaliteyi artırmaya yönelik pamuk ıslahı hakkında kanun lâyihası için 19 Aralık 1935 tarihinde bir mazbata hazırlamıştır. Mazbatada Şekibe İnsel’in de imzasının yer almaktadır. Mazbatada Türkiye’nin pamuk ziraatine en elverişli ülkelerden birisi olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen hali hazırda pamuk üretiminde 200.000 balya ile dünya rekoltesi içinde çok küçük bir yere sahip olduğu, yapılacak ıslah çalışmaları ile dünya borsasında yüksek bir konuma getirilmesinin hedeflendiği vurgulanmıştır. Yapılacak ıslah çalışmaları ile ülke içerisindeki dokuma fabrikalarının ihtiyaç duyacakları pamuk çeşitlerini yurt içinden elde etmelerinin sağlanacağı, ayrıca yurt dışına kaliteli pamuk ihraç edilerek yüksek gelir elde edileceği üzerinde durulmuştur.

Birinci maddeye “açık kozalı” kaydı konması ile yerli pamuklar bu hükmün dışında bırakılmıştır. Çünkü pamuk fabrikalarının bir kısmı açık kozaları işleyeceklerdir. Bu maddeye açık kozaların ekiminin yasak edilmesi hakkında bir de fıkra konmuştur.

Diğer taraftan ıslah edilen pamukların karışıp bozulmasının önünü almak için ikinci madde olarak yeni bir madde ilave edilmiştir. Bütçenin durumu nedeni ile uygulanması güç olan üçüncü madde ise kaldırılmıştır.

Yeniden açılacak fabrikaların sınırlandırılması meselesi Teşviki Sanayi Kanununu alakadar ettiğinden dolayı lüzumlu görülmeyen son fıkra ile birlikte kaldırılmıştır. Yine dördüncü madde ile ilgili görülmesi bakımından mevcut beşinci madde kaldırılarak bu maddeye eklenmiştir. Ancak, Ziraat Vekaletinin ıslah maksadı ile çiftçiye saf tohumluk vermesine ve çiftçi elindeki tohumluktan artanları alması hükümlerini içeren yeni bir beşinci madde oluşturulmuştur.

Uygulamadaki güçlüğü ve çiftçiye önemli bir fayda vermeyeceği düşüncesi ile altıncı madde kaldırılarak yerine altıncı madde olarak mevsimle alakası bakımından dar bir zamanda bitirilmesi gereken tohum dağıtma işlerinin

³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 30.İnikad, 22 Ocak 1936, s. 113-123.

kolaylıkla başarılması için bu işlerin arttırma eksiltme kanununun dışında bırakılmasının ve mahallin örfi adetleri dolayısı ile pamuk tohumu üretme çiftliklerinin amelesine avans verebileceğine dair hükümleri taşıyan yeni bir madde konmuştur. Lüzumsuzluğundan dolayı sekizinci madde de kaldırılmıştır³⁶.

Bu şekilde yeniden düzenlenen söz konusu kanun teklifi 22 Ocak 1936 tarihinde TBMM’de görüşülerek kabul edilmiş olup kanunlaşarak yürürlüğe girmiştir³⁷.

8. Ziraat encümeni Orman kanunu lâyihası için mazbata hazırlamıştır. Söz konusu kanun teklifi 21 Ocak 1937 tarihinde meclis genel kurulunda ele alınmıştır. Kanunun teklifinin görüşmeleri devam etmiş olup 8 Şubat 1937 tarihinde yasalaşmıştır. 136 madde ve 8 muvakkat hüküm ile 6 kısım ve çok sayıda fasıldan oluşmaktadır. Birinci kısım umumi hükümleri, İkinci kısım Devlet ormanlarını, Üçüncü kısım Umuma mahsus ormanları, Dördüncü kısım Vakıf ormanları, Beşinci kısım özel ormanları, Altıncı kısım müşterek hükümleri içermektedir³⁹.

9. Devlet meteoroloji işleri genel direktörlüğü teşkilât ve vazifelerine dair kanun lâyihası için Ziraat Encümeni de bir mazbata hazırlamıştır. 28 Aralık 1936 tarihli mazbatada Şekibe İnsel’in de imzası yer almıştır⁴⁰. Bu kanun teklifi 10 Şubat 1937 tarihinde meclis genel kurulunda görüşülerek onaylanmıştır. Kanun “Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun” adıyla ve 3127 sayı ile yürürlüğe girmiştir. Kanun 27 madde ve 10 geçici maddeden oluşmaktadır. Böylece ilk defa bu kanunla Türkiye’de meteoroloji hizmetlerinin tek elden ve düzenli bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. Hava durumunun verilerinden tarımsal ve sosyal alanda faydalanma imkanları genişletilmiştir⁴¹.

10. Ziraat vekâleti vazife ve teşkilâtı hakkında kanun lâyihası için mazbata hazırlayan komisyonlardan birisi de Ziraat Encümeni’dir. İlaveten Büt-

³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 30.İnikad, 22 Ocak 1936, s. 2-3(ek kısım).

³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.8, İçtima:1, 30.İnikad, 22 Ocak 1936, s.123-126.

³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.15, İçtima:2, 29.İnikad, 27 Ocak 1937, s. 112-133.

³⁹ Resmi Gazete, 18 Şubat 1937, Sayı: 3537, s. 7687-7695.

⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.16, İçtima:2, 35.İnikad, 10 Şubat 1937, s. 3-4.(ek kısım)

⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.16, İçtima:2, 35.İnikad, 10 Şubat 1937, 130-136; 155-157.

çe Encümeni de bir mazbata hazırlamıştı. 12 Mayıs 1937 tarihli meclis genel kurulunda kanun teklifi ele alınmıştır. Ancak, bütçe encümeni adına söz alan Trabzon milletvekili Raif Karadeniz matbaada baskı hataları olduğu için kanun teklifini geri almak istediğini söylemiş, baskı hatası nedeni ile metin geri çekilmiştir⁴².

Kanun teklifi 4 Haziran 1937 günü yeniden meclis gündemine gelmiş ve kanunlaşmıştır. Bu kanunla Ziraat Vekaleti ülkenin ziraat, hayvan ve orman siyasetlerini belirler ve uygular. Ziraat Vekaleti emrinde Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü, Veteriner Umum Müdürlüğü ve Orman Umum Müdürlüğü kurulmuştur⁴³.

11. Ziraatı takviye için 1337- 1341 seneleri Maliye, Ziraat ve İktisat vekâletleri bütçelerinde açılan fasıllardan çiftçilere sonradan geri ödemek kaydıyla yapılan yardımlardan kaynaklanan borçların taksitlere bağlanması ve faizlerinin affına dair kanun layihası için bir mazbata hazırlanmıştır. 22 Ocak 1937 tarihli Ziraat Encümeni mazbatasının hazırlayıcıları içerisinde Şekibe İnel de vardır. Bu mazbatada kuraklık, mahsul fiyatlarının düşüklüğü ve diğer ekonomik sebepler yüzünden senelerden beri ödenmeyen çiftçi borçlarının Ziraat Bankası'na olan ipotekli ve kefilli borçlar gibi taksitlere bağlanması önerisi uygun bulunmuştur. Yalnız ödenmesi güçleşen bu borçların taksitlerinin on seneye çıkarılması, kuraklık ve tabi afetler gibi mücbir ve fevkalade hallerde taksitleri ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerin borçlarının Bakanlar Kurulu kararı ile ertelenmesi hakkında yeni bir madde ilave edilmesi, taksit başlangıcının mahsullerin kaldırıldığı Ekim ayı kabul edilmesi önermiştir⁴⁴.

Söz konusu kanun teklifi 20 Mayıs 1937 günü meclis genel kurulunda görüşülerek kabul edilmiştir. 6 maddelik kanun teklifine göre söz konusu borçların faizleri affedilmiştir. Geri kalan ana paranın taksidi ise 1937 yılından itibaren ödenecektir. Diğer taksitler de birer sene sonra tahsil edilmek kaydıyla 15 eşit parçaya bölünecektir. Meclis taksit sayısını belirlemede Bütçe Encümeni'nin görüşünü kabul etmiştir. Ayrıca ödeme ayı mahsullerin kaldırıldığı Ekim ayı olarak kabul edilmiştir⁴⁵.

⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.18, İçtima:2, 58.İnikad, 12 Mayıs 1937, s.80-81.

⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İçtima:2, 71. inikad, 4 Haziran 1937, s.70-85.

⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.18, İçtima:2, 61.İnikad, 20 Mayıs 1937, s.2 (ek kısım)

⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.18, İçtima:2, 61.İnikad, 20 (Mayıs 1937, s. 153-154..

12. Göçmenlere ve muhtaç çiftçilere tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkında kanun lâyihası için hazırlanan mazbata. Bu mazbatanın hazırlayıcıları içerisinde Şekibe İnel de vardır. Ziraat Encümeni mazbatasını 11 Aralık 1936 tarihinde hazırlamıştır. Bu mazbatada 2.250.000 lira olarak tespit edilmiş olan yardım miktarına 1.500.00 lira daha ilave edilmek suretiyle 3.750.000 liraya çıkarılması uygun bulunmuştur⁴⁶.

Bilahare kanun teklifi 11 Haziran 1937 günü meclis genel kurulunda görüşülerek kanunlaşmıştır. 9 madde ve 1 muvakkat maddeden oluşan kanuna göre Ziraat Bankası göçmenlere, mültecilere ve kuraklı, dolu, sel, yangın, hastalık gibi afetlere uğrayan muhtaç çiftçilere tohumluk ve yemeklik buğday dağıtılması için 3.750.00 liraya kadar kredi açacaktır. Buğdaylar 3 yıl vade ile ve zincirleme kefaletle senette yazılı aynı veya nakdi miktar geri ödemek üzere dağıtılacaktır. Vade yılının ürünü çiftçinin borcunu ödeyemeyecek kadar az olursa bu borç geri bırakılabilecektir⁴⁷. Aynı gün kanunun oylaması yapılmış olup 271 milletvekili katılmıştır. Oylamaya katılanların tamamı kabul oyu kullanmışlardır. Kabul oyu verenlerden birisi de Şekibe İnel'dir⁴⁸.

13. Köy eğitimcileri hakkında kanun layihası için hazırlanan mazbata: Ziraat Encümeni mazbatasını 4 Haziran 1937 tarihli dir. Mazbatayı hazırlayan heyet içerisinde Şekibe İnel de yer almıştır. Bu mazbatada söz konusu kanun teklifinin köylerin kalkınması için büyük bir adım olduğu, kanunla köylülere okuyup yazma öğretmek dışında onların içtimai, sıhhi ve zirai bakımdan da yetiştirilmelerinin temin edileceği üzerinde durulmuştur. Mazbatada ayrıca kanunun yeni ziraat usullerinin kısa bir zamanda köylerde uygulamasına imkan vereceği ve üretimin artırılmasını sağlanacağı vurgusu da yapılarak Ziraat Encümeni'nin kanun teklifini "şükran ve sevinçle" karşıladığı belirtilmiştir. Ancak dördüncü maddenin bölge teşkili hakkındaki fıkrasının bölgelerin en fazla 10 köyü kapsayabileceği şeklinde değiştirilmesini önermiştir. Diğer maddeleri Kültür Encümeninin kararlaştırdığı şekilde aynen kabul etmiştir⁴⁹.

Söz konusu kanun teklifi 11 Haziran 1937 günü meclis genel kuru-

⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İçtima:2, 74.İnikad, 11 Haziran 1937, s.2 (ek kısım)

⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İçtima:2, 74.İnikad, 11 Haziran 1937, s.191-193..

⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İçtima:2, 74.İnikad, 11 Haziran 1937, s. 219

⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İçtima:2, 74.İnikad, 11 Haziran 1937, s.5 (ek kısım)

lunda ele alınarak kanunlaşmıştır. 8 maddeden oluşan kanuna göre nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olamayan köylerin öğretim ve eğitim işlerinin görmek, Ziraat işlerini fenni bir şekilde yürütmek için köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitimcileri istihdam edilecektir. Köy eğitimcileri, Maarif ve Ziraat vekillikleri tarafından; ziraat işleri yaptırılmağa elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirileceklerdir. Eğitimci bulunan köylerden lüzumu kadari birleştirilerek bölge teşkil edilecektir. Her bölgeye bir başöğretmen veya öğretmen tayin edilecektir⁵⁰. Görüldüğü üzere 4. madde ile ilgili olarak Ziraat Encümeni'nin bölgelerin 10 köy ile sınırlandırılması önerisi genel kurul tarafından kabul edilmemiştir.

14. Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu teşkiline dair kanun lâyihası için hazırlanan mazbata: Ziraat Encümeni 30 Aralık 1937 tarihli bir mazbata hazırlamıştır. Mazbatayı hazırlayanlar arasında Şekibe İnsel de vardır. Bu mazbatada Memlekette yetiştirilen nebatî ve hayvanî mahsullerin iç ve dış piyasaların isteklerini karşılayacak mahiyette olması, üretimin arttırılması, ıslahı, maliyet fiyatlarının düşürülmesi, ham maddelerin ziraat sanatları ile işlenerek kıymetlendirilmesi, satışlarının bir düzene konulmasının ziraat alanındaki kalkınma esaslarını teşkil ettiği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Atatürk Orman Çiftlikleri yolu ile tarım alanında yaptığı rehberlikten de övgü ile bahsedilmiştir⁵¹.

Kanun teklifi 7 Ocak 1938 günlü meclis genel kurulunda ele alınarak kanunlaşmıştır. 18 maddeden oluşan kanuna göre her türlü ziraat işleri ve zanaatları ile iştiğal etmek ve merkezi Ankara'da olmak üzere Ziraat mektebine merbut ve hükmi şahsiyeti haiz bir Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu teşkil olunmuştur. Bu kurum uhdesine geçecek zirai ve sınai müesseseleri işletmek, köylüye rehberlik yapmak amacıyla ziraat işletmeleri, fabrika ve atölyeler de kuracaktır. Kurum silo ve ambar işleri ile de uğraşacaktır⁵².

15. Ziraat vekâleti vazife ve teşkilât kanununa ek kanun lâyihası için hazırlanan mazbata: Mazbatanın hazırlanış tarihi 16 Aralık 1937'dir. Mazbatayı hazırlayan heyet içerisinde Şekibe İnsel de yer almıştır. Bu mazbatada Ziraat Bakanlığından gelen öneri çerçevesinde Ziraat vekaletinin görevlerinin artmış

olduğu, bakanlığa orman kanununun uygulanması işinin de verilmesinin yükü daha da artırdığı, bu yüzden bir hukuk müşavirliğinin yetersiz kaldığı, ikinci bir hukuk müşavirine ihtiyaç duyulduğu, bunun için altıncı dereceden 70 lira maaşlı, müstakil olarak hareket etme yetkisi olmayan hukuk müşavir muavinliğinin aynı derece ve maaşlı ikinci hukuk müşavirliğine çevrilmesi yerinde bulunarak, kanun teklifi olduğu gibi kabul edilmiştir⁵³.

Bu kanun teklifi 10 Ocak 1938 günü meclis genel kurulunda ele alınmıştır. Meclis genel kurulunun teklifi kabul etmesi ile 4 Haziran 1937 tarih ve 3203 sayılı Ziraat Vekaleti vazife ve teşkilat kanununun 17. maddesine bağlı 1 sayılı cetvelin Hukuk müşavir muavini unvanı Hukuk müşaviri şeklinde değiştirilmiştir⁵⁴.

16. Mahsuldar ve yabancı zeytin ağaçlarının aşılınması ve zeytin mahsullerinin iyileştirilmesi hakkındaki kanun lâyihası için hazırlanan mazbata: Bu kanun teklifi ile ilgili olarak hazırlanan Ziraat Encümeni mazbatasını 14 Haziran 1937 tarihini taşımaktadır. Mazbatayı hazırlayan üyeler arasında Şekibe İnsel de vardır. Söz konusu mazbatada Memleket ekonomisinde önemli bir yer tutan ve Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde ormanlar teşkil eden yabancı zeytin ağaçlarının aşılınması halinde zeytin üretiminin bir kaç daha artacağına dikkat çekilmiştir. Kanun teklifini yerinde bulan encümen uygulamada kolaylığı temin etmek için yabancı ağaçların aşılınması hakkındaki 1528 sayılı kanundan bir kısım hükümleri lâyhaya ilave etmiş ve bazı değişiklikler yapmak sureti ile zeytincilik ve zeytin sanayisine ait bütün hükümleri bir arada toplamıştır⁵⁵.

Bilahare 14 Ocak 1938 tarihinde kanun teklifi meclis genel kurulunda ele alınmıştır. Bu sırada Ziraat encümeni adına söz alan Encümen Mazbata Muharriri Yaşar Özey kanun teklifinin yeniden incelemek üzere encümene iadesini teklif etmiştir. Bu teklif oturumu yöneten başkan vekili tarafından kabul edilmiş olup kanun teklifi encümene geri gönderilmiştir⁵⁶.

Ziraat Encümeni 17 Ocak 1938 günü yeniden toplanarak yeni bir mazbata hazırlamıştır. Şekibe İnsel de bu toplantıda hazır bulunmuştur. Zira-

⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.19, İctima:2, 74.İnikad, 11 Haziran 1937, s. 213.

⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 25.İnikad, 7 Ocak 1938, s. 46-49.

⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 25.İnikad, 7 Ocak 1938, s. 46-49.

⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 26.İnikad, 10 Ocak 1938, s. 1-2 (ek kısım)

⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 26.İnikad, 10 Ocak 1938, s. 71-72.

⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 28.İnikad, 14 Ocak 1938, s. 2 (ek kısım)

⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İctima:3, 28.İnikad, 14 Ocak 1938, s. 98.

at Encümeni'nin yazdığı yeni mazbatada sık zeytinliklerin kalite , hastalık ve haşerelere maruz kalmaları açısından sakıncaları düşünülerek birinci maddeye bunun için daha açık kelimeler konmuş olduğu, 4. maddedeki aşılama kelimesinin kaldırıldığı, Zeytinliklerin aşılmasını temin ve tarla haline geçmesini önlemek için 11.maddenin sonuna tapunun iptal edildiğine dair hüküm ilâve edildiği, 1528 numaralı yabancı ağaçların aşılama hakkındaki kanunun yabancı zeytin ağaçlarına dair olan hükümlerini ortadan kaldıran 25. maddeye 1528 numaralı kanun hükümlerine göre başlayıp henüz neticelendirilmemiş bulunan muamelelerin bu lâyihadaki hükümler dairesinde ikmal edileceğine dair bir fıkra konması kararları alınmıştır⁵⁷.

Kanun layihası 6 Ocak 1939 tarihinde yeniden meclis gündemine gelmiştir. Bu defa Ziraat Encümeni mazbatasında kanuna bir madde ilavesi teklif edilmiştir. Bu maddede “ Bu iş için teşkilat vücuda getirilir ve bu teşkilatın ücret ve tahsisatı Ziraat bütçesine ilave edilir” denilmiştir⁵⁸.

Ziraat Encümeni 2 Ocak 1939 tarihinde bu kanun teklifi ile ilgili olarak yeni bir mazbata daha hazırlamıştır. Bu mazbatada Şekibe İnel'in imzası yoktur. Mazbatada 4 Mart 1938 günkü toplantıda Meclis genel kurulundan encümence geri istenen kanun teklifinin incelenerek aynen kabul edildiği belirtilmiştir⁵⁹.

23 Ocak 1939 günü toplanan meclis genel kurulunda teklif yasalaşmıştır. Bu kanuna göre bütün aşıllı zeytinlerin bakımı, tımarı, toplanması, arklarının köklenmesi, yeniden fidan dikmek sureti ile yeni zeytinlikler oluşturulması, yabancı zeytinliklerin açılması, aşılması işleri Ziraat Vekaletinin direktif ve gözetimi altında olacaktır. Devlet ormanları içinde bulunan ve aşıllı hale getirilecek olan yabancı zeytinliklerin sahaları ile devlet ormanları dışında kalan devlete ait boş arazideki yabancı zeytin sahaları Ziraat Vekaletince tespit edilecektir. Devlet ormanları ile boş arazilerdeki yabancı zeytinleri aşılama isteyenler, talip oldukları yabancı zeytinliğin sınır ve mevkiini belirterek kanunun tayin eylediği şartlar dahilinde imar edeceğini bildiren bir dilekçe ile arazinin ait olduğu kazanın en büyük mülkiye memuruna müracaat edeceklerdir⁶⁰.

⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.29, İçtima:4, 18.İnikad, 6 Ocak 1939, s. 3-4(ek kısım)

⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.29, İçtima:4, 18.İnikad, 6 Ocak 1939, s. 25.

⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.29, İçtima:4, 25.İnikad, 23 Ocak 1939, s.6 (ek kısım)

⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.29, İçtima:4, 25.İnikad, 23 Ocak 1939, s. 127-140.

17. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkındaki 2291 sayılı kanunun 19'ncu maddesinin tefsirine dair Başvekâlet tezkeresi için hazırlanan mazbata: Mazbata 30 Nisan 1937 tarihli olup Şekibe İnel'in de imzasını taşımaktadır. Mazbatada Enstitü kanununun geçici ikinci maddesindeki “29 Ekim 1933 tarihinde enstitülerde veya bir ilim müessesesinde çalışmakta bulunmak” kaydının yalnız ülke içerisindeki ilmi müesseselerle sınırlı kalmayıp Avrupa'daki müesseselerde çalışanları da kapsamı gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre kanunun geçici ikinci maddesindeki “Bir ilim müessesesinde” kaydı yalnız memleket içindekileri değil yurt dışındakileri de kapsamı gerektiği hatırlatılmıştır⁶¹.

Bilahare söz konusu kanun teklifinde tefsir için bir fıkra önerilmiştir. Tefsir Fıkrası şu şekildedir: “ 2291 sayılı Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü kanununun ikinci muvakkat maddesindeki -bir ilim müessesesinde - kaydı yalnız memleket içindekilere değil hariçtekilere de şamil bulunmaktadır” şeklindedir. Bu değişiklik meclis genel kurulu tarafından kabul edilmiştir⁶².

18. Hayvanlar vergisi hakkındaki 2897 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesine dair kanun lâyihasına Bütçe, Maliye ve Ziraat encümenlerinden mürekkep Muhtelit Encümen tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Bu mazbatayı hazırlayanlar arasında Şekibe İnel de yer almıştır.

Muhtelit Encümen'in mazbatasında belirtildiğine göre söz konusu kanun teklifi zirai üretimde önemli yardım ve katkısı olan at, katır ve eşeklerden alınmakta olan vergiyi tamamen kaldırmaktadır. Ayrıca zirai üretimin önemli bir kolu olan hayvan yetiştiriciliğini teşvik için de halen 40 kuruş olan koyun vergisini 30'a ve 30 kuruş olan tiftik vergisini de 25 kuruşa indirmektedir⁶³.

Mazbatada belirtildiğine göre bu yıl hayvanlar vergisinden 2.612.086 liralık tenzilat yapılmasına imkan bulunmuş ve bu miktarın hayvan yetiştiriciliğini teşvik ve hayatı ucuzlatmak amacı ile at, katır, eşek, koyun ve tiftikten yapılması uygun bulunmuştur.

Bu sebeple layiha üzerinde yapılan müzakereler neticesinde at, katır

⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İçtima:3, 28.İnikad, 14 Ocak 1938, s.2 (ek kısım)

⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.22, İçtima:3, 28.İnikad, 14 Ocak 1938, s. 84.

ve eşeklere ait vergilerin bu sene tamamen kaldırılması yerinde görülmüştür. Ancak, çift öküzlerinin de bu sene vergiden istisna edilmesi, bütçede meydana getireceği açık nedeni ile uygun bulunmamıştır. Söz konusu açığın koyun vergisinde 10 kuruştan daha az indirim yapılması sureti ile karşılanması öne sürül-müşse de uygulamada hangi öküzlerin muaf olacağını belirlemedeki güçlükler nedeniyle bu öneriden vazgeçilmiştir.

Encümen küçük hayvanlar için yapılması lüzumlu olan tenzilatı önü-müzdeki senelere bırakarak bunların yerine bu sene sığır vergisinde indirim yapılmasını uygun bulmuş, ancak yalnız koyun resminden indirilmesi teklif edilen 10 kuruş yerine sığır resminden 25 kuruş indirim yapılmasını kabul et-miştir.

Encümen layihaya beşinci madde olarak yeni bir madde ilave etmiştir. Bu madde ile vergiden istisna edilen at, katır ve eşeklerin vergilerinin ödenme zamanını gösteren kanunun 23. maddesindeki kayıtlar kaldırılmıştır⁶³.

Ayrıca encümen söz konusu kanun teklifinin müstacelen müzakeresini teklif etmiştir. Bilahare meclis genel kurulunda 20 Ocak 1936 tarih ve 2897 sayılı kanunun birinci maddesi aşağıda yazıldığı şekilde değiştirilmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan koyun, keçi, tiftik keçi, sığır, manda, deve ve domuzların sahipleri bu kanun mucibince vergiye tabidir-ler. Vergi mükellefiyeti her yıl kayıt müddetinin girmesi ile ertesi yıl için başlar. Mali yıl girdikten sonra Türkiye'ye ithal edilen hayvanlardan o yıl için vergi alınmaz.

İkinci maddenin B, C ve E fıkraları da aşağıdaki şekilde değiştirilmiş-tir:

B) Bu kanun mucibince hayvanların kaydına başlandığı tarihte henüz iki yaşını bitirmemiş sığır, manda ve develer.

C) Hükümetçe tayin olunacak şartlar dairesinde memleket iç ve dışın-dan tedarik edilip damızlık oldukları resmi vesikalarla teyit olunan boğa, teke ve koçlar.

⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.23, İçtima:3, 39.İnikad, 23 Mart 1938,s. 2-4 (ek kısım).

E) Devlet, vilayet ve belediyelere ait hayvanlar.

Dördüncü madde ile de ilgili kanunun 18. maddesini değiştirmiştir. Buna göre hayvan başına vergilendirme şu şekilde olacaktır: Merinos koyunu: 20 kuruş, Tiftik Keçi: 25 kuruş, koyun ve kıl keçi: 40 kuruş, Sığır: 35 Kuruş, Manda: 75 kuruş, Deve ve domuz 100 kuruş.⁶⁴.

19. Ziraat bankası kanununun 25 ve zirai kredi kooperatifleri kanunu-nun 10'ncu maddelerinin icra ve iflâs kanununun 47'nci maddesiyle ilga edil-miş olup olmadığının tayini hakkında Başvekâlet tezkeresi için hazırlanan maz-bata: Encümen mazbatası 30 Mart 1938 tarihlidir. Şekibe İnsel'in de imzasını taşımaktadır. Ziraat Encümeni Adliye encümeninin görüşüne tamamen katıldı-ğını, ortada yorum gerektirecek bir durum bulunmadığı sonucuna varmıştır⁶⁵.

Bu öneri 11 Nisan 1938 tarihinde meclis genel kurulunda ele alınmıştır. Genel kurul encümen kararlarını onaylamıştır. Sonuç olarak söz konusu kanun-larda geçen yıllarda yapılan düzenlemelerle her türlü kafa karışıklığının ortadan kaldırılmış olduğu, bu yüzden her hangi bir tefsire gerek olmadığına karar ver-miştir⁶⁶.

20. Tütün ve tütün inhisarı hakkında kanun lâyihası için hazırlanan mazbata. Bu mazbata 19 Ocak 1937 tarihlidir. Şekibe İnsel de mazbatayı hazır-layanlar arasındadır. 119 maddeden oluşan bu kanuna göre Türkiye Cumhuri-yeti dahilinde tütün ve tömbeki satın alarak işlemek, kıymak, sigara ve yaprak sigarası, enfiye, ağız ve pipo tütünü yapmak ve bunları amblemlî ve bandrollü ve etiketli kutulara ve paketlere koymak; yabancı memleketlerden yaprak sigara ve kıyılmış tütün, yapılmış sigara, enfiye , ağız ve pipo tütünleri ve tömbeki ve sigara kağıdı getirmek; bu maddeleri memleket içinde satmak, devletin tekeli altındadır. İnhisarlar İdaresi sigara kağıdını kendi kontrolü altında ülke içerisinde yaptırabilir⁶⁷.

Mazbatada belirtildiğine göre Tütün, ihraç ürünleri arasında birinci

⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.23, İçtima:3, 39.İnikad, 23 Mart 1938,s.88-99.

⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.24, İçtima:3, 47.İnikad, 11 Nisan 1938, s. 2, 3.

⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.24, İçtima:3, 47.İnikad, 11 Nisan 1938, s. 44.

⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 74.İnikad, 10 Haziran 1938, s. 76-92.

derecede yer tutup en çok para getirenidir. Ekonomik önemi de son derece yüksektir. 1930 yılında çıkarılan Tütün İnhisar Kanunu'ndaki eksiklikleri gidererek, çiftçinin isteklerini karşılayacak, kaçakçılıkla ilgili cezai müeyyideleri artırarak kaçakçılığı engelleyecek, tütünlerin ıslahına yol açacak yeni bir kanunun hazırlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Ziraat Encümeni, Gümrük ve İnhisarlar Encümeni'nin düzenlediği maddeleri esas alarak bazı maddeler üzerinde değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler şu şekildedir:

1. Tütün ekimini bir kısım vilayetlerde yasak eden 10. maddede tadilat yapılarak ekimi genişletme ve daraltma hususunda Ziraat Vekaletine yetki verilmiştir. Yasak vilayetler listesinde bulunan Eskişehir, kısmen yasak olan vilayetler cetveline geçirilerek Mihaliçcik kazasının bir kısım köylerinde tütün ekimi serbest bırakılmış, Denizlinin Buldan kazasının Günay nahiyesi de serbest mıntakalar içine alınmıştır.

2. Fennî fidelik ve kurutma yeri yapanlara da ikramiye verilmesi için 16. maddeye hükümler konulmuştur.

3. Fennî müesseselerin köylüyü aydınlatma hususunda bazı tedbirler alınması için 17.maddeye fıkra ilave edilmiştir.

4. Bir mıntakaya mahsus tütün tohumunun gelişi güzel değiştirilmemesi, bundan inhisar idaresinin haberdar edilmesi hususları tütün ziraatının ıslahı bakımından faydalı görülerek 19.madde olarak yeni bir madde hazırlanmıştır.

5. 32.maddede teşkil edilecek tetkik heyetlerine ziraat müdürü veya memuru da konulmuştur;

6. Sergi ve panayırlarda harçsız satış tezkeresi verilmesi için 61.maddeye bir fıkra ilâve edilmiştir.

7. İnhisarların yaprak tütünler ile bu kanunda yazılan diğer inhisar maddeleri, iskele ve rıhtım resimlerinden ve Hazine namına tescil edilmiş gayri menkullerin her türlü vergi ve resimlerden istisnası için 101.maddeye hükümler konulmuştur.

8. Diğer maddelerde de kelimeler üzerinde ufak tefek değişiklikler yapılmıştır⁶⁸.

21. Toprak mahsulleri ofisi kanunu lâyihası için hazırlanan mazbata: Mazbatada Şekibe İnsel'in de imzası bulunmaktadır. 21 Mayıs 1938 tarihli mazbatada ülkede çiftçiliğin esasını teşkil eden hububat ve özellikle buğday işlerinin düzene konması yolunda alınacak tedbirlerden memleket ekonomisinin ve dolayısı ile köylünün büyük faydalar göreceği belirtilmiştir. Ziraat Encümeni İktisat Encümeni'nin değişikliklerini esas almakla beraber, haşhaş ekiminde ne tohum ve ne de afyon üretimine yaramayan süs için ekilen haşhaş çeşitleri için 24.maddeye bazı hükümler ilave etmiştir. Encümen haşhaş ziraatının genişletilmesi ve bu suretle yağını sarfa almış köylülerin ihtiyacının karşılanması gerektiği üzerinde de durmuştur⁶⁹. Encümenin önerdiği 24. maddedeki değişiklikler yasada 18. madde içerisinde yer almıştır⁷⁰.

Bu kanun ile sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadi devlet teşekküllerinin teşkilatı ile idare ve murakabeleri hakkındaki 3460 sayılı kanun hükümlerine tabi bulunmak ve ilgili kanuna göre hükmi şahsiyeti haiz olmak üzere Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Bu ofis İktisat Vekaletine bağlı olup merkezi Ankara'dır.

Ofis halkın buğday ihtiyacını karşılayacaktır. Buğday fiyatlarının üreticiyi mağdur edecek şekilde düşmesini engellemek için Bakanlar Kurulu kararı ile tayin edilecek fiyatlarla buğday satın almak. Buğday piyasasını tanzim etmek ve stok bulundurmak. Buğday fiyatlarının tüketiciyi sıkıntıya sokacak derecede yükselmesine engel olmak amacı ile Bakanlar Kurulunun belirleyeceği fiyat üzerinden buğday satmak. İhtiyaç durumunda dış piyasadan buğday satın almak. Ofis Bakanlar Kurulu kararı ile buğday dışındaki diğer hububat ürünlerini meşguliyet sahasına dahil edebilir.

Ofis, İktisat Vekaletinin onayı ile lüzum göreceği yerlerde un ve ekmek fabrikaları kurmak, satın almak ve işletmekle ve her nevi un ve mamulleri sanayii işleri ile meşgul olabileceği gibi memleket içinde un alım ve satımı ve

⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 74.İnikad, 10 Haziran 1938, s.16 (ek kısım)

⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 80.İnikad, 24 Haziran 1938, s.4 (ek kısım).

⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 80.İnikad, 24 Haziran 1938, s.309-316.

memleket dışına un ve mamulâtı satma işleri ile iştigal edebilir⁷¹.

22. Ordudan çıkarılacak 12 yaşından yukarı hayvanların köylü ve yetiştiriciye satılması hakkındaki kanun lâyihasına dair hazırlanan mazbata: 6 Ocak 1939 tarihli Ziraat Encümeni mazbatasında Şefika İnsel'in de imzası vardır.

Mazbatada Yeni usul ziraatta at ve katırın gördüğü hizmetlerin önemi üzerinde durularak bilhassa toprağın işlenmesi, mahsulün hasadı ve naklinde bu hayvanlar derecesinde iş görecektir vasıtanın bulunmadığı üzerinde durulmuştur. Bu sebeplerden dolayı söz konusu hayvanların köylülerce kolaylıkla elde edilerek ziraat işlerinde kullanılmasının ülke ziraatının ilerlemesine sağlayacağı katkılar hatırlatılmıştır. Milli Müdafaa Vekaleti elindeki at ve katırların açık artırma ile köylüye satışının yapılmasının uygun olacağı, ancak satış sırasında canbazların ve hayvan tacirlerinin devreye girerek fiyatları yükselterek köylünün satın almasını engellemelerinin söz konusu olabileceği, köylü rekabete girerek satın alsa bile ilerleyen zamanda parasını ödeyemeyeceği için mağdur olacağı gibi mahzurlara dikkat çekilmiştir. Bu durumda Milli Müdafaa Encümeninin belirttiği gibi satışların en ucuz fiyat takdiri esası üzerinden yapılmasının yerinde olacağını belirtmiştir. Encümen bu halde taliplilerin çoğalması durumunda satışların kura ile yapılmasını teklif etmiştir⁷².

Kanun teklifi 11 Ocak 1939 günü meclis genel kurulunda görüşülerek kanunlaşmıştır. Kanuna göre Ordudan çıkarılacak hayvanlar Ziraat vekaletinin göstereceği yerlerde çiftçilere mahalli hayvan ıslah komisyonlarınca takdir edilecek en ucuz fiyatla ve sekiz senelik taksitlere bağlanmak suretiyle satılacaktır. Hayvan ıslah komisyonlarınca aranılan vasıfları haiz taliplilerin sayısı çoğaldığı takdirde bunlar arasında kura çekilecektir. Kısırakları taksitlerle alanlar tay yetiştirdiklerini ve iki yaşına kadar büyüttüklerini mahalli hayvan ıslah komisyonlarına ibraz ve ispat ettikleri takdirde kalan taksitleri affedilecektir. Ordu ihtiyacı için yabancı memleketlerden satın alınacak beygirlerin her satın almada en az % 40'ının damızlığı elverişli kısırak olması mecburidir⁷³.

SONUÇ

Şekibe İnsel Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki ilk kadın milletvekilleri arasındadır. Bu yüzden onu kadın hakları hususunda fiili öncüler arasında sayabiliriz. Şekibe İnsel'in milletvekilliği süresince yönetim ile uyum içerisinde çalıştığı görülüyor. Bunu katıldığı oylamalardan da tespit etmek mümkündür. Katıldığı 536 kanun teklifi oylamasının tamamında kabul oyu kullanmış hiç bir kanun teklifi ve önergeye ret oyu vermemiştir. Bunun yanında sadece 67 kanun teklifi için yapılan oylamada yer almamıştır.

İnsel, Meclis genel kurulunda söz alarak hiç bir konuşma yapmamıştır. Aslında diğer bayan milletvekilleri de benzer durumdadır. Bu durumun Türk kadınının özgüven eksikliği, kültürel zayıflığı, ya da yada dönemin sosyal şartları ile açıklanabilir.

Şekibe İnsel kendisi de çiftçi olduğu için dört yıl boyunca Ziraat Encümeninde görev yaparak Ziraat Encümenine havale edilen kanun tekliflerine encümen adına mazbata hazırlanmasında görev yapmıştır. Bu şekilde hazırlanan Ziraat Encümeni mazbatalarının 22 tanesinde imzasının bulunmaktadır. O'nun Ziraat Encümeni'nin bazı toplantıların katılmadığını ve encümenin hazırladığı mazbatalarda imzasının bulunmadığını görüyoruz. Bu tür mazbata sayısı ise 2'dir.

KAYNAKÇA

CAN, AHMET (Zekeriya Oğlu), 1934 İnegöl İsaören Köyü Doğumlu, Röportajın Yapıldığı Tarih:20.10 2016, Röportajın Yapıldığı Yer: İnegöl İsaören Köyü.

DUROĞLU, Sibel, Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2007.

GÜNEŞ, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi (T.B.M.M. - V. Dönem 1935 - 1939)*, C.2, T.B.M.M. Vakfı Yayınları No:26, Eskişehir - 2000.

Kurun Gazetesi, 20 Şubat 1935.

Resmi Gazete, 25.04.1929, Sayı: 1176, 3537,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre V, C.1-29.

⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 74.İnikad, 10 Haziran 1938, s.16 (ek kısım)

⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 80.İnikad, 24 Haziran 1938, s.4 (ek kısım).

⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre V, C.26, İçtima:3, 80.İnikad, 24 Haziran 1938, s.309-316.

EKLER
EK: 1

Bursa'nın İlk Bayan Milletvekili Şekibe İnel

EK: 2

Şekibe İnel Seçim Propagandasında; Ön Sıradaki soldaki ilk bayandır. (Fotoğraf İnegöl Kent Müzesinden Alınmıştır)

Seçim dairesi	Bursa	Eserleri	—
Adı	Şakir İhsel	İhtar rütbesi	—
Soy adı	İhsel	Mevki-i şerefiyesi	Şiftili
Babasının ve annesinin adı	Şakir baba Fatma	Evlili olup olmadığının ve kaç çocuğu bulunduğunun	evli idi ve gümüş 21 evlatları bir gümüş var 22 yirmi
Doğduğu yer	İstanbul	Seçimden evvelki son memuriyeti	—
Otturduğu yer	İnegöl Havran	Memur iken seçimden evvel son vaziyeti	Şiftili
Doğum tarihi	1886	Seçim mazbatasının tarihi	8/2/915
Tahriri	Orta İstanbul Karamanlar ve Ahvali Nispetiye	Kaç ay ile aylığı seçildiği	1051 bin altmış
Büroğu diğer	ahmance	Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdik tarihi (*)	
Nede itiraz ol- duğu	Şiftili	Meclis ilhak tarihi	

[*] Bu yer Meclis Kararları kalemine doldurulacaktır.

Şekibe İnsel'in milletvekili Seçildiğine Dair Mazbata

[illegible]

EK: 5

EK: 6

EK: 7

İNEGÖL KÖFTESİNE COĞRAFİ İŞARETLEME YAPILMASININ YÖRENİN GASTRONOMİK KİMLİĞİNİN KORUNMASI AÇISINDAN ÖNEMİ

(The Importance Of The Gastronomical Identity Of Geographic Marking
Of The Inegol's Meatball)

Doç. Dr. Murat DOĞDUBAY*
Öğr. Gör. Ayşe Can SÜNNETÇİOĞLU**

Özet:

Bu çalışmayla İnegöl Mutfağı'nın en önemli değerlerinden biri olan İnegöl Köftesi'nin coğrafi işaretleme sistemiyle koruma altına alınmasının İnegöl'ün gastronomik değerlerinin korunmasına etkisi kavramsal bir çalışmayla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda gastronomik kimlik ve coğrafi işaretlemeye yönelik olarak literatür incelenmiştir. Coğrafi işaretlemenin yerel ürün ve tatların koruma altına alınmasını sağlaması açısından önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: gastronomik kimlik, coğrafi işaretleme, İnegöl köftesi

Abstract:

With this study, it is aimed to reveal the role of geographical marking in protection of gastronomic identity. The study is created based on conceptual framework; not supported with empirical data. The conceptual framework consists of two parts: gastronomic identity and geographic marking. In the result of the literature review, it is pointed out that geographic marking is significant to protect gastronomic identity. And also it is significant to support economy of the region.

Key Words: Gastronomic Identity, Geographical Marking, İnegöl Meatball.

* Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Öğretim Üyesi. dogdubay@balikesir.edu.tr

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Öğretim Görevlisi, can_ayse22@hotmail.com

1.GİRİŞ

Mutfakların bir toplumun tarihini kültürel, tinsel, ekonomik ve politik boyutlarıyla yansıtan bir ayna olarak ifade edilmektedir (Sağır, 2012: 2678). Ancak küreselleşme ile birlikte hızlı yemeğe dayalı tek düze bir yemek kültürü oluşmaya başlarken yöresel ve geleneksel gastronomik değerler kaybolmaya yüz tutmuş olup, bu durum gastronomik kimliğin yok olmaya başlamasına sebep olmuştur (Durlu-Özkaya, 2013: 13). Bu noktada, Şahin (2004), sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıktığını, bir şeylerin “sürdürülemez” olması kaygısının söz konusu durumu doğurduğu ifade edilmektedir. Coğrafi işaretleme uygulamaları gastronomik kimliğin yasal olarak korunmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında etkili faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Çalışkan, 2013: 42).

Söz konusu bu çalışmayla, İnegöl Mutfacı’nın en önemli değerlerinden biri olan İnegöl Köftesi’nin coğrafi işaretleme sistemiyle koruma altına alınmasının İnegöl’ün gastronomik değerlerinin korunmasına etkisi kavramsal bir çalışmayla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Coğrafi İşaretleme Kavramının Kavramsal Analizi

Coğrafi işaret kavramını, “ürünün üzerinde kullanılan bir işaret olup, ürünün belli bir coğrafi bölgeden kaynaklandığını tanımlayan ve ürünün kalitesi, ünü veya diğer karakteristik özelliklerinin belirli bir coğrafi bölgeden kaynaklandığını işaret eden bir hak” olarak tanımlanmaktadır (Türk Patent Enstitüsü, 2007). Coğrafi işaretlerin “belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren bir işaret” olduğu belirtilmektedir (Kan ve Gülçubuk, 2008: 60; Orhan, 2010: 246; Kan vd., 2012: 97). Coğrafi işaretlerin belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretler olduğu ifade edilmektedir (Nazlı, 2011: 3). Ayırt edici işaretler arasında geçmişi en eskiye dayanan işaretin coğrafi işaretler olduğu belirtilirken, coğrafi işaretlerin ürünlerin kökenini belirtmesi ile markaların ilk hali olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca; coğrafi işaretlerin, coğrafi kökeninden dolayı önem kazanan ürünleri ayırt etmek için kullanıldığını da ifade etmişlerdir (Gülçubuk ve Kan, 2008). Coğrafi işaretler “Menşe” ve “Mahreç” olarak ikiye ayrılmaktadır (Türk Patent Enstitüsü, 2007). Gökovalı (2007), ürünün ayırt edici özelliği tamamen ilgili coğrafi

bölgeden kaynaklanıyorsa ve üretim süreçlerinin tamamı o bölgede gerçekleşiyorsa ürünün menşe adı ile tescil edilebileceğini; üretim süreçlerinden bir kısmı coğrafi bölgeden kaynaklanıyorsa ve ürünün bazı üretim aşamaları o coğrafi bölge dışında da gerçekleşe biliyorsa ürün mahreç işareti ile tescil edilebileceğini belirtmektedir. Babcock ve Clemens (2004), coğrafi işaretlerin marka, patent, endüstriyel tasarım gibi diğer sınai hakların üstünlüğünü ve sağladığı avantajları tek bir üreticiye değil, belirli bir bölgede üretim yapan kişilerin tümüne birden sağlamakta olduğunu belirtmektedir.

Coğrafi işaret tescili, ürünün korunması, üreticinin korunması, tüketicinin korunması ve milli ve kültürel değerlerin korunması açısından önem arz etmektedir (Türk Patent Enstitüsü, 2007). Durlu-Özkaya ve arkadaşları (2013) sürdürülebilir gastronomi turizmi hareketliliğinde coğrafi işaretlerin rolünü ortaya koyduğu kurumsal modelde coğrafi işaret tescilinin fonksiyonlarını; koruma, yerel tarımsal faaliyetleri destekleme, ekonomik değer katma ve tanıtma olarak ortaya koymuştur. Kan ve diğerleri (2012), coğrafi işaret sisteminin devreye girdiği noktada yerel ürün ve tatların korunmasının ve taklitlerine karşı yasal zeminde mücadele edilmesinin de önünün açıldığını vurgulamaktadır. Bozgeyik (2009) coğrafi işaretleri ele aldığı çalışmasında Antep Baklavası’nı ele almış olup, coğrafi işaretle “Antep Baklavası’nın bir Türk Baklavası olduğunun” ifade edildiğini, bunun yanı sıra yapılan coğrafi işaretleme ile baklavanın standartlarının belirlendiğini, böylelikle de korunarak yörenin ve ülkenin ekonomisine katkı yapılmasının amaçlanmakta olduğunu ifade etmekte ve coğrafi işaret tescili ile aynı zamanda uluslararası ölçekte de Antep Baklavası’nın korunmasının hedeflendiği belirtilmektedir. Gökovalı (2007), coğrafi işaret korumasının yörenin ve ülkenin ekonomisine katkı yapılmasını sağlamasının yanı sıra; geleneksel bilgi ve üretim biçimlerinin (traditional knowledge) korunarak, kültürel mirasın korunmasına da olanak sağlamada da önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle bir taraftan geçmişten günümüze yerel halk tarafından geliştirilen ve aktarılan geleneksel bilginin bu sayede korunmuş olacağı (Gökovalı, 2007); ürünün özünden sıyrılıp bozulmasının engellenebileceği (Nazlı, 2011: 4), diğer taraftan ise söz konusu koruma ile ülkelerde (yörelerde) turizmi ve diğer coğrafi faaliyetleri olumlu yönde etkileyerek, bunları ekonomik kazanca dönüştürülebileceğini belirtmektedir (Gökovalı, 2007). Coğrafi işaretleri önemli kılan özelliğin yerel ürün ve tatların bu sistem içerisinde koruma altına alınması ve bunun yerel ekonomik kalkınmada bir kalkın-

ma aracı olarak kullanılabileceği olgusu olup, kültürel ve yerel mirasın hem korunması hem de sürdürülebilirliğini sağlaması açısından oldukça büyük bir önem arz etmesi olduğu belirtilmektedir (Durlu-Özkaya, Sünnetçioğlu ve Can, 2013:17).

Özetle, coğrafi işaretleme kırsal bölgelerin gelişimi için ve kültürel mirasın korunması için yasal ve ekonomik bir araç (Kan vd.,2012; Bozgeyik,2009; Zagafos, 2008), yörenin ve ürünlerin yurt içi ve yurt dışında kolayca tanıtılmasını sağlayan (Nazlı,2011:4) bir uygulamadır.

1.2.Gastronomik Kimlik ve İnegöl Köftesi

Her milletin farklı etmenlere bağlı olarak oluşan kendine özgü bir mutfacı vardır. Türk mutfacı denildiğinde Türkiye’de yaşayan insanların beslenmesini sağlayan yiyecek ve içecekler, bunların hazırlanması, pişirilmesi, korunması; bu işlemler için gerekli araç-gereç ve teknikler ile yemek yeme adabı ve mutfak çevresinde gelişen tüm uygulamalar ve inanışlar anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir (Kesici, 2011: 34).

Gastronomik kimliğin, “*terroir*” kavramı ile açıklanabileceğini ifade etmektedir (Çalışkan, 2013: 41). Petrini (2001), Fransız terimi olan “*terroir*” kavramını; doğal faktörlerin (toprak, hava, deniz seviyesinden yükseklik, bitki örtüsü ve mikro iklimler) ve insani faktörlerin (gelenekler ve toprağı işleme şekilleri) bileşiminin her bölgede yiyecek yetiştirilmesi ve pişirilmesi bakımından özgün bir karakter sağlaması olarak ifade etmektedir.

Türk toplumu yemek kültürü, tadı, özelliği bakımından diğer kültürlerden oldukça farklıdır. Ülkemizde yemek yeme alışkanlıkları tarihsel olarak, bölgesel olarak, hatta köylere ve kentlere göre değişiklik göstermekte olduğu ifade edilmektedir (Orhan,2010:250). Bununla birlikte, jeopolitik konumu gereği tarihsel süreç içerisinde birçok uygarlığa, devlete ve topluluğa ev sahipliği yapmasının ve derin ve köklü tarihin, ülkemizin değişik yörelerine gelişmiş bir mutfak kültürü ve otantik değerler bırakmış olduğu ifade etmektedir (Orhan, 2010: 250). Türkiye’nin her bölgesinde olduğu gibi İnegöl’de de genel olarak bilinen yemekler dışında, İnegöl’e özgü yemekler mevcuttur. İnegöl’e özgü olarak bilinen yemeklerin bazıları şunlardır (Kartal, 1998: 262-264);

-İnegöl Köftesi: Asıl kaynağı, Bulgaristan’ın Filibe vilayetinin Pazarcık ilçesi olan ve uzun yıllar önce İnegöl’e göç eden Besler ailesinin Türkiye’ye ve dünyaya İnegöl Köftesi adıyla tanıtmış oldukları köfte çeşididir.

-Kaşarlı Pırasa: Önceden pişirilip, üzerine rendelenmiş kaşar dökülerek fırınlanan bir pırasa yemeğidir.

-Çerkez Mantısı: Kafkasya merkezli, haşlanmış hamur üstüne özel olarak hazırlanmış sos ilavesiyle servis edilen bir yemektir.

-Büryan: Pirinç ve tavuğun ana malzeme olduğu bir yemek çeşididir. Bu yemekte bazen pirinç yerine ev makarnası, tavuk yerine de kuzu eti kullanıldığı da olur.

-Mısır Unu Sarması: Haşlanmış lahana ve mısır unu ile hazırlanmış içlikten oluşan bir sarma yemeği şeklindedir.

-Yufkalı Hindi: Şipit adı verilen ramazan yufkası, lahana ve hindinin ana malzemeler olarak kullanıldığı bir yemek çeşididir.

-Kaymaçına (Serey): Süt, yumurta ve şekerden oluşan bir tatlı çeşididir.

-Sütlü Kadayıf: Kadayıfın sütle hazırlanan şerbetle haşlandığı tatlı çeşididir.

İnegöl Köftesi adıyla tanınan köftenin Balkanlardan göç eden Türkler tarafından getirildiği bilinmektedir (www.inegolrehberi.com,20.09.2016). Bulgaristan Pazarcık’tan İnegöl’e gelen Mustafa Efendi’nin 1892 yılında eski Bursa-Ankara karayolunda sunmaya başladığı köfte (Kartal,1998) bugün İnegöl ile özdeşleşmiş (www.lifeinbursa.com, 30.08.2016); o yöreye ait milli bir yemek olarak kabul edilmektedir. İnegöl Köftesi koyun ve dana etinin kıymasının karışımından yapılmakta olup (www.turkishfoodandrecipes.com, 30.08.2016) en önemli özelliği baharat kullanılmayan bir köfte olmasıdır. Her köfte, 12-15 gr. arasında ve yuvarlaktır. Bazı yerlerde yassı da yapılmaktadır. İnegöl köftesi; dana eti, kuzu eti, tuz, sodyum-bikarbonat ve soğanın belirli oranlarda karı-

şımından oluşur. Yapılan köfteler 2-3 saat buzdolabında bekletildikten sonra ızgarada pişirilmektedir (www.bursa.com.tr, 30.08.2016).

İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, 2002 tarihinde İnegöl Köftesi'ne mahreç işareti alabilmek için Türk Patent Enstitüsü'ne yaptığı başvuru sonucunda 04.02.2005 tarihinde yayınlanan 25717 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak mahreç işaretini almıştır. Resmi gazeteye göre İnegöl Köftesi şu şekilde tanımlanmaktadır; *“İnegöl Köfte, pişmemiş köfte hamurunun kalıplarla şekil verdikten sonra soğutulmak veya dondurulmak suretiyle hazırlanan üründür. Kasaplık hayvan gövde etlerinin, tercihen kasaplık dana gövde etleri ve kasaplık koyun gövde etlerinden kasaplık kuzu gövde etlerinin kemik, tendo fascia, kır-dak ve lenf yumrusu, sinir ve gerektiğinde yağları ayıklandıktan sonra yemeklik tuz ilave edilmesi, çekilmesi ve homojen hale gelinceye kadar karıştırıldıktan sonra tekrar çekilmesi veya gerektiğinde bu tekrar çekilme işleminin soğukta en çok 18 saat dinlendirildikten sonra yapılmasıyla elde edilen karışımdır. Katkı maddesi, lezzet ve çeşni verici madde olarak eklemek (veya galeta unu), tuz, kuru soğan ve sodyum bikarbonat dışında hiçbir şey kullanılamaz. İnegöl köfte en çok 2 cm kalınlığında, aynı şekil ve büyüklükte olmalıdır.”*

İlgili Resmi Gazete'de denetime şekli ise şu şekilde ifade edilmektedir; *“İnegöl köfte üretiminin teknik özelliklere uygunluğunun kontrolleri İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası Koordinatörlüğünde; İnegöl Ticaret ve Sanayi Odası, konunun uzmanı mühendis, konunun uzmanı ustalardan oluşturulacak en az 3 kişilik komisyonlar tarafından gerçekleştirilecektir. Komisyonlar denetimlerini 3 ayda bir periyodik olarak, ihtiyaç duyulduğunda veya şikayet halinde her zaman yapar.”*

SONUÇ

Coğrafi işaretlemeyi önemli kılan unsur, yerel ürün ve tatların bu sistem içerisinde koruma alınmasıdır (Durlu-Özkaya vd., 2013:17). Bu kapsamda değerlendirildiğinde tarihsel süreç (yaşanan göçler, savaşlar, çatışmalar, fetihler), göçebe kültür, kültürler arası etkileşim, doğal karakteristik (ekolojik çevre, coğrafya, iklim), din (inançlar, dini ritüeller) ve kültürel birikimler (örf, adet ve gelenekler, etnik farklılıklar, davranış kalıpları) gibi etmenlere bağlı olarak Türk Mutfağı'nda yer alan yöresel yemeklerin özüne uygun tescillenmemesi, öncelikle yöresel yemeklerin ve dolayısıyla gastronomik kimliğin korunmasını

da önemli olduğu görülmüştür. İnegöl Köftesi, 1892 yılında Balkanlardan göç ile taşınan köftenin İslamiyetin etkisiyle şekillenerek Türk Mutfağı'nın yöresel yemekleri arasında yerini almıştır.

Bozgeyik (2009) hukuki açıdan coğrafi işaretleri ele almıştır. Mahreç işaretlerinin kullanım hakkının elde edilebilmesi için 555 sayılı KHK 17'de sayılan iki şartın birlikte sağlanması gerekir. Türkiye'deki mevcut uygulamada denetimin, tescili gerçekleştiren kişiye bırakıldığı görülmektedir (Bozgeyik, 2010:9). Bu noktada coğrafi işaretlemenin hukuki boyuttaki koruma fonksiyonunun işlerlik kazanmasında sorunlar olabileceği düşünülmektedir. İnegöl Köftesi mahreç işareti ile tescillenmiş olup, tescil İnegöl Ticaret Odası tarafından alınmıştır. Bu noktada, İnegöl Ticaret Odası'na önemli görevler düşmektedir. Coğrafi işaretleme tescilinin amacına ulaşabilmesi ve İnegöl için önemli bir gastronomik değer olan İnegöl Köftesi'nin hem korunabilmesi hem de yöreye ekonomik anlamda katma değer sağlama bilmesi gerekli denetimlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Babcock B., A ve Clemens, R. (2004). Geographical Indications and Property Rights: Protecting Value-Added Agricultural Products. Midwest Agribusiness Trade Research and Information Center (MATRIC) Publications , Iowa State University.

Bozgeyik, H. (2009), “Coğrafi İşaretlerin Kullanımı ve Denetimi (Antep Baklavası'nın Coğrafi İşaret Olarak Tescili Üzerine”, *FMR*, 9, ss. 9-21.

Çalışkan, O. (2013). Destinasyon Rekabetçiliği ve Seyahat Motivasyonu Bakımından Gastronomik Kimlik. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(2), ss. 39-51.

Durlu-Özkaya, F.D., Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), ss. 13-20.

Gökovalı, U. (2007). Coğrafi işaretler ve Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), ss.141-160.

Kan, M. ve Gülçubuk, B. (2008). Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), ss.57-66.

Kan, M., Gülçubuk, B. ve Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), ss. 93-10.

Kartal, N. (1998), İnegöl Folkloru. (İnegöl: Köseleciler Kitap-Kırtasiye), s.262-264

Kesici, M. (2012). ‘Kırsal Turizme Yönelik Olan Yöresel Talepte Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü’, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), ss.33-37.

Nazlı C. (2011) AB’de Coğrafi İşaretler, http://abdgm.tarim.gov.tr/yayn_files/yaynlar/11/10.pdf, (Erişim Tarihi: 05.09.2016) .

Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde “Coğrafi İşaretlerin” Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), ss.243-254.

Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde “Coğrafi İşaretlerin” Kullanımı: İzmit Pişmaniyesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), ss.243-254.

Petrini, C. (2001). Slow food: The case for taste. New York: Columbia University Press.

Sağır , A. (2012). Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), ss. 2675-2695.

Şahin, Ü., (2004). Bir Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma. *Üç Ekoloji Dergisi*, 9-30.

Türk Patent Enstitüsü (2007), Coğrafi İşaretler, , www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/yayinlar/bilgikitapciklari/cografiisaretler.pdf, Erişim Tarihi:10.09.2016 .
Zografos, Daphne (2008), Geographical Indications & Socio-Economic Development, Working Paper .

<http://www.bursa.com.tr/inegol-koftesi-875.html>, 30.08.2016.

<http://www.turkishfoodandrecipes.com/2008/01/inegol-koftesinin-tarihi.html>, 27.08.2016.

MARKALARI MI İNEGÖL'Ü, İNEGÖL MÜ MARKALARINI YAŞATIYOR?

(Do Brands Keep Alive The City Of İnegöl,
Does The City Of İnegöl Keep Alive Brands?)

Öğr. Gör. Gültekin ERDAL*

Özet:

Markaların temelini kurumsal ya da kişisel standartlaşmaya dayandığı kabul gören bir gerçektir. Bir başka gerçek ise günümüzdeki standart anlayışının dünyadaki ilk örneği 1502 yılında Osmanlı Sultanı II. Bayezid Han'ın yayınladığı “Kanunname-i İhtisab-ı Bursa”dır. Bu kanunla her alanda alınan, satılan ve işlenen ürünlerin kalite esasları ile narh ve ceza hükümlerine yer verilmiştir. Bu gerçekler karşısında lokomotif şehir Bursa'nın, kaptan köşkü İnegöl'de markalaşmaktan daha doğal bir sonuç düşünülemez.

Dünya çapında markaları olan İnegöl'ün, dünya standartlarını belirlemiş olması, kent olarak marka kalitesini ortaya koymaya yetmektedir. Ancak İnegöl'ün bilinen marka kalitesini sergilemekteki sorunları da görmezlikten gelemeyiz. İnegöl'ün kurumsal bütünlüğünün logosundan kent bilincine, finansal yönetimden medya planlanmasına kadar gözden geçirilmesi, gerekirse yeniden tasarlanması kaçınılmazdır. Gelişen teknoloji, dünyayı küreselleştirerek küçültürken, İnegöl kentinin yıldızının parlamasını sürdürmek vatandaşlık görevimiz olmalıdır. Çünkü Türkiye, standartlar konusunda yüksek düzeyde bilinç sahibi olan bir ülkedir.

Bu çalışma ile İnegöl'ün kent vurgusu, logosu, markaları, hatırlanabilirliği gibi marka vurgularının, kentsel yaşam tarzını nasıl etkilediği incelenerek, İnegöl'ün anaç marka yapısı ele alınmış, analiz ve önerilerde bulunulmuştur. İnegöl'ün tarih ve coğrafi yapısından gelen anaç marka kişiliğinin bazı sorunları tespit edilmeye çalışılarak önerilerde bulunulmuş, mevcut veya yeni markalarının gerisinde, neden kalamayacağı vurgulanmıştır. Bursa'nın yaptığı, yapmaya devam ettiği kurumsal kimlik ve markalaşma eksiklerinin, İnegöl'de de tekrarlanmaması amaç edinilmiştir.

* Uludağ Üniversitesi TBMYO Grafik Tasarım Programı. gultekinerdal@uludag.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Bursa, İnegöl, marka, standartlar, kent logosu

Abstract:

It is an accepted reality, that brands are based on standards of institutional or individual. An other reality related with the understanding of first example with in modern standard in the world is that it had been published by the Ottoman Sultan second Bayezid's "Kanunnama_i İhtisab-ı Bursa" in 1502. With this law explained those aret hepenalty verdicts, officially sold prices and quality standards for every products which are received, sold or processed. According to the realities, it can not think natural result out of branding of the central station district İnegöl of the leader city Bursa.

It is enough to say for the quality brand of İnegöl as a city that is having brands in world wide and determining standards of world by İnegöl. However we cannot ignore or some problems within presenting of known brands of İnegöl. If necessary, it is unavoidable to redesign of the İnegöl logo that shows institutional integrity, financial management and the media planning of İnegöl. It must be our citizens' responsibility that keep shining star of the city İnegöl when developing technology minimizes through globalization of the world. Because, Turkey is a country with a high level of awareness of standards.

With this study, how affects the urban lifestyle brands structure İnegöl root stock discussed and recommendation were made in the analysis with examining of brand emphasis like logo and remember ability of the city İnegöl. It has been made some suggestions with trying to determine problems personality of the brand root stock that is sourced by historical and the geographical structure and emphasized why its brand falls behind from the current and old brands. It has been aimed not to do the same failures which are made and continued the failures of institutional identification and branding by the city Bursa.

Keywords: Bursa, İnegöl, Brand, Standards, The City Logo

GİRİŞ

Algısal olarak şirketleri insanlara benzettiğinizde, insana ait terimleri kullanarak şirketlerin bir ruhu, yaşam biçimi, olayları karşılayış ve davranış şekli olduğunu söyleyebiliriz. Bu benzerlik bize, şirketleri temsil eden logolarla

insanların oluşturduğu toplum kültürü arasında bir bağ olması gerektiği düşüncesini verebilir. Toplumun örf ve adetleri, gelenekleri, dini inançları ve hatta kılık kıyafetleri gibi yaşamsal kültürlerini logoların formlarında, renklerinde, altu-bilerinde ve allegorik anlatımlarında görebiliriz. Bu nedenle kamusal iletişim aracı olarak kent logolarında, insancıl ve sosyal yaşantı göstergelerini aramak haklı bir beklenti olacaktır. Zira yönetim ve etkin toplumsal iletişim gibi çağdaş yönelimler doğrultusunda yerelin, yapılan hizmetlerden haberdar edilmesi işle-vinin görsel ve algısal olarak tanımlanması kent logolarının temel görevidir.

Günümüzde kentlerin, kendilerini logolarında anlatma ve logolarıyla akıllarda kalma girişimleri, onlara rekabetten kazanım elde etmek isteyen bir kamusal şirket görünümü kazandırmıştır. Diğer kent görselleriyle birlikte logoların, iyi bir kent imajı ve kentsel simgeciğin ayrılmaz parçası haline gelmiş olması kaçınılmazdır. Temelde tüm logolardan beklenenler aynı olmasına karşın kent logolarının, potansiyel ziyaretçilerin de kenti sevip sahiplenme duygusunu güçlendirmesi beklenir. Bu da tanıtmanın ötesinde, yaşanan yere saygı gösterilmesini sağlamakla mümkündür. Séguéla, reklamcılığın çalışma prensiplerini “hayalleri yeniden kurar” (1997:31) sözleriyle özetleyip konuyla örtüştürmektedir.

1. Marka ve İnegöl

Basit tabirle marka; bir ürünün, bir şeyin tanınması ya da bilinmesidir. Hayatımızın içinde yer alan ya da yer almayan, duymuş olmamızın yeterli olduğu her şey bir markadır. Üreticisi olduğumuz düşüncelerimiz bile bir çeşit markadır” (Erdal, 2009:84). Bunun nedeni ise markanın geleneksel pazarlama anlayışı içinde ürüne ait bir imaj yaratmasıdır. Yaratılan imaj doğrultusunda yaşadığımız yer, bölge ve kent de birer markadır. Bunca çok markanın içinde “seçilen” ve “beğenilen” olmak, zor ve uzun bir süreçtir. Çünkü “Küreselleşme bir yandan dünyayı küçültürken diğer yandan paradoksal biçimde parçalanmakta olan farklılıkları vurgulamış ve yerel kültürlerin çeşitliliğini ortaya çıkarmış, hatta yereller ya da kentler arasındaki rekabeti de kamçılamıştır” (Çamdereli, 2006:236).

İnegöl, “mobilya ile yaşayan, mobilya ile büyüyen, yaşamdan esinlenerek, yaşanabilir mobilyalar tasarlayan ve bu tasarımları ile Türk mobilya sektöründe modayı belirleyen” (Aktaş, 2016:40) bir kettir. Başkan Aktaş'ın

verilerine göre İnegöl, 2 milyon metrekarenin üzerinde mobilya üretim alanı, 2 bine yakın mobilya üreticisi, 30 bine yakın uzman çalışan ve 150 ülkeye ihracat yapan dev üretim başkentidir. Diğer taraftan İnegöl köftesi, kaplıcaları ve ayçekirdeği, İnegöl’ün marka değerini arttırmaktadır. Bursa’da yaşayan insanlara “İnegöl denince aklınıza ilk gelen nedir?” sorusuna verilen yanıtlar, İnegöl’ün marka değerini ortaya koymaktadır.

İnegöl denince aklınıza ilk gelen nedir?	
Mobilya	% 55
Köfte	% 36
Oylat Kaplıcaları	% 6
Ayçekirdeği	% 1
Orman	% 1
Sanayi	% 1

Tablo 1. Marka Olarak İnegöl Araştırma Anketi. Bursa Ağustos 2016.

Yanılma payını aza indirmek için sorunun tersten sorulması da sonucu fazla etkilememiştir. “Mobilya denince aklınıza hangi şehir gelir?” sorusuna verilen yanıtların % 50’si İnegöl, % 40’ı Ankara, % 3’ü Kayseri, % 2’si Çanakkale, % 1’i İstanbul ve % 4’ü fikrim yok olmuştur. Türkiye’nin birçok ilinde “İnegöl Mobilya” ismiyle mağazaların olması sonuçlarla örtüşmektedir. İnegöl ismiyle kurulan mobilya mağazalarının, İnegöl mobilyası yerine İnegöl mobilya olması, önemlidir. Bu ayrıntıda ön plana çıkan mobilya değil, İnegöl’ün kendisidir. Marka değeri açısından İnegöl köftesi yerine İnegöl köfte, İnegöl kaplıca veya ayçekirdek demek, üründen önce kenti ön plana çıkartacaktır.

İnegöl, mobilyası, köftesi, ayçekirdeği ile marka olmuş bir kenttir. İnegöl’ün markalaşma süreci, yok olma korkusundan değil, konumu, coğrafyası, üretim kalitesi ve üretim fazlası ile kendiliğinden başlamış ve devam etmiştir. Sonraki süreçte İnegöl’ün bölgesel ekonomik cazibeyi arttırması kaçınılmazdır.

İnegöl için marka kent olmak, kentsel eksiklere engel teşkil etmeyebilir. Önemli olan kenti dışa açmak ve yabancı yatırımcıları, alıcıları, turistleri artan oranlarla kente çekmektir. Coğrafi olarak avantaja sahip her şehir gibi İnegöl de kendi kaynaklarıyla büyümeyi başarabilir hatta başarmıştır. Buna karşın nüfusun kişi başına düşen gelirinin artması, kentsel dönüşümü, temiz sokakları, yapıları, düzenli çalışan kamu kuruluşları olabilir ama bu onu markalaştırmaz,

sadece mutlu şehir yapar. Marka kent olmak için şehri merak uyandıran yer haline getirmek, sanayi ve ticaretin kolaylaştırılmasını sağlamak, kurumsal yapısının tamamlanmış olması gerekir.

1.1. Merak uyandıran kent olarak İnegöl: Tüketici bakış açısıyla marka, ürünün önemli bir parçasını oluşturmakla birlikte ürüne değer kazandıran bir nitelik taşımaktadır (Gemci, Gülşen, Kabasakal, 2009:108). Ürün olarak İnegöl, bu konuda hiç küçümsenmeyecek ve marka değerini arttıracak girişimlerde bulunmuştur. Kentsel dönüşümü, çevre düzenlemeleri ve en önemlisi de Türkiye’nin en büyük mobilya alış veriş merkezi, Mobilyum’un hizmete girmesi marka değeri açısından önemli yatırımlardır.

Markalaşma yatırımı, başarısız olması halinde büyük oranda batık maliyet yaratacağı dikkate alındığında özellikle risklidir, markalaşma yatırımının çok dikkatle planlanması gerekmektedir (Porter, Gemci Aracılığıyla, 1980). Örneğin Mobilyum AVM, iyi bir yatırım olmasına karşın, iyi bir isim konusunda tartışma yaratabilmektedir. Yapılan ankette İnegöl halkının %70’i, bu alışveriş merkezinin adını Mobilyum olarak telaffuz etmektedir. Bu da isim konusunda aceleci davranıldığı düşüncesini doğrular. Araştırmalar, telaffuzu zor veya başka anlamlara gelen sözcüklerin markalaşmasının zor hatta mümkün olmadığını göstermektedir.

İnegöl köftesi ve ayçekirdeği ile de merak uyandıran bir kenttir. Özellikle de köftesi, Türkiye’nin her köşesinde bilinen ve sevilerek tüketilen bir üründür. Markanın bir yatırım olduğu fikriyle bakıldığında, köfte mi yoksa mobilyamı sorusunun yanıtı açık ara mobilyadır. Bu nedenle İnegöl’ün lokomotif bir ürünle markalaşmaya gitmesi, diğer ürünlerin destekleyici yan markalar olması en doğru olanıdır. Zaten İnegöl’ün yaptığı da budur.

1.2. Sanayi ve ticaretin kolaylaştırıldığı kent olarak İnegöl: İnegöl’ün marka değerinin arttırılması kadar, sürekliliğinin sağlanması da önemlidir. İnegöl Belediyesi, İNİAT ve İnegöl STK’ların, İnegöl marka değerinin sürekliliği için ortak hareket etmeleri gerekebilir. Türkiye’nin en büyük mobilya AVM’sinin İnegöl’de yapılmış olması, 4 yeni mobilya AVM inşaatının devam ediyor olması, mobilya fuarı gibi alış veriş teşvik edebilecek girişimlerin yanında, İnegöl kent müzesi, mobilya müzesi, İnegöl köftesi, Oylat kaplıcala-

rı, kirazı, ayçekirdeği gibi birçok turistik atılımlar, İnegöl markasının değerini arttırmaktadır. Ancak marka değerinin artırılmış olması her zaman yeterli olmayabilir. Alışverişin her an canlı tutulması, yeni ziyaretçilerin sürekliliğiyle mümkün olabilir. Markalaşma sürecince hızla kendi kimliğinden soyutlanıp, dünya trendlerini yakalama çabasına girmiş olması, İnegöl'ü yabancılaştırma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilir. İnegöl dışından hatta yurt dışından gelen ziyaretçilerin, mobilya alıp hemen dönüyor olması, kentte hiç vakit geçirmemesi düşündürücüdür. İnegöl Belediyesi, İNSİAT ve İnegöl STK'larının, ziyaretçiyi İnegöl'de tutabilmenin yollarını aramaları ve bu konuda projeler üretmeleri gerekebilir. İnegöl bir sanayi kenti, tarım kenti ve hatta ticaret kenti olabilir ama turizm kenti de olmak zorundadır. Unutulmamalıdır ki mobilyasını alıp dönen ziyaretçi, daha iyisini değil, daha ucuzunu almanın peşindedir. Bu sonuç İnegöl'de ticaret ve bireysel markanın oluşturulmaya çalışıldığının işareti olabilir. Oysaki İnegöl, hizmet markası, garanti markası ve ortak marka gibi tüketici odaklı markalara da önem vermelidir.

1.2.1. Ticaret Markası: Ürün ya da ambalajı üzerine konulan, malların hangi işletme tarafından üretildiğini veya hangi işletme tarafından piyasaya çıkarıldığını gösteren işaretlere “ticaret markası” denir (Şehirli, Gemci Aracılığıyla, 1998:109). İnegöl'ün dünya markaları, buna en güzel örnektir.

1.2.2. Ferdi (Bireysel) Marka: Ferdi marka, gerçek ya da tüzel kişiler tarafından tek başlarına kullanılan markaları ifade eder. Bir başka deyimle, bir marka gerçek ya da tüzel kişiye ait olup da o markanın sağladığı haklar sadece bir kişiye aitse bireysel –ferdi- markalardan söz edilebilir (Gemci, 2009).

1.2.3. Hizmet Markası: Belli bir malla ilişkisi bulunmayan ve sadece bir hizmeti diğer işletmelerin hizmetlerinden ayıtmak için kullanılan işaretlere “hizmet markası” denir. Hizmet markaları kavramının hukuksal düzenlerde yer almaya başlaması nispeten yenidir. Günümüzde maddi malların üretim ya da ticareti ile ilgisi olmayan işletmelerin verdikleri hizmetler için de marka kullanılması söz konusudur. (Yarıcı, Gemci Aracılığıyla, 2007:109). İnegöl, hizmet sektöründe markalaşamamış ancak bu konuda da potansiyeli yüksek bir kenttir. Dünya markalarına sahip bir kentte, markalarıyla işbirliği içinde, gerek yasal garanti süresinde gerekse garanti süresi sonrasında ürünün bakım, onarım ve hatta teminat hizmetlerinin verilmesi önemlidir. Bu sektör tek başına

İnegöl'ün marka değerini arttırabilir, güvenilirlik çitasını yükseltebilir ve hatta yeni istihdamlar yaratabilir. Tüketicinin böyle bir hizmet alabiliyor olması, İnegöl'ün merak edilen bir kent olmasını sağlayabilir.

1.2.4. Garanti Markası: Marka sahibinin denetimi altında, üçüncü kişilerce üretilen mal ya da hizmetlerin belirli özelliklerini garanti etmeye yarayan garanti markası, malın kalitesi hakkında garantiyi simgeler. Garanti markası yönetmelikte şöyle tanımlanmıştır: “Garanti Markası, marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir”(Gemci, 2009)

1.2.5. Ortak Marka: Bu tür markalar “birden çok işletmenin adına tescil edilmiş, markanın her bir sahibinin, markanın tümü üzerinde, markanın diğer sahipleri ile aynı nitelikteki hakları ile sınırlı bir şekilde ancak bağımsız olarak hak sahibi olduğu markalardır”. Ortak marka yönetmelikte şöyle tanımlanmıştır: “Ortak marka, üretim veya ticaret veya hizmet işletmelerinden oluşan, bir grubun mal veya hizmetlerini diğer işletmelerin mal veya hizmetlerinden ayıtmaya yarayan işarettir” (Yarıcı, 2007: 110).

1.3. Kurumsal yapısıyla İnegöl: Görsel kimlik bir markayı var eden, beyinlerde algılanmasını, yer etmesini sağlayan en önemli unsurdur. Aristo'nun “tüm algılar gözle başlar” sözü özellikle marka ve kurum kimliği açısından doğrudur. Psikoloji araştırmaları, insanların resimler konusunda mükemmel bellekleri olduğunu göstermiştir. Resimler, kelimelere nazaran oldukça farklı etkide bulundukları için sürekli hatırlanabilmektedir (Schmitt ve Simonson, 2000:102).

İnegöl, sadece ürettikleriyle değil, resim olarak ta markalaşmalıdır. Kentsel hatırlanabilirlik, kentsel marka kimliğini betimleyen logolar, marka kimliğini oluştururken, temsil ettikleri kentler hakkında bilgi de aktarırlar. Oluşturulan kent imgesi, algılayıcıda kent ile iletişim köprüsü kurar ve öyküler. Kentin çağdaş ve insan odaklı yapısı, logosunun sadeliğinde ve anlaşılır özelliğinde anlatılır. Kent logoları, kent markalarının tanınır ve tercih edilir olmasında, bir ürün olarak tüketilmesinde önemli katkılar sağlar. Marka olarak kent, logo olarak görücüye çıktığında kurumsal yapılanmanın dönülmez yükselişin-

de yol almaya başlamış demektir. Çünkü “çoğu zaman markayı geliştiren ve marka farkındalığı yaratarak markanın bir dünya markası olmasını sağlayan, tasarım güçleridir (Can, 2007:230). Bu nedenle sadece İnegöl belediyesinin değil, İNSİAT ve hatta STK’ların da kurumsal kimliklerinin tamamlanmış olması, yanlış anlaşılmalara yol açmayacak logo tasarımlarına sahip olmaları önemlidir.

2. Logonun Tanımı:

Logo; “soyut bir kavramı somutlaştırma ve özellikle toplumları tanımlama işlevini görür.” (Taşçı, 1985). O halde her cismin, şeklin, kısacası her varlığın bir manası olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle her bir şey, bir mesaj, hatırlattığı bir sembol, bellekte veya kalpte bir imaj canlandırır. Adeta her şey birbirine anlamlar yüklemektedirler. Bu anlamların görünmeyen, derunî gerçeğinde ise semiyotik bir iletişim kurmaktadır.

Logo, Yunanca Lógos (λόγος) sözcüğünden türemiştir. Logo, bir veya birden fazla kelimedenden veya kelime ile resimlerin birleşmesinden oluşabilir. “Günümüz iş dünyasında logolar, özellikle kimlik algısı yaratma bağlamında güçlü enstrümanlar olarak görülmektedirler. Günlük hayatımızın hemen her anında karşımıza çıkan logo ve amblemler, çoğu zaman fark edilmeseler de mitolojik bir algının izini taşırlar” (Çakır, 2013:53).

3. Logolarının Özellikleri ve Kent Logoları

Semiyotik, sadece sembollerin bilimi olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda semiyotik iletişim ve bilişim teorisinin ön şartını oluşturmaktadır. Çünkü bu teori, semboller katı bir şey olarak algılamayıp, üçlü şekilde birbirlerini etkileyen oluşum olarak algılamaktadır. Üçlü oluşum;

1. Semboller (logo, ses, isimler, vs.)
2. Objeler
3. Şahıslardır.

Semboller: Logo fiziki bir semboldür ve herhangi bir objenin yerini alır.

Objeler: Objeler, fiziki dünyayı temsil ederler. Kuruluşlar, şirketler, şahıs ve ürünler gibi aklımıza gelebilecek her türlü görünen şey, fiziki dünyayı

oluşturur. Objelerin amacı, temsil ettiği şeyin tanınırlığını arttırmaktır.

Şahıslar: Logo, hangi amaçla tasarlanırsa tasarlansın, karşı tarafın anladığı kadar anlaşılmalıdır. Buradaki ölçü %100 anlaşılabilirlik değil, çoğunluk anlaşılabilirliği olmalıdır. Yine de tasarımcının önceden planlama yapmış olması önemlidir. Logoda sadece tasarımcının anlayabileceği yaklaşımlardan uzak kalınmalıdır. Zira grafik tasarım sanat değil, iletişim kurma becerisidir. O halde her tasarımcı iyi bir kültürel donanıma sahip olmalıdır.

Bernard Pottier, kent logolarının, diğer logolar gibi kentsel uzamda her bakışa açık ve her bakışa doğrudan yönelen görsel metinler olarak tasarlandığını, çizgisel olarak üretilmiş kurgu metinlerin görselin egemenlik alanına sunulduğunu ileri sürmektedir (2006:239). Her metin gibi kentsel logolar da kendine özgü bir öyküyü, kurguyu, tasarımı, hatta kendine özgü “tamamlanmış” bir söylemi içselleştirir. Bu doğrultuda İyi bir kent logosu, anlatmak istediği şeyi hızlı, kolay ve doğru bir şekilde anlatmalıdır. Özellikle de kent logolarında, kentin hangi yönünün anlatılacağı önceden kararlaştırılmalıdır. Unutulmamalıdır ki bir kent logosunda, kentin birden fazla özelliği anlatılabilir ancak birden fazla kavram sorunlar yaratır. Başka bir deyişle; kentin tarihi, doğası veya coğrafi özellikleri logoda anlatılabilirken din, dil, ırk gibi soyut kavramlar anlaşılabilir ve hatta yanlış imajlar oluşturabilir. Bu nedenle özellikle de kent logoları:

1. Tabela gibi kullanılmamalı, kente ait her şey logoda olmamalıdır,
2. Kent logolarında kentin en belirgin ve bilinen özellikleri öncelikli olarak kullanılmalıdır,
3. Kentin marka olmuş ürünü, binası, hizmeti gibi akla ilk gelen değerleri varsa, logoda mutlaka kullanılmalıdır, (Örneğin, Bursa şeftalisi, Kemalpaşa tatlısı, şelalesi, İnegöl köftesi gibi.),
4. Tüm logolar gibi kent logoları da mümkünse tek renk ya da en fazla üç renk olmalıdır,
5. Fotoğraflar doğrudan kullanılmamalıdır,
6. Logoda kullanılan objeler grafiksel olarak çizilmeli, sadeleştirilmeli, net ve anlaşılır olmalıdır,
7. Logo, büyütülüp küçültüldüğünde değer kaybetmemelidir,
8. Logo, bir tıkla siyah-beyaz değere dönüştürülebilmelidir.

9. Tasarımcı, beynin objeleri algılama şeklini göz önünde bulundurmalı, sol beyne hitap eden yazının somut bir nesne olarak algılanabilmesi için, basit ve net olmasına, sağ beyne hitap eden resimlerin (kente ait tarihi yapılar, bölgesel sebze-meyveler veya kişiler vs.) ise duygulara hitap edecek şekilde sadeleştirilerek tasarlanması önemlidir.

10. Tasarımcı objelerden bağımsız tasarımlar da gerçekleştirebilir. Kentin mitolojik veya coğrafi özellikleri soyut olarak verilebilir. Sadece renk, leke veya ışıklarla da “kentin havasını yansıtabilecek” çarpıcı logolar tasarlanabilir.

4. Yöntem

Araştırmada öncelikle İnegöl’ün marka değeri ortaya konmak istenmiş ve bu doğrultuda anket yapılarak, İnegöl sözcüğünün neler çağrıştırdığı sorgulanmıştır. İnegöl ile örtüşen veya bütünleşmiş kavramlar üzerinde durularak, kent markasına olan katkıları anket sonuçlarına göre yorumlanarak sonuçlara varılmaya çalışılmıştır. Elde edilen değerlerin, İnegöl kent logosundaki yansımaları incelenmeye çalışılarak, logonun İnegöl Marka potansiyeliyle örtüşüp örtüşmediği irdelenmiştir. Bu doğrultuda İnegöl kent logosu, ilk olarak “olgusal” anlamda incelenerek, neler anlattığı, hangi görsellerin kullanıldığı, kullanılan görseller ile kentin ortak yönlerinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci olarak “algısal” anlamda logonun izleyicisine neler anlattığı veya çağrıştırdığı, iletilerinin hedefine hangi doğrulukla gönderilebildiği ve renk seçiminin kent yapısıyla hangi oranda örtüştüğü araştırılmıştır.

5. İnegöl mü? Markaları mı?

İnegöl hızla gelişen, markalarıyla büyüyen lokomotif kenttir. Şüphesiz İnegöl ismini aşan ve İnegöl’de doğup büyüyen markalar var. Yine de bu markaların İnegöl’ün imkan ve avantajlarını kullanmış olmaları yadsınamaz. İnegöl olmasaydı bu markalar olabilir miydi bilinmez ancak, o markalar yokken de İnegöl’ün olduğu bir gerçektir. Bu durumda markalarını İnegöl’ün yarattığını söylemek mümkündür. Kaldı ki yeni markalar da, İnegöl’ün anaç marka olduğunu göstermektedir.

İnegöl’ün, coğrafi konumu, doğal güzellikleri, verimli arazileri ve çalışan insanlarıyla, kendi markalarının gerisinde kalması mümkün değildir.

Ancak hızla artan nüfusu, iç ulaşım, otopark, konaklama, alt yapı, yönlendirme tabelaları eksikliği gibi fiziksel sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Bu sorunlardan en az biri, ziyaretçilerin kentle ilgili olumsuz duygulara kapılması için yeterli olabilir.

İnegöl’ün en büyük avantajlarından biri Ankara ve İstanbul’a yakın olmasıdır. Ovasının düz, şehirlerarası ulaşımın kolay ve hızlı olması sanayi bölgesi olması da büyük avantajdır. Hem tarım, hem sanayi ve hem de hayvancılığın yapılabildiği eşsiz bir coğrafyada konumlanmış olması markalarının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

6. İnegöl Logosunun Değerlendirilmesi

6.1. Olgusal Anlam: Bu değerlendirmenin amacı, logoda ilk bakışta nelerin görüldüğü ve logo tasarlayıcılarının izleyicisine ilk önce hangi kent kavramının verilmesini hedeflediklerini ortaya koymaktır. Olgusal anlatımda, izleyiciye “kavram”lar verilmeye çalışılır. Bu kavramların sayısı arttıkça, logoların anlaşılabilirliği ve akılda kalıcılığı azalır. Olgusal anlatım, logo tasarımında dikkat edilmesi gereken en önemli kısımlardan biridir. Zira yapılan araştırmalar, insanların ilk üç saniyede gördükleri şeylerden etkilendikleri ve etkilendikleri ölçüde akılda tutabildiklerini ortaya koymaktadır. Bu gösteriyor ki logonun olgusal anlatımı, kentin vitrini durumundadır. Bu vitrin ne kadar çok şeyle dolurursa, o kadar karmaşa yaratılmış olur.

6.1.1. Çözümleme: İnegöl kent logosu izleyicisine, 5 farklı olgusal anlatım görseli sunmaktadır. Bu, anlaşılabilirlik ölçülerinin üstünde bir kavram aktarımıdır. Bu tür logoların çoğunlukla başarılı olma ihtimalleri yoktur ve akılda kalabilmeleri mümkün değildir. Tasarımcıların kentte olanların aksine, olmasını istedikleri şeyleri ön plana çıkartmak istemeleri, insani olarak anlaşılabilir ancak, kent markası oluşturma süreci için anlaşılabilir bir tutumdur. Bu tutum kente daha çok zarar verebilir, kentin akılda kalıcılığını azaltabilir, sıradanlaştırabilir, yaşam şehri olgusundan ve hatta marka ürün olarak tüketilmesinden uzaklaştırabilir. Bu bağlamda İnegöl kent logosunda:

1. Cami olgusu: Sarı rengiyle logonun ilk görünen figürüdür. Logoyu tasarlayanlar kent önceliğini bu figüre vermeye özen göstermişlerdir. Logoyu ilk kez gören yerli veya yabancı izleyicinin muhtemel düşünceleri şöyle olabilir:

a. Müslümanların oluşturduğu bir yerleşim kenti; doğru bir çözümleme, ancak Müslüman olmayan her hangi bir ülkede bir kent olsaydı, anlamlı olurdu.

b. İshakpaşa camisine vurgu; doğru bir çözümleme, ancak caminin adı İnegöl sakinlerince de bilinmiyor. Kaldı ki logodaki cami figürü, İshakpaşa camisini akla getirmiyor.

c. Ruhani içeriği olan bir kent; eksik çözümleme, Bursa, Edirne, İstanbul, Urfa, Amasya gibi tarihi cami ve mitolojilerinden gelen ruhani yapıları için evet ama İnegöl’de böyle bir durum söz konusu değil. İnegöl sanayi vurgulu bir kenttir.

d. Dini turizm gelirlerini arttırmak isteği; yanlış çözümleme, bunun için ruhani bir özelliğinin olması gerekir.

e. İdeolojik yaklaşım; yanlış çözümleme, marka oluşturma sürecinde ideolojilerin yeri yoktur.

2. Sanayi olgusu: Cami figüründen sonra, en fazla dikkat çeken ikinci öğedir. Ayrıca cami figürünün rahatsız edici sarı rengini, dengeleme gibi gizli bir görevi de üstlenmiştir. Sanayi bacasındaki sarı şeritler ustaca kullanılmış, cami olgusu için hiç alışık olmadığımız sarı rengin dengesini kurmayı başarmıştır. Ancak;

a. Siyah renk, gereğinden fazla kullanılmış ve logoda kirli bir hava oluşturmuştur.

b. Sanayi bacası, fabrika çatısı ve siyah çarklar, logoda sanayi vurgusunun üç kez tekrar edilmesine neden olmuş, buda algı dağılmasını yaratmıştır. Diğer taraftan sivri kenarların sıkça tekrar edilmiş olması logoda antipatik bir etki yaratmıştır.

3. Uludağ olgusu: İnegöl'ün Uludağ'ın eteklerinde olması açısından önemli bir olgudur. Çevrenin ormanlık, havasının temiz olduğu vurgusunu vermiştir. Ancak logoda resimsel yaklaşım iyi bir etki vermemektedir. Uludağ'ın resminden ziyade grafiksel stilizasyonunu koymak logo mantığı için iyi sonuç verecek ve algıyı hızlandıracaktır. Ancak burada yanlış algılama söz konusu olabilir. Çünkü Uludağ denince akla İnegöl değil, Bursa gelmektedir. Bu algıyı yıkmak mümkün olmayacağı gibi, böylesine güçlü bir Bursa algısını kullanmak da İnegöl için doğru olmayabilir.

4. Mobilya olgusu: İnegöl için en önemli olgudur. Çok doğru bir yaklaşımla logoda yer almıştır. Sandalye ve masa, çok etkili ve yaratıcı bir şekilde logoya yerleştirilmiş, izleyici “sandalye de varmış” diyebilmektedir. Orman etkisi veren yeşil bir kütle içinde verilmiş olması ise vurguyu arttırmaktadır. Ancak yine de resimsel yaklaşımdan kurtulamamış, özellikle de çınar yaprağının ağaç gibi kullanılması iyi bir etki bırakmamıştır. Bu bölgenin logoda siyah alan içine yerleştirilmiş olması ise tam anlamıyla atılmışlık hissi yaratmaktadır.

5. Form ve logotype: Logo form olarak etkileyici ve rozet boyutlarında da güzel bir etki bırakabilir düzeydedir. Yuvarlak formların kullanılmış olması, hümanizmi ve alçak gönüllüğü getirmiş, yükselen boyun yapısı ise çalışkanlığı verebilmektedir. Logotypein mavi bant içine yerleştirilmiş olması okunurluk açısından doğru olmuştur. Ancak mavi bandın üç parça halinde kullanılması, zaten çok parçalı olan logoyu daha da karmaşıktırmıştır. Diğer taraftan ilçenin kuruluş tarihinin, ortaya yerleştirilmesi okunurluk ve anlaşılabilirlik açısından büyük bir hata olmuştur. İzleyiciye “İnegöl 1870 Belediyesi” şeklinde okutmak hatadır.

6. Logoda renk olgusu: Genel yapısı ile İnegöl logosu çok parçalı, sivri köşeli figürleri olan yapıya sahiptir. Bu genel yapısı ile kargaşa yaratabilirken, renk konusunda da parçalanmalar görülmektedir. Etkili ve anlaşılır bir logoda en fazla üç renk önerilirken, İnegöl logosunda beyaz dahil beş renk, logo bütünlüğü açısından olumsuzluk yaratmaktadır. Marka değeri yüksek İnegöl için, vitrin görevindeki logosunun iyi bir marka vurgusu yapamadığı söylenebilir. Diğer taraftan kent logolarının çok renkli olmaları kaçınılmaz bir sonuçtur. Her kent, temiz havasını, yeşil çevresini, doğal su kaynaklarını, meyvesini, sebzesini, tarihi yapılarını ve bunlar gibi kentte dair güzellikleri logosunda sunmak ve

renkleriyle resmetmek ister. Oysaki tek renkli logolar kargaşadan uzak, anlatım odaklı, yaratıcı ve çarpıcıdır. İnegöl logosu bu konuda sınırları fazlasıyla zorlamaktadır. İnegöl logosunda olduğu gibi çok renkli logolar, anlatım konusunda sıkıntılara düşmektedir. Renkler, zaten objelerle sıkıştırılmış olan logoda, ayrı bir kargaşa yaratarak seçiciliği azaltmaktadır.

6.2. Algısal Algı:

Reklam, algı yaratmak için vardır. Logoda bunun bir parçasıdır. Algı ile bilgi aynı şeyler değildir ve algılar yaratılırken bilgi verilmesi gibi zorunluluk yoktur, çünkü algı tamamıyla psikolojik bir etkidir. Bu nedenle reklamda veya logolarda uzun uzun bilgi anlatımından kaçınılmalıdır.

Reklam yoluyla algı genellikle iki yoldan yapılır. Birincisi doğrudan, diğeri dolaylı algıdır.

a. Doğrudan Algı: Genellikle reklam veya logoda kullanılan nesnelerin akla ilk getirdikleri fikirlerdir. Bu bağlamda İnegöl logosunda ilk baktığımızda gördüğümüz nesneler, ilk düşündürdüğü fikirlerin algısını vermektedir. Örneğin logoda dikkati çeken ilk nesne cami figürüdür. Verilmek istenen algı ise, iki türlü yorumlanabilir. Birincisi tarihten gelen ruhani bir yapısının olması, diğeri ise Müslümanların yaşadığı bir kent olduğunu duyurmak istediğidir. Dünya çapında markalara sahip bir kentin vermesi gereken ilk algının daha iyi düşünülmesi gerekli olabilir. Cami figürünün hiç alışık olmadığımız sarı renk ile verilmiş olması, ideolojik bir yaklaşım algısı yaratabilir. Ancak büyük siyah leke, sarının şiddetini öldürerek, hümanist ve ılımlı bir yaklaşımla, cami figürünün birleştirici ve beraberlik duygularını vermek istediği algısını yaratmaktadır.

b. Dolaylı Algı: Logoda kullanılan nesnelerin, gizli (subliminal) anlamlarını ya da kullanım sebeplerini irdeleyen bir yaklaşım şeklidir. Örneğin logoda cami formu neden sarı tasarlanmıştır sorusunun yanıtına bu yaklaşımla ulaşabiliriz. Caminin Müslümanlığın göstergesi olmasından öte, “toplayan, bir arada tutan” subliminal bir mesajı vurguladığı söylenebilir. İnegöllülerin, iyi ve kötü günlerinde bir arada oldukları, birbirlerine destek olarak, yardımlaşmayı görev bildikleri insancıl yaklaşımları ilçenin logosu ile anlatılmak istenmiş olabilir. Sarı renk ise, Türkçede; güneşin, buğday başağının, sonradan altının rengi olarak genellikle olumlu anlamlar kazanmıştır (Bayraktar, 2006:210). Yaşam,

güneş, sıcaklık, dostluk, birlik beraberliği simgeler, enerji verir. Bu nedenle sarı renk, hiç alışkın olmamamıza karşın, iyi bir tercih olmuştur.

Sonuç:

Grafik tasarımcılar, sanatçı değil, algı tasarımcıdır. Hangi nesne, renk veya leke ile hangi kitleye nasıl bir algıyı verilebileceğini tasarlarlar. Bu algı yanlış tasarlandığında ise, telafisi zor imaj bozuklukları oluşabilir. İmaj onarmak ise, imaj yaratmaktan daha zor, daha pahalı ve uzun bir süreçtir. Daha açık bir deyişle İnegöl kent algısı, markalarıyla yükselirken, kurumsal kimlik yapısıyla duraklamaktadır. İnegöl Belediyesi, İNİSAT logoları, İnegöl için iyi algılar yaratamamaktadır. Her iki logodada yanlış ve gereksiz fazlalıkta kavram yüklemesi yapılmıştır. İnegöl STK'larının logolarında incelenerek, bu tür algısal hataların giderilmesi, marka kent İnegöl için önemlidir. İnegöl, sadece bir sanayi kenti değil, aynı zamanda tarım, gıda ve turizm kenti olmak zorundadır. Marka kent olmak, aynı ölçüde olmasa da bütün değerlerine sahip çıkmaktır.

Kaynakça

Çamdereli, M. M. (2006). Kentsel Kimlik Göstergesi Olarak Kent Logoları. (K. Üniversitesi, Dü.) Koceli: II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu .

Aktaş, A. (2016, Temmuz-Ağustos). Alınur Aktaş İnegöl Belediye Başkanı. Bursa Vip, 193, s. 40.

Bayraktar, N. (2006). Kavram ve Anlam Boyutunda Sarı ve Tonları. Türklük Bilimi Araştırma Dergisi (TÜBAR) , 20, 209-218.

Can, E. (2007). Marka ve Marka Yapılandırma. Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (1), 225-237.

Erdal, G. (2009). Etkili Ambalaj Tasarımı. Bursa: Dora Yayınevi.

Gemci, R. G. (2009). Markalar Ve Markalaşma Şartları. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 14 (1), 105-114.

Porter, M. (1980). Competitive Strategy. New York: Free Press.

Schmitt, B. A. (2000). Pazarlama Estetiği. İstanbul: İstanbul Sistem Yayıncılık. Séguéla, J. (1997). Eğlenceli Şeydir Şu Reklamcılık. (Ç. N. Önel, Çev.) İstanbul: Milliyet Yayınları .

Taşçı, A. (1985, Temmuz-Ağustos). Marka ve Amblemler. Grafik Sanatı, s. 5.

CUMHURİYET'İN İLANINDAN 1980 ASKERİ MÜDAHALESİ'NE İNEGÖL'DE GENEL SEÇİMLER

(General Elections in İnegöl, From the Decleration of the Republic to 1980
Military Intervetion)

Okutman Gürhan KORKMAZ*

Özet:

Osmanlı'da meşrutiyet 1876 I. Meşrutiyet ile başlayan meclis ve seçim deneyimi, II. Meşrutiyet dönemi ile çok partili hayatın tecrübe edildiği farklı bir atmosfere dönüşmüştür. Uzun süren ve kesintisiz devam eden savaşlar döneminde arka planda kalan seçimler; Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeniden siyasetin merkezdeki ve taşradaki gündemini şekillendiren ana unsur olmuştur. Bu çalışmada Cumhuriyetin ilanı sonrası İnegöl ilçesi özelinde genel seçimlerin izi sürülmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikli olarak Cumhuriyetin ilanının hemen arifesinde gerçekleşen 1923 seçimlerinden başlayarak, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (Partisi) tek parti olarak katıldığı 1927-1931-1935-1939-1943 seçimlerinde uygulanan seçim sistemi kısaca aktarılmış ve İnegöl'de bu sürecin nasıl yaşandığı konusu değerlendirilmiştir.

Türkiye'de 1946 seçimleri ile tekrar başlayan çok partili siyasal hayat tecrübesinin 1980 Askeri müdahalesi ile kesintiye uğradığı döneme kadar yapılan 1946-1950-1954-1957-1961-1965-1969-1973-1977 seçimleri ise öncelikle İnegöl'deki sonuçları üzerinden değerlendirilmiş ayrıca bir kıyas yapılabilmesi amacı ile Bursa iline ve Türkiye geneline ait seçim sonuçlarına da yer verilmiştir.

Sancılı bir demokrasi deneyiminin yaşandığı bu yılların seçim sonuçlarının ortaya konulması, İnegöl ilçesinin demokrasi yolculuğunun ve Türkiye genelindeki seçim süreçlerinde nasıl bir konum aldığının, bağlı olduğu Bursa ili ve Türkiye geneli ile tercihlerinde bir paralellik bulunup bulunmadığının ortaya çıkarılması açısından siyaset özelinde ilçe tarihine mütevazı bir katkı

* Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü. gkorkmaz@uludag.edu.tr

sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: İnegöl, milletvekili seçimleri (genel seçimler), demokrasi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Adalet Partisi

Abstract:

The Ottoman public, which voted in the general elections for the first time –required by the 1876 Constitution-, realized this right to elect and be elected in appropriate with the regulations in the Elections of 1908. The two-stage election system of the Ottoman period, in which only the male population held right to elect and be elected, had been implemented in the Turkish Republic for long years.

In almost all elections during the Republican Period(1927, 1931, 1935, 1939, 1943), So as to allow different views in the general elections leading up to the 1946 Elections, only one party participated and different practices were implemented. In certain places, not presenting the Republican People's Party as candidate, forming an independent group within the party, presenting also the minorities as candidate, were some of these practices. By the 1946 Elections, one-stage election system was put into practice, and for the first time multi-party system begun, whereby in accordance with the election regulations, open voting and secret census was implemented. Voting by ballot, elections' supervision by adjudication and carrying on one-level election system, were part of the system that was implemented by the 1950 Election. In this election, the political power passed from the Republican People's Party to the Democratic Party. Democratic Party won the general elections of 1950,1954 and 1957 in İnegöl. The democracy process were interrupted by the military coup in 1960 and normalized with general election of 1962. Between 1962 and 1980, Justice Party which took over the heritage of the Democratic Party was preferred by the voters in İnegöl.

With this study, it will be able to follow whether İnegöl reflects its economic potential and population capacity into the politics and general political tendency of İnegöl region within the democratization process and political spectrum of Turkey.

Giriş

19. yy 'da Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu demokrasi kavramı Osmanlı Devletini de etkilemeye başlamış, Osmanlı toplumunu oluşturan unsurların yönetime katkıda bulunması Tanzimat aydınları tarafından devletin kötü gidişatını durduracak, hiç olmazsa yavaşlatacak çözümlerden birisi olarak algılanmıştır. Tanzimat döneminde sınırlı olarak başlayan yönetime katılma olgusu Meşrutiyet döneminde bir adım daha ileriye taşınmıştır.

Millet sisteminin ön gereği olarak kendi cemaatlerinin ruhani liderini seçimle belirleme hakkına sahip olan Osmanlı'daki gayrimüslimler seçimle Müslüman halktan daha önce tanışmışlardır. Müslüman halkın seçimle tanışması ise sancaklarda vergi toplama düzenini sağlamak amacı ile kurulan muhassıllık meclisleri sayesinde. İlk milletvekili genel seçimleri 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen Anayasanın (Kanun-i Esasi) yürürlüğe girmesi ile başlayan I. Meşrutiyet döneminde gerçekleşmiştir. II.Meşrutiyet ile beraber bütün unsurları ile çok partili siyasal hayat çerçevesinde yapılan seçimler milli mücadele yıllarında ise var olma mücadelesinin hukuki zeminini oluşturma aracı olmuştur. Cumhuriyetin ilanı sonrası ülkenin çevresindeki siyasal ortamın etkisi ile tek partinin katılımıyla gerçekleşen seçimler II.Dünya Savaşı sonrası 1946 seçimleri ile yeniden çok partili demokrasi arayışına evrilmiştir. 1950 seçimleri ile iktidarın seçim yolu ile değişmesine yol açan süreç 1960 askeri müdahalesi ile kısa süreli bir kesintiye uğrasa da 1961 seçimleri ile askeri vesayetin gölgesinde yeniden normalleşme arayışına girmiştir. 1980'de yeni bir askeri müdahale ile karşılaşınca kadar seçimler, "ağır" politik tartışma ve ayrışmaların sarmalında ama gittikçe daha katılımcı bir anlayışla ve ülkenin bütün farklılıklarının siyasette bir şekilde yer aldığı bir zeminde ülkedeki demokrasi mücadelesinin temel göstergeleri olmaya devam etmişlerdir.

Bu çalışmada Osmanlı'dan Cumhuriyet'e seçimlerin kısa bir tarihine yer verildikten sonra, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki seçimler öne çıkan özellikleri ile sıralanmış ve 1946 seçimlerinden başlayarak yine her yapılan seçime ait kısa bir analizin ardından Türkiye geneli, Bursa ili ve ulaşabildiğimiz kadarı ile İnegöl ilçesine ait seçim sonuçları aktarılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de Seçimlerin Tarihi

I. Meşrutiyet Dönemi - 1876 Seçimleri

Osmanlı döneminde meşruti bir rejime geçme yolundaki ilk adım 23

Aralık 1876’da atılmış ve Osmanlı tarihinde parlamenter monarşiye (*meşrutiyet*) dayanan ilk anayasa (*Kanun-ı Esasi*) yürürlüğe konmuştur. Bu Anayasaya göre yasama yetkisi iki meclisten kurulu bir parlamentoya (*Meclis-i Umumi*), yürütme yetkisi başta padişah olmak üzere bir Bakanlar Kuruluna (*Heyet-i Vükela*), yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelere verilmiştir.

Ülkede ilk seçimler 1876 yılında yapılmıştır. Kanun-ı Esasi bir takım kurallar koyduğu halde bu seçimlerde, Kanun-ı Esasi’den daha önce (28 Ekim 1876) ve ilk seçimler için geçerli olmak üzere Meclis-i Vükela ’da çıkarılan *Talimat-ı Muvakkate* (Geçici Yönetmelik) hükümleri uygulanmıştır. Buna göre yapılan seçimler sonunda ilk Osmanlı Parlamentosu 69’u Müslim ve 46’sı gayrimüslim olmak üzere 115 mebus ve 26 ayan üyeden oluşmuştur.

Seçimler sonucunda Türkiye’nin ilk parlamentosu, 19 Mart 1877’de açılmış, ancak kısa bir süre sonra Osmanlı-Rus Savaşının çıkması nedeniyle, 28 Haziran 1877’de dağılmıştır. İkinci genel seçim, 1877 yılında, yine zaman darlığı nedeniyle aynı esaslara göre yapılmıştır.¹ 13 Aralık 1877’de açılan İkinci Meclis de kısa ömürlü olmuştur. II. Abdülhamid, Kanun-ı Esasi’nin kendisine verdiği yetki doğrultusunda 14 Şubat 1878’de Meclisi süresiz olarak tatil etmiştir.²

II.Meşrutiyet Dönemi - 1908 Seçimleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde seçimle belirlenen temsilcilerin iktidara ortak olduğu ikinci aşama II. Meşrutiyet dönemidir. Meclis-i Mebusanın tatil edilmesinin üzerinden otuz yıl geçtikten sonra 23 Temmuz 1908’de Kanun-ı Esasi’nin yeniden yürürlüğe konması ve Meclis-i Mebusanın yeniden toplantıya çağrılmasıyla Meşrutiyet yönetimi ikinci defa yeniden başlamıştır. 1908 seçimleri aynı zamanda siyasi tarihimizin ilk çok partili seçimleri olma özelliğini taşımaktadır. Bu seçimlere, II. Meşrutiyet’i Abdülhamit’e ilan ettiren İttihat ve Terakki Partisi ile Prens Sabahattin’in adem-i merkeziyetçi görüşlerini savunan Ahrar Fırkası katılmışlardır.³

¹ ALKAN Mehmet Ö, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, Görüş Dergisi Tüsiad Yayın Organı **39(1)**, Mayıs 1998, s. 49.

² GÜNEŞ İhsan, “Osmanlı İmparatorluğunda Parlamento ve Demokrasi Anlayışı”, Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 28 Ekim 2005, s.35.

³ SEZEN Saim, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.225.

Seçimlerde, mebuslukların tümüne yakınıni İttihat ve Terakki Partisi kazanmıştır. Türk siyasal hayatında ilk defa parti rekabetine sahne olan 1908 seçimleri, nispeten demokratik yöntemlere göre ve özgürce yapılan ilk seçim olma özelliğine sahiptir.⁴

1912 Seçimleri

1908 den sonraki süreçte İttihat ve Terakki Partisi otoriter bir yönetim uygulamış ve orduyu da arkasına alarak, rakibi olan partilerin güçlenmesini engellemek için şiddet ve baskıya başvurmuştur. Bütün aksaklıklarına rağmen, özellikle II. Meşrutiyet Dönemi’nde yaşanan gelişmeler, ülkemizde demokrasi fikrinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Ülkemizde parlamenter rejim, ilk kez bu dönemde uygulanmış ve çok partili hayatın ilk adımları yine bu dönemde atılmıştır.⁵

Şöyle ki 1910 yılından itibaren, İttihat ve Terakki Partisi içerisinde ortaya çıkan birtakım gruplaşmalar, Kasım 1911’de Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kurulması ile tamamlanmış ve bundan sonra siyasal hayat bu iki grubun çekişmesine sahne olmuştur.⁶

1911 yılının Aralık ayında Türkiye tarihindeki ilk ara seçimler yapılmış ve seçimi Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin adayı kazanmıştır. Bu aynı zamanda İttihat ve Terakki’ye yönelik muhalefetin de arttığının kanıtıdır. Bu nedenle, 1912 yılındaki genel seçimlerde İttihatçılar tam bir baskı ve korku ortamı yaratmışlardır.

1912 yılında yapılan Osmanlı Mebusan Meclisi seçimlerinde İttihatçılar, muhalefetin propaganda yapmasını engellemiş, seçim sandıklarını kendi gözetimleri altında tutmuşlardır. Seçim hürriyetinin sınırlandırıldığı 1912 seçimleri, “*sopalı seçim*” olarak ün yapmıştır. Seçim sonucunda 275 milletvekili seçilmiş, İttihatçıların tüm baskılarına karşın, Hürriyet ve İtilaf Fırkası 6

⁴ ERDOĞAN Mustafa, “Türkiye’de Siyasal Sistem ve Demokrasi” Yeni Türkiye Dergisi, Cumhuriyet Özel Sayısı II, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 801.

⁵ TUNAYA Tark Zafer *Türkiye’de Siyasi Partiler I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.8.

⁶ ELÖVE Mustafa Emil, “II. Meşrutiyet Devrinin Siyasi Hayatına Bir Bakış” *AÜHFDergisi*, C. IX, S. 1-2, Ankara 1952, s. 212-216

üye ile parlamentoya girmeyi başarmıştır. Seçimden sonra kurulan IV.Mebusan Meclisinin ömrü fazla uzun ve yaşanan gelişmeler sonucunda meclis 5 Ağustos 1912’de feshedilmiştir. Sonrasında yeni seçimlerin hazırlıklarına başlanmış ancak bu sırada patlak veren Balkan Savaşları seçimlerin 1914 yılına kadar gecikmesine neden olmuştur.⁷

1914 seçimleri

Balkan Savaşları devam ederken Edirne’nin düşmesi, Hürriyet ve İtilaf Partisi aleyhine bir kamuoyu oluşmasına neden olmuştur. Bu durumu değerlendiren İttihat ve Terakki Partisi, 1913 yılında “*Bab-ı Ali Baskını*” adı verilen bir darbeyle yönetime el koymuş ve uzun bir müddet için Hürriyet ve İtilaf Fırkasının siyasal hayatına son vermiştir. Bu ortam içerisinde Nisan 1914’te yapılan milletvekili seçimlerine, İttihat ve Terakki Partisi rakipsiz olarak katılmış ve doğal olarak bütün Meclis-i Mebusan üyeleri İttihat ve Terakki Partisi’nden seçilmiştir. Seçimlerin tamamlanmasından sonra V. Osmanlı Meclisi, 14 Mayıs 1914’te toplantılarına başlamıştır.⁸

1914 seçiminden sonra kurulan V. Meclis zamanında Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı’na girmiş ve ağır bir yenilgi almıştır. Bu başarısızlık, Talat Paşa Hükümeti’nin görevinden çekilmesine neden olmuş, Padişah Vahdettin, 21 Aralık 1918’de Meclisi feshetmiştir.⁹ Bab-ı Ali Baskınından 1918’e kadar iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Partisi dönemi sona ermiştir.¹⁰

II. Meşrutiyet döneminde yapılan seçimlerin yasal dayanağını oluşturan *İntihab-ı Mebusan Kanunu* ülkemizde, zaman içerisinde bazı değişiklikler yapılarak 1942 yılına kadar yapılan bütün seçimlerde uygulanmıştır.

Milli Mücadele Dönemi Seçimleri

1919 Milletvekili Genel Seçimleri

Damat Ferit Hükümetinden sonra 3 Ekim 1919’da göreve gelen Ali Rıza Paşa kabinesi, Anadolu’da sesini yükseltmeye başlayan millî güçlerle iliş-

ki kurduktan sonra seçim işi ele alındı. Kabine 9 Ekim 1919 da *Mebuslar Seçimine Mahsus Kararnameyi* yayınladı ve böylece ülke seçim atmosferine girdi.¹¹ Bu nedenle yeniden seçmen defterleri düzenlenerek ikinci seçmenlerin seçimine başlandı Mustafa Kemal, 11 Ekim 1919’da bir genelge yayınlarak bütün Müdafaa-i Hukuk merkezlerine seçime katılmaları talimatını verdi.¹² Milli Mücadele taraftarları seçime bağımsız olarak girdiler ancak Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının fikirlerini savundular.¹³ 1919 milletvekili genel seçimleri millî hareketin hukukileşmesini sağlayan en önemli gelişme olmuştur.

Son Osmanlı parlamentosunun yapmış olduğu en önemli iş, esasları daha önceden Mustafa Kemal Paşa tarafından belirlenen Misak-ı Millîyi kabul etmek olmuştur. 28 Ocak 1920 tarihli *Misak-ı Millî* Osmanlı Devleti’nin ülke ve nüfus unsurlarıyla egemenlik hakkını yeniden belirleyen belgedir.¹⁴ Bu gelişmeler üzerine İtilaf Devletleri 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgal etmişler, Meclis-i Mebusanı basarak bazı mebusları Malta’ya sürgüne göndermişlerdir. Böylelikle altıncı ve son Osmanlı Parlamentosu’nun iki ay kadar bir ömrü olmuş, 11 Nisan 1920’de fesh edilmiştir.¹⁵ Osmanlı Meclis-i Mebusânı’nın fesh edilmesi Millî Mücadele taraftarlarına yeni ve “mili” bir meclis açma fırsatı vermiştir.

1920 Milletvekili Genel Seçimleri

Osmanlı Meclis-i Mebusânı’nın kapanması Ankara’da açılacak olan meclisin hukukî gerekçesini oluşturmuştur. Mustafa Kemâl,16 Mart 1920’den itibaren Ankara’da bir millet meclisinin toplanması için çalışmış ve bu konuda illere bir tebliğ göndermiştir. Mustafa Kemal Paşanın 19 Mart 1919 tarihli tebliği gereğince olağanüstü yetkileri olan bir meclis Ankara’da toplanacak, bunun için de bir seçim yapılacaktır. Bu seçimler hakkında söylenmesi gereken ilk şey, bunun normal bir parlamento seçimi olmadığıdır.¹⁶ Meclis-i Mebusan

¹¹ ÇAVDAR Tevfik, “*İleri Gazetesi’nde 1919 Seçimleri*” Amme İdaresi Dergisi, C.XIV, S. 2, Haziran 1981, s.42.

¹²KARACA, Taha Niyazi, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,2004, ss.222-223

¹³ KOÇU, Reşat Ekrem, “*Türkiye’de Seçimin Tarihi*” Tarih Dünyası, Cilt I, sayı V, VI, VII, İstanbul, 1950, s.257.

¹⁴ GÜNDOĞAN, Saim S; *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, Gündoğan Yay.1994, s.230.

¹⁵ TUNAYA, Tarık Zafer, “*Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Geçiş*”, Ed, Ersin Kalaycı, Ali Yaşar Sarıbay, Türk Siyasal Hayatının Gelişimi, İstanbul, Acar Matbaacılık, 1986, s. 308.

¹⁶ Gündoğan, a.g.e., s.234-235

⁷ SEZEN, a.g.e., s.227

⁸ TUNAYA, *İkinci Meşrutiyet Dönemi...*, s.6

⁹ SEZEN, a.g.e., s.228

¹⁰ TUNAYA, a.g.e., 13;

feshedilmiştir ve ortada hukuken ve fiilen bir meclis yoktur. Güvenliği açısından Ankara’da toplanması uygun görülen meclis için yapılacak seçimde uygulanacak kuralları Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal “*İntihap Hakkında Tebliğ*” olarak yayınlamış ve seçimler buna göre yapılmıştır.

Oluşan yeni meclisin üyeleri iki seçimden ve üç kanaldan gelmekteydiler: İstanbul Meclisi Mebusanı, yeni seçim sandığı ve Malta Adası. Üye tam sayısı kesinlikle bilinmemekle birlikte; meclis (Meclis-i Mebusandan) gelen 92, biri Yunanistan’dan olmak üzere diğerleri Malta’dan gelen 14 ve Mustafa Kemal’in yayınladığı 19 Mart 1920 tebliğine göre seçilmiş olmak üzere toplam 337 mebustan oluşmuştur.¹⁷ Mebuslar partili olmamakla birlikte, II. Meşrutiyet ve hatta Abdülhamit günlerinin siyasal faaliyetleri içinde pişmiş kişilerdi. Çoğu da, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin aktif elemanlarıydı.

*1920 TBMM Ertuğrul Sancağı Milletvekili
Ahmet Hamdi Lakşe*

Bu seçimlerde 1883 Bosna doğumlu olan ve İnegöl eşrafından olan, Ahmet Hamdi Lakşe Ertuğrul Sancağı’ndan milletvekili seçilmiştir. Fakat 20 Ocak 1921’de müstafi sayılarak milletvekilliği düşürülmüştür.

Cumhuriyete Giden Yolda Son Seçimler: 1923 Seçimleri:

TBMM oluşturulurken Kanun-i Esasi’nin seçimle ilgili maddeleri geçerli kabul edilmişse de şartlara göre bir takım düzenlemeler de yapılmıştır. Kanun-i Esasi’de seçimler dört yılda bir yapılır ibaresi bulunurken ilk TB-

¹⁷ Öz, Esat, *Otoriterizm ve Siyaset, Türkiye’de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923 -1945)*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996, s.147.

MM’de bu husus dile getirilmemiştir ki ilk meclis vatanın kurtuluşuna kadar görevini sürdürmeyi esas almıştır. Söz konusu gayeye ulaşıldıktan sonra Meclisteki gruplar arasındaki görüş ayrılıkları daha net bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durumda Mustafa Kemal, programlarını ilan etmiş siyasi parti veya grupların oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Arkasından da 6 Aralık 1922’de, Halk Partisi adında bir parti kuracağını basına duyurmuştur. Bu süreçte I. TBMM son oturumunu 16 Nisan 1923’te yaparak tarihi görevini tamamlamıştır.

8 Nisan’da, Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Fırkasına dönüştürülerek, cumhuriyet döneminin ilk siyasi bir partisi ortaya çıkmıştır.¹⁸ 1923 seçimlerine Mustafa Kemal Paşa, 9 Umde adını verdiği bir programla girmiştir ki Halk Fırkası’nın siyasi programı olarak algılanmıştır. Umdelerde öncelikle milli egemenlik vurgusu yapıldıktan sonra ülkenin kalkınması için yapılacaklar vaat olarak sıralanmıştır. Bu umdeler basında ‘*bir umran programı*’ olarak büyük kabul görmüştür.

Seçimlerde asıl endişeye mucip olan taraf İttihatçılar idi. İttihatçıların yer altı örgütlenmelerindeki tecrübesi ve kabiliyeti iktidarı endişelendiriyordu. Özellikle İstanbul’da teşkilatlarını koruyan İttihatçılar seçimlerde etkili olabildi. İstanbul basınının büyük bölümü seçimlerde İttihatçıların durumuna dair pek çok yazı kaleme aldı. İttihatçı tehlikesine karşı kamuoyu oluşturulmaya çalışıldı. Ancak bazı eski İttihatçılar Halk Fırkası listelerinden meclise girmeyi başardı. İttihatçı tehlikesi 1926’daki tasfiye harekâtına kadar vehimlerde canlılığını korudu.

Bu seçimlerle ilgili olarak inegöle dair en önemli not, 1882 İnegöl doğumlu olan Mehmet Şükrü Yaşın (Yaşın), 1923 seçimlerinden başlayarak 1927 ve 1935 seçimlerinde CHP listesinden, önce Biga daha sonra yapılan idari düzenlemelerle birlikte Çanakkale milletvekili olarak seçilmesi ve 1939’a kadar görev yapmış olmasıdır.

¹⁸ AKBULUT Dursun Ali, “*Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılması*”, Milli Mücadele Tarihi I, (Yayına haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, s.332.

*1923-1939 yılları arasında Çanakkale
milletvekilliği yapan Mehmet Şükrü Yaşın*

TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ

1927 Milletvekili Genel Seçimleri

II. TBMM'nin görev süresi 1927'de sona ermiş ve 26 Haziran 1927'de yeni seçime gidilmesi kararı alınmıştır. Ama seçimden önce Cumhuriyet Halk Partisi'nin tüzüğünde değişikliğe gidilerek parti tüzüğünün 26. maddesi değiştirilmiş ve adayları seçme yetkisi parti genel başkanına verilmiştir.

Seçimleri, dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası kazanmıştır. Seçilen milletvekili sayısı 316, salt çoğunluk ise 159'dur. 1927 seçimleri % 23 oranındaki katılımıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en düşük katılımlı seçimidir.¹⁹ 1927 milletvekili genel seçiminde katılım oranının bu kadar düşük olmasında; toplumsal ve siyasî muhalefetin kendini gösterme şansının olmasından, ayrıca basının da bu konuya gerekli ilgiyi göstermemesi ile rekabet-siz bir ortamda seçime girilmesinden kaynaklanmıştır.

1931 Milletvekili Genel Seçimleri

1927 seçimlerinden sonra Meclis 4 yıllık normal yasama dönemini tamamlamış, 1931 yılında yeni genel seçimlerin hazırlığına başlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapanması ve Menemen olayından sonra, kamuoyunun tepkilerini ölçmek ve yaşanan

¹⁹ Geniş Bilgi için bkz. Ayşe AYDIN, *Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri Ve TBMM (1950-1960)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 2010

ekonomik sorunlara karşı alınacak önlemleri belirlemek amacıyla üç ay süren bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezinin bir başka sebebi de çok kısa süre içinde halkın büyük bir çoğunluğunun Serbest Cumhuriyet Fırkası'na kaymasının sebeplerini araştırmaktır.²⁰ Yurt gezisinden dönüşte 5 Mart 1931 günü toplanan TBMM'de seçimlerin yenilenmesi oy birliği ile kabul edilmiştir.²¹ Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931 seçimlerine, 1927 seçimlerine göre daha güçlü olarak girmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 21 Nisan 1931'de, Cumhuriyet Halk Fırkası programı ile birlikte aday listelerini bildirmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasıyla tek parti olarak iktidarı sürdüren Cumhuriyet Halk Fırkası, yeni seçimlere giderken, siyasî yaşamda çok seslilik yaratacak çok önemli bir karar daha aldı. Bununla meclise CHP'li olmayan milletvekillerinin girmesi sağlanarak bir karşıtlık, bir denetim sistemi oluşturulması öngörülmüyordu. Böylece ilk kez TBMM'de müstakil grup oluşturma yolunda önemli bir adım atılmıştır.

8 Nisan - 24 Nisan 1931 tarihleri arasında yapılan seçimlere katılım da %88 gibi öncekinden çok daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş ve doğal olarak seçimleri CHP kazanmıştır.²² 1931 seçimlerinin bir özelliği de eski milletvekillerinin üçte biri değişmiş, yenilerin çoğu da işçilerden seçilmiştir. Daha sonra 10 Mayıs'ta CHP'nin üçüncü büyük kurultayında bundan sonraki seçimlerin tek dereceli olması ve kadınlara oy hakkı verilmesi ile ilgili kararlar kabul edilmiştir. Bu karar sonrasında 5 Aralık 1934'te Anayasa'da değişiklikler yapılmış, ancak uygulamaya 1935 seçimlerinde geçilmiştir. 1931 seçimleriyle Türkiye'de tek parti dönemi tamamıyla yerleşmiştir. Çünkü cumhuriyetin kuruluşundan beri geçen süre boyunca çeşitli dalgalanmalar olmuş, yenilikler yapılmış, tepkiler bastırılmış, çok partili siyasî hayata geçme iki kez denenmiş ve yürütülememiştir. Bundan sonra 1945 yılına kadar ülke tek parti iktidarıyla idare edilmiştir.

1935 Milletvekili Genel Seçimleri

1935 seçimlerine gelinmeden Meclis, seçim kanununda yine bir takım değişikliklere gitmiş ve seçme hakkının genelleştirilmesi ve kadınlara oy hakkı verilmesini karara bağlamıştır. Yeni düzenlemelerle, 22 yaşını bitiren kadın-

²⁰ TUNÇAY Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, ss.283-285

²¹ TURAN, Şerafettin; *Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul, Aydoğan Matbaası, 2000, ss.31-32.

²² *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982, s.85.

erkek her Türk seçme hakkına sahiptir. 30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçilebilir. Bunun yanında sistem açısından bir farklılık getirilmemiş, iki dereceli çoğunluk yöntemi uygulanmaya devam edilmiştir.

1935 seçimleri ilk kez kadınların oy kullandığı seçimlerdir ve ilk kez 18 kadın milletvekili bu seçimlerle parlamentoya girmiştir.²³ Bu sonuç genç cumhuriyetin siyasî hakları açısından önemli bir aşamadır. 1935 seçimlerine sadece CHP listesiyle katılmıştır. Aday listeleri CHP'nin 1927 tarihli tüzüğü uyarınca Mustafa Kemâl Paşa tarafından belirlenmiş ve ilân edilmiştir.

Bu seçimlerde eşi vesilesi ile İnegöl'de yaşayan 1886 İstanbul doğumlu Ayşe Şekibe İnel de İnegöl bölgesini temsilen Bursa milletvekili seçilmiştir.

1935-1939 Bursa Milletvekili Ayşe Şekibe İnel

Ayrıca 1884 İnegöl doğumlu olan ve 1929-1935 yılları arasında Çanakkale Belediye Başkanı olarak görev yapmış olan²⁴ Veli Yaşın da 1935 seçimlerinde CHP listesinden, Çanakkale milletvekili olarak meclise girmiş ve 1939'a kadar görev yapmıştır.

²³ Gündoğan, a.g.e., s.235.

²⁴ <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/1940/belediye-tarihi/> (Erişim Tarihi 10.09.2016)

1935-1939 Çanakkale Milletvekili Veli Yaşın

1939 Milletvekili Genel Seçimleri

1939 seçimi de, 1935 seçimlerinden sonra devam eden 4 yıllık yasama döneminden sonraki normal genel parlamento seçimi olmuş ve seçimler, 26 Mart 1939'da iki dereceli çoğunluk sistemine uygun olarak yapılmıştır. Seçime sadece Cumhuriyet Halk Partisi listesi katılmıştır. CHP'nin aday listesi Millî Şef İsmet İnönü tarafından belirlenerek ilân edilmiştir.²⁵ Seçimleri yine doğal olarak Cumhuriyet Halk Partisi kazanmış ve VI. TBMM 3 Nisan 1939'da açılarak çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca ilk olarak bu seçimde Cumhuriyet Halk Partisi bağımsızların seçimlere katılmalarına teorik olarak izin vermiş bulunmaktadır. Bu, gelecekteki gelişmeler için önemli bir adım olarak görülebilir. 1939 seçimlerinde Meclise giden 423 üyenin 13 tanesini kadınlar oluşturmuştur.

1943 Milletvekili Genel Seçimleri

1939-1943 dönemi parlamentosu seçim işleriyle ilgili olmak üzere 14 Aralık 1942'de "4320 Sayılı Seçim Kanunu yasalaştırmıştır.²⁶ 1942 yılına kadar I. Meşrutiyet döneminden kalma İntihap-ı Mebusân Kanunu çeşitli değişikliklerle uygulanmış, yeni ve köklü değişiklikler içeren bir seçim kanunu çıkarılmamıştı. 56 maddeden oluşan 1942 seçim kanunu sistem açısından fazla bir değişiklik getirememiştir. Bu sebeple siyasal şartların neredeyse esastan değiştiği iç ve dış gelişmeler bağlamında 1946 yılında yeni bir seçim kanunu çıkarılacaktır.²⁷

²⁵ VARLIK, Ülkü, ÖREN, Banu; *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, İstanbul, 2001, s.80.

²⁶ Gündoğan, a.g.e., s.236.

²⁷ Erol Tuncer, *Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara, TESAV Yay., 2003, s.28

Altıncı TBMM'nin 14 Ocak 1943'te seçimin yenilenmesine karar vermesiyle birlikte seçim hazırlıklarına başlanmış ve 1943 seçimleri yeni kanuna göre yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi seçimlerde rekabet havası yaratmak için 458 milletvekilliği için 530 aday göstermiş ve seçim sonucunda 455 milletvekilinden 451'i Cumhuriyet Halk Partisi'nden 4'ü de bağımsızlardan seçilmiştir. 1943 seçimleri Türk siyasal hayatı açısından da tek partili ve yarışmacı olmayan bir dönemin son seçimi olması nedeniyle önemlidir.

ÇOK PARTİLİ DÖNEM SEÇİMLERİ

1946 Seçimleri

I. Meşrutiyetten çok partili döneme kadar iki dereceli ve çoğunluk esasına dayalı bir seçim sistemi söz konusu olmuştur. Çoğunluk sistemi açısından milletvekilleri önceleri basit çoğunluğa göre seçilirken, daha sonra bunun yerine "mutlak çoğunluk" almıştır.²⁸ Ayrıca iki dereceli bir sistemin benim senmesi sonucunda, Anayasa'da belirtilen nitelikleri taşıyan vatandaşlar, önce ilk temsilcilerini, daha sonra bu temsilciler milletvekillerini seçmişlerdir. 1946 yılından sonra ise vatandaşların temsilcilerini doğrudan seçtiği tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır.²⁹

Tek parti dönemi, 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimle sona ermiştir. Seçimden önce çıkarılan 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile iki dereceli olan seçim sistemi, tek dereceli çoğunluk seçim sistemine dönüştürülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk çok partili genel seçimi olan bu seçim adli denetim dışında, açık oy, gizli sayım ve çoğunluk sistemi esasına göre yapıldı. (açık oy - gizli tasnif) Bu usulsüzlüklerinden dolayı "şâibeli seçim" şeklinde de anılmıştır. Bu genel seçim ile TBMM 8. dönem milletvekilleri seçilmiştir 1946 seçimlerine, CHP'nin dışında, çok partili siyasal yaşamın ilk partisi olan ve 18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP) ile 7 Ocak 1946 yılında, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan Demokrat Parti (DP) katılmıştır. Bu seçimler sonunda Cumhuriyet Halk Partisi 395, Demokrat Parti 66 ve Bağımsızlar 4 milletvekilliği kazanmıştır. Seçimlerde ilk kez aday

²⁸ BAKIR, Sonnur -KÜÇÜKOĞLU, Semra -PEHLİVAN, *Sevgi, Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982, s.89

²⁹ *2000li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Seçim Sistemi*, İstanbul, Türkiye Genç İşadamları Derneği, 1996, s.19

esaslı blok oy sistemi uygulanmıştır. Bu sistemle beraber her vilayetin bir de seçim çevresi olmaktadır. Her 40 bin yurttaş için bir milletvekili seçilirken, herhangi bir ilin nüfusunun 40 binin altında olması halinde o ile bir milletvekilliği tahsis edilmekteydi.

1946 Seçimleri Türkiye Geneli

Parti Adı	Genel Başkanı	M.vekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	İsmet İnönü	397
Demokrat Parti	Celal Bayar	65
Milli Kalkınma Partisi	Nuri Demirağ	-
Bağımsızlar	-	3

1946 Seçimleri Bursa

Parti Adı	M.vekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	13
Demokrat Parti	-
Milli Kalkınma Partisi	-
Bağımsızlar	-

Görüldüğü üzere 1946 seçimlerinde CHP' Bursa'daki bütün milletvekillerini kazanmıştır. İnegöl ilçesinde 1946 yılında ilçede kayıtlı CHP üyesi sayısı: 11.002'dur. 1948'de bu rakam 7394'e düşmüştür.

Ayrıca 1946 seçimlerinde 1897 İnegöl doğumlu olan ve 1937 - 1944 yılları arasında Orman Genel Müdürlüğü görevinde bulunan Fahri Bük ile 1916 yılında İnegöl'de doğan Bursa'da serbest avukat olarak çalışan ayrıca Ant Gazetesi'nde yöneticilik ve başyazarlık yapan Abdurrahman Konuk da CHP Bursa milletvekilleri olarak meclise girmişlerdir.

Fahri BÜK

Abdurrahman Konuk

1950 Seçimleri

TBMM 9. dönem milletvekillerinin belirlendiği 14 Mayıs 1950 tarihli “gizli oy, açık tasnif” yönteminin ilk kez uygulandığı 1950 seçimleri, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk demokratik seçimi olarak kabul edilir. 1946 genel seçimlerinden sonra, Cumhuriyet tarihinde tek dereceli olarak düzenlenen ve birden fazla partinin katıldığı ikinci milletvekilliği genel seçimidir. Liste usulü çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimlerde oyların yaklaşık yüzde 55’ini alan Demokrat Parti kazandığı 416 milletvekilliğiyle TBMM’deki sandalye sayısının yaklaşık yüzde 85’ini elde etti. Bu seçimlerle Cumhuriyet Halk Partisi’nin 27 yıllık iktidarı da sona erdi. Türk siyasi tarihinde iktidarın ilk kez “barış havası” içinde ve halkın arzusuna uyarak “sükûnetle” el değiştirdiği 14 Mayıs 1950 seçimleri, “beyaz ihtilal” olarak da adlandırılır. CHP ve DP ülke genelinde seçimlere katılırken, Millet Partisi (MP) sadece 22 ilde aday gösterdi. Milli Kalkınma Partisi (MKP) (İstanbul, Tekirdağ, Çanakkale, Aydın, Ankara, Bursa), Türk Sosyal Demokrat Partisi, Çiftçi Partisi, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ise sadece İstanbul’da seçime katılmışlardır.

Türkiye Geneli

1950 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	8.905.743	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	7.953.085	89.3

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	Celal Bayar	4.391.634	55.2	416
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	İsmet İnönü	3.148.626	39.2	69
Millet Partisi	Yusuf Hikmet Bayur	368.537	4.6	1
Bağımsız	-	-	-	1

Bursa İli Seçim Sonuçları

1950 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	257.205	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	237.121	92,2

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	138.445	58.7	12
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	97.532	41.3	-
Bağımsız	1.646	0.06	-
Millet Partisi (Bursa’da seçime katılmamıştır.)			

Bursa 1950 seçimleri ile beraber % 60’lar düzeyinde bir destek ile Demokrat Parti’nin yanında saf tutmuş ve zaman içerisinde de Demokrat Parti’nin kalesi haline gelen illerden birisi olmuştur. İnegöl’de de elimizde net rakamlar olmamasına karşın milletvekillerinin aldığı oylar üzerinden³⁰ bir tahminde bulunarak Demokrat Parti’nin seçimin açık ara galibi olduğunu ve yaklaşık % 60 civarında oy oranına ulaştığını söyleyebiliriz.

1954 Seçimleri

TBMM’de görev yapacak 10. dönem milletvekilleri için 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerde liste usulü çoğunluk seçim sistemi uygulanmıştır. Bu seçimlerde yaklaşık 9 milyon seçmen oy kullanmıştır. Demokrat Parti, oyların yüzde 58,4’ünü alarak 503 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi %35,1’lik oranla 31 milletvekili, Cumhuriyetçi Millet Partisi 5 milletvekili çıkarırken, 2 kişi de bağımsız olarak toplam 541 milletvekili seçilmiştir.

Bu seçimde, DP’den 4 aday, iki seçim çevresinden de seçilmiş, o tarihte uygulanan seçim yasası gereği, bu çevrelerden birinin milletvekilliğini tercih etmiştir. 9 milletvekili de DP listesinden bağımsız olarak seçilmiştir. DP 1950 seçimlerine göre oylarını artırırken CHP ise oy kaybetmiştir. Meclise giren siyasi partilerden DP oyların 57,6’sını, CHP 35,4’ünü, CMP ise 4,9’unu almıştır. Uygulanan seçim sistemi nedeniyle DP oyların yüzde 57,6’sını almasına karşın Meclisin yüzde 94,82’sini kazandı. CHP ise oyların yüzde 35,4’ünü almasına rağmen mecliste ancak yüzde 5,5 ile temsil edilebildi. 1954 seçimlerinde nisbi temsil esası uygulanmış olsa idi DP 281, CHP 211, CMP 32, Türkiye Köylü Partisi (TKP) 18 milletvekili kazanmış olacaktı. Bu durum, 1950 seçimlerinde de uygulanmış olan liste usulü çoğunluk sisteminin eleştirilmesine yol açmıştır.

³⁰ *Ayın Tarihi*, sayı 199, 1-31 Mayıs 1950

Türkiye Geneli

1954 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	10.262.063	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.095.617	88,6

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	Adnan Menderes	5.313.659	58,4	503
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.193.471	35,1	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	480.249	5,3	5
Bağımsız	-	56.393	0,6	2
Türkiye Köylü Partisi	Tahsin Demiray	50.935	0,6	-
İşçi Partisi	Orhan Arsal	910	0	-

Bursa İli³¹

1954 Seçimleri		
		%
Seçmen Sayısı	294.004	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	255.470	86,9

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	158.361	63,2	14
Cumhuriyet Halk Partisi	76.363	30,5	-
Cumhuriyetçi Millet Partisi	15.724	6,3	-
Bağımsız	1.336	-	-

İnegöl İlçesi

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Demokrat Parti	16.658	65
Cumhuriyet Halk Partisi	8.623	34
Cumhuriyetçi Millet Partisi	223	1

1954 Seçimlerinde Bursa ve İnegöl ezici bir oy üstünlüğü ile Demokrat Parti'den yana oyunu ve kullanmış ve ilçede DP oyları Türkiye ve Bursa orta-

³¹ 1954 seçimlerinde Bursa ve İnegöl'ya ait rakamlar 3 Mayıs 1954 tarihli Bursa Hakimiyet gazetesinden alınmıştır. Ayrıca bkz. Fevzi Çakmak, Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960) Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa, 2014, s. 239.

lamasının üzerinde gerçekleşmiştir. CHP'ye destek Bursa'dan 4 puan yüksek, fakat Türkiye ortalamasının 2 puan altındadır.

1957 Seçimleri

27 Ekim 1957 tarihinde TBMM 11. dönem milletvekillerini belirlemek için yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti (DP), 1950 ve 1954'te yüzde 50'nin üzerinde oy alırken 1957'de yüzde 48'in altında kalmıştır. Çoğunluk sisteminin uygulandığı üç seçimde de DP oy oranının çok üstündeki oranla Meclis'te temsil edilmiştir. 1957 seçimlerinde DP yüzde 48 oyla 424, CHP ise yüzde 41 oyla 178 milletvekili kazanmış; yüzde 11 oy toplayan küçük partiler ise sadece 8 milletvekilliği alabilmiştir. 1957 seçimlerinde 7 yıldan bu yana iktidarda olan Demokrat Parti'nin oy oranı ilk kez % 50'nin altına düşmüştür.

1954 seçiminden sonra DP oy oranı arttığı halde Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılması, devlet radyosunun kullanımından muhalefetin mahrum edilmesi, memurların bakanlık emrine alınması usulünün değiştirilmesi, CMP lideri Osman Bölükbaşı'nı milletvekili seçen Kırşehir'in ilçe yapılması gibi tedbirler genç demokrasimizi daha da sıkıştırmış ve DP son seçimine girmiştir.

Türkiye Geneli

1957 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	12.078.623	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.250.949	76,6

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	Adnan Menderes	4.497.811	48,6	424
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	3.825.267	41,4	178
Cumhuriyetçi Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	604.087	6,5	4
Hürriyet Partisi	Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu	321.471	3,5	4
Bağımsızlar	-	1.850	0,08	-
Vatan Partisi	Hikmet Kıvılcımlı	-	-	-

Bursa İli³²

1957 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	338.026	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	270.653	80.1

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Demokrat Parti	156.590	58.1	14
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	78.061	29.0	-
Hürriyet Partisi	20.296	7.5	-
Cumhuriyetçi Millet Partisi	14.345	5.3	-

İnegöl İlçesi

1957 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	38.261	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	29.784	82,2

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Demokrat Parti	16.356	55.3
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	7.666	25.9
Hürriyet Partisi	3.447	11.7
Cumhuriyetçi Millet Partisi	2.082	7.1

1957 seçimlerinde Demokrat Parti Türkiye genelinde yaklaşık 10 puanlık bir düşüş yaşamış iken Bursa ve İnegöl artık kemikleşen DP tercihlerini bir önceki seçimle neredeyse aynı oranda oy desteği ile sürdürmüşlerdir. İnegöl’de DP Türkiye ortalamasının 8 puan üzerinde fakat Bursa’dan 3 puan düşüktür CHP’ye destek ise, Türkiye genelinin 15 puan Bursa’nın ise 3 puan altındadır.

Sonuç olarak İnegöl, Bursa ili ile birlikte Cumhuriyetin ilanından çok partili hayata kadar doğal olarak tercihini CHP’den yana kullanmakla beraber bu dönemde siyasetin rengini ayırt etmek tahmin edileceği üzere neredeyse imkânsızdır. Nitekim, yine Bursa ve İnegöl aynı paralelde olmak üzere çok partili siyasal hayata geçişle birlikte tercihlerini çok belirgin bir biçimde Demokrat

³² 1957 seçimlerine ait veriler, 30 Ekim 1957 tarihli Bursa Hakimiyet gazetesinden alınmıştır. Bkz. Çakmak, a.g.e. s.254.

Parti’den yana kullanmışlardır. 1960’tan sonraki süreçte de bu bölgenin politik tercihlerini merkez sağda yer alan partilerden yana kullanmaya devam ettiği görülecektir.

1960 Askeri Müdahalesinden 1980 Askeri Müdahalesine

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeni ve Türk dış politikasındaki güncel durum Türk siyasetini de belirli bir yöne doğru zorlamış ve iç politikadaki gelişmelerin de etkisi ile çok partili siyasal hayatın önü açılmıştı. Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında gerginleşen ilişkiler Türkiye’yi ABD öncülüğündeki çok partili sistemle ve demokratik anlayışla yönetilen devletler blokuna sürüklemiş ve Türkiye, Birleşmiş Milletlerin kuruluş kararının verildiği San Francisco Konferansı’nda çok partili hayata geçiş kararında olduğunu olası müttefiklerine bildirmiştir. Uzun süre tek parti sistemi ile yönetilmenin ve özellikle savaş yıllarında alınan önlemlerin iç politikada biriktirdiği tepki de dış etkilere eklenerek, Türkiye’yi yönetim noktasında liberalleşme sürecine yöneltmiştir. Bu süreç 7 Ocak 1946’da Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan öncülüğünde bir sonraki döneme damgasını vuracak olan Demokrat Partiyi doğurmuştur.

1946 seçimleri ile tartışmalı bir zeminde başlayan çok partili hayat tecrübesi, Türkiye’nin demokrasiyi benimseyen ülkeler listesine dahil olarak dış politikada rahatlamasını sağlarken iç politikada ise uzun süre tek parti olarak iktidarda olmanın ve kendisini devletle özdeşleştirmenin getirdiği psikoloji ile yasal zeminde de olsa muhalif bütün yapılanmaları potansiyel tehdit olarak gören iktidar partisi (CHP) ile kendisine siyasette bir yaşam alanı ve tarz oluşturmaya çalışan muhalefet partisi (DP) arasındaki tartışmalar döneme damgasını vurmuştur. DP ve CHP arasındaki ilişkiler başından itibaren gerilimli olmuş ve her iki parti de yeni rollerine uyum sağlamakta güçlük yaşamıştır. Nitekim CHP 27 yıllık iktidarın ardından muhalefet konumuna düşmüş, DP ise dört yıllık şiddetli bir muhalefetten sonra iktidar olmuştur.³³

1950 yılında tek dereceli, eşit, genel, gizli oy, açık tasnif usulüne göre ve adli denetim altında yapılan milletvekili seçimleri Türkiye’nin ilk demokratik seçimleridir. Seçim sonrası 27 yıllık CHP iktidarı, sona ermiş ve görev Demokrat Parti’ye devredilmiştir. Kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan par-

³³ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.322.

tinin seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini kazandığı bir sistemle yapılmış olan 1954 seçimlerini yine DP kazanmıştır. Seçim sonrası kemikleşmeye başlayan DP iktidarını değiştirebilmek için muhalefet partileri güç birliğine gitmişler, buna karşılık iktidar partisi de seçim kanununda gerçekleştirdiği seçim zamanları radyoda propaganda yasağı, çeşitli siyasî partilerin ortak liste halinde aday göstermelerinin yasaklanması gibi bir takım düzenlemelerle muhalefetin girişimlerine cevap vermiştir. Bu yeni düzenlemeler çerçevesinde yapılan 1957 seçimlerini bir önceki döneme göre oy kaybı yaşamış olmasına rağmen yine DP kazanmıştır. Fakat iç politikada artan gerginliğin, öğrencilerin ve sendikaların öznesini oluşturduğu toplumsal gösteriler şeklinde sokağa da yansımaları ile Türkiye demokrasiye ara vermek zorunda kalmış ve 1960'ta gerçekleşen askeri müdahale ile siyaset olağan akışından sapmaya uğramıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960'ta, radyodan yayınladıkları bir bildiriyle, yönetime el koyduklarını belirtmişler³⁴ hareketlerinin hiç bir şahıs ve zümreye karşı olmadığını, demokrasinin içine düştüğü buhran ve son elim hadiseler dolayısıyla, aynı zamanda kardeş kanı dökülmesini engellemek için ülkenin idaresine el koyduklarını, en kısa zaman da seçime gidilerek yönetimin sivil iradeye devredileceğini, NATO, CENTO ve Türkiye'nin imza attığı diğer bütün antlaşmalara bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.³⁵

Müdahaleyi gerçekleştiren ve kendilerine “Millî Birlik Komitesi” adını veren kadro amaçlarını “en kısa zamanda milleti seçime götürecektir bir ‘Kurucu Meclis’ kurmak” biçiminde açıklamışlar ve bu bağlamda 28 Mayıs 1960'ta yeni bir hükümet kurulmuştur.

MBK yasama görevini üstlenmiş, bilim adamlarından oluşan bir anayasa heyeti tarafından hazırlanan geçici anayasa 12 Haziran 1960'ta kamuoyuna açıklanmıştır. 10 Aralık'ta yeni anayasa ve seçim kanunu hazırlamakla yükümlü “kurucu meclis”in oluşturulması kararlaştırılmış ve bu meclis 7 Ocak 1961'de göreve başlamıştır. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan yeni anayasa için yapılan halkoylaması, 9 Temmuz 1961'de gerçekleştirilmiştir. Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK), 1961 Anayasa-

³⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 1995, s.192-193; Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilâlin Mantığı*, İstanbul, 1993, s.329.

³⁵ *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960, s.1.

sı halkoylaması sonuçlarına ilişkin kararı 20 Temmuz 1961'de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu oylamaya ilişkin Türkiye geneline ve Bursa ve İnegöl özeline dair sonuçlar şu şekilde gerçekleşmiştir.

Türkiye Geneli

1961 Anayasa Değişikliği Referandumu		
Seçmenin Tercihi	Oylar	Yüzde
Evet	143 433	% 47.1
Hayır	161 151	% 52.9
Geçerli Oy	304 584	% 99.5
Geçersiz veya Boş Oy	1 495	% 0.5
Seçmen Sayısı	360 035	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	306 079	% 85.0

Bursa İli Sonuçları

1961 Anayasa Değişikliği Referandumu		
Seçmenin Tercihi	Oylar	Yüzde
Evet	6.348.092	% 61.7
Hayır	3.933.944	% 38.3
Geçerli Oy	10.282.036	% 99.6
Geçersiz veya Boş Oy	39.075	% 0.4
Seçmen Sayısı	12.747.901	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10.321.111	% 81.0

Tablodan da görüleceği üzere anayasa değişikliği referandumu ile ilgili oylamada Demokrat Parti'nin güçlü bir kalesi olan Bursa Türkiye genelinin aksine çoğunlukla hayır yönünde oy kullanmıştır.

İnegöl İlçesi Sonuçları

1961 Anayasa Değişikliği Referandumu		
Seçmenin Tercihi	Oylar	Yüzde
Evet	14.055	41.9
Hayır	19.470	58.1
Seçmen Sayısı	39.109	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	33.758	96.2
Geçerli Oy	33.525	99.3

İnegöl ilçesi Anayasa oylamasında Türkiye genelinin aksine Bursa ile birlikte ve merkezden yaklaşık 5 puan üstte bir oy oranı ile anayasaya hayır derken 27 Mayıs askeri müdahalesine karşı olduğunu da net bir şekilde ortaya koymuştur.

1961 Seçimleri

1961 Anayasası ile Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu şeklinde çift meclisli bir yönetim anlayışı kabul edilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi bu şekilde yapılandırılmıştır. Yeniden düzenlenen 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile çevre barajlı nispi temsil (d'Hondt) seçim sistemi kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile ilk kez milletvekili sayısı sabitlenmiş ve 450 olarak belirlenmiştir. Yine bu yasaya göre, milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21, milletvekilliği süresi de 4 yıl olarak belirlenmiştir.

Bu düzenlemeler çerçevesinde 15 Ekim'de yapılan 1961 seçimlerinde Senato ve Millet Meclisi seçimleri aynı anda gerçekleşmiştir. Seçimler, Anayasa'da belirtildiği gibi, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılmıştır. Ayrıca seçime katılan bütün partiler dönemin en etkin propaganda aracı olan radyodan eşit sürelerle yararlanmışlardır. Seçimlere CHP, Millet Partisi'nin yerini alan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile kapatılan DP'nin devamı iddiasındaki Yeni Türkiye Partisi ve Adalet Partisi katılmıştır. Seçim sonucunda DP'nin mirasçısı konumundaki AP, YTP ve muhafazakâr kanattaki diğer parti CKMP, DP'nin tek başına aldığı oy oranından daha yüksek oy oranı ile toplam 277 milletvekili çıkarmışlardır. 1960 askeri rejimiyle ve bu rejimin Anayasasıyla büyük ölçüde özdeşleştirilen CHP ise tek başına iktidara gelmeyi beklerken 1957 seçimlerine göre oy yitirmiştir. Darbeye vatandaşın tepkisi olarak da okunabilecek olan bu seçimler "DP'nin 'mezarında elde ettiği bir zafer' olarak yorumlanmıştır.³⁶ Seçim sonucuna göre Türkiye'de ilk kez koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Türkiye Geneli

1961 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	12.925.395	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10.522.716	81.4
Geçerli Oy	10.138.035	96.3

³⁶ Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İletişim Yay. İstanbul 1983, s.1813-1814.

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	İsmet İnönü	3.724.752	36.7	173
Adalet Partisi (AP)	Ragıp Gümüşpala	3.527.435	34.8	158
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	Osman Bölükbaşı	1.415.390	14	54
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	Ekrem Alican	1.391.934	13.7	65
Bağımsızlar	-	81.732	0.8	0

Bursa'da ise 1961 seçimlerinde Adalet Partisi, Türkiye ortalamasının çok üstünde bir oy oranına ulaşarak Demokrat Parti çizgisine karşı vefasını göstermiştir. 11 milletvekilinden 8'i AP'den seçilirken 3'ü CHP'den seçilmiştir. Anayasa oylamasında da benzer bir yaklaşım sergileyen Bursa, geleneksel muhafazakâr yaklaşımıyla askeri müdahaleyi onaylamadığını seçim sonuçlarına da yansıtmıştır.

Bursa İli Sonuçları

1961 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	365.573	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	310.750	85
Geçerli Oy	298.678	96.3

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi (AP)	188.362	63.1	8
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	87.410	29.3	3
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	16.792	5.6	-
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	6.114	2	-
Bağımsızlar	0	0	-

İnegöl ilçesi özelinde de Bursa ile paralel olarak Adalet Partisi rekor sayılabilecek bir oy oranına ulaşmıştır. CHP İse Türkiye genelinin hatta Bursa'da aldığı oranın da altında bir oy oranı alabilmiştir. Bu sonuçlar İnegöl'da 27 Mayıs askeri müdahalesine karşı net bir tepki olarak da okunmalıdır.

İnegöl İlçesi Sonuçları³⁷

1961 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	39.824	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	33.983	85,3
Geçerli Oy	32.186	

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Adalet Partisi (AP)	20.852	64.8
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	8.302	25.8
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)	2.220	6.9
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	812	2.5
Bağımsızlar	0	0

1961 seçimlerinde 1922 İnegöl doğumlu olan çeşitli kooperatiflerde kurucu üyelik ayrıca Esnaf Kefalet Kooperatifi’nde kurucu üye ve fahri başkanlık yapan tüccar Ahmet Refik Türkel Adelet Partisi’nden Bursa milletvekili olarak meclise girmiştir.

1965 Seçimleri

1965 yılının başlarında Adalet Partisi’nin muhalefetine rağmen, CHP ve meclisteki diğer partilerin işbirliği ile partilerin seçimlerde aldıkları oy oranlarıyla TBMM’de kazandıkları sandalye sayılarının oranlarının birbirine çok yakın olmasını sağlayacak “millî bakiye sistemi”³⁸ getirilmiştir. 1965 seçimlerinde Adalet Partisi, “anti-komünizm” ve dini sembolleri öne çıkaran bir seçim kampanyası yürütmüştür. CHP ise, kendisine rakip olarak gördüğü İşçi Partisi’ne yönelen sol oyları alabilmek ve ilerici bir imaj vurgusu oluşturmak için “ortanın solu” sloganını tercih etmiştir. Fakat CHP’nin bu sloganı AP’ye yaramış ve AP oyların yüzde 52,9’unu alarak 240 sandalye ile Meclis’te ezici bir çoğunluk elde etmiştir.³⁹ Ayrıca ilk kez bir sosyalist yapı, İşçi Partisi parlamentoya girmeyi başarmıştır.

³⁷ İnegöl ilçesine ait seçim sonuçları Türkiye İstatistik Kurumu’nun hazırlamış olduğu basılı yayınlar ile kurumun web sitesinde yer alan istatistiksel sonuçlar üzerinden aktarılmıştır.

³⁸ Bu sistemde partilerin aldıkları oylar milletvekili sayısına bölünerek “millî seçim sayısı” bulunur. Bu sayıyı tamamlayan parti milletvekili çıkarır. Eğer partinin aldığı oylar artarsa bir başka ildeki aldığı oylara eklenerek o ilde adı geçen parti milletvekili çıkarır. Geniş bilgi için bakınız. Hikmet Sami Türk, “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara 2006,s. 89.

³⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 1994, s. 228.

Türkiye Geneli

1965 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	13.679.753	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.748.678	71.3
Geçerli Oy	9.307.563	95.5

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	4.921.235	52.9	240
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	2.675.785	28.7	134
Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	582.704	6.3	31
Yeni Türkiye Partisi	Ekrem Alican	346.514	3.7	19
Bağımsızlar		296.528	3.2	1
Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Ali Aybar	276.101	3.0	14
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	Alpaslan Türkeş	208.696	2.2	11

Bursa İli Sonuçları

1965 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	386.518	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	289.574	74.9
Geçerli Oy	276.386	95.4

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi	189.515	68.6	8
Cumhuriyet Halk Partisi	63.891	23.1	3
Millet Partisi	8.589	3.1	-
Türkiye İşçi Partisi	6.019	2.2	-
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	5.014	1.8	-
Yeni Türkiye Partisi	2.525	0.9	-
Bağımsızlar	833	0.3	-

İnegöl İlçesi sonuçları

1965 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	42.694	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	29.165	68.3
Geçerli Oy	27.255	93.4

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Adalet Partisi	18.749	68.8
Cumhuriyet Halk Partisi	5.847	21.5
Millet Partisi	818	3
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	642	2.4
Türkiye İşçi Partisi	541	2
Bağımsızlar	378	1,4
Yeni Türkiye Partisi	280	1

Bursa ve İnegöl bu seçimlerde Türkiye genelinde %53 oranında oy alan Adalet Partisi'ne bu oranın yaklaşık on beş puan üzerinde bir destekle oy vermişlerdir. Adalet Partisi'nin oy oranının zirve yaptığı bu seçimlerde sosyalist çizgide siyaset yapan ve seçimlerin sürpriz partisi olan İşçi Partisi'nin oy oranları ise yüzde ikiler düzeyinde kalmıştır.

Ahmet Refik Türkel 1965 seçimlerinde yeniden Adalet Partisi Bursa milletvekili olarak mecliste yer almış ayrıca 3 Nisan 1967- 3 Kasım 1969 tarihleri arasında 30. Hükümet'te Ticaret Bakanı olarak görev yapmıştır.

Ahmet Refik Türkel Adalet Partisi Bursa Milletvekili

1969 Seçimleri

1969'daki seçimin en belirgin özelliklerinden biri, öncesinde seçim sisteminin tekrar değiştirilmesidir. Dolayısı ile seçimlere damgasını vuran seçim sistemi tartışmaları olmuştur. Milli Bakiye sisteminin getirmiş olduğu avantajlarla Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentoya 14 milletvekili sokması ve büyük partilerin bunun temsilde hakkaniyet ilkesini zedelediğini ileri sürme-

leri, milli bakiye sisteminden vazgeçilmesine yol açmıştır. Adalet Partisi seçimlere çıkardığı kanun ile "bölge barajlı d'Hondt sistemi" ile girmek istemiş fakat Anayasa Mahkemesi serbestlik ilkesini zedelediği gerekçesi ile bölge barajını iptal ettiğinden seçimlere "barajsız d'Hondt sistemi" ile gidilmiştir. Yeni uygulanan seçim sistemi sebebiyle 1969 seçimlerinde 1965'e göre daha fazla oy alan TİP, parlamentoda sadece 2 milletvekili ile temsil edilebilmiştir. 12 Ekim 1969'da yapılan milletvekilliği genel seçimleri Cumhuriyet tarihinin en düşük katılımlı seçimleri olmuştur. İktidardaki AP % 46,5 oy alarak 256 milletvekilliği kazanmış ve tek başına iktidarını sürdürmüştür. CHP ise beklediğini bulamamış %27,3'le 143 milletvekili kazanabilmiştir.

Türkiye Geneli

1969 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	14.788.552	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	9.516.035	64.3
Geçerli Oy	9.086.296	95.5

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi	Süleyman Demirel	4.229.712	46.6	256
Cumhuriyet Halk Partisi	İsmet İnönü	2.487.006	27.4	143
Güven Partisi	Turhan Feyzioğlu	597.818	6.6	15
Bağımsızlar		511.023	5.6	13
Millet Partisi	Osman Bölükbaşı	292.961	3.2	6
Milliyetçi Hareket Partisi	Alpaslan Türkeş	275.091	3.0	1
Türkiye Birlik Partisi	Hüseyin Balan	254.695	2.8	8
Türkiye İşçi Partisi	Mehmet Ali Aybar	243.631	2.7	2
Yeni Türkiye Partisi	Yusuf Azizoglu	197.929	2.2	6

Bursa İli Sonuçları

1969 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	406.469	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	266.725	65.6
Geçerli Oy	254.524	95.4

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi	163.706	64.3	8
Cumhuriyet Halk Partisi	63.515	25.0	3
Güven Partisi	8.986	3.5	-
Milliyetçi Hareket Partisi	7.261	2.9	-
Türkiye İşçi Partisi	5.382	2.1	-
Millet Partisi	3.488	1.4	-
Yeni Türkiye Partisi	1.334	0.5	-
Bağımsızlar	852	0.3	-
Birlik Partisi	0		-

1969 seçimlerinde de Bursa Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi'ne olan desteğini sürdürmüş ve Bursa'da Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir oy oranı ortaya çıkmıştır. Bu seçimlerde CHP oylarında da kısmi bir yükselişin olduğunu altını çizmek gerekir.

İnegöl İlçesi Sonuçları

1969 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	40.782	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	25.791	63.2
Geçerli Oy	24.285	

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Adalet Partisi	16.268	67.0
Cumhuriyet Halk Partisi	5098	21
Güven Partisi	1075	4.4
Milliyetçi Hareket Partisi	780	3.2
Türkiye İşçi Partisi	415	1.7
Millet Partisi	394	1.6
Yeni Türkiye Partisi	140	0.6
Bağımsızlar	115	0.5
Birlik Partisi	0	0

1969 seçimlerinde İnegöl Adalet Partisi'ne Türkiye ortalamasının yaklaşık 20 puan üzerinde Bursa'nın ise 3 puan üzerinde bir oy oranı ile desteğini sürdürürken CHP ve MHP oyları ise Türkiye ve Bursa ortalamasının altında kalmıştır.

Bu seçimlerde Ahmet Refik Türkel Adalet Partisi'nden milletvekilliğini sürdürürken 1924 İnegöl doğumlu bir başka isim Niğde Milletvekili olarak meclise girmiştir. Kaymakamlık, valilik ve banka müdürlüğü gibi idari görevlerde bulunan Türkiye İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası Genel Sekreterliği Naci Çerezci Adalet Partisi'nden meclise girmiştir.

Naci Çerezci
Adalet Partisi Niğde Milletvekili

1973 Seçimleri

12 Mart muhtırası olarak bilinen süreçte Genekurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Kemal Kayacan, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a verdikleri muhtırayla Başbakan Süleyman Demirel'in Adalet Partisi hükümetini zorla istifa ettirmişlerdir. 1971 askeri darbesi parlamentoyu fesh etmemiş, siyasi partileri kapatmamış, anayasayı askıya almamıştır. Askerlerin talebi partilerüstü bir "teknokrat hükümet" in kurulmasıdır. Bu süreçte CHP Kocaeli Milletvekili Nihat Erim partisinden istifa etmiş ve meclis içinden ve dışından üyelerle "Partilerüstü Reform Hükümeti"ni kurmuştur. Meclisteki siyasi partilerin tamamı da bu hükümete güvenoyu vermiştir.

12 Mart 1971 Muhtırasının gölgesinde yapılan 1973 seçimleri müdahale sonrası ilk seçimler olması dolayısı ile Türkiye'nin geleceği ve demokratik düzenin işlerliğinin sağlanabilmesi açısından yeni bir sınav niteliğindedir. Muhtıra ile başlayan olağan üstü dönem bu seçimlerle son bulmuştur. Sekiz siyasi partinin katıldığı seçimlerde, partilerin görüşlerindeki kutuplaşmalar ve

çatışmalar belirgin bir şekilde sokağa yansımıştır. Seçimler tabandaki oyların parçalanması yüzünden hiçbir partinin tek başına iktidar olamadığı bir tablo ile neticelenmiştir. Koalisyon Hükümetleri 1973' ten, 12 Eylül Müdahalesine kadar adeta bir zorunluluk haline gelmiş bu durum ülke gündeminden hiç düşmeyecek koalisyon pazarlıklarını ve Hükümet krizlerini de beraberinde getirmiştir.⁴⁰

CHP'de İsmet İnönü'nün genel başkanlığı kaybederek koltuğunu Bülent Ecevit'e bırakması sonrası yaşanan sıkıntı ve bölünmeler, AP'nin kolay bir seçim kazanacağı şeklinde yorumlanmış fakat seçim kampanyasında Bülent Ecevit'i Türkiye'de demokrasinin kurtarıcısı olarak öne çıkaran CHP seçimlerin birinci partisi olmuştur.

Türkiye Geneli

1973 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	16.798.164	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	11.223.843	66.8
Geçerli Oy	10.723.658	95.5

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	Bülent Ecevit	3.570.583	33.3	185
Adalet Partisi (AP)	Süleyman Demirel	3.197.897	29.8	149
Demokratik Parti	Ferruh Bozbeyle	1.275.502	11.9	45
Milli Selamet Partisi	Süleyman Arif Emre	1.265.771	11.8	45
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	Turhan Feyzioğlu	564.343	5.3	13
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	Alpaslan Türkeş	362.208	3.4	3
Bağımsızlar		303.218	2.8	6
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	Mustafa Timisi	121.759	1.1	1
Millet Partisi (MP)	Cemal Tural	62.377	0.6	0

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yay, Ankara 2010

Bursa İli Sonuçları

1973 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	470.147	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	312.841	66.5
Geçerli Oy	300.693	96.1

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi (AP)	152.367	50.7	6
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	84.257	28.0	6
Milli Selamet Partisi	28.395	9.4	1
Demokratik Parti	23.078	7.7	1
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	6.517	2.2	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	4.093	1.4	-
Millet Partisi (MP)	1608	0.5	-
Bağımsızlar	378	0.1	-
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	0	0	-

İnegöl İlçesi Sonuçları

1973 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	43.936	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	28.140	64.0
Geçerli Oy	26.660	

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Adalet Partisi (AP)	13.252	49.7
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	6.012	22.6
Milli Selamet Partisi	4.730	17.7
Demokratik Parti	1.158	4.3
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	642	2.4
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	668	2.5
Millet Partisi (MP)	165	0.0
Bağımsızlar	33	0.1
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	0	0

1973 seçimleri İnegöl ilçesi için katılımın % 60 oran ile en düşük düzeyde gerçekleştiği seçimlerdir. Seçim sonuçlarında ise Türkiye genelindeki eğilim

ve tercihlerden çok farklı olarak Bursa ve İnegöl ilçesinde CHP oylarında bir artış görülmemiş Adalet Partisi yine oyları neredeyse yarısını alarak birinci parti olurken, AP'den kopan oylar Demokratik Parti ve Milli Selamet Partisi'ne yönelmiştir. MSP Bursa'da Türkiye ortalamasının 2 puan altında iken İnegöl'de Türkiye ortalamasının 6 puan üstündedir.

Ahmet Refik Türkel Adalet Partisi'nden milletvekilliği görevini bu seçimlerde de sürdürmüştür. Ayrıca Milli Selamet Partisi adına İnegöl bölgesinden Bursa milletvekili olarak tıp doktoru Emin Acar da bu dönem mecliste yer almıştır.

Dr. Emin Acar Milli Selamet Partisi Bursa Milletvekili

1977 Seçimleri

1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında kazandığı saygınlığı tek başına iktidara dönüştürmeyi hedefleyen ve CHP-MSP koalisyonunun birçok konuda anlaşmazlığa düşmesi üzerine sistemin tıkanmasının önüne geçmek düşüncesi ile Bülent Ecevit erken seçime gidebilme umudu ile 18 Eylül 1974'te başbakanlıktan istifa etmiştir. Fakat süreçte beklenenin aksine erken seçim kararı çıkmamıştır. Yaklaşık 7 ay devam eden bir hükümet krizinin ardından Sadi İrmak başkanlığında yeni hükümet kurulmuş ve güvenoyu alamamasına karşın (Kasım 1974-Mart 1975) tarihlerinde görevde kalmıştır. 31 Mart'ta, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in başkanlığında AP, MSP, MHP ve CGP'den oluşan ve bütün sağ partilerin katılımıyla "İ. Milliyetçi Cephe Hükümeti" adı verilecek olan bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Siyasi krizler ve ekonomik problemlerin etkisiyle 1974 sonrası artan sosyal huzursuzluklar ve sağ sol çatışmalarının gölgesinde Ekim 1977'de yapılması gereken seçimler

erkene alınmış ve 5 Haziran 1977 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçimin hemen öncesinde yaşanan 1 Mayıs gösterilerinde 33 kişinin öldürülmesi ve Bülent Ecevit'e suikast girişimleri ve suikast yapılacağı iddiaları siyasi ortamın gerginleşmesine neden olan gelişmelerdir.

Barajsız D'Hondt sisteminin uygulandığı seçimlere 8 siyasi parti katılmış ve katılım oranı yüzde 72 olarak gerçekleşmiştir. Geçerli oyların yaklaşık % 78'inin iktidar adayı iki büyük partide toplanmasına rağmen seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidara gelebilecek çoğunluğu sağlayamamış ve seçmenlerin tek parti iktidarı oluşturma arzusu gerçekleşmemiştir. Bu durum seçimler öncesi yaşanan siyasi krizlerin uzayacağı ve sosyal problemlerin artacağı habercisidir. Nitekim seçim sonrası oluşturulan Bülent Ecevit Hükümeti güvenoyu alamamış ve ardından gündeme gelen II. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Demirel'in kurduğu azınlık Hükümeti de siyasi kaosu çözme noktasında başarılı olamamıştır. Ardından görev süresi dolan Fahri Korutürk yerine TBMM'de bir türlü Cumhurbaşkanı seçilemeyince siyaset bir kez daha askeri bir müdahale ile sarsılmış ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi gerçekleşmiştir. 1977 seçimlerinin siyasi hayata getirdiği en büyük yenilik TV'nin propaganda amaçlı, ücretsiz yayına açılmasıdır.

Türkiye Geneli

1977 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	21.207.303	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	15.358.210	72.4
Geçerli Oy	14.827.172	96.5

Parti Adı	Genel Başkanı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	Bülent Ecevit	6.136.171	41.4	213
Adalet Partisi (AP)	Süleyman Demirel	5.468.202	36.9	189
Milli Selamet Partisi	Necmettin Erbakan	1.269.918	8.6	24
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	Alpaslan Türkeş	951.544	6.4	16
Bağımsızlar		370.035	2.5	4
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	Turhan Feyzioğlu	277.713	1.9	3
Demokratik Parti	Feruh Bozbeyle	274.484	1.8	1
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	Mustafa Timisi	58.540	0.4	0
Türkiye İşçi Partisi	Behice Boran	20.565	0.1	0

Bursa İli Sonuçları

1977 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	596.667	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	443.892	74.4
Geçerli Oy	431.418	97.2

Parti Adı	Aldığı Oy	%	M.vekili Sayısı
Adalet Partisi (AP)	223.157	51.7	7
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	158.364	36.7	4
Milli Selamet Partisi	23.640	5.5	-
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	12.660	2.9	-
Demokratik Parti	6.560	1.5	-
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	5.740	1.3	-
Türkiye İşçi Partisi	1.109	0.3	-
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	0	0	-
Bağımsızlar	0	0	-

İnegöl İlçesi Sonuçları

1977 Seçimleri		
	Oylar	%
Seçmen Sayısı	49.195	100
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	39.124	79.5
Geçerli Oy	37.599	96.1

Parti Adı	Aldığı Oy	%
Adalet Partisi (AP)	21.150	56.2
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	10.900	29
Milli Selamet Partisi	2.662	7.1
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	1.739	4.6
Demokratik Parti	477	1.3
Cumhuriyetçi Güven Partisi (GP)	549	1.5
Türkiye İşçi Partisi	94	0.2
Bağımsızlar	28	0.1
Türkiye Birlik Partisi (TBP)	0	0

1977 seçimlerinde de Bursa ve İnegöl Türkiye genel eğiliminden farklı olarak Adalet Partisine %50'nin üzerinde bir destek vermişlerdir. İnegöl'de

CHP'nin yükselişi sınırlı kalırken MSP ve MHP'nin Türkiye genelindeki oy oranlarındaki düşüş ilçede de fazlası ile hissedilmiştir. MSP bir önceki döneme nazaran 10 puanlık bir kayıp yaşamıştır.

1977 seçimlerinde İnegöl yöresinden, 1966-1975 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi olan öncesinde Hava Eğitim Komutanlığı ve ATAF (NATO Müttefik Taktik Hava Kuvvetleri) kurmay başkanı olarak görev yapmış olan Hava Harp Akademisi mezunu Saffet Ural Cumhuriyet Halk Partisi'nden Bursa milletvekili seçilmiştir.

Saffet Ural Cumhuriyet Halk Partisi Bursa Milletvekili

Sonuç

İnegöl ilçesi, Cumhuriyetin ilanından 1980 askeri darbesine kadar yapılan genel seçimlerde genel olarak muhafazakar kimliği ile ön plana çıkmış, tek parti döneminde ortaya çıkamayan bu özelliği çok partili siyasal hayata geçişle birlikte önce Demokrat Parti ardından da Adalet Partisi'ne olan kesin-tisiz destek ile açığa çıkmıştır. Bu noktada İnegöl'ün tercihlerinin Türkiye'nin genel eğilimleri ile sağ iktidarlara endeksli olarak uyumlu olduğu söylenebilir. Fakat kendisini merkez sol olarak tanımlayan partilerin seçim galibiyetlerinde ilçe kendi bildiğini okumaya devam etmiş ve yine tercihini sağ partilerden yana kullanmıştır.

İnegöl'ün seçim serüvenine dair söylenebilecek önemli bir nokta da ilçenin beşeri ve ekonomik potansiyelini Ankara'ya yeterince yansıtamadığıdır. Sanayi üretiminin artması ile sadece bir tarım bölgesi olmaktan çıkan ve daha

iddialı bir konuma doğru adım atmaya başlayan İnegöl'ün bu yükselişinin siyasette de yeterince karşılık bulması ilçenin gelişimini elbette ki hızlandıracaktır.

KAYNAKÇA

- *Ayin Tarihi*, s.199, 1-31 Mayıs 1950
- *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960
- *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982
- *TBMM Albümü 1920-2010*, c.2, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay. Ankara 2010
- *Milletvekili Genel Seçimi İl ve İlçe Sonuçları, 2002, 1999, 1995, 1991*, Türkiye İstatistik Kurumu Yay. Ankara
- *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Yay. Ankara, 2012
- Ayşe Aydın, *Celal Bayar Dönemi Genel Seçimleri Ve TBMM (1950-1960)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara, 2010
- Cengiz Sunay, *Türk Siyasetinde Asker Sivil İlişkileri*, Orion Kitabevi, Ankara 2010.
- Dursun Ali AKBULUT, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması", *Milli Mücadele Tarihi I*, (Yayına haz. Berna Türkdoğan), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005
- Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003,s.322.
- Erol Tuncer, *Osmanlıdan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara, TESAV Yay., 2003
- Esat ÖZ, *Otoriterizm ve Siyaset, Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923 -1945)*, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996
- Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 1995, s.192-193
- Fevzi Çakmak, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)* Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa, 2014,
- Hikmet Sami Türk, "Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih", *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara 2006
- İhsan GÜNEŞ, "Osmanlı İmparatorluğunda Parlamento ve Demokrasi Anlayışı", *Cumhuriyet Dönemi Demokratikleşme Faaliyetleri Sempozyumu Bildirileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 28 Ekim 2005
- Mehmet Ö Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Görüş Dergisi* Tüsiad Yayın Organı 39(1), Mayıs 1998,
- Mete TUNÇAY, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Cem Yayınevi, İstanbul 1992
- Mustafa Emil ELÖVE, "II. Meşrutiyet Devrinin Siyasi Hayatına Bir Bakış" *AÜHF Dergisi*, C. IX, S. 1-2, Ankara 1952
- Mustafa Erdoğan, "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi" *Yeni Türkiye Dergisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı II, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998
- Reşat Ekrem KOÇU, "Türkiye'de Seçimin Tarihi" *Tarih Dünyası*, Cilt I, sayı V, VI, VII, İstanbul, 1950
- Saim Sezen Gündoğan, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994,

- Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Berikan Yay, Ankara 2010
- Sonnur BAKIR, - Semra KÜÇÜKOĞLU, - Sevgi PEHLİVAN, , Seçim, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982, s.89
- Şerafettin TURAN, Cumhuriyet Halk Partisi, İstanbul, Aydoğan Matbaası, 2000
- Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilâlin Mantığı*, İstanbul, 1993
- Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İletişim Yay. İstanbul 1983, s.1813-1814
- Taha Niyazi KARACA, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004
- Tarık Zafer Tunaya Türkiye'de Siyasi Partiler I İkinci Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988
- Tarık Zafer TUNAYA, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Geçiş", Ed, Ersin Kalaycı, Ali Yaşar Sarıbay, *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, İstanbul, Acar Matbaacılık, 1986
- Tevfik ÇAVDAR, "İleri Gazetesi'nde 1919 Seçimleri", Amme İdaresi Dergisi, C.XIV, S. 2, Haziran 1981
- Ülkü Ören VARLIK, , Banu; *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, İstanbul, 2001
- <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/1940/belediye-tarihi> (Erişim Tarihi 10.09.2016)

DEĞERLENDİRME OTURUMU

Prof. Dr. Mefail Hızlı (Oturum Başkanı- U.Ü. İlahiyat Fakültesi)

Alınur Aktaş (İnegöl Belediye Başkanı)

Prof. Dr. Cafer Çiftçi (U. Ü.Fen Edebiyat Fak. Tarih Böl. Başkanı)

Prof. Dr. Aziz Novruzlu (U.Ü.Fen-Edebiyat Fak. Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Sezai Sevim (Sempozyum Düzenleme Kurulu üyesi - U. Ü. Fen Edebiyat Fak. Tarih Böl.)

Prof. Dr. Cafer ÇİFTÇİ:

Kent müzesinde başlayan sempozyumumuz nihayetine erdi. Katıldığım sunumlarda değerlendirmeye aldığım konular vardı. Birincisi arkeolojik. Burası 15 milyon yıl önce yaşayan mamut fosillerini barındıran bir coğrafya. Kent müzesinde sergileniyor. Kültür yönündense İnegöl'le marka değeri katan birçok ifadenin içeriğini öğrenmiş olduk. İnegöl'ün mobilyasının, köftesinin tarihteki süreci; ayçiçeği, mehteri, halk oyunları, edebiyatı, nüfusunun çeşitliliği, alınan göçler ve göçebelerin yerleşik halkla olan ilişkileri değerlendirildi. İnegöl'lü olan Mv. Ayşe Şekibe İnsel ve Dr. Emin Acar ile ilgili sunumlar yapıldı. Geyikli Baba, İshak Paşa, Kasım Efendi, Derviş Paşazade Numan Bey, şair Ahmet Necdet gibi birçok önemli kişinin bu topraklarda doğduğu, yaşadığı veya hizmet verdiği ni bu sempozyum sayesinde hocalarımızdan dinledik. Kurumlar kaynaklar yönünden İnegöl'deki malikane sistemi ve İnegöl'deki yaşam sunumları son derece değerliydi. Sosyo-ekonomik durumu anlatan konuşmalar ve Sayın Belediye Başkanımız tarafından sunulan İnegöl Belediyesi'nin tarihçesini dinledik. Son olarak mimari açıdan Ali Yusuf Zaviyesi, Kestel Babasultan Külliyesi, İshak Paşa Külliyesi, Osmanlı döneminde imar faaliyetleri, Kulaca Kalesi'nin yeri ve önemi gibi konular dillendirildi. Bu sempozyum büyük bir şehre yakışır şekilde gayet başarılı bir organizasyonla tamamlanmış oldu. Sonraki yıllarda yapılacak olan sempozyumlarda neler konuşulabilir dendiğinde Çitli maden suyunun tarihi, at arabacılığı, ipek böcekçiliği, özellikle İnegöl'ün gümüş madenciliği yer alıyor. Bizi çok güzel bir şekilde ağırlayan başta sayın belediye başkanımız olmak üzere tüm belediye personeline çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Aziz NOVRUZLU:

Yurt dışında birçok sempozyuma katıldım ama bu kadar güzel organize olmuş bir sempozyum görmedim. Bunun için belediye başkanımıza teşekkürlerimi

sunuyorum. İnegöl arkeolojik açıdan zengin bölgelerden biridir. 1842 yılından itibaren çeşitli ülkelerden birçok yabancı arkeolog burada araştırmalar yapmıştır. İnegöl yakınoğudan başlayan ticari göç yollarının kesiştiği bir noktadadır. Aynı zamanda Sibiryadan başlayarak Orta Asya ve Avrupa'yı da içine alan kültürel ve ticari ilişkilerin kesiştiği bir merkezdir. İnegöl kalkolitik çağlardan beri insanlar için yaşam yeri olmuştur. Bu sempozyumda sunulan bildiriler oldukça değerli ve yüksek seviyeliydi. İnanıyorum ki burada sunulan bilgiler gelecek yıllar adına İnegöl'ün tarihi, kültürü, ekonomisi ve diğer konularda bizlere değerli bir kaynak olacaktır.

Yrd. Doç. Dr. Sezai SEVİM:

İki gündür İnegöl'ün tarihini ve kültürünü değerlendiriyoruz. Bu çalışmalara 1.5 yıl önce başladık. Gayretli ve çalışkan personelini bizimle yürümeye kattığı için belediye başkanımıza çok teşekkür ediyorum. Ulusal kategoride olmasını düşündüğümüz sempozyum katılım talebinin çok yüksek olması sebebiyle uluslararası bir sempozyum halini aldı. Ayrıca akademisyen arkadaşlarımızdan gelen taleplerin birçoğunu eleyerek sayıyı düşürmek zorunda kaldık. Söyleceklerimizi geçtiğimiz iki gün içinde yaptığımız sempozyumla ifade etmiş olduk. Fazla söze gerek olmadığını düşünüyor emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mefail HIZLI:

Bu sempozyumda en çok dikkatimi çeken şey İnegöl'le ilgili çalışma yapan ve bildiri sunmak isteyen genç akademisyenler oldu. Gençlerimizin bu ilgisinin artarak devam etmesini temenni ediyorum. İnegöl'ü daha iyi tanımak için gençlerimize ihtiyaç var. 2020'de 150'inci yılında İnegöl adında bir sempozyum yapmamız lazım. Ayrıca iz bırakan İnegöllüler ile ilgili bir sempozyum yapmaya ihtiyacımız var. İnegöl o kadar önemli insanlar yetiştirmiş ki bunları tanımak konusunda aciz kaldığımızı hissediyorum. Bu bölgenin en makbul kerestesi İnegöl'den çıkıyor ve kalyon yapımı için Gemlik tersanesine gönderiliyordu. Demografik açıdan bakıldığında ise İnegöl tarih boyunca göç alan bir yerdir. Toplam 55 bildiriye bir kitapta toplamak basit değil. Sizler İnegöl'e gerçekten büyük bir enerji verdiniz. Bunca akademisyenin yönünü yüzünü İnegöl'e çevirmesini sağladınız. Tüm bunlar içinde herkesin huzurunda Belediye Başkanımız sayın Alınur Aktaş'a çok teşekkür ediyorum.

Alınur AKTAŞ:

Bundan sonrasında alakalı neler yapabiliriz? Ne tür çıkarımlar sağlarız açıkçası bunun hesabını yapıyorum ve bunları anlatmak istiyorum. Belediyecilik kimine göre park bahçe kimine göre yol kimine göre kanalizasyon yapmaktır. Aslında belediyecilik bunların bütünüdür. Şunu çok net biliyorum ki şehirlerinde bir ruhu vardır. Şehirlerinde bir geçmişi ve gittikleri bir istikamet vardır. Belediyelerin asli görevi fiziki değişim sanılabilir ama nihayetinde insanların psikolojik değişim ve dönüşümünü de hesaba katmak lazım. Kimdir İnegöllü? İnegöl'de yaşayan, havasını teneffüs eden, İnegöl'de katma değer üreten, emekli, işçi, memur fark etmez bu şehirde olan herkes bence İnegöl'lüdür. Kent müzemizin çıkış noktası da bu. İnegöl'ün sosyo-kültürel yapısı başlı başına sempozyum konusu olabilecek bi konu. Bir "Göç Müzesi" yapmayı çok arzu ediyorum. Sanayi, ihracatı, İshak Paşası, Kasım Efendi'si, Geyikli Babası, Evliya Çelebi Yolu bunlar çok fazla olduğu için mi sıradanlaşıyor acaba? Ama bu sempozyumdan sonra tüm bu bilgilerin kitap haline getirilerek kesinlikle gençlerimize çocuklarımıza okutulması gerekir. Buda bizim bundan sonraki süreçte takip edeceğimiz bir konudur. Altyapısıyla üstyapısıyla bu şehri büyötmeye çalışırken bir yandan da bastığımız toprakların geçmişini çok iyi bilerek geleceğimize bir yön vermemiz gerekiyor. Yaklaşık 6-7 oturuma katıldım burada ve tarihimizi sizlerden de dinleme imkanı buldum. Bu şehrin ne kadar değerli ve önemli olduğunu bir kez daha gördüm. Ben bu şehirde doğmuş, hayatını idame ettirmiş ve muhtemelen bu şehrin mezarlıklarından birine defnedilecek bir insanım. Şehrime çok seviyorum ve bu şehre hizmet etmekten de büyük bir gurur duyuyorum. Bu sempozyuma katkı veren herkese yürekten teşekkür ediyorum. Tarihe bu iki günlük süre zarfında bir not düşüldü İnegöl adına. İnegöl ilerde çok daha iyi yerlerde olacaksa bunun için her unsur taşın altına elini sokacak ve inşallah biz gelecekte çok daha güzel günler göreceğiz diye ümit ediyorum. Destek veren herkese teşekkür ediyor; saygılar sunuyorum.

Sempozyum Düzenleme Kurulu Toplantıları - Basın Açıklaması

Sempozyum Açılış Töreni ve Konuşmaları

Sempozyum Açılış Töreni ve Konuşmaları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Sempozyum Oturumları

Şehir Tanıtım Gezisi

Şehir Tanıtım Gezisi

Şehir Tanıtım Gezisi

Şehir Tanıtım Gezisi

